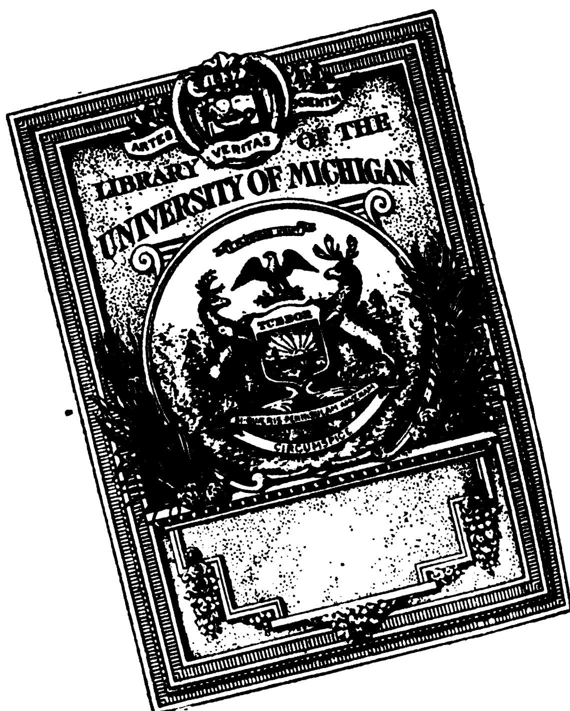

ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR

JAARBOEKEN

VAN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

DOOR

MARTINUS STUART.

HET JAAR 1820.

EERSTE STUK.

JAARBOEKEN

VAN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

DOOR

MARTINUS STUART,

GESCHIEDSCHRIJVER DES RIJKS.

1820.

TE AMSTERDAM,

BIJ E. MAASKAMP.

1824.

JAARBOEK

VAN

1820.

Te midden van hevige ſtormen en beroeringen, waardoor de grond-vesten van meer dan één oud en magtig Rijk in Europa op het felst geſchokt worden, vervolgt het ſchip van den pas herrezen Staat ongehinderd zijnen togt, al nader en nader tot het vastgeſteld doel, eenheid en zelfſtandigheid, voortſtrevende. Nieuwe en belangrijke overeenkomſten met bevriende Staten geſloten, de treffende openbare hulde-blijken des legers, het ſchitterend tooneel der volks-nijverheid te Gent en het bemoedigend uitzigt hierdoor op betere dagen van welvaart geopend, doen voorts, benevens een aantal nuttige ondernemingen en aanhoudende verbeteringen in den ſtaat der behoeftigen, het oog met welgevallen op het geſchied-tafereel van dit jaar rusten. Indien, van den anderen kant, het overlijden van 's Konings doorluchtige moeder, een noodlottige brand, te Bruſſel, maar ook vooral de vernielingen, waaraan een aanmerkelijk gedeelte des Rijks, door de vreeſelijke ramp der overſtrooming ter prooije was, hetzelve boven andere, als een jaar van rouw in den rei der jaarkringen doen opmerken, zoo ontbrak het echter wederom niet aan veelvuldige gelegenheid, welke het Godvruchtig gemoed tot vurige dankbaarheid ſtemde. Niet alleen toch dat de Almagtige eenen nieuwen ſlag, waarmede het Koninklijk Huis werd bedreigd, goedertierend afwendde; hij ver- Inleiding.

hoogde hetzelve ook, door de geboorte van eenen Prins, met nieuwen glans, terwijl de edelaardigste menschlievendheid, zoo van Vorst als Volk, door het lenigen der rampen van duizenden, de weeklachten der vertwijfeling in het harttreffendst dankgeschrei der geredden verkeerde.

Nieuwejaarsdag ten Hove.

De Ingezetenen der Residentie 's Gravenhage mogten zich aanhoudend verheugen in het geluk van geheel het Koninklijk Huis in hun midden te bezitten. Bij gelegenheid van den nieuwejaars-dag had derhalve ten Hove een openbaar gehoor plaats, hetwelk even schitterend als talrijk was. Op den middag werd het Corps Diplomatique ten gehoor toegelaten. Voorts hadden de Prinsen en Prinsessen der Koninklijke Familie, de burgerlijke en en militaire autoriteiten, de kerkelijke beambten en een aantal personen van rang de eer, hunne pligtplegingen bij den Koning af te leggen. HH. KK. HH. de Prins en Prinses *van Oranje* namen op dezen dag het middag-maal aan het Paleis van Hoogstderzelver doorluchtige ouders.

Gaz-verlichting te 's Gravenhage.

Des avonds van den volgenden dag waren de gebouwen op het Binnen-hof, voor het eerst, met gaz verlicht, zijnde de uitwerking allertreffendst en de verwachting in hooge mate overtroffen. Men telde in het geheel vier-en-twintig lantaarnen, waarvan drie met reverbères of terugkaatsende glazen. Twee derzelve waren voor de Stadhouders-poort geplaatst en een op het Binnen-hof voor de Hoofdwacht, welke bovenal een zeer fraai licht gaven. Alle de voorwerpen, voor deze verlichting benoodigd, waren binnen het Rijk, zoo in de Noordelijke als Zuidelijke Provinciën, vervaardigd.

Verjaardag der Prinsesse *van Oranje*.

Op den 19den Januarij werd het verjaar-feest der Prinsesse *van Oranje* met gepasten luister en vreugde-betooningen gevierd, waarbij een groot aantal lieden van onderscheiding de eer genoten,

hunne gelukwenschingen bij HH. KK. HH. te komen afleggen. Nadat HH. MM. het ontbijt en middag-maal bij den Prins en Prinses hadden genomen, werd de dag met een feest en dans-partij ten Hove besloten. — De belangstelling, door de Natie bij deze gelegenheid aan den dag gelegd, gaf zich eenigen tijd later, op eene niet minder ondubbelzinnige wijze te kennen, bij het vernemen der heugelijke tijding, dat H. K. H. zich andermaal in eenen gezegenden staat van zwangerschap bevond. Bij een hiertoe strekkend besluit van Z. M. van den 20sten Februarij, werden de *Direkteurs-Generaal* der onderscheidene eere-diensten in het Rijk, als naar gewoonte, gelast deze tijding ter kennisse der godsdienstige gezindheden te brengen, ten einde de zegen des Allerhoogsten voor den aanhoudenden welstand en toekomstige verlossing van H. K. H. af te smeeken (1).

Verjaardag van Prins *Frederik*.

De verjaardag van Z. K. H. Prins *Frederik*, op den 28sten Februarij, bragt insgelijks niet weinig toe om de liefde, eensgezindheid en het onderling vertrouwen, welke Vorst en Volk vereenigden, in het helderst daglicht te plaatsen. Inzonderheid gaf de betrekking, waarin Z. K. H., als Grootmeester-Nationaal van de Orde der Vrijmetselaren, tot de onderscheidene loges in het Rijk stond, aanleiding tot eenige plegtige en hartelijke feestvieringen. Aldus vierden de gezamenlijke leden der loge *Eendragt maakt Magt*, benevens derzelver Visiteurs te 's Gravenhage, dezen dag met een vrolijken en broederlijken maaltijd, waarbij de meest ongekunstelde genegenheid voor den hartelijk beminden Prins doorstraalde. — Te Amsterdam gaven de onderscheidene loges in derzelver vergaderplaats op den Nieuwen Dijk een luisterrijk feest, zijnde het gebouw daartoe op eene

(1) Staatscourant, No. 48.

zeer doelmatige wijze verlicht. Eenige fraaije dichtregelen, in een verlicht doekraam geplaatst, gaven de strekking van het feest zeer gepast te kennen; terwijl deszelfs luister door de vereeniging van zang-, toon- en dichtkunde merkelijk werd verhoogd.

Indien deze en andere liefdeblijken tot aangename zelfvoldoening voor het Vorstelijk Huis, hetwelk het voorwerp van dezelve was, moesten strekken, zoo zag het zich een gedenkteeken van verhevener aard opgerigt in de harten van diegenen, welke, omstreeks dezen tijd, toen het dierbaar Vaderland den vreesselijken geesel der overstrooming op nieuw gevoelde, in deszelfs krachtdadigen bijstand, op eene uitstekende wijze, troost en toevlugt mogten vinden. Hiertoe strekte voornamelijk eene reize, welke Z. M. op het einde der maand Januarij deed, ten einde in persoon het tooneel der overstrooming in Utrecht en Zuid-Holland, hetwelk toen deerlijk door dezen ramp werd geteisterd, in oogenschouw te nemen.

Weldadige besluiten van Z. M. wegens overstrooming.

Reeds vroeger op den 25sten Januarij had Z. M. een besluit genomen tot te gemoet koming in den dringendsten nood van een aantal inwoners der Provinciën Zuid-Braband, Limburg, Luik, Henegouwen en Namen, welke mede door eene droevige overstrooming van woning, kleeding en voedsel beroofd in een' beklagenswaardigen toestand verkeerden. Z. M. verklaarde hierbij: „ dat, op het goede bestuur en de zorgen berustende, welke de Gouverneurs der genoemde Provinciën zouden toebrengen tot het aanwenden van den bijstand der ingezetenen, vereenigd met dezulke, welke tot Hoogstdeszelfs groot genoegen, met onderlingen naarijver, door de weldadigheid der plaatselijke besturen en de vermogende inwoners werd uitgeoefend, Hoogstdezelve goed gevonden had den Minister van Financiën te informeren, om op Hoogstdeszelfs bijzondere fondsen een crediet aan Zr. Ms. Geheimraad, den Heer *Hoffman*, te openen, over hetwelk deze als

nu werd gemagtigd, naar eene bepaalde evenredigheid, te beschikken. Tevens werden de genoemde Gouverneurs gemagtigd en uitgenoodigd, die geldsommen te bezigen, ten einde de door de overstrooming lijdende onderdanen te hulp te snellen, op zoodanige wijze, als op het krachtdadigste, met het door Z. M. aan den dag gelegd oogmerk, overeenkwam, en hiervan voorts verslag aan Hoogstdenzelven te doen." — Zoo als nader bleek, bedroeg deze gift de aanmerkelijke som van *f* 100,000, van welke *f* 30,000 aan Brussel en *f* 25,000 aan Luik te beurt vielen (1).

Op den dag van Zr. Ms. vertrek, zijnde den 27sten Januarij, werd door Hoogstdenzelven aanvankelijk eene som van *f* 10,000, uit Zr. Ms. bijzondere fondsen, ter beschikking gesteld van den Gouverneur van Zuid-Holland, ten einde insgelijks daarmede te voorzien in de onmiddellijke behoeften van de ingezetenen dier Provincie.

Reis van Z. M. tot bezigtiging der inundatie.

Z. M. in gezelschap van Z. K. H. Prins *Frederik* van 's Gravenhage vertrokken zijnde, kwam des middags ten twee ure te Leijden aan, van waar dezelve, na van paarden verwisseld te hebben, langs Utrecht de reize naar Vreeswijk voortzettede, wordende Z. M. voorafgegaan door den Staatsraad Mr. *J. G. de Meij van Streefkerk*, benevens de Adjudanten van Z. M. Van Vreeswijk voer de Koning op den 28sten naar Vianen over, van waar dezelve naar Leerdam vertrok. — Des avonds kwam Z. M. aan de Vaart terug en vertrok van daar des anderen daags naar Gouda, alwaar Hoogstdezelve door den Burgemeester *A. van Bergen*, bij afwezendheid van den President-Burgemeester, den Heer *L. van Toulon*, benevens een gedeelte van den stedelijken Raad, buiten de stad werd ontvangen. Na deszelfs korte doch hartelijke aanspraak, welke

(1) 's Gravenh. Cour. No. 14. Insgelijks werd door Z. M. eene somme van *f* 10,000, tot hetzelfde einde, voor de Provincie Noord-Braband verstrekt.

door den Koning op het minzaamst werd beantwoord, vervoegde Z. M. zich op het raadhuis, alwaar de Burgemeester *J. P. Kemper*, met de overige leden van den Raad, 's Konings aankomst verbeidde. Aldaar waren eenige ververſchingen in gereedheid gebragt, waarvoor Z. M. echter beleefdelijk bedankte. Aan het Posthuis alwaar Z. M. van paarden verwisselde, werd Hoogstdezelve andermaal door Burgemeesteren en Raden opgewacht en begroet. Tevens had de geestelijkheid der onderſcheidene Protestantſche gemeenten, benevens eenige der voornaamſte burgerlijke en militaire autoriteiten, de eer van een kort gehoor bij Z. M. te genieten. Alom werd Z. M. door de onophoudelijke blijken van toegenegenheid der ingezetenen begroet, welke ook in Hoogstdeszelfs Vorſtelijke bemoeijingen, als om ſtrijd, den Vader des Vaderlands zegenden, terwijl het onafgebroken geroep van *Hoezee! Leve de Koning!* Hoogstdenzelven tot buiten de ſtad vergezelde. — Van hier naar Schoonhoven vertrokken zijnde, ſtapte Z. M., benevens den Prins, aldaar ten één uur af aan het huis van Mevr. de weduwe *Boonders*, wordende alhier door den Gouverneur der Provincie afgewacht. De Burgemeesteren, benevens den ſtads' Secretaris, werden dadelijk bij Z. M. ter gehoor toegelaten, waarop Z. M. aan het genoemde huis vernachtte, terwijl Z. K. H., gedurende den nacht, deszelfs intrek aan dat van Mevr. de Wed. *Scheltus* had genomen. Des anderen daags den 28ſten voor den middag begaf zich Z. M., vergezeld van Prins *Frederik* te voet, naar het veer, en vervolgens met de pont, welke door een in het ijs gehakt ſlop werd voortgetrokken, over de rivier, ten einde de doorbraak te bezigtigen en de plaats zelve op te nemen. Na verloop van een paar uren kwam Z. M. te Schoonhoven terug, aldaar het middagmaal aan meergenoemd huis nemende, waarbij, behalve de vrouw van den huize, de Gouverneur der Provincie, benevens den Inſpekteur-Generaal *Blanken* de eer hadden tegenwoordig te zijn. Z.

M. keerde nog denzelfden dag naar 's Gravenhage terug, alwaar Hoogstdezelve ten 9 ure des avonds aankwam.

Eene tweede som van *f* 10,000 werd door Z. M. ter beschikking van den Gouverneur van Zuid-Holland gesteld, terwijl mede aanmerkelijke sommen door den Koning, uit deszelfs bijzondere fondsen, aan den Gouverneur van Utrecht werden overgelaten, als zijnde met de bezorging van de Neder-Betuwe en de vijf Heerenlanden belast. Ook de overige leden van het Koninklijke Huis bleven niet in gebreke, op het krachtdadigst, in den dringenden nood der ongelukkigen al dadelijk te voorzien, waartoe, onder anderen eenige aanzienlijke giften van HH. KK. HH. den Prins en Prinses *van Oranje* strekten, als: *f* 5000, voor Zuid-Holland; eene gelijke somme voor Gelderland; en *f* 2000 voor Utrecht. Nieuwe giften van Z. M. en het Koninklijk Huis.

Hoogst doelmatig was tevens het besluit van Z. M., op den 11den Februarij genomen, waarbij eene bijzondere Kommissie werd benoemd, aan welke het bestuur over de zorgvuldige, spaarzame en meest doelmatige aanwending der giften, welke door de milddadigheid der ingezetenen, op zulk eene treffelijke wijze door het Koninklijk Huis voorgegaan, óf reeds waren bijeengebragt óf nog verder mogten bijeenverzameld worden. Tot leden dezer Kommissie werden benoemd de heeren: Graaf *A. F. J. A. van der Duijn van Benthorn en Maasdam*, Gouverneur van Zuid-Holland, President, Mr. *B. J. Holvoet*, Gouverneur van Noord-Braband, Graaf *J. C. E. van Lijnden*, Gouverneur van Gelderland, Jhr. *J. M. van Tuyll van Serooskerken van Vleuten*, Gouverneur van Utrecht, Baron *Collot d'Escury van Heinenoord*, Baron *W. H. A. K. van Heeckeren tot de Kell*, Jhr. *A. W. J. J. van Hugenpoth*, Jhr. O. *van Randwijk*, Baron *J. D. van Slingeland*, Mr. *A. J. J. H. Verheijen*, en tot Secretaris Mr. *E. van Vredenburch*. Kommissie voor den watersnood.

Verdere weldadigheid des Konings.

Eene hevige storm in den nacht van den 2den tot den 3den Maart, voornamelijk in de Provinciën Antwerpen en Zeeland, door bijkomenden watersnood op nieuw een aantal inwoners in het uiterste jammer en ellende gestort hebbende, werd door Z. M. andermaal eene somme van ruim *f* 10,000 uit Hoogstdeszelfs bijzondere fondsen afgestaan, ter voorziening in de oogenblikkelijke behoeften dezer noodlijdenden.

Reis van HH. MM. naar Amsterdam en verblijf aldaar.

HH. MM. vergezeld van Prinses *Marianne*, vertrokken op den 4den April naar Amsterdam, werwaarts dezelve korten tijd daarna gevolgd werden door Z. K. H. Prins *Frederik*, zijnde de Prins *van Oranje*, daags te voren, naar Brussel vertrokken. — Op den 5den verleende Z. M. des ochtends ten elf ure gehoor aan het gezamenlijk corps officieren, zoo der Koninklijke marine als van de schutterij en het garnizoen der hoofdstad. Op den middag volgde eene algemeene groote audientie bij Z. M., welke zeer luisterijk was en waarop groot dinér ten Hove plaats had. — De blijde verwachting van een zeer aanzienlijk en talrijk publiek in den Hollandschen schouwburg werd, des avonds, op het aangenaamst door de komst der Koninklijke Familie voldaan. HH. MM., benevens den Prins, betraden ten ruim half acht ure, met Hoogstderzelver gevolg, de Koninklijke loge, en werden door alle aanwezigen met eerbied en luide toejuiching begroet, terwijl de vertooning eene poos werd afgebroken en door het orkest vervangen met den aanhef van het geliefkoosd *Wilhelmus van Nassauwen* en het lied: *Ou peut on être mieux*. Na het bijwonen van het geheele overig gedeelte der voorstelling verliet het Vorstelijk gezelschap de zaal, onder herhaalde en hartelijke blijken van hulde.

Eeuwfeest aldaar door Z. M. bijgewoond.

Des anderen daags, 's morgens ten half elf ure, begaf Z. M., vergezeld van Prins *Frederik*, zich naar de Nieuwe Zijds Kapel ten einde de plegtigheid, waarmede het eeuwfeest des driehonderd ja-

rigen bestaans van het Burgerweeshuis der stad werd gevierd, bij te wonen, hebbende het feest des morgens door een ruim ontbijt aan de kinderen een aanvang genomen. Nadat de civiele en militaire autoriteiten benevens een talrijk publiek en de kerk geplaatst waren, trad Z. M., ingeleid door den Gouverneur der Provincie, Burgemeesteren en het kollegie der Regenten, binnen en plaatste zich op den voor Hoogstdenzelven bereiden zetel. De Heer Mr. *F. van de Poll*, Regent van het Burger-weeshuis, sprak hierop eene zeer gepaste redevoering uit, waarbij hij kortelijk den eersten oorsprong van het gesticht en de merkwaardigste lotgevallen, door hetzelve gedurende drie eeuwen ondergaan, in het geheugen terug riep. Voor en na deze redevoering zongen eenige kinderen uit het weeshuis, wier geheel getal, ruim 400 bedragende, in de' kerk tegenwoordig was, eenige toepasselijke coupletten vervaardigd door den Heer *H. H. Klijn*. De muzijk dezer gezangen was vervaardigd door eenen blinden kweekeling van het Burger-weeshuis, *Jan Wichers* genaamd, welke door Regenten op het Instituut tot onderwijs van blinde kinderen besteed was, en nu tevens deze gezangen, onder eene treffende uitvoering, met orgelspel vergezelde. Vervolgens werd aan alle de burger-wezen door regenten uitgedeeld een gedenkpenning, voor dit eeuwfeest vervaardigd. De plegtigheid door een' slotzang, mede door de kinderen uitgevoerd, besloten zijnde, verliet Z. M. de kerk en begaf zich naar het weeshuis, aldaar nog eenigen tijd vertoevende. — Hiermede was echter de plegtigheid van dezen dag niet geëindigd, daar de kinderen ten drie ure op een' feestelijken maaltijd onthaald werden, waarbij zij, uit eigene beweging, de zaal met groen en bloemen versierd hadden. Het feestmaal zelf werd niet weinig veraangenaamd door de gulle en betamelijke vrolijkheid der kinderen, alsmede door de

gepaste zegegroeten, waarmede zij de Regenten en andere lieden van aanzien, welke hen met derzelver tegenwoordigheid vereerden, verwelkomden. De avond werd met eenige vermakelijke uitspanningen, voor ieder naar deszelfs jaren berekend, en in ongekunstelde vreugde en dankgevoel der weezen besloten. Voor de beide poorten van het weeshuis waren twee decoratiën gesteld, met toepasselijke opschriften in dichtmaat voorzien en bestemd om des avonds verlicht te worden, hetgeen echter, uit hoofde van het ongunstige weder, tot den volgenden avond moest uitgesteld worden. In het logement de Keizers-kroon, tegen over het weeshuis gelegen, en alwaar eertijds de verzorging der kinderen plaats had gehad, werd een maaltijd gegeven, welke Z. K. H. Prins *Frederik* met zijne hooge tegenwoordigheid vereerde en waarop, behalve den Staatsraad-Gouverneur van Noord-Holland en Burgemeesteren, vele aanzienlijke gasten genoodigd waren. Ook werden bij deze gelegenheid onderscheidene heil-dronken ingesteld, welke de ondubbelzinnigste blijken der algemeene stemming tot liefde en getrouwheid jegens den Koning en het Vaderland droegen.

Uitstap naar Purmerend enz.

Op den 7den vertrok Z. M. benevens Z. K. H. Prins *Frederik*, in den vroegen ochtend, naar Purmerend, zijnde tevens vergezeld van den Heer Secretaris van Staat *de Meij van Streefkerk*, den Gouverneur van Noord-Holland en den Inspekteur van den Waterstaat, *A. Blanken*, en eenige andere officieren tot 's Konings Huis behoorende. Z. M. begaf zich dadelijk na Hoogstdeszelfs aankomst op weg, ten einde de sluizen voor het groote kanaal in Noord-Holland, bij de gemelde stad aangelegd, te bezigtigen, waarna door den Koning goedgunstig het ontbijt werd aangenomen, voor Hoogstdenzelven op het raadhuis in gereedheid gebragt. Tevens behaagde het Z. M. aldaar aan de geestelijkheid der onderscheidene Kerkgenootschappen, alsmede aan eenige andere personen, welke de eer der toelating hadden verzocht, een gehoor te verleenen. Z. M.

verliet de ſtad hoogst te vrede over de ontvangst, waarbij niets, voor zoo verre het kort tijdsbeſtek zulks had toegelaten, was verzuimd geworden. — Des avonds woonde de Koninklijke Familie eene buitengewone voorſtelling in den Hoogduitſchen Schouwburg te Amſterdam bij, hetwelk den volgenden dag mede in den Franſchen ſchouwburg geſchiedde. Op beide plaatſen vertoonden zich anderwerf, bij de talrijk aanwezigen, de duidelijkſte teekenen van geestdrift en genoegen wegens de eer dezer hooge tegenwoordigheid.

In den ochtend van den volgenden dag, zijnde zondag, woonden HH. MM. benevens den Prins de Godsdienstoefening bij in de Nieuwe Kerk, onder het gehoor van den Eerw. *Weijland*. Des middags was er andermaal diner ten Hove. Eerst op den 10den verliet het Vorstelijk gezelſchap de ſtad, naar de reſidentie 's Gravenhage terugkeerende. HH. MM. teruggekeerd naar 's Gravenhage.

Kort na de aankomst van HH. MM., had mede die van den Prins *van Oranje* plaats. Z. K. H. had op zijne reize het domein te Tervueren bezocht, aan hetwelk, gedurende den zomer van dit jaar, de werkzaamheden met vollen ijver werden voortgezet. De bekende volksgezindheid en milddadigheid van den Prins opende hierbij voor de bewoners van dit fraaije oord het blijd vooruitzigt, dat dezelve, even als wijle Prins *Karel van Lotharingen*, Gouverneur-Generaal der Nederlanden, welke zeer veel behagen in het Kasteel van Tervueren ſchepte, welvaren en geluk in deszelfs omtrek zoude verſpreiden. Aankomst aldaar van den Prins *van Oranje*.

Insgelijks ging men ijverig voort met het voltooijen van een prachtig gedenkſtuk, hetwelk door Z. K. H. benevens Hoogstdeszelfs doorluchtige Gemalin, ter vereering der nagedachtenis van den onſterfelijken Czaar *Peter*, in de nabijheid der ſtad Spa bij de minerale bron de Pouhon, werd opgerigt. Op den 6den Maart had het leggen van den eerſten ſteen aan dit monument, op eene zeer plegtige wijze, door den Graaf *van Liedekerke*, Gouverneur der Provincie, Monument voor Czaar *Peter*.

plaats. Met het aanbreken van den dag verkondigde het geluid der trommels de aankomst van den voornoemden Gouverneur te Spa, waarna alle de plaatselijke autoriteiten, des ochtends ten tien ure, zich in plegtigen optogt naar deszelfs hotel begaven, ten einde denzelven af te halen en zich gezamenlijk ter bestemde plaatse te begeven. Aldaar gekomen zijnde deed de Gouverneur eene korte aanspraak, waarna hem op een' zilveren schotel een hamer en troffel werd aangeboden, benevens eene koperen plaat, behelzende het volgend opschrift, hetwelk hierop werd voorgelezen: *Onder de regering van* WILLEM I *Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg enz. enz. op den 6den dag der maand Maart van het jaar* 1820, *heeft de Graaf* DE LIEDEKERKE-BEAUFORT, *Gouverneur der Provincie Luik, den eersten steen gelegd aan het gedenkstuk, ter nagedachtenis van* PETER DEN GROOTEN, *door Z. K. H. den Prins* VAN ORANJE *en H. K. K. H. de Prinses* VAN ORANJE, *Grootvorstin van Rusland, opgerigt.* De plaat werd in eene looden doos geplaatst en beide in een' uitgeholden steen gelegd. De plegtigheid, welke een' grooten toevloed van aanschouwers had uitgelokt, met het herhaald geroep van: *leve onze geliefde Koning Willem I! leven de Prins en Prinses van Oranje!* besloten zijnde, werd door den Gouverneur een maaltijd aan deszelfs hotel gegeven.

Ongesteldheid van Z. M.

Z. M. zich op het einde der maand April onpasselijk bevonden hebbende, verdween echter weldra de ongerustheid, hierdoor te weeg gebragt, op het vernemen van Hoogstdeszelfs gelukkig herstel, zoodat Z. K. H. de Prins *van Oranje* op den 2den Mei, benevens de Prinses deszelfs gemalin en de jonge Prinsen, 's Gravenhage konde verlaten, ten einde zich over Amsterdam naar Soestdijk te begeven. — Op denzelfden dag kwam Z. K. H. Prins *Frederik* te Brussel aan, van waar hij op den 5den naar Namen en Luik vertrok.

Beide de Prinsen keerden, na afwezendheid van eenige dagen, in de Residentie 's Gravenhage terug, bij gelegenheid der feestviering van den tienden verjaardag van H. K. H. Prinses *Marianne*, welke met alle teekenen van openbare deelneming werd gevierd. — Z. K. H. de Prins *van Oranje* keerde den 10den, des avonds, naar Soestdijk terug.

Verjaardag van Prinses *Marianne*.

Op den 19den Mei vertrokken HH. MM. benevens de Prinses *Marianne* naar het Loo, nadat Z. M. vooraf andermaal een treffend bewijs van Hoogstdeszelfs weldadige menschlievendheid had gegeven, door, bij een besluit van den 13den, de aanzienlijke som van *f* 2000 ter beschikking van den Gouverneur van Antwerpen te stellen, ten einde daarmede in de dringende behoeften te voorzien van een aantal ongelukkige slagtoffers, ten gevolge van onderscheidene rampen, welke achtervolgens de gemeenten Lichtaert, Contigh, Boom enz. in de genoemde Provincie gelegen, in diepe ellende hadden gestort. — HH. MM. werden op den 28sten door Prins *Frederik* en op den 29sten door de Prinses Douairiere *van Oranje-Nassau* naar het Loo gevolgd.

Vertrek van HH. MM. naar het Loo.

De stad Amsterdam genoot insgelijks de eer, van de hooge tegenwoordigheid des Prinsen *van Oranje* voor een paar dagen te mogen genieten. Nadat Z. K. H. aldaar op den 26sten des ochtends ten 9 uur was aangekomen, was er ten één uur eene algemeene audientie en ten vier uur een diner bij den Prins. Des avonds ten 7 uur betrad Z. K. H., met eenig gevolg, de Koninklijke loge in den Hoogduitschen schouwburg, en werd door de talrijk aanwezigen met de levendigste toejuiching ontvangen. Het behaagde den Prins, bij de uitvoering van Mozart's beroemd zangspel *Titus*, eenige malen deszelfs goedkeuring te doen blijken, en met niet weinig genoegen zag men hem tot aan het einde der voorstelling bij dezelve vertoeven, als wanneer Hoogstdezelve, onder gelijke eerbewijzingen als bij deszelfs komst, omstreeks tien ure den schouwburg verliet. —

Verblijf van den Prins *van Oranje* te Amsterdam.

Des anderen daags bezocht Z. K. H. op gelijke wijze den Franschen schouwburg, alwaar de Prins met dezelfde blijken van eerbied en liefde werd ontvangen. Des morgens was er eene zeer luisterrijke parade en des middags diner op het paleis.

Uitstap van Z. K. H. naar de Helder en vertrek naar Soestdijk.

Z. K. H. vertrok den volgenden ochtend ten 9 uur naar de Helder, alwaar dezelve des avonds ten 9 ure aankwam. Dadelijk na deszelfs aankomst liet de Prins den schout en raden, als ook de overige aanwezige civiele en militaire autoriteiten, in zijne tegenwoordigheid toe. Na des anderen daags 's morgens vroegtijdig de fortificatiën en de werken aan het Nieuwe Diep bezigtigd te hebben, keerde Z. K. H. naar Amsterdam terug. Het was omstreeks half zeven uur des avonds dat Hoogstdezelve aldaar, na insgelijks de werken aan het IJ in oogenschouw te hebben genomen, met de Koninklijke sloep aan het damrak arriveerde. — In den vroegen ochtend van den 30sten aanvaardde Z. K. H. de terugreize naar Soestdijk.

Ziekte en overlijden der Prinses Douairiere van *Oranje-Nassau.*

Z. M. bevond zich in het begin der maand Junij te 's Gravenhage, toen Hoogstdezelve aldaar op den 8sten de tijding wegens de ongesteldheid van deszelfs Doorluchtige Moeder ontving en daarop dadelijk de reize naar het Loo aanvaarde, op welk lustverblijf H. K. H. zich had begeven met oogmerk van aldaar eenige weken te vertoeven. Het gerucht wegens deze onpasselijkheid verspreidde zich hierop dadelijk in de residentie, doch daar men des anderen daags, zijnde vrijdag, geene nadere tijding ontving, streelde men zich met de hoop, dat de ziekte van H. K. H. geene verdere verontrustende gevolgen mogt gehad hebben. Deze verwachting echter werd op het droevigst te leur gesteld, toen, in den nacht van den 9den tot den 10den, door een' renbode van het Loo te 's Gravenhage de treurige tijding werd overgebragt, dat H. K. H. de Vorstin *Frederica Sophia Wilhelmina*, Prinses Douairiere van *Oranje-Nassau*, geboren Prinses van Pruis-

ſen, op den 9den des namiddags omtrent twee uur, in eenen ouderdom van bijna 69 jaren, zachtelijk was ontſlapen. Eene kortſtondige ongeſteldheid, ten gevolge van een' aanval van beroerte, maakte een einde aan het leven van H. K. H., waardoor nu het Koninklijk Huis en de ganſche natie plotſeling en wel ten tweede male, binnen het tijdverloop van nog geen acht maanden, in diepen rouw werd gedompeld. — Dadelijk na het overlijden der Vorſtin werden kouriers naar Petersburg, Berlijn en Londen afgezonden, ten einde deze droevige mare over te brengen. Ook werd van dit, algemeen betreurd, ſterfgeval aan de Staten-Generaal bij het ſluiten van derzelver Vergadering kennis gegeven, zijnde het bij den aanvang dezer zelfde Vergadering geweest, dat Z. M., door het onverwacht overlijden van wijle de Vorſtin *Louiſa*, verhinderd was geworden de zittingen van Hun Edel Mog. in perſoon te openen.

Het verlies der Vorſtin werd door allen op het diepst gevoeld en betreurd, terwijl hare deugden, hare grootheid van ziel, hare vastheid en beradenheid van karakter, bij herhaalde wederwaardigheden en rampſpoeden gebleken, te verheven werden geoordeeld, dan dat men die naar behooren zoude hebben kunnen afſchetſen. Door hare vroomheid en liefdadigheid ſtrekte zij tot een onvergankelijk voorbeeld van vrouwelijke deugd; terwijl zij niet alleen zelve op de edelmoedigſte en onpartijdigſte wijze hare weldaden uitoefende, maar ook andere daartoe op het nadrukkelijkst aanſpoorde. Onder anderen bleek dit uit het, eenige jaren voor haar overlijden, opgerigt fonds van weldadigheid, waardoor menige traan afgedroogd en menig reddelooze aan zijn huisgezin en de Maatſchappij werd wedergegeven. De eernaam van Moeder der armen en weezen alzoo dubbeld waardig, en het doorluchtig voorbeeld tevens eener vergevende vergetelheid geworden, had zij zich eene algemeene en onbepaalde achting verworven. Hare bekwaamheden in onderſcheidene kunst-vakken, zelfs in

Lof van H. K. H.

die, welke haar geslacht slechts min plegen te beoefenen, konden met regt uitstekend genoemd worden. Door alle deze hoedanigheden was zij onafgebroken het voorwerp der hartelijkste vereering en liefde van allen, die haar omgaven, en zal hare nagedachtenis, bij de leden van het Koninklijk Huis en bij het Nederlandsche volk in duurzame waarde zijn.

Begrafenis-plegtigheid der Douairière. Op den 13den Junij werd het volgend programma voor de begrafenis van wijle H. K. H. uitgevaardigd:

EERSTE AFDEELING.

Betreffende het sterfhuis.

a. Op den dag, bestemd voor de begrafenis, zal het Vorstelijk Lijk, behoorlijk gebalsemd en gekist zijnde, staan op eene estrade van twee trappen, in een vertrek, waarin de luiken zullen gesloten zijn, doch hetwelk verlicht zal worden met waskaarsen op kandelabres geplaatst.

b. In de antichambre van dit vertrek zullen mede de luiken gesloten zijn en zal dezelve met waskaarsen verlicht worden.

c. Op den dag der begrafenis zal de dienst bij het lijk verrigt worden door:

1. Den Hofmaarschalk van de Overledene;
2. Vier Kamerheeren tot het dragen der slippen van het rouwkleed;
3. Achttien Kamerheeren tot het dragen van het lijk;
4. De Hofdames van de Overledene, alsmede die van H. M. de Koningin;
5. Kameniers van de Overledene;
6. Acht Pages.

Dezelve zullen zich in de volgende orde plaatsen:

De Hofmaarschalk met zijnen staf in de hand, op eenen kleinen afstand voor het lijk.

De vier Kamerheeren, bestemd tot het dragen der slippen, aan de vier hoeken van het rouwkleed.

De

De achttien Kamerheeren, bestemd tot het dragen, in twee rijen, te weten, negen aan elke zijde van het lijk. Begrafenisplegtigheid der Douairiere.

De Hofdames aan het hoofdeinde van het lijk, en achter de dames, de kameniers van de Overledene.

De acht Pages, links en regts bij de deur van het vertrek.

TWEEDE AFDEELING.

Betreffende den trein.

Een uur vóór den tijd, bestemd tot den optogt der begrafenis, zullen alle de personen tot dezelve genoodigd of ontboden, zich vervoegen aan het Paleis in de vertrekken, welke hun zullen aangewezen worden. En zullen de heeren Groot-Officieren en Officieren aldaar voorzien worden met de noodige mantels, lamfers en handschoenen; terwijl aan de heeren Pages, de Officianten en liverei-bedienden aangewezen zal worden, waar zij zich van het bovengenoemde kunnen voorzien.

De trein zal bestaan als volgt:

a. Een kommando kavallerie, bestaande uit eene kompagnie, tot het openen van den trein.

b. De Hof-Fourier en twee rijknechts te paard, hebbende een zwart krip om den arm en zwarte handschoenen aan.

c. Een Aide-Ceremoniemeester te paard, welke zich bij de volgende koets zal ophouden.

d. De Kamerheer-Ceremoniemeester, rijdende in eene koets met twee paarden bespannen, gaande een lakkei naast ieder portier.

e. De officianten van het Huis van Hunne Majesteiten, en van de Prinsen.

De officianten van wijlen H. K. H. de Prinsesse Douairière van Oranje-Nassau.

Alle zonder degens, in diepen rouw, met lamfers aan de hoeden, gaande twee aan twee, de jongste in rang vooruit.

f. De Groot-officieren van het Huis van Hunne Majesteiten, gezeten in drie koetsen met zes paarden bespannen, gaande twee lakkeijen naast ieder portier.

Begrafenis-plegtigheid der Douairiere.

g. De Hofmaarschalk van wijlen H. K. H. met zijn staf in de hand, gezeten in eene koets van wijle de Overledene, met zes paarden bespannen, gaande naast ieder poortier twee lakkeijen.

h. De rouwwagen, bespannen met acht paarden, behangen met rouwkleeden, ieder paard geleid wordende door een Page, geadsisteerd door koetsiers.

Boven op het rouwkleed, dekkende de kist, de kroon, gehecht op een rood fluweel kussen, benevens de orde teekenen der orden van *St. Catharina* en *Louise*.

De vier slippen van het rouwkleed, gedragen door vier Kamerheeren.

De achttien Kamerheeren, die het lijk dragen, gaan aan beide zijden van den rouwwagen

i. Z. K. H. de Prins van Oranje, verzeld door twee Officieren van deszelfs Huis, tegenover Hoogstdenzelven gezeten, in eene koets met zes paarden bespannen, gaande een jager en een lakkei naast ieder portier.

De Adjudanten van Z. K. H., te paard, naast de koets.

k. Z. K. H. Prins *Frederik* der Nederlanden, verzeld door twee Officieren van deszelfs Huis, tegen over Hoogstdenzelven gezeten, in eene koets met zes paarden bespannen, gaande twee lakkeijen naast ieder poortier.

De Adjudanten van Z. K. H., te paard, naast de koets.

Bij het in- en uittreden der koetsen, gelijk ook binnen de kerk te Apeldoorn, zullen ieder der slepen der rouwmantels van hunne Hoogheden door Pages gedragen worden.

l. De vier hofkoetsen, met twee paarden bespannen, voor de Kamerheeren, die de slippen en het lijk moeten dragen, om dezelve na de begrafenis wederom naar het paleis terug te brengen.

m. Een kommando kavallerie, bestaande uit drie kompagniën, geleid wordende door een Hoofd-officier tot het sluiten van den trein.

De trein zal den volgenden weg nemen:

Door de groote laan voor het Paleis tot aan den straatweg.

Langs den straatweg tot aan de kerk te Apeldoorn.

Door het dorp Apeldoorn tot aan de kerk.

Begrafenis-plegtigheid der Douairiere.

Naarmate de trein aankomt, zullen de personen, tot dezelve behoorende, uit hunne rijtuigen treden, en zich in dezelfde orde, waarin zij bij den trein gerangschikt waren, in de kerk begeven.

De Officianten zullen zich aldaar in twee rijen rangschikken, de jongste aan de kerkdeur en zoo wijders naar den grafkelder, de heeren Officieren en Grootofficieren vervolgen deze beide rijen tot aan het graf toe, en blijven staan, makende dus twee rijen uit, door welke het lijk passeren zal.

De achttien Kamerheeren, dragers van het lijk, zullen hetzelve naar den koninklijken grafkelder dragen.

Aan het Graf gekomen zijnde, zal het lijk, voor hetzelve, op eene daartoe bestemde lijkbaar worden gesteld, de kroon daar afgenomen en ter bewaring overgegeven worden aan den Opziener van het koninklijk Paleis, welke zich aldaar, te dien einde, behoorlijk in rouw gekleed, zal bevinden.

Vervolgens wordt het rouwkleed daar af genomen, en de kist verzegeld met het groote zegel van het Rijk, door den Staatsraad, belast met de directie der Staats-Sekretarij, welke zich te dien einde vooraf naar de kerk begeven, om de lijkstatie aldaar af te wachten.

Dit verrigt zijnde, zal men het lijk in het graf nederlaten, en wordt de lijkbaar, met het rouwkleed daarover heen, boven den ingang van het graf gesteld.

Het lijk ter aarde besteld zijnde, zal de Kamerheer-Ceremoniemeester de lijkstatie, in naam van Z. M bedanken voor de laatste eer, aangedaan aan wijlen H. K. H. De Prinses Douairiere van Oranje Nassau.

En zal de lijkstatie alsdan voor geëindigd gehouden worden.

De Kamerheeren, welke de slippen van het rouwkleed en het lijk gedragen hebben, treden alsdan in de voor hen bestemde koetsen.

Van het oogenblik, waarop het lijk uit het Paleis gedragen wordt, zal er iedere minuut een kanonschot gedaan worden, tot dat het lijk ter aarde zal besteld zijn.

DERDE AFDEELING.

Betreffende de algemeene verordeningen.

De kommando's kavallerie zullen gerangschikt staan ter linkerzijde van het ijzeren hek van het Basfecour van

Begrafenis-plegtigheid der Douairière. het Paleis; de rouwwagen voor den grooten ingang van het Paleis; de koetsen van den trein, welke voor den rouwwagen moeten defileren, ter linkerzijde, en de andere koetsen, ter regterzijde op het Basfecour.

Op den dag der begrafenis, zal de klok der kerk van Apeldoorn luiden, te beginnen een uur vóór de begrafenis, en eindigende wanneer de plegtigheid der begrafenis zal volbragt zijn.

Aan het Paleis zal eene eerewacht worden geplaatst, om posten te bezetten, alwaar zulks noodig zal bevonden worden.

De weg, van het Basfecour van het paleis tot in het dorp Apeldoorn, zal bezet worden door twee rijen militairen, en bij de kerk, door de schutterij van Apeldoorn.

De Opziener van het Koninklijke Paleis het Loo zal zorg dragen, dat het graf behoorlijk geopend zij, en, na dat het lijk in hetzelve geplaatst is, wederom behoorlijk gesloten worde.

Te dien einde zullen er schildwachten bij de deur der kerk en bij het graf geplaatst worden, tot na de sluiting van het graf.

Schout en Assessoren van Apeldoorn zullen het lijk aan de Kerk ontvangen, en zal hun, gedurende de ter aarde-bestelling, eene plaats in de Kerk worden aangewezen.

De Kerkmeester zal zorg dragen, dat de Kerk inwendig opgeruimd zij, en dat in dezelve de behoorlijke orde heersche.

Wanneer de Kamerheer-Ceremoniemeester, gedurende de plegtigheid van den optogt, het een en ander bespeurde, noodig tot handhaving van goede orde of anderzins, zullen de heeren Officieren der schutterij en landmagt, hieromtrent, aan zijne uitnoodiging voldoen, en zal hij, te dien einde, twee Wacht-meesters, als ordonnancen, bij zijn rijtuig hebben (1).

Den 17den had de plegtige ter aarde-bestelling, in alles overeenkomstig het bovenstaande programma, in de kerk te Apeldoorn plaats, waarbij de Generaal *Daine*, Kommandant der Provincie, het bevel over de troepen voerde. Reeds vroeg waren van alle oorden eene menigte toeschouwers zamengevloeid. Niet alleen uit de steden Zwolle, Deventer, Kampen, Elburg, Hattem, Zut-

(1) Staatscour. No. 141.

phen, Arnhem en de naburige dorpen, zag men eene menigte lieden deels met rijtuigen, deels ook te voet; maar zelfs uit de Provinciën Holland en Utrecht was een groot aantal deelnemende aanschouwers gekomen, ten einde ooggetuigen dezer aandoenlijke plegtigheid en van de laatste eerbewijzing aan deze *zoo* zeer geachte Vorstin te zijn. De indruk, hierdoor bij allen te weeg gebragt, was zigtbaar en de blijken van rouw algemeen; inzonderheid gaven dezelve zich op het ondubbelzinnigste te kennen bij HH. KK. HH. den Prins *van Oranje* en Prins *Frederik*, welke het lijk onmiddellijk volgden en wier, door droefheid overstelpt, hart zich, bij de nederlating van het dierbaar stoffelijk overblijfsel in den grafkelder, in een' vloed van tranen ontlastte.

Het Koninklijk Huis mogt echter op dien zelfden tijd, door de onwaardeerbare wijsheid en goedheid des Albestuurs, in de verkrijging van nieuwen en vurig gewenschten zegen, bij de smart wegens deze diepe en pas geslagene wonde, een krachtdadig middel van opbeuring vinden. Het was namelijk op den 13den Junij, dat H. K. H. de Prinses *van Oranje*, des middags tusschen één en twee ure, te Soestdijk allergelukkigst van een' Prins verloste, hetgeen alom, bij het ruchtbaar worden dezer heugelijke gebeurtenis, hartelijke blijdschap verwekte. — Reeds op den 22sten daaraanvolgende mogt men, uit het deswege bekend gemaakt hof-berigt, de volkomene herstelling der Prinses, op een weinig zwakheid na, en tevens den volmaakten welstand van den jong geboren, vernemen. — Tot min bij den jongen Prins werd door HH. KK. HH. eene jonge boeren-vrouw uit het nabijgelegen Soest, welke kortelings was bevallen, aangenomen, waarbij Z. K. H. Hoogstdeszelfs begeerte had te kennen gegeven, dat deze vrouw de gewone kleederdragt van hare woonplaats en stand aan het Hof zoude behouden, ten einde zij naderhand, tot haar huisgezin terugkeerende, dezelve niet

Bevalling der Prinses *van Oranje*.

zoude behoeven te veranderen. Nadien de man dezer vrouw slechts een gering daghuurder was en zij dus zeer behoeftige lieden waren, verwekte de onverwachte lotverwisseling van dit arm maar braaf huisgezin, eene bijzondere belangstelling bij ieder. — Te Brussel werd, op den 25sten, in de kerken van St. Michiel en St. Gudule een *Te Deum* gezongen, tot dankerkentenis voor de gelukkige bevalling van H. K. H., welke plegtigheid door alle burgerlijke en militaire regeringspersonen werd bijgewoond.

Doopplegtigheid te Baarn.

De doopplegtigheid van den jonggeboren Prins had, ingevolge Zr. Ms. besluit van den 9den Julij, op den 18den dier maand, overeenkomstig een deswege bekend gemaakt programma (1), in de kerk te Baarn plaats. Des morgens ten acht ure werd de plegtigheid, door het luiden van de klok te Baarn gedurende een uur, aangekondigd; hetgeen om twaalf uur werd herhaald. Des namiddags ten half één ure kwamen HH. MM., met Hoogstderzelver gevolg, te Baarn aan, zich onmiddellijk naar de kerk begevende. Bij den ingang der kerk werden HH. MM. door den Direkteur-Generaal van den Hervormden Eeredienst, en door eenige leden van den Kerkeraad van Baarn ontvangen, en naar de in het parket geplaatste, armstoelen geleid, alwaar tevens voor de overige leden der Koninklijke Familie stoelen geplaatst waren. De dames van het paleis, de dames d'honneur, de heeren groot-officieren, kamerheeren en adjudanten, namen plaats op de voor hen bestemde banketten. De Godsdienstige plegtigheid met het zingen van een kerkelijk lied aangevangen zijnde, deed de Predikant adjunkt-hofkapellaan *Dermout* het gebed, en werd vervolgens eene kerkelijke redévoering gehouden, welke een kwartier uurs duurde. Ten een uur kwam de jonggeboren Prins te Baarn aan, zijnde de optogt hierbij in de navolgende orde ingerigt:

(1) Staatscour. No. 167.

1°. Een detachement kurassiers, tot het openen van den trein, bestaande uit een' Officier en 20 man.

2°. Eene koets met zes paarden, waarin drie Kamerheeren van Z. M. eene van H. K. H. de Prinses van Oranje, bestemd om de vier slippen van het doopkleed te dragen, gaande naast elk een lakkei.

3°. Eene koets met zes paarden, waarin de jonggeboren Prins met de Groot-meesteresse van H. K. H. de Prinses van Oranje, gaande drie lakkeijen nevens elk portier.

4°. Eene koets met zes paarden, waarin de Dames d'honneur van *H. K. H. de Prinses van Oranje*, hebbende naast ieder portier eenen lakkei.

5°. Een detachement kavallerie tot het sluiten van den trein, bestaande uit een' Officier en zestien manschappen.

De trein nam den weg langs de Koningslaan, de Eult en de Torenlaan, door het dorp Baarn tot voor het Pastorie-huis, alwaar de jonggeboren Prins, door eene Kommissie uit den Kerkeraad ontvangen en in het pastorie-huis binnen geleid werd. De Kamerheer Ceremonie-meester den jongen Prins, ten bestemde ure, in de kerk binnen leidende, hield de Prediker in zijne redevoering op tot dat dezelve op den daartoe geschikten zetel; voor den predikstoel, geplaatst was. De Predikant en eerste Hof-kapellaan *Krieger* verrigtte vervolgens de bediening van den *H.* Doop, bij welke de Prins den naam van WILLEM FREDERIK HENDRIK ontving, en waarna de plegtigheid met een gebed en gezang besloten werd. Na het afloopen derzelve begaf de Direkteur-Generaal van den Hervormden Eeredienst, benevens de leden des Kerkeraads, zich weder naar de zitplaatsen der Hooge Koninklijke personen, en geleidden dezelve tot hunne koetsen, terwijl het orgel bleef spelen tot dat Hoogstdezelve de kerk verlaten hadden. Gelijktijdig dat HH. MM. de kerk verlieten, geleidde de Kamerheer-Ceremoniemeester den jongen

Prins wederom naar het pastorie-huis, wordende vervolgens door den trein de terugweg genomen door het dorp, tot voor het lustverblijf Pekin, en van daar langs de torenlaan, de Eult en de koningslaan tot voor het kasteel te Soestdijk. Aan de kerk was eene eerewacht geplaatst, en voorts alle maatregelen tot den geregelden afloop en het voorkomen van wanorde genomen. — Het dorp zelf leverde door den grooten toevloed van landlieden, alle in hun feestgewaad, alsmede van een groot aantal nieuwsgierigen uit de omliggende plaatsen, eene ongemeen levendige vertooning op. Bij het inkomen van hetzelve, als ook voor de kerk, welke fraai gedecoreerd was, zag men sierlijke eereboogen met bloem-kransen omstrengeld; terwijl de bonte mengeling van glansrijke hofrijtuigen en livereijen, van den schitterenden wapendosch en het daarbij afsteekend landelijk tooneel, eene allerbehagelijkste uitwerking voortbragt. — HH. MM. de Koning en de Koningin keerden, na eenige uren vertoevens op het Paleis te Soestdijk, naar het Loo terug.

Besluit nopens de wijze van benoeming der officieren van het Koninklijk Huis.

Aldaar werd door Z. M. op den 28sten Julij een besluit uitgevaardigd, waarbij Hoogstdezelve, willende allen twijfel wegnemen, welke mogt bestaan nopens de wijze, waarop steeds had moeten en voortaan nog moest voorzien worden in den dienst bij H. M. de Koningin, Z. K. H. den Prins van Oranje, en bij de verdere Prinsen en Prinsessen van het Koninklijk Huis, goed vond te verklaren: ,, dat alle officieren van het Huis, of andere personen, onder welke benaming ook, behalve de officianten en liverei-bedienden, in dienst bij H. M. enz. alleen door den Koning hadden kunnen en verder konden benoemd worden, en dat mitsdien niemand, in eene der voorsz. hoedanigheden in dienst bij de gemelde leden van het Koninklijk Huis had kunnen en kon treden, of eenige benoeming of titel, als zoodanig, had vermogen of vermogt aan te nemen of te voeren, ten ware hij daartoe door Z. M. benoemd of geregtigd zoude zijn; blijvende het

echter aan de meergenoemde leden van 's Konings Huis geoorloofd, Hoogstdenzelven, tot het doen van dergelijke benoemingen, voordragten aan te bieden (1)."

Voor het uitvaardigen van dit besluit waren door Z. M. benoemd: tot Hoogstdeszelfs Opperschenker, de Baron *de Larreij*, laatstelijk Opper-Hofmeester van *H. K. H.* de Prinses Douairiere van *Oranje-Nassau*; tot Kamerheeren van Z. M., de Baron *M. L. d'Tvoi van Mijdrecht*, laatstelijk Kamerheer van wijle H. K. H. de Prinses Douairiere van *Oranje-Nassau*; de Graaf *K. d'Argenteau*, Jhr. *J. Huijssen van Kattendijke* en de Graaf *W. Bentinck*, laatstelijk Kamerheeren van wijlen H. K. H. de Hertogin-Douairiere van *Brunswijk-Lunenburg*. Hof-benoemingen.

Z. K. H. de Prins *van Oranje* van een' korten uitstap naar Brussel, alwaar Z. K. H. op den 19den Julij des avonds ten 6 ure aankwam, terugkeerende, bezocht op den 25sten de stad Utrecht. Des middags ten half één ure, aan het hotel van den Gouverneur der Provincie afgestapt zijnde, en aldaar eenige ververschingen gebruikt hebbende, bezigtigde de Prins voorts, in gezelschap van den Gouverneur, den Burgemeester en den Generaal *Trip*, het merkwaardigste der stad en van derzelver gebouwen, alsmede het natuurkundig kabinet, toebehoorende aan den Heer *G. J. van Klinkenberg*, waarna Hoogstdezelve naar Soestdijk terugkeerde. De Prins *van Oranje* bezoekt Utrecht.

Op den 26sten, des morgens ten 9 uur, kwam Z. K. H. van twee adjudanten vergezeld, te Amsterdam, gebruikte aldaar het middagmaal en stak van daar, ten half acht uur des avonds, met 's Rijks jacht Batavia, van de werf naar den Lemmer over, alwaar Z. K. H., na een' voorspoedigen overtogt, den volgenden ochtend ten vier ure aankwam. In weerwil van het vroege uur was het grootst gedeelte der bevolking der plaats Reis van Z. K. H. naar Vriesland enz.

(1) Staatsbl. No. 18.

Reis van den Prins van Oranje naar Vriesland enz.

bij de liggingsplaats van het jagt verzameld, terwijl door allen, ten einde de nachtrust van Z. K. H. niet te stooren, met de meest mogelijke kieschheid, eene eerbiedige stilte in acht werd genomen. Niet zoodra echter was ten 7 uur, door het ophijschen van de vlag aan het paveljoen, het ontwaken van Z. K. H. aangekondigd, of dezelve werd door een luid en aanhoudend vreugde-gejuich vervangen, welk ten hoogsten top klom, toen Z. K. H. op het dek verscheen en vervolgens de plaats doorwandelde. Z. K. H. beantwoordde zulks met de grootste minzaamheid, verleende voorts gehoor aan het Grietenij-bestuur, de Kerkeraden der onderscheidene gezindheden en de ter genoemde plaats gevestigde ambtenaren. Na eenige ververschingen aan het huis van den Grietman, den Heer *van Andringa de Kempenaer*, gebruikt te hebben, aanvaarde Z. K. H. ten tien ure, over Stavoren, Hindelopen en Workum, de reis naar Leeuwarden. — Des avonds ongeveer 6 ure mogten de inwoners van IJsbrechtum het geluk genieten van den Prins in hun midden te ontvangen. Z. K. H. stapte aan het buitengoed van den Grietman *van Welderen Rengers* af, en hield aldaar het middagmaal, terwijl de, bij dit verblijf verzamelde, menigte hare vreugde, zoo menigmalen Z. K. H. zich vertoonde, met steeds klimmende geestdrift aan den dag legde. — Ten half twaalf ure in den nacht kwam Z. K. H. te Leeuwarden aan, alwaar aan het hotel van den Gouverneur, werwaarts eene ontelbare meenigte Z. K. H. vergezelde, alles tot Hoogstdeszelfs ontvangst in behoorlijke gereedheid was gebragt. Alhier eene korte poos vertoefd hebbende, begaf Z. K. H. zich naar het Paleis, alwaar Hoogstdezelve den volgenden dag, zijnde vrijdag den 28sten, aan alle de publieke autoriteiten en vele aanzienlijke partikulieren gehoor verleende.

Deze dag door de Staten der Provincie bestemd zijnde om, ter gelegenheid van het verblijf des Prinsen, eene gouden zweep als prijs en eene zil-

Reis van den Prins van Oranje naar Vriesland enz.

veren tabaksdoos als premie te doen verharddraven, boden zich de eigenaars van zestien der vermaardste harddravers uit deze en andere provinciën, in den loop van den morgen, als mededingers aan. Ten half drie uur kwam Z. K. H., met Hoogstdeszelfs gevolg en door het onafgebroken gejuich der menigte vergezeld ter plaatse, alwaar de wedloop zoude geschieden. Z. K. H. op het balkon geplaatst zijnde, nam de wedloop dadelijk een' aanvang, welke, in de uiterste orde, tot des avonds half zes uur duurde. Dadelijk vertoonden zich de twee overwinnaars met hunne paarden voor het balkon van Z. K. H.; zijnde aan den Heer *S. M. Visser*, te Ackrum, de uitgeloofde gouden zweep, en aan den Heer *A. Melis*, te Midwolde, de tabaksdoos als premie toegewezen. Het feest tot bijzondere tevredenheid van Z. K. H. afgeloopen zijnde, was er groot diner bij den Gouverneur, waarop zich de Prins benevens een groot aantal aanzienlijke genoodigden bevonden. In den avond vereerde Z. K. H. de tooneel-vertooning, door het gezelschap van de heeren *Hoed* en *Bingley* gegeven, met Hoogstdeszelfs tegenwoordigheid. In de ruime zaal, te eng om de ontzaggelijke menigte, welke van alle kanten toegesneld was, te bevatten, was door de direkteuren, op eigene kosten, ter regterzijde van het tooneel eene sierlijke loge voor den Prins in gereedheid gebragt, welke Z. K. H., benevens zijn gevolg, omstreeks het midden van het voorstuk, onder het herhaald gejuich der aanschouwers betrad. Z. K. H. scheen zeer veel behagen te scheppen in de uitvoering der beide stukken, zijnde de *Twee Vrienden* en de *Ketellapper van St. Flour*, en woonde de voorstelling tot het einde toe bij, wanneer Hoogstdezelve den schouwburg, andermaal onder een daverend vreugde-geroep, verliet.

Den volgenden ochtend vertrok Z. K. H. van den Gouverneur vergezeld uit de stad, ten einde de steden Franeker en Harlingen met een bezoek

Reis van den Prins *van Oranje* naar Vriesland enz.

te vereeren. Op Hoogstdeszelfs terugreize behaagde het den Prins op het buitengoed van Jhr. *Collot d'Escury*, te Minnertsga, het middagmaal te nemen, waarna Z. K. H. ten tien ure des avonds te Leeuwarden terugkeerde. Nog dien zelfden avond vereerde Z. K. H. het concert met zijne tegenwoordigheid, eerst ten half twaalf uur naar het paleis terugkeerende. — Des zondags nam de Prins ten zes ure in den morgen het garnizoen in oogenschouw, en vertrok hierop naar Groningen.

Aldaar stapte Z. K. H., onder het spelen der klokken en het wapperen der vlaggen van torens, gebouwen enz. aan het huis van den Gouverneur af, alwaar Hoogstdezelve een ontbijt gereed vond. Na gehoor in de zaal van de regtbank van eersten aanleg verleend te hebben, bezocht Z. K. H. van den Gouverneur vergezeld, het Instituut voor Doofstommen, zich van daar naar den hortus medicus, de akademie, het theatrum anatomicum en de bibliotheek begevende. Hierop woonde de Prins den avond-godsdienst in de St. Martens kerk bij, alwaar de Eerw. *D. Hendriks*, ten aanhoore van eene ontelbare menigte, eene toepasselijke rede, met aanspraken en zegenwenschen gepaard, hield. De Godsdienstoefening geëindigd zijnde, begaf zich Z. K. H. naar het nosocomium academicum en het akademisch museum; bezigtigde het kabinet van ontleed- en natuurkundige voorwerpen, door den Hoogleeraar *Hendriks* verzameld, en reed vervolgens, onder het gejuich der wandelende menigte en de begunstiging van den fraaisten avondstond, stapvoets door de hoofdlanen van het starrebosch, den toer met het beschouwen der stads haven eindigende. Van de wandeling terug gekomen zijnde, woonde de Prins een' prachtigen maaltijd, door den Gouverneur gegeven, bij en bragt voorts den nacht ten huize van laatstgemelden door. — Op den 31sten des morgens ten vijf ure verliet Z. K. H. de stad, den weg nemende naar Assen ten einde

zich, over de kolonie Frederiks-oord, naar Overijssel te begeven.

Reis van den Prins van Oranje naar Vriesland enz.

Ten acht ure des morgens kwam de Prins te Assen aan, alwaar Hoogstdezelve, na het verleenen eener audientie aan het hotel van den Gouverneur, de dienst doende schutterij, welke daartoe van Meppel was aangekomen, inspekteerde. Z. K. H. gaf bij deze gelegenheid deszelfs bijzondere tevredenheid, over het voorkomen en het geregeld uitvoeren der manoeuvres van dit korps, te kennen. Vervolgens kwam Z. K. H. over de Smilde en Diever te Vleddere aan, alwaar een fraaije eereboog voor Hoogstdenzelven was opgerigt, nevens welke de Schout en de overige leden van het gemeente-bestuur enz. zich bevonden en Z. K. H. met gepaste aanspraken verwelkomden. Deze welkomstgroet werd door het aanheffen van een toepasselijk lied door de aldaar verzamelde schooljeugd vervangen, over welk blijk van oplettendheid de Prins zich zeer voldaan toonde.

Z. K. H. zettede hierop de reis naar Frederiksoord voort, en stapte aldaar af aan het logement, voor hetwelk zich eene afdeeling der Steenwijksche schutterij geschaard vond. Na door den Gouverneur van Overijssel en den Direkteur der kolonie verwelkomd te zijn, behaagde het den Prins eenige ververschingen aan te nemen, waarop dadelijk aan het verlangen van Z. K. H. om de kolonie van nabij te beschouwen, werd voldaan. Aan den ingang derzelve hadden zich eenige meisjes geplaatst, welke, onder het aanheffen van een bevallig gezang en het strooijen van bloemen, den Vorst ontvingen en door eene rij van kolonisten tot aan de school geleidden. Hier hoorde de Prins, met blijkbaar welgevallen, eenige proeven der schoolieren, bezigtigde vervolgens het magazijn en de spin-school, waarna Z. K. H. eene der kolonie-woningen bezocht en met naauwkeurigheid van den staat der veldgewassen kennis nam. Z. K. H. toonde zich over alles bij uit-

Reis van den Prins *van Oranje* naar Vriesland.

ſtek voldaan en liet overal, door deszelfs minzaamheid, den onuitwischbaarſten indruk van liefde en erkentelijkheid na.

De ingezetenen van Vollenhove mogten, op den zelfden dag, de eer der hooge tegenwoordigheid van den Prins *van Oranje* genieten, zijnde Z. K. H. buiten de poort, alwaar een gedeelte der ſchutterij als eerewacht geſchaard ſtond, door den Burgemeester en Asſesſoren verwelkomd. Des anderen daags verleende Z. K. H. een gehoor aan het plaatſelijk beſtuur, de officieren der ſchutterij enz. waarna de Prins naar Hasſelt vertrok, alwaar hij des middags ten half één ure aankwam en even als te Vollenhove werd ontvangen. Onder het luid gejuich der ingezetenen en het geroep van *leve de held van Waterloo!* reed de Prins de ſtad binnen, vertoefde eene korte poos en ontving, op de minzaamſte wijze, de pligtplegingen der ſtedelijke regering, van het vredegeregt, van de leeraars van den Hervormden en van den Roomsch Katholieken Godsdienst en van andere voorname ingezetenen, en daarbij menigvuldige blijken van de liefde en hoogachting der ganſche bevolking. Na van paarden te hebben verwisſeld, vervolgde de Prins de reis naar Zwolle.

Door den Provincialen Kommandant, den Generaal-Majoor *Meijer*, benevens eenige andere officieren en een detachement der kavallerie, welke Z. K. H. tot op één uur afſtands buiten de ſtad te gemoet gereden waren, geëskorteerd, kwam de Prins in laatstgemelde ſtad aan, alwaar Hoogstdezelve aan het lokaal van het Provinciaal Gouvernement ontvangen en vervolgens door den Gouverneur binnen geleid werd. Na aan de gedeputeerde Staten, alsmede aan de overige autoriteiten enz., gehoor verleend te hebben, deed de Prins, van den Gouverneur en verder aanzienelijk gevolg vergezeld, eene wandeling te voet naar de Diere-binnenpoort, alwaar een wel ingerigt vaartuig in gereedheid lag. Hiermede bezag Z. K. H. het aangenaamst gedeelte der ſtads haven en

Reis van den Prins van Oranje van [illegible] [illegible] [illegible]

voor vervolgens, onder het herhaald gejuich der zamengevloeide menigte, door het nieuwelings gegraven kanaal van de Willems-vaart tot aan den IJssel, en keerde vervolgens naar de stad terug, op de terugvaart de bier- en kunst-azijn-brouwerij, alsmede de was-bleekerij der heeren Hoeriens en *Schaepman* bezigtigd hebbende. Z. K. H. voer door de stadsgracht naar de Diezerpoorten-brug, wordende het vaartuig, even als bij de doorvaart van het kanaal, door de talrijke menigte voortgetrokken. Na een luisterrijk middagmaal bij den Gouverneur, vereerde Z. K. H. voor eene korte poos den schouwburg met zijne tegenwoordigheid, aldaar nieuwe blijken van hoogachting ontvangende. Na het eindigen der tooneelvertooning, welke dien avond, onder de verdienstelijke directie der heeren *Obelt*, *Kup* en *de Koning* plaats had, begaf zich de Prins naar het stadhuis, alwaar een zeer aanzienlijk gezelschap verzameld was, aan hetwelk door Z. K. H., tot middernacht, Hoogstdeszelfs bijzijn werd geschonken. Den nacht aan het verblijf van den Gouverneur doorgebragt hebbende, vertrok de Prins den volgenden ochtend ten 7 uur van Zwolle, voorafgegaan van den Gouverneur en vergezeld van deszelfs gevolg, bestaande uit de adjudanten Graaf *van Limburg Stijrum*, *Cracquembourg* en *van Hoof*.

Van daar begaf zich de Prins over Twente en Deventer naar Zutphen, alwaar Z. K. H. den 9den Augustus, omstreeks twaalf uur des middags, aankwam. Zich naar het stadhuis begeven hebbende, werd aldaar een gehoor verleend en vervolgens door Z. K. H. gebruik gemaakt van een wel ingerigt ontbijt, van stads wege in gereedheid gebragt, waarbij de Gouverneur en verdere aanzienlijke beambten tegenwoordig waren. Na de groote of St. Walburgskerk te hebben bezigtigd vertrok de Prins te vier uur naar Arnhem, de aangenaamste herinnering van de ingezetenen, voor welke deze dag een ware feestdag was, achterlatende. — Omstreeks vijf uur

Reis van den Prins *van Oranje* naar Vriesland enz.

kwam de Prins door Dieren, alwaar Hoogstdezelve zich eenigen tijd voor het logement de Kroon ophield, en door den Schout van Rheden met eene korte aanspraak begroet werd. Vervolgens ſtapte Z. K. H. bij den heer *Retemeijer* af en deed eene wandeling door de tuinen van het gewezen Vorſtelijk Huis van Dieren, zijnde dat gedeelte der plaats, hetwelk aan de landſtraat ligt, op de bevalligſte wijze, met groen, bloemen en vlaggen verſierd. — 's Avonds ten zeven ure ſtapte de Prins te Arnhem aan het Gouvernements-huis af, alwaar kort daarop door den Prins gehoor werd verleend. Ten half tien ure vervoegde zich Z. K. H. aan het ſouper door den Gouverneur gegeven, waarop eenige aanzienlijke perſonen genoodigd waren. Gedurende hetzelve hield zich bij aanhoudendheid voor het hotel, hetwelk fraai verlicht was, eene talrijke menigte verzameld, terwijl het korps muzijkanten der ſchutterij zich mede aldaar bevond en van tijd tot tijd, door het aanheffen van muzijkſtukken, de blijde ſtemmig verhoogde. Z. K. H., vergezeld van den Generaal *Daine*, nam op den 3den des morgens ten 9 uur de beide eskadrons kurasſiers, aldaar in garnizoen liggende, in oogenſchouw, en vertrok, na het afloopen der inſpectie, van den Gouverneur vergezeld, ten einde de fraaije ommeſtreken der ſtad te bezigtigen. Het was ten elf uur, dat Z. K. H., door Velp gepasſeerd zijnde, op den huize Biljoen aankwam, aldaar door den Baron *van Spaan van Biljoen* en andere hooge perſonaadjen opgewacht wordende. Na eene wandeling in den fraaijen omtrek van het huis, behaagde het den Prins van het ontbijt, door den eigenaar aangeboden, gebruik te maken, gedurende hetwelk zich van tijd tot tijd eere-ſalvo's en de fraaije muzijk der Arnhemſche ſchutterij, aldaar tegenwoordig, lieten hooren. Ten half twee ure begaf zich het aanzienlijk gezelſchap naar het vermaarde Beekhuizen, hetzelve eerst na een uur vertoevens verlatende, ten einde het naburige Ro-

zen-

zendaal te bezoeken. De Prins nuttigde aldaar bij de Vrouwe der heerlijkheid het middagmaal, waarna Z. K. H. eene wandeling ter bezigtiging van den fraaijen aanleg deed. Op beide plaatsen werd de Prins insgelijks door salvo's van het geschut, het aanheffen eener fraaije muzijk en de ondubbelzinnigste liefde-blijken eener ontelbare menigte, welke Z. K. H. gedurende den ganschen dag vergezelde, begroet. — Eerst ten half zes ure verliet de Prins deze behagelijke oorden, van daar de terugreis naar Soestdijk aannemende.

De kolonie Frederiks oord, door den Prins *van Oranje* op deszelfs reize met een bezoek vereerd, mogt insgelijks, korten tijd hierna, het geluk genieten van Prins *Frederik* in haar midden te zien. Z. K. H. verliet op den 10den Augustus vroegtijdig het Loo, alwaar dezelve den 5den bevorens, benevens Z. M. den Koning, van eene reis naar 'sGravenhage was teruggekeerd, en kwam vergezeld van den Baron *R. Fagel*, adjudant van Z. M., en den Baron *d'Tvoi*, adjudant van Z. K. H., reeds ten acht ure des morgens te Steenwijk aan. De Prins werd, onder een herhaald vreugde-geroep, aan het logement op de markt aldaar door den tweeden Assessor der kommissie van Weldadigheid ontvangen, en door de hoofden van het plaatselijk bestuur verwelkomd. Terstond hierop vertrok Z. K. H., van den genoemden Assessor vergezeld, ten einde de kolonie met die naauwkeurigheid, welke het tijdsbestek toeliet, te onderzoeken, en betuigde vervolgens herhaalde malen deszelfs tevredenheid, zoowel over den staat der kolonie, als over de hartelijke wijze waarmede hij ontvangen werd. Z. K. H. keerde hierop naar Steenwijk terug, alwaar eene collation in gereedheid was gebragt, en onderhield zich eenigen tijd met de daarbij aanwezige genoodigden op eene zeer minzame wijze. Spoediger, dan men gewenscht had, vloog het uur tot 's Vorsten vertrek bepaald en Z. K. H. verliet de plaats, onder de

Komst van Prins *Frederik* te Frederiksoord.

hartelijkste affcheidsgroeten der ingezetenen en de stille wenschen van allen, voor het welvaren en geluk van Hoogstdeszelfs doorluchtige persoon. — Over Zwolle terugkeerende kwam Z. K. H. aldaar, omstreeks vijf ure, onder het wapperen der vlaggen en het gejuich eener ontelbare menigte aan, wordende op eenigen afstand van de stad door eene militaire eskorte, met den Generaal-Majoor *Meijer* aan het hoofd, te gemoet gereden en tot aan het lokaal van den Gouverneur vergezeld. Z. K. H. verleende alhier een gehoor en maakte gebruik van het diner, door den Gouverneur aangeboden. Vervolgens deed Z. K. H. eene wandeling te voet, door eenige der voornaamste straten, naar de looijerij van den Heer *Strabbe*, en voer met een aldaar gereed liggend vaartuig door de Willems-vaart tot aan het Katerveer, alwaar aan de overzijde het rijtuig gereed stond, waarmede de Prins den terugtogt naar het Loo voortzettede, na tot op de grenzen van Gelderland door den Gouverneur en verder gevolg vergezeld te zijn.

Vertrek van Prins *Frederik* naar Brussel en Mons.

Kort hierop vertrok de Prins naar de Zuidelijke Provinciën, zijnde den 13den des ochtends ten twee ure te Brussel gekomen, van waar Z. K. H. naar Mons vertrok. Ten 4 ure te Mons aangekomen zijnde, stapte de Prins aan het logement de Kroon af, en nam dadelijk alle de vestingwerken in oogenschouw, zich over den arbeid aan dezelve besteed zeer voldaan toonende. — Den 14den hield Z. K H. revue over het garnizoen, waarna de burgerlijke en militaire autoriteiten toegelaten werden, ten einde hunne hulde aan Hoogstdenzelven te betuigen.

Naar Doornik, IJperen en Gent.

Ten vier ure vertrok de Prins naar Doornik, alwaar Z. K H., ten acht ure des avonds, onder klokken-gelui en het bespelen van het karillon aankwam, zich den volgenden dag des namiddags naar IJperen en Gent op reis begevende.

Op den 16den, even voor zes ure des namiddags, kwam de Prins van IJperen te Gent aan,

ten einde aldaar namens Z. M. den Koning de tentoonstelling van kunstvoortbrengselen der nationale nijverheid, welke in gemelde stad, overeenkomstig het programme des vorigen jaars, plaats had, bij te wonen. — Nadat namelijk de Kommissie, tot uitnoodiging des Konings afgezonden, met de vleijende verzekering van 's Konings aanstaande tegenwoordigheid was teruggekomen, en de Gouverneur der Provincie reeds werkelijk, op den 12den, door een' estafette was verwittigd geworden, dat HH. MM., benevens Prinses *Marianne*, op den 15den van 't Loo stonden te vertrekken, om te Antwerpen te overnachten en den 16den tot den 17den ingesloten te Gent te zijn, werd den volgenden nacht door een' renbode een brief uit het kabinet des Konings aangebragt, houdende kennisgeving, dat Z. M. genoodzaakt was geworden van de voorgestelde overkomst af te zien. Dezelve behelsde: „ dat daar Z. M., ter oorzake van den dood van H. K. H. de Hertoginne van York, zuster van H. M. de Koningin, zich in de onmogelijkheid bevond, van eene instelling te komen bezigtigen, waarop hij den hoogsten prijs stelde, zoo ten aanzien van hare wezenlijke nuttigheid, als van de uitbreiding en ontwikkeling van het nationaal vernuft, het aan Hoogstdenzelven aangenaam zoude zijn, dat men, als een bewijs van zijne zorgvuldigheid voor den aangroeijenden voorspoed der ingezetenen van het Koningrijk, zoude aanzien de kommissie, die Z. M. bijzonderlijk aan Z. K. H. Prins *Frederik*, Hoogstdeszelfs beminden zoon, had gegeven, om Z. M. bij deze gelegenheid te vertegenwoordigen, en de ten toon gestelde voorwerpen zoo stiptelijk te onderzoeken, gelijk de Koning zelf voornemens was geweest te doen, ten einde door een naauwkeurig verslag aan Z. M., schoon afwezig, gelegenheid te geven, tot betooning Zijner Koninklijke gezindheden van vergelding en aanmoediging aan die, welke zulks verdienden en

Z. K. H. op de tentoonstelling te Gent.

zich aanſpraak zouden verwerven op de erkentenis van het Vaderland en de onbegrensde milddadigheid van den Monarch (1)."

Z. K. H. met alle verſchuldigde eerbewijzingen te Gent ontvangen zijnde, vereerde, reeds des anderen daags na deszelfs aankomst, de zalen der tentoonſtelling met zijne tegenwoordigheid, en legde hierbij veelvuldige blijken van veel omvattende kennis, goeden ſmaak en juist oordeel aan den dag. Offchoon deze eerſte proeve eener tentoonſtelling van voortbrengſelen der nationale nijverheid aan aller wenſchen en verwachting beantwoordde, ja zelfs in vele opzigten overtrof, zoo was bij de beſchouwing opgemerkt, en het ontging ook de aandacht van den Prins niet, dat niet alle fabrijken in evenredigheid hadden medegedongen. Inzonderheid gold dit ten opzigte der glas-fabrijken van Charleroij, van de fabrijken te Haarlem en te Utrecht, doch bovenal van de geweer-fabrijken te Luik. Een lid der kommisſie trachtte het bij Z. K. H. te verontſchuldigen dat de ijver der geweer-fabrijkanten verflaauwd was geworden, uit hoofde der beſtellingen voor het leger, welke door het gouvernement elders gedaan waren, waarop de Prins dadelijk ten antwoord gaf: ,, Ik verzeker u, dat de fabrijken van Luik meer beſtellingen hebben, dan zij zullen kunnen leveren: ik ſpreek hiervan met kennis van zaken, dewijl zulks onder mijne attributiën behoort. Ik weet wel, dat eenige dagbladen het tegendeel hebben beweerd, doch zij hebben onwaarheid verſpreid." De Prins dit ten aanhoore van meer dan dertig aanwezenden gezegd hebbende, hernam het gemeld lid hierop: ,, dat zijne vrijmoedigheid niet vruchteloos zoude zijn geweest, dewijl het antwoord van Z. K. H. ſtrekken zoude om het publiek gevoelen voor te lichten." — Voorts met een ander lid der kommisſie over het gebruik van het binnenlandſche ijzer ſprekende, verklaarde de Prins: ,, dat dit onderwerp de aandacht des

(1) Gaz. van Gent, No. 906.

Konings bijzonderlijk bezig hield en dat men, ten dezen opzigte, weldra de gelukkigste uitwerksfelen van deszelfs welwillendheid zoude ondervinden." — Vervolgens werd door Z. K. H. de tentoonstelling van voorwerpen der schilder-, teeken-, beeldhouwkunst enz. met de grootste oplettendheid bezigtigd, als ook het gevangenhuis en eenige andere openbare gestichten bezocht. Z. K. H. ontving de Curatoren der Universiteit op eene zeer minzame wijze, en wendde zich onder de Hoogleeraren in het bijzonder tot den kundigen Professor *Kluijskens*, met betuiging van zijne bijzondere tevredenheid wegens deszelfs verhandeling over de oogziekte. ,, Dezelve is in het Duitsch vertaald, zeide de Prins, en Z. M. de Koning van Pruissen heeft mij verzocht dat ik hem den schrijver zoude doen kennen. Zelfs heeft Z. M. bevelen uitgevaardigd, dat de *ophthalmia* voortaan, bij de legers en de hospitalen, volgens de, in uwe verhandeling daargestelde, regelen, zal behandeld worden."

Den volgenden dag, zijnde vrijdag den 18den, kwam de Prins te Ostende aan, alwaar dezelve, des anderen daags vroegtijdig, het korps artillerie inspekteerde en de exercitiën van gemeld korps bijwoonde. Na de uitgestrekte vestingwerken, de magazijnen, kazernen enz. in oogenschouw genomen te hebben, vertrok Z. K. H. ter verdere inspectie naar Nieuwpoort, van waar hij den zelfden dag te Ostende terugkeerde. Z. K. H. te Ostende.

Op den 20sten, des ochtends vroeg, van Ostende vertrokken zijnde, kwam Z. K. H. op den middag te Gent terug, alwaar een groot aantal ingezetenen en zich aldaar bevindende vreemdelingen zich naar de Brugsche poort, op den doortogt van den Prins, hadden begeven. Z. K. H. woonde te Gent de bijeenkomst der maatschappij van boogschutters bij, en deed, op het deswege gedaan verzoek, drie eereschooten, waarbij de Prins de takken raakte, op welke de vogels geplaatst waren. Nog denzelfden dag verliet Z. K. H. de stad, bij alle de ingezetenen een' diepen Vertrek uit Gent.

pen indruk nalatende wegens zijne minzaamheid en ijver voor het algemeen belang.

De Prins en Prinses *van Oranje* te Brussel. HH. KK. HH de Prins en Prinses *van Oranje* kwamen op den 17den met Hoogstderzelver huisgezin en gevolg te Brussel aan, ten einde zich naar de wateren van Spa te begeven, en aldaar het nog overig gedeelte van het bad-saizoen door te brengen. — Op den 18den vereerden de beide doorluchtige personen de schouwburg te Brussel met hunne tegenwoordigheid, wordende bij derzelver verschijning in de loge met de levendigste toejuichingen ontvangen.

Z. K. H. te Gent. Op den 19den vertrok de Prins naar Gent, alwaar Z. K. H. ten 8 ure des morgens, aan het Gouvernements-huis afstapte. Dadelijk na deszelfs aankomst werden de tentoonstellingen van nijverheid en kunstwerken door Z. K. H. bezocht, en des avonds de schouwburg met Hoogstdeszelfs tegenwoordigheid vereerd, alwaar zijne komst eene algemeene vreugde-vervoering te weeg bragt. De parade-plaats en alle straten in de nabijheid van het hotel des Gouverneurs, alwaar de Prins deszelfs intrek had genomen, waren, even zoo als zulks op den 17den bevorens had plaats gehad, op eene zeer fraaije wijze verlicht. Inzonderheid trok het hotel van den Luitenant-Generaal *Constant de Robecque*, alsmede dat van den Baron *de Drack*, zijnde toen de verblijfplaats van den Minister *Falck*, de algemeene opmerkzaamheid tot zich.

HH. KK. HH. naar Spa. Den 20sten des ochtends verlieten HH. KK. HH. Brussel, ten einde zich naar Spa op weg te begeven alwaar, behalve eene menigte andere vreemdelingen van hoog aanzien, insgelijks Z. K. H. Prins *Frederik* van Pruissen zich sedert eenige dagen bevond.

Verjaardag des Konings. Ter gelegenheid van den heugelijken verjaardag van Z. M. begaf Z. K. H. de Prins *van Oranje* zich naar het Loo, alwaar Hoogstdezelve, zoo als mede deszelfs doorluchtige broeder, Prins *Frederik*, op den 23sten aankwam. — Na een

paar dagen vertoevens keerde de Prins op den 27sten over Brussel naar Spa terug.

De dag van den 24sten Augustus werd alom, zoo als in vroegere jaren, met de hartelijkste en meest ondubbelzinnige blijken van algemeene vreugde gevierd (1). — In de Residentie 's Gravenhage waren des avonds de publieke gebouwen en vele partikuliere huizen fraai verlicht, terwijl in het naburig Scheveningen de openlijke deelneming insgelijks, door gepaste uiterlijke eerebetooningen, aan den dag werd gelegd. Inzonderheid muntte hierbij uit het badhuis, door den Heer *Pronk* bewoond, hetwelk met een groot aantal hortensia's en andere bloemen en, behalve met de Oranje-vlag, nog met die van Engeland, Rusland en Pruissen versierd was. Niet zonder belangstelling werd opgemerkt, dat eerstgemelde dezer vlaggen dezelfde was, welke op een der pinken van den Heer *Pronk* geplaatst was, toen, in de maand November van het jaar 1813, door de Heeren *Fagel* en *Perponcher* aan Z. M. de tijding wegens de heugelijke omwenteling in Holland werd overgebragt.

Te Amsterdam vereenigden zich de officieren van het garnizoen en der schutterij op een luisterijk middagmaal, waarbij vele militairen van hoogen rang tegenwoordig waren, en toepasselijke toasten gedronken werden. De militairen in de kazerne werden op brood en vleesch onthaald, zijnde des avonds de kazerne verlicht, waarbij het muzijk-korps, in een daartoe bestemd vaartuig geplaatst, zich afwisselend liet hooren.

Behalve andere vreugdebetooningen werd deze feestdag te Assen en te Purmerende door eenen wedloop van paarden gevierd, welke, inzonderheid in laatstgemelde plaats, met allen mogelijken en in Noord-Holland nimmer te voren gezienen luister, volvoerd werd. Veertien paarden, uit

(1) Zie beneden wegens het besluit hieromtrent door de Alg. Synode der Hervormde Kerk, alsmede door het Israëlitisch Kerkbestuur, genomen.

onderscheidene plaatsen dongen hierbij naar den uitgeloofden eere-prijs, welke in eenen ongemeen fraaijen gouden zweep bestond, terwijl door Burgemeesteren aan den eigenaar van het paard, hetwelk het hardst rijdende het naastbij zoude komen, een paar zilveren spooren was toegevoegd. Duizende van aanschouwers van allen rang en stand, welke van allerwege toegevloeid waren, woonden de harddraverij bij, waartoe de zuider weg in de Beemster eene bijzondere geschikte plaats opleverde. De uitgeloofde eereprijs viel aan den heer *J. Luden* en de premie aan den heer *P. Notet*, beide uit Amsterdam, te beurt.

Met de overige voornaamste plaatsen der Noordelijke Provinciën wedijverde de stad Nijmegen voornamelijk, in het vieren van dit heugelijk verjaarfeest. Niet alleen had bij den President Burgemeester aldaar een luisterrijk diner plaats, waarop de voornaamste civiele en militaire autoriteiten genoodigd waren, maar ook verzamelde zich een groot aantal officieren en ingezetenen in het met smaak verlicht societeits-gebouw, op een prachtig souper, terwijl officieren van het bataillon artillerie der Nationale Militie N°. 4, in het logement de Ridder St. Joris, op een gul feestmaal tot laat in den nacht vereenigd bleven. Het feest werd met het afsteeken van onderscheidene vuurwerken besloten.

Uitdeeling van eere-medailles te Gent.

De plegtige uitdeeling der eere-medailles voor de voortbrengselen der nationale nijverheid, welker tentoonstelling te Gent had plaats gehad, op dezen dag vastgesteld zijnde, geschiedde deze plegtigheid aldaar met allen mogelijken luister. Het fraaije weder had niet alleen de gansche bevolking op de been gebragt, maar ook uit de omliggende plaatsen zulk eenen toevloed derwaarts gelokt, dat men zich niet konde herinneren immer zoo vele menschen te Gent bijeengezien te hebben. Na den afloop der Godsdienstige plegtigheden van den dag, zoo wel in de kerk der Hervormden als in de Cathedrale kerk der Roomsch-Katholieken, bij welke laatstgenoemde Z. Exc. de Minister *Falck*, als ook de Vorsten van Meck-

lemburg-Schwerin en van Sakfen-Weimar tegenwoordig waren, nam, ten twee ure, de plegtige optogt uit het hotel van het gouvernement een aanvang. Dezelve werd geopend door paukers en trompetters te paard, waarop een talrijk korps ruiterij en alle de gilden der ftad, met hunne onderfcheidene zinnebeeldige eere-teekenen, volgden. Hierna zag men in den ftoet de leden der Univerfiteit, de onderfcheidene hooge autoriteiten, de leden der regtbanken, benevens den ftedelijken raad, den generalen-ftaf en eindelijk den Gouverneur der Provincie. Aan het hotel, alwaar de Minister der Nationale Nijverheid zijn verblijf hield, gekomen zijnde, hield de trein ftil, waarna de Minister zich bij denzelven vervoegde, en de ftoet, langs de voornaamfte ftraten der ftad, van welke de huizen als om ftrijd verfierd waren, tot op de markt, zijnde de plaats voor de uitdeeling beftemd, voorttrok. Op dezelve was een verhevente opgerigt, prijkende met den Koninklijken troon, waarin de afbeelding van Z. M., nevens den Rijksftaf en Kroon, geplaatst was. De wapen-fchilden van het Rijk en de Provinciën verfierden het voorfte gedeelte, hebbende tot opfchrift in het Nederduitsch: *Het dankbaar Vaderland aan Nederlands Nijverheid.* Twee treden beneden den troon was de zetel voor den Minister beftemd, nevens wien, ter wederzijde, de hooge ambtenaren, de beide Kommisfiën enz gezeten waren. De overwinnaars waren voor de estrade binnen het eerfte ftaketfel geplaatst. — Nadat ieder plaats had genomen, fprak de heer *Canzius*, een der leden der hoofd-kommisfie, eene doelmatige redevoering, in het nederduitsch, uit, waarna de namen der bekroonden uitgeroepen werden (1), welke hierop, te midden der toejuichingen eener op 40,000 perfonen begroote menigte, de aan hen toegekende eere-medailles ontvingen. Na den afloop der plegtigheid keerde de ftoet naar het hotel van den Gouver-

(1) Dezelve zullen beneden voorkomen.

neur terug, hebbende het geheel eene der fraaiste vertooningen opgeleverd, welke door den beroemden *van Bree* waardig werd geoordeeld door deszelfs kunstijk penseel vereeuwigd te worden. — Het overige van den dag werd in allerhande vermakelijkheden en volksspelen doorgebragt, en des avonds was de geheele stad op het fraaist verlicht. Onder de publieke gebouwen muntte bij deze gelegenheid, onder andere, uit het hotel van den Gouverneur, dat van den militairen Kommandant en de Societeit van Koophandel. Het feest werd met een fraai vuurwerk besloten.

Verjaardag des Konings te Brussel enz. gevierd. De verjaardag van Z. M. werd te Brussel met de, bij deze gelegenheid gebruikelijke plegtigheden, als het luiden der klokken, het zingen van een *Te Deum* en eene parade van het garnizoen gevierd, terwijl, onder de landgemeenten der Zuidelijke Provinciën, de feestviering te Laeken zich bijzonder door eene uitdeeling van brood en vleesch aan de armen, als ook door algemeene deelneming, onderscheidde.

In de stad Nieuwpoort had, op eene zeer statelijke wijze, het schieten naar den vogel plaats, waarna zich de onderscheidene autoriteiten op een prachtig feestmaal vereenigden. Op het oogenblik dat door den Burgemeester een dronk voor het behoud des beminden Konings werd ingesteld, hoorde men uit een naburig vertrek, alwaar de leden des Genootschaps St. Cecilia zich, uit eigene beweging, hadden laten vinden, het geliefkoosd *Wilhelmus van Nassauwen* aanheffen, waarop het vaderlandsch lied: *où peut on être mieux* volgde. Een daverend handgeklap en algemeen gejuich beantwoordde dit verrassend blijk van oplettendheid en liefde jegens den Vorst. Eerst laat in den nacht scheidde men van elkander, wordende het feest door eene fraaije verlichting der stads gebouwen op het luisterrijkst besloten.

Ook behoort onder de vreugde-bedrijven van dezen dag gewag te worden gemaakt van het landfeest door den Heer *J. Maertens*, aannemer van 's Rijks fortificatiën te Doornik, aan zijne werklieden, ten getale van bijna 800, gegeven, en het-

welk eerst laat in den nacht met de meeste gepaste vrolijkheid en in de beste orde afliep. Behalve dit feest liet de Heer *Maertens* nog eene uitdeeling van 800 drie ponds tarwen-brooden aan de armen doen, welke edelmoedige daad te eerder melding verdient, daar dezelve nu voor de derde maal door dezen Heer herhaald werd.

Uitstap van Z. M. naar 's Gravenhage.

Z. M., welke zich sedert den 5den Augustus, na een' korten uitstap naar 's Gravenhage op het Loo bevond, kwam op den 30sten Augustus andermaal, benevens Z. K. H. Prins *Frederik*, in de genoemde residentie aan. — Na een kort verblijf keerde Z. M. op den 4den September op het Kasteel van het Loo terug, terwijl de Prins op dezen dag de residentie verliet, tot het doen eener inspectie-reize.

Inspectie-reis van Prins *Frederik*.

Z. K. H. kwam in den vroegen morgen van den genoemden dag door Utrecht, zich naar Nijmegen begevende, alwaar men ten half negen ure des ochtends het geluk had de Prins te zien aankomen, aan het logement de Plaats Roijaal afstappende. Dadelijk na deszelfs aankomst werd Z. K. H. door den Luitenant-Generaal *Kraijenhof* en de officieren van het garnizoen begroet. Ten 10 ure behaagde het den Prins het bataillon artillerie der Nationale Militie N°. 4, op de batterijen aan de Mookerheide, in oogenschouw te nemen; gedurende welken tijd met de onderscheidene soorten van geschut werd geschoten. Na zich hiermede tot half twee uur onledig gehouden te hebben, inspekteerde de Prins het overig garnizoen, op den Bottendaal, en daarna de arsenalen, waarna Z. K. H. het houden van theorie in de kazerneren der artillerie bijwoonde, hetwelk tot zes uur voortduurde. Het behaagde den Prins aan de manschappen van het gemeld bataillon eene gratificatie toe te leggen, waarmede zij het overig gedeelte van den dag in gepaste vrolijkheid doorbragten. Na zes uur legden de civiele autoriteiten hunne pligtplegingen bij den Prins af, waarna dezelve, in gezelschap van voornoemden Luitenant-Generaal, de Hoofd-officieren der onderscheidene korpsen, den Kapitein der artillerie, als

ook van den heer President-Burgemeester, het middagmaal nam. Des anderen daags morgens vroeg vertrok Z. K. H. naar 's Hertogenbosch.

Behalve 's Hertogenbosch, alwaar Z. K. H. op den 5den, onder het wapperen der vlaggen en het spelen der klokken, aankwam, bezocht de Prins insgelijks op den 6den Maastricht, en op den 7den de stad Luik, in alle de genoemde plaatsen zich met het inspekteren zoowel der garnizoenen als van de artillerie- en vesting werken onledig houdende. Te Luik bezigtigde Z. K. H. met kenbare tevredenheid de geweer-fabrijk van den heer *Malherbe*.

Op den 9den verliet de Prins Luik, ten einde zich naar Spa te begeven, van waar dezelve terugkeerende, op den 11den des ochtends, te Brussel aankwam. Na het verrigten der inspectiën ontving de Prins in eene der zalen van het hotel d'Arscamp, alwaar hij afgestapt was, de burgerlijke en militaire regerings-magten, en nam Z. K. H. het middagmaal bij den Gouverneur.

Te Breda kwam de Prins op den 13den aan, deszelfs intrek in het hotel *de Flandre* nemende. Dadelijk begaf zich de Prins naar de kazernen en stallen der rijdende artillerie, alsmede naar de kazerne der artillerie te voet. Na dezelve geinspekteerd te hebben, begaf zich Z. K. H. naar het exercitie-plein, genaamd de gasthuis-velden, alwaar door denzelven een nieuw ontworpen veldmaterieel in oogenschouw werd genomen, doende hiermede onderscheidene proeven verrigten. De volgende dag als ook de ochtend van den 15den werden door Z. K. H. almede tot het doen der inspectiën en het bijwonen van onderscheidene belangrijke manoeuvres besteed, terwijl op eerstgenoemden dag insgelijks de onderscheidene autoriteiten de eer hadden bij den Prins toegelaten te worden. Op den 15den ten elf ure aanvaarde Z. K. H. de terugreize naar 's Gravenhage.

Z. M. benevens de — Aldaar was Z. M. op den 13den bevorens aangekomen, wordende op den 16den door Z.

K. H. den Prins *van Oranje* gevolgd, welke 's anderen daags wederom vertrok. — Eerst op den 21sten keerde Z. M. benevens Prins *Frederik* op het Loo weder. Prinses te 's Gravenhage.

HH. MM. benevens H. K. H. Prinses *Marianne* kwamen op den 26sten in de achtermiddag te 's Gravenhage terug, zijnde Z. K. H. Prins *Frederik* reeds des voormiddags aldaar aangekomen. — Op den 27sten kwam de Prins *van Oranje* in genoemde residentie, na, op den 25sten bevorens, het regement husfaren van het garnizoen van Brussel, in de vlakte van Montplaisir, in oogenschouw genomen te hebben. Aankomst der Koninklijke familie in de residentie.

Op den 28sten verliet Z. K. H. wederom de stad, ten einde zich naar Warschau op reis te begeven, van welke reis Z. K. H. in de maand November, na een afwezen van ruim vijf weken, terugkeerde. Reis van den Prins *van Oranje* naar Warschau.

De Koning verliet op den 5den October 's Gravenhage, zich over Turnhout en Antwerpen, benevens Z. K. H. Prins *Frederik*, naar Gent begevende. Te Antwerpen werd Z. M. door de burgerlijke en militaire regerings-magten, bij Hoogstdeszelfs overtogt over de Schelde, opgewacht, plegtig begroet en vervolgens tot aan het Vlaamsche hoofd vergezeld. Vertrek van Z. M. naar Gent.

Het gebulder van het geschut en het luiden der klokken kondigden, op den 6den, ten zes ure des avonds, de aankomst van Z. M. binnen Gent aan. Aan het Hotel van het Gouvernement afgestapt zijnde, begaf zich de Koning, des anderen daags 's morgens, te paard naar de Antwerpsche poort, ten einde van Z. K. H. Prins *Frederik* en een' luisterrijken Staf vergezeld, eene revue over de troepen van het garnizoen te houden, welke op het fraaije plein van Darnis geschaard stonden. Het fraaiste weder begunstigde de exercitiën en manoeuvres, welke Zr. Ms. bijzondere goedkeuring verwierven. Met bijzondere minzaamheid ontving Z. M., te midden van zijnen Staf, alhier een groot aantal verzoekschriften, welke men insgelijks bij het gehoor, tot welk Aankomst aldaar.

ieder die zulks verlangde toegelaten werd, opmerkte. Ook onderhield Z. M. zich met de leden der stedelijke regering en der universiteit, een' geruimen tijd, over alle takken des bestuurs en van het openbaar onderwijs. Ten twee ure stapte Z. M. in het rijtuig, ten einde eene afzonderlijke tentoonstelling der voorwerpen van nijverheid te bezigtigen, die in eene der kamers van het stadhuis waren gebleven om, bij wijze van loterij, te worden uitgedeeld. Z. M. toonde zich hier zeer voldaan en gaf Hoogstdeszelfs goedkeuring over de groote tentoonstelling in de vleijendste bewoordingen te kennen. Tevens verwaardigde zich Z. M. om nogmaals deszelfs bijzonder leedwezen te betuigen, van de tentoonstelling in de maand Augustus niet te hebben kunnen bijwonen. Hierop begaf zich de Koning naar het nieuw lokaal der Universiteit, en bezigtigde hetzelve in alle deszelfs bijzonderheden. Ook verzuimde Z. M. niet de fraaije bibliotheek met een bezoek te vereeren. — Op den 8sten woonde Z. M., benevens Prins *Frederik*, den Godsdienst bij in de Protestantsche kerk, welke, uit hoofde van het vertrek van Z. M., vroeger dan gewoonlijk plaats had. Z. M. door eene Kommissie uit het Consistorie, bestaande uit den Kolonel *Schuremans*, den Hoogleeraar *Mahne* en den Majoor *van Dyck*, ontvangen zijnde, werd door den Predikant *Goedkoop* eene zeer doelmatige leerrede uitgesproken, wordende het godsdienstig gezang door de muziik der militaire divisie plegtig vergezeld. Z. M. betuigde aan de genoemde Kommissie, welke Hoogstdenzelven, bij het vertrek uit de Kerk, andermaal uitgeleide deed, deszelfs bijzondere tevredenheid. In den achtermiddag verliet Z. M. de stad, ten einde zich naar IJperen te begeven, na vooraf het terrein, op hetwelk de ontworpene fortificatiën zouden gebouwd worden, met zeer veel opmerkzaamheid in oogenschouw genomen te hebben.

Omstreeks ten zes ure des avonds kwam de

Koning te IJperen aan en woonde aldaar, des anderen daags 's ochtends de militaire wapenoefeningen, op eene twee uren van de ftad gelegene, vlakte, bij. Ten drie ure in de ftad teruggekeerd zijnde, verleende Z. M. een publiek gehoor, en was op den 10den andermaal bij de militaire manoeuvres tegenwoordig, waarna Z. M. de terugreis naar Brusfel aanvaarde. — Op dezelve, over Brugge en Gent pasferende, werd aan den Prins, in laatstgemelde ftad, alwaar Z. M. zich niet langer ophield dan om van paarden te verwisfelen, aan het posthuis door den Gouverneur het billet overreikt, hetwelk voor Z. K. H. uit de loterij der voortbrengfelen van nijverheid was getrokken, en waardoor aan denzelven het fraai meubel-ftuk van den heer *Heddebaut* te beurt was gevallen. Z. M. te IJperen.

Op den 11den kwam H. M. de Koningin, benevens Prinfes *Marianne* te Brusfel aan, alwaar H. K. H. de Prinfes *van Oranje*, alsmede de jonge Prinfen hare zonen, zich federt den 4den bevonden. H. M. te Brusfel.

Z. M. zich op den 13den October naar het kamp van Turnhout begevende, mogt het aan de ingezetenen der gemeente Contich gebeuren aan Hoogstdenzelven hunne hartelijke dankbaarheid te betuigen, voor de weldadige hulp door Z. M. verleend, bij gelegenheid van den orkaan op den 9den Mei, welke ter genoemde plaatse ongemeen veel fchade had te weeg gebragt. Diep getroffen over de ongeveinsde erkentelijkheid, door deze lieden aan den dag gelegd, verliet Z. M., na een kort oponthoud, de plaats en kwam des avonds te Turnhout aan, alwaar dezelve door eene eere-wacht werd ingehaald. Deze geleidde den Koning, benevens Prins *Frederik*, des anderen daags 's ochtends naar het Kamp, wordende dadelijk na Hoogstderzelver aankomst een aanvang met de manoeuvres gemaakt. De vaardigheid, waarmede een aantal fraaije evolutiën, alsmede het vuren door de flechts federt eenen korten tijd in den wapenhandel geoefende jonge militai- Bezoek van Z. M. in het kamp bij Turnhout.

ren geschiedden, deed ieder der aanwezigen ten hoogste verwonderd staan, en Z. M. hierbij Hoogstdeszelfs bijzondere tevredenheid betuigen.

Z. M. te Brussel teruggekeerd.

Het was op den 14den des avonds, dat de Koning te Brussel terugkeerde, slechts twee uren, nadat de bestrating aan de Wilhelms poort, waardoor Z. M. binnen reed, was voltooid geworden, en welke dus, als strekkende tot een gedenkstuk van Zr. Ms. eerste aankomst te Brussel, op het doelmatigst werd ingewijd.

De Koninklijke Familie in den Schouwburg.

Den volgenden dag vereerden HH. MM., de Prinses *van Oranje*, Prins *Frederik* en H. K. H. Prinses *Marianne* den schouwburg te Brussel met hunne tegenwoordigheid, wordende het Doorluchtig gezelschap, bij deszelfs aankomst, met algemeen en luid vreugdegejuich en het levendigst hand-geklap begroet. Na den afloop van het eerste stuk hief het orkest het geliefkoosd nationaal-lied aan, hetwelk andermaal met luide vreugde-blijken werd beantwoord. Eerst na het vallen van het gordijn verliet de Vorstelijke Familie de zaal, welke op het luisterijkst versierd en verlicht was, terwijl het geheel het voorkomen eener blijde en ongekunstelde feestviering opleverde.

Verjaardag van H. M.

Nadat op den 5den November Z. K. H. de Prins *van Oranje* van Hoogstdeszelfs reize te Brussel was teruggekeerd en Z. K. H. Prins *Frederik* aldaar mede, op den gemelden dag, was aangekomen, werd, op den 18den daaraanvolgende, het verjaarfeest van H. M. de Koningin, zoo wel door de aldus op eene heugelijke wijze vereenigde Koninklijke Familie, als door de ingezetenen der residentie-stad Brussel op het hartelijkst gevierd. Op den middag zag men HH. KK. HH. den Prins en Prinses *van Oranje*, Hoogstderzelver twee oudste zoonen, benevens Z. K. H. Prins *Frederik* der Nederlanden, gezeten in onderscheidene staatsie-koetsen met lakkeijen in gala-liverij, naar het koninklijk paleis ryden, ten einde hunne gelukwenschingen bij

HH.

HH. MM. af te leggen. Na het houden van eene zeer fraaije parade, door de te Brussel in garnizoen liggende bataillons Nationale-Militie en het 6de regement husfaren, was er des namiddags groot diner en des avonds een luisterrijk bal en souper ten Hove. Voorts waren verscheidene partikuliere gebouwen, de schouwburg als ook de St. Michiel of *stadhuis*-toren, des avonds, op het fraaist verlicht.

Eere-belooning te 's Hertogenbosch.

Ook werd elders alom, door het geheele Rijk, deze blijde dag met blijkbare teekenen van algemeene deelneming gevierd. — Te 's Hertogenbosch inzonderheid werd deze plegtigheid vermeerderd, door de uitdeeling van getuigschriften aan onderscheidene manschappen van het regement Zwitsers No. 29, aldaar in garnizoen liggende. Een gedeelte namelijk van dit korps zich, tijdens den jongsten watersnood, te Grave in garnizoen bevindende, had zich, door deszelfs uitmuntend gedrag ter dezer gelegenheid gehouden, aanspraak op dit bewijs van algemeene achting en erkentenis verworven, blijkens een daartoe, op den 11den November, uitgevaardigd bevelschrift van den Kommissaris-Generaal van Oorlog, van dezen inhoud:

Op specialen last des Konings, wordt bij deze ter kennisse van het leger gebragt, dat Z. M. deszelfs hoogste genoegen heeft willen hebben betuigd, niet alleen aan alle de troepen, uitmakende het garnizoen van Grave, wegens hunne vrijwillige en loswaardige hulp tot het redden van menschen en haven, betoond bij gelegenheid der in de ommestreken plaats gehad hebbende overstroomingen, gedurende de dagen van den 23sten tot den 26sten Januarij ll., maar ook in het bijzonder aan de Kapiteins *van Buren* en *Tschiffely*; aan de 1ste Luitenants *Wattenwil* en *Neuhaus*; aan den Aide-chirurgijn *Henchoz*; aan den serjant *Marchand*; alsmede aan den korporaal *Ruffi*: allen van het regement Zwitsers, No. 29, en eindelijk aan den 1sten Luitenant *Garcy*, van het 4de bataillon artillerie nationale militie, die zich allen door een prijzenswaardig gedrag, bij opgedachte gelegenheid, hebben onderscheiden (1).

(1) Staatscour. No. 172.

Verjaring van den Prins van Oranje.

Het uitsteeken der vlaggen van de publieke en een groot aantal partikuliere gebouwen, als ook het luiden der klokken verkondigden op den 6den December den 28sten verjaardag van Z. K. H. den Prins *van Oranje*, welke bovendien, zoo te Brussel als elders, door het houden eener groote parade werd gevierd. — Des avonds te voren gaven de muzijk-meesters, leden der loge Olympique te Brussel, eene fraaije serenade aan Z. K. H., waarbij zij, in de appartementen naast die van den Prins toegelaten zijnde, eenigen tijd met 's Prinsen tegenwoordigheid en Hoogstdeszelfs dankbetuigingen, voor deze oplettendheid, vereerd werden.

Ziekte van H. K. H. Prinses Marianne.

Mogt men omstreeks dezen tijd de gerustsellende tijding wegens het herstel der Prinses *van Oranje*, van eene onpasselijkheid van eenige dagen, vernemen, het was naauwelijks veertien dagen later, dat de algemeene bezorgdheid op het sterkst werd gaande gemaakt, toen men op den 18den vernam, dat H. K. H. Prinses *Marianne* sedert eenige dagen door eene zenuw-koorts was aangetast geworden, wier teekenen van onheil spellenden aard schenen te zijn. — Tegen den nacht vertoonde zich gewoonlijk eene verheffing van koorts met ijlen gepaard, welke over dag minder was en, sedert den 18den, over het geheel in hevigheid begon af te nemen, zoodat H. K. H. de nacht van den 20sten in eene gewenschte rust mogt doorbrengen. H. M. de Koningin, welke, gedurende deze ziekte, niet van het bed harer teederbeminde dochter afweek, durfde zich toen, voor het eerst, eenige achtereenvolgende uren, naast het bed der zieke, aan den slaap overgeven. — Offchoon de koorts bleef aanhouden nam de beterschap echter sedert dien tijd dagelijks toe, en kondigde op den 26sten alles eene gezegende herstelling aan. Alleen tegen den avond was de koorts nog aanmerkelijk, zijnde H. K. H. eerst op den 31sten geheel vrij van dezelve gebleven. — Bij den aanvang des volgenden jaars was het herstel van H. K. H. zoo verre gevorderd, dat ze

dert den 2den Januarij, in plaats van dagelijks, slechts om de drie dagen bulletins werden uitgegeven. Tevens met de beterschap der Prinses namen hare zwaar verminderde krachten hand over hand toe, zoodat H. K. H. op den 7den Januarij, aan eenen arm ondersteund, eenige oogenblikken door hare kamer op en neer konde gaan.

Op eene niet mindere gelukkige wijze ontkwamen HH. KK. HH. de Prins en Prinses *van Oranje*, benevens de jonge Prinsen Hoogstderzelver zonen, het dreigendst gevaar, bij een noodlottigen brand te Brussel, waardoor op den 29sten December het hotel van Z. K. H., alsmede dat der Staten-Generaal en het daaraan belendend verblijf der regtbank van Koophandel, in de assche werd gelegd. — De brand was des ochtends van den voormelden dag in het hotel van Z. K. H. aangekomen, en werd, op eene toevallige wijze, het eerst ontdekt door den Direkteur der belastingen, welke in de Leuvensche-straat achter het Paleis van den Prins *van Oranje*, woonde en tegenover wiens kamer het genoemde Paleis gelegen was. Deze namelijk des ochtends ten half zes uur, uit hoofde van het vertrek zijns zoons, opgestaan zijnde en het gebouw geheel in brand ziende staan, spoedde naar het Paleis, alsmede naar het nabijgelegen hotel van den Minister van Financiën, ten einde derzelver bewoners op te roepen. In de appartementen van het Paleis geraakt zijnde, gelukte het hem en de zijnen, nog eenige voorwerpen van waarde te redden, terwijl mede eenige andere *goederen door de husfaren en* een aantal lieden, welke op de eerste tijding naar het Paleis snelden, gered werden. De felle koude en hevige wind maakten alle verder toegebragte hulp in den beginne krachteloos, zoodat, behalve de genoemde gebouwen, de kostbare bibliotheek van H. K. H. de Prinses *van Oranje*, als ook de garde-robe door de vlammen verteerd werden. Vele meubelen en de meeste archieven werden gered, waarbij echter een aantal personen, of-

Hevige brand te Brussel.

Hevige brand te Brussel.

schoon niemand gelukkig het leven verloor, min of meer zwaar gekwetst werden. De Majoor *Beleford* werd door het vallen van een' balk zwaar aan het hoofd bezeerd; ook werden, uit hoofde van zware kwetzuren, twee husfaren en een soldaat der infanterie, naar het militair hospitaal, en drie werklieden, benevens een' spuitgast, naar het gasthuis van Sint-Jan overgevoerd. — De onverschrokkenheid en ijver van onderscheidene officieren en soldaten van het garnizoen, alsmede van een aantal inwoners van alle klassen, bij deze gelegenheid aan den dag gelegd, ging alle beschrijving te boven. Het was alleen aan de strengheid van het saizoen toe te schrijven, dat de pogingen tot redding der, voor Brussel en het geheele Koningrijk, belangrijke gebouwen aangewend, zonder vrucht bleven. Z. M. was bestendig op de plaats, alwaar het droevig tooneel van den ramp plaats had, tegenwoordig, en, daar de brand gedurende den nacht voortduurde, keerde de Koning, met het aanbreken des dags, weder derwaarts, zijnde, in weerwil der strengste koude, slechts in een' eenvoudigen uniform-rok gekleed. — De schade bij deze gelegenheid geleden was zeer aanmerkelijk, offchoon men dadelijk na het blusschen van den brand alle pogingen in het werk stelde, ten einde de kostbare steenen en het gesmolten goud- en zilver-werk, onder de puin en asfche, weder te vinden (1). H. K. H. de Prinsesse *van Oranje*, benevens de jonge Prinsen, namen derzelver intrek in het hotel van den Markies *d'Asfche*. Eenige dagen later kocht Z. K. H. het hotel *van Hoogvorst*, gelegen op het Konings-plein.

Hoe zeer dit toeval algemeene verslagenheid te weeg bragt, zoo werd dezelve echter merkelijk gelenigd door de vreugde over de gelukkige

(1) De geheele vernieling der plaats, alwaar de brand hare eerste verwoestingen aanrigtte, bragt te weeg, dat men deszelfs oorzaak nimmer heeft kunnen uitvorschen.

wijze, waarop de dierbare Vorstelijke personen bij tijds aan alle gevaar ontkomen waren, zonder dat hetzelve verder eenigen nadeeligen invloed op derzelver gezondheid had. HH. KK. HH. ontvingen hiervan de ondubbelzinnigste blijken bij gelegenheid dat dezelve zich, op oude jaars avond, in den schouwburg vertoonden en aldaar met luid vreugde-gejuich en daverend hand-geklap werden ontvangen.

De aanvang dezes jaars werd voor Europa gekenmerkt door een' algemeenen volks-opstand in Spanje, aan welken wij, uit hoofde van deszelfs betrekking op de financiële belangen van dit Rijk en op den staat der zaken in dit wereld-deel, alhier eene plaats, ter vermelding, moeten inruimen. Staats-omwenteling in Spanje.

Het was bij de expeditie-troepen, in de nabuurschap van Kadix gelegerd, ten einde van daar naar *Zuid-Amerika* ingescheept te worden, alwaar zij de, tegen het moederland opgestane, koloniën zouden helpen bevechten, dat de opstand een' aanvang nam, nadat Don *Raphael del Riego*, Luitenant-Kolonel van het bataillon Asturiën, den eersten beslissenden stap had gedaan, door op den 1sten Januarij de constitutie der Cortes, in den' jare 1812 vastgesteld, als grondwet des Rijks te verkondigen en zijne spitsbroeders, bij eene proclamatie, tot derzelver handhaving aan te sporen. Aan het hoofd van den opstand echter bevond zich Don *Antonio Quiroga*, daartoe door het leger bij Kadix verkozen, welke, in een adres aan den Koning van den 3den Januarij, het algemeen verlangen te kennen gaf van: „, overeenkomstig de begeerte des legers en van het volk de, door hen als wettig erkende, Constitutie hersteld en Spanje hierdoor van het, op hetzelve drukkend, juk eener onbeperkte alleenheersching bevrijd te zien." — Het duurde niet lang, of de opstand verspreidde zich door de voornaamste Provinciën des Rijks en, na onderscheidene midde-

Staats omwenteling in Spanje.

len tot deszelfs onderdrukking vruchteloos beproefd te hebben, besloot de Koning eindelijk, op den 7den Maart, de Constitutie te onderteekenen en te bezweeren, en hiermede een einde aan de vervaarlijke volksgisting te maken, welke, van het oogenblik van den opstand, te Madrid had geheerscht. — Het volk gaf zich hierop des anderen daags aan de luidruchtigste vreugde over, opende de kerkers der Inquisitie en ontving den Koning met herhaald jubel-geroep, welke, van dat oogenblik af aan, onderscheidene maatregelen nam, tot het in werking brengen der Constitutie, op den 9den door hem plegtig bezworen, en, onder andere, op den 10den Maart, de navolgende proclamatie aan het Spaansche volk uitvaardigde:

SPANJAARDEN!

Toen het uwe heldhaftige pogingen gelukte, om een einde te maken aan de gevangenschap, waarin mij de ongehoordste trouweloosheid had gedompeld, toen liep alles, wat ik hoorde en vernam, terwijl ik den voet op den vaderlandschen bodem zettede, te zamen, om mij te overtuigen, dat de natie deszelfs ouden vorm van gouvernement wenschte te zien herboren worden; deze overtuiging moest mij doen besluiten, om mij te schikken naar hetgeen de bijna algemeene wensch scheen te zijn van een grootmoedig volk, hetwelk over den buitenlandschen vijand kwam te triumferen, maar de nog noodlottiger rampen van inwendige tweespalt vreesde.

Het was mij niettemin niet ontgaan, dat de snelle vordering der Europeesche beschaving, en de algemeene uitbreiding der verlichting tot bij de geringste volksklassen, de veelvuldige gemeenschap tusschen de verschillende landen des aardbols, de verwonderlijke, voor het tegenwoordig geslacht bestemde, gebeurtenissen, denkbeelden hadden doen geboren worden, wenschen hadden doen ontstaan, aan onze voorvaderen onbekend, en waaruit nieuwe en dringende behoeften moesten geboren worden.

Ik erkende tevens, dat het noodzakelijk was, de politieke instellingen, volgens deze grondbeginselen, te wijzigen, ten einde die harmonie tusschen menschen en wet-

ten te bekomen, op welke de bestendigheid en de rust der maatschappij gegrond zijn. Staats-omwenteling in Spanje.

Doch, terwijl ik, rijpelijk, en met de bezorgdheid van een vaderlijk hart, de in onze grondwet te maken veranderingen overdacht, welke het meest met het nationaal karakter en den tegenwoordigen staat der verschillende gedeelten van de Spaansche monarchie overeen te brengen en, tevens, het meest overeenkomstig waren met de organisatie der verlichtste volken, hebt gij mij uwe vurige wenschen doen hooren tot het herstel der Constitutie, welke, in het jaar 1812, te Kadix werd uitgevaardigd, te midden van het gedruisch der wapenen, op dat tijdstip, toen gij der wereld tot verwondering strektet, door voor de vrijheid des vaderlands te strijden. Ik heb aan die wenschen gehoor gegeven, en, gelijk een teeder vader, heb ik toegegeven aan hetgeen mijne kinderen beschouwen als hun geluk moetende uitmaken. Ik heb die constitutie, naar welke gij reikhalsdet, bezworen, en ik zal steeds haar sterkste steun zijn. Reeds heb ik de geschiktste maatregelen genomen tot het spoedig bijeenroepen der Cortes. Met uwe vertegenwoordigers vereenigd, zal ik het zoete genot smaken van met hen tot het groote werk der nationale welvaart mede te werken.

Spanjaarden! Uw roem is de eenige, waarnaar mijn hart haakt; al wat mijn ziel verlangt is, u rondom mijnen troon, eensgezind, vreedzaam en rustig te zien. Vertrouwt derhalve op uwen Koning, welke u met die opregte openhartigheid toespreekt, die hem door de omstandigheden, in welke gij u bevindt, mitsgaders door het innig gevoel der verhevene pligten, hem door de Voorzienigheid opgelegd, worden ingeboezemd. Voortaan zal uw lot grootendeels van u zelve afhangen. Weest op uwe hoede, van u niet te doen misleiden door den bedriegelijken schijn van een denkbeeldig goed, welke vaak belet een wezenlijk goed te bereiken. Vermijdt de overspanning der driften, waardoor degenen in vijanden herschapen worden, die altijd broeders moeten zijn en in gevoelens vereenigd blijven, gelijk zij zulks zijn in godsdienst, taal en zeden. Weert de trouwelooze liefkozingen en geveinsde pluimstrijkerij van uwe benijders van u af. Laten wij openhartiglijk, en ik de eerste van allen, den constitutionelen weg bewandelen, door aan Europa een voorbeeld van wijsheid, orde en volmaakte gematigdheid te geven in eene crisis, welke bij andere volken van tranen en onheilen is vergezeld ge-

weest. Laten wij den Spaanschen naam doen bewonderen en vereeren, ter zelfder tijd, dat wij ons geluk en onzen roem voor eeuwen zullen grondvesten.

In het paleis te Madrid, den 10den Maart 1820.

(geteekend) FERDINAND (1)."

Een omstandiger verslag van den gang dezer gebeurtenis, alsmede van datgene hetwelk vervolgens plaats had, nadat de eerste Vergadering der Cortes of Volks-vertegenwoordigers, door den Koning op den 9den Julij plegtig geopend (2) was bijeen gekomen, ligt buiten ons bestek. Wij meenen ons alhier alleenlijk tot een besluit der laatstgenoemde Vergadering te moeten bepalen, hetwelk van dadelijken invloed op de belangen van een aanzienlijk getal ingezetenen van dit Rijk is geweest.

Maatregelen van het Spaansch Gouvernement wegens Nederlandsche geldleeningen.

Z. M. aan Hoogstdeszelfs Gezant bij het Spaansche Hof, den Baron *van Zuijlen van Nijeveld*, uitdrukkelijken last hebbende gegeven, van, op alle mogelijke wijzen, de pogingen te ondersteunen, welke bij het nieuw Gouvernement, in het belang der schuldeischers, wegens de geldleeningen, vroeger in dit Rijk voor rekening van Spanje geopend, werden in het werk gesteld, en de voornoemde Gezant aan dezen last met onafgebroken ijver voldaan hebbende, bragt de Fi-

(1) Staatscour. No. 74.

(2) In de aanspraak des Konings, ter dezer gelegenheid gedaan, merkte men de volgende zinsnede op: „De regering van Algiers heeft eenige betooningen gedaan, welke het oogmerk, om op derzelver oud stelsel van beleediging en aanranding terug te komen, zoude schijnen te kennen te geven. Ten einde de gevolgen te vermijden, welke dit gebrek aan achting voor de bestaande overeenkomsten zoude kunnen na zich slepen, zoo bepaalt het difinitief traktaat, hetwelk ik in 1814 met Z. M. den Koning der Nederlanden heb gesloten, de vereeniging in de Middellandsche Zee van eene aanzienlijke zeemagt van wege twee Zee-mogendheden, bestemd om de vrijheid van scheepvaart en handel te handhaven en te verzekeren." Staatscour. No 173.

Financiële Kommissie der Cortes (1), op den 9den September, het volgend rapport uit:

De kommissie van Financiën heeft de verzameling van stukken, betreffende de Hollandsche schuld, aan haar ter examen voorgelegd, met aandacht doorgezien. Vier vraagpunten hebben zich aan hare raadpleging voorgedaan, en in alles heeft zij getracht zich niet te verwijderen van hetgene de regtvaardigheid en goede trouw voorschreven.

Eerstelijk, den aard dezer schuld te onderzoeken, zoo wel als de beste wijze om de krediteuren te voldoen;

Ten tweede, de betaling der interessen van de hoofdsom, en van welken tijd af de betaling van deze interessen behoort aan te vangen,

Ten derde, achterstallige interessen;

Ten vierde, wijze van afbetaling van dezen achterstand.

Spanje ging deze schuldverbintenis aan onder een wettig gouvernement, en contracteerde daarover met Hollandsche partikulieren. Niemand zal over de verpligting twijfelen, waarin Spanje verkeert, om heiliglijk te vervullen al hetgene het gouvernement van dien tijd beloofde. Men zoude voor deszelfs geheele kwijting hetzelfde middel kunnen aannemen, hetwelk de Cortes waarschijnlijk zullen bepalen voor de amortisatie van de schuld van Spanje, te weten: de betaling in nationale goederen.

Spanje bevindt zich niet alleen in het geval, om deszelfs schuld op deze wijze te vernietigen, door zich te bedienen van de oneindige hulpmiddelen, welke de goederen bij de doode hand bezeten, de nog niet ontgonnen landen en andere haar aanbieden, maar hetzelfde zoude daarenboven ruimschoots voor de buitenlandsche schuld toereikende zijn. Maar deze operatie, zeer regtvaardig in haar zelve en nuttig voor de Spaansche schuldeischers, zoude zulks niet in gelijker voege zijn voor de vreemdelingen; deze zouden hunne kapitalen op eene gedwongene wijze moeten gebruiken, die voor hen niet even voordeelig zoude zijn als voor ons. Daarenboven hebben

(1) Dezelve bestond uit de leden: *Toreno*, *Crespo*, *Traver*, *Silves*, *Banqueri*, *Yandiola*, *Temes*, *Cuesta*, *Sierra-Pambley*.

de Spanjaards, als leden van de natie en door hunne vertegenwoordigers deelgenooten van de wetgeving, een ten minste indirekt aandeel in de besluiten over algemeene belangen.

Het is daarmede met den buitenlander anders gelegen, aangezien, uit hoofde er met hem eene overeenkomst bestaat, de natie verpligt is om dezelve te vervullen, in dier voege als de twee geïnteresseerde partijen hebben bedongen, en dienvolgende, om punctueel de gestipuleerde interessen te betalen, hetgeen het tweede vraagstuk uitmaakte. De kommissie is van gevoelen, dat met derzelver betaling een aanvang behoort te worden gemaakt met den termijn, vervallende van en sedert den eersten Januarij 1821. Als dan zal de natie bereids hare financiën meerder ordelijk geregeld hebben en met meerder gemak hare krediteuren, zonder bezwaren, kunnen voldoen, door de jaarlijksche interessen stiptelijk te betalen; maar ten einde meerder vertrouwen in te boezemen, oordeelt de kommissie het gepast, om alle de inkomsten van den Staat tot waarborg stellende, daarvan eenig deel in het bijzonder te bestemmen, waarvan de opbrengst voor geene andere toeëigening vatbaar zoude zijn, dan tot de betaling van die interessen. Andere natiën, welker krediet meerder gevestigd is, dan dat van Spanje, volgen dit gebruik, en wij, wij behooren ons krediet te waarborgen door alle mogelijke middelen, ter gelijker tijd bewijzen van regtvaardigheid en goede trouw gevende. Het derde vraagstuk is dat van de interessen, sedert den jare 1808, tot heden verschenen. Niemand twijfelt, dat Spanje verschuldigd is, om deze interessen te betalen, maar sommigen waren van gevoelen, dat de jaren, gedurende welke Holland aan Frankrijk is onderworpen geweest, en gedurende welke Holland bijdroeg tot den onregtvaardigsten oorlog, dien de geschiedenis der volken aan het geheugen oplevert, van dezen regel behoorden te worden uitgezonderd. De kommissie is van gevoelen, dat niets met de wezenlijke belangen van Spanje en met de voorschriften van regtvaardigheid meerder strijdende zoude zijn, dan om een dergelijk beginsel aan te nemen. De natie ging deze schuld aan ten behoeve van partikulieren; en in verbindtenissen van dezen aard behooren noch politieke veranderingen der Staten, noch de oorlogen, die tusschen hen onderling kunnen ontstaan, van eenigen den minsten invloed te zijn. Welke buitenlander zoude zich met ons in ver-

bindtenissen willen inlaten, wanneer wij een zoo onregtvaardig en onstaatkundig beginsel aannamen? Voor een onwaardig en voorbijgaand voordeel zouden wij onze goede trouw doen betwijfelen, en ons krediet zoude verminderen, in plaats van te vermeerderen. De Cortes, de wettigheid van deze schuld van achterstallige interessen erkennende, zullen zich met de middelen dienen bezig te houden, om dezelve te kwijten, hetgeen de vierde en laatste vraag is. Te dien einde heeft de kommissie het raadzaam geoordeeld, dat de Minister van Financiën geautoriseerd worde, om met de belanghebbenden of hunne representanten, en onder approbatie van de Cortes, overeen te komen over het middel, dat het regtvaardigst en het minst bezwarend voor de natie zal zijn, om deze achterstallige interessen te betalen. Wij zouden zulks bereids hebben kunnen bepalen, maar wij vonden er eene soort van onregtvaardigheid in, om daarover niet vooraf het gevoelen van de buitenlandsche schuldeischers te vernemen. In aanmerking van al dat voorgedragene, biedt de kommissie aan de overweging en goedkeuring van de Cortes aan de navolgende vier voorstellen:

1. Spanje erkent als wettig de schuld, door deszelfs gouvernement, met onderscheiden Hollandsche huizen van commercie, op verscheiden tijden, gecontracteerd, en van welke de kapitale hoofdsomme bedraagt 31,135,000 guldens.

2. Spanje zal door de thesaurie beginnen te betalen de interessen van dit kapitaal, tot welke zij verbonden is, van den termijn af, dit vervalt den eersten Januarij 1821; zijnde alle de inkomsten van den Staat voor deze betaling verbonden.

3. Spanje erkent als wettig de schuld te haren laste gesproten, uit de verloopene en tot heden niet betaalde interessen van het voorschreven kapitaal.

4. De Cortes autoriseren den *Secretaris* van *Staat* voor de Financiën, om, in verstandhouding met de schuldeischers of derzelver Representanten, aan de goedkeuring van de Cortes het billijkst middel ter betaling van die achterstallige interessen voor te dragen, daarbij tevens de grootste voegzaamheid voor de natie in acht nemende.

Het voorstel werd, na op den 10den, in eene openlijke zitting, tot breedvoerige discussiën aanleiding te hebben gegeven, op den 11den aange-

nomen en, in een besluit veranderd zijnde, bepaaldelijk vastgesteld (1).

Memorie aan de Russische Ministers wegens de Spaansche omwenteling.

Wat het gemeenschappelijk belang aangaat, hetgeen deze Staats-verandering in een der voornaamste Rijken van Europa, voor dit geheel wereld-deel mogt bevatten, zoo bleek het weldra dat, offchoon Koning *Ferdinand VII* zich hiermede door onderscheidene magten geluk zag wenschen, dezelve echter niet door alle de Europeesche Mogendheden uit een even gunstig oogpunt werd beschouwd. — Z. M. de Keizer *Alexander* verklaarde zich hieromtrent in eene nota aan den Spaanschen Gevolmagtigden, alsmede in eene memorie aan alle de Russische Ministers, ten opzigte der zaken van Spanje, toegezonden. De inhoud van laatstgenoemde, zoo als dezelve, in de maand Augustus, door de Engelsche dagbladen werd medegedeeld, was als volgt:

De Ridder *de Zea Bermudez* heeft aan het keizerlijk kabinet eene nota doen toekomen, wegens de gebeurtenissen, welke op het Schiereiland hebben plaats gehad, en die ons reeds, door de berigten, ons, door onze Agenten bij de vreemde Mogendheden, toegezonden, kenbaar geworden waren.

De heer *de Zea* bepaalt zich in dat stuk met ons te verwittigen, dat de constitutie, door de Cortes, in het jaar 1812, gepromulgeerd, door den Koning is aangenomen, en betuigt het verlangen, om te weten, hoedanig de Keizer over deze regeringsverandering geoordeeld heeft. Indien men den afstand in aanmerking neemt, welke ons van Spanje scheidt, en van de Staten, welke het best in de gelegenheid zijn, om den aard der ongelukken, waarmede hetzelve bedreigd wordt, te doorgronden, zal men gemakkelijk ontwaren, dat de positie van het keizerlijk ministerie, met betrekking tot de Spaansche vertegenwoordiging, moeijelijk en netelig was.

De revolutie van het Schiereiland trekt de aandacht der beide werelddeelen tot zich; de belangen, waarover dezelve zal beslissen, zijn de belangen van het Heelal; en,

(1) Het rapport wordt in de Spaansche en Nederlandsche taal, gevonden in den deswege, op den 22sten September uitgegeven, buitengewonen Amsterd. Cour. en in de Staatscour. No. 227.

indien ooit de Keizer gewenscht had, dat het oordeel zijner Bondgenooten hem tot regeling zijner gevoelens zou hebben kunnen strekken, is het zeker op het oogenblik geweest, dat de nota van den Ridder *de Zea* aan Z. M. de verpligting oplegde, om zich te verklaren over eene gebeurtenis, welke misschien het noodlot van alle beschaafde volkeren in zich bevat. Deze verpligting bestond nogtans; dezelve bestond, daar, in onze dagen, ieder onderwerp van twijfel een wapen voor de kwaadwilligheid wordt.

De noodzakelijkheid, om den Ridder *de Zea* te antwoorden, was dus onvermijdelijk; doch, in deze groote aangelegenheid, scheen het natuurlijk, dat, alvorens een oordeel te vellen, de Keizer het doel in aanmerking nam, dat de verbondene Hoven zich, in hunne betrekkingen met Spanje, voorgesteld hadden; dat hij de wenschen raadpleegde, welke zij aan diezelfde Mogendheid hadden te kennen gegeven, en dat hij, tot rigtsnoer zijner eigene staatkunde, de gronden der Europesche staatkunde nam. Dit is hetgeen Z. M. heeft behooren te doen; dit is het, wat Hoogstdezelve gedaan heeft.

Sedert den jare 1812, heeft meer dan eene diplomatieke akte de tegenwoordige bezorgdheid aan den dag gelegd, welke de verschillende Hoven van Europa bestendig voor Spanje koesterden. Zij juichten de edele volharding toe, met welke deszelfs onverschrokkene inwoners het vreemde juk afwierpen. Zij deden hulde aan hunne wijsheid, toen zij de dierbaarste belangen hunnes vaderlands, de belangen van derzelver onafhankelijkheid, om den constitutionelen troon schaarden In een woord, van het tijdstip af, dat de Voorzienigheid *Ferdinand VII* te midden zijner volkeren terugbragt, hielden zij niet op, te erkennen, dat alleen onwrikbare instellingen in staat waren, om de oude Spaansche monarchie op derzelver grondvesten te verzekeren.

De verbondene Souvereinen deden meer. In den loop der lange onderhandelingen wegens de geschillen over Rio de la Plata, en ter bevrediging der koloniën, deden zij genoegzaam blijken, dat die instellingen niet meer een middel van vrede en geluk zouden wezen, wanneer dezelve, in plaats van, door welwillendheid, als een vrijwillige afstand te zijn toegestaan, door zwakheid, als laatste maatregel van behoud, aangenomen zouden zijn geworden.

Laten wij, van eenen anderen kant, de groote transac-

tiën ondervragen, welke het Europeesch verbond hebben daargefteld.

Welk was het doel der verbindtenisfen, welke de 3—15 November 1818 heeft zien vernieuwen?

De verbondene Mogendheden hadden als toen de laatfte fporen der revolutie in Frankrijk uitgewischt; doch deze revolutie fcheen gereed te zijn, om nieuwe ongelukken te doen ontftaan.

De verpligting der Monarchen en hun oogmerk was dus, te beletten, dat hetzelfde onweder, van denzelfden gezigteinder komende, voor de derdemaal Europa niet kwame verwoesten.

Middelerwijl, als of de ongerustheden, welke de toeftand van Frankrijk verwekt heeft en nog verwekt, niet voldoende waren, even als of de gouvernementen en de volkeren nog te weinig twijfel over derzelver toekomst zagen zweven, de geest des kwaads moest een nieuw fchouwtooneel uitkiezen. Spanje moest denzelven, op zijne beurt, een vreeslijk offer brengen. De revolutie is alzoo van bodem veranderd; doch de pligten der Mogendheden zijn niet veranderd van aard, en het gewigt van den opftand is niet minder te vreezen, of minder gevaarlijk in Spanje, dan hetzelve in Frankrijk geweest zou zijn.

Aldus kon Z. M., eenftemmig met deszelfs Bondgenooten, niet anders verlangen, dan dat aan het Schiereiland, even als aan deszelfs overzeefche provinciën, een beftuur wierd gegeven, hetwelk hij befchouwt als het eenige, waarvan men nog, in deze eeuw van rampen, iets goeds kan hopen; doch, krachtens zijne verbindtenisfen van 3—15 November 1818, moest Z. M. de in het werk geftelde revolutionaire middelen, om aan Spanje nieuwe inftellingen te geven, ten hoogfte afkeuren.

Zoodanig is het dubbeld denkbeeld, dat, in het antwoord, hetwelk het Rusfisch Kabinet aan den Ridder *de Zea*, op last van Z. Keiz. M., heeft gegeven, is ontwikkeld De Keizer twijfelt niet, of zijne doorluchtige Bondgenooten zullen den inhoud daarvan goedkeuren, en misfchien hebben zij reeds een dergelijk aan het Hof van Madrid toegezonden. Dezelfde bedoelingen zullen hen waarfchijnlijk dezelfde taal doen voeren; en, even als Z. M., overtuigd, dat de misdaad nooit andere dan wrange vruchten voortbrengt, hebben zij, ongetwijfeld, even als hij, den aanflag betreurd, welke de gefchiedrollen van Spanje heeft bezoedeld. Wij herhalen het,

deze aanslag is beklagenswaardig. Dezelve is zulks voor het Schier-eiland en voor Europa, en de Spaansche natie is thans het voorbeeld eener akte van boetdoening aan de volken der beide halfronden verschuldigd. Tot dus verre het treurig voorwerp van derzelver ongerustheid, kan zij overal slechts de besmetting harer rampspoeden doen duchten. Is er, in alle gevallen, te midden van deze hoofdstoffen van rampspoed, en wanneer zoo vele beweegredenen zich vereenigen, om de ware vrienden van het welzijn der natiën te bedroeven, nog eene betere toekomst te wachten? Bestaan er eenige wijze en herstellende maatregelen, waarvan de uitwerkselen zijn zullen, om Spanje met zich zelf, als ook met de andere Europesche Mogendheden, te verzoenen?

Wij durven het niet verzekeren, want de ondervinding heeft ons geleerd, de hoop op eene gelukkige gebeurtenis steeds als eene begoicheling te beschouwen; doch zoo men zich kan verlaten op berekeningen, welke het persoonlijk belang schijnt aan te wijzen; indien het geoorloofd is, te vermoeden, dat de Cortes aan het belang van hun eigen behoud zullen gehoorzamen, dan zou men mogen gelooven, dat dezelve zich zullen spoeden, om, door eenen plegtigen maatregel, al het misdadige te vernietigen, dat, bij de omstandigheden, welke de verandering van bestuur in Spanje verzeld hebben, heeft plaats gegrepen. Het belang der Cortes is met dat van Europa naauw verbonden. De misleide soldaten, welke hen beschermd hebben, kunnen hen morgen vervolgen, en hunne eerste pligt jegens hunnen Monarch, jegens Spanje, jegens hen zelve, schijnt die te zijn, van te bewijzen, dat zij er nooit in zullen toestemmen, om de insurrectie te wettigen. De hoop hierop schijnt derhalve niet zonder eenigen grond te zijn. Inmiddels is de Keizer verre van dezelve te voeden, en indien Hoogstdezelve de mogelijkheid van dusdanig eene nuttige uitkomst veronderstelde, zou hij dezelve afhankelijk achten van de eenstemmigheid, die zich, in de opinie der voornaamste Mogendheden van Europa, zou openbaren over de akte, met welke de vertegenwoordigers van het Spaansche volk de opening hunner deliberatiën zullen kenschetsen. Deze eenstemmigheid, steeds zoo magtig, wanneer dezelve het kenmerk eener onherroepelijke daadzaak aanneemt, zou misschien de voornaamste leden van het ministerie Zr. Kath. M. tot overtuiging brengen, en de verbondene Hoven zouden een gemakkelijk middel heb-

ben, om, aan hunne taal, deze ontzagwekkende eenvormigheid bij te zetten.

De Ministers in Frankrijk hebben, tot dusverre, in hunnen eigen naam, met eenen gevolmagtigden van het Hof van Madrid gehandeld. Zouden zij hetzelve tegenwoordig niet in het algemeen kunnen voordragen de bedenkingen, waarvan het kort begrip alhier volgt, en die het Spaansch gouvernement het gedrag, als ook de politieke grondbeginselen der geallieërde Monarchen, zouden te binnen brengen.

De Monarchen, konden de vijf Ministers zeggen, hebben niet opgehouden, heilbeden voor den voorspoed van Spanje te vormen; zij zullen er steeds doen. Zij hebben gewenscht, dat instellingen, met de vorderingen der beschaving en met de behoeften des tijds, overeenkomstig, aan alle Spanjaärden, zoo in Europa, als in Amerika, lange jaren van vrede en geluk mogten verzekeren; zij wenschen zulks heden nog even zeer. Zij hebben gewenscht, dat deze instellingen wezenlijk weldaden zouden worden, door de wettige wijze, op welke zij zouden ingevoerd geweest zijn; ook heden verlangen zij nog hetzelfde.

Deze laatste bedenking zal de Ministers van Z. K. M. doen bevroeden, met welke gevoelens van smart en droefheid de Monarchen de gebeurtenis van den 8sten Maart, en de gebeurtenissen, welke dezelve zijn voorafgegaan, vernomen hebben. Volgens hun gevoelen, vordert het behoud van Spanje, zoo wel als het welzijn van Europa, dat deze misdaad plegtig miskend, deze vlek uitgewischt, deze ergernis vernietigd worde. De eer van eene dergelijke genoegdoening schijnt aan de Cortes toe te komen. Dat zij het middel, tot het daarstellen van eene nieuwe wijze van gouvernement gebezigd, luide beweenen en afkeuren, en dat zij, eenen wijsselijk constitutionelen regeringsvorm bevestigende, de gestrengste wetten tegen oproer en opstand uitvaardigen.

Dan, en ook dan alleen, zullen de geallieerde Kabinetten betrekkingen van vriendschap en vertrouwen met Spanje kunnen blijven behouden.

Deze bedenkingen, met gemeen overleg, door de vertegenwoordigers der vijf Hoven ontwikkeld, zullen, van stonde aan, het Spaansch ministerie het gedrag aanwijzen, hetwelk de geallieerde gouvernementen zullen houden, in geval de gevolgen van het op den 8sten Maart

voor

voorgevallene de onlusten en de regeringloosheid in Spanje mogten doen voortduren. Zoo aan deze heilzame raadgevingen gehoor gegeven wordt; indien de Cortes, in naam der natie, een onderpand van getrouwheid aan hunnen Koning geven; indien het hun gelukt, om de rust in Spanje en den vrede in het Zuiden van Amerika op duurzame gronden te vestigen, dan zal de revolutie overwonnen zijn op het oogenblik, dat dezelve een' triumf waande te behalen.

Indien, integendeel, de misschien al te gegronde vrees tot wezenlijkheid kwam, dan zouden de vijf hoven ten minste eenen heiligen pligt hebben vervuld; eene nieuwe daadzaak zou ten minste de grondbeginselen van het Europeesch verbond gekenschetst, het doel van hetzelve aangetoond, deszelfs werking betoogd hebben.

De Keizer verwacht het antwoord van de hoven van Weenen, Londen, Berlijn en Parijs, op de communicatiën, welke deszelfs kabinet hun te dezen opzigte gedaan heeft, en verwittigt hen, dat de tegenwoordige memorie strekken moet tot eene instructie, welke hij, aan alle zijne ministers, met opzigt tot de zaken van Spanje, doet afzenden (1).

Het was echter voornamelijk nadat een gelijke ommekeer van zaken in het koningrijk der beide Siciliën (2), zoo als later in Portugal, had plaats gegrepen, dat men openlijke maatregelen zag in het werk stellen, ten einde de verdere verspreiding van het omwentelings-vuur te voorkomen, en hetzelve daar, waar het reeds was uitgebarsten, zoo mogelijk, te onderdrukken. Behalve de dreigende en krijgshaftige houding, door naburige Staten aangenomen, en een aanzienlijk leger, door Oostenrijk in Opper-Italië op den been gebragt, strekte tot dit einde eene bijeenkomst der Mogendheden, welke in de maand October Congres te Troppau.

(1) Staatscour. No. 193.

(2) De merkwaardigste akten betrekkelijk den opstand aldaar, in de maand Julij, vindt men in de belangrijke verzameling van Staatsstukken, uitkomende te Stuttgart bij *J. G. Cotta* (*Archives diplomatiques pour l'Histoire du Tems et des Etats*) D. I. bl. 19—49.

Congres te Troppau. te Troppau, eene stad in Oostenrijksch Silesië, geopend werd. Deze bijeenkomst werd bijgewoond door de beide Keizers en den Koning van Pruissen, benevens derzelver Ministers, alsmede, behalve een aantal andere voorname Staatsmannen, door de Gezanten van Engeland en Frankrijk. Men merkte echter op, dat de twee laatstgenoemde minder aanhoudend bij de beraadslagingen tegenwoordig waren, en schreef zulks algemeen toe aan een verschil van gevoelens, ten opzigte der te nemen maatregelen. Ook gaf de geheimhouding, door het Congres in acht genomen, aanleiding tot een groot aantal, deels zeer tegenstrijdige, geruchten; tot welker wederlegging het navolgend overzigt strekken moest, door de hoven van Oostenrijk, Rusland en Pruissen, bij eene circulaire depeche van den 8sten December, uit Troppau gedagteekend, aan derzelver Ministers en Zaakgelastigden bij de hoven van Duitschland en het Noorden toegezonden.

De gebeurtenissen, welke, den 8sten Maart, in Spanje hebben plaats gehad, die van den 2den Julij te Napels, en de gebeurtenissen in Portugal, hebben noodwendig een diep gevoel van ongerustheid en leedwezen bij allen doen geboren worden, welke in de verpligting zijn, om voor de rust der staten te waken, doch hen, ter zelfder tijd, de behoefte doen kennen, om zich te vereenigen, en gemeenlijk over de middelen te delibereren, om alle rampen te voorkomen, waarmede Europa bedreigd wordt.

Het was natuurlijk, dat die gevoelens vooral eenen levendigen indruk maakten op die Mogendheden, welke nog onlangs de revolutie hadden gesmoord, en die dezelve het hoofd weder zagen opsteken. Het was niet minder natuurlijk, dat die Mogendheden, om dezelve voor de derde maal te bestrijden, tot die zelfde middelen toevlugt namen, waarvan zij zich, met zoo veel voordeel, in den gedenkwaardigen kampstrijd, welke Europa van het juk, dat hetzelve sedert twintig jaren gedragen had, verloste, bediend hadden.

Alles gaf aanleiding, om te hopen, dat die alliantie, in de hagchelijkste omstandigheden tot stand gebragt, met een' luisterrijken uitslag bekroond, bevestigd door de

conventiën van 1814, 1815 en 1818, zoo als zij den vrede van de wereld voorbereid, daargesteld en bevestigd heeft, en het vaste land van Europa van de militaire tyrannie van den vertegenwoordiger der revolutie heeft bevrijd, ook op gelijke wijze in staat zou zijn, om aan de, niet minder tyrannische en verfoeijelijke magt, die van den opstand en misdaad, paal en perk te stellen.

Congres te Troppau.

Zoodanig waren de beweegredenen en het oogmerk der bijeenkomst van Troppau. Eerstgemelde zijn zoo baarblijkelijk, dat zij geene ontwikkeling noodig hebben. Laatstgemelde is zoo eervol en heilzaam, dat de wenschen van alle weldenkenden, ongetwijfeld, de verbondene Mogendheden, in het edel strijdperk, dat zij gaan intreden, vergezellen zullen.

De onderneming, welke hun door de heiligste verbindtenissen wordt opgelegd, is groot en moeijelijk; doch een gelukkig voorgevoel doet hen hopen, dat zij hun doel zullen bereiken, door het onveranderlijk handhaven van den geest dier traktaten, aan welke Europa den vrede en het verbond, dat tusschen alle deszelfs Staten bestaat, verschuldigd is.

De Mogendheden hebben een ontegenzeggelijk regt uitgeoefend bij het gezamenlijk beramen der veiligheidsmaatregelen tegen de Staten, in welke eene omverwerping van het gouvernement, door den opstand tot stand gebragt, al wierd zulks slechts als een gevaarlijk voorbeeld beschouwd, eene vijandelijke houding tegen alle gouvernementen en alle wettige constitutiën ten gevolge moest hebben. De uitoefening van dat regt werd nog des te noodzakelijker, wanneer zij, welke zich in dien toestand geplaatst hadden, aan de naburige Staten, het ongeluk, waarin zij gedompeld zijn, trachten mede te deelen, en om zich henen den opstand en verwarring verspreid hebben.

In deze houding en in dit gedrag bestaat eene baarblijkelijke schennis van het verdrag, dat aan alle gouvernementen van Europa, behalve de onschendbaarheid van hun grondgebied, het genot der vreedzame betrekkingen, hetwelk alle wederzijdsche overweldiging op hunne regten uitsluit, waarborgt.

Deze ontegenzeggelijke daadzaak is het punt, waaruit de verbondene hoven zijn uitgegaan. De Ministers, die, te Troppau, van stellige instructiën hunner hoven voorzien konden zijn, kwamen dienvolgens met elkander wegens de gronden van het gedrag overeen, dat men jegens de staten, waarvan de vorm van gouvernement geweld-

Congres te Troppau. dit aangevallen was, te volgen had, en wegens de bevredigende of bedwingende maatregelen, die, ingevalle men geene belangrijke uitwerkselen van eenen heilzamen invloed kon verwachten, die staten in den boezem van het verbond zou terug kunnen brengen. Men deelde den uitslag dezer deliberatiën aan de hoven van Parijs en Londen mede, ten einde zij dezelve, van hunne kant, in overweging zouden kunnen nemen.

Daar de revolutie van Napels dagelijks dieper wortelen schiet, daar geene andere de rust der naburige staten aan een zoo zeker en groot gevaar bloot stelt, en dat men niet zoo onmiddelijk en zoo spoedig tegen de andere kan werkzaam zijn, heeft men zich van de noodzakelijkheid overtuigd, om, op de hier boven aangehaalde gronden, tegen het koningrijk der Beide-Siciliën te handelen.

Ten einde, met dat oogmerk, de maatregelen van bevrediging voor te bereiden, hebben de, te Troppau vergaderde, Monarchen den Koning der Beide-Siciliën uitgenoodigd, om bij hen, te Leybach, te komen, een stap, waarvan het doel alleenlijk was, om den wil Zr. M. van allen uitwendigen dwang te ontheffen, en om dien Monarch tot bemiddelaar tusschen zijne verdwaalde volkeren, en de Staten, welker rust zij bedreigen, te maken. De verbondene Mogendheden, besloten hebbende, geen gouvernement te erkennen, door den openlijken opstand voortgebragt, zoo konden zij in geene onderhandeling treden dan met den persoon des Konings. Hunne ministers en agenten te Napels hebben dienvolgens de noodige instructiën bekomen.

Frankrijk en Engeland zijn uitgenoodigd geworden, om deel aan dien stap te nemen, en men kan hopen, dat zij niet weigeren zullen, daarbij toe te treden, daar het grondbeginsel, waarop deze uitnoodiging gegrond is, volkomen overeenstemt met de conventiën, waaraan zij te voren deel genomen hebben, en daarenboven eenen waarborg der vreedzaamste en regtvaardigste beschikkingen oplevert.

Het door Oostenrijk, Pruissen en Rusland gevolgd stelsel heeft niets nieuws; hetzelve berust op dezelfde leerstellingen, welke tot grondslag der traktaten gediend hebben, door welke het verbond der Europesche Staten tot stand gebragt is. De hartelijkste eensgezindheid tusschen de hoven, welke de kern van dit verbond uitmaken, kan hetzelve slechts meer magt en duurzaamheid aanbrengen. Het verbond zal zich door dezelfde middelen bevestigen, welke de Mogendheden, waaraan het

deszelfs oorsprong verschuldigd is, gebezigd hebben voor de oprigting van iets, dat zij, van tijd tot tijd, door alle anderen, die van deszelfs meer dan ooit ontegenzeggelijke voordeelen overtuigd zijn geworden, hebben doen aannemen.

Overigens zijn er geene andere bewijzen noodig, om aan te toonen, dat noch de geest van verovering, noch de vordering, om de onafhankelijkheid van andere gouvernementen in hun inwendig bestuur te belagen, en het doel, om wijze verbeteringen, vrijwillig ondernomen noch met het waar belang van het volk bestaanbaar, te verhinderen, eenig deel aan de besluiten der Mogendheden gehad hebben. Zij verlangen niets anders, dan den vrede te handhaven, Europa van den geesel der revolutie te bevrijden, en om, zoo veel in hare magt is, de rampen, welke uit de verweldiging van alle grondbeginselen van orde en zedekunde voortkomen, te verwijderen of te verkorten.

Op die voorwaarden meenen de verbondene Mogendheden, ter vergelding van hunne pogingen en zorgen, op de algemeene goedkeuring der wereld te kunnen hopen (1).

Het Congres werd op het einde der maand December, overeenkomstig den inhoud der bovenstaande nota, naar Leybach, de hoofdstad van het Hertogdom Krain in het Koningrijk Illyrië, verlegd, werwaarts de Koning der beide Siciliën, ten gevolge der gedane uitnoodiging der Mogendheden, zich insgelijks, op het einde des jaars, scheep begaf (2). Het Congres naar Leybach verlegd.

(1) Staatsc. 1821. No. 67. — Dit overzigt niet bestemd zijnde om het ontwerp eener formele mededeeling te worden, werd aan voornoemde Gezanten vrijgelaten, daarvan confidentiëel kennis te geven. Omtrent de wijze, waarop zulks geschieden zou, hadden zij zich met de Ministers der beide andere vereenigde hoven te verstaan.

(2) Een brief van Z. M. van den 4den September, tot dankzegging voor dien, houdende kennisgeving wegens het verleenen der Spaansche Constitutie, behoudens eenige wijzigingen, door Z. M. *Ferdinand IV*, wordt gevonden in de boven aangehaalde *Archives diplomatiques*, Tom. I. p. 255—257.

Den aard en uitslag der aldaar gehoudene bijeenkomst zal het volgend Jaarboek doen kennen. Voor het tegenwoordige zij het genoeg de hoofdtrekken dezer belangrijke gebeurtenissen in Europa, voor zoo ver derzelver vermelding tot ons ontwerp behoort, te hebben doen kennen, ten einde ons thans uitsluitend tot datgene te bepalen, waarin zich het uiterlijk leven van dezen Staat, op eene onmiddellijke en werkdadige wijze, te kennen gaf.

Traktaat van grensscheiding met Frankrijk gesloten.

Aldus werd te Kortrijk, op den 28sten Maart, een lang gewenscht traktaat van grensscheiding met Frankrijk gesloten, zijnde hetzelve geteekend door den Baron *de Mauvillon*, Luitenant-Generaal van de genie, als gemagtigde van den Koning van Frankrijk, en den Luitenant-Generaal Baron *J. V. de Constant Rebecque*, als daartoe door Z. M. gemagtigd. — Den 14den Junij daaraanvolgende had, in genoemde stad, de uitwisseling des traktaats plaats, tusschen den gemelden Nederlandschen Kommissaris en den Kolonel *de Caulbars*, te dien einde door den Luitenant-Generaal *de Mauvillon* gedelegeerd (1). — De voornaamste leden der tot deze overeenkomst benoemde Kommissie werden, door beide de Gouvernementen, met derzelver wederzijdsche ridderorden begiftigd.

Overeenkomst met Groot-Brittannië.

Met Z. M. den Koning van Groot-Brittannië *George IV*, zijnde Z. M. *George III* op den 29sten Januarij overleden, werd eene overeenkomst getroffen, waarbij de bevoegdheid, toegestaan bij art. 1. der Conventie van den 12den Augustus 1815, wegens de vaart- en handelsbetrekkingen op de koloniën Demerarij, Essequebo en Berbice (2), nog voor vijf jaren werd verlengd.

(1) Amsterd. Cour. No 150. — De inhoud van dit traktaat is ons, in deszelfs geheel, nergens voorgekomen.

(2) Dezelve wordt gevonden in het Jaarboek 1815. St. II. bl. 154—160.

De Ministeriële conferentiën in het overige [illegible] zaken, het Duitsche bondgenootschap betreffende, te Weenen gehouden, werden op den [illegible] Mei gesloten. De bepalingen op derzelve, tot voltooijing en bevestiging der grondakte van het Duitsch verbond, vastgesteld, waren vervat in eene finale akte, op den [illegible] Mei geteekend, uit 65 artikelen bestaande (1). — Bij dezelve werd, onder anderen, de bevoegdheid bepaald van de Duitsche bondsvergadering om, wanneer de onderscheidene Staten het daarover [illegible] mogten worden, deze [illegible] bij [illegible] minnelijke schikking bij te leggen, [illegible] in den vorm eener regterlijke uitspraak te beslissen, en deze beslissing te doen [illegible]. Verders was bepaald, dat [illegible] in Duitschland, welke zich [illegible] geen regt van [illegible] konden bekomen, zich alsdan aan de [illegible] konden wenden. — Indien in eenigen Duitschen Staat de onderdanen zich tegen hunne wettige overheden mogten verzetten, konden deze overheden de hulp der bondsvergadering inroepen, ter bewaring van orde en rust. Indien de tegenstand van zoodanigen aard mogt zijn, dat de regering niet in staat was denzelven te overwinnen, en de algemeene rust daardoor gevaar mogt loopen, kon de bondsvergadering, ongeroepen, gewapenderhand in het midden treden. — Sommige artikelen behelsden [illegible] verordeningen, en onder de meest belangrijke bepalingen vond men daarin, dat het Duitsche bondgenootschap regt had, als eene [illegible] Mogendheid, oorlog te verklaren, vrede te sluiten, alliantiën aan te gaan en wegens verdragen van allerlei aard te onderhandelen. [illegible], volgens het doel van [illegible], zoo als dit in het 2de artikel der [illegible] vermeld was,

[illegible]

(1) De Akte wordt, in derzelver geheele uitgebreidheid, gevonden in de [illegible] 1820 [illegible]

Eind akte der conferentiën te Weenen wegens het Duitsch Bondgenootschap.

dit regt niet uit, dan tot eigene verdediging, voor de veiligheid van deszelfs grondgebied en de onschendbaarheid van elk zijner leden. De verbondene Staten de verpligting op zich genomen hebbende, om Duitschland in deszelfs geheel en elk der mede-staten in het bijzonder tegen allen aanval te verdedigen, en elkander wederkeerig de onschendbaarheid der bezittingen te waarborgen, kon geen Staat van het verbond door eene vreemde Mogendheid beleedigd worden, zonder dat ter zelfder tijd die beleediging het geheele Bondgenootschap trof. Doch daarentegen verpligtten zich de verbondene Staten, van geene reden tot beleedigingen aan vreemde Mogendheden te geven, en indien een vreemde Staat zich deswege aan den Bondsdag mogt beklagen, zoude dezelve, naar bevind van zaken, zorgen dat er spoedig behoorlijke voldoening gegeven wierd door den Staat, die zich aan die beleediging mogt schuldig gemaakt hebben, en te gelijk alle vijandelijkheden vermeden wierden. Ingeval er geschillen ontstonden tusschen eene vreemde Mogendheid en een Staat van het Bondgenootschap, en deze laatste de tusschenkomst van den Bondsdag inriep, zoude dezelve, zoo de schuld aan de zijde van den verbonden Staat lag, alles aanwenden om dien te doen afzien van het geschil, alle bemiddeling verder weigeren, en des noods maatregelen tot handhaving van den vrede nemen; doch, indien het tegenovergestelde geval plaats had, zoude de Bondsdag alle pogingen doen, om aan de klagende partij genoegdoening en veiligheid te verschaffen. Indien er schijn van gevaar mogt zijn, dat een der Staten van het Bondgenootschap of het geheele Bondgenootschap met een aanval zoude bedreigd worden, mogt de Bondsdag terstond dit gevaar onderzoeken, en, zoo het erkend wierd, dadelijk een besluit nemen, omtrent de middelen tot verdediging, die in het werk moesten gesteld worden. Wierd er een aanval op het grondgebied van het Bondgenootschap gedaan, dan werd de staat van oorlog hierdoor daargesteld, en

moesten, zonder verwijl, de noodige maatregelen van verdediging genomen worden, wat ook de nadere beslissing van den Bondsdag ware. — Indien het Bondgenootschap zich genoodzaakt zag den oorlog te voeren, kon deze verklaring alleen door de algemeene vergadering en eene meerderheid van twee derden der stemmen geschieden. Het, in eenen permanenten raad genomen, besluit, wegens de wezenlijkheid van het gevaar, verbond alle de verbondene Staten tot de verdedigingsmiddelen, die de Bondsdag noodig zoude oordeelen, even als de oorlogs-verklaring alle de verbondene Staten tot deelnemende partijen in den algemeenen oorlog maakte. Indien de Bondsdag bij meerderheid van stemmen besliste, dat er geen wezenlijk gevaar bestond, konden echter de Staten, die niet van het gevoelen der meerderheid waren, onder elkanderen maatregelen van algemeene verdediging beramen. Indien het gevaar en de verdediging slechts dezen of genen Staat betrof, en eene der twistende partijen zich op de bemiddeling van den Bondsdag beriep, zoude deze zich, des geschikt vindende en zoo de andere partij daarin genoegen nam, daarmede belasten, mits het vervolgen der algemeene maatregelen, voor de veiligheid van het grondgebied des Bondgenootschaps, noch het uitvoeren der reeds bepaalde maatregelen hierdoor niet leed. Zoo de oorlog verklaard was, konde een Staat, des verkiezende, eene grootere magt ter algemeene verdediging leveren, dan zijn wettig contingent; doch zoude dit hem echter geen regt geven op eenige vorderingen ten laste van het Bondgenootschap. Indien in een oorlog tusschen vreemde Mogendheden, of anderzins, vrees geboren werd voor eene inbreuk op de neutraliteit van het grondgebied des Bondgenootschaps, zoude de Bondsdag in den permanenten raad de noodige maatregelen, ter handhaving derzelve, nemen. Wanneer een der verbondene Staten, die bezittingen buiten de grenzen van het Bondgenootschap had, als Europesche Mogendheid een oorlog ondernam, bleef

Eind akte der conferentiën te Weenen wegens het Duitsch Bondgenootschap.

[illegible] der constitutiën te Weenen wegens het Duitsch Bondgenootschap.

het Bondgenootschap, waarvan noch de betrekkingen noch de verbindtenissen door zoodanigen oorlog aangedaan werden, daaraan volstrekt vreemd. Indien een Staat bedreigd of aangevallen mogt worden in zijne buiten het Bondgenootschap gelegene landen, behoefde dit geen middelen ter zijner verdediging te nemen, tenzij de Bondsdag mogt erkennen, dat er voor het grondgebied van het Bondgenootschap te vreezen was. — De bepalingen der Bondsakte, volgens welke, indien de oorlog door het Bondgenootschap verklaard werd, geen der leden bijzondere onderhandelingen met den vijand konde beginnen, noch vrede of wapenstilstand teekenen, was, zonder onderscheid, voor alle verbondene Staten verpligtend, of zij al dan geene landen buiten het Bondgenootschap bezaten. Wanneer er onderhandelingen geopend moesten worden, om den vrede of wapenstilstand te sluiten, belastte de Bondsdag eene hiertoe aangestelde Kommissie met het bijzonder bestuur derzelve, en benoemde ook gevolmagtigden, om de onderhandelingen, volgens aan hen gegevene instructiën, te vervolgen. Tot het aannemen of bekrachtigen van een vredes-traktaat konde niet dan in eene algemeene vergadering besloten worden. — Omtrent het belangrijk punt der constitutionele regeringsvormen werd bepaald, dat de Bondsvergadering zoude zorgen, dat de inrigting der lands-standen, bij de Bondsakte gewaarborgd, in alle Staten plaats hadde. De verordening dezer aangelegenheid werd aan de bijzondere Souvereinen zelve overgelaten. Bij deze verordeningen moest het staatsgezag of de souvereiniteit in het opperhoofd van den Staat vereenigd blijven. De Souverein konde echter, alleen ingevolge eene constitutie, in de uitoefening zijner regten aan de medewerking der Staten verbonden worden. De reeds bestaande constitutiën konden alleen op eene constitutionele wijze worden veranderd; de constitutiën konden den Souverein niet hinderlijk zijn in de uitoefening van zijne bondspligten. Daar waar, ingevolge de constitutie, de lands-standen

in het openbaar raadpleegden, moest worden gezorgd, dat deze openbare raadplegingen geene onlusten, hetzij in Duitschland in het algemeen, hetzij in eenen der Staten in het bijzonder, konden te weeg brengen. De Bondsvergadering zou de verschillende constitutiën waarborgen en, des gevorderd, doen handhaven. — Omtrent den toestand van den Duitschen handel werden geene bepaalde maatregelen genomen, doch alleen voorgeschreven dat de Bondsvergadering zoodanige verordeningen, als algemeen nuttig konden zijn, zoude bevorderen.

Besluit deswege van de Bondsvergadering te Frankfort.

Op den 8sten Junij vereenigde de Bondsvergadering te Frankfort, op voorstel van den President, zich in eene algemeene vergadering, ten einde de voorlezing der bovengemelde akte te hooren. Na de voorlezing werd door den President het volgend voorstel gedaan:

In de zitting der bondsvergadering van den 20sten September ll., werd er, op voorstel van den President, besloten, dat men over onderscheidene punten van een bijzonder belang, ter volmaking van het bondgenootschap, instructiën zoude vragen, zoodanig, dat die punten dadelijk na de hervatting der zitting, zouden kunnen bediscutiëerd en tot een finaal besluit gebragt worden.

De Keizer, mijn doorluchtige Souverein, in dien tusschentijd overtuigd zijnde, dat het niet alleen met het algemeen belang meer overeenkomstig was, maar ook met den algemeenen wensch van alle de bondgenooten, om, zoo spoedig mogelijk, de onontbindbare vereeniging, welke tusschen dezelven bestaat, in den geest en den zin der oogmerken, welke hij zich heeft voorgesteld, en met de stipte handhaving der grondwet, te voltooijen en te bevestigen, heeft, te Weenen, ministeriële conferentiën doen openen, waartoe alle de gouvernementen van het bondgenootschap hunne gevolmagtigden gezonden hebben, en welke, volgens hunne eerste bestemming, door de onmiddellijke mededeeling en de overweging der wederkeerige oogmerken, eene algemeene eenstemmigheid voor de onderwerpen, voor welke men instructiën gevraagd had, moest te weeg brengen.

Intusschen had men, bij de opening der beraadslagingen te dien einde, weldra bevonden, dat, om de voor-

gelelde voorwerpen te doorgronden, men ook tezelfder tijd vele andere moest bediscutiëren, welke met deze in meer of minder verband stonden, en die, wel is waar, reeds vroeger, bij de bondsvergadering waren gebragt, doch welke nog niet beslist of slechts provisioneel geregeld waren. Men was ook, ter zelfder tijd, algemeen van gevoelen, dat de juiste bepaling van het denkbeeld en het wezen van het bondgenootschap, alsmede de betrekkingen, de pligten en de regten, die daaruit voortvloeijen, eene voorafgaande en noodzakelijke voorwaarde was, om met vrucht de wetgeving van het bondgenootschap te ontwikkelen.

Gedurende den loop der beraadslagingen, op dat beginsel gegrond, en welke, bestendig een gedenkwaardig voorbeeld van eensgezindheid, eendragt en wederzijdsch vertrouwen, gelukkig onderpand voor de toekomstige bestendigheid van het Duitsche bondgenootschap, hebben opgeleverd, heeft men langzamerhand het besluit gesteld, opgemaakt uit den uitslag der voornaamste conferentiën, voor zoo verre dezelven tot de grondwettelijke bepalingen betrekking hadden, en die, in eene en dezelfde akte geredigeerd, welke onmiddelijk uit de bondgenootschappelijke akte voortvloeijende, in kracht en sterkte van die grondwet zal deelen, aan de algemeene erkende behoefte, om die akte te ontwikkelen en te volmaken, zal kunnen voldoen, en tot regel strekken voor de behandeling der zaken bij de bondsvergadering, in hare voornaamste takken.

Doch daar de, op die wijze voltooide, arbeid zich, door deszelfs oorsprong, inhoud en doel, van de gewone instructiën, voor de afzonderlijke voorwerpen gegeven, of welke alleenlijk eene nadere beraadslaging moesten voorbereiden, wezentlijk onderscheidde, zoo moest men ook aan denzelven een' bijzonderen vorm geven. Er werd dus besloten, den voornoemden uitslag van de, te Weenen algemeen gevolgde, deliberatiën in eene, door de vereenigde gevolmagtigden, in naam hunner gouvernementen, te stellen akte te vervatten, en welke van zelve verpligtende zou zijn, om die, op eene constitutionele wijze, aan de bondsvergadering te doen toekomen, en dezelve aldaar, bij een formeel besluit, in eene grondwet te doen veranderen.

Ik ben, dienvolgens, door mijn hof, gelast, aan deze geëerde vergadering de finale akte der ministeriële conferentiën, voor de voltooijing en bevestiging van het bondgenootschap, te Weenen gehouden, aan te bieden,

en terzelfder tijd voor te ſtellen, dat, ten gevolge van hetgeen deswege is overeengekomen, en van de verklaringen, welke de heeren miniſters, in naam hunner hooge committenten, ſtaan te doen, er dadelijk tot het nemen van een beſluit, overeenkomſtig den inhoud en den vorm van gemelde akte, mag overgegaan worden (1).

De oorſpronkelijke akte benevens de vier en dertig protokollen der conferentiën, met alle daartoe betrekkelijke ſtukken en volmagten, vervolgens aan de Vergadering overgeleverd zijnde, bragten de leden hunne ſtemmen uit, waarop eenpariglijk werd beſloten: „ 1°. dat de finale akte geſloten te Weenen, tuſſchen de gevolmagtigden van alle de Staten van het Bondgenootſchap, overeenkomſtig derzelver verklaarde beſtemming, in eene Grondwet van het Bondgenootſchap wierd geconverteerd, en dezelfde kracht van waarde hebben zoude als de Bonds-akte; 2°. dat het origineel van gemelde akte, met de daartoe betrekkelijke volmagten, in de archieven der Bondsvergadering zoude worden nedergelegd; 3°. dat daarvan kopij bij het protokol der tegenwoordige zitting zoude worden gevoegd.

Verdere beſluiten der Bonds-vergadering.

Onder andere maatregelen vervolgens in dit jaar beraamd, ten einde de verwezenlijking der, in de Weener akte vervatte, bepalingen te helpen bevorderen, werd insgelijks, in de 14de zitting, op voorſtel van Beijeren, zoo als reeds door Pruisſen, in de zitting van den 2den September des vorigen jaars, was voorgeſteld geworden, eene kommisſie benoemd, ten einde tuſſchen de Bondſtaten eene algemeene overeenkomst voor de wederkeerige uitlevering van vagebonden daar te ſtellen. Tot leden dezer kommisſie werden benoemd de Miniſters van Oostenrijk, Beijeren en Wurtemberg, aan welke, des noods, werden toegevoegd die van Hanover, Keur-Hesſen en van de Groothertoglijke huizen van Sakſen.

Aanhoudende doortogt van landverhuizers.

Het groot aantal landverhuizingen uit Duitschland en Zwitſerland, bleef ook gedurende dit jaar aanhouden. Onderſcheidene vaartuigen met

(1) Staatscour. No. 149.

landverhuizers, voornamelijk Wurtembergers, kwamen in de noordelijke gewesten van dit Koningrijk aan, van waar zij zich naar Noord-Amerika scheep begaven.

Kennisgeving hieromtrent aan de Zwitsersche Kantons.

In de maand December bragt het dirigerend Kanton van Zwitserland, ter kennisse der overige Kantons een' brief van den Zwitserschen Consul te Amsterdam, houdende: „dat de landverhuizers gewoonlijk naar Holland kwamen, zonder van geld voorzien te zijn, en genoegzaam van alles ontbloot. Dat hij aanhoudend de uiterste krachten had ingespannen, om, hetzij door eigene opoffering, hetzij door inroeping van de hulp en den bijstand zijner landgenooten, het lot dier ongelukkigen te verzachten en nog kort te voren van de algemeene weldadigheid ruimen bijstand had erlangd, zoodat noch hun verblijf in Holland noch hun overtogt naar de Vereenigde Staten hun iets had gekost. Echter was deze hulp te dikwerf verleend en te aanmerkelijk geweest, om nog verder herhaald te worden." — Ten einde de verhuizingen zoodanig te regelen, dat de op reis gaande Zwitsers minder aan ongelukken blootgesteld waren, en zoowel hun nationaal karakter, als hunne genegenheid tot het moederland, mogten behouden blijven, waren door den Consul onderscheidene voorslagen aan het dirigerend Kanton in bedenking gegeven.

Hulde aan den Dordschen Predikant C. G. Merkus.

De ijverige Waalsche Predikant *C. G. Merkus* ontving, op eene uitstekende wijze, de erkentenis, voor zijne liefderijke en bereidvaardige hulp, in het verleden jaar, aan een aantal Zwitsersche landverhuizers bewezen (1), bestaande in een gouden eere-penning, van den navolgenden brief vergezeld, geschreven in naam van Landambtman en Raad der Stad en Republiek Bern.

WEL EERWAARDE HEER!

„Uit het rapport van onze tot de kolonisatie in Brazi-

(1) Jaarb. 1819. St. I. bl. 67.

die aangestelde speciale kommissie, hebben wij met levendige deelneming vernomen, met welk eenen Christelijken, menschlievenden ijver u Wel Eerwaarde, gedurende het verlengd verblijf, in den omtrek van Dordrecht, van de, verleden jaar, naar Brazilie gezeilde Zwitsersche kolonisten, voor het geestelijk welzijn dier geloofsbroeders gezorgd, en verscheidene jonge personen onder dezelve, na voorafgaand onderrigt en onderzoek, tot het Heilig Avondmaal toegelaten hebt; alsmede, dat de gezamenlijke Protestantsche emigranten, bestaande in 190 zielen, uit de kantons Bern, Neuenburg en Waadt, zich tot eene gemeente hebben gevormd, welke door u Wel Eerw. met een aanmerkelijk aantal Bijbels en Gebedeboeken is beschonken geworden; dat dezelve, onder uwe voorzitting, hare eigene ouderlingen heeft gekozen, om over godsdienst, goede zeden en opvoeding te waken, en daaromtrent bijzondere, door u voorgeslagene, verordeningen aangenomen heeft; door al hetwelke, onder Gods zegen, de grond is gelegd tot eene Protestantsche gemeente in Brazilie.

Deze verdienstvolle voorzorg van u Wel Eerw. voor het geestelijk welzijn van die, een nieuw Vaderland, niet zonder menigerlei gevaar en moeijelijkheden, zoekende geloofsgenooten, heeft ons diep getroffen. Wel is waar, vindt de getrouwe dienaar van onzen heiligen godsdienst zijne waardigste belooning in het goede zaad, welk hij, naar het voorbeeld zijnes goddelijken stichters, heeft uitgestrooid, en dat, eens, zoo wij hopen, tot heil dier verwijderde geloofsbroeders, bloeijen, en met hunne zegeningen voor den grondlegger hunner Christelijke gemeente, onder Gods beschermend toezigt, rijpen zal; maar evenwel kunnen wij ons het vermaak niet ontzeggen, u Wel Eerw., voor uwe edele bemoeijingen ons uitstekend welgevallen, en in het bijzonder voor de aan onze kantons aanhoorigen onder die uitgewekenen bewezene geestelijke hulp en troost, onzen innigen dank uit te drukken. Wij wenschen daarbij, dat gij bijgaand eereteeken, dat wij alleen aan personen in ons Vaderland en deszelfs aanhoorigen voorbehouden, tot bestendige herinnering aan uw vroom werk, en als een bewijs van onze ware hoogachting, ontvangen zult, onder verzekering van welke wij u Wel Eerwaarde aan de hemelsche bescherming ten beste aanbevelen.

Bern, den 10den Mei 1820.

De bij dezen brief overgezonden fraaije gouden medaille vertoonde, op de voorzijde, een Vrouwen-beeld, in de linker-hand een olijf-tak houdende, en met de regter eene eiken-krans nederleggende op een altaar, met het opschrift in het Hoogduitsch: *aan den waardigen Predikant C. G. Merkus* 1820; terwijl boven het beeld, mede in het Hoogduitsch, stond: *Aan Verdienste*. Op de keerzijde zag men het wapen van het Kanton Bern, met het opschrift: *Resp. Bern.*

Onderhandelingen wegens het Zwitsersch regement.

Aangaande de onderhandelingen met de Zwitsersche Kantons, wegens de van dezelve in dienst genomene manschappen, zal beneden, ter geschikte plaatse, het zakelijkst medegedeeld worden.

Vergadering der Staten-Generaal.

Onvolledige Vergadering.

De vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal tegen den 12den Januarij belegd zijnde, werd alstoen, uit hoofde der ongesteldheid van den President, naar aanleiding van Art. 16 van het reglement der Kamer, door den Heer van *Wickevoort-Crommelin* geopend. Daar het getal der aanwezige leden echter slechts negen-en-veertig beliep, en aldus ontoereikend was, tot het nemen van eenig besluit, werd dezelve tot nadere bijeenroeping gescheiden.

Voorstel wegens grensscheidingen.

De eerstvolgende Zitting had op den 26sten plaats, waarop de notulen van het verhandelde in die van den 28sten December voorgelezen en goedgekeurd werden. — In dezelve werd gelezen eene missieve van den Staatsraad, belast met de directie der Staatssecretarie, daarbij, namens Z. M., inzendende eene nadere redactie der concept-wetten, betrekkelijk de grensscheiding tusschen de Provinciën Gelderland en Holland (Z. gedeelte) en tusschen Holland (Z. gedeelte) en Utrecht (1).

De

(1) Jaarb. 1819, St. I. bl. 259.

De Kommissie tot de petitiën bragt op den 11den Februarij rapport uit, wegens een adres van het dijk-bestuur van Asperen, houdende verzoek tot eenige veranderingen in de eerste der gemelde concept-wetten (1). Den 18den daaraanvolgende deed dezelve insgelijks rapport wegens een in hare handen gesteld verzoekschrift, nopens hetzelfde ontwerp. Beide deze rapporten werden gedrukt en rondgedeeld. — Op den 6den Maart bragt de Centrale Afdeeling hare rapporten wegens beide de ontwerpen uit, houdende dat, na de verschillende veranderingen, welke deze ontwerpen ondergaan hadden, de afdeelingen geene zwarigheid hadden gemaakt tegen het aannemen derzelve. De beraadslagingen dienvolgens op den 8sten Maart bepaald zijnde, werd de laatstgenoemde der beide concept-wetten, zonder enige discussie, met eenparigheid van stemmen aangenomen. Hierop tot de behandeling des anderen ontwerps, wegens de grensscheiding tusschen de Provinciën Holland (Z. gedeelte) en Gelderland overgegaan zijnde, voerden de heeren: *van Utenhoven*, *Dotrenge*, *Bijleveld* en *Reyphins* het woord, waarna de Minister van Binnenlandsche Zaken het ontwerp verdedigde. Het antwoord van den Minister tot een repliek van den heer *Dotrenge* aanleiding hebbende gegeven, vattede eerstgenoemde andermaal het woord op, met welke oplossing de heeren *Reyphins* en *Dotrenge* zich te vrede verklaarden. Bij de hoofdelijke oproeping stemden 83 leden vóór en 1 tegen de wet, welke, aangenomen zijnde, ter bekrachtiging naar de Eerste Kamer werd verzonden (2). — Ook deze vereenigde zich, volgens kennisgeving op den 13den Mei, met beide de ontwerpen. De uitvaardiging geschiedde op den 27sten April, zijnde de inhoud der wetten als volgt:

Vergadering der Staten-Generaal.

(1) Staatscour. No. 49.
(2) Staatscour. No. 59.

Vergadering der Staten-Generaal.

Wet van 27 April omtrent de grensfcheiding der Provinciën Gelderland en Holland (Z. gedeelte) (Staatsbl. No. 12.)

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat, ingevolge art. 3 der Grondwet, de meer juiste bepalingen, welke nader omtrent de grensfcheidingen der provinciën onderling noodig en dienftig mogten worden geoordeeld, bij eene wet zullen geregeld worden, met inachtneming, zoo wel van de belangen der ingezetenen, als van het gerijf der algemeene administratie; en daar het Ons is gebleken, dat, uit dien hoofde, doelmatige veranderingen, ook met opzigt tot 's Rijks Waterftaat, kunnen worden daargefteld, in de grenzen tusfchen de provinciën *Gelderland* en *Holland* (zuidelijk gedeelte);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verftaan, gelijk Wij goedvinden en verftaan bij deze:

De grensfcheiding tusfchen de provinciën *Gelderland* en *Holland* (zuidelijk gedeelte), is bepaald, door eene regte lijn, getrokken van het punt, alwaar de *Groeneweg*, onder *Honswijk*, in de provincie *Utrecht* gelegen, op den *Lekdijk* uitkomt, dwars door den *Goilberdinger-waard* heen, onder *Everdingen* (Zuid-Holland), tot daar, alwaar de *Diefdijk* zijnen aanvang neemt.

Voorts de *Diefdijk*, tot op het punt, waar die dijk aan den Horndijk fluit, en van daar de *Linge-dijk* tot aan de fluis in de Linge bij *Asperen*, welke dijken aan de provincie *Holland* behooren. Vervolgens langs de *zuidzijde* van den *Nieuwendijk*, tot daar dezelve op den *Lingedijk* valt, en van daar langs de *zuidzijde* van den *Lingedijk*, tot beneden het *Spijkfche Veerhuis*; (blijvende de *Nieuwedijk* en *zuid-Lingendijk* eveneens geheel aan *Holland*), en verder de thans beftaande grensfcheiding op *Dalem*.

Lasten en bevelen, enz.

Wet van 27 April, omtrent de grensfcheiding tusfchen de Provinciën Holland (Z. gedeelte) en Utrecht. (Staatsbl. No. 13.)

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat, ingevolge art. 3 der Grondwet, de meer juiste bepalingen, welke nader omtrent de grensfcheidingen der provinciën onderling noodig en dienftig mogten worden geoordeeld, bij eene wet zullen geregeld worden, met inachtneming, zoo wel van de belangen der ingezetenen, als van het gerijf der algemeene adminiftratie; en daar het Ons is gebleken, dat, uit dien hoofde, doelmatige veranderingen kunnen worden daargefteld in de grenzen, tusfchen de provincie *Holland* (zuidelijk gedeelte) en de provincie *Utrecht*;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord,

en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze: Vergadering der Staten-Generaal.

De grensscheiding tusschen de provincie *Holland* (zuidelijk gedeelte), en de provincie *Utrecht*, wordt bepaald als volgt:

Van het punt van contact tusschen *Noord-Holland*, *Zuid-Holland* en *Utrecht* aan den *Drecht*, langs de *Dobbe* en het *Scheid van Zevenhoven*, met insluiting van den Bloklandschen polder tot in de rivier de *Kromme Mijdrecht*.

Langs dezelve, tot aan de *oude Ennep*, en van deze, met insluiting van *Westveen*, de oude grensscheiding langs, tot aan den *Driesprong*. Van den *Driesprong* zuidwaarts tot aan *Slikkendam*, en van daar oostwaarts tot aan het *Woerdsche verlaat* in de *Grecht*, waardoor de landen ten Noorden, aan *Utrecht*, en, ten Zuiden, aan *Holland*, verblijven.

Zij gaat de *Grecht* zuidwaarts op, tot daar, waar de *Oude Meije* zich in dezelve ontlast.

Deze, met insluiting van *Zegvelderbroek* en *Zegveld*, langs tot aan de *Meije*, of het *Meijenhek*, op het scheid van *Nieuwkoop*.

De *Meije*, zuidwaarts op, tot aan de *Zeghoeltsche Kade*. De *Zeghoeltsche* en *Zegveltsche Kaden*, oostwaarts langs, tot aan de tweede *Kwakel*, liggende over de *Grecht*, aan den *Hogenboom*, en van daar den *'s Gravenslooter-dijk* langs, tot in de rivier den *Rijn*, aan den *'s Gravensloter Watermolen*; blijvende de landen, ten Noorden, aan *Utrecht*, en, ten Zuiden, aan *Holland*.

Den *regter oever* van den *Rijn*, opwaarts volgende, tot aan de *Kamerrijker Molenvliet*, bij het fort de *Kruip-in*, gaat zij deze, met den *Kamerrijker-dijk*, noordwaarts langs, tot over den *Kamerrijker Watermolen*; van daar oostwaarts. de oude limietscheiding tusschen *Geestdorp* en de *Kleine Houtdijken*, met uitsluiting van den polder *Geestdorp* langs, tot aan de *Brendijker Molenvliet*, en deze, zuidwaarts neder, tot in den *Rijn*, bij de herberg de *Putkop*.

Voorts, den regter Rijn-oever opwaarts, met insluiting van eene kleine streek lands, van veertien morgen, en twee daarop staande woningen, behoorende onder den polder *Geestdorp*, boven de *Brendijker Molenvliet*, gelegen, tot omtrent tegen de *Haanwijker Molenvliet*; hierdoor komen, met uitsluiting van het grootste ge-

Vergadering der Staten-Generaal.

deelen van *Geestdorp*, de landen ten Noorden aan *Utrecht*, en blijven die ten Zuiden aan *Holland*.

De limiet gaat aldaar den Rijn dwars over, en volgt de *Haanwijker-Molenvliet* en *Scheisloot*, zuidwaarts langs, tot aan de *Kattenbroeker Kade*.

Deze westwaarts neder tot aan de *Breeveldsche Kade*, en voorts de oude limietscheiding tusschen *Breeveld*, *Kattenbroek*, *Snel* en *Polanen* langs, tot in de *Jaabbijsser Wetering*.

Deze over dwars, gaat zij de *Kromwijker Wetering* nederwaarts, tot aan de *Helmwegs Kade*, waardoor de landen ten Oosten en Zuiden aan *Utrecht*, en ten Westen en Noorden aan *Holland* verblijven.

De *Helmwegskade* of oude limietscheiding, tusschen *Vlooswijk* en *Hollandsch Kromwijk*, zuidwaarts volgende, tot aan den *Kwitsdijk*, gaat zij van daar oostwaarts de *Broeker Kade* langs, tot aan den *Achter Dijk* of *Scheiding*, tusschen de *Noordzijde van Linschoten* en *Diemerbroek*.

Deze zuidwaarts op tot aan de *Tappersheul*, en van daar, oostwaarts den dijk, langs den vrijdom van de stad *Oudewater*, tot in de rivier de *Linschoten*; voorts over dezelve, de scheiding der *Jurisdictiën van Oudewater* en *Snelrewaard* langs, tot over de *rivier den IJssel* bij den *Houtzaagmolen*, waardoor de landen ten Oosten komen en blijven aan *Utrecht*, en die ten Westen aan *Holland*.

Van daar, volgt zij (met insluiting van *IJssel-Veere*, als uitmakende een gedeelte van de gemeente *Snelrewaard*), de oude grensscheiding om de stad *Oudewater* heen, tot aan den *IJssel*, en volgt dezelve, nederwaarts, met insluiting van den dijk tot aan de grenspaal op den IJsseldijk, op het einde der oude landscheiding, tusschen *Vliet* en *Dijkveld*, en dezelve oude landscheiding zuidwaarts op, tot aan de landscheiding tusschen *Honkoop* en *Rosendaal*; en deze westwaarts langs, tot aan de *Honkoopsche Kade*; voorts die *Kade*, alsmede de *Vlietkade* langs, de *Zuid-Polsbroeker Vliet*, zuidwaarts op, tot aan het *Windaas* en de *Steenenbrug*, bij het dorp *Polsbroek*, en, met insluiting van *Zuid-Polsbroek*, de groote *Lopikschen Molenvliet*, oostwaarts op, tot aan den derden *Lopiksche Molen*; van dezen de Molenvliet, van den tweeden *Lopikschen Molen* en de *Zevender Zijkade* langs, tot in de *Zevender Molenvliet*, en deze westwaarts neder, tot in de *Langeraksche Molenvliet*, die zij zuidwaarts opgaat, tot aan de *Steenen-*

brug en den *Duiker* door de *Lopikfche Vaart*, en van daar de *Jurisdictie der ftad Schoonhoven* langs, tot in de *rivier de Lek*, beneden den *Langerakfchen Waard*, waardoor de landen ten Oosten komen en blijven aan *Utrecht*, en ten Westen aan *Holland*. Vergadering der Staten-Generaal.

De limiet gaat van daar *de rivier de Lek* oostwaarts op, met influiting van de *uiterwaarden*, ten Noorden der rivier gelegen, en zoodanige eilandjes, in dezelve, als altoos onder de refpectieve gemeenten, aan de noordzijde gelegen, geresforteerd hebben, zoo dat de landen, ten Noorden van de rivier gelegen, blijven aan *Utrecht*, en die aan de zuidzijde (*Hageftein* daaronder begrepen) komen en blijven aan *Holland*.

Lasten en bevelen, enz.

Voorts werd in de Zitting van den 26ften Januarij gelezen eene boodfchap des Konings, ftrekkende ten geleide van een ontwerp, houdende eenige algemeene bepalingen, welke in de toepasfing der wet op de Nationale Militie, noodzakelijk waren bevonden (1). — Z. M. kennis genomen hebbende van de aanmerkingen, waartoe dit ontwerp, bij het voorloopig onderzoek der afdeelingen, had aanleiding gegeven, werd in de Zitting van den 29ften Maart eene tweede redactie ingezonden, waarop het algemeen verflag der afdeelingen op den 18den April werd uitgebragt (2). — Den 22ften daaraanvolgende hadden de beraadflagingen plaats. De heeren *Reyphins*, *d'Omalius Thierry*, *van Rhemen tot Rhemershuizen*, *Liefmans*, *van Alphen*, *van Lynden van Hoevelaken*, *Gendebien*, *van Toulon*, graaf *Dumonceau*, *Dotrenge* en *Lycklama a Nyeholt* voerden het woord, waarna de Minister van Binnenlandfche Zaken de verfchillende gemaakte bedenkingen wederlegde. De heeren *Liefmans*, *Reyphins* en *van Alphen* namen hierop andermaal het woord op tot beantwoording van den Minister, welke de geopperde zwarigheden nogmaals Wijzigingen voorgeftagen in de wet op de Nationale Militie en aangenomen.

(1) Staatscour. No. 31.
(2) Hetzelve wordt gevonden in de Staatscour. No. 95.

Vergadering der Staten-Generaal.

trachtte op te losfen. De discusfiën gefloten en het appel nominaal ingefteld zijnde, werd de wet met eene meerderheid van 43 ftemmen tegen 27 aangenomen (1). — De Eerfte Kamer zich insgelijks met de concept-wet vereenigd hebbende, zijnde hiervan op den 13den Mei aan de Tweede Kamer kennis gegeven, werd de wet op den 27ften April uitgevaardigd. Dezelve zal beneden worden medegedeeld.

Vijfde uitloting der uitgeftelde Schuld vastgefteld.

Insgelijks werd op den 26ften Januarij, bij eene missieve van Z. M. eene concept-wet ingezonden, ftrekkende om, naar aanleiding der Grondwet, alsmede van de wet van den 14den Mei 1814 en van die van den 9den Februarij 1818, de vijfde uitloting der uitgeftelde fchuld over een montant van vijf millioenen guldens, na vernietiging van eene fomme van negen millioenen, benevens daartoe behoorende kans-biljetten, tegen den 1ften Maart daaraanvolgende vast te ftellen. — Reeds op den 9den Februarij bragt de Centrale afdeeling het verflag nopens deze wet uit, waarop de beraadflagingen tegen den 11den vastgefteld zijnde, de wet, met algemeene ftemmen van 67 aanwezige leden, werd aangenomen, nadat de heeren graaf *van Hogendorp*, *Geelhand Dellafaille*, *Gendebien* en *Liefmans*, ter dezer gelegenheid, het woord hadden gevoerd, en de Minister van Financiën de gemaakte aanmerkingen, met verdediging van het ontwerp, had beantwoord (2). — Op den 1ften Maart werd gelezen eene missieve der Eerfte Kamer, houdende kennisgeving, dat zij zich met deze voordragt mede had vereenigd, zijnde de wet, onder dagteekening van den 28ften Februarij, uitgevaardigd (3).

Concept-wet wegens fchutterijen voor-

Eindelijk werd, in voormelde Zitting van den 26ften Januarij, gelezen eene boodfchap van Z. M., ftrekkende ten geleide eener concept-wet, houdende onderfcheidene wijzigingen in de wet

(1) De debatten zijn te vinden in de Staatscour. No. 102, 103, 105, 106 en 107.

(2) Staatscour. No. 41. — Het verflag der Centrale afdeeling vindt men in de Staatscour. No. 35

(3) Staatsbl. No. 4.

van den 27sten Februarij 1815 betrekkelijk de schutterijen, welke de ondervinding in het Noordelijk gedeelte des Rijks als noodzakelijk had doen voorkomen, en strekkende tot algemeenmaking van de aldus gewijzigde bepalingen voor alle gedeelten des Rijks. — Het ontwerp, benevens de daarbij gevoegde Koninklijke boodschap, werd, als naar gewoonte, in beide talen gedrukt en aan het onderzoek der afdeelingen verzonden (1), doch later, bij missieve van den 7den Junij, gelezen in de Zitting van den 8sten, uit hoofde van de toen op handen zijnde sluiting der Zittingen, voor ingetrokken verklaard.

Vergadering der Staten-Generaal. gedragen doch later ingetrokken.

Het voorstel door den heer van *Lijnden van Hoevelaken*, in de Zitting van den 28sten December des vorigen jaars aangekondigd (2), geschiedde door het genoemde Lid in meergemelde Zitting van den 26sten Januarij. — Ten gevolge der aanmerkingen door de afdeelingen gemaakt, werd op den 11den Februarij eene nieuwe redactie van hetzelve ter tafel gebragt, luidende het, bij dit ontwerp voorgesteld, nieuw artikel in het reglement van orde der Kamer aldus: „ Wanneer „ eene afdeeling eene verandering of wijziging in „ eene voorgedragene wet verlangen mogt, zal „ de Centrale afdeeling dezelve in overweging „ nemen. — Indien deze de voorgedragene verandering of wijziging van genoegzaam gewigt „ oordeelt, om onder het oog des Konings gebragt te worden, zal dezelve worden verzonden naar alle de afdeelingen met de daarop „ gevallene bedenkingen der Centrale afdeeling. — „ Bijaldien alsdan het voorstel de goedkeuring „ wegdraagt van het meerder getal der leden, „ die in de onderscheidene afdeelingen tegenwoordig zijn geweest, is de Centrale afdeeling „ gemagtigd, om dezelve ter kennisse van den „ Koning te brengen." — Het verslag der Cen-

Voorstel van den heer van *Lijnden van Hoevelaken* verworpen.

(1) Hetzelve wordt gevonden in de Staatscour. No. 36, 38, 39 en 41.
(2) Jaarb. 1819. St. I. bl. 287.

Vergadering der Staten-Generaal.

trale afdeeling, wegens dit voorstel op den 16den ter tafel gebragt, behelsde: „ dat hetzelve door ééne afdeeling was goedgekeurd, doch dat de overige, zoo omtrent den inhoud van hetzelve als omtrent de gepastheid, om het afzonderlijk in overweging te nemen, onderscheidene aanmerkingen hadden gemaakt. Men oordeelde dat men een telkens minder zamenhangend geheel zoude verkrijgen, door zoodanige gedeeltelijke veranderingen in het reglement van orde te brengen. Verscheidene afdeelingen hadden, om deze reden, de noodzakelijkheid doen gevoelen eener geheele herziening van het reglement, bij welke gelegenheid het voorstel van den heer van *Lijnden van Hoevelaken*, door leden van de Kamer, met soortgelijke bedoelingen gedaan, in aanmerking zoude kunnen genomen worden. Bij het uiten van den wensch, dat zoodanige herziening werkelijk plaats zoude hebben, had men aangemerkt dat de onvolledigheid der bestaande reglementaire bepalingen, bij de ondervinding, gedurende het laatst verloopen jaar, was gebleken. Men had opgemerkt, dat het vooral noodig zoude zijn, maatregelen vast te stellen, ten einde voor te komen, dat de Kamer door de afwezendheid van een groot aantal Leden, niet in hare beraadslagingen wierd opgehouden. — Bij het onderzoek van het voorstel zelve, had men getwijfeld of, volgens de grondwet en het reglement van orde, overeenkomstig hetwelk de Voorzitters der afdeelingen, wegens dezelve, verslag uitbragten in de Centrale afdeeling, deze laatste kon gesteld worden bevoegd te zijn, om te oordeelen over het gewigt van een voorstel, door eenige bijzondere afdeelingen gedaan. Op deze wijze zoude een door 14 of 15 leden billijk en gewigtig geoordeeld voorstel, door 7 of 8 andere leden kunnen opgehouden worden, en zelfs door een minder getal de meerderheid der Centrale afdeeling uitmakende. Uit dien hoofde meende men, dat elk voorstel, door eene afdeeling gedaan, bij de Centrale afdeeling in overweging moest genomen

worden, en door dezelve verzonden aan de bijzondere afdeelingen, met bijvoeging, voor zoo veel des noods, van hare bedenkingen (1)." — De deliberatiën tegen den 18den aan de orde gesteld zijnde, voerde de heer *van Lijnden van Hoevelaken* het allereerst het woord, verdedigende het voorstel tegen de geopperde bedenkingen, en hetzelve nader ondersteunende en ontwikkelende. De heeren *Reyphins*, *van Crombrugghe*, *Liefmans*, *Dotrenge* en *Gendebien* spraken tegen het voorstel, hetwelk door de heeren *Moreau de Bioul*, *van Alphen* en graaf *van Hogendorp* werd verdedigd. Bij de hoofdelijke oproeping werd hetzelve, door eene meerderheid van 51 leden tegen 12, verworpen.

Vergadering der Staten-Generaal.

Op den 9den Februarij werden ter tafel gebragt twee missieves van den Staatsraad, belast met de directie der Staatssecretarie, daarbij op last van den Koning inzendende een gelijk getal besluiten van Z. M., waarbij, op het aan Hoogstdenzelven gedaan verzoek, ontslag van het lidmaatschap der Tweede Kamer werd verleend aan de heeren *Plasschaert* en *d'Onyn de Chastre*, beide in dezelve, wegens de Provincie Zuid-Braband, zitting hebbende (2). Tevens gaf de heer *d'Onyn de Chastre* bij missieve kennis, dat hij zijn ontslag als lid der Kamer had verzocht.

Ontslag van de Heeren *Plasschaert* en *d'Onyn de Chastre*.

Ten zelfde dage werd, bij eene missieve van Mevrouw de weduwe *A. G. Camper*, aan de Kamer het, op den 5den Januarij plaats gehad hebbend, afsterven medegedeeld van haren echtgenoot, in leven Lid der Kamer voor de Provincie Vriesland; zijnde de Voorzitter hierop gemagtigd aan de weduwe des overledenen een antwoord te doen toekomen, wegens het deel door de Vergadering in haar verlies genomen.

Kennisgeving wegens het overlijden van den Heer *Camper*.

(1) Staatscour. No. 42.

(2) In derzelver plaats werden, op den 22sten daaraanvolgende, benoemd de Luitenant-Generaal Graaf *Dumonceau* en de Heer *Ponket*, Schepen der stad Leuven, welke op den 15den Maart zitting namen.

Vergadering der Staten-Generaal.

Den 18den werd gelezen de navolgende boodschap van Z. M., strekkende ten geleide van twee daarbij gevoegde ontwerpen van wet, aangaande de eerste afdeeling der begrooting, aanvang nemende met dit jaar (1):

Voordragten wegens de eerste en tweede afdeeling der begrooting.

EDELMOGENDE HEEREN!

Wij hebben, op het eerbiedig verzoek van U Ed. Mog., Onze gedane voorstellen, nopens de beide afdeelingen der begrooting van de uitgaven van het Rijk, en de middelen tot vinding dier uitgaven, in nadere overweging genomen.

Aan uwe Vergadering worden, dien ten gevolge, hierbij overgelegd twee nieuwe ontwerpen van wetten, strekkende tot vaststelling, het eene, van de eerste afdeeling der begrooting, aanvang nemende met 1820, het andere, van de middelen tot voorziening in de uitgaven, welke in gezegde eerste afdeeling zijn begrepen.

Wij stellen Ons voor, daarop weldra te laten volgen de nieuwe ontwerpen, betrekking hebbende tot de tweede afdeeling, doch hebben gemeend, de toezending der nevensgaanden intusschen niet te moeten vertragen, op dat U Ed. Mog. het onderzoek daarvan al dadelijk zouden kunnen aanvangen. Bij deze gelegenheid vermeenen Wij aan U Ed. Mog. te moeten mededeelen, dat het voornemen, bij Onze boodschap van den 13den December 1819 aangekondigd, ten uitvoer is gelegd. De bijzondere kommissie, aan welke Wij hebben opgedragen, om na te gaan, wat er ten aanzien van het stelsel der In- en Uitgaande Regten en Accijnsen behoort gedaan te worden, heeft hare werkzaamheden reeds aangevangen, en Wij herhalen de betuiging, bij opgemelde boodschap gedaan, dat Wij met genoegen zullen gebruik maken van de bevoegdheid, Ons, bij artikel 124 der Grondwet, toegekend, om, in dat stelsel, die wijzigingen of veranderingen aan uwe Vergadering voor te dragen, welke het plaats hebbend onderzoek, als nuttig, raadzaam en uitvoerlijk zal aan de hand geven.

En hiermede bevelen Wij U Ed. Mog. Heeren, in Godes heilige bescherming (2).

(1) De beide ontwerpen zijn te vinden in de Staatscour. No. 43.

(2) Staatscour. No. 43. — Het koninklijk besluit wegens de, in deze boodschap bedoelde, kommissie komt beneden voor.

Vergadering der Staten-Generaal.

Ten gevolge der bovenstaande boodschap werd door Z. M., op den 1sten Maart, het nader ontwerp van de tweede afdeeling der begrooting van 's Rijks uitgaven, over het loopend jaar toegezonden, benevens het overzigt der middelen, welke tot bestrijding derzelve voorloopig konden worden aangewezen. Voorts behelsde de boodschap van Z. M.: ,, dat Hun Ed. Mog. hieruit zouden ontwaren, dat er een verschil bestond tusschen de geraamde behoeften en inkomsten, wordende de wijze van aanvulling van dit verschil door Z. M. bij deze gelegenheid nog niet voorgedragen, omdat Hoogstdezelve zich nader wenschte bezig te houden met de overweging, welke middelen van voorziening in de gegevene omstandigheden minst drukkend voor deszelfs onderdanen zouden zijn. Z. M. had intusschen gemeend Hun Ed. Mog. in staat te moeten stellen tot het onderzoeken en vaststellen van die bepalingen, welke met den dagelijkschen loop der zaken in verband stonden en welker beslissing Z. M. zich vleide, dat Hun Ed. Mog. met Hoogstdenzelven nuttig en noodzakelijk zouden oordeelen (1)." — In de Zitting van den 22sten Maart werd eene veranderde redactie der vier concept-wetten, tot bepaling van 's Rijks uitgaven en middelen strekkende, ingezonden. Bij dezelve werd de eerste afdeeling derbegrooting op *f* 59,875,052:89 en de tweede op *f* 21,314,481:79 bepaald, in plaats van *f* 67,450,780:68, voor de eerste afdeeling, en *f* 13,798,754:00, voor de tweede afdeeling, zoo als bij de vroegere ontwerpen, op den 18den Februarij en den 1sten Maart ingezonden, was vastgesteld. Tevens deed de President voorlezen eene bij hem ontvangene Memorie van den Minister van Financiën, houdende eenige ophelderingen en toelichtingen omtrent de

(1) Staatscour. No. 57; alwaar de beide ontwerpen mede worden gevonden.

Vergadering der Staten-Generaal.

genoemde concept-wetten, welke gedrukt en aan de leden rondgedeeld werd. — Het algemeen verslag der Centrale afdeeling, wegens de vier ontwerpen gezamenlijk, werd in de Zitting van den 22sten gelezen (1), met tijdsbepaling der beraadslagingen tegen den 29sten daaraanvolgende. (2). — Ten bestemden dage voerden achtervolgens het woord, de heeren: *de Moor*, *Reyphins*, *Moreau de Bioul*, *Fontein Verschuir*, *Fabry Longree*, *Mesdagh*, *Gendebien*, *de Lamotte Baraffe*, *Pierson*, *Serruys*, *van Alphen*, *d'Omalius Thierry*, *van Lynden van Hoevelaken*, *Dotrenge*, *Kemper*, *Angillis* en *Pycke*, zich deels voor deels tegen de in deliberatie zijnde wetten verklarende. Niemand der leden meer het woord gevraagd hebbende, sprak de Minister van Financiën een kort vertoog in beide talen uit, tot verdediging der ontwerpen en ter beantwoording van eenige der voornaamste geopperde bedenkingen. Hierop werd de hoofdelijke oproeping over elk der vier wetten afzonderlijk ingesteld, zijnde de uitslag der stemming als volgt: ontwerp N°. 1, 76 stemmen voor en 26 tegen; — ontwerp N°. 2, 77 stemmen voor en 25 tegen; — ontwerp N°. 3, 74 stemmen voor en 28 tegen; — ontwerp N°. 4, insgelijks 74 stemmen voor en 28 tegen (3). — Alle deze ontwerpen bij gevolg aangenomen en naar de Eerste Kamer verzonden

(1) Staatscour. No. 76.

(2) Op den 15den bevorens was in de Kamer zitting genomen door de heeren: Jhr. *A. Warin* en *A. van Rhemen van Rhemershuizen*, als zijnde op den 1sten Maart tot Leden der Tweede Kamer voor de Provincie Holland benoemd; zoo als zulks mede ten genoemden dage door de twee nieuw ingekozene leden voor Zuid-Braband was geschied. Zie boven bladz. 89. — De Heer *Scheltinga*, door de Staten van Vriesland in plaats van den Heer *Camper* verkozen, nam zitting op den 20sten.

(3) Staatscour. No. 78. De adviesen vindt men in de Staatscour. No. 80—86, 88—90, 93, 95, 97.

zijnde, kwam de bekrachtiging van laatstgemelde in op den 13den Mei. De wetten, op den 27sten April bevorens uitgevaardigd, waren van dezen inhoud:

Vergadering der Staten-Generaal.

. . . .

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat, bij de 122ste en 123ste artikelen der Grondwet, is bepaald, dat de begrooting van de uitgaven van het Rijk zal worden gesplitst in twee afdeelingen; dat deze splitsing zal moeten plaats hebben bij de begrooting over den jare 1820, of zoo veel vroeger, als de omstandigheden het zouden toelaten; dat de eerste afdeeling zal bevatten alle zoodanige gewone, zekere en steeds voortdurende uitgaven, welke, uit den gewonen loop der zaken voortvloeijende, in het bijzonder tot den staat van vrede betrekking hebben; dat deze uitgaven, door de Staten-Generaal goedgekeurd zijnde, gedurende de tien daaropvolgende jaren aan geene jaarlijksche toestemming onderworpen zijn, en dat er ook over dezelve geene nadere beraadslaging kan vallen, ten zij de Koning in dien tusschentijd te kennen geve, dat een gedeelte dier uitgaven veranderd is of geheel opgehouden heeft;

Wet van 27 April tot vaststelling van de eerste afdeeling der begrooting. (Staatsbl. No. 7.)

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

De eerste afdeeling der begrooting, aanvang nemende met 1820, wordt vastgesteld op den navolgenden voet, als:

I. Hoofdst.	Huis des Konings . .	f	2,600,000:00
II. ———	De Secretarie van State, de hooge kollegiën en ambtenaren, tot geen bijzonder vak van administratie behoorende. . . . -		1,005,143.00
III. ———	Het departement van Buitenlandsche Zaken. . . -		678,790:00
IV. ———	Het departement van Justitie. . . . . -		246,500:00
V. ———	Het departement van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat. . . . . . . -		2,267,553:42
	Transport	f	6,797,986:42

Vergadering der Staten-Generaal.

		Per transport	f 6,797,986:42
VI. Hoofdst.	Het departement van de Hervormde en andere Eeredienften, behalve dien der Roomsch-Katholieken.	-	1,325,755:65
VII. ———	Het departement van den Roomsch-KatholiekenEeredienst.	-	1,826,859:58
VIII. ———	Het departement voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën. . . .	-	1,022,355:06
IX. ———	Het departement van Financiën	-	26,829,742:67
X. ———	Het departement van Marine.	-	5,395,291:34
XI. ———	Het departement van Oorlog	-	16,677,062:17
		te zamen	f 59,875,052:89

Wet van 27 April, tot vastftelling der middelen ter voorziening in de uitgaven, begrepen in de eerfte afdeeling der begrooting. (Staatsbl. No. 8.)

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat, bij de 122fte 123fte en 124fte artikelen der Grondwet, is bepaald, dat de begrooting van de uitgaven van het Rijk zal worden gefplitst in twee afdeelingen; dat deze fplitfing zal moeten plaats hebben bij de begrooting over den jare 1820, of zoo veel vroeger, als de omftandigheden het zouden toelaten; dat de eerfte afdeeling zal bevatten alle zoodanige gewone, zekere en fteeds voortdurende uitgaven, welke, uit den gewonen loop der zaken voortvloeijende, in het bijzonder tot den ftaat van vrede betrekking hebben; dat deze uitgaven, door de Staten-Generaal goedgekeurd zijnde, gedurende de tien daarop volgende jaren, aan geene jaarlijkfche toeftemming onderworpen zijn; dat er ook over dezelve geene nadere beraadflaging kan vallen, ten zij de Koning in dien tusfchentijd te kennen geve, dat een gedeelte dier uitgaven veranderd is of geheel opgehouden heeft; dat, bij de goedkeuring van de voorfchreven eerfte afdeeling, tevens, voor gelijken tijd, worden vastgefteld de middelen, tot vinding dier uitgaven beftemd, en dat deze middelen, eens bepaald zijnde, blijven vastgefteld gedurende evengemelden tijd, ten zij de Koning, noodig

oordeelende, dat een dier middelen gewijzigd of door een ander vervangen wierd, daaromtrent een voorstel doet; Vergadering der Staten-Generaal.

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Ter bestrijding van 's Rijks uitgaven, begrepen in de eerste afdeeling der begrooting, aanvang nemende met 1820, zullen worden gebezigd de navolgende middelen:

a. 's Rijks direkte belastingen, zoo als dezelve hierna worden bepaald.

b. De registratie-, zegel-, griffie-, hypotheek- en successie-regten.

c. Twee derden van 's Rijks inkomende en uitgaande regten, (de watertollen daaronder begrepen), mitsgaders van de accijnsen.

d. Het regt op de gouden en zilveren werken.

e. De opbrengst der posterijen.

2. De grondbelasting, de personele en mobilaire belasting, het regt op de deuren en vensters, mitsgaders dat op de patenten, zullen worden omgeslagen of aangeslagen, geheven en, bij twaalfde gedeelten, in ieder jaar maandelijks ingevorderd, volgens de wetten en verordeningen, op die belastingen en regten bestaande.

3. De hoofdsommen der navolgende belastingen worden bepaald als:

Voor de grondbelasting op . . . . *f* 16,028,160:00
Voor de personele en mobilaire belasting op . . . . - 2,706,380:00
Voor het regt op de deuren en vensters op . . . . - 1,561,240:00

Deze hoofdsommen zullen, voor den jare 1820, over de provinciën worden omgeslagen, overeenkomstig den staat, bij deze wet gevoegd: *voor de volgende jaren zal de omslag over de provinciën nader in overweging worden genomen.*

4. Boven de hoofdsommen, in art. 3 vermeld, zullen op de voorzeide belastingen worden geheven:

Op de grondbelasting en op de personele en mobilaire belasting *drie en twintig* opcenten, tot goedmaking der niet inkomende posten en voor de kosten van algemeene administratie en regtspleging.

Op het regt op de deuren en vensters *tien* opcenten

Vergadering der Staten-Generaal.

voor het vervaardigen der kohieren, en tot goedmaking der niet inkomende posten, mitsgaders de gewone gaarderloonen.

5. Ter bestrijding der gemeente-uitgaven, zullen, bij voortduring, *vijf* opcenten op de hoofdsommen der grondbelasting, en van de personele en mobilaire belasting worden geheven, tot zoo lange andere bepalingen, omtrent de plaatselijke belastingen, door Ons zullen zijn goedgekeurd.

6. De registratie-, griffie-, zegel- en hypotheek-regten, met de tiende verhooging, het regt van successie, 's Rijks inkomende en uitgaande regten en accijnsen, zoo als dezelve in art. 1 staan vermeld, en het regt op de gouden en zilveren werken, zullen geheven en ingevorderd worden volgens de wetten en verordeningen, op die belastingen en regten bestaande, tot dat daaromtrent andere wettelijke bepalingen zullen zijn gearresteerd en in werking gebragt (1).

Wet van 27 April tot vaststelling der tweede afdeeling van de begrooting over den jare 1820. (Staatsbl. No. 9.)

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat, bij de 122ste en 126ste artikelen der Grondwet, is bepaald, dat de begrooting van de uitgaven van het Rijk zal worden gesplitst in twee afdeelingen; dat deze splitsing zal moeten plaats hebben bij de begrooting over den jare 1820, of zoo veel vroeger, als de omstandigheden het zouden toelaten; dat de tweede afdeeling zal bevatten die buitengewone, onvoorziene en onzekere uitgaven, welke, inzonderheid in tijden van oorlog, naar voorkomende omstandigheden, moeten worden geregeld, en dat deze uitgaven slechts voor één jaar worden vastgesteld.

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De tweede afdeeling der begrooting over den jare 1820 wordt vastgesteld op den navolgenden voet:

I.

(1) De bij deze wet gevoegde Staat, wegens de repartitie van de grondbelasting van de personele en mobilaire belasting, en voor de belasting op de deuren en vensters, wordt mede gevonden in de Staatscour. No. 108.

Vergadering der Staten Generaal.

I	Hoofdstuk.	Huis des Konings . .	*Memorie.*
II	———	De Secretaris van Staat, de Hooge Kollegiën en Ambtenaren, tot geen bijzonder vak van administratie behoorende . *f*	267,200:00
III	———	Het Departement van Buitenlandsche Zaken . .	71,500:00
IV	———	Het departement van Justitie	3,811,210:88
V	———	Het departement van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat	2,309,607:50
VI	———	Het departement van de Hervormde en andere Eeredienften, behalve dien der Roomsch-Katholieken	11,150:00
VII	———	Het departement van den Roomsch-Katholieken Eeredienst . . .	101,255:05
VIII	———	Het departement voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid, en de Koloniën	885,525:00
IX	———	Het departement van Financiën	10,972,119:48
X	———	Het departement van Marine	101,685:71
IX	———	Het departement van Oorlog	2,783,148:17
		Te zamen . . *f*	21,314,481:79

2. Ter bestrijding der onvoorziene behoeften, welke, gedurende den loop van den jare 1820, mogten opkomen, wordt ter dispositie van den Koning gesteld eene somme van *een millioen guldens* uiterlijk, te vinden, in de eerste plaats, uit hetgeen de hier vorenstaande uitgaven, beneden de sommen, daarvoor toegestaan, mogten komen te blijven; zullende het aldus gevondene, desnoods, worden gerangschikt onder de buitengewone uitgaven van een volgend jaar.

Alzoo wij in overweging hebben genomen, dat, bij de 122ste en 126ste artikelen der Grondwet, is bepaald, — Wet van 27 April tot vaststelling

Ve[illegible]ring der Staten-Generaal.

dat de begrooting van de uitgaven van het Rijk zal worden gesplitst in twee afdeelingen; dat deze splitsing zal moeten plaats hebben bij de begrooting voor den jare 1820, of zoo veel vroeger, als de omstandigheden het zouden toelaten; dat de tweede afdeeling zal bevatten die buitengewone, onvoorziene en onzekere uitgaven, welke, inzonderheid in tijden van oorlog, naar voorkomende omstandigheden, moeten worden geregeld, en dat deze uitgaven, en de middelen ter bestrijding derzelve, slechts voor één jaar worden vastgesteld.

van de middelen, ter bestrijding van de uitgaven begrepen in de tweede afdeeling der begrooting (Staatsbl. No. 10).

Zoo is het, dat Wij den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Ter bestrijding van de uitgaven, begrepen in de tweede afdeeling der begrooting over den jare 1820, zullen worden gebezigd de volgende middelen;

a. Het gedeelte van 's Rijks direkte belastingen, waarmede de personele en mobilaire belasting, en het regt op de deuren en vensters, ten bedrage van *veertig* ten honderd, over den jare 1816 en vervolgens zijn verhoogd geworden.

b. *Drie en een derde* opcenten op de hoofdsom der grondbelasting voor de uitvoering van het perceelsgewijze kadaster.

c. *Een derde* voor 's Rijks inkomende en uitgaande regten (de watertollen daaronder begrepen), mitsgaders van de accijnsen.

d. De inkomsten der domeinen, plantagien, wateren en bosschen.

e. De inkomsten der beide loterijen; en

f. De te stortene borgtogten, de opbrengst van te verkoopen nagelen en olieteiten, de inkomsten, wegens het uitoefenen van de jagt, die van te verkoopen objekten, behoorende tot de Departementen van Oorlog en van Marine, en alle verdere toevallige baten en restitutiën.

2. De hoofdsommen van de personele en mobilaire belasting, en van het regt op de deuren en vensters, voor zóó verre die, ingevolge het voorgaand artikel, tot bestrijding der uitgaven, begrepen in de tweede afdeeling der begrooting over 1820, bestemd zijn, worden bepaald als volgt:

Voor de personele en mobilaire belasting op *f* 1,082,550:00
Voor het regt op de deuren en vensters op - 624,500:00

Zullende deze hoofdsommen over de provinciën wor-

den omgeslagen in gelijke evenredigheid, en, met de gewone gaarderloonen, ingevorderd worden, op gelijken voet, als het gedeelte van gezegde belasting, hetgeen ter bestrijding van de uitgaven, begrepen in de eerste afdeeling der begrooting, aanvang nemende met 1820, is aangewezen geworden. Vergadering der Staten-Generaal.

3. Alle de bepalingen, voorkomende in de wet tot vaststelling der middelen ter voorziening in de uitgaven, begrepen in de eerste afdeeling der begrooting, aanvang nemende met 1820, ten aanzien van het heffen van opcenten en gaarderloonen, zullen toepasselijk wezen op het deel der personele en mobilaire belasting en van het regt op de deuren en vensters, in het voorgaand artikel vermeld.

4. De verhooging van drie en één derde opcenten op de hoofdsom der grondbelasting, voor de uitvoering van het perceelsgewijze kadaster, zal, met de gewone gaarderloonen deswege, omgeslagen en te gelijk met die belasting ingevorderd worden.

5. Het derde van 's Rijks inkomende en uitgaande regten en accijnsen, zal, even als de overige twee derde van die middelen, welke, tot bestrijding der uitgaven, begrepen in de eerste afdeeling van de begrooting, aanvang nemende met 1820, zijn bestemd, en te gelijk met dezelve worden ingevorderd.

6. In het verschil tusschen de som van f 17,754,390:68, waarop is begroot de gezamenlijke opbrengst der middelen, bij het eerste artikel dezer wet aangewezen, en het gezamelde bedrag der uitgaven, begrepen in de wet tot vaststelling der tweede afdeeling van de begrooting over den jare 1820, zal door nadere wettelijke bepalingen worden voorzien.

In de zitting van den 25sten Januarij, werd, door de Kommissie tot de petitiën, bij monde van den Graaf *de Hemricourt* rapport uitgebragt, op een rekwest, onderteekend door verscheidene eigenaren, huurders en verdere inwoners van de 5de wijk der stad Antwerpen (*extra muros*), daarbij zich beroepende op een, ten verleden jare, aan de kamer ingediend verzoek, ten einde het genot te hebben van de hun toegezegde schade-vergoeding, wegens geledene verliezen, in het sloopen hunner huizen enz., ten tijde het jongste beleg dier Verzoekschrift wegens schadeloosstelling aan den Minister verzonden.

Vergadering der Staten-Generaal.

[illegible] het Jaar 1814 [illegible] — De Kommissie hield de voor dit verzoek-schrift, tot inzage der leden, ter griffie neder te leggen, doch de heer *Gaillard della Faille* verklaarde hierop van meening te zijn, dat dit rekwest aan den Minister van Financiën ter informatie moest verzonden worden. Eenige leden spraken voor, anderen tegen het laatstgenoemde voorstel, waarop de voorzitter, op verscheidene wijzen, beproefde eene conclusie, in deze, bij stemming, in omvraag te brengen. Eindelijk werd het appel nominaal ingesteld op de vraag: „of, onverminderd het nederleggen van het rekwest ter griffie, een afschrift van hetzelve aan den Minister zou worden toegezonden;" wordende bij eene meerderheid van 49 tegen 24 stemmen tot die verzending besloten.

Voorstel wegens voorloopig onderzoek aangaande het burgerlijk wetboek.

De Centrale afdeeling bragt, op den 28sten dier zelfde maand, het algemeen verslag uit, nopens het voorstel, ten verleden jare, door den heer *Wickevoort Crommelin*, benevens nog drie andere leden, gedaan, betrekkelijk de wijze, waarop het onderzoek en de beraadslagingen over de ontwerpen, tot het burgerlijk wetboek behoorende, behoorden plaats te hebben (2). Men besloot dus tot het doen drukken en ronddeelen van dit verslag aan de leden, welk besluit mede genomen werd omtrent het volgend nader voorstel, aangaande hetzelfde onderwerp, namens de vier voorstellers, voorgelezen in beide de talen door de heeren *de Jonge* en *Melotte d'Envoz*:

EDEL MOGENDE HEEREN!

De ondergeteekenden, de eer gehad hebbende, op den 9den december jl., aan de Kamer een voorstel te dien einde te doen, hebben met genoegen gezien, dat de benoeming eener kommissie, tot het voorloopig onderzoek van het burgerlijk wetboek, overeenkomstig is met het verlangen van de groote meerderheid der afdeelingen, hoewel de vorm, welken zij gemeend hadden aan deze-

(1) Staatscour. No. 55.

(2) Jaarb. 1819, St. I bl. 277. Zie het verslag in de Staatscour. No. 54.

word moeten geven, niet zoo algemeen is goedgekeurd geworden.

Het algemeen verslag behelst twee aanmerkingen, waarin de eenige of grootste zwarigheid tegen het aannemen van het voorstel schijnt gelegen te zijn.

De eerste dier aanmerkingen betreft de voorgestelde wijze, om de kommissie zamen te stellen, bij verdeeling of onderscheiding van het noordelijk en zuidelijk gedeelte des Rijks, van welke onderscheiding men nimmer dan met tegenzin hoort gewag maken.

De andere aanmerking is betrekkelijk de meening, waarin vele leden schijnen te verkeeren, dat de kommissie, eenmaal daar zijnde, alzoo zoude gebonden zijn, om terstond over te gaan tot het onderzoeken van die deelen van het wetboek, welke reeds aan de vergadering zijn aangeboden, niettegenstaande uit eene voorloopige beraadslaging zoude hebben kunnen gebleken zijn, dat eerst het geheele wetboek behoorde bekend te zijn, eer men met vrucht verder konde voortgaan.

Wat betreft het eerste, zoo bekennen de ondergeteekenden rondborstig, dat zij zelve zich tot zoodanige wijze van benoeming niet dan met tegenzin bepaald hebben, en wel alléén om dat zij dezelve beschouwden als het geschikste middel, om de zwarigheden te verzachten, welke zij zich niet ontveinzen konden, dat, van welke eene wijze ook van benoeming, onafscheidbaar zijn. En zij nemen dus gaarne die wijze van benoeming aan, met dewelke het hun, uit eene met de centrale afdeeling gehoudene conferentie, zoo wel als uit eenige bijzondere gesprekken, is gebleken, dat zich de groote meerderheid zoude kunnen vereenigen, en volgens welke het benoemen der kommissie zoude opgedragen worden aan den voorzitter der kamer, na gehouden ruggespraak met de leden: zoo dat men zich konde verzekerd houden, dat die benoeming volkomen aan den wensch der kamer zoude beantwoorden.

En wat aanbelangt de tweede aanmerking, zoo verklaren de ondergeteekenden, dat zij, bij de zamenstelling eener zoodanige kommissie, geen ander oogmerk gehad hebbende, dan hetgeen in hun voorstel is uitgedrukt, van, namelijk, deze belangrijke zaak met te meer orde en duidelijkheid behandeld te zien, het nooit hun voornemen is geweest, om aan de kommissie voor te schrijven de leiding en den gang, welke zij zoude moeten volgen, noch te bepalen, welke stukken of inlichtingen zij zoude moeten vragen.

[illegible]

En zij houden het daarvoor, dat, uit den aard der zaak, de kommissie zelve het best in staat is om te beoordeelen, of de bij den aanvang harer werkzaamheden aangebodene gedeelten van het wetboek al dan niet genoegzaam zullen zijn, om hare werkzaamheden met eenig nut voort te zetten.

Overigens vermeenen zij niet noodig te hebben, het door eenige weinige leden aangevoerde, als of het voorstel strijdig ware met de grondwet, ernstig te wederleggen.

De grondwet verbiedt immers niet het benoemen eener voorloopige kommissie? En buitendien zoo moet het onderzoek der ontwerpen van wet, het wetboek uitmakende, in de afdeeling tevens en te gelijk geschieden met dat van het verslag der kommissie, hetwelk juist overeenkomstig de grondwet is.

De ondergeteekenden, derhalve, aan den eenen kant voorgelicht door de aanmerkingen hunner medeleden, en aan den anderen, zoo wel door hunne eigene overdenking als door den uitslag van bijzondere gesprekken, meer en meer bevestigd in de overtuiging van het nut, dat uit de aanneming van hun voorstel kan voortvloeijen, nemen de vrijheid daarvan de volgende nieuwe redactie aan U Ed. Mog. aan te bieden.

(*Geteekend*) VAN WICKEVOORT CROMMELIN,
DE MELOTTE D'ENVOZ,
SURMONT DE VOLSBERGHE en
DE JONGE.

Art. 1. Er zal eene kommissie van veertien leden benoemd worden door den voorzitter, welke te dien einde de meeningen van de leden der kamer onderhands zal inwinnen.

2. Deze kommissie zal uit haar midden eenen voorzitter en eenen secretaris verkiezen. Het zal haar mogen vrijstaan, zich van de medehulp van den Griffier of van den kommies van Staat te bedienen, indien zij de werkzaamheden van redactie voor haar te bezwarend mogt oordeelen. Zij zal de orde en verdeeling van hare werkzaamheden regelen, zoo als ook de wijze van beraadslagen.

3. Zij is gelast, om voorloopig te onderzoeken de ontwerpen van wet, aan de kamer aangeboden of nog aan te bieden, om uit te maken het burgerlijk wetboek des Rijks.

4. Zij zal zich met de kommissie, van gouvernementswege belast met de redactie van gezegd wetboek, mogen verstaan, ten einde van dezelve alle de inlichtingen en uitleggingen te verkrijgen, welke zij zoude kunnen verlangen, en in het algemeen, om met dezelve te confereren over alles, wat zoude kunnen dienstig zijn, hetzij

om het onderzoek te bespoedigen, hetzij om het wetboek te volmaken, zonder dat nogtans deze conferentiën immer mogen leiden tot het voorstellen aan het gouvernement van eenige verandering in voorz. ontwerpen van wet, vóór en aleer te zijn onderworpen geweest aan de beraadslagingen der afdeelingen en aan de goedkeuring der kamer.

Vergadering der Staten Generaal.

5. Zij zal van hare onderzoekingen een beknopt en beredeneerd verslag opmaken, hetwelk aan de afdeelingen zal worden medegedeeld, ten zelfden tijde, wanneer dezelve zullen bijeen komen, om over de ontwerpen van wet, uitmakende het burgerlijk wetboek, te beraadslagen

Het rapport, wegens deze nadere redactie, werd uitgebragt op den 6den Maart, behelzende dat de meerderheid der in de bijzondere afdeeling aanwezig geweest zijnde leden het voorstel, zoo als hetzelve was liggende, had goedgekeurd. — De discusfiën werden hierop, in geheime zitting, op den 8sten Maart aangevangen, en op den 10den voortgezet en ten einde gebragt, met dat gevolg, dat het voorstel met eene meerderheid van 71 tegen 10 stemmen werd aangenomen. Tot leden der kommissie, overeenkomstig dit voorstel, belast met het voorloopig onderzoek van het ontwerp van burgerlijk wetboek, werden, blijkens op den 22sten Maart bekend geworden stemming, benoemd de heeren: *Gockinga*, *Reijphins*, *van Meeuwen*, *Trentesfeaux*, *Dotrenge*, *van Boetzelaer*, *Marechal*, *Geradon*, *Gendebien*, *Bijleveld*, *van Scheltinga*, *van der Kemp*, *Geelhand della Faille*, en *Metelerkamp* (1).

Het voorstel aangenomen, en eene kommissie tot dit einde benoemd.

Op den 27sten Maart werd gelezen eene boodschap van Z. M., waarbij aan de overweging der Kamers werden aangeboden drie concept-wetten, betrekkelijk het ontwerp van het burgerlijk wetboek, ten vervolge van die, welke reeds aan de Vergadering waren overgelegd. De eerste dezer voorgedragene ontwerpen of vijfde concept-wet, zes-en-vijftig artikelen groot, bevattede de 21ste en 22ste titel van het ontwerp van burgerlijk wetboek, waarvan eerstgenoemde handelde *van curatele over meerderjarigen* (Art. 731—765);

Nieuwe ontwerpen tot het burgerlijk wetboek betrekkelijk.

(1) Staatscour. No. 193.

[illegible] Staten-Generaal.

de tweede van [illegible] over de boedels en goederen van afwezenden (Art. 766—795). — De zesde concept-wet, zijnde de tweede der voorgedragene, behelsde den 23sten titel, handelende in vijf-en-zeventig artikelen (Art. 796—871) en zeven afdeelingen *van de registers van den burgerlijken stand*, als: van de wijze, waarop alle registers van den burgerlijken stand worden gehouden en derzelver kracht; van de geboorte-registers; van de trouw-registers en hetgeen daartoe behoort; van de sterf-registers; van de naams-veranderingen en naams vermeerderingen; van het doen van verbeteringen in de registers van den burgerlijken stand; van het ontbreken van registers van den burgerlijken stand. — Eindelijk behelsde de laatste der aangebodene ontwerpen of zevende concept-wet den 24sten titel, handelende in vier-en-twintig artikelen (Art. 872—895 van het wetboek) *van korporatiën, vereenigde ligchamen en stichtingen, als personen beschouwd* (1).

Rapport der kommissie belast met het voorloopig onderzoek aangaande het burgerlijk wetboek,

De kommissie tot het voorloopig onderzoek der ontwerpen tot het burgerlijk wetboek betrekkelijk bragt hierop, op den 13den Mei, het volgend verslag uit:

UEd. Mog. hebben, in hunne zitting van den 28sten Februarij (2), eene kommissie aangesteld, belast, om de aangebodene of aan te bieden ontwerpen van wet voorloopig te onderzoeken, welke bestemd zijn, om het burgerlijk wetboek van het Koningrijk uit te maken.

Volgens het derde artikel harer instructie, vermogt deze kommissie met die van het gouvernement te confereren. Zij heeft naderhand van den voorzitter der Kamer, kennis bekomen, dat het Gouvernement verlangende hare werkzaamheden zoo veel mogelijk te bespoedigen, en met dezelve evenwel in geene officiële betrekking kunnende komen, den heer *Kemper*, lid van de Kamer, en tevens van de

(1) Men vindt de drie concept-wetten in de Staatscourant No. 92, 94, 96, 98.

(2) Het rapport der kommissie in de Staatscourant No. 118 heeft deze dagteekening, echter, naar het schijnt, abusievelijk, daar het nader voorstel, in de zitting van den 28sten Februarij gedaan, eerst in die van den 20sten Maart is aangenomen.

kommissie van redactie, had gelast, om haar, op eene officieuse wijze, de noodige inlichtingen te geven. Vergadering der Staten-Generaal.

Alvorens tot het onderzoeken der aangebodenen ontwerpen van wet over te gaan, heeft uwe kommissie gemeend, zich de vraag te moeten voorstellen, of zij zich daarmede met eenige vrucht zoude kunnen bezig houden, zonder kennis te hebben van het geheele wetboek. Zij heeft eenstemmig deze vraag ontkennend beantwoord; twee leden evenwel hebben daarbij gevoegd, dat zij, alvorens zich te bepalen, gewenscht zouden hebben de redenen te kennen, welke het gouvernement bewogen hebben, om het wetboek bij gedeelten aan te bieden, zonder bijgevoegde ontwikkeling der motieven.

Uwe kommissie is tot zoodanig besluit gekomen, daar de bedenking, dat iedere wet in een wetboek, en zelfs ieder artikel, niet slechts op zich zelf, naar deszelfs letterlijken zin, geest en oogmerk, moet worden onderzocht en bediscuteerd, maar ook in deszelfs betrekking tot alle de andere bepalingen van hetzelfde wetboek, en tot het oogmerk, het stelsel en het geheel van deze uitgebreide burgerlijke wet. Overal, waar een geheel is, moet dit geheel in verband staan tot alle de artikelen, en ieder artikel moet in verband staan tot alle de artikelen, zoo wel afzonderlijk als in hun geheel beschouwd. Het onderzoeken alzoo van artikelen, en zelfs van hoofdstukken, welke afzonderlijk zijn medegedeeld geworden, kan van geen wezenlijk nut zijn, zoodra het onmogelijk is, om dezelve in vergelijking te brengen met alle de andere hoofdstukken, met alle de andere artikelen en met het geheel van het ontworpen wetboek.

De kommissie, in hare werkzaamheden gestuit door deze zwarigheid, heeft vervolgens beraadslaagd, of zij dezelve kon doen ophouden, door het gouvernement, bij middel van den heer *Kemper*, te verzoeken, de officieuse mededeeling van het geheele wetboek en van de beginsels, welke, bij de vervaardiging van hetzelve zijn gevolgd.

De meerderheid is van meening geweest, dat de kommissie niet gemagtigd was, om een' zoodanigen stap te doen, en dat het vragen van officieuse mededeelingen niet zoude kunnen plaats hebben, dan wanneer het onderzoek, eenmaal aangevangen zijnde, er zich, in den loop der beraadslagingen, punten zouden voordoen, waar omtrent inlichtingen noodzakelijk mogten voorkomen. Bovendien, volgens de reeds opgegevene beginsels, betreffende het onderzoek, toevertrouwd aan de kommissie, welke hare meening moet vormen over het geheel van

Vergaderingen der Staten-Generaal.

het burgerlijk wetboek, zoude zoodanige officieuse mededeeling zonder nut zijn, dewijl het er op aankomt, om de nader aan te bieden ontwerpen te kennen, en dezelve officieel aan de kamer door het gouvernement medegedeeld te zien, zonder welke officiele mededeeling geen ontwerp, noch eenig van deszelfs artikelen, het onderwerp kan zijn van eenigerhande bewerking.

In deze omstandigheden heeft uwe kommissie, bij meerderheid van stemmen, besloten, aan U Ed. Mog. het tegenwoordig verslag te doen, ten einde aan U Ed. Mog. de onmogelijkheid te kennen te geven, waarin zij zich bevindt, om haar werk aan te vangen.

Verslag der centrale afdeeling en adjournering van dit onderwerp.

Dit rapport aan het onderzoek der afdeelingen van de maand October verzonden zijnde, bragt de centrale afdeeling, op den 20sten Mei, het algemeen verslag deswege uit. — Drie afdeelingen, met uitzondering van een lid in eene derzelve en twee leden in de andere, hadden de conclusie van het verslag aangenomen. De gemelde drie leden hadden gemeend, dat het voegzaam ware, de kommissie te magtigen, om gebruik te maken van de officieuse mededeelingen, van wege het Gouvernement aangeboden. — Twee afdeelingen waren van gevoelen geweest, de eerste om den voorzitter der Kamer te magtigen, om het Gouvernement te verzoeken van het geheele burgerlijk wetboek aan te bieden; de tweede, om af te wachten, dat hetzelve volledig zoude zijn afgewerkt. Deze laatste afdeeling had daartoe voor redenen opgegeven, dat de tegenwoordige zitting scheen ten einde te loopen, en dat waarschijnlijk het nieuwe burgerlijk wetboek, zoo al niet reeds afgewerkt, althans op het punt was zulks te zijn. Dezelfde afdeeling had haar verlangen te kennen gegeven, dat de voordragt van het wetboek vergezeld ging van eene ontwikkeling der motieven, om alzoo de beraadslagingen des te gemakkelijker te maken. — Eene afdeeling had zich blootelijk vereenigd met het gevoelen der kommissie, dat het onmogelijk was, om over afzonderlijke gedeelten van een burgerlijk wetboek te beraadslagen, zonder het geheel te kennen. Terwijl nog daarenboven twee leden hadden aangemerkt, de een,

dat hij verlangde, dat men het verslag der kommissie voor notificatie aannam zonder meer; de andere, dat hij gaarne zoude zien, dat de Minister van Justitie verzocht wierd, aan de Kamer of afdeelingen op te geven de redenen, welke het Gouvernement bewogen hadden, om eenige afzonderlijke titels en *niet* het geheele wetboek aan te bieden. — Eindelijk had eene afdeeling verklaard te berusten in het verslag der kommissie (1)." — De president stelde, na het lezen van het verslag, voor, om, ten einde zoo veel mogelijk te voldoen aan de gevoelens der sectiën, het in deliberatie zijnde rapport der kommissie voor notificatie aan te nemen; waarop de heer *Kemper* vroeg, „ wat het gevolg van dit voor notificatie aannemen zijn zou", terwijl de heer *de Jonge* verzocht, dat over de door den President voorgestelde vraag bij appel nominaal uitspraak zoude worden gedaan. De President beantwoordde de door den heer *Kemper* gedane vraag, hetgeen tot een repliek van laatsgenoemden aanleiding gaf. Nadat de heer *Reijphins* hierop eenige aanmerkingen in het midden had gebragt, verhieven zich aan alle kanten der zaal onderscheidene stemmen; sommige begeerden het appel-nominaal over het al of niet voor notificatie aannemen van het rapport; andere begeerden, dat de discussiën in geheim comité zouden worden voortgezet. De heer *Kemper* en *de Jonge*, benevens andere leden, verklaarden zich hiertegen, eene openbare behandeling der zaak begeerende. De President hierop aan de Kamer het 1ste artikel van het reglement voor de vergadering voorgelezen hebbende, waarbij bepaald was, dat, onder anderen, op aanzoek van een tiende gedeelte der aanwezende leden, hij verpligt was comité-generaal te houden, ging men, ingevolge hiervan, over tot de opneming der stemmen, om het getal dier leden, welke het comité-generaal begeerden, te doen blijken, zijnde de uitslag dezer stemming dat 54 stemmen zich voor en 37 tegen het geheim comité verklaarden. — De be-

Vergadering der Staten-Generaal.

(1) Staatscour. No. 128.

Vergadering der Staten-Generaal.

raadflagingen in het comité-generaal voortgezet zijnde, werd door onderfcheidene leden het woord gevoerd. Men ftelde voor, het onderwerp te adjourneren, na de verzekering door den Prefident gegeven, dat hij, op eene officieufe wijze, ter kennisfe van het Gouvernement zoude brengen het gevoelen der kommisfie tot het wetboek, benevens de gevoelens der afdeelingen, op het rapport der gemelde kommisfie. Dit voorftel in omvraag gebragt zijnde, werd met eene meerderheid van 71 tegen 13 ftemmen aangenomen.

De concept-wetten ingetrokken.

Bij gelegenheid van de op handen zijnde fluiting der zittingen werden, benevens andere ontwerpen, insgelijks alle de concept-wetten tot het burgerlijk wetboek voor ingetrokken verklaard, luidens misfieve van den 7den Junij, door den Staatsraad, belast met de directie der Staatsfecretarie, aan den Prefident der Tweede Kamer toegezonden, en door dezen, op den 8ften Junij, ter kennis van de leden gebragt; zullende deze ontwerpen in de volgende bijeenkomst nader worden aangeboden (1).

Concept-wetten wegens het beleid der Justitie en den Hoogen Raad toegezonden.

In dezelfde zitting der Tweede Kamer, waarin de voordragt der 5de, 6de en 7 concept-wet, tot het burgerlijk wetboek betrekkelijk, gefchiedde, werd nog gelezen eene boodfchap van Z. M. van den volgenden inhoud:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Naar aanleiding der voorfchriften, vervat in de 2de afdeeling van het vijfde hoofdftuk der Grondwet, worden aan U Ed. Mog. hiernevens aangeboden twee ontwerpen van wetten, het eene houdende algemeene bepalingen op het beleid der Justitie, en het andere, regelende de zamenftelling, de magt en het regtsgebied van het opperfte geregtshof voor het Rijk.

(1) Zie beneden wegens een besluit des Konings, aangaande de wijze, waarop de mededeelingen tusfchen de hoofden der departementen van algemeen bestuur en de beide Kamers der Staten-Generaal, in het vervolg, zouden kunnen plaats hebben.

Wij hadden gewenscht, in een volledig ontwerp van zamenstelling der regterlijke magt, gelijktijdig de noodige verordeningen, met opzigt tot de provinciale geregtshoven en tot de regtbanken, aan uwe vergadering voor te dragen; dan daar sommige bij Ons bestaande bedenkingen omtrent de omschrijving der kantons en arrondissementen, een nader onderzoek onvermijdelijk maken, waaruit noodwendig nog eenig verwijl moet voortvloeijen, hebben Wij intusschen de toezending aan U Ed. Mog. van de nevensgaande, voorname gedeelten der regterlijke organisatie niet willen vertragen, terwijl Wij Ons vleijen, dezelve weldra door het ontbrekend gedeelte te laten volgen.

Vergadering der Staten-Generaal.

Verschillende plaatsen van het Rijk hebben de vestiging, binnen hare muren, van den Hoogen Raad der Nederlanden, dringend van Ons verzocht; Wij hebben begrepen, geene andere aanspraak te dezen te kunnen laten gelden, dan die, welke, uit de ligging in het midden van het Rijk, geregelde en gemakkelijke communicatiën, het bezit van geschikte lokalen, en andere dergelijke voordeelen, kon worden ontleend, en Wij geven aan U Ed. Mog. kennis, dat Wij op die gronden besloten hebben, de stad *Breda* tot residentie van het Opperste Geregtshof der Nederlanden te bestemmen.

De concept-wetten, ten geleide van welke de bovenstaande missieve verstrekte, naar de afdeelingen verzonden zijnde (1), werden, op den 28sten Mei, door de beide volgende nadere redactiën vervangen:

Nadere redactiën van dezelve.

Alzoo wij in overweging genomen hebben, dat, krachtens de artikelen 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186 en 187 der Grondwet, moeten worden daargesteld, een Opperste Geregtshof, onder den naam van Hoogen Raad der Nederlanden; provinciale geregtshoven; regtbanken en andere regterlijke magten, welker benaming, zamenstelling, regtsmagt, gezag en regtsgebied door de wet worden bepaald;

Zoo is het, dat wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, zoo als wij goedvinden en verstaan bij deze:

(1) Men vindt dezelve in de Staatscour. No. 82 en 84.

Verandering der Staten-Generaal.

Algemeene bepalingen op het beleid der justitie.

Art. 1. De regterlijke magt zal, met uitzondering van de jurisdictie, welke, bij art. 188 van de Grondwet, aan den militairen regter is opgedragen, uitgeoefend worden door de navolgende autoriteiten:

1°. Den Hoogen Raad.
2°. Provinciale Geregtshoven.
3°. Arrondissements-regtbanken.
4°. Kanton-regters.

Bij het wetboek van koophandel zal afzonderlijk worden voorzien omtrent de behandeling van de regtszaken in materie van koophandel, wissel, assurantie, averijën, zeezaken en hulp- en bergloonen.

Van de betrekkingen der regterlijke beambten en de uitoefening van het regterambt.

2. In geen regterlijk kollegie zullen de leden en griffiers, of derzelver substituten, elkander onderling mogen bestaan tot in den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap ingesloten.

Indien de verwantschap door huwelijk eerst mogt ontstaan na de benoeming, zal degeen, welke hetzelve heeft aangegaan, zijne ambtsverrigtingen niet mogen blijven uitoefenen, zonder daartoe de vergunning van den Koning te hebben bekomen.

3. In geen regterlijk kollegie zullen in de deliberatiën over eenige zaken worden toegelaten de leden:

1°. Die, hetzij voor hen zelven, hetzij in eenige kwaliteit, belang hebben in de zaak, waarover wordt gehandeld.
2°. Die aan een of meerdere partijen, buiten den openbaren aanklager, ambtshalve werkzaam zijnde, bestaan in den zesden of naderen graad van bloedverwantschap of zwagerschap.
3°. Die, in de zaak, waarover gehandeld wordt, scheidsmannen zijn geweest of raad gegeven hebben.
4°. Die, zelfs onbedacht, of indirekt, door anderen ontvangen hebben eenige giften, gaven of geschenken, of toezeggingen daartoe, van eene of meer der partijen, op eenen tijd, dat de zaak, waarover gehandeld wordt, reeds, bij het kollegie, waarvan zij leden zijn, was gebragt of vermoedelijk gebragt zou worden.

3. Die, als aanleggers, tegen een of meerdere partijen, een proces, hetzij voor dat kollegie, hetzij voor eenigen anderen regter aanhangig hebben. Vergadering der Staats-Commiss.

4. De leden, welke zich in een dezer gevallen bevinden, zullen gehouden zijn, daarvan aan het kollegie kennis te geven, en, bij gebreke van dien, zal het kollegie, hetzij op de aangifte van eene der partijen, hetzij uit zich zelve, daarop acht slaan.

5. Wanneer het twijfelachtig is, of het voorhanden zijnde geval, onder de hier voren uitgedrukte behoort, of wanneer een lid zich vindt tot eene der partijen in eenige betrekking, hiervoren niet uitgedrukt, doch waarom hij nietemin door de belanghebbenden gewraakt wordt, of zelfs verzocht van de behandeling der zaak te zijn ontslagen, als uit hoofde van bijzondere vriendschap, vijandschap, groote gemeenschappelijke belangen of dergelijke redenen, zal daarover, bij het kollegie, in afwezendheid van dengenen, dien dit aangaat, beslist worden, waaromtrent in het bijzonder in het oog zal moeten worden gehouden, aan den eenen kant, dat niemand, zonder gewigtige redenen, zich aan de behandeling eener zaak onttrekke, en, aan den anderen kant, dat alle schijn van niet genoegzame onzijdigheid geweerd worde.

6. Wanneer eenig lid, uit hoofde van eenige betrekking, hetzij op of zonder zijn verzoek, van de behandeling eener zaak ontslagen is, zal hij ook de raadplegingen der andere leden daarover niet mogen bijwonen, maar zich, gedurende dezelve, uit de raadkamer begeven.

7. Niemand zal ook kommissaris of rapporteur mogen zijn in zoodanige zaken, waarin zijn vader, zoon, schoonvader, schoonzoon, broeder of zwager, als advokaat of procureur dient of gediend heeft.

Het niet nakomen van de voorschriften, bij dit artikel en art. 3 vermeld, geeft den belanghebbenden het regt, om de nulliteit in te roepen van hetgeen, door en ten gevolge van zoodanige overtreding, heeft plaats gehad, tot dat het vonnis in kracht van gewijsde zal zijn gegaan.

8. Geen lid van eenig regterlijk kollegie zal immer aan de partijen, die hij weet of vermeent, dat eenig proces of andere zaak bij dat kollegie hebben of zullen krijgen, of in welker zake door hetzelve zal moeten worden geadviseerd, deswege eenigen raad mogen geven, ten ware hij aan dezelve in zoodanigen graad van bloedverwantschap of zwagerschap mogt bestaan, welke

Ve[illegible] ring der Staten- Ge[illegible]

[illegible], volgens het bepaalde bij art. 3, No. 2 dezer Reg., verhinderd, om als regter in die zaak werkzaam te zijn.

9. Geen regter zal zich met eene der partijen, welke, voor zijn hof of regtbank, zaken hangende hebben, of met derzelver praktizijns of anderen, in eenig bijzonder onderhoud of gesprek over derzelver in geschil zijnde belangen mogen inlaten, of van dezelve eenige bijzondere onderrigtingen, memoriën of schriftuuren mogen aannemen.

10. Geen officier van het openbaar ministerie, griffier of substituut-griffier bij eenig regterlijk kollegie, zal ook zijnen post mogen uitoefenen in zaken, waarin, als beschuldigden of partijen, betrokken zijn personen, die hem bestaan in den zesden of nadere graad van bloedverwantschap of zwagerschap, op pene van nulliteit.

11. In alle gevallen, waarin bij de manier van procederen in civiele of criminele zaken, niets stelligs is bepaald omtrent de wijze, waarop het hooren van partijen, het doen van inspectiën, het verhooren van getuigen of beschuldigden, zal plaats hebben, zullen verrigtingen van dien aard ten minste door of ten overstaan van twee kommissarissen geschieden.

12. In alle zaken, waarin de president dit dienstig oordeelt, zal hij eenen rapporteur benoemen.

Men zal zorgvuldig geheim houden, wie tot rapporteur gesteld is. De rapporten zullen niet ten aanhoore van het publiek of van partijen, maar in de raadkamer uitgebragt worden.

13. De rapporteur zal zich met vlijt toeleggen, om het proces naarstiglijk te doorzien, makende daarvan een behoorlijk recueil of uittreksel, ten einde klaar te kunnen aantoonen al hetgeen zoude mogen dienstig zijn tot verstand van het proces en hetgeen daarin voorkomt.

14. In de zaken, welke in den raad worden verhandeld, zullen alle de stukken, van wederzijden overgegeven, moeten worden gelezen, ten ware eenparig mogt worden begrepen, dat de lezing van het een of ander stuk zonder nadeel kon worden nagelaten.

15. Zoo echter het lezen der stukken het kollegie te lang bezig zoude houden, of de zaak van die bedenkelijkheid is, dat één of meer der leden verkiezen, de stukken afzonderlijk te lezen, zullen dezelve voor een bepaalden tijd ter griffie gelegd worden, om door ieder gezien en onderzocht te kunnen worden, of wel aan de leden kunnen worden rondgezonden.

16. In alle zaken zal de president doen hoofdelijk en

omvrage, eerst aan den rapporteur of kommissarissen, en daarna aan de verdere leden van het jongste tot het oudste, brengende het laatst zijn eigen advies uit. Vergadering der Staten-Generaal.

17. Niemand mag, afwezig zijnde, zijn gevoelen door een ander doen voordragen of schriftelijk inzenden, ten ware hij kommissaris of rapporteur ware in de zaak, en, door ziekte, of andere wettige redenen, belet wierde, in de vergadering te komen; in dat geval zal zijn rapport of advies wel gehoord en gelezen, maar nogtans, in het optellen der stemmen, of het opmaken der conclusie, niet mogen worden opgeteekend.

18. De President zal de conclusie opmaken bij volstrekte meerderheid van stemmen, of naar hetgeen de aard der zaak, volgens het hierna te meldene, zal vereischen. Indien er geene eenparigheid is, zal de President altijd eene tweede omvraag doen.

19. Wanneer, tusschen twee gevoelens, de stemmen gelijk staan, moet zoodanig besluit worden opgemaakt, waardoor de zaak meest in haar geheel blijft, dienvolgens wordt besloten:

1°. In alle regtsgedingen, ten voordeele van den verweerder;
Door *verweerder* wordt hier niet alleen verstaan de oorspronkelijke gedaagde ter eerster instantie, maar ook de verweerder op eene geproponeerde exceptie, op een verzoek van provisie, in een incident in reconventie, mitsgaders een gedaagde en verweerder in appel; ofschoon hij ook oorspronkelijk aanlegger zoude mogen geweest zijn.

2°. In verzoeken, bij rekweste gedaan, tegen het verzoek.

3°. In deliberatiën over het verleenen van eenige surcheance of brieven van vrijgeleide, tegen het verleenen van het verzoek.

4°. In het adviseren op verzoeken van gratie of dispensatie, tegen het verzoek; zullende evenwel, in dat geval, bij het advies, moeten worden melding gemaakt van het staken der stemmen.

20. Meer dan twee verschillende gevoelens uitgebragt zijnde en de leden respectievelijk daarbij volhard hebbende, zal het besluit worden opgemaakt, volgens dat gevoelen, waarin de meerderheid gerekend kan worden, het meest te hebben toegestemd.

21. Geen der leden zal immer mogen openbaren het

Vergadering der Staten-Generaal.

geen behoort geheim te blijven; bijzonder ook niet de gevoelens van hunne medeleden, zelfs niet van hem zelven.

22. Alle pleidooijen zullen worden gehouden met opgeslotene deuren, ten aanhoore van een iegelijk, ten ware de regter, in bijzondere gevallen, het tegendeel, om zeer gewigtige en dringende redenen, zoude mogen ordonneren, waarvan aan het departement van justitie, met opgave van redenen, zal moeten worden kennis gegeven. Hetzelve zal in acht genomen worden met betrekking tot de conclusiën van het openbaar ministerie.

23. Geen definitief vonnis, hetzij in civiele of criminele zaken, zal bij den Hoogen Raad, door minder dan *zeven* leden mogen worden uitgesproken.

Bij de provinciale hoven wordt, in het criminele, het getal van ten minste *zeven*, en in het civiele, van ten minste *vijf* leden vereischt.

Tot het wijzen van een definitief vonnis, wordt, bij de arrondissements-regtbanken, in alle gevallen, het getal van ten minste *vijf* leden vereischt, met uitzondering der regtbanken, slechts uit *zeven* leden bestaande, welke, *edoch alleen in civiele zaken*, met *drie* leden zullen kunnen regt spreken.

Alle definitieve vonnisfen, door een minder getal leden, dan te dezen bepaald is, gewezen, zijn nul en krachteloos.

24. Alle regterlijke kollegiën en ambtenaren, zonder onderscheid, zijn gehouden en verpligt, den Koning en het Departement van Justitie te dienen van berigt, consideratiën en advies, wanneer zulks gevorderd wordt.

25. Alle de officieren van het openbaar ministerie, zonder onderscheid, zijn bovendien verpligt, om de bevelen na te komen, welke hun, in het beleid der goede justitie en politie, door den Koning, of, zijnentwege, door het Departement van Justitie zullen worden gegeven.

26. Alle regters en officieren zullen elkander onderling alle mogelijke hulp en ondersteuning toebrengen, tot bevordering der justitie, zoo in het nemen van informatiën, als in het vervolgen en arresteren van misdadigers, zonder hiervoor aan elkander eenige kosten of *jura* in rekening te mogen brengen.

27. Zij zijn verpligt, wanneer hun eenige misdaden voorkomen, waarvan de kennisneming zoude behooren aan een' ander regter in dit land, de bescheiden. daartoe betrekkelijk, of kopijën authentiek van dezelve, aan dien regter toetezenden, ten einde bij dezen nader onderzoek kan worden gedaan.

Vergadering der Staten-Generaal.

Indien iemand in zoodanig geval gearresteerd is, zullen zij denzelven aan den competenten regter aanbieden, en inmiddels in goede bewaring houden.

28. Zij zullen verder elkanders requisitoiren, in alle gevallen waar die te pas komen, respecteren, zonder dat beloften van reciprociteit en akte van nonprejudicie noodig zullen zijn.

29. Elk regter, officier van het openbaar ministerie, griffier of substituut-griffier, tegen welken eene criminele regtsingang zal zijn verleend, zal daardoor, van regtswege, in zijn ambtsverrigtingen worden geschorst en zijn traktement bij provisie ingehouden tot dat de zaak definitievelijk zal zijn beslist.

Van de vacantiën.

30. *De vacantiën voor den Hoogen Raad*, provinciale hoven, de arrondissements-regtbanken, zullen zijn twee in het jaar, eene winter-vacantie, beginnende den laatsten zaturdag vóór kersmis en durende twee weken; en eene zomer-vacantie, van zeven achtereenvolgende weken, vallende in de maanden Julij, Augustus, September of October.

De Koning zal, zoowel voor den Hoogen Raad als voor de onderscheidene provinciale Hoven en de arrondissements-regtbanken in derzelver ressort, den tijd voor het ingaan dezer zomer-vacantiën vaststellen.

31. De gewone vergaderingen zullen, gedurende de voorzeide vacantiën, stilstaan; doch zal het beleggen van informatiën, het doen van inspectiën, of het nemen van zoodanige dispositiën in criminele zaken, welke uit haren aard spoed vereischen, alsmede het verhooren van gevangenen, uit hoofde van vacantiën, niet mogen worden verschoven, noch achtergelaten; ook zal men disponeren op alle rekwesten, welke, zonder nadeel van partijen, geene vertraging kunnen lijden, te welken einde altijd een genoegzaam aantal leden zich in de plaats, alwaar het regterlijk kollegie gevestigd is, zal moeten bevinden, volgens een reglement van orde, daarop te maken.

32. De president zal ook in de vacantiën buitengewone vergaderingen mogen beleggen, en, des noods, de afwezende leden doen beschrijven, zoo dikwijls de dienst der justitie dit een of ander zal vereischen, en zullen alle de leden, die van huis willen gaan, moeten zorgen, dat men kan weten, waar zij zich waarschijnlijk zullen ophouden.

Vergadering der Staten-Generaal.

Van het openbaar Ministerie.

33. Het openbaar ministerie is belast met de handhaving der wetten, met de vervolging van alle misdrijven, en het uitvoeren van alle strafvonnissen. Hetzelve moet gehoord worden:

1°. In alle zaken, waarbij de Koning of de leden van het Koninklijk Huis zijn betrokken.

2°. In alle zaken, waarin de openbare orde, de staat der Rijks middelen, openbare administratiën, provinciale of plaatselijke besturen, gestichten of inrigtingen van weldadigheid, minderjarigen, afwezenden, getrouwde vrouwen, welke door hare mans niet zijn geautoriseerd, of andere toezigt behoevende personen, hetzij als aanleggers of verweerders, betrokken zijn.

3°. Over alle geschillen of exceptiën van incompetentie, of welke betrekkelijk zijn tot de onbevoegdheid der regters.

4°. In alle andere gevallen bij de wet voorzien.

Het openbaar ministerie zal bovendien mededeeling der stukken in alle andere zaken, waarin zijne tusschenkomst nuttig geoordeeld mogt worden, kunnen vorderen, even gelijk de regter dit ook ambtshalve zal kunnen gelasten.

34. Het openbaar ministerie wordt uitgeoefend door den Prokureur-Generaal bij den Hoogen Raad, door den Prokureur-Generaal bij elk provinciaal geregtshof, door den hoofd-officier bij elke arrondissements-regtbank, en eindelijk, bij de kanton-regters, door de ambtenaren, die daartoe bij de wet speciaal zullen worden aangewezen.

Bijzondere voorzieningen.

35. Tegenwoordige ambtenaren bij het justitiewezen in functie zijnde, niet bezittende de vereischten, bij de wet bepaald, zullen niettemin in soortgelijke regterlijke posten kunnen worden benoemd.

36. Het vereischte van gegraduëerd te zijn op eene van 's Lands hooge scholen, zal ook niet uitsluiten de zoodanige, die, voor het arresteren dezer wet, elders zijn gepromoveerd.

37. De Koning heeft de bevoegheid, om, ten aanzien van de verdeeling der regterlijke kollegiën in de kamers of afdeelingen, derzelver inwendig bestuur, de regeling van de werkzaamheden der leden, van de offi-

cieren van het openbaar ministerie en van alle beambten en suppoosten bij het justitiewezen, gelijk mede van de advokaten en prokureurs, en de eeden, door een en ander van laatsgemelden af te leggen, bij bijzondere instructiën of reglementen van orde, de noodige voorzieningen vast te stellen, overeenkomstig de algemeene beginselen, in deze wet, en in de wetten op de manier van procederen in civiele en criminele zaken, vervat. Vergadering der Staten-Generaal.

38. De President, Vice-Presidenten, Leden, Prokureur-Generaal, deszelfs Substituten, Griffier en Substituten-Griffiers bij den Hoogen Raad; de Presidenten en Leden, Prokureurs-Generaal, derzelver Substituten, Griffiers en Substituten Griffiers bij de provinciale Hoven; de President, Leden en Plaatsvervangers van de arrondissements-regtbanken, de *Hoofd Officieren*, Substituut-Officieren, Griffiers en Substituut-Griffiers, zullen, alvorens in functie te treden, ieder op de wijze zijner godsdienstige gezindheid, afleggen den eed (belofte), dat zij, om te worden benoemd tot het ambt, waartoe zij geroepen zijn, noch direktelijk noch indirektelijk, aan eenige personen, hetzij in of buiten het bestuur, onder wat naam of voorwendsel ook, eenige gifte of gave beloofd of gegeven hebben, noch te beloven of geven zullen, en voorts, dat zij zullen zijn getrouw aan den Koning; dat zij de Grondwet zullen onderhouden en handhaven, en dat zij hunnen post, ter goeder trouwe, met alle naarstigheid, eerlijkheid en onzijdigheid zullen waarnemen; dat zij wijders nimmer, direkt of indirekt, eenige giften of geschenken, zelfs niet van spijs of drank, zullen aannemen, genieten, of zich doen toezeggen, van eenige personen, welke zij weten of vermoeden, eenig proces of andere zaak te zullen hebben of krijgen, waarin hun officie op eenigerhande wijze zoude kunnen te pas komen, en dat zoo wel vóór als na de uiting van het proces of den afloop der zaak, en dat zij, eindelijk, hunne instructiën met alle naauwgezetheid zullen opvolgen en nakomen, zonder zich van de stipte vervulling der pligten, die op hen rusten, te laten aftrekken.

Zullende de wijze van aflegging van den eed bij een bijzonder besluit worden bepaald (1).

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, krachtens de artikelen 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186 en 187 der Grondwet, moeten worden daargesteld een Opperste Geregtshof voor

(1) Staatscour. No. 124.

Vergadering der Staten-Generaal.

het geheele Rijk, onder den naam van Hoogen Raad der Nederlanden, provinciale geregtshoven, regtbanken en andere regterlijke magten, welker benaming, zamenstelling, regtsmagt, gezag en regtsgebied door de wet worden bepaald;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, zoo als Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Zamenstelling van den Hoogen Raad.

Art. 1. De Hooge Raad zal bestaan uit een' President en zeven en twintig leden, de Vice-Presidenten daaronder begrepen; voorts een' Prokureur-Generaal, en ten hoogste drie Substituten, een' Griffier en ten hoogste drie Substituten Griffiers.

2. De Raadsheeren in den Hoogen Raad zullen, onverminderd de vereischten bij de Grondwet voorgeschreven, moeten zijn in de regten gegradueerd op eene van 's lands hooge scholen, en den ouderdom van 35 jaren moeten hebben bereikt; zij worden, bij voorvallende vakature, gekozen uit de werkelijke of voormalige leden, Prokureurs-Generaal, Substituten-Prokureurs-Generaal en Griffiers bij de provinciale Geregtshoven, en de Presidenten der arrondissements-regtbanken, of uit de Hoogleeraren in de regten op eene der Nederlandsche hooge scholen. Ook zijn tot Raadsheeren in den Hoogen Raad verkiesbaar de Prokureur-Generaal, deszelfs Substituten en de Griffiers van dat Kollegie.

3. Zij mogen geene andere ambten bekleden, en zullen daarvan, bij de aanvaarding hunner posten, dadelijk afstand moeten doen, gelijk mede van de praktijk, en van alle betrekkingen, waarin zij als bijzondere raadslieden, ontvangers of bestuurders van goederen zouden mogen staan tot partikuliere personen, welke aan hen niet vermaagschapt zijn.

Indien zij tot leden van de Staten-Generaal, of van de provinciale Staten, mogten geroepen worden, of wel, indien de leden van de Staten-Generaal of provinciaal tot het ambt van Raadsheer in den Hoogen Raad mogten worden gekozen, zullen de benoemden tusschen het voorschreven lidmaatschap en het regterambt moeten kiezen, en alzoo van een of ander afstand moeten doen.

4. De Raadsheeren in den Hoogen Raad worden aangesteld op de wijze, bij artikel 126 der Grondwet, voor-

opgeheven; het daarbij bepaalde omtrent den President is ook op de Vice-Presidenten toepasselijk. Vergadering der Staten-Generaal.

Regtsmagt en verdere regten van den Hoogen Raad.

5. De Hooge Raad oordeelt ter eerster instantie:

1°. Over alle actiën, waarin de Koning, de leden van het Koninklijk Huis, of de Staat als gedaagden worden aangesproken, met uitzondering der reële actiën, die voor den gewonen regter worden behandeld.

2°. Over alle jurisdictie-questiën, welke betrekking hebben tot de regtsmagt,

a. Van alle justitiële autoriteiten, welke niet behooren onder hetzelfde provinciaal Geregtshof.

b. Van eenig provinciaal Geregtshof, of eenige Regtbank onder hetzelve ressorterende.

c. Van eenig provinciaal Geregtshof of Regtbank, en het Hoog Militair Geregtshof of eenigen anderen militairen Regter.

Door reële actiën worden hier verstaan de zoodanige, welke eenig onroerend goed, of regt daaraan verbonden, tot voorwerp hebben; alle possessoire instantiën daaronder begrepen.

6. De Hooge Raad zal, mede ter eerster instantie, kennis nemen,

1°. Van alle misdrijven, door de leden van de Staten-Generaal, de hoofden der departementen van algemeen bestuur, de leden van de Raad van State, de Kommissarissen van den Koning in de provinciën (Gouverneurs), gedurende den tijd hunner functiën, begaan, behoudens evenwel de bepalingen van art. 177 van de Grondwet.

2°. Van alle misdrijven, gedurende den tijd hunner functiën begaan, door de Ambassadeurs en andere Gezanten bij buitenlandsche Mogendheden, de leden van, en den Prokureur-Generaal, benevens deszelfs Substituten bij den Hoogen Raad, de leden van de Algemeene Rekenkamer, de Raden en Generaalmeesters van de Munt, de leden van en openbare aanklagers bij het Hoog Militair Geregtshof, mitsgaders door de Secretarissen of eerste Griffiers van die kollegiën, gelijk mede door de Groot-Officieren van het Koninklijk Huis, of

Vergadering der Staten-Generaal.

zoodanige andere hooge Ambtenaren, omtrent welke zulks verder, bij bijzondere wetten, zal worden bepaald.

3°. Van alle misdrijven, door de leden van, en Prokureurs-Generaal, of derzelver Substituten, mitsgaders door de eerste Griffiers bij de provinciale hoven, in de waarneming hunner bedieningen begaan.

4°. Van alle beleedigingen, aangedaan aan degenen, die met de bevelen van den Hoogen Raad belast, in *officio* werkzaam zijn.

7. De judicature van den Hoogen Raad zal zich bovendien ter eerster instantie uitstrekken,

a. Tot alle buiten en prijzen, die door schepen van oorlog van den Staat, of door schepen, bij partikulieren uitgerust, en op bekomene kommissie of *lettres de marque* uitgevaren, zullen worden achterhaald en ingebragt; mitsgaders over alle questiën en geschillen, die tusschen eenige van de voorsz. schepen ter deze zake zouden mogen ontstaan, alsmede van alle misdrijven en overtredingen, welke dienaangaande zouden mogen worden gepleegd.

b. Over degenen, die wegens eenige zeerooverijën mogten worden beticht en achterhaald.

8. De Hooge Raad oordeelt bij wege van hooger roep,

1°. Over alle gewijsden, in zaken, welker ter eerster instantie gediend hebben bij de provincial Geregtshoven, waarvan zoodanig beroep bij de manier van procederen is toegelaten.

2°. Over alle sententiën of dispositiën, toegewezen of verleend bij de Hoven van Justitie in de respektieve Koloniën of overzeesche bezittingen van het Rijk, voor zoo verre daarvan provocatie zal zijn toegelaten.

9. In de algemeene vergaderingen van den Hoogen Raad, zullen gebragt en behandeld worden de revisiën van arresten, welke bij eene der Kamers ter eerster instantie zijn gewezen, overeenkomstig hetgeen bij de manier van procederen zal worden bepaald.

10. De Hooge Raad, als hebbende het toezigt op den geregelden loop en de afdoening der regtsgedingen, mitsgaders op de nakoming der wetten bij alle Hoven en Regtbanken, kan derzelver handelingen, dispositiën en vonnissen daarmede strijdig, vernietigen en buiten effekt stellen, of, op verzoek van de belanghebbende partijën,

of wel op voordragt, daartoe door den Prokureur-Generaal, hetzij *ex officio* gedaan, overeenkomstig de bepalingen bij de wet op de manier van procederen, hetzij ten gevolge van eenigen door hem te exhiberen stelligen last, welken hij daartoe van het Departement van Justitie mogt hebben ontvangen.

Vergadering der Staten-Generaal.

11. De Hooge Raad zal, op verzoek van de belanghebbende partijën, geene regterlijke handelingen, dispositien of vonnissen vernietigen, zoo lange de gewone manier van procederen toereikende is, om de bezwaren van de partijën te herstellen, hetzij door denzelfden Regter bij wien de zaak dient, hetzij door middel van hooger beroep.

Hetzelfde zal worden in acht genomen, wanneer de partijën verzuimd hebben, in tijds hunne bezwaren voor te dragen, of, tot herstel derzelve, gebruik te maken van alle regtsmiddelen, hun te dezen einde bij de wet toegekend. Deze bepaling is echter niet toepasselijk op de gevallen, waarin de Prokureur Generaal de vernietiging van eene regterlijke handeling, dispositie of vonnis, *in het belang der wet*, voorstelt, overeenkomstig het bepaalde bij de wet op de manier van procederen.

12. Ingevalle een vonnis of andere regterlijke dispositie door den Hoogen Raad vernietigd wordt, *wegens eene verkeerde toepassing of miskenning der wet*, zal de Raad, dadelijk, bij dezelfde uitspraak, op nieuw regt doen over de zaak zelve, daarbij in acht nemende, dat geen nader onderzoek naar feiten zal mogen plaats hebben, maar dat het onderzoek zich blootelijk bepale tot de eenvoudige kwestie van regten, of, bij het beklaagde vonnis de wet wel of verkeerdelijk is toegepast.

13. Wanneer een vonnis of andere regterlijke dispositie vernietigd wordt, *uit hoofde van gepleegde informaliteiten of nulliteiten* in de regtspleging of instructie der zaak, zal dezelve op nieuw moeten worden geïnstrueërd en daarin voort geprocedeerd, te beginnen van de oudste akte, waarin de nulliteit begaan is, hetgeen in de uitspraak duidelijk zal moeten worden uitgedrukt; en zal, in dat geval, de zaak, te dien einde, door den Hoogen Raad, bij hetzelfde arrest, worden gerenvoijeerd; en wel,

a. Wanneer de gecasseerde uitspraak of dispositie van eenen kanton-regter afkomstig en voor geen hooger beroep vatbaar is, aan de regtbank van het arrondissement.

b. Wanneer de gecasseerde uitspraak of dispositie door eene arrondissements-regtbank in het hoogste res-

Vern[illegible] ring der Staten-Gen[illegible]

fort is gewezen of gegeven, aan het Geregtshof der provincie.

13. Wanneer eindelijk de gecasseerde uitspraak of dispositie in het hoogste ressort is gewezen of gegeven door een provinciaal Geregtshof, als dan aan een ander provinciaal geregtshof, grenzende aan dat gewest, hetwelk oorspronkelijk van het geding heeft kennis genomen.

14. De Hooge Raad zal, op voordragt van den Prokureur-Generaal, en ook *ex officio*, mogen requireren informatiën, consideratiën en berigt, van alle regterlijke kollegiën of ambtenaren, hetzij met of zonder opzending der stukken, mitsgaders van degenen, welken de zaken aangaan, zoodanige onderrigting vragen, als door den Hoogen Raad zal worden dienstig bevonden.

15. De Hooge Raad is bevoegd, de officieren van het openbaar ministerie bij de provinciale Geregtshoven, voor zich te ontbieden, om, bij den Raad of Kommissarissen, mondeling te worden onderhouden over alles, wat hun ambt in het algemeen, of tot eene zaak in het bijzonder, betrekkelijk is.

Ingevalle dezelve officieren van strafbare nalatigheid of excessen in hunnen post aangeklaagd worden, stelt de Hooge Raad die klagten in handen van den Prokureur-Generaal, om het regt van de Hooge Overheid waar te nemen.

16. De Hooge Raad zal mogen verleenen surcheance van betaling, mitsgaders van executiën, aan corporatiën, kooplieden, of ook andere personen, die, buiten hun toedoen, door buitengewone omstandigheden van oorlog, of andere onvoorziene rampen en ongevallen, in de onmogelijkheid zijn gebragt, om voor het tegenwoordige hunne schuldeischers ten volle te voldoen, doch omtrent welke, uit den staat of balans van hunnen boedel, of andere deugdelijke bescheiden, door henlieden overgelegd, waarschijnlijk wordt geoordeeld, dat zij door het te verleenen uitstel in de gelegenheid zouden kunnen geraken, om hunne krediteuren ten volle te voldoen.

17. De Hooge Raad zal, op de rekwesten daartoe strekkende, dadelijk kunnen verleenen provisionele surcheance, wanneer deze rekwesten worden gepresenteerd door steden of kollegiën van publieke administratie, of, indien deze verzoeken zijn gedaan door andere ligchamen of door bijzondere personen, wanneer die zijn voorzien met brieven van voorschrijving van den regter onder wien de verzoekers behooren, mits daaruit blijke, dat, na dat alvorens de krediteuren, voor zoo verre mogelijk is ge-

weest, in hunne belangen zijn gehoord, de voorzeide staat van zaken alzoo is bevonden, of waarschijnlijk geoordeeld, en dat de verzoekers daar hebben aangeboden, om hunnen boedel, gedurende den tijd der surcheance, te stellen onder het opzigt en de directie van zoodanige hunner schuldeischers of personen, als de regter zoude goedvinden, met en benevens de verzoekers, daartoe aan te stellen, en dat ook dien overeenkomstig de noodige voorziening bij provisie is gedaan.

Vergadering der Staten-Generaal.

18. De Hooge Raad zal wijders, na eene volledige kennisneming van zaken, en na in het bijzonder te hebben onderzoek gedaan naar de gezindheid van de schuldeischers der suppliänten (ten welke einde eene komparitie voor Kommissarissen uit den Hoogen Raad zal worden bevolen, met last, om daarvan bekendmaking in de couranten te doen), alsmede, of wel genoegzaam waarschijnlijk blijkt, dat de verzoekers slechts uitstel noodig hebben, om hunne krediteuren ten volle te voldoen, daarop disponeren, zoo als bevonden zal worden te behooren; zullende echter de voorzeide surcheance niet langer worden toegestaan dan voor den tijd van één jaar, en zonder nader onderzoek niet weder worden verlengd.

19. De Hooge Raad zal ook verleenen *brieven van vrijgeleide*, uiterlijk voor den tijd van twaalf maanden, aan vreemdelingen of Nederlanders, welke zich buiten 's Lands mogten hebben begeven, die, verlangende hunne zaken met hunne schuldeischers hier te lande te schikken, of tot effenheid te brengen, bekommerd zijn van personele arresten; mits nogtans dezelve brieven niet worden verleend dan met kennis en toestemming van de krediteuren, uitmakende het meerendeel der schuld, en met bijvoeging, dat dezelve geen plaats zullen hebben tegen vonnissen, in kracht van gewijsde gegaan zijnde, gelijk ook niet tegen schulden, spruitende uit zaken van eenige gemeene landsmiddelen of belastingen, noch dat daarvan verlenging zal worden verleend, ten zij blijke, dat de verzoekers, ter bevrediging van hunne schuldeischers, de gepaste middelen hebben aangewend.

Van de Wedden van den Hoogen Raad.

20. De bezoldiging der ambtenaren bij den Hoogen wordt bepaald als volgt:

Voor den President van den Hoogen Raad . *f* 8000:00
Elk der Vice-Presidenten op 6000:00

Vergadering der Staten-Generaal.

Elk der leden op	f 5000:00
Den Prokureur-Generaal	- 7500:00
Elk van deszelfs Substituten	- 5000:00
Den Griffier op	- 5000:00
En elk der Substituten-Griffiers op . .	- 2500:00

Lasten en bevelen enz. (1).

Verslag wegens het plaats gehad hebbend onderzoek.

De uitslag van het onderzoek in de sectiën plaats gehad hebbende, nopens deze ontwerpen, was vervat in de volgende twee algemeene rapporten der centrale afdeeling, op den 29sten Mei ter tafel gebragt:

ALGEMEEN VERSLAG van de centrale afdeeling, wegens het ontwerp van wet op het beleid der Justitie.

De afdeelingen, kennis genomen hebbende, van de, van wege het gouvernement, gegevene antwoorden, op de aanmerkingen, welke door de afdeelingen zijn gemaakt op de eerste redactie van dit ontwerp, zoo zal het tegenwoordig verslag zich alleen tot de in de afdeelingen gemaakte aanmerkingen op de laatste redactie bepalen.

Men doet ook opmerken, dat de afdeelingen, bij de meeste harer vorige aanmerkingen, aan dewelke niet is voldaan geworden, volhard hebben.

ALGEMEENE AANMERKINGEN.

De meerderheid van eene afdeeling heeft den wensch geuit, dat het ontwerp van wet mogt herzien, en uitgesteld worden tot de volgende zitting der Staten-Generaal.

Eene andere afdeeling, dezen wensch meer algemeen makende, niettegenstaande hare stellige begeerte, dat het Koningrijk zoo spoedig mogelijk eene nieuwe regterlijke organisatie ontvange, heeft met leedwezen opgemerkt, dat het tegenwoordig ontwerp van wet, en dat betreffende den Hoogen Raad, voor gewigtige verbeteringen vatbaar schijnen.

Ten einde die te doen plaats hebben, zoude de afdeeling verlangen, dat de officieuse mededeelingen voortgezet wierden, en dat Z. M. eerbiedig verzocht wierd, de aanbieding van al hetgeen tot het wetboek van de regterlijke organisatie behoort, ten spoedigste te doen plaats

(1) Staatscour. No. 125.

grijpen. Indien de aard der zaak een hinderpaal mogt zijn voor de verlangde bespoediging, zoude de afdeeling het verkieslijker achten, dat alle openbare beraadslaging uitgesteld wierde tot de volgende zitting, bij welker opening zij de gegronde hoop zoude hebben, dat het volledig zamenstel van alles, wat tot de regterlijke organisatie behoort, benevens eene transitoire wet, om den loop der zaken, in afwachting van de overige wetboeken, te verzekeren, aan de Staten-Generaal zoude aangeboden worden.

Vergadering der Staten-Generaal.

Art. 1. Er zijn verschillende gevoelens geweest, omtrent de vraag, of de aanwijzing der steden, alwaar de hoven en regtbanken zitting zullen houden, in de bepalingen der wet behoort opgenomen te worden.

Eene afdeeling heeft opgemerkt, dat er aan het algemeen verlangen op dit punt zoude voldaan zijn, indien verklaard wierd, dat, na de door den Koning te doene aanwijzing deswege, geen verandering hoegenaamd zoude kunnen plaats hebben, dan krachtens eene wet, uitgezonderd in gevallen van dringende noodzakelijkheid.

Twee afdeelingen hebben aangemerkt, dat de wet, de regtsmagt, aan dewelke dezelve de bevoegdheid, om over handelszaken uitspraak te doen, toekent, behoorde aan te wijzen, en zich niet te bepalen tot eene verzending naar het wetboek van koophandel, nopens de wijze van dezelve te behandelen, welke geheel vreemd is aan de wet op het beleid der justitie.

Art. 2. Omtrent de 2de zinsnede is eene afdeeling van oordeel geweest, dat de bepaling altoos zonder uitzondering moest blijven; eene andere, dat dezelve zulks moet zijn in de twee eerste graden van zwagerschap, en twee anderen hebben verlangd, dat dezelve zulks bleve in de drie eerste graden.

Art. 3. Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat het woord *quelconque* in den franschen tekst meer zegt, dan men eigenlijk zeggen wil. Door deszelfs onbepaaldheid, omvat het alle gedingen, terwijl men slechts wil spreken van diegenen, ten opzigte van welke een of meer der volgende gevallen van toepassing zijn.

Eene afdeeling heeft de weglating van No. 4 verlangd, dewijl die bepaling, in verband gebragt met die van het volgende artikel, een lid van de regterlijke magt in de noodzakelijkheid brengt, zijne eigene schande aan zijne ambtgenooten bloot te leggen. Deze weglating zoude geene zwarigheid na zich slepen, dewijl partijën het regt hebben, de recusatie, gegrond op eene daadzaak, van

Vergadering der Staten-Generaal.

den aard dier genen, die aanwezig zijn in hetzelfde No. 4., uit te oefenen; een regt hetwelk voortvloeit uit de beginselen, van dit onderwerp onafscheidbaar, omtrent hetwelk het kollegie uitspraak zoude doen, zonder dat men de leden onderwierp aan eene bepaling, welker dezelve bij voorraad vernedert, door te veronderstellen, dat zij in staat zijn, om van de beginsels van eer en naauwgezetheid af te wijken.

Eene afdeeling heeft doen opmerken, dat het woord vermoedelijk, in hetzelfde No. 4. geschikt is; om twistigheden te doen ontstaan, en dat het onvoorzigtig is, een middel van nulliteit op een vermoeden te vestigen.

Art. 6. Twee afdeelingen hebben zich verklaard tegen de bepaling van de 2de zinsnede van dit artikel, uit aanmerking, dat het middel van nulliteit niet op zulk eene algemeene wijze moet toegelaten worden, terwijl een gewoon middel, de recusatie, voorhanden is.

De meerderheid der afdeeling dringt aan op de weglating van de woorden, *en art.* 3.

Eene afdeeling heeft eene tegenstrijdigheid gevonden in de bepaling van dezelfde zinsnede, volgens dewelke de nulliteit gevraagd kan worden, ingeval een rapporteur benoemd zoude zijn geworden, in de gedingen, waarin zijn vader, zoon, enz., als advokaat dient, en art. 12, hetwelk voorschrijft, dat de naam van den rapporteur geheim gehouden moet worden, hetwelk de belanghebbende partij belet, te weten, of het geval, bij art 7. voorzien, bestaat, en of zij het regt heeft van de nulliteit in te roepen.

Op de gedane bijvoeging van deze woorden, *tot dat het vonnis in kracht van gewijsde zal zijn gegaan*, heeft eene afdeeling aangemerkt, dat men het artikel verstaan had, in dien zin, welke de bijvoeging uitdrukt. Dat het eveneens gelegen was ten opzigte van art. 10 en 23. De bijvoeging, bij dat art. gedaan, en niet bij de twee anderen, hier boven aangehaald, zoude aanleiding kunnen geven, om te gelooven, dat er eenig verschil ten dezen opzigte bestaat. Hetgeen eene opheldering zoude noodzakelijk maken.

Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat, in plaats van te zeggen *in kracht van gewijsde gegaan*, het artikel tot termijn behoorde te bepalen, het *definitief vonnis*. Anders zal eene der partijen misbruik kunnen maken van de bevoegdheid, om de nulliteit te vragen, door niet voort te brengen de redenen van recusatie, waarvan zij evenwel niet onkundig is, en door af te wachten den

-wikkig, ten einde gebruik te maken van het regt, hetwelk de wet haar geeft. Vergadering der Staten-Generaal.

Eene andere afdeeling heeft zich in denzelfden geest hieromtrent geuit.

Art. 8. Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat het voegzaam zoude zijn, de bepaling van dit artikel uit te strekken tot de leden van het openbaar ministerie, de griffiers en de substituten, uit hoofde van den invloed, welken zij kunnen hebben, ofschoon geen regters zijnde.

Art. 9. Eene afdeeling heeft de weglating van het woord *bijzonder* verlangd, en is van oordeel, dat alle onderhoud of gesprek met de regters aan de partijen moet verboden zijn.

Art. 10. De nadeelige gevolgen van het middel van nulliteit, bepaaldelijk de partijen moetende treffen, zonder dat men eenige beweegredenen ziet, om de officieren van het openbaar ministerie, of griffiers, met de leden van de regtbank gelijk te stellen, zoo heeft eene afdeeling de weglating van dit middel van nulliteit verlangd, en, in geval men hetzelve volstrekt wil behouden, dat hetzelve alsdan niet ingeroepen moge worden na het *definitief vonnis*.

Art. 11. Het is aan eene afdeeling toegeschenen, dat dit artikel behoorde weggelaten te worden, als eene bepaling bevattende, welke tot het wetboek op de manier van procederen behoort. Eene afdeeling zoude, om dezelfde redenen, de twee volgende artikelen willen weglaten. Eene andere heeft dezelfde aanmerking gemaakt, betreffende de artikelen 12 tot 17.

Art. 14. De helft der leden van eene afdeeling heeft aangemerkt, dat het zeer nuttig voorkomt, dat het rapport in de openbare vergadering gelezen worde, zoo als thans plaats heeft, zonder dat zulks eenige zwarigheden na zich sleept.

Art. 15. Eene afdeeling heeft de uitdrukking *tenir le corps occupé* in den franschen tekst onvoegzaam gevonden.

Art. 16. Eene afdeeling is van oordeel geweest, dat elke regter, bij het uitbrengen van zijn advies, hetzelve behoorde te motiveren, en dat het voegzaam zoude zijn, den rapporteur den laatsten voor den President op te roepen, ten einde den invloed, welken hij zoude kunnen uitoefenen, als geacht wordende de zaak beter overwogen en onderzocht te hebben, af te weren.

Art. 19. Eene afdeeling heeft gevraagd, hoe men besluiten zal, ingeval de eischer en de verweerder, beide

Vergadering der Staten-Generaal.

appellerende, de stemmen staken. Het schijnt, dat de wet in dit geval behoorde te voorzien.

23. Twee afdeelingen zouden verlangen, dat men, in criminele zaken verpligt ware, met een effen getal regters uitspraak te doen, ten einde aan de onschuld meer waarborgen te geven, door eene grootere meerderheid, welke vereischt zoude worden, om de schuld te verklaren.

Verscheidene leden van eene afdeeling zouden de meerderheid van twee derden der stemmen ten minste verlangen, bij de uitspraak van een crimineel vonnis.

Eene afdeeling, ofschoon de bepalingen van dit artikel aannemende, heeft echter getwijfeld, of het getal van vijf leden, vereischt wordende in de regtbanken, uit meer dan 7 leden bestaande, niet te klein is.

Dezelfde afdeeling heeft opgemerkt, dat het artikel melding maakt van de definitieve criminele vonnissen, door de arrondissements-regtbanken gewezen, terwijl art. 18 van het ontwerp van wet, betreffende de provinciale hoven, enz., inhoudt, dat deze regtbanken geene definitieve criminele vonnissen zullen wijzen, hetgeen eene tegenstrijdigheid is.

Eene afdeeling is van oordeel, dat door *criminele justitie*, aan de criminele hoven en regtbanken, door de Grondwet opgedragen, men niet kan verstaan, de correctionele justitie, noch de bloote politie, welke van de criminele justitie afgezonderd zijn, door de in het Koningrijk vigerende wetten, dat, om deze en verscheidene andere redenen, het van belang is, deze afscheiding in de wet op het beleid der justitie vast de stellen, en de criminele justitie op te dragen aan de provinciale hoven, de correctionele justitie aan de arrondissements regtbanken, met appel aan de provinciale hoven, en de bloote politie aan de kanton regters, met appel aan de arrondissements - regtbanken, in de gevallen, welke zekere strafbepalingen zouden te boven gaan. Art. 23 zoude in dien geest behooren gesteld te worden en deszelfs bepalingen in verband gebragt moeten worden met de voorgestelde afscheiding. Andere afdeelingen hebben in denzelfden geest aanmerkingen gemaakt.

Art. 24. Eene afdeeling verlangt, dat het artikel uitdrukkelijk melding make, dat de consideratiën en adviesen, door het departement van Justitie te vragen, niet ten onderwerp zullen kunnen hebben, bijzondere gedingen, voor de regtbanken hangende, of gewezene vonnissen, hetwelk des te minder noodig is ten opzigte van

deze laatsten, dewijl dezelve de beweegredenen bevatten, waarop zij gegrond zijn. Vergadering der Staten-Generaal.

Art. 25. De meerderheid van eene afdeeling verlangt, dat de Koning, welke het regt van gratie heeft, nimmer de werking der openbare strafvordering kunne verzwakken.

De meerderheid van eene andere afdeeling, heeft de vrees aan den dag gelegd, dat, door de te algemeene uitdrukkingen van het artikel, de officieren van het openbaar ministerie gehouden zouden zijn tot het volbrengen van bevelen, welke eenigermate willekeurig zouden kunnen zijn, terwijl de uitoefening van hun ambt bij de wet moet geregeld worden, welke zij alleen moeten nakomen.

Men zoude dienvolgens verlangen, het artikel zoodanig gewijzigd te zien, dat nimmer deze ambtenaren verpligt worden, af te wijken van de wettelijke bepalingen welke hen betreffen, hetgeen vooral te vreezen is, zoodra er tijdelijke regters zijn, welke zouden moeten toegeven aan de requisitoren van het openbaar ministerie.

Art. 26. Eene afdeeling heeft de weglating van dit en de twee volgende artikelen verlangd, als onnoodig zijnde.

Art. 28. Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat de uitdrukking *être tenu d'une promesse*, in den franschen tekst, gebrekkig is.

Eene andere dringt aan op de weglating van de geheele zinsnede, waarin zich dezelve bevindt, als onnoodig en onvoegzaam.

Art. 29. Eene afdeeling heeft zich verklaard tegen het provisioneel inhouden der wedden, voor het uitspreken van het veroordeelend vonnis.

Eene andere afdeeling heeft aangemerkt, dat dit artikel niet aannemelijk is, dan voor zoo verre men de afscheiding tusschen de eigenlijk gezegde criminele instantie, en die, welke men correctioneel noemt, toelaat.

Art. 31 en 32. Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat het onderwerp van deze artikelen overgelaten moet worden aan het wetboek op de manier van procederen, of dat men er behoort in te voegen, dat de handels- en dringende summiere zaken, zonder oponthoud, gedurende de vacantiën, gevolgd en behandeld zullen worden.

Eene andere afdeeling heeft dezelfde aanmerking gemaakt, ten opzigte der summiere zaken.

Vergadering der Staten-Generaal.

Art. 33. No. 2. Eene afdeeling heeft voorgesteld, in den franschen tekst te lezen: *ou autres personnes ayant besoin de cette intervention*, in plaats van de minder duidelijk gevonden woorden: *personnes ayant besoin d'assistance.*

No. 3. Eene afdeeling, in het algemeen aanmerkende, dat hier minder voegzaam eene opgave geschiedt, welke niet volledig zal kunnen gegeven worden dan in het wetboek op de manier van procederen, waar dezelve beter geplaatst zal zijn, is bijzonder van gevoelen, dat alzoo de incompetentie, *ratione personae*, slechts partikuliere belangen betreft, men het hooren van het openbaar ministerie niet verpligtend moet maken, in de gedingen, omtrent exceptiën, dan wanneer er gehandeld wordt over incompetentie *ratione materiae*, bij welke alleen de openbare orde belang heeft. Op het voorlaatst gedeelte van dit artikel heeft eene afdeeling aangemerkt, dat hetzelve zoodanig behoort gesteld te worden, dat het openbaar ministerie zelve tot regter gesteld worde, over de vraag, omtrent de nuttigheid van het vorderen der stukken, om gehoord te worden, zonder hetwelk de bepaling ontweken zal kunnen worden, en dus zonder nut zal blijven.

Art. 36. Eene afdeeling is van oordeel, dat de uitzondering, welke het artikel bedoelt, zich, voor de eerste benoemingen, zoude moeten bepalen tot de personen, welke, zonder binnen het Koningrijk in de regten gegradueerd te zijn, in hetzelve reeds regters of raadsheers-ambten bekleeden.

Art. 37. Twee afdeelingen zijn van oordeel, dat dit artikel niet noodzakelijk is. De regterlijke magt ontspringt uit de wet; al wat daartoe betrekking heeft, moet derhalve ook uit de wet voortvloeijen.

Eene afdeeling merkt in denzelfden geest aan, dat de inhoud van den eed, door de advokaten en prokureurs af te leggen, slechts door de wet kan bepaald worden.

Art. 38. Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat het nuttig zoude zijn, bij den eed, de verpligting te voegen, van *het geheim te bewaren*. Vergadering der Staten-Generaal.

Verscheidene afdeelingen zijn van oordeel geweest, er deze woorden uit te laten: *zelfs niet van spijs of drank*, als volstrekt overbodig na de woorden: *eenige giften of geschenken*.

Eene afdeeling wenschte, uit het formulier van den eed weg te zien vallen, al wat begrepen is tusschen deze woorden: *dat zij wijders nimmer direkt of indirekt enz.*, 14de regel, pag. 9, tot de woorden: *den afloop der zaak*, 19de regel als weinig bestaanbaar met de waardigheid der regters, en onnoodig, dewijl de woorden: goede trouw, eerlijkheid en onzijdigheid, even zoo veel en zelfs meer, door derzelver algemeenheid, uitdrukken.

Eene afdeeling heeft opgemerkt, dat het woord *spéciales* in den franschen tekst, gevoegd bij *instructions*, in den hollandschen tekst, zonder vertaling is gebleven, en dienvolgens in het Fransch behoort weggelaten te worden.

Eene andere afdeeling is van meening geweest, hetzelve in het Hollandsch in te voegen.

Drie afdeelingen hebben opgemerkt, dat de uitdrukking *instructiën* te onbestemd is. Het zoude noodig zijn uit te drukken, dat deze instructiën geene andere zijn, dan die, welke door het voorgaande artikel gewettigd zijn.

Eene afdeeling heeft nog aangemerkt, dat de pligten van de regters, der leden van het openbaar ministerie en de griffiers en substituten, van eenen verschillenden aard zijnde, het voegzaam zoude wezen, een verschillend formulier van eed voor ieder dezer klassen van ambtenaren te bepalen.

ALGEMEEN VERSLAG der centrale afdeeling, wegens het ontwerp van wet, betreffende den Hoogen Raad.

De centrale afdeeling, zich refererende tot het gezegde in het eerste gedeelte van het verslag, wegens het ontwerp van wet, betreffende het algemeen beleid der

Vergadering der Staten-Generaal,

justitie, zal, in het tegenwoordig verslag, de orde volgen der artikelen der laatste redactie van het ontwerp, betreffende den Hoogen Raad, en, bij elk dezer artikelen, de daarop door de afdeelingen gemaakte aanmerkingen opgeven.

Art. 1. Twee afdeelingen zouden verlangen, dat bij de wet geregeld ware de verdeeling van den Raad in kamers of afdeelingen, en de wijze, om dezelve zamen te stellen.

Eene andere afdeeling wenscht, dat, in plaats van *Substituut*, men de benaming gebruike van *Advokaat-Generaal*, welke thans in gebruik is.

Eindelijk heeft eene afdeeling aangemerkt, dat, alzoo het openbaar ministerie geen gedeelte van den Raad uitmaakt, het voegzaam is, te vermelden, dat hetzelve bij den Raad is ingesteld.

Art. 2. In verschillende afdeelingen is het gevoelen geuit, dat, dewijl het 176ste art. der Grondwet aan de Tweede Kamer het regt geeft, om drie kandidaten voor te dragen, zonder eenige beperking, het strijdig met die bepaling en met de vrijheid der keuzen zoude zijn, om de kamer te verbinden tot het nemen der voor te dragen personen uit de in het artikel vermelde ambtenaren.

Art. 3. *Eerste zinsnede.* Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat zich deze bepaling behoorde uit te strekken tot de officieren van het openbaar ministerie en de griffiers, wijl dezelfde redenen ten hunnen opzigte bestaan en alzoo eene instructie niet genoegzaam zoude zijn, om hun dat gene te verbieden, wat de wet hun niet ontzegd zoude hebben.

Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat men uit de woorden zoude kunnen afleiden, dat een lid van den Hoogen Raad geen voogd zou mogen zijn over een hem niet bestaand persoon, omdat hij, in die betrekking, bestuurder van goederen zou worden.

De afdeeling verlangt hieromtrent opheldering.

Dezelfde afdeeling heeft aangemerkt, dat men ook het doen van handel aan de leden van den Hoogen Raad verbieden moest, opdat zij zich geheel aan hunne roeping zouden kunnen toewijden.

Eene afdeeling heeft aangemerkt, dat het verbod, met betrekking tot de *ontvangers en bestuurders van goederen*, alleen dezulke moet raken, die eene bezoldiging genieten, en dat het artikel dit uitdrukkelijk behoorde te vermelden.

Eene afdeeling vindt het woord *pratique* in het fransch te algemeen, en op verschillende beroepen toepasselijk. Vergadering der Staten-Generaal.

Dezelfde afdeeling vraagt, met betrekking tot de vermaagschapte personen hier vermeld, tot welken graad deze vermaagschapping zich uitstrekt.

Tweede zinsnede. Vele leden blijven twijfelachtig, omtrent de grondwettigheid van het verbod, om regterlijke en wetgevende betrekkingen te vereenigen.

Het 92ste artikel der Grondwet slechts bepaald hebbende, dat de leden der Staten-Generaal niet tevens leden der Rekenkamer mogen zijn, noch eenigen rekenpligtigen post bekleeden, zoo meent men, dat deze bepaling verkracht zoude worden, wanneer men die tot de raadsheeren in den Hoogen Raad uitstrekte, en dat ook alzoo het regt der Tweede Kamer in het doen harer voordragten zoude verkort worden.

De leden, welke van een tegenovergesteld gevoelen zijn en de bepaling van het artikel goedkeuren, merken in het algemeen aan, dat de Presidenten, de Vice-Presidenten, de leden van het openbaar Ministerie, de Griffier en zijne substituten, alle noodwendig moeten worden gelijk gesteld in deze met de raadsheeren, en dat het verbod, om te cumuleren, aan allen moet opgelegd worden, om dat dezelfde redenen daartoe voor elk hunner bestaan.

Eene afdeeling heeft er op aangedrongen, dat hetzelfde verbod worde uitgestrekt tot de Presidenten, leden van het openbaar ministerie, Griffiers en Substituten in de provinciale hoven en andere regtbanken.

Art. 4. In eene afdeeling heeft men voorgesteld, om de keus der Vice-Presidenten te laten aan de kamers of aan den Koning, op eene voordragt van den Raad.

Art. 5. Eene afdeeling vindt de bepaling no. 2 *b* onnoodig, om dat, er kwestie zijnde van een geregtshof, en eene aan hetzelve onderhoorige regtbank, het geval niet zal kunnen aanleiding geven tot een beroep, om de regtsmagten te reguleren (*pourvoi en reglement de juge*), maar slechts tot een beroep in cassatie, waartoe de weg is opengesteld bij art. 10.

Art. 6. No. 1. Twee afdeelingen zouden, tot meerder duidelijkheid, verlangen te lezen: *wegens misdaden begaan in de waarneming hunner bedieningen.*

No. 3. Eene afdeeling merkt aan, dat hier, in plaats van, *in de waarneming hunner*

Vergadering der Staten-Generaal.

bedieningen, hetwelk niet overeenkomstig is met artikel 178 der Grondwet, men behoorde te zeggen: *gedurende den tijd hunner functiën.*

No. 4. Een afdeeling vindt het woord *offenses* in het Fransch te onbepaald en wilde daar voor liever stellen *outrages et violences.*

Eene andere afdeeling heeft aangemerkt, dat eene geringe beleediging, ten gevolge van dit artikel, aanleiding zoude kunnen geven, dat een onderdaan des Konings, b. v. van Luxemburg, voor den Hoogen Raad geroepen wierd op eenen afstand van meer dan 60 uren, hetwelk groot bezwaar oplevert.

Art. 8. No. 1. Eene afdeeling verlangt de woorden: *welke ter eerster instantie gediend hebben*, uit te laten, alzoo de wet nog niet heeft bepaald, of de vonnissen in appel geslagen niet zelve vatbaar voor hooger beroep zullen zijn aan den Hoogen Raad.

No. 2. Eene afdeeling stelt voor, om, in den franschen tekst, aan het slot, te lezen: *pour autant qu'il échoit appel*, of, *pour autant qu'il peut être interjetté appel*, hetwelk beter den zin uitdrukt en meer met het Hollandsch overeenkomt.

Eene afdeeling merkt aan, dat, bij hetgeen aan den Hoogen Raad wordt toegekend, nog behoort gevoegd te worden, dat dezelve bij het verleenen van gratie zal worden gehoord.

Art. 9. Twee afdeelingen verlangen, dat weggelaten worden de woorden *overeenkomstig hetgeen bij de manier van procederen zal worden bepaald.* Het spreekt van zelve, dat de vonnisfen bij revisie in de algemeene vergaderingen van den Raad geschieden zullen, overeenkomstig de bij de wet bepaalde wijze, en men moet niet van de vastftelling van het wetboek op de manier van procederen doen afhangen de invoering van de tegenwoordige bepaling, dewijl niets gemakkelijker is, dan, betreffende dit punt, en de geheele oprigting van den Hoogen Raad, in afwachting der overige wetboeken, eene wet te maken, die de zaak aan den gang brenge.

Eene afdeeling merkt aan, dat het artikel, van de al-

gemeene vergadering, moet uitsluiten de leden van den Hoogen Raad, welke reeds over de zaak ter eerster instantie gezeten hebben.

Vergadering der Staten Generaal.

Art. 10. Eene afdeeling merkt aan, dat het woord, *stellig*, gevoegd bij *last*, overbodig is, om dat de last van het departement van justitie aan den Prokureur-Generaal altoos ernstig en stellig is.

Art. 11. Eene afdeeling merkt aan, dat de redactie van het 1ste alinea in het Fransch niet duidelijk is.

Eene afdeeling vindt het noodig, in de 2de zinsnede, uitdrukkelijk te vermelden, dat de Prokureur-Generaal de vernietiging *in het belang der wet* niet zal kunnen voorstellen dan van arresten of vonnissen, welke in kracht van gewijsde zijn gegaan, dewijl zijne actie niet kan toegelaten worden, zoo lang voor partijen de weg open is tot herziening, hetzij door beroep, hetzij bij middel van vernietiging.

Art. 12. Eene afdeeling, uit vrees, dat misbruik worde gemaakt van de bepaling, vervat in de woorden *wegens eene verkeerde toepassing of miskenning der wet*, zoude liever lezen, *wegens eene uitdrukkelijke overtreding der wet.* Wegens het aan den Raad toegekend regt, om zelf uitspraak over de zaak te doen, is eene afdeeling van gevoelen, dat zoodanige bepaling gevaarlijk is, en dat het evenwel goed ware, ter vermijding van de bezwaren, aan de fransche wetgeving in deze verbonden, te bepalen, dat de Raad, een vonnis vernietigende, de zaak moet renvoijeren, maar dat, na een beroep van eene tweede uitspraak, welke aan de reeds vernietigde gelijk is in dezelfde zaak, de Raad, als dan, bij herhaalde vernietiging van het vonnis, de zaak aan zich moet behouden en beslissen in eene algemeene vergadering.

Art. 13. Eene afdeeling merkt aan, dat de bedoelde *informaliteiten* zijn de zoodanige, waarop de nulliteit is bedreigd, en dat het art. dit uitdrukkelijk behoorde te zeggen.

Art. 16. Eene afdeeling meent, dat de bepaling van art. 18 die van art. 16 behoorde vooraf te gaan of daarin begrepen zijn, ten einde buiten allen twijfel te stellen, dat nimmer surcheance kan worden verleend, zonder dat alle de schuldeischers gehoord zijn, en de grootste helft derzelve hunne toestemming gegeven hebben.

Eene afdeeling merkt aan, dat alles, wat tot het verleenen van surcheance betrekking heeft, behoort weg te blijven en bij eene andere wet bepaald te worden, welke

Vergadering der Staten-Generaal.

die geheele zaak volledig regele. Voorts, dat het ongevoegzaam en ondoelmatig zoude zijn, om surcheance te verleenen aan personen, welke geene kooplieden of handelaars zijn. Bovendien, zoo moet geene verleende surcheance van kracht zijn tegen vonnisfen, welke in kracht van gewijsde zijn gegaan.

Eindelijk is dezelfde afdeeling van gevoelen, dat het beter en nuttiger ware, het verleenen aan de provinciale hoven toe te kennen (1).

De ontwerpen afgekeurd.

De beraadslagingen over de twee concept-wetten tegen den 2den Junij aan de orde gesteld zijnde, voerden alstoen het woord, de heeren: *Gendebien*, *Liefmans*, *van Crombrugghe*, *van Aefferden*, Graaf *van Hogendorp*, *van Lochteren Stakebrand*, *Reyphins*, *Marechal*, *van Alphen*, *Scheltinga*, *de Meer*, *Fontein Verschuir*, *Trentesfeaux*, *Kemper*, *Warin*, *Dotrenge*. De Minister van Justitie verdedigde hierop de in deliberatie zijnde wetten, waarna de President de discussiën voor gesloten verklaarde en tot de stemming, welke over ieder der wetten afzonderlijk plaats had, overging. Van de 97 aanwezige leden verklaarden zich 18 voor en 79 tegen het ontwerp aangaande het beleid der Justitie, terwijl het ander ontwerp, den Hoogen Raad betreffende, door eene meerderheid van 76 tegen 21 stemmen werd afgekeurd. Ten gevolge hiervan werd besloten Z. M. eerbiediglijk te verzoeken, de gedane voorstellen in nadere overweging te nemen.

Concept-wet wegens de zamenstelling, de magt enz. der provinciale Hoven en Regtbanken aangeboden aan de Tweede Kamer.

Overeenkomstig de vroeger gemelde boodschap des Konings van den 27sten Maart, werd in de Zitting van den 26sten April aan de Kamer door Hoogstdenzelven toegezonden een ontwerp van wet, tot regeling van de zamenstelling, der magt en van het regtsgebied der provinciale geregtshoven en der regtbanken (2). De missieve des Konings ten geleide des gemelden ontwerps strekkende, behelsde voorts:

(1) Staatscour. No. 129.
(2) Staatscour. No. 104.

„ dat, daar de juiste bepaling der regterlijke arrondissementen en kantons bij de bewerking moeijelijkheden had doen kennen, welke een nader onderzoek in de provinciën onvermijdelijk hadden gemaakt, Z. M. daardoor, tegen verwachting, verhinderd was de staten dier arrondissementen en kantons, nevens dit ontwerp, aan de Vergadering over te leggen, en zich dus moest voorbehouden, dit laatste gedeelte der regterlijke organisatie afzonderlijk aan Hun Edel Mog. aan te bieden." — Eene nadere redactie van het genoemde ontwerp op den 26sten Mei, ten gevolge der aanmerkingen in de afdeelingen gemaakt, ingekomen was van den navolgenden inhoud:

Vergadering der Staten-Generaal.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, krachtens de artikelen 182, 183, 184, 185, 186 en 187 der Grondwet, moeten worden daargesteld: provinciale geregtshoven, regtbanken en andere regterlijke magten, welker benaming, zamenstelling, regtsmagt, gezag en regtsgebied, door de wet worden bepaald;

Zoo is het, dat wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, zoo als wij goedvinden en verstaan bij deze;

EERSTE AFDEELING.

VAN DE PROVINCIALE HOVEN.

§ I.

Van derzelver zamenstelling.

Art. 1. Er zal in elke provincie een geregtshof zijn.

2. De provinciale geregtshoven zullen, met uitzondering voor de provincie Holland, bestaan uit ten hoogste elf leden, de president daaronder begrepen, voorts uit eenen prokureur generaal en ten hoogste twee substituten, eenen griffier en ten hoogste twee substituten-griffiers

Het geregtshof voor de provincie *Holland* zal bestaan uit eenen president, zeventien leden, eenen prokureur-generaal, drie substituten, eenen griffier en drie substituten-griffiers; zeven dezer leden, mitsgaders één' der sub-

Vergadering der Staten-Generaal.

stituten van den prokureur-generaal, en een der substitut-griffiers zullen resideren in het noordelijk gedeelte dezer provincie, en aldaar eene kamer vormen, uitsluitend belast met de behandeling van de criminele zaken, welke in dat gedeelte der provincie zullen voorvallen.

Het getal der raadsheeren en substituten van den prokureur-generaal en van de griffiers, waaruit ieder der overige provinciale geregtshoven zal bestaan, zal door eene nadere wet worden bepaald.

Wanneer, door het toevallig ontbreken of verhindering van een of meer leden van de provinciale geregtshoven, of ook van de afzonderlijke kamer in de provincie Holland, noordelijk gedeelte, het getal regters in criminele zaken tot op minder dan zeven zou gebragt worden, zullen, als derzelver plaatsvervangers, worden opgeroepen zoo vele leden uit de regtbank van het arrondissement, alwaar het hof of de kamer gevestigd is, als noodig zullen zijn, om het getal van zeven regters voltallig te maken.

3. De raadsheeren in de provinciale geregtshoven zullen onverminderd de vereischten, bij de Grondwet voorgeschreven, moeten zijn in de regten gegradueerd op eene van 's Lands hooge scholen;

Zij moeten den vollen ouderdom van *dertig* jaren hebben bereikt, en worden, bij voorvallende vakature, gekozen uit de werkelijke of voormalige leden van of officieren van het openbaar ministerie bij de hoven of arrondisements-regtbanken, of uit de hoogleeraren in de regten, op eene der Nederlandsche hooge scholen, of eindelijk uit advokaten, welke ten minste gedurende vijf jaren de praktijk dadelijk beoefend hebben;

Zij mogen geene andere ambten bekleeden, en zullen daarvan, bij de aanvaarding hunner posten, dadelijk afstand moeten doen, gelijk mede van de praktijk, en van alle betrekkingen, waarin zij, als bijzondere raadslieden, ontvangers of bestuurders van goederen, zoude mogen staan tot partikuliere personen, welke aan hen niet vermaagschapt zijn.

Indien zij tot leden van de Staten-Generaal of van de provinciale staten mogten geroepen worden, of wel indien de leden van de Staten Generaal of provinciaal tot het ambt van raadsheer in de provinciale hoven mogten worden gekozen, zullen de benoemden tusschen het voorschreven lidmaatschap en het regter-ambt moeten kiezen, en alzoo van een of ander afstand moeten doen.

4. De raadsheeren in de provinciale geregtshoven

worden aangesteld op de wijze, bij art. 182 van de Grondwet omschreven. Vergadering der Staten-Generaal.

§ 2.

Van derzelver regtsmagt en verdere regten.

5. De provinciale geregtshoven oordeelen ter eerster instantie:

1°. Over alle actiën, waardoor de Staten der provincie, de uit hun midden benoemde kollegiën, de stedelijke besturen, mitsgaders hooge heemraadschappen en hooge dijks kollegiën, welker administratie zich over meer dan één justitiëel arrondissement uitstrekt, in regten betrokken worden, met uitzondering der reële actiën, die voor den gewonen regter worden behandeld.

2°. Over alle jurisdictie-kwestiën, welke betrekking hebben tot de regtsmagt van justitiële autoriteiten, welke onder hetzelfde provinciaal geregtshof behooren.

3°. Over alle actiën, van welken aard, ingerigt tegen de leden van en officieren van het openbaar ministerie, en (eerste) griffiers bij de arrondissements-regtbanken, mitsgaders tegen de kanton-regters en derzelver griffiers, ter zake van misdrijven, gedurende de uitoefening hunner functiën begaan.

4°. Over alle beleedigingen aan personen aangedaan, welke met de bevelen van de hoven belast, in *officio* werkzaam zijn.

5°. Over alle actiën, van welken aard ook, ingerigt tegen leeraren van den godsdienst, ter zake van misbruik van magt, excessen of misdrijven, door dezelven in de uitoefening hunner bediening begaan.

6. De provinciale geregtshoven zijn bevoegd, om de officieren van het openbaar ministerie bij de arrondissements-regtbanken en bij de kantons-regters binnen hun ressort, voor zich te ontbieden, om, bij dezelve, of kommissarissen, mondeling te worden onderhouden over alles, wat tot hun ambt in het algemeen, of tot eene zaak in het bijzonder, betrekkelijk is.

Ingeval dezelve officieren van strafbare nalatigheid of exces in hunnen post aangeklaagd worden, stellen de provinciale geregtshoven de klagten in handen van den prokureur-generaal, om het regt der hooge overheid waar te nemen.

Vergadering der Staten-Generaal.

7. De crimineele justitie wordt bij uitsluiting door de provinciale hoven uitgeoefend, uitgezonderd voor zoo verre de uitoefening daarvan aan den Hoogen Raad, omtrent bijzondere personen, bij de wet, is toegekend.

8. Zij zijn bevoegd, indien, bij eenen lageren regter of officier van het openbaar ministerie onder hun regtsgebied, geen of geen genoegzaam onderzoek wegens een misdrijf wordt gedaan, niet alleen deswege de noodige aanschrijvingen te doen, maar om, zulks dienstig oordeelende, zelve door den prokureur-generaal deswege informatiën te beleggen, welke informatiën door denzelven zullen worden gezonden aan den bevoegden officier, ten einde daarin naar behooren worde geprocedeerd.

9. De provinciale geregtshoven oordeelen wijders, bij wege van hooger beroep, over alle zaken, welker ter eerster instantie bij de arrondissements-regtbanken gediend hebben, onder zoodanige bepalingen en uitzonderingen, als bij de wetten op de manier van procederen zullen worden vastgesteld.

TWEEDE AFDEELING.

VAN DE ARRONDISSEMENTS-REGTBANKEN.

§ 1.

Van derzelver zamenstelling.

10. Er zullen arrondissements-regtbanken worden ingesteld. Het resfort der arrondissementen zal bij eene afzonderlijke wet worden bepaald.

11. De regtbank in het arrondissement, waaronder de hoofdstad ressorteert, zal bestaan uit ten hoogste 14 leden, de president daaronder begrepen; voorts uit éénen hoofd-officier, en ten hoogste twee substituten, een griffier en twee substituten-griffiers.

De andere regtbanken zullen bestaan uit ten minste vijf en ten hoogste 9 leden, de president daaronder begrepen, één hoofd officier en een substituut, één griffier en een substituut griffier.

Het getal der regters, waaruit iedere dier arrondissements-regtbanken zal bestaan, zal door eene nadere wet worden bepaald.

Bij de regtbanken, die slechts uit vijf leden bestaan, zullen twee regters-plaatsvervangers benoemd worden,

om het getal, bij de wet vereischt, te kunnen aanvullen. Vergadering der Staten-Generaal.

12. De leden der arrondissements-regtbanken zullen, onverminderd de vereischten, bij de Grondwet voorgeschreven, moeten zijn in de regten gegradueerd op eene van 's Lands hooge scholen, en den ouderdom van 25 jaren hebben; zij mogen de praktijk niet uitoefenen, hetzij als advokaat, hetzij als prokureur, hetzij als notaris, noch eenige ambten bekleeden, welke hen zoude verwijderen van de plaats, alwaar de regtbank gevestigd is.

Indien zij tot leden van de Staten-Generaal, of van de provinciale Staten, mogten geroepen worden, of wel, indien de leden van de Staten-Generaal of provinciaal tot het ambt van regter in eene arrondissements-regtbank mogten worden gekozen, zullen de benoemden tusschen het voorschreven lidmaatschap en het regterambt moeten kiezen, en alzoo van een of ander afstand doen.

13. De Koning heeft de direkte aanstelling van de leden der, en plaatsvervangers bij de arrondissements-regtbanken.

14. De leden van de arrondissements-regtbanken worden aangesteld voor den tijd van vijf jaren, doch zijn telkens op nieuw verkiesbaar.

15. De arrondissements-regtbanken zullen de geheele volheid van regtsmagt over hun arrondissement uitoefenen, en van alle zaken kennis nemen, welke niet of aan de kanton-regters, of, in eenig bijzonder geval, aan een' hoogeren regter, of eindelijk in criminele zaken, aan de provinciale Hoven of aan den Hoogen Raad zijn opgedragen.

§ 2.

Van derzelver regtsmagt en verdere regten.

16. Zij oordeelen in appel over alle zaken, waarin de kanton-regters niet bij arrest mogen wijzen, achtervolgens de bepalingen, daaromtrent bij de wet gemaakt.

17. Zij zullen verder verleenen alle criminele regtsingangen en belast zijn met de instructie van alle criminele procedures, zonder onderscheid, voor zoo verre de judicature over bijzondere personen niet bij uitsluiting aan een' anderen regter is opgedragen.

Nadat de instructie zal zijn afgeloopen, worden de criminele zaken bij de provinciale Hoven behandeld en beregt, zoodanig als, bij de wet op de manier van procederen, zal zijn vastgesteld.

Vergadering der Staten-Generaal.

18. Zij kunnen, ten dienste der justitie, in gevalle van misdrijven, den bijstand inroepen van, en de noodige bevelen geven aan de kanton-regters, de marechaussée en voorts aan alle de zoodanige beambten, aan welke, onder hoedanige benaming ook, eenig gedeelte van de regterlijke politie is opgedragen.

DERDE AFDEELING.

VAN DE KANTON-REGTERS.

§ 1.

Van derzelver benoeming en vereischten.

19. In ieder kanton zullen een regter, onder de benaming van kanton-regter, benevens twee plaatsvervangers, en een' griffier, aangesteld worden. Het getal der kantons, mitsgaders het ressort van ieder derzelve, zal bij eene afzonderlijke wet worden bepaald.

20. De kantons regters en hunne plaatsvervangers zullen in zich moeten vereenigen dezelfde vereischten, als de regtbanken, behalve, dat zij niet behoeven in de regten gegradueerd te zijn. De kanton-regters zullen niet te gelijker tijd mogen zijn Notarissen of Prokureurs, ook zullen zij niet als Advokaten mogen praktiseren, in het kanton, waarin zij hunne regterlijke functiën uitoefenen.

21. Zij worden aangesteld door den Koning voor vijf jaren, doch zijn telkens wederom verkiesbaar.

§ 2.

Van derzelver regtsmagt en verdere regten.

22. De kantons-regters zullen ter eerster instantie kennis nemen van:

1°. Alle regtsvorderingen en personele zaken, strekkende tot betaling van eene somme van *drie honderd* guldens en daar beneden; gelijk mede van alle reële actiën, en de zoodanige, welke tot prestatie van een feit strekken, mits dat, in beide gevallen, het voorwerp van het twistgeding, of het belang, hetwelk de eischer daarbij heeft, tot eene bepaalde som bij de citatie uitgedrukt zij, en de som van *drie honderd* guldens niet te boven ga; zonder dat men in eenig geval zijne

vordering zal mogen splitsen. Vergadering der Staten-Generaal.

2°. Alle verschillen, zonder onderscheid van som, tusschen meesters of vrouwen en hunne dienstboden, mitsgaders tusschen werkbazen en hunne knechts, in deze hunne onderlinge betrekking.

3°. Alle actiën, wegens verbale injuriën, waarin de eisch, tot betering van schade, geene grootere som dan *drie honderd* guldens bedraagt.

4°. Alle verschillen over de ontruiming van vaste goederen, na het uiteinde der huur, of in het geval, dat die ontruiming, door den verhuurder, bij wanbetaling der huurpenningen, bedongen is, mits de huurswaarde, over één jaar gerekend, de som van *drie honderd* guldens niet te boven gaat.

5°. Alle calanges tot straffen en geldboeten, wegens overtreding van plaatselijke reglementen, zonder onderscheid, mitsgaders wegens overtreding van algemeene wetten of reglementen, op welke geen zwaardere straf bedreigd is dan de hoogste, welke door de plaatselijke besturen kan worden vastgesteld.

23. In de gevallen, bij het vorig artikel, onder no. 1, 2, 3 en 4 omschreven, zullen zij bij arrest wijzen tot en met de som van *vijftig* guldens. Alle andere uitspraken van de kanton-regters zijn aan hooger beroep onderworpen.

Ook zal in hooger beroep kunnen worden gekomen van vonnissen, door de kanton-regters, uit krachte van het 5de lid des vorigen artikels gewezen, wanneer dezelve veroordeeling inhouden tot straf van gevangenis, of tot eene geldboete, de som van *tien* guldens te boven gaande.

24 Onverminderd de voorschrevene bepalingen, zullen de kantons-regters ook zaken van meerder aanbelang, zonder form van proces, mogen en moeten beslissen, of door hunne bemiddeling en tusschenspraak afdoen, wanneer de wederzijdsche partijen zich aan derzelver regtspraak of tusschenkomst, bij eene behoorlijke autentieke akte, zullen hebben onderworpen.

25. In de gemeenten, alwaar geene arrondissements-regtbank resideert, zullen de kantons-regters den dienst der justitie helpen bevorderen, en zijn te dien einde bevoegd en verpligt tot het apprehenderen van schuldigen op heeter daad, het aanhouden, en, provisioneel, met inachtneming van het 68ste artikel van de Grondwet, in

Vergadering der Staten-Generaal.

verzekering ſtellen van landloopers of van misdrijf verdachte perſonen, het nemen van voorloopige informatiën, het doen van inſpectiën, het voorloopig verhooren der gearresteerden en ſoortgelijke zaken meer; zij zijn verpligt, van dit alles, binnen tweemaal 24 uren, aan de hoofd-officier van hun arrondisſement kennis te geven, en de door hen ingewonnen ſtukken aan denzelven in te zenden.

Dezelfde bevoegdheid en verpligting wordt bovendien, in alle ſteden en gemeenten, mede opgedragen aan de leden van het ſtedelijk of plaatſelijk beſtuur, die, onder welke benaming ook, aan het hoofd der plaatſelijke politie zijn geſteld, of wel aan de ambtenaren, welke, door of onder hen, met het toezigt der plaatſelijke politie bepaaldelijk mogten zijn belast.

26. Het openbaar ministerie bij den kantons-regter in zaken van calanges tot ſtraffen en geldboete, bij het 5de lid van art. 23 vermeld, zal worden waargenomen door het hoofd van het plaatſelijk beſtuur der gemeente, alwaar het kantons-geregt gevestigd is; of door zoodanig lid van dat beſtuur, ofte wel zoodanige beambten van politie, als daartoe, door hem, met overleg van den hoofd-officier bij de arrondisſements-regtbank, zal worden aangewezen.

VIERDE AFDEELING.

Van de bezoldiging der regters en regterlijke ambtenaren, behoorende tot de provinciale geregtshoven, de arrondisſements regtbanken en de kantons-geregten.

27. De bezoldiging der leden en ambtenaren bij de provinciale geregtshoven, arrondisſements-regtbanken en kantons geregten, wordt bepaald als volgt, behoudens de wijzigingen, daarin te maken, in het geval, bij art. 31, hierna, vermeld

Voor de leden der provinciale geregtshoven op niet minder dan *f* 1500 en niet hooger dan *f* 3600, naar gelang der plaatſelijke omſtandigheden.

De Preſident zal van *f* 1500 tot *f* 2300, en de Prokureur-generaal van *f* 1000 tot *f* 1800 meer dan een lid genieten; de ſubſtituten prokureur-generaal en de griffier zoo veel als een lid, en een ſubſtituut-griffier niet minder dan *f* 1100, en niet meer dan *f* 2000.

De

De leden der regtbanken zullen een traktement genieten van niet minder dan *f* 900 en niet meerder dan *f* 2200, naar gelang van plaatselijke omstandigheden. Vergadering der Staten-Generaal.

De President zal van *f* 500 tot *f* 2200, en' de officier van *f* 300 tot *f* 2000 meer dan een lid genieten; de substituten van den officier en de griffier zullen zoo veel als een lid genieten, en een substitut-griffier van *f* 200 tot *f* 1000 minder dan een lid.

De kanton-regters zullen een traktement ontvangen van niet minder dan *f* 650 en niet meer dan *f* 1200, en de griffier niet minder dan *f* 450 en niet meer dan *f* 800.

Zullende de bezoldiging der regterlijke ambtenaren van ieder bijzonder geregtshof, arrondissements-regtbank en kanton-geregt, bij eene nadere wet worden geregeld.

28. De provinciale geregtshoven en de arrondissements- en kantons-regtbanken zullen, met den meesten spoed, opmaken tarieven van de leges, jura en sportelen, welke zouden kunnen worden betaald; zullende de provinciale geregtshoven dezelve aan den Koning inzenden, en de regtbanken die tarieven overleggen aan de provinciale geregtshoven, waaronder zij behooren, die dezelve met hunne consideratiën, aan den Koning zullen doen toekomen. Bij eene wet zal nader worden bepaald of zoodanige leges, jura en sportelen zullen worden ingevoerd, en zoo ja, in welke evenredigheid dezelve, tusschen de leden en meerdere of mindere ambtenaren van de hoven en regtbanken, zullen worden verdeeld.

29. Ingeval mogt worden bepaald, dat de voormelde leges, jura en sportelen niet zullen worden ingevoerd, zal de bezoldiging der ambtenaren bij de provinciale geregtshoven, arrondissements-regtbanken en kantons-geregten, worden verhoogd en gebragt:

Voor de leden der provinciale geregtshoven, op niet minder dan *f* 1800 en niet meer dan *f* 3500, naar gelang der plaatselijke omstandigheden.

De president van *f* 1300 tot *f* 2500, en de prokureur-generaal van *f* 1100 tot *f* 2300 meer dan een lid, de substitut-prokureur-generaal en de griffier, zoo veel als een lid, en een substitut-griffier niet minder dan *f* 1200 en niet meer dan *f* 2000.

Voor de leden der regtbanken op niet minder dan *f* 1200, en niet meer dan *f* 2500, naar gelang der plaatselijke omstandigheden; de president van *f* 600 tot *f* 2000 en de griffier van *f* 400 tot *f* 1800 meer dan een lid; de substituten van den officier en den griffier zoo veel als

Vergadering der Staten-Generaal.

een lid, en een substitut-griffier van f 300 tot 1300 minder dan een lid.

Voor de kanton-regters op niet minder dan f 800 en niet meer dan f 1400, en voor den griffier op niet minder dan f 600 en niet meer dan f 1000.

Zullende de bezoldiging der regterlijke ambtenaren van ieder bijzonder geregtshof, arrondissements regtbank of kanton-geregt, ook in dat geval, bij eene nadere wet geregeld worden.

30. Bijaldien, overeenkomstig het bepaalde bij het voorgaande artikel, de verhoogde traktementen mogten worden ingevoerd, zal zulks plaats hebben, zoodra de toestand van 's Rijks financiën het zal gedoogen, en nader door eene wet worden vastgesteld (1).

Het verslag der centrale afdeeling wegens dit ontwerp.

Op den 2den Junij bragt de centrale afdeeling het volgend verslag uit, wegens het in de sectiën plaats gehad hebbend onderzoek:

De aanmerkingen der afdeelingen op de eerste redactie, aan het gouvernement onderworpen zijnde geworden, hebben, van wege hetzelve, aanleiding gegeven, tot antwoorden, welke in de afdeelingen onderzocht zijn. De afdeelingen hebben vervolgens op de tweede redactie aanmerkingen gemaakt, waarvan het tegenwoordig verslag eene opgave zal bevatten.

Eene afdeeling, zonder nieuwe aanmerkingen te maken, heeft verklaard te volharden, bij die, door haar bevorens gedaan, dewijl aan dezelve op geene voldoende wijze voldaan was.

Men heeft op het woord *traduction*, aan het hoofd van den franschen tekst geplaatst, aanmerking gemaakt, terwijl deze tekst, in die provinciën, waar men slechts de fransche taal spreekt, alleen geraadpleegd wordt.

Art. 1. Alle de afdeelingen, hetzij eenstemmig of bij meerderheid, verklaren zich tegen het instellen van een hof voor iedere provincie.

Verschillende redenen zijn tot staving van dit gevoelen bijgebragt, als: de onmogelijkheid, om het benoodigd getal personen te vinden, geschikt tot het vervullen van den post van raadsheer; gelijke onmogelijkheid, om eene balie, dezen naam waardig, bij ieder hof te hebben; de zekerheid, dat verscheidene hoven tot werkeloosheid gedoemd zullen zijn, door gebrek aan zaken; de bijzonde-

(1) Staatscour. No. 127.

te gemakkelijkheid der communicatiën tusschen verschei- dene provinciën van het Koningrijk, waarvan men nogtans de provincie Luxemburg behoort uit te zonderen, welke een afzonderlijk hof vereischt; het belang van de schatkist, dewelke eene wijze spaarzaamheid vordert; eindelijk de onaanneembaarheid van het beginsel, op hetwelk alléén het instellen van zulk een groot aantal hoven gegrond schijnt te zijn, dat, namelijk, van alle de criminele en correctionele zaken bij de provinciale hoven te brengen.

Vergadering der Staten-Generaal.

Het 182ste artikel der Grondwet, zegt eene afdeeling, geeft uitdrukkelijk de bevoegdheid, om een hof voor verscheidene provinciën in te stellen. In dat geval zal het, ingevolge de 2de paragraaf van gezegd artikel, voldoende zijn, te bepalen, in welke evenredigheid, ieder der provinciën, onder hetzelfde hof staande, bij ontstaande vacaturen, in de voordragt zal deelen. Het 183ste artikel belet niet, dat, buiten de provinciale hoven, dezelfde personen te gelijk burgerlijke en criminele regters zijn, en dat men, gevolgelijk, criminele regtbanken instelle, uit dezelfde personen, als de burgerlijke regtbanken, zamengesteld. Men heeft alsdan eene criminele regtbank, onderscheiden van de burgerlijke, en de criminele regtbank vonnist in criminele zaken, terwijl de burgerlijke in burgerlijke zaken wijst.

Aan de burgerlijke arrondissements regtbank, zitting houdende in de hoofdplaats der provincie, waar geen hof zoude bestaan, de attributiën van eene criminele regtbank toe te kennen, zoude, zegt eene andere afdeeling, volkomen overeenkomstig zijn met den geest van de Grondwet, welke daarheen strekt, om het beheer van de criminele justitie alleen aan regters op te dragen, ook met die magt in burgerlijke zaken bekleed. Art. 183 vordert niet, dat de regtbanken, waarvan in hetzelve gesproken wordt, alleen crimineel zullen zijn. Hetgeen zulks bewijst, is de zinsnede betreffende dit artikel, in het rapport aan den Koning gedaan door de ontwerpers van de Grondwet. Het bijvoegelijk naamwoord *crimineel* is in den hollandschen tekst niet te vinden. De Grondwet bevat geene enkele bepaling, welke verhinderen zoude, om aan eene burgerlijke regtbank de bevoegdheid toe te kennen, om kennis te nemen van criminele zaken. En het schijnt uitgemaakt, dat men deze bevoegdheid aan de burgerlijke regtbanken kan en moet geven, daar, waar het noodzakelijk geoordeeld wordt,

Vergadering der Staten-Generaal.

nog andere regtsmagten dan de provinciale hoven in te stellen, om in criminele zaken te vonnisfen. Uit dien hoofde en in aanmerking nemende, dat er geene termen bestaan, om het aloude regt *de non evocando* in te roepen, en dat zelfs onder het voormalig bestuur, vóór de overheersching der Franschen, verscheidene provinciën, hunne regters ter laatster instantie in andere provinciën hadden; verder in aanmerking nemende, dat de plaatselijke belangen moeten zwichten voor de algemeene belangen van het geheele Koningrijk, en dat te veel inschikkelijkheid voor de helling tot provinciale centralisatie in de gevolgen schadelijk zoude kunnen zijn aan het groot belang van de monarchie, zoo schijnt alles zamen te loopen, om het getal der hoven te verminderen. En dewijl de criminele en burgerlijke justitie, in de eerste instantie, in bijna alle de gevallen zoude bediend worden door regters, op de plaats zelve aanwezig, zoo schijnt het, dat klagten en oneenigheden niet te vreezen zijn, uit hoofde van de verpligting, om, ter laatster instantie, in verscheidene burgerlijke zaken, toevlugt te moeten nemen tot regters, in eene naburige provincie zitting houdende.

Eene afdeeling had eenen staat verlangd te ontvangen, aanwijzende, bij provinciën en bij jaren, te beginnen met 1815, het getal van zaken in appel, in het criminele, eindelijk in het correctionnele.

Eene andere afdeeling zoude eene opgave verlangd hebben der onkosten, welke het voorgestelde stelsel der regterlijke magt zoude vereischen.

Art. 2. Verscheidene afdeelingen hebben opgemerkt, dat het onnoodig is, het bij het artikel voorgesteld maximum en minimum vast te stellen, uit hoofde van de stellige bepaling, welke zal gemaakt worden, en welke men niet nalaten kan, om in eene wet van organisatie te plaatsen. Het is niet voldoende, een maximum van leden te bepalen, om de organisatie der hoven, in den geest van artikel 185 der Grondwet, vast te stellen, dewijl alsdan de definitieve organisatie niet door de wet zoude geschieden, maar dezelve door eene daad van het Gouvernement zoude worden aangevuld.

Eene afdeeling zoude het verkieslijker achten, dat het kennis nemen van de criminele zaken, in de provincie Holland, Noordelijk gedeelte, opgedragen wierd aan een burgerlijke regtbank, wegens de algemeene gronden, in art. 1 ontwikkeld.

Eene afdeeling merkt aan, dat de instelling van eene kamer in het Noordelijk van Holland, een gedwongen en verkeerd gevolg is van het stelsel, hetwelk men wil invoeren, in de eerste plaats door art. 1, en, vervolgens, door het niet onderscheiden van de criminele en correctionele jurisdictiën. Dezelve voegt er bij, dat de noodzakelijkheid, welke men voorziet, van het oproepen van leden van eene arrondissements regtbank, strijdig is met de Grondwet, welke bepaalt, dat de criminele justitie bediend zal worden door regters, voor hun leven benoemd.

Vergadering der Staten-Generaal.

Eene afdeeling is van oordeel, dat de wet behoorde te bepalen, dat de leden der arrondisfements-regtbanken, welke den dienst in de provinciale hoven zullen waarnemen, door de regtbanken zelve zullen aangewezen worden.

Eene afdeeling merkt aan, dat door het niet maken van eenig onderscheid tusschen de criminele en correctionele justitie, zoo als blijkt uit de vergelijking der bepalingen van dit artikel met die van art. 17, en door het toekennen van het geheel aan de criminele hoven, deze niet genoegzaam zullen zijn voor de overgroote menigte van werkzaamheden, onder dewelke zij gebukt zullen gaan. Dit stelsel zal verderfelijk voor de schatkist zijn, door de noodzakelijkheid van de getuigen dikwijls te moeten doen reizen. Eindelijk zal dit strekken, tot het inkruipen van slapheid in de vervolging van kleine misdrijven en overtredingen, en de straffeloosheid zal de groote wandaden menigvuldiger maken. Bovendien, zoo de leden van de arrondisfements-regtbanken niet voor hun leven benoemd worden, is het meer dan twijfelachtig, of men aan deze regtbanken kan toekennen, hetgeen art. 17 aan dezelve geeft, en hetgeen reeds een gedeelte uitmaakt van de administratie der criminele justitie, waarvan het definitief vonnis slechts de voltooijing is. Deze redenen bewegen de afdeeling, om te volharden bij den wensch, welke is vermeld, in het verslag wegens het ontwerp van wet, behelzende algemeene bepalingen op het beleid der justitie, art. 23.

Men heeft insgelijks volhard bij de aan den dag gelegde meening, betrekkelijk de bepaling der plaatsen, waar de hoven en regtbanken zullen gevestigd zijn, zoo als zulks is opgegeven in hetzelfde rapport. f.

Art. 3. De aanmerkingen, in het verslag, wegens het ontwerp van wet, betrekkelijk den Hoogen Raad, art. 2, vervat, tweede alinea, over de cumulatie, zijn, met

Vergadering der Staten-Generaal.

betrekking tot de bepalingen van het tegenwoordig artikel, herhaald geworden.

Art. 4. Eene afdeeling verlangt, dat de griffiers en derzelver substituten door den Koning benoemd worden, uit eene driedubbelde lijst van kandidaten, door de provinciale staten aan te bieden, dewijl zij moeten gerekend worden tot het hof en op geenerhande wijze tot het openbaar ministerie te behooren.

Art. 5. Eene afdeeling merkt aan, dat de uitgestrektheid van de regtsmagt der provinciale hoven in de eerste en laatste instantie behoort bepaald te worden.

No. 1. Eene afdeeling verlangt, dat de bevoegdheid, aan de provinciale hoven toegekend, om, ter eerster instantie, over alle actiën, tegen de steden ingesteld, uitspraak te doen, beperkt worde tot de steden, waar eene regtbank gevestigd is.

Eene afdeeling merkt aan, dat het ontwerp behoorde te bepalen, dat de arrondissements-regtbanken kennis zullen nemen van de actiën, tegen de besturen ten platten lande gevoerd wordende. Deze afdeeling vraagt, wat men door steden verstaat en of het die zijn, welke, als zoodanig, stem hebben bij de benoeming der Staten van de provincie.

N°. 4. Eene afdeeling vraagt door wien de beleedigingen tegen het hof zelve geoordeeld zullen worden?

Eene afdeeling merkt aan, dat, daar dit No. eene strekking heeft, om een' persoon, aan beleedigingen schuldig, van zijnen plaatselijken regter af te trekken, de kennisneming van het hof in dit geval zich moest bepalen tot de beleedigingen, begaan in de plaats, alwaar hetzelve is gevestigd, en in deszelfs tegenwoordigheid, en dat de andere aan de gewone regters overgelaten moeten worden, zoo als zulks bij de bestaande wetgeving vastgesteld is.

No. 5. Eene afdeeling dringt er op aan, dat de woorden *misbruik van magt* weggelaten worden, ten ware men alvorens eene duidelijke omschrijving geve van de ware en uitsluitende beteekenis derzelve.

Art. 6. Eene afdeeling vraagt, in het belang van de officieren van het openbaar ministerie, dat, in alle de gevallen, welke bij dat artikel bedoeld zijn, zij *alvorens gehoord worden*.

De woorden: *of tot eene zaak in het bijzonder* zijn aan eene afdeeling voorgekomen, te moeten weggelaten worden, uit de bepaling, tot dewelke dezelve behooren, en welke zonder dit van geene toepassing is.

Eene andere afdeeling heeft eene aanmerking in denzelfden geest gemaakt.

Vergadering der Staten-Generaal.

Art. 7. De inhoud van dit artikel is aan eene afdeeling voorgekomen, de bevoegdheid, in art. 183 de Grondwet vervat, te beperken, om, met en benevens de provinciale hoven, de criminele justitie op te dragen aan andere regtbanken, welker instelling reeds als noodzakelijk erkend is, alleen door den wensch van alle de afdeelingen, dat het getal der hoven verminderd worde.

Eene afdeeling vraagt, waarom men niet eenvoudig zegt, dat het correctioneel toegekend wordt aan de arrondisfements-regtbanken. Bovendien zoude het volgens de nieuwe redactie van art. 16 schijnen, dat de instelling der regterlijke autoriteiten, welke het onderwerp der tegenwoordige wet uitmaken, niet zoude moeten plaats hebben, dan nadat de wet zoude bepaald hebben wat tot de criminele jurisdictie, aan de provinciale hoven toegekend, behoort; met één woord, na het vastfellen van een nieuw wetboek van criminele regtspleging. Men behoort hieromtrent opheldering te hebben.

Eene afdeeling dringt er op aan, dat men onderscheid make tusschen de criminele en correctionele justitie, door het toekennen van deze laatste aan de arrondissements regtbanken, zoo als tegenwoordig plaats heeft. Deze onderscheiding is in den aard der zaak gelegen. Er is weinig aan gelegen, welke straffen het lijfstraffelijk wetboek zal vastfellen op de misdaden en in correctionele zaken. Deze straffen zullen altoos verschillende zijn, en men kan, van dit oogenblik aan, de kennisneming der criminele zaken aan de hoven, en die der correctionele, aan de regtbanken toekennen.

Eene afdeeling heeft op hetzelve onderwerp aanmerkingen gemaakt, welke dezelfde strekking hebben, als die, hiervoren, art. 2, ontwikkeld. Dezelve heeft nog doen opmerken, dat, door het toekennen van de kennisneming der correctionele zaken aan de hoven, er appel aan den Hoogen Raad zal moeten vallen in correctionele zaken; hetgeen noodzakelijk groote bezwaren moet opleveren, uit hoofde van de menigte zaken van dien aard, in de provinciën voorhanden.

Eene andere afdeeling heeft dezelfde aanmerking gemaakt.

Eene afdeeling blijft van meening, dat de bepaling, welke de geheele criminele en correctionele jurisdictie aan de hoven toekent, in de uitvoering, eene dadelijke onmogelijkheid oplevert.

Vergadering der Staten-Generaal.

Eene afdeeling herinnert, bij gelegenheid van dit artikel, dat men volstrekt niets vooruit wil beslissen ten opzigte van de jury, welke zaak tot het wetboek van criminele regtspleging behoort.

Art. 9. Eene afdeeling merkt aan, dat de woorden: *zullen worden vastgesteld*, eenen onbepaalden zin of verwachting te kennen gevende, behoorden weggelaten te worden.

Art. 11. Bijna alle de afdeelingen verlangen, dat, in plaats van *hoofdstad*, gezegd worde *de stad Amsterdam*, of dat men het er bijvoege, op dat geene onzekerheid over de meening overblijve.

Eene afdeeling merkt aan, dat, in de zinsnede van den franschen tekst: *Le nombre de juges dans chacun des autres tribunaux*, het woord *autres* behoord weggelaten te worden, zoo als hetzelve dan ook niet in het hollandsch gevonden wordt.

Art. 12. Men herhaalt de reeds aangewezene aanmerkingen, betrekkelijk de vastgestelde onbestaanbaarheid tusschen de wetgevende en regterlijke bedieningen.

Twee afdeelingen zijn van oordeel, dat de wet de regters behoort te verpligten, om te wonen in de plaats, waar de regtbank zitting houdt. Eene derzelve verlangt daarenboven, dat, om tot den post van regter verkiesbaar te zijn, men zijne woonplaats in de provincie hebbe.

Eene afdeeling volhardt in hare meening, nopens de onbestaanbaarheid van den post van arrondissements-regter met dien van burgemeester, ontvanger of ambtenaar bij eenige publieke administratie.

Art. 13. Drie afdeelingen zouden verlangen, dat de benoeming der leden van de arrondissements-regtbanken door den Koning geschiedde, op eene voordragt van drie kandidaten, door de provinciale staten. Deze benoeming behoort niet onmiddelijk tot de koninklijke magt. Het stilzwijgen der Grondwet, betrekkelijk dit onderwerp, en de bepaling van art. 185, laten aan de wet vrijheid, om zoodanige bepalingen te maken, als men zal vermeenen te behooren. De staten der provinciën zijn het meest geschikt, om die aanwijzingen te doen, welke het volmaakste beheer van de justitie vordert. Zelfs aannemende, dat de onmiddellijke benoeming wezenlijk tot de magt des Konings behoorde, zoo zoude Hoogstdezelve het dikwijls raadzaam oordeelen, om de staten zijner provinciën te raadplegen, omtrent deze keuzen.

Art. 14. Alle de afdeelingen zijn van oordeel geweest, dat de arrondissements-regters voor hun leven

moesten benoemd worden, ten minste, wanneer dezelve, na eene beproeving van vijf jaren, herkozen worden. Vergadering der Staten-Generaal.

Eene tegenovergestelde bepaling zal deze regterlijke ligchamen in minachting brengen, en beletten, dat men goede regters hebbe. Dezelve zouden bovendien de zwarigheid bevatten, dat de criminele justitie, ingevolge art. 17, toegekend zoude worden aan tijdelijke regters, hetgeen lijnregt strijdt met de Grondwet.

Art. 15. Verscheidene afdeelingen merken aan, dat dit artikel, het eerste zijnde van een onderdeel der wet, behoort vooraf gegaan te worden van het opschrift § 2, *van derzelver regtsmagt enz.*, en dat, bovendien, hetzelve zoodanig gesteld moest zijn, dat het in verband stond met de aanmerkingen, hier boven ontwikkeld, dat de arrondissemets regters ter eerster instantie kennis moeten nemen van alle de correctionele zaken.

16. Eene afdeeling verlangt, dat de wet het uiterlijk beloop der sommen, over dewelke de arrondissements-regtbanken bij arrest zullen wijzen, bepale.

Art. 27. Men herhaalt de aanmerkingen, bij art. 2 en 7 aangewezen, betrekkelijk de onderscheiding van het criminele en correctionele. Indien deze onderscheiding aangenomen wierd, zouden de arrondissements-regtbanken in de criminele zaken alléén de voorbereidende instructie kunnen hebben. Zij zouden niet, zoo als het artikel zulks zegt, medewerken tot de criminele vervolging en tot het uitoefenen van de magt, welke men anderszins uitsluitend aan de hoven zoude willen doen toekennen.

In geen geval kan men aannemen, dat het provinciaal hof een vonnis zoude kunnen vellen, zonder zelve den beschuldigde en de getuigen te hebben gehoord.

Eene afdeeling merkt aan, dat het laatste gedeelte van het artikel ook niet kan aangenomen worden, om reden, dat zulks zoude zijn de geheele openlijke instructiën afschaffen, en op nieuw de geheime criminele procedures invoeren.

Art. 19 en 21. Eene afdeeling verlangt, dat de benoeming der kanton-regters, hunne plaatsvervangers en der griffiers, door den Koning geschiedde, op de aanbieding van eene driedubbelde lijst van kandidaten, door de kanton-kiezers opgemaakt. Dezelve grondt dit voorstel op de redenen, bij art 13. ontwikkeld.

De groote meerderheid eener afdeeling zoude verlangen:

1°. Met het oogmerk, om goede kanton-regters te verkrijgen, dat dezelve voor het vervolg gehouden

Vergadering der Staten-Generaal.

zouden zijn tot het ondergaan van een examen, en dat ten minste die der steden gegradueerd mogten zijn.

2°. Dat dezelve benoemd zouden worden uit dezulken, welke, door de examinateurs bekwaam bevonden zijnde, door hen op de lijst der kandidaten gebragt zijn geworden.

Twee afdeelingen merken aan, dat de wet de kanton-regters moet verpligten, in hun kanton te wonen, behoudens het geval, dat eene stad in verscheidene kantons zoude verdeeld zijn. De regter van een geheel landelijk kanton, grenzende aan eene stad, zoude, behoudens de toestemming van den Koning, in die stad kunnen wonen.

De meerderheid van eene afdeeling verzet zich tegen de bevoegheid, welke men voorstelt te geven aan de kanton-regters, grenzende aan de zitplaats van een hof of regtbank, om te gelijker tijd als advokaat te praktizeren.

Art. 22 en 23. De meerderheid der leden van eene afdeeling vraagt, dat de regtsmagt van de kanton-regters in correctionele zaken beperkt worde tot bloot politie-overtredingen, of dat men ten minste kunne appelleren van hunne uitspraken, vijf guldens boete te boven gaande.

Eene andere afdeeling heeft dezelve vraag gedaan.

Eene afdeeling is van oordeel, dat het voegzaam is, de som van 50 guldens, waarvan in het volgende artikel melding wordt gemaakt, te brengen op 25 guldens. De regtvaardigheid van één enkel persoon wordt spoedig verdacht gehouden; het appel zal denzelven behoedzaam maken en zal strekken, om zijne uitspraken te regtvaardigen, indien dezelve bekrachtigd worden. Voor de geringste klassen, maken 25 guldens, in verscheidene provinciën, een groot gedeelte uit van het gewoon vermogen. Dezelfde afdeeling verlangt, dat de competentie van den kanton-regter, welke op 300 guldens bepaald is, bij art. 22 gebragt worde op 100; daarbij aanmerkende, dat het aanzien van den regter niet afhangt van het grootst mogelijk getal gedingen, maar van de onzijdigheid en billijkheid zijner uitspraken, en dat de pleiter minder gewigt moet hechten aan het voordeel, hetwelk voor hem zoude ontstaan uit de nabijheid van den regter, dan wel aan de zekerheid, dat zijne zaak toebetrouwd zal worden aan meer verlichte personen, dan men eenen ongegradueerden regter kan veronderstellen te zijn.

Eene afdeeling vraagt, of de bepaling van No. 1, art.

22, van toepassing is op het geval, dat, bij voorbeeld, betaling gevorderd wordt van een canon, van 300 guldens, waarvan het kapitaal 7,500 guldens is? Zal men onderscheid maken of de titel ontkend wordt dan niet? Zal het in de gevallen, waarin het voorwerp, uit zijnen aard, eene onbestembare waarde heeft, zoo als bij servituten, genoegzaam zijn, dat de eischer de som, waarop hij zijn belang waardeert, opgeve, en zal de verweerder deze opgave niet kunnen tegenspreken, ten einde eene exceptie van incompententie daarop te gronden. De sectie zoude verlangen, dat de wet, omtrent deze gevallen, waarvan men de voorbeelden zoude kunnen vermenigvuldigen, regelen van eene gemakkelijke toepassing bevattede. Vergadering der Staten-Generaal.

Op no. 2 van art. 22 vraagt eene afdeeling, of men de zoo nuttige attributen der zoogenoemde *chambres de prudhommes* in deze zal afschaffen.

Eene afdeeling merkt, met betrekking tot art. 22 no. 4, aan, dat behalve, dat den eigenaar de weg open is van parate executie, indien er een autentiek huur-kontrakt bestaat met eene stipulatie, en dat, zoo de pachter of huurder in oppositie komt, de arrondissements-regtbank spoedig zal kunnen beslissen, het gevaarlijk schijnt te zijn, om den kanton-regters de bevoegdheid te geven, welke hun deze § toekent, in het geval, dat het goed, in huur afgestaan, voor den pachter of huurder, eene bezitting uitmaakt, van welker behoud of verlies zijn fortuin afhangt. Indien de bepaling van deze § behouden blijft, zoo vindt de groote meerderheid der afdeeling de gestelde som van ƒ 300:00 te hoog, en volhardt bij haar gevoelen dat ƒ 75:00 genoegzaam zoude zijn. Men moet schroomen, om de competentie van de kanton-regters te veel uit te breiden, wanneer men bedenkt, dat, om hunne verkeerde uitspraken te doen veranderen, er geen andere toevlugt is dan de civiele regtbanken, die bij arrest zullen wijzen, ten getale van drie leden. Deze aanmerking is van te meer gewigt, indien de leden der regtbanken niet voor hun leven benoemd worden.

Eene afdeeling meent, dat, in het geval van no. 4, art. 22, de kanton-regters de bevoegdheid niet moeten hebben om bij arrest te wijzen tot en begrepen de som van 50 guldens. De questie, betreffende onroerende goederen, tegen eene huur van 50 guldens 's jaars afgestaan, is van een ongelijk grooter belang, dan die, betreffende eene eenmaal betaald wordende som van 50 guldens.

Vergadering der Staten-Generaal.

Eene afdeeling keurt het niet goed, dat de kanton-regters zelfs ter eerster instantie zouden uitspraak doen, in zaken, waarvan het onderwerp uit zijne aard eene onbepaalde waarde heeft, om dat maar al te dikwijls het belang in soortgelijke zaken zoodanig groot is, dat het gevaarlijk zoude worden, de arrondissements-regtbanken daarin bij arrest te doen wijzen.

Art. 24. Eene afdeeling meent, dat de bepaling zonder heilzaam gevolg moet blijven, welke den kanton-regter verpligt, om, tegen zijnen zin, scheidsman of regter te zijn, op aanvraag van partijën, in zaken geheel buiten zijne competentie gelegen.

De bepaling van het tegenwoordig vigerend wetboek, te dien opzigte, is uiterst zeldzaam of nooit van toepassing geweest. Het staat hiermede gelijk met de verpligting, om zich te trachten te verstaan voor den vrederegter, hetwelk verre af is van de goede gevolgen te hebben voortgebragt, die men er van verwachtte, zoodat men het regt als alleen schoon in de bespiegeling beschouwt. Overigens gelooft de afdeeling, dat de proeve tot conciliatie voor de regtbank zelve, wijsselijk ingerigt zijnde, van eene goede uitwerking zal zijn.

Eene afdeeling merkt aan, dat men uit het artikel zoude kunnen afleiden, dat de bepaling, daarin vervat, slechts van toepassing is dáár, waar geene arrondissements-regtbank is. Men behoorde, om zoodanige verkeerde uitlegging voor te komen, het artikel met het woord *bijzonder* te beginnen, of dit woord in te voegen na dat van *kanton-regters* in den tweeden regel.

Art. 25. De bevoegdheid, om van misdrijf verdachte personen provisioneel in verzekering te stellen, geeft aan de kanton-regters eene groote magt, door het onbestemde van deze uitdrukking, en schijnt zelfs strijdig met artikel 169 der Grondwet, zoo als in meer dan eene afdeeling is aangemerkt.

Art. 26. Eene afdeeling, bevindende, dat de omvang der bevoegdheid van de kanton-regters veel grooter is, dan van de tegenwoordige vrederegters, merkt aan, dat het haar voorkomt, dat het hoofd van het gemeentebestuur, in de plaats, waar het kanton-geregt is gevestigd, veel bezwaar zal ondervinden, door verpligt te zijn, om het openbaar ministerie, en wel zonder belooning, bij het kanton-geregt waar te nemen.

Art. 27—30. Verschillende afdeelingen hebben aangemerkt, dat het met het maximum en minimum der jaar-

wedden eveneens gelegen is als met dat van het getal leden der hoven en regtbanken. Het 61ste artikel der Grondwet wil, dat de jaarwedden van elk der ambtenaren van de regterlijke magt bij de wet bepaald zij. In afwachting dezer bepaling, zoude de laatste paragraaf van artikel 27 alleen genoegzaam zijn. Vergadering der Staten-Generaal.

Alle de afdeelingen hebben zich tegen de invoering van leges en jura verklaard, welke ten minste met den geest der Grondwet zouden strijdig zijn, alzoo deze verlangt, dat de regters uit de schatkist betaald worden, overeenkomstig de bepaling der wet, terwijl dit eene nieuwe belasting zoude zijn, welke geheven zouden worop hen, die voor de regtbanken zich komen te verdedigen, en daar door alleen de belastingen betalen, bestemd ter schadeloosstelling van de regters.

De afdeelingen hebben zich integendeel verklaard voor de bepaling der jaarwedden, volgens de opgaven van art. 29, uit aanmerking van het belang, hetwelk de burgerlijke maatschappij er bij heeft, om de leden der regterlijke magt uit den gezonken staat op te beuren, waarin deze gevallen is, en hun de onafhankelijkheid en onbezordheid te verzekeren, welke hun noodig zijn, om zich geheel aan de gewigtige werkzaamheden, waarmede zij belast zijn, te kunnen toewijden. Eene afdeeling heeft er bij gevoegt, dat, indien de staat der geldmiddelen niet toeliet, om van nu aan de jaarwedden der leden van de regterlijke magt op de verlangde hoogte te bepalen, het alsdan voegzaam zoude zijn er de middelen toe te vinden, door eene eenvoudige vermindering der jaarwedden van andere openbare ambtenaren en bedienden.

Algemeene Aanmerking.

Meest alle afdeelingen hebben den wensch geuit, dat de openbare beraadslaging over dit ontwerp van wet uitgesteld bleve tot de volgende zitting der Staten-Generaal, te meer daar het vierde ontwerp, vereischt, om de organisatie der regterlijke magt volledig te maken, nog is ontbrekende.

Eene andere reden komt, daarenboven, hier in aanmerking, deze namelijk, dat niets in werking kan gebragt worden zonder eene transitoire wet, om den loop der zaken te regelen, in afwachting van de wetboeken.

Vele leden eener afdeeling opgemerkt hebbende, dat het uit de wijze, waarop de onderzochte ontwerpen,

Vergadering der Staten-Generaal.

betrekkelijk de regterlijke magt, zijn gesteld, alsmede uit het verband, daarin, met de wetboeken te ontdekken, blijkt, dat het voornemen niet is, dezelve in werking te brengen vóór het aannemen der wetboeken, zonden verlangen, dat het gouvernement zich deswege verklaarde. Andere leden bepalen zich, om hun verlangen te kennen te geven, dat het overige, wat noodig is, om het nieuw systema der regterlijke magt te vestigen, onmiddellijk wordt voorgedragen, om, zonder verwijl, de dadelijke invoering van hetzelve te verkrijgen (1).

Het voorstel afgekeurd.

De deliberatiën hadden plaats op den 5den Junij, waarbij achtervolgens het woord werd gevoerd door de heeren: *Liefmans*, *Poulet*, *Reyphins*, *Moreau*, *de Bioul*, *van Utenhove van Heemstede*, *Warin*, *Gendebien*, *Membrede*, *Geradon*, *van Alphen*, *Kemper*, *Dotrenge* en Graaf *van Hogendorp*; waarop de Minister van Justitie het voorstel verdedigde. Bij de hoofdelijde oproeping verklaarden zich 8 leden vóór en 80 tegen het ontwerp, weshalve de Kamer besloot, hetzelve aan de nadere overweging des Konings aan te bevelen (2).

Ter voldoening aan art. 204 der Grondwet, werd bij missieve van Z. M. op den 13den Mei, een ontwerp van wet aangeboden, nopens de zamenstelling der Algemeene Rekenkamer, derzelver werkzaamheden, bevoegdheid en verpligting (3); zijnde dit ontwerp, volgens den inhoud der voormelde missieve, gegrond op hetgeen de ondervinding als nuttig en noodzakelijk had leeren kennen, om, met vermijding van noodeloozen omslag en vertraging, de regelmatige verantwoording van 's Rijks gelden en goederen volledig te verzekeren. — Op den 31sten kwam eene tweede redactie in, waarop de centrale afdeeling haar rapport uitbragt op den 5den Junij (4). — Den

(1) Staatscour. No. 132.

(2) Wegens het gevoelen der Kamer aangaande de ontwerpen van wet, tot de regterlijke instellingen betrekking hebbende, vergelijke men de Bijdragen van den Graaf *van Hogendorp*. D. V. St. I bl. 106 — 125.

(3) Staatscour. No. 117. (4) Staatscour. No. 135.

8sten daaraanvolgende hadden de beraadslagingen plaats. De heeren: *Reijphins*, *Poulet*, *Gendebien*, *Geelhand della Faille*, *Sandberg*, *van Alphen*, *de Moor*, *Dotrenge*, *Warin* en Graaf *van Hogendorp* voerden bij deze gelegenheid het woord, waarna de concept-wet door den Minister van Financiën werd verdedigd. Bij de hoofdelijke oproeping verklaarden zich 55 stemmen voor en 34 tegen de wet, welke, bij gevolg, aangenomen en naar de Eerste Kamer verzonden werd, zonder resumtie. — De goedkeuring van laatsgenoemde kwam in op den 12den Junij, zijnde de wet, op den 21sten daaraanvolgende uitgevaardigd, van dezen inhoud: Vergadering der Staten-Generaal.

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat, bij het 202 art. der Grondwet, is bepaald, *dat er eene Algemeene Rekenkamer zal zijn, ten einde jaarlijks de rekeningen der verschillende departementen van algemeen bestuur op te nemen en te liquideren, mitsgaders behoorlijke rekening en verantwoording te vorderen van alle bijzondere Lands comptabelen en anderen; alles achtervolgens zoodanige instructiën, als bij de wet zullen worden vastgesteld;* Wet van 21sten Junij nopens de zamenstelling der Algemeene Rekenkamer. (Staatsbl. No. 15)

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, zoo als Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De Algemeene Rekenkamer zal bestaan uit 16 leden, zoo veel mogelijk, uit alle de provinciën van het koningrijk genomen, geadsisteerd door eenen Secretaris.

2. De leden van de Algemeene Rekenkamer zullen moeten bereikt hebben den vollen ouderdom van 30 jaren; uit geenerhande hoofde aan den lande comptabel mogen zijn; geen ander ambt mogen bekleeden, noch leden zijn van de Staten-Generaal of provinciale Staten; zij zullen elkander niet mogen bestaan in of binnen den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap.

3. De leden en de Secretaris der Algemeene Rekenkamer mogen, direkt of indirekt, geen aandeel hebben in eenige besteding, leverantie, verpachting van goederen, regten of middelen, of in eenige zaak, waarover met het Rijk, om voordeel of winst, wordt gecontracteerd.

Vergadering der Staten-Generaal.

... Het is hun almede verboden, eenige pretentiën ten laste van het Rijk, vatbaar om voor de kamer te worden vereffend, hetzij vóór of na de vereffening, te koopen, of voor hunne rekening te nemen, onder welke benaming zulks ook zoude mogen zijn, als ook, om, op eenige wijze, direkt of indirekt, deel te hebben in den aankoop of inlevering van zoodanige pretentiën.

4. Ingeval van vakature geeft de Algemeene Rekenkamer daarvan kennis aan Ons, en aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, ten einde in de vervulling van het lidmaatschap, overeenkomstig het bepaalde bij art. 202 der Grondwet, worde voorzien. De secretaris wordt door Ons benoemd.

5. Uit de leden der Algemeene Rekenkamer wordt door Ons een President verkoren; dezelve wordt slechts voor een vierendeeljaars benoemd, doch is bij zijne aftreding weder verkiesbaar.

6. De president brengt alle de stukken, die aan de Algemeene Rekenkamer, of aan hem in deze zijne kwaliteit worden toegezonden, ter deliberatie van de vergadering, maakt de conclusiën volgens de meerderheid der stemmen op, en beslist, de stemmen stakende, door de presidiale stem.

Geene conclusiën zullen in de vergadering der Algemeene Rekenkamer kunnen genomen worden, indien niet acht leden, de President daaronder begrepen, tegenwoordig zijn.

7. De President en leden mogen niet delibereren over eenige zaak, hun zelve of hunne naastbestaande in of binnen den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap betreffende.

8. De President is bevoegd, aan de leden en den secretaris, permissie te geven om zich, uiterlijk voor den tijd van acht dagen, te absenteren.

Het kollegie zelve staat verlof toe voor meer dan ééne week, en voor niet langer dan zes weken.

Wanneer eenig langer verlof mogt noodig zijn, zal het verzoek daartoe onmiddelijk aan Ons worden gedaan.

9. Alle rekeningen zullen in de Algemeene Vergadering moeten opgenomen en gesloten worden. Ter bevordering van het voorloopig onderzoek der zaken, waaromtrent de beslissing van de vergadering vervolgens moet plaats hebben, en ter behandeling van de zoodanige, welke daaraan niet behoeven te worden onderworpen, verdeelt de Algemeene Rekenkamer zich in onderscheidene tafels; deze verdeeling, en alles, hetgeen de verde-

re interieure werkzaamheden van de Algemeene Rekenkamer betreft, zal worden geregeld bij een reglement van orde, hetwelk door Ons, op hare voordragt, zal worden gearresteerd. Vergadering der Staten-Generaal.

10. De organisatie der bureaux van de Algemeene Rekenkamer en de instructie voor den Secretaris zullen, door Ons, op hare voordragt, worden vastgesteld; de Kamer zelve zal hare geëmploijeerden en bedienden van de noodige instructiën voorzien, en zullen deze geëmploijeerden en bedienden, door Ons, op hare voordragt, worden aangesteld.

Het bepaalde bij het 3de artikel is insgelijks toepasselijk op alle de ambtenaren en bedienden der Algemeene Rekenkamer, zonder uitzondering.

11. Alle charters, stukken of dokumenten, ter Algemeene Rekenkamer berustende, zullen aldaar zorgvuldig moeten worden bewaard; zullende daarvan geene afgifte geschieden, anders dan ten gevolge van een besluit door Ons genomen, of op requisitie van den regter; door het kollegie zal visie, afschrift, of extract van de voorzeide charters, stukken en documenten mogen worden toegestaan.

12. Door de Algemeene Rekenkamer wordt eene naauwkeurige controle uitgeoefend op de uitgaven en de verantwoording van 's Rijks penningen, goederen en eigendommen, overeenkomstig de bepalingen, hierna gemaakt.

13. De rekening, wegens de gewone en buitengewone staatsinkomsten, die, door de wet, tot bestrijding van 's Rijks uitgaven, zullen zijn aangewezen, moet ter Algemeene Rekenkamer worden overgebragt, en aldaar opgenomen en gesloten; deze rekening wordt vergezeld van volledige bewijzen, dat de daarbij vermelde sommen met er daad bij 's Rijks schatkist zijn ingekomen. Het model van deze rekening, en de formulieren van deze bewijzen, zoo wel als het tijdstip van overbrenging ter Algemeene Rekenkamer, worden door Ons vastgesteld, na deswege de consideratiën van de Algemeene Rekenkamer te hebben gehoord.

14. De Algemeene Rekenkamer zal speciaal toezien, dat de verordeningen omtrent de staats-uitgaven, bij het 127ste artikel der Grondwet daargesteld, behoorlijk effekt sorteren, mitsgaders, dat de sommen, bij de tienjarige en jaarlijksche begrootingen van staatsbehoeften, door Ons disponibel gesteld, niet worden overschreden, noch

Vergadering der Staten-Generaal.

tot andere einden aangewend, dan waartoe deze posten, door Ons, bestemd zullen zijn.

15. Geene dispositie van betaling, op de begrooting der staats-uitgaven geaffecteerd, zal geordonneerd kunnen worden, zonder dat die uitgave, vooraf, bij de Kamer zij onderzocht, verevend en geregistreed.

Alle provisionele betalingen, welke, op Onze autorisatie, door eenig departement van algemeen bestuur zouden mogen geordonneerd worden, zullen als voorschotten aangemerkt en aan het onderzoek en de vereevening en registratie van de Algemeene Rekenkamer onderworpen zijn, alvorens als volkomen gewettigde staats-uitgaven te mogen worden beschouwd. De verordeningen, die, ten aanzien van dit een en ander, zullen worden gevolgd, worden door Ons gearresteerd, na deswege de consideratiën der Algemeene Rekenkamer te hebben gehoord.

16. De Algemeene Rekenkamer zal niet vermogen over te gaan tot de daarstelling der in het voorgaand artikel bedoelde vereveningen, ten zij aan dezelve gebleken zij, dat de uitgaven bij algemeene of speciale besluiten door ons zijn geautoriseerd.

17. De bedenkingen, die bij de Algemeene Rekenkamer zouden mogen vallen, wegens schuldvorderingen, ten laste van den Staat, bij haar ingebragt, en in het algemeen op alle stukken ter vereevening bij haar ingediend, zullen door de Kamer worden medegedeeld aan het departement van algemeen bestuur, met het beheer van 's Rijks schatkist belast, ten einde gelegenheid te geven tot het hooren der belanghebbenden, tot het oplossen der gemaakte bedenkingen, of tot het maken van tegenbedenkingen door het departement van algemeen bestuur, dien het aangaat.

18. De rekening, wegens de gewone en buitengewone staats-uitgaven, moet ter Algemeene Rekenkamer worden overgebragt, en aldaar opgenomen en gesloten; daarin worden geenerhande betalingen definitivelijk geadmitteerd, omtrent welke het onderzoek en de vereevening, bij art. 15 vermeld, niet hebben plaats gehad. Het model van deze rekening, mitsgaders het tijdstip van derzelver indiening, wordt door Ons vastgesteld, na deswege de consideratiën van de Algemeene Rekenkamer te hebben gehoord.

19. Achtervolgens art. 5 der wet van den 12den Januarij 1816, *houdende toewijzing van fondsen aan de amortisatie kas*, zal jaarlijks eene speciale kommissie uit de Algemeene Rekenkamer door Ons worden benoemd, tot

het opnemen en sluiten der rekening van de gehoudene directie over dezelve kas; bij het openen der gezegde verantwoording, zullen de bestaande wettelijke voorschriften, mitsgaders de regelen eener strikte comptabiliteit, en eene behoorlijke geheimhouding, in het oog worden gehouden. Vergadering der Staten-Generaal.

20. Het dubbeld van het grootboek der nationale schuld zal ter Algemeene Rekenkamer berusten en worden aangenomen, overeenkomstig de bepalingen en reglementen deswege reeds gemaakt of nog te maken.

Ten aanzien van de inschrijvingen der pensioenen zullen insgelijks worden gevolgd de bepalingen deswege reeds gemaakt of nog te maken, zoo wel als de algemeene voorschriften hiervoren bij art. 16 vastgesteld.

21. De Algemeene Rekenkamer houdt mede de noodige registers van alle geldleeningen, voorschotten en andere operatiën tot stijving van 's Lands schatkist, zoodanig als vereischt zal worden, om de regtige verantwoording derzelve te verzekeren.

22. De Algemeene Rekenkamer zal opnemen en sluiten de rekeningen van de provinciale ontvangers-generaal; zij zal zich moeten verzekeren, dat de staats-inkomsten daarbij verantwoord worden, overeenkomstig de algemeene rekening van ontvangst, welke, volgens art. 13, aan haar zal zijn overgelegd.

Wat de staats-uitgaven aangaat, zal de Algemeene Rekenkamer zich moeten verzekeren, alvorens die uitgaven in de rekeningen van de ontvangers-generaal definitivelijk te lijden, dat dezelve een deel uitmaken van de rekening en verantwoording, in art. 19 vermeld.

23. Bij afzonderlijke besluiten, zullen door Ons aangewezen worden de verdere gewone en buitengewone lands comptabelen en anderen, welker rekeningen, zoo wegens geldelijke administratie, als wegens goederen en eigendommen van het Rijk, door de Algemeene Rekenkamer, zullen worden opgenomen en gesloten; daaronder zullen in alle gevalle gebragt worden alle degene, aan welke, uit 's Lands penningen, eenige gelden ter goede rekening worden verstrekt.

24. Tusschen de Algemeene Rekenkamer en de comptabelen bestaat, ten aanzien van het doen van rekening, eene onmiddellijke betrekking, onafhankelijk van de departementen van algemeen bestuur, waaronder deze comptabelen zouden mogen ressorteren.

25. De tijd, binnen welken ieder comptabele zijne rekening ter Algemeene Rekenkamer moet inzenden, zal,

Verdeeling der Staten-Generaal.

door Ons, bij speciale besluiten, worden bepaald, op voordragt van het daarbij betrokken departement van algemeen bestuur, en na gehoord te hebben de consideratiën van de Algemeene Rekenkamer.

26. Alle gelden, ter goede rekening verstrekt, zullen moeten zijn verantwoord, uiterlijk binnen *zes* maanden, nadat dezelve zullen zijn toegestaan; wanneer eenig comptabele te dezen aanzien in gebreke blijft, zullen, ten zijne behoeve, geene verdere dispositiën tot soortgelijke verstrekkingen ter Algemeene Rekenkamer kunnen worden geregistreerd; maar zal, van de nalatigheid dezes rekenpligtigen, door de Algemeene Rekenkamer aan Ons worden kennis gegeven, ten einde, deswege, naar bevind van zaken, zoude kunnen worden gedisponeerd.

27. Onverminderd de verpligting van de departementen van algemeen bestuur, om de aan hen ondergeschikte comptabelen tot het doen van behoorlijke verantwoording te houden, zal de Algemeene Rekenkamer de comptabelen, in art. 22 en volgende bedoeld, tot het inzenden hunner rekeningen interpelleren, onder oplegging aan de nalatigen eener gepaste boete, ten profijte van 's Rijks schatkist, die, in geen geval, de helft van het vaste traktement van den comptabelen zal mogen te boven gaan, het bedrag van deze boete, zal, op aanvrage der Algemeene Rekenkamer, door tusschenkomst van het departement van algemeen bestuur, met het beheer van 's Rijks schatkist belast, worden ingevorderd, en de kwitantie, wegens de gedane betaling, binnen den tijd, door de Algemeene Rekenkamer te bepalen, aldaar door den comptabelen worden ingezonden; wanneer de comptabele gedurende den tijd van *zes* maanden, te rekenen van den dag, dat hij kennis van de interpellatie zal bekomen hebben, nalatig mogt blijven, zijne rekening in te zenden, zal, van die nalatigheid, door de Algemeene Rekenkamer, aan Ons worden kennis gegeven, ten einde deswege, naar bevind van zaken, zoude kunnen worden gedisponeerd.

28. De Algemeene Rekenkamer is verpligt, om de aanmerkingen, op de rekening vallende, ook mede te deelen aan het departement van algemeen bestuur, waaronder de comptabele ressorteert, en is voorts gehouden tot de finale opneming en sluiting der rekening, uiterlijk binnen drie maanden, nadat die rekening ontvangen, of de laatste beantwoording der gemaakte bedenkingen ter Algemeene Rekenkamer zal zijn ingekomen; van de onafgedane gebleven rekeningen, gedurende de laatst ver-

loopene drie maanden, zal fuccesfivelijk, door de Algemeene Rekenkamer, aan Ons eene opgave worden gedaan, waarbij de redenen der vertraagde afdoening zullen moeten worden opgegeven. Vergadering der Staten-Generaal.

29. Ingeval de opgenoemde rekening een voor den comptabelen voordeelig flot oplevert, zal dit flot van rekening, door de Algemeene Rekenkamer, onverwijld aan het daarbij geconcerneerd departement van het algemeen beftuur worden toegezonden, ten einde, tot de meest fpoedige voldoening daarvan, de noodige maatregelen te nemen.

30. Het dubbeld der geflotene rekening wordt, in alle gevallen, aan den comptabelen toegezonden, die de vrijheid zal hebben, om zich, binnen twee maanden na de ontvangst, ter Algemeene Rekenkamer, ingeval van bezwaar, aan te melden.

De Kamer zal bevoegd zijn, om, op verzoek van den belanghebbenden, werkelijk door haar gedane diminutiën, roijementen, extenfiën, loquaturs, en andere apostillen, bij refumtie of bij verhaal af te doen of te admitteren; alles met in het ooghouding van de algemeene of bijzondere autorifatiën, door Ons, op het ftuk der ftaats-uitgaven verleend.

31. Na verloop van de twee maanden, in het vorig artikel vermeld, of na verloop van gelijke twee maanden, nadat eenige rekening ter Algemeene Rekenkamer bij refumtie zal zijn opgenomen en gefloten, of nadat, wegens de ingediende klagte van den comptabelen, volgens de hierna, in art. 33 gemaakte bepalingen, uitfpraak is gedaan, en deze uitfpraak ter kennis van de Algemeene Rekenkamer gebragt zal zijn, wordt de rekening gehouden voor geheel afgedaan en gefloten; zullende mitsdien eene akte, het nadeelig flot der rekening bepalende, door de Algemeene Rekenkamer worden opgemaakt en gezonden aan het departement van algemeen beftuur, met het beheer van 's Rijks fchatkist belast, ten einde de invordering daarvan plaats hebbe; een duplicaat dezer akte wordt, door de Algemeene Rekenkamer, mede gebragt ter kennisfe van het departement van algemeen beftuur, waaronder de comptabele behoort.

32. De bewijzen der betaling van alle nadeelige floten van rekening zullen, door de daarbij geconcerneerden, ter Algemeene Rekenkamer moeten worden ingezonden, ten einde daarop decharge te bekomen der fommen, waarmede zij alsnog in de registers der algemeene Rekenkamer ftonden belast; van deze decharge zal be-

Verandering der Staten-Generaal.

behoorlijk bewijs aan den belanghebbende moeten worden afgegeven. Van de bewijzen van betaling, die ter Algemeene Rekenkamer niet zullen zijn ontvangen, binnen *drie* maanden, na het uitgeven der akte, bij het voorgaande artikel gemeld, zal aan Ons worden kennis gegeven, gelijktijdig met de opgaven van de niet opgenomene rekeningen, aan het slot van art. 28 voorkomende.

33. Alle klagten, tegen diminutiën, royjementen, expensiën, loquaturs en andere apostillen, bij de Algemeene Rekenkamer geordonneerd of gearresteerd, omtrent aan haar door de comptabelen gedane rekeningen of verantwoordingen, zullen door die genen, welke zich daarbij bezwaard mogten oordeelen, aan ons worden ingediend, ten einde, vervolgens, door eene kommissie van *vijf* leden uit den Raad van State, daartoe jaarlijks door Ons te benoemen, te worden beoordeeld.

In geval deze kommissie van revisie de ingebragte bezwaren ongegrond mogte bevinden, beslist dezelve dadelijk, zonder hooger beroep; wanneer de bezwaren daarentegen gegrond mogten schijnen, zal de kommissie deswege met de Algemeene Rekenkamer in correspondentie treden, ten einde die op te heffen, en, daarin niet kunnende slagen, zal zij Onze uitspraak inroepen, met overlegging van alle de stukken, in de zaak gewisseld en tot dezelve betrekkelijk.

34. Door de Algemeene Rekenkamer wordt toegezien, dat 's lands comptabelen de vereischten borgtogten stellen, achtervolgens de algemeene of speciale besluiten, dienaangaande door Ons genomen of verder te nemen.

Indien uit de opgaven wegens de gestelde borgtogten, die ter Algemeene Rekenkamer worden ingezonden, van verzuim blijken mogt, zal de Algemeene Rekenkamer den comptabelen deswege interpelleren, en, dit zonder vrucht blijvende, wordt daarvan door haar, aan Ons, kennis gegeven.

35. De Algemeene Rekenkamer zal door het belanghebbende departement van algemeen bestuur worden gehoord, alvorens over te gaan, tot vermindering of translatie van hypotheken, gesteld tot securiteit van den lande, door fungerende comptabelen, of door ontslagene, wier rekeningen niet zijn gesloten.

36. De Algemeene Rekenkamer zal Ons dienen van rapport, berigt, consideratiën en advies, op alle zoodanige stukken, als, door Ons, tot dat einde, aan haar zullen worden toegezonden; — zij zal, binnen de drie eerste maanden, van ieder jaar, aan Ons een naauwkeurig

verslag geven van de werkzaamheden door haar in het vorig jaar verrigt; zij is bevoegd, om aan Ons al zulke voordragten te doen, als naar haar inzien kunnen strekken tot vereenvoudiging of besparing van staats-uitgaven; mitsgaders, om aan het daarbij belanghebbende departement van algemeen bestuur, de haar voorkomende bedenkingen mede te deelen, wegens den aard of de geldelijke strekking van de bedingen of van de daarmede verbondene leverantiën en prestatiën, zonder dat deze bedenkingen den loop der zaken, of het verkregen regt van derden, zullen kunnen vertragen of belemmeren.

Vergadering der Staten-Generaal.

37. Aan de onderscheidene departementen van algemeen bestuur zal de Algemeene Rekenkamer, des verzocht, alle zulke inlichtingen geven, als tot derzelver werkzaamheden betrekking hebben, met wederkeerige verpligting, aan de zijde der departementen van algemeen bestuur, ten opzigte van de Algemeene Rekenkamer.

38. De vorm van de instelling der verantwoording van 's lands gelden of eigendommen, zoo wel als van de justificatoire bescheiden, daartoe behoorende, en in het algemeen van alle rekenbare dokumenten en stukken, tot de werkzaamheden der Algemeene Rekenkamer betrekkelijk, en waaromtrent hiervoren Onze onmiddellijke dispositie niet is voorbehouden, wordt door haar niet gearresteerd, zonder voorafgaand overleg met de daarbij geconcerneerde departementen van algemeen bestuur, die mede van hunne zijde geene verordeningen van zoodanigen aard voorschrijven, zonder vooraf dienaangaande de consideratiën van de Algemeene Rekenkamer te hebben ingenomen.

39. Bij aldien, direktelijk of indirektelijk, ter kennis der Algemeene Rekenkamer mogt komen, dat eenige aanslagen gesmeed of pogingen gedaan worden tot ondermijning van 's lands crediet, tot benadeeling van 's lands financiën, tot vermindering der eigendommen van den Staat, of tot verwarring der administratie van 's lands penningen, zal de Kamer zulks onverwijld ter Onzer kennisse brengen, en bovendien vermogen, en gemeenschappelijk met de departementen van algemeen bestuur behooren mede te werken tot al datgeen, hetwelk ter bevordering van tegenovergestelde einden zoude kunnen verstrekken.

40. De leden en de secretaris der Algemeene Rekenkamer zullen, alvorens in functie te treden, ieder op de wijze zijner gezindheid, in Onze handen afleggen den eed (belofte), dat zij, om te worden benoemd tot het

Vergadering der Staten-Generaal. ambt, waartoe zij geroepen zijn, noch direktelijk, noch indirektelijk, aan eenige personen, hetzij in of buiten het bestuur, onder wat naam of voorwendsel ook, eenige gift of gave beloofd of gegeven hebben, noch te beloven of geven zullen; en voorts, dat zij zullen zijn getrouw aan den Koning; dat zij de Grondwet zullen onderhouden en handhaven, en dat zij hunnen post, ter goeder trouw, met alle naarstigheid, eerlijkheid en onzijdigheid zullen waarnemen; dat zij wijders nimmer direkt of indirekt eenige giften of geschenken, zelfs niet van spijs of drank, zullen aannemen, genieten of zich doen toezeggen, van eenige comptabelen, aannemers, leveranciers of andere personen, welke zij weten of vermoeden, eenige rekening, pretensie of andere zaak te zullen hebben of krijgen, waarover de Algemeene Rekenkamer op eenigerhande wijze, zoude hebben te beslissen, en dat zoo wel vóór als na de opneming en sluiting der rekeningen, declaratiën of andere stukken, of na den afloop der zaak, en dat zij eindelijk hunne instructiën, met alle naauwgezetheid zullen opvolgen en nakomen, zonder zich van de stipte vervulling der pligten, die op hen rusten, te laten aftrekken. Soortgelijke eed zal door alle de ambtenaren en bedienden der kamer worden afgelegd in handen van den President.

Verzoekschrift van P. J. Delattre. Het verzoekschrift van zekeren *Pierre Joseph Delattre*, landbouwer in de provincie Henegouwen, gaf, op den 26sten Mei, aanleiding tot eenige discussiën, ten gevolge waarvan, op voorstel van den heer *de Langhe*, met eene meerderheid van 40 leden tegen 23, besloten werd tot de verzending van dit rekwest aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en van den Waterstaat. Dit verzoekschrift, waarvan door de kommissie tot de petitiën, bij monde van den heer *Rosier*, verslag werd gegeven, en ten doel hebbende de bestaande wetgeving ten opzigte der groote wegen te doen veranderen, hield onderscheidene bezwaren in tegen het dekreet van den 17den October 1811, waarbij aan de bewoners der landhoeven langs de grooten wegen de verpligting was opgelegd, om de grachten of slooten naast dezelve op te halen. De rekwestrant

hoopte dat, ten gevolge van het door hem voorgedragene, de bepalingen van het 109de artikel van het dekreet van den 17den October 1811 zoude worden ingetrokken, of ten minste, dat men aangaande het gewigt der vrachten van zekere wagens, voor de circulatie der opbrengst van den oogst, meer inschikkelijkheid zoude gebruiken (1) — De heer *van Lijnden van Hoevelaken* ontwikkelde in de daar aan volgende zitting, op den 29sten, de gronden, welke hem tegen het verzenden van dit verzoekschrift aan den Minister hadden doen stemmen, en verzocht dat in de notulen aanteekening geschiedde, dat hij, in het besluit deswege genomen, niet had ingestemd. Vergadering der Staten-Generaal.

Het gewoon jaarlijksch verslag, wegens den staat van het onderwijs, overeenkomstig de bepaling der Grondwet, kwam in op den 29sten Mei; wordende hetzelve, op den 12den Junij, van dat wegens den staat van het armen-wezen gevolgd. Verslag wegens den staat van het onderwijs en van het armen-wezen ingezonden.

In de zitting van den 8sten Junij werd, bij missieve van den Staatsraad belast met de directie der Staatssecretarie, het navolgend besluit des Konings medegedeeld: Besluit van 8 Junij nopens de mededeelingen tusschen de Staten-Generaal en de Departementen van Algemeen Bestuur (Staatscour. No. 136).

Gezien de vijfde afdeeling van het derde hoofdstuk der Grondwet en meer bijzonder de artikelen 105, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117 en 118, reregelende de onderlinge officiële betrekkingen tusschen de onderscheidene gedeelten van de wetgevende magt;

En in aanmerking nemende, dat er, behalve de betrekkingen, bij de Grondwet bepaald, geene andere tusschen het gouvernement en de beide Kamers der Staten-Generaal kunnen bestaan, dan zoodanige officieuse mededeelingen van de kommissarissen, door Ons met de ontwikkeling der gronden van gedane voordragten belast, aan de afdeelingen der beide Kamers, en wederkeerig, als met Onze voorkennis geschieden, en die bevorderlijk zijn tot daarstelling van dat gemeen overleg, hetwelk een der voornaamste grondslagen van 's Lands wetten uitmaakt;

Overwegende, dat, niettemin, sedert eenigen tijd, bij

(1) Staatscour. No. 133.

Vergadering der Staten-Generaal.

besluiten van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, sommige aan haar ingediende rekwesten zijn verzonden aan hoofden van departementen van algemeen bestuur, en dat nu onlangs, ten gevolge van eene raadpleging van de Tweede Kamer van den 31sten Mei ll., eene mededeeling aan het gouvernement gedaan is, welke het kenmerk der hierboven bedoelde officieuse mededeelingen geheel en al mist;

Hebben goedgevonden en verstaan, de hoofden der onderscheidene departementen van algemeen bestuur aan te schrijven en te gelasten, zoo als geschiedt bij deze:

1°. Om, ieder, voor zoo veel aangaat zoodanige ontwerpen van wet, met welker ontwikkeling Wij hen meer bijzonderlijk zullen hebben belast, zorgvuldiglijk te onderhouden die officieuse mededeelingen, welke met de afdeelingen der beide Kamers van de Staten-Generaal, onder Onze voorkennis, tot dus verre hebben plaats gevonden; als wordende het voortzetten dier officieuse betrekkingen door Ons bij voortduring beschouwd als zeer bevorderlijk te zijn aan het gemeen overleg, met hetwelk 's Rijks wetten, volgens de Grondwet, behooren te worden daargesteld, en

2°. Om zich van nu voortaan te onthouden, eenige, hetzij officiële, hetzij officieuse mededeelingen aan te nemen, welke in onmiddellijk verband staan met, of het gevolg zijn van raadplegingen of besluiten van eene of andere Kamer der Staten-Generaal, en aan hen, door of van wege eene dier Kamers, regtstreeks mogten worden gedaan.

Het tegenwoordig besluit zal worden medegedeeld aan beide de Kamers der Staten-Generaal en aan de hoofden der onderscheidene departementen van Algemeen Bestuur.

De vergadering gesloten.

De sluiting der bijeenkomst had plaats op den 12den Junij, ten gevolge een besluit des Konings, op den 11den op het Loo genomen, waarbij de Minister van Binnenlandsche Zaken werd gekommitteerd, om de Vergadering, uit naam van Z. M., te sluiten, na vooraf aan Hun Ed. Mog. kennis te hebben gegeven, wegens het, op den 9den bevorens plaats gehad hebbende, overlijden van H. K. H. de Prinsesse Douairiere van Oranje-Nassau, moeder des Konings (1).— Ten ge-

(1) Zie boven bl. 15.

melde dage begaf zich de Minister naar de vereenigde zitting der beide Kamers, en, na op de gewone plegtige wijze door eene kommissie van leden binnen geleid te zijn en plaats genomen te hebben, voldeed dezelve aan den hem opgedragen last, in dezer voege: Vergadering der Staten Generaal.

EDEL MOGENDE HEEREN!

De Koning en de koninklijke familie zijn in een' diepen rouw gedompeld. U Ed. Mog. en de natie zullen in denzelven deelen.

De doorluchtige moeder van Onzen beminden Koning, H. K. H. Mevrouw de Douairière van Oranje-Nassau, geboren Prinses van Pruissen, is, den 9den dezer maand, ongeveer ten 2 ure in den namiddag, op het kasteel het Loo, overleden. Een verheven karakter, koninklijke deugden, zullen hare nagedachtenis doen eerbiedigen; hare weldadigheid zal die dierbaar doen zijn.

De Koning draagt mij op, U Ed. Mog. deze droevige gebeurtenis mede te deelen. Hij gelast mij tevens, dezelven kennis te geven, dat, de onderscheidene concept-wetten, die Hij voornemens was U Ed. Mog., gedurende de tegenwoordige zitting, voor te dragen, aan derzelver beraadslagingen onderworpen geweest, of ingetrokken zijnde, ten einde op nieuw aan U Ed. Mog. te worden voorgehouden, niets belet, dat de zitting worde gesloten, en, ingevolge zijne bevelen, Ed. Mog. Heeren, kom ik daarvan de verklaring doen.

In naam des Konings, verklaar ik de tegenwoordige zitting der Staten gesloten en geëindigd.

Hoogst belangrijk was het volgend besluit door Z. M., gedurende de jongste bijeenkomst, op den 27sten Januarij, genomen:

Nader gelet op de voordragt van Onzen Staatsraad, Direkteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Accijnsen, van den 15den Mei 1819, n°. 12; Besluit wegens herziening des Belastingstelsels (Staatsc. No. 29).

Gezien de rekwesten, aan Ons ingediend door de heeren *W. J. Willink*, c. s., kooplieden te Amsterdam, als mede door de kamer van koophandel en fabrijken te Rotterdam, houdende bezwaren over het tegenwoordig stelsel der In- en Uitgaande Regten en Accijnsen;

Gezien het rapport, daarop uitgebragt door Onzen Staatsraad, Direkteur Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirecte Belastingen, van den 10den November 1819, n°. 1.

In aanmerking nemende het verschil van gevoelens, hetwelk, bij onderscheidene gelegenheden, is aan den dag gelegd, zoo wegens de strekking van het tegenwoordig stelsel van in- en uitgaande regten en accijnsen, als wegens de meest doelmatige middelen, om hetzelve te verbeteren, of door een ander te vervangen, hetwelk meer geschikt zoude zijn, om de belangen van alle Onze onderdanen, en den bloei van alle takken van nijverheid, op zulk eene wijze te verzekeren, dat geen derzelve, ten koste van een' anderen, worde bevoordeeld.

Verlangende, ten aanzien van dit belangrijk onderwerp, te worden voorgelicht, door eene kommissie, gekozen uit ingezetenen van verschillende gedeelten van het Rijk, welke, door hunne tegenwoordige of voormalige betrekkingen, met 's Rijks financiële belangen bekend zijn, of eene meer bijzondere kennis dragen van de onderscheidene middelen van bestaan der ingezetenen, en die dus het meest in staat kunnen worden geoordeeld, om Ons den waren aard der zake, en die verbeteringen of veranderingen voor te dragen, welke, voor het geluk en den voorspoed Onzer onderdanen, wenschelijk zouden kunnen zijn;

Gelet op de mededeeling, door Ons, op den 13den December 1819, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gedaan, van Ons voornemen, tot benoeming eener zoodanige kommissie;

Gezien de wet van den 28sten December 1819.

Gezien de voordragt van Onzen Staatsraad, Direkteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirecte Belastingen, van den 2den Januarij ll.;

Onzen Minister van Financiën gehoord:

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Eene kommissie, bestaande uit een' President en 16 leden, zal worden belast met de herziening van het tegenwoordig stelsel der in- en uitgaande regten en der accijnsen.

2. De President heeft het beleid der vergadering, doch geen concluderende stem, zoo dikwijls het op het aannemen of daarstellen van hoofdbeginselen aankomt.

De rang der aanneming wordt, in de eerste zitting der kommissie, bij het lot bepaald: de leden stemmen hoof-

delijk; de conclusiën worden bij volstrekte meerderheid opgemaakt.

3. Wanneer de stemmen, omtrent het aannemen van hoofdbeginselen, onverhoopt mogten staken, zal het punt van deliberatie tot eene volgende vergadering worden aangehouden, en bijaldien er ook alsdan geen volstrekte meerderheid voor een gevoelen zijn mogt, geen conciliatoir mogt kunnen worden gevonden, en de deliberatiën zoo verre mogten gevorderd zijn, dat eene beslissing onvermijdelijk is, zal, deswege, aan Ons rapport worden gedaan.

4. Zoo dikwijls het de toepassing en de uitwerking van eenmaal aangenomene hoofdbeginselen betreft, zal de conclusie, wanneer de stemmen staken, tot eene volgende vergadering worden aangehouden, en wanneer de gevoelens als dan verdeeld blijven, zal de stem van den President beslissen.

5. De kommissie zal haar eerste zitting houden alhier in *'s Gravenhage*, op den 7den Februarij aanstaande; in zoodanig lokaal, als haar, door de zorg van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat, zal worden aangewezen.

6. De werkzaamheden van voorschrevene kommissie strekken zich uit tot al het geen tot de in- en uitgaande regten en accijnsen betrekkelijk is, te weten:

De algemeene wet op de invordering der middelen;

De bijzondere wetten op de accijnsen, en

Het tarief der inkomende en uitgaande regten.

7. Aan de kommissie wordt, in de keuze van hetgeen zij Ons zal voordragen, de meest mogelijke vrijheid gelaten, ten dien effekte, dat zij het thans bestaande stelsel van belasting geheel of gedeeltelijk kan behouden, ampliëren of altereren, of ook een geheel ander stelsel voordragen, alleen in het oog houdende, dat, na aftrek der kosten van perceptie, recherche en administratie, een jaarlijksch zuiver rendement van ten minste *f* 23,000,000 aan 's Rijks schatkist worde verzekerd, en dat hetzelve des noods tot *f* 26,000,000 moet kunnen worden gebragt, terwijl voor het overige het meeste belang Onzer onderdanen haar eenige regel moet zijn.

8. Wij verlangen, dat de kommissie zich niet bepale tot de opgave der hoofdtrekken van het door haar aan te nemen stelsel, maar dat haar verslag verzeld zij van het ontwerp der wettelijke bepalingen, welke tot de invoering van het stelsel behooren, zoodanig ingerigt, dat hetzelve, bij Ons wordende goedgekeurd, zoo als het

ligt, aan de vergadering der Staten-Generaal kunne worden aangeboden.

9. Onze Staatsraad, Direkteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirecte Belastingen, wordt geautoriseerd, om aan de kommissie, alle de Staten en ophelderingen te geven, welke bij hem voorhanden zijn of door hem kunnen worden verschaft.

10. Hij zal almede de kommissie, des verzocht, van deszelfs consideratiën dienen op alle zoodanige bepaalde punten, waarop zij deszelfs inlichtingen mogt vragen.

11. Ingeval de kommissie mogt verlangen, dat voornoemde Direkteur-Generaal, op een of ander punt mondelinge elucidatiën gaf, of bij hare deliberatiën assisteerde, zal hij zich daarvan niet onttrekken, voor zoo verre zijne overige bezigheden hem zulks eenigzins mogelijk maken.

12. De kommissie zal Ons, uiterlijk binnen twee maanden na hare eerste bijeenkomst, of zoo veel vroeger mogelijk, een voorloopig verslag moeten doen van het systema, hetwelk zij heeft aangenomen en van den tijd, binnen welken zij Ons hetzelve, geheel uitgewerkt, zal kunnen aanbieden, ten einde, omtrent het een en ander, Onze nadere bepalingen te kunnen vernemen.

13. Worden benoemd:

Tot President der kommissie

De baron *W. F. Roëll.*

Tot leden:

De heeren: graaf *L. S. van Bijland Halt*,
G. C. Bijleveld,
A. G. Camper,
Ch. le Cocq,
J. van Grombrugghe,
P. J. Cuijpers,
J. Engler,
C. H. Gockinga,
A. van der Hoop,
Huijsens - Kerremans,
Van de Male Denijs,
R. Metelerkamp,
A. P. de Moor,
Jos. D'Olieslaegers,
F. Smeer,
X. Wasseige.

14. De referendaris, jonkheer *J. J. Quarles*, zal bij de kommissie als secretaris fungeren.

Ten gevolge der vereeniging van het Departement van den Waterstaat met dat van Binnenlandsche Zaken, onder één ministerie (1), geschiedde in de maand Maart eene standverplaatsing onder de hoogere en mindere beambten, bij eerstgenoemd Departement. De Baron *M. Beeckman*, kamerheer van Z. M., tot dus verre referendaris van de eerste klasse en toegevoegd aan het Ministerie van den Waterstaat, werd benoemd tot Staatsraad in buitengewonen dienst; — de heer Mr. *E. van Vredenburch*, voormalig Secretaris-Generaal, bij meergemeld Departement, werd tot referendaris der eerste klasse bij den Raad van State aangesteld, blijvende bij het vereenigd Ministerie van Binnenlandsche Zaken en van den Waterstaat belast met den dienst der bruggen en wegen; — de heer *J. P. J. Germain*, welke bevorens den post van Kommissaris der vierde afdeeling bekleedde, werd insgelijks door Z. M. tot referendaris der eerste klasse bij den Raad van State benoemd, blijvende bij het vereenigd ministerie met het vak der civiele gebouwen belast. Verplaatsingen bij het Departement van den Waterstaat.

Tot Staatsraden in buitengewonen dienst werden nog door Z. M. benoemd de heeren: *A. H. van Markel Bouwer*, Baron *A. P. R. C. van der Borch van Verwolde*, Jhr. *A. Hope*, Baron *Straalman* en Jhr. *C. de Riedesel*. Benoemingen bij den Raad van State.

Voorts hadden, twee Gouverneur-benoemingen plaats, als: op den 17den Januarij, van den heer Mr. *B. J. Holvoet*, tot Gouverneur van Noord-Braband, in plaats van den heer Mr. *C. G. Hultman*; en van den heer Burggraaf *L. P. J. du Bus de Gisignies*, tot Gouverneur der provincie Antwerpen, in plaats van den heer Baron *Pijcke*, op den 2den Maart, in eenen ouderdom van 47 jaren, overleden. Gouverneur-benoemingen.

Bij gelegenheid der op handen zijnde nieuwe benoemingen voor de Provinciale Staten, door de Besluit wegens het

(1) Jaarb. 1819, St. I bl. 197—198.

regt van verkiezing voor de Provinciale Staten. (Gaz. van Westvl. No. 64).

onderscheidene standen, werd door Z. M., bij een besluit van den 25sten April, bepaald: „ dat voortaan niemand voor meer dan eenen stand in hetzelfde jaar kiezer zoude mogen zijn, en dat mitsdien diegene, die gelijktijdig lid der ridderschap was, en in een stedelijk bestuur, tot benoeming van leden voor de Provinciale Staatsvergadering bevoegd, zitting had, en kiezer was voor den landelijken stand, of wel twee der voornoemde hoedanigheden in zich vereenigde, slechts voor eenen der standen, ter zijner keuze, het kiesregt zoude mogen uitoefenen, na alvorens te hebben bewezen, dat hij van zijn kiesregt in een anderen stand of andere standen, voor dat jaar, bij tijds had afstand gedaan."

Besluit wegens Provinciale-Staten.

Volgens een besluit van den 26sten der zelfde maand, mogt niemand, welke zitting had in de Staten-Provinciaal, tot lid suppleant verkozen worden, gedurende den tijd zijner zitting (1).

Besluit van 24 Junij wegens verkiezingen voor de Staten Provinciaal en stedelijke raden (Gaz. van Westvl. No. 89).

Ook vond Z. M. goed, bij een besluit van den 24sten Junij, op het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken, te bepalen: „ dat evenzeer als bij een besluit van den 27sten Junij des vorigen jaars, ten aanzien van de uitoefening van het stedelijk kies-regt reeds was vastgesteld, zoude ook het het kiezers-regt, ter benoeming van leden in de Provinciale Staten van wege den landelijken stand, door mans voor hunne vrouwen, en door meerderjarige zoons voor hunne moeders, weduwen zijnde, kunnen worden uitgeoefend; wordende het bepaalde bij art. 20 van het reglement op de zamenstelling der Provinciale Staten, in zoo verre (2) geampliëerd. — Zoodanige moeders-weduwen, welke, hetzij voor de evengemelde verkiezingen, hetzij voor de keuze der leden van stedelijke raden, het stem- of kies-regt, in hunne plaats door eenen van derzelver meerderjarige zoons verlangden te doen uitoefenen, zouden verpligt zijn, den genen van derzelver zoons,

(1) 's Gravenh. Cour. No. 65.
(2) Jaarb. 1817. St. I. bl. 140.

door wien zij eene zulke uitoefening bij voorkomende gelegenheden begeerden gedaan te hebben, aan het gemeente-bestuur harer woonplaats kenbaar te maken, welk bestuur daarvan de noodige aanteekening zoude houden, tot eventuëel narigt. — De gemeente-besturen zouden respectievelijk de moeders weduwen, voor zoo verre die aan hen bekend waren, of ondersteld werden in de termen ten deze te verkeren, met de bovenstaande bepalingen bekend maken." Vergadering der Staten-Generaal.

Eenige maanden voor de opening der zesde gewone bijeenkomst van Hun Edel Mogende te Brussel, werd aan de leden der beide Kamers het uitgebreid ontwerp van het Burgerlijk Wetboek, in deszelfs geheel, uit vier boeken en 3631 artikelen bestaande, toegezonden. Het Burgerlijk Wetboek aan de leden der beide Kamers toegezonden.

Op den 16den October geschiedde deze plegtige opening, overeenkomstig de bepalingen der Grondwet en het daartoe uitgevaardigd programme (1). — De leden der Tweede Kamer zich in derzelver vergaderzaal begeven hebbende, voegden zich mede aldaar de leden der Eerste Kamer, alsmede de Ministers en hoofden der ministeriële departementen. Ten half één ure werd de vereenigde zitting geopend door den Minister van Staat Jhr. *W. F. Roëll*, zijnde bij een Koninklijk besluit van den 14den bevorens, waarvan alsnu door den Griffier der Eerste kamer voorlezing geschiedde, benoemd om het voorzitterschap der Eerste Kamer, gedurende deze bijeenkomst, waar te nemen. — Z. M., vergezeld van Z. K. H. Prins *Frederik*, op de gewone plegtige wijze binnen geleid zijnde, en zich op den troon geplaatst hebbende, deed hierop de navolgende aanspraak: Opening der zesde gewone bijeenkomst.

EDEL MOGENDE HEEREN!

Sedert de laatste reize, dat Ik in uwe vergadering ver-

(1) Staatscour. No. 247.

Vergadering der Staten-Generaal.

schenen ben, heeft Mijn Huis twee smartelijke verliezen geleden.

Mijne geliefde Zuster, de Hertoginne Douairière van Brunswijk-Lunenburg, en Mijne Hooggeachte Moeder, de Prinsesse Douairière van Oranje-Nassau, geboren Prinsesse van Pruissen, zijn Mij door den dood ontrukt; Hare nagedachtenis, voor Mijn hart zoo belangrijk, is verknocht met herinneringen aan deugdzame en grootmoedige beginselen, door beide zoo getrouwelijk beoefend.

Van eenen anderen kant, is Mijn Huis ook wederom op nieuw gezegend door de geboorte van eenen derden telg van Mijnen beminden oudsten Zoon, den Prins van Oranje.

De gevoelens van deelneming in Mijne smart, zoo wel als in Mijne vreugde, door de Nederlanders, bij die gelegenheden, zoo ondubbelzinnig aan den dag gelegd, zijn door Mij op hoogen prijs gesteld; zij kunnen zich overtuigd houden, dat Ik steeds zal volharden in die bedoelingen, waardoor Ik den voorspoed en het geluk van Mijn volk meer en meer hoop te bevestigen.

Bij de opening uwer tegenwoordige vergadering, begin Ik met de mededeeling, dat onze buitenlandsche betrekkingen, met wederkeerige welwillendheid, zijn onderhouden.

Het strekt Mij tot een genoegen, U Ed. Mog. te kunnen verzekeren, dat Ik alle hoop blijve voeden voor het behoud van den, voor ons, zoo dierbaren vrede.

Door vriendschappelijke onderhandelingen met het Britsche gouvernement, is het Mij mogen gelukken, eene schikking daar te stellen, welke, door Mijnen Hoogen Bondgenoot, den Koning van Groot-Brittannie, is gesanctioneerd, volgens welke, eene nadere wijziging is gegeven aan het eerste artikel der overeenkomst, regelende den handel der Nederlandsche grondeigenaren en hypotheekhouders in de volkplantingen van Demerarij, Essequebo en Berbice; waardoor de bevoegdheid van de vaart met de, bij dat eerste artikel, vermelde schepen, nog voor eenen nieuwen termijn van vijf jaren wordt verlengd.

De pogingen van Mijnen zaakgelastigde te Konstantinopolen, ondersteund door de bemoeijingen van den gezant van Mijnen Hoogen Bondgenoot, den Keizer van Rusland, hebben het gelukkig gevolg gehad, dat de Ottomanische Porte Onze oude regten tot de vaart in de Zwarte zee heeft erkend; de Nederlandsche vlag, heeft zich reeds in die zee vertoond, en Ik vleije Mij, dat

deze nieuwe bron, aan Onze nijverheid geopend, niet onvruchtbaar wezen zal. Vergadering der Staten-Generaal.

Met geen minder genoegen kunnen wij het oog vestigen op de inwendige gesteldheid van het Rijk.

Het provinciaal en plaatselijk bestuur heeft, volgens de bestaande reglementen, eenen geregelden loop, zoo dat, met naauwkeurigheid en zonder overijling, de verbeteringen zullen kunnen worden beoordeeld, waarvoor deze reglementen zouden kunnen vatbaar zijn.

De aanvankelijke invoering van het nieuwe stelsel der maten en gewigten geschiedt onder geene ongunstige voorteekenen.

Met het beste gevolg heeft, wederom dit jaar, de ligting voor de nationale militie plaats gehad; de opgeroepenen voldoen met bereidwilligheid aan hunne verpligtingen.

De organisatie van het geneeskundig onderzoek en toevoorzigt heeft die goede gevolgen, welke van dezelve verwacht worden; onder dezen zijn, in het bijzonder, de gelukkige voortgang der koepok-inënting en de verbeterde uitoefening der geneeskunde te platten lande te tellen.

De administratie van den Waterstaat heeft eenen nieuwe inrigting bekomen; het beheer van vele daartoe betrekkelijke werken, de groote wegen daaronder begrepen, is aan de provinciën opgedragen, onder de noodige bepalingen, zoo wel opzigtelijk de uitoefening van dat beheer, als omtrent de wijze, om, in de bekostiging dier werken, te voorzien.

Ik voede de hoop, dat deze genomene proeve, door de goede gezindheid en ijverige pogingen der provinciale Staten, aan het oogmerk van derzelver verordening beantwoorden zal, en, gevolgelijk, tot eene bezuinigende en meer verkorte behandeling van zaken kunnen leiden. Intusschen zal de ondervinding, van zelve, de wijzigingen kunnen aan de hand geven, die, ten aanzien der gemaakte bepalingen, nog voegzaam en noodzakelijk zouden kunnen gerekend worden.

De waterkeeringen, die, in den laatsten winter, door stormen, ijsgang en hoog opperwater, zijn bezweken of beschadigd, zijn of worden hersteld. Bij gelegenheid van deze treffende ramp, heeft de natie nieuwe bewijzen gegeven van het weldadig karakter, dat haar zoo bijzonder kenschetst.

De ontginning en bebouwing van woeste gronden wordt, in eenige gedeelten van het koningrijk, met ijver voort-

Vergadering der Staten-Generaal.

gezet, en verschaft aan vele behoeftigen werkzaamheid en middelen van bestaan. De belanglooze pogingen dergenen, die zich, tot bevordering van soortgelijke oogmerken, in eene maatschappij hebben vereenigd, verdienen allen lof, zoo wel als de krachtdadige ondersteuning der ingezetenen.

De werken van het maritieme etablissement aan het Nieuwe Diep naderen aan hare voltooijing.

Met die der Noordhollandsche-kanaalvaart wordt voortgegaan, in het gegronde vooruitzigt, dat, daardoor niet alleen, voor den handel, de belemmeringen zullen worden opgeheven, waaraan de communicatie van Amsterdam met de Noordzee thans is onderworpen, maar tevens ook voordeel en gerijf aan 's Lands zeemagt aangebragt worden.

Aan de uitvoering der wet, den Nederlandschen achterstand betreffende, wordt, op eene regelmatige wijze, de hand gehouden. De kommissie, met dezen moeijelijken en omslagtigen arbeid belast, gaat daarin met ijver voort; van Mijne zijde wordt alles aangewend, waardoor eene zoo veel mogelijk bespoedigde afdoening zal te bevorderen zijn.

Het gunstig verslag, hetwelk, even vóór den afloop der laatste Vergadering, en dus nog zoo kort geleden, aan U Edel Mogende is gedaan, heeft dezelve met den staat van het hooger en lager onderwijs en met de goede vooruitzigten, die hetzelve oplevert, genoegzaam bekend gemaakt.

De oogst is bijzonder voorspoedig geweest, zelfs in de meeste dier streken, welke, door overstroomingen, hadden geleden. Hoezeer, daardoor, de landman eenen minderen prijs voor zijne veldvruchten heeft verkregen, en de speculatiën van sommigen zijn verijdeld, moet echter de overvloed van het gewas steeds, en in betrekking tot de algemeene volksklasse, als een zegen worden aangemerkt.

De haringvisscherij heeft niet gedeeld in den voorspoed der andere visscherijen.

De Nederlandsche handel en zeevaart hebben wel geene aanmerkelijke veranderingen ondergaan; doch, bij eene opmerkzame beschouwing van den staat der zaken, kan het niet twijfelachtig zijn, dat, in deze, bij vergelijking althans van andere natiën, over geene verachtering geklaagd kan worden.

De administratie in de koloniën gaat met eenen geregelden tred voort, en kan, bij eene verdere ontwikke-

ling: heilzame gevolgen voorspellen. Intusschen doen de uitvloeisels van de vaart en den handel op de beide Indiën, zich, in voorname steden, en in andere gedeelten van het Koningrijk, zigtbaar gevoelen. Vergadering der Staten-Generaal.

De tentoonstelling der nationale nijverheid heeft mede aan alle niet onbillijke verwachtingen voldaan; de onderscheidene gedeelten van den Nederlandschen Staat hebben, wederkeerig, hunnen rijkdom en hunne voortbrengselen van allerlei aard leeren kennen, zoo wel als de uitbreiding, waarvoor hunne kunstvlijt vatbaar is.

De Staat van 's Rijks financiën, heeft, sedert de opening uwer laatste vergadering, geene aanmerkelijke en, althans zeker, geene ongunstige verandering ondergaan.

Het publiek krediet heeft zich staande gehouden; de vermeerderde waarde van 's Lands publieke fondsen levert daarvan een bewijs op.

De opbrengst der accijnsen, hoezeer, uit deszelfs aard, altijd onzeker, zal, bij den afloop van dit jaar, blijken eene voordeeliger uitkomst, dan in het vorige, op te leveren.

Het voorloopig verslag der werkzaamheden van de, door Mij, benoemde kommissie tot herziening van het stelsel der In- en Uitgaande Regten en Accijnsen, is het onderwerp mijner ernstige overweging.

Deze overweging levert zoo vele verschillende en belangrijke oogpunten van beschouwing op, dat een rijp onderzoek en overleg, met vermijding van alle overhaasting, vereischt wordt, om tot eene keuze te komen, of en welke meer of min groote veranderingen of wijzigingen in het thans bestaande stelsel zouden behooren gemaakt te worden.

Voor zoo verre, derhalve, nopens te maken veranderingen, eenige wettelijke bepalingen, gedurende de tegenwoordige zitting, aan U Ed. Mog. zullen kunnen worden voorgedragen en ter conclusie gebragt, zullen echter deze bepalingen op den dienst van 1821 van geenen invloed kunnen zijn.

Op dit beginsel rusten dan ook de financiële wetten, welke, bij te doene voordragt, tot het vaststellen der tweede afdeeling van de begrooting voor den jare 1821, en van de middelen, om de daar in vervatte uitgaven te bestrijden, aan U Ed. Mog: zullen worden aangeboden.

Behalve deze financiële wetten, zal, op nieuw, aan uwe deliberatiën worden onderworpen de wet op de schutterijën. Ook zullen ontwerpen van wet, rakende

Vergadering der Staten-Generaal.

het armwezen, de vondelingen en verlatene kinderen, en eenige andere, welke nog het onderwerp Mijner overwegingen uitmaken, waarschijnlijk aan U Ed. Mog. worden aangeboden.

Bovendien is er nog een gewigtig werk voor U Ed. Mog. te verrigten: Ik bedoele de deliberatiën over de Nederlandsche wetboeken.

Het ontwerp van het Burgerlijk Wetboek zal, in zijn geheel, eerstdaags, aan U Edel Mogenden worden aangeboden.

Men houdt zich bezig met het bewerken en voltooijen der verdere wetboeken, in de hoop, dat de staat uwer deliberatiën, over het eerstgemelde, Mij in de gelegenheid stellen zal, om dezelve, nog voor den afloop dezer raadplegingen, aan U Edel Mogende in te zenden.

Ik vleije Mij, te mogen verwachten, dat de overweging dier ontwerpen zal worden aangevangen en voortgezet op eene wijze, en met het voornemen, om een genoegzaam en, met het belang der zaak, overeenkomstig onderzoek te doen gepaard gaan met dien spoed en met dien geest van onderlinge overeenstemming en toegevendheid, dat eene vruchtbare uitkomst, aan het Nederlandsche volk, het uitzigt opene, van niet lang meer verstoken te zullen zijn van het hem toegezegde en door alle weldenkenden verlangde voorregt, om eene wijze, duurzame en met den gang des tijds overeenstemmende nationale wetgeving daargesteld, en eene daarmede onafscheidelijk verbonden zamenstelling van de regterlijke magt, ingevoerd te zien.

Op deze wijze zal de laatste hand worden gelegd aan eene der voorname instellingen der Grondwet van het Rijk.

De nakoming, geregelde uitvoering en onderhouding dier Grondwet, in alle derzelver voorschriften, met de pligten en regten, daaraan verbonden, is het doel van alle Mijne zorgen en pogingen; en, voor zoo verre, tot bereiking van deze oogmerken, het overleg van de Staten-Generaal en derzelver medewerking vereischt wordt, vertrouwe ik vastelijk, van de wijsheid en vaderlandsliefde van Uw Edel Mogende, daarin, door dezelve, steeds te ondersteund te worden (1)

Bij het einde van deze aanspraak verliet de Koning de zaal; wordende aan Hoogstdenzelven, even als bij zijne komst, door de daartoe benoemde kommissie, uitgeleide gedaan.

(1) Staatscour. No. 248.

De daaraanvolgende zitting der Tweede Kamer, op den 17den, werd door den heer *Membrede* geopend, dewijl de laatst gefungeerd hebbende voorzitter, de heer *van Markel Bouwer*, zich ongesteld bevond; diens voorganger geen lid der Kamer meer was, en de voorganger van dezen, de heer *van Wickevoort Crommelin*, als lid der Kamer ingekozen zijnde, als zoodanig nog geene zitting had kunnen nemen. — Na de leden met derzelver aankomst geluk gewenscht te hebben, ging de provisionele voorzitter dadelijk over tot de orde van den dag. De notulen van het verhandelde in de zittingen van den 8sten en 12den Junij, welke alstoen, uit hoofde van het niet toereikend getal der leden, niet hadden kunnen gearresteerd worden, gelezen en goedgekeurd zijnde, werd gelezen een besluit des Konings, van den 14den October, wegens de benoeming van Jhr. *W. F. Roëll*, tot voorzitter der Eerste Kamer, gedurende deze bijeenkomst. — Hierop werd overgegaan tot de benoeming van vier kommissiën, ten einde de bewijsstukken der nieuw gekozene leden te onderzoeken, welke hierop staande deze vergadering voor derzelver respektieve provinciën rapport uitbragten. Vergadering der Staten-Generaal. Eerste openbare zitting der Tweede Kamer.

Op het verslag, wegens toelating van den heer *Gérardon*, door den heer *Cuijpers*, als eerstgekozen lid der kommissie voor de provincie Noord-Braband, Zuid-Braband, Limburg, Gelderland en Luik, en hetwelk strekte tot toelating van alle de leden, wier bewijsstukken onderzocht waren, verklaarde de heer *Liefmans*: „zich verpligt te achten, ter kennis van de vergadering te brengen, dat, met hoe veel genoegen ook hij den heer *Gérardon* wederom als lid der vergadering, wegens de provincie Luik, zoude zien optreden, zulks hem echter voorkwam strijdig met art. 91 der Grondwet te zijn, dewijl tusschen dien heer en den heer *de Melotte d'Envoz*, zitting in de vergadering hebbende wegens dezelfde provincie, sedert de verkiezing van eerstgenoemden, een band van Debatten wegens toelating van den heer *Gérardon*.

Vergadering der Staten-Generaal.

verzwagering was ontstaan, welke belettede, dat die beide heeren gelijktijdig leden der vergadering konden zijn. Het zou hem zelfs aangenaam zijn, indien de meerderheid der vergadering de zaak anders begreep, doch hij was van oordeel, dat de Grondwet met angstvallige naauwgezetheid moest worden nagekomen." — Eenige leden hierop het woord gevraagd hebbende, wordt, op voorstel van den President, besloten de zaak in advies te houden, tot na den afloop der rapporten der kommissiën, en het zitting nemen der zich daartoe opgedaan hebbende leden, hetwelk, overeenkomstig den uitslag der drie overige rapporten, alle tot toelating der leden strekkende, geschiedde. — De discussiën over de toelating van den heer *Géradon* geopend zijnde, voerde de heer *Dotrenge* alleteerst het woord, in den geest van de door den heer *Liefmans* geopperde zwarigheid. De heer *Nicolaï* trachtte dezelve uit den weg te ruimen, terwijl de heer *van Lijnden van Hoevelaken* van meening was, dat men de onderhavige zaak niet met te groote overijling moest behandelen, en dezelve aan het onderzoek der afdeelingen behoorde te worden verzonden. Dit gevoelen werd door vele leden ondersteund, en op het voorgestelde door den heer *Dotrenge* besloot de vergadering, om aan het onderzoek der afdeelingen de enkele vraag te verzenden: „of de heer *Géradon* al of niet tot lid der Tweede Kamer zoude worde toegelaten." — De centrale afdeeling bragt het rapport wegens het plaats gehad hebbend onderzoek uit in de zitting van den 21sten. Met uitzondering eener afdeeling, waarvan de leden zich onvoltallig hadden geacht, om, bij de afwezigheid der overigen, hieromtrent te beraadslagen, waren alle de andere afdeelingen, omtrent de wijze van de zaak te beslissen, verdeeld geweest. Een gedeelte der leden had zich vóór, de helft tegen het toelaten verklaard. Deze laatste leden hadden, bij het voordragen hunner meening, tevens hun leedwezen te

kennen gegeven, over de noodzakelijkheid, waarin zij zich bevonden, om een lid te moeten uitsluiten, welk zij persoonlijk verlangden tot medelid te mogen hebben. Eenige leden hadden zich voorbehouden, om nader hun gevoelen te uiten, terwijl andere, zonder in een verder onderzoek der zaak te treden, van meening waren, dat, hetzij de heer *Géradon* toegelaten wierd dan niet, hij zelf en zijn schoonzoon nimmer in de Kamer vermogten te zitten. Voorts was het 81ste artikel der Grondwet, tweede gedeelte, tot staving van beide de gevoelens, bijgebragt geworden (1). De President stelde na het voorlezen des verslags voor, de discussiën over dit onderwerp dadelijk te openen, ten ware de vergadering dit anders begeerde. De heeren *Pijcke*, *Dotrenge* en *Reijphins* verlangden dat het verslag zoude worden gedrukt en de dag der deliberatie nader bepaald, waartoe besloten werd. — Op den 22sten hadden deze beraadslagingen plaats, wordende als toen het woord gevoerd, door de heeren: *Nicolai*, *Maréchal*, *van Crombrugghe*, *van Lijnden van Hoevelaken*, *Pijcke*, graaf *van Hogendorp*, *Reijphins*, *Geelhand della Faille*, *Collot d'Escury van Heinenoort*, *Fabry Langrée*, *van Iddekinge*, *Dotrenge* en *Warin* (2). Na eenige verdere discussiën werd, bij eene meerderheid van slechts 34 tegen 32 stemmen, tot de toelating van den heer *Géradon* besloten, welke als zoodanig den volgenden dag zitting nam.

Vergadering der Staten-Generaal.

Tot aanvulling van het aftredend derde gedeelte, alsmede der door sterfgeval of ontslag open gevallene plaatsen, waren in dit jaar verkozen, voor:

Nieuwe gekozene leden der Tweede Kamer.

Noord-Braband de heeren A. G. Verheijen,
A. J. J. H. Verheijen,
A. J. H. Le Heu.

(1) Zie het verslag zelve, Staatsc. No. 254.
(2) Alle deze adviesen worden gevonden in de Staatsc. No. 258, 260 — 264, 266 — 268.

Vergadering der Staten-Generaal.

Zuid-Braband	de heeren	*J. J. J. Poulet*, Jhr. P. J. de le Vielleuze, *de zoon.*
Limburg . .	de heer	Jhr. *G. D. A. Kerens de Wolfrath.*
Gelderland .	de heeren	Jhr. W. H. A. K. van Heeckeren tot Keil, Jhr. O. van Randwijck.
Luik	de heeren	J. F. Géradon, . . *Nicolai.*
Oost-Vlaanderen	de heeren	Jhr. J. van Crombrugghe, *E. de Barbure*, . . *de Rouck.*
West-Vlaanderen	de heeren	Baron de Serret, F. X. de Langhe, . . *de Gheloke.*
Henegouwen .	de heeren	Baron *F. P. M. H. de Secus*, Jhr. *F. J. P. R. de Caraman*, Prins van *Chimay* (1), *C. le Cocq.*
Holland . . .	de heeren	Jhr. J. N. A. van Wassenaar van St. Pancras, Jhr. P. A. van Boetzelaer, Jhr. J. P. van Wickevoort Crommelin, Jhr. J. M. Kemper (2), Jhr. O. P. Groeninx van Zoelen van Ridderkerk, Jhr. G. Clifford, Jh. A. van Rhemen tot Rhemenshuizen.

(1) Door Z. M. tot lid der Eerste Kamer benoemd zijnde, werd in deszelfs plaats benoemd de heer *Roser*, welke op den 8sten November zitting nam.

(2) Nam zitting op den 8sten November.

Zeeland . . .	de heer	G. G. Bijleveld.	Vergadering der Staten-Generaal.
Antwerpen . .	de heeren	. . *Werbrouck Pieters*, *M. M. van Genechten*.	
Utrecht . . .	de heer	P. F. Voet van Winssen.	
Vriesland . .	de heeren	Jhr. S. H. Roorda van Eijsinga, Jhr. W. H. van Sijtzema.	
Overijssel . .	de heer	Jhr. A. J. B. van Suchtelen tot de Haer.	
Groningen . .	de heer	Jhr. J. Jarges.	
Drenthe . . .	de heer	Graaf S. J. van Heijden tot de Reinestein.	
Luxemburg . .	de heeren	J. F. Maréchal, *J. Desprez*.	

Uit de lijst der drie kandidaten, de heeren *Membrede*, *van Crombrugghe* en *van Markel Bouwer*, in de zitting van den 17den October opgemaakt en door eene kommissie, aan het hoofd hebbende den heer *van Wickevoort Crommelin*, aan Z. M. op den 18den aangeboden, werd door Hoogstdenzelven tot voorzitter der Tweede Kamer, gedurende deze bijeenkomst, benoemd de heer *Membrede*. Voorzitter der Tweede Kamer.

Op den 19den werd eene kommissie benoemd, bestaande uit de heeren *van Crombrugghe*, *van de Poll*, *Dotrenge*, *van Roorda van Eijsinga* en *Nicolaï*, tot ontwerping van het adres in antwoord op de aanspraak des Konings. In eene geheime zitting, op den 21sten gehouden, werd door de gemelde kommissie een dusdanig ontwerp ter tafel gebragt en naar de afdeelingen verzonden, waarna in geheim comité van den 24sten het verslag der centrale afdeeling werd gehoord, het adres goedgekeurd, en aan de Eerste Kamer ter bekrachtiging verzonden. — Nadat in de beslotene vergadering van den 9den November de Adres in antwoord op de aanspraak des Konings.

Vergadering der Staten-Generaal.

kennisgeving wegens deze bekrachtiging was ingekomen, werd de kommissie der Staten-Generaal op den 9den ten gehoor toegelaten, zijnde hiertoe, van wege de Tweede Kamer, benoemd de kommissie met het ontwerpen van het antwoord belast, welke het volgend adres aan den Koning aanbood:

SIRE!

De dubbele slag, door welken onze vorige vergadering, en bij den aanvang, en bij het uiteinde derzelve, is gekenmerkt geworden, heeft ons met eene regtmatige droefheid vervuld over het verlies van twee vereerde vorstinnen, even zeer onderscheiden door haar karakter als door hare koninklijke deugden. Niet lang heeft eene bedroefde moeder hare dochter mogen overleven, welke, naar den gewonen loop der natuur, niet vóór haar in het grave had moeten dalen.

Dit verlies betreurende, brengen wij aan Uwe Maj. de hulde onzer diepe gevoeligheid; doch, terwijl wij dit doen, vinden wij ons opgebeurd door eene troosterlijke gewaarwording, bij het weder aanschouwen van U. M. in ons midden, ter opening der tegenwoordige vergadering, en bij de aankondiging, welke ons door Hoogstdezelve is geschiedt, en die wij als een tegenwigt onzer droefheid beschouwen, der geboorte van eenen derden telg uit het doorluchtig en gezegend huis van Oranje-Nassau.

Wij weten de volharding van Uwe Maj. te schatten in hare bedoeling, ter bevestiging van den voorspoed en en het geluk zijns volks. Moge hare hoop op het behoud van eenen, voor de natie zoo noodzakelijk vereischt wordende en dierbaren, vrede nimmer worden teleur gesteld.

Met genoegen vernemen wij den gelukkigen uitslag der onderhandelingen, welke Uwe Maj. heeft doen openen met het Britsche gouvernement en met de Ottomanische Porte, ter bevordering der belangen van onzen koophandel en zeevaart. Met geen minder genoegen ontvangen wij de berigten, welke ons Uwe Maj. geeft, omtrent verschillende gedeelten van het inwendig bestuur des

(1) De heer *Leonaerts*, door afwezigheid verhinderd, werd bij dezelve vervangen door den heer *Desprez*.

Rijks en van dat des Koloniën. Wij wenschen, dat de nieuwe inrigting van den Waterstaat het bedoelde oogmerk bereike, om, met vermindering van kosten, het werk te bespoedigen. Vergadering der Staten-Generaal.

Wij juichen de onafgebrokene pogingen toe der genen, welke, tot eene maatschappij vereenigd, onder het opzigt van een doorluchtig Vorst, geen ander doel hebben, dan om den armen nieuwe middelen van bestaan te verschaffen, door het ontginnen van woeste gronden.

Wij vleijen ons, dat, door de zorg van Uwe Maj., de afdoening krachtdadig zal worden bespoedigd der werkzaamheden van de algemeene kommissie van liquidatie.

Wij erkennen de weldadigheid der Voorzienigheid in den goeden staat des oogsts. Onze wensch is, dat de handel, de scheepvaart, de visscherijën en de nijverheid, zoo wel als de landbouw, steeds vorderingen maken.

De natie zal, met de levendigste belangstelling, vernemen, wat Uwe Maj. ons, omtrent den staat der finantiën en van het openbaar krediet, mededeelt. Met vertrouwen zien wij de voorstellen te gemoet, welke Hoogstdezelve ons, betreffende dit gewigtig onderwerp zoude mogen doen, zoo wel als die gene, welke een gevolg zouden zijn van de werkzaamheden der kommissie, belast met de herziening van het stelsel der In- en Uitgaande Regten en Accijnsen. Zij zullen het voorwerp uitmaken van onze ernstige overwegingen, en van een bedaard en onpartijdig onderzoek.

Wij gevoelen het gewigt der werkzaamheden, welke Uwe Maj. ons aankondigt, omtrent een zoo aanzienlijk deel van het staatsgebouw, als de wetten uitmaken. Wanneer het zaak is, aan de natie het genot te verzekeren eener duurzame en met den gang des tijds overeenstemmende wetgeving, zullen wij onzen ijver en werkzaamheden verdubbelen, ten einde eenen gewenschten uitslag te verkrijgen.

Op deze wijze vermeenen wij met Uwe Maj. te zullen medewerken ter bereiking van het doel, hetwelk Hoogstdezelve zich voorstelt, en hetwelk hare Koninklijke zorg waardig is, om, namelijk, de Grondwet te volvoeren en te onderhouden, welke wij bezworen hebben, en welke, door het gemeen overleg van den koning en der Staten Generaal, bevestigd en bekrachtigd, den waarborg moet opleveren van ons staatkundig en burgerlijk bestaan.

Vergadering der Staten-Generaal.

Z. M. antwoordde hierop: „dat Hoogstdezelve, met genoegen, de overeenstemming van gevoelens der Staten-Generaal zag met de, door Hoogstdenzelven, bij het openen der vergadering, geuitte; dat onder medewerking van de beide kamers, tot voltooijing van hetgeen nog overig bleef te doen, om de Grondwet geheel in werking te brengen, Hoogstdezelve zich niet dan een' gelukkigen uitslag konde voorstellen van deze gewigtige beraadslagingen; dat zoodanige medewerking des te wenschelijker was, daar men, de laatste hand aan het werk slaande, den besten waarborg had, dat het staatkundig en burgerlijk bestaan van het koningrijk zich zoo langer zoo meer zoude bevestigen (1).”

Op den 19den October werd gelezen de navolgende boodschap des Konings.

EDEL MOGENDE HEEREN!

Bij de wet van den 27sten April 1820 zijn de middelen vastgesteld ter voorziening in de uitgaven, begrepen in de *eerste* afdeeling der begrooting, aanvang nemende met 1820.

Bij het *derde* artikel van deze wet, zijn de omslagen over de provinciën, slechts voor den jare 1820, geregeld, wegens hoofdsommen ider *grondbelasting*, van de *personeele en mobilaire belasting* en *van het regt op de deuren en vensters*, terwijl, bij het slot van dit *derde* artikel, de bepaling voorkomt, dat deze omslag, voor de volgende jaren, nader in overweging zoude worde genomen.

Deze bepaling heeft haren oorsprong ontleend uit het denkbeeld in sommige provinciën bestaande, wegens de ongelijke evenredigheid der repartitie van deze belastingen.

Het deswege aangevangen onderzoek nog niet afgeloopen zijnde, blijven dezelfde redenen bestaan, om de hoofdsommen der gemelde belastingen, voor den jare 1821, op gelijken voet, over de provinciën om te slaan, als voor den jare 1820 heeft plaats gehad.

(1) Staatscour. No. 281.

Daartoe strekt het ontwerp van wet, hetwelk, bij deze, aan U Ed. Mog. wordt aangeboden. Vergadering der Staten-Generaal.

De heffing dezer belastingen behoort, reeds over de maand Januarij aanstaande, regelmatig te kunnen plaats hebben, en deze bedenking, gevoegd bij het verband tusschen den voorgestelden maatregel en de begrooting, welke, met 1820 aanvang-nemende, voor tien jaren is vastgesteld, zal U Ed. Mog., ongetwijfeld, het belang doen gevoelen, dat het bij deze voorgedragen ontwerp, door dezelve, zonder verwijl, in overweging genomen worde (1).

Het hierbij gaand ontwerp van wet aan de afdeelingen verzonden zijnde, werd het algemeen verslag der centrale afdeeling op den 28sten ter tafel gebragt, strekkende in het algemeen tot goedkeuring der concept-wet (2). Ook werd het ontwerp op den 30sten, zonder dat een der leden het woord had gevraagd, met eenparige stemmen aangenomen. — De bekrachtiging der Eerste Kamer kwam in op den 21sten November, zijnde de wet op den 9den bevorens uitgevaardigd. Dezelve hield in: „ dat, uit overweging van art. 3 der wet van den 27sten April 1820, N°. 8, de, bij dit artikel bepaalde, hoofdsommen van de grondbelasting, van de personele en mobilaire belasting en van het regt op de deuren en vensters voor het jaar 1821, over de provinciën op gelijken voet zoude worden omgeslagen, als over den jare 1820 had plaats gehad". Wet wegens den omslag der directe belastingen (Staatsbl. No. 28).

In de zitting van den 21sten October werd, op last van Z. M., een lijst van dispensatiën ingezonden, door Hoogstdenzelven verleend, gedurende de afwezendheid van Hun Edel Mogende. Lijst van dispensatiën ingezonden.

Ingevolge eener kennisgeving van den Secretaris der Algemeene Rekenkamer, *ad interim* belast met de directie der Staats Secretarie, begaf zich Z. Exc. de Minister van Financiën, op den 24sten, ter vergadering Hunner Edel Mogende, zijnde door Z. M. belast met het voordragen van drie ontwerpen van wet. Z. Exc. ten genoemde

(1) Staatscour. No. 254.
(2) Staatscour. No. 260.

Vergadering der Staten-Generaal. dage door eene kommisfie, beftaande uit de heeren *Leonaerts d'Achel*, *Warin*, *Desprez* en *van Lochteren Stakebrandt*, binnen geleid zijnde en plaats genomen hebbende, fprak in dezer voege:

Aanfpraak van den Minister ter van Financiën, benevens drie concept-wetten.

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het heeft den Koning behaagd, mij op nieuw te vereeren met den last, om ter dezer vergadering, van wege Z. M. te verfchijnen, ten einde aan U Ed. Mog. over te brengen drie ontwerpen van financiële wetten.

Het eerfte daarvan regelt 's Rijks buitengewone uitgaven gedurende het volgende jaar, en is van dezen inhoud:

Ontwerp eener wet tot vastftelling der tweede afdeeling van de begrooting voor den jare 1821.

Allen, die dezen zullen zien of hooren lezen, falut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat, naar aanleiding van het 126fte art der Grondwet, de uitgaven, behoorende tot de tweede afdeeling der begrooting, flechts voor een jaar worden vastgefteld, en dat dienvolgens de vastftelling dezer uitgaven over den jare 1821 behoort plaats te hebben.

Zoo is het, dat Wij den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verftaan, gelijk Wij goedvinden en verftaan, bij deze:

Art. 1. De tweede afdeeling der begrooting over den jare 1821, wordt vastgefteld op den navolgenden voet:

I Hoofdft.	Huis des Konings . .		*Memorie.*
II ———	De Secretarie van Staat, de Hooge Kollegiën en Ambtenaren, tot geen bijzonder vak van administratie behoorende . .	*f*	264,700:00
III ———	Het departement van Buitenlandfche Zaken . . .		71,500:00
IV ———	Het departement van Justitie		3,810,816:11
	Transport .	*f*	4,147,0 6:11

Vergadering der Staten-Generaal.

	Transport . *f*	4,157,016:11
V Hoofdst.	Het departement van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat	2,277,747:70
VI ——	Het departement der Hervormde en andere eeredienften, behalve die der Roomsch Katholieken . .	111,150:00
VII ——	Het departement van den Katholieken Eeredienst . .	110,858:05
VIII ——	Het departement voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid, en de Koloniën	313,914:50
IX ——	Het departement van Financiën	10,982,413:99
X ——	Het departement van Marine	510,335:80
XI ——	Het departement van Oorlog	2,623,098:02
		f 21,073,534:17

2. Ter bestrijding der onvoorziene behoeften, welke, gedurende den loop van 1821, mogten opkomen, wordt ter dispositie van den Koning gesteld eene somme van *een millioen guldens*, uiterlijk te vinden, in de eerste plaats, uit hetgeen de hier vorenstaande uitgaven beneden de sommen, daarvoor toegestaan, mogten komen te blijven; zullende het niet aldus gevondene, des noods, worden gerangschikt onder de buitengewone uitgaven van een volgend jaar.

De tegenwoordige wet zal in het *Staatsblad* worden geïnsereerd.

U Ed. Mog. zullen, bij vergelijking van de slotsom, in dit ontwerp vervat, met die, welke in de wet van den 27sten April 1820 n°. 9, *tot vastftelling der tweede afdeeling van de begrooting over den jare* 1820, voorkomt, ontwaren, dat dezelve met *f* 237,947: 62 daaronder blijft.

De berekeningen, strekkende tot basis van de bepaling dezer slotsom en van derzelver onderdeelen, welke ik almede de eer heb, over te leggen, zullen U Ed. Mog. tot het doen dezer vergelijking in staat stellen, en ik zal alleen behoeven uwe aandacht op de navolgende verschillen te vestigen.

De begrooting van het Departement van binnenland-

Vergadering des Staten-Generaal.

sche Zaken en Waterstaat levert, met betrekking tot de werken aan rivieren, kanalen en binnenlandsche scheepvaart, en tot die aan de zeehavens en zeeweringen, eene aanzienlijke vermindering op; dan deze wordt grootendeels vervangen door de som van *f* 515,000: 00, welke onder de 12de afdeeling van dit hoofdstuk vermeld staat.

De onderstandgelden tot opbouw of herstel van kerken en pastorijën, sedert lang zoo dringend gevraagd, hebben eene verhooging van *f* 100,000: 00, voor het departement van de hervormde en andere eeredienlten, te weeg gebragt, terwijl tevens, voor dat van den Roomsch Katholieken Eeredienst, hetwelk een post van dien aard op de tienjarige begrooting heeft, ten beloope van *f* 162,000: 00, nogmaals, over 1821, uit hoofde van gelijke noodzakelijkheid, eene somme van *f* 40,000: 00 is gebragt geworden.

Geene militaire noch politieke kosten voor de koloniën staan thans op de begrooting van het departement voor het Pubiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën uitgetrokken; de daaruit voortvloeijende vermindering van ruim *f* 565,000: 00 is gegrond op de wel gevestigde verwachting, dat de koloniale administratie zelve deze kosten buiten bezwaar voor de schatkist zal goedmaken.

De verminderingen in het hoofdstuk van het departement van Financiën, welke voornamelijk bestaan in *f* 100,000, niet langer voor de aanvulling van de getierceerde kerkelijke pensioenen benoodigd, en in de mindere kosten van de domein-administratie, zouden belangrijk zijn, indien niet de onvermijdelijke, doch laatste vermeerdering van den post der intresten van de schuldbekentenissen van het syndikaat, 2de series, deze begrooting wederom terug bragt tot ongeveer hetzelfde beloop.

Voor het departement van Marine is ruim *f* 400,000 meerder gesteld; de oorzaken dezer vermeerdering bestaan in de noodzakelijke buitengewone zeemagt in de Oost-Indiën, in eenige dringende maritieme werken, en in eene bijdrage tot de kosten der groote kanaalvaart in Noord-Holland, waartoe de stad Amsterdam reeds een millioen guldens heeft verstrekt en ook door andere omliggende gemeenten het hare wordt aangebragt. Het is billijk voorgekomen, deze bijdrage, van wege den lande, over den jare 1821, op *f* 300,000 te brengen en op de begrooting van het departement der Marine aan te wijzen, uit hoofde van de belangrijke resultaten, welke de opening dezer kanaalvaart belooft, ten opzigte van be-

zuinigiging en bespoediging in het uitbrengen en opkomen van 's Rijks schepen van oorlog. Vermindering der Staten-Generaal.

Een belangrijke post, wegens de traktementen, soldijen enz. van het regement Nassausche ligte infanterie, is van de begrooting van het departement van Oorlog kunnen wegvallen; dan vele fortificatiën hebben in het begin van dit jaar aanmerkelijk door ijsgang en overstroomingen geleden; deze en andere noodzakelijke werken hebben den post wegens het materiëel der genie in zoo verre doen klimmen, dat de vermindering voor dit departement zich tot *f* 160,000 blijft bepalen.

Met dit eerste ontwerp van wet staat in een onmiddellijk verband dat geen, hetwelk ik in de tweede plaats aan U Edel Mog. kome aanbieden.

Ontwerp eener Wet tot vastlelling van middelen, ter bestrijding van de uitgaven, begrepen in de tweede afdeeling der begrooting over den jare 1821.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo wij in overweging hebben genomen, dat, naar aanleiding van het 126ste artikel der Grondwet, de middelen ter bestrijding der uitgaven, behoorende tot de tweede afdeeling der begrooting, slechts voor een jaar worden vastgesteld, en dat dienvolgens de vaststelling dezer middelen over den jare 1821 behoort plaats te hebben.

Zoo is het, dat Wij den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Ter bestrijding der uitgaven, begrepen in de tweede afdeeling der begrooting over den jare 1821, zullen worden gebezigd de volgende middelen:

a. Het gedeelte van 's Rijks direkte belastingen, waarmede de personele en mobilaire belasting, en het regt op de deuren en vensters, ten bedrage van veertig ten honderd over den jare 1816 en vervolgens, is verhoogd geworden;

b. Drie en een derde opcenten op de hoofdsom der grondbelasting voor de uitvoering van het perceelsgewijze kadaster;

c. Een derde van 's Rijks inkomende en uitgaande reg-

Vergadering der Staten-Generaal.

ten (de watertollen daaronder begrepen), mitsgaders van de accijnsen;

d. De inkomsten der domeinen, plantagiën, wateren en bosschen;

e. De inkomsten der beide loterijën, en

f. De opbrengst van te verkoopen nagelen en olieteiteiten, de inkomsten wegens het uitoefenen van de jagt, die van te verkoopen objekten, behoorende tot de departementen van Oorlog en van Marine, en alle verdere toevallige baten en restitutiën.

2. De hoofdsommen van de personele en mobilaire belasting, en van het regt op de deuren en vensters, voor zoo verre die, ingevolge voorgaand artikel, tot bestrijding der uitgaven, beprepen in de tweede afdeeling der begrooting over 1820, bestemd zijn, worden bepaald als volgt:

Voor de personele en mobilaire belasting op *f* 1,082,550·00
Voor het regt op de deuren en vensters op - 624,500:00

Zullende deze hoofdsommen over de provinciën worden omgeslagen in gelijke evenredigheid, en, met de gewone gaarder-loonen, ingevorderd worden, op gelijken voet, als het gedeelte van gezegde belastingen, hetgeen, ter bestrijding van de uitgaven, begrepen in de eerste afdeeling der begrooting, aanvang nemende met 1820, is aangewezen geworden.

3. Alle de bepalingen, voorkomende in de wet tot vaststelling der middelen ter voorziening in de uitgaven, begrepen in de eerste afdeeling der begrooting, aanvang nemende met 1820, ten aanzien van het heffen van opcenten en gaarderloonen, zullen toepasselijk wezen op het deel der personele en mobilaire belasting, en van het regt op de deuren en vensters, in het voorgaande artikel vermeld.

4. De verhooging van drie en een derde opcenten op de hoofdsom der grondbelasting, voor de uitvoering van het perceelsgewijze kadaster, zal, met de gewone gaarderloonen deswege, omgeslagen en te gelijk met die belasting ingevorderd worden.

5. Het derde van 's Rijks inkomende en uitgaande regten en accijnsen, zal, even als de overige twee derden van de middelen, welke, tot bestrijding der uitgaven, begrepen in de eerste afdeeling van de begrooting, aanvang nemende met 1820, zijn bestemd, en te gelijk met dezelve worden ingevorderd.

6. In het verschil tusschen de som van *f* 17,010,290:68, waarop is begroot de gezamenlijke opbrengst der midde-

len, bij het eerste artikel dezer wet aangewezen, en het geraamde bedrag der uitgave, begrepen in de wet tot vastftelling der tweede afdeeling van de begrooting over den jare 1821, zal door nadere wettelijke bepalingen worden voorzien. Vergadering der Staten-Generaal.

Lasten en bevelen, enz.

Dit ontwerp, Edel Mog. Heeren, en de raming van 's Rijks buitengewone ontvangsten, welke ik gelast ben, daarbij te voegen, zijn op denzelfden leest geschoeid als de wet van den 28sten April 1820, n°. 10, tot vastftelling der middelen ter bestrijding van de uitgaven, begrepen in de tweede afdeeling der begrooting over den jare 1820.

De verschillen tusschen het bedrag der tegenwoordige raming van ontvangsten en de voorgaande zullen door U Edel Mog. gereedelijk worden opgemerkt; de domeins-verkoopingen doen de jaarlijksche opbrengsten der domeinen afnemen; wegens stortingen van borgtogten zijn geene inkomsten voor den volgenden dienst te wachten; daarentegen is op het voordeel van een halve koninklijke Nederlandsche loterij meerder dan in 1820 kunnen worden gerekend.

De redenen, waarom het ontwerp van wet, hetwelk ik zoo even heb voorgelezen, alzoo en niet anders is ingerigt, hebben U Ed. Mog. reeds uit 's Konings eigen mond verstaan. De tegenwoordige stand der overwegingen, ten aanzien van het stellen der in- en uitgaande regten en accijnsen, voegt zich bij de overige motieven, welke reeds ten tijde der voordragt van middelen tot bestrijding der buitengewone uitgaven van den tegenwoordigen dienst bestonden, en heeft op nieuw doen besluiten, om de aanvulling van het verschil tusschen de berekende buitengewone uitgaven en middelen zoo lang mogelijk uit te stellen.

Intusschen is het tijdstip genaderd, dat de, op soortgelijke wijze, bij art. 6 der wet van den 27sten April 1820, n°. 10, voorbehoudene wettelijke bepalingen zullen behooren te worden daargesteld, en het ontwerp van wet, hetgeen Zijne Maj. in de derde plaats, aan U Ed. Mog. doet voordragen, is daartoe strekkende.

Zie hier hetzelve:

Vergadering der Staten-Generaal.

Ontwerp eener wet, houdende voorziening in het verschil tusschen de buitengewone middelen en het geraamd bedrag der uitgaven, begrepen in de tweede afdeeling van de begrooting over den jare 1820.

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat, bij art. 6 der wet van den 27sten April 1820, n°. 10, tot vastſtelling van middelen ter beſtrijding van de uitgaven, begrepen in de tweede afdeeling der begrooting over den jare 1820, is bepaald, dat, in het verſchil tusſchen de ſom van *f* 17,754,390: 62, waarop is begroot de gezamenlijke opbrengst der middelen, bij het 1ſte artikel dier wet aangewezen, en het geraamd bedrag der uitgaven, begrepen in de wet tot vastſtelling der tweede afdeeling der begrooting over den jare 1820, door nadere wettelijke bepalingen zal worden voorzien.

Zoo is het, dat Wij den Raad van State gehoord, met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verſtaan, gelijk Wij goedvinden en verſtaan bij deze:

Art. 1. Tot aanvulling van het verſchil tusſchen de ſom, waarop is begroot de gezamenlijke opbrengst der middelen, bij art. 1 der wet van den 27ſten April 1820, n°. 10, aangewezen, en het geraamd bedrag der uitgaven, toegeſtaan bij de wet van denzelfden datum, n°. 9, zal ſuccesſievelijk worden gecreëerd eene genoegzame hoeveelheid werkelijke rentegevende ſchuld.

2. De dienvolgens in het grootboek der werkelijke ſchuld in te ſchrijven kapitalen, zullen in allen opzigte een gewoon gedeelte derzelve ſchuld uitmaken, en rente dragen van den dag af van het half jaar, waarin de inſchrijving geſchiedt.

3. De aldus daar te ſtellene werkelijke ſchuld, welke de ſom van acht millioenen nominaal kapitaal niet zal mogen te boven gaan, zal, door tusſchenkomst van 's lands amortiſatie kas, worden te gelde gemaakt, en zal door dezelve kas ſuccesſievelijk een gelijk montant weder worden vernietigd.

4. Ten einde 's lands amortiſatie-kas hiertoe in ſtaat te ſtellen, alsmede tot vinding van de ſommen, benoodigd, om de verſchuldigde renten te voldoen, zal, jaarlijks, te beginnen met het jaar 1822, op de tweede afdeeling der begrooting worden gebragt, en aan 's lands amortiſatie kas verſtrekt, eene ſomme van ten minſte tweemaal honderd en vijftig duizend guldens, met dien

verstande, dat al hetgeen van voorschreven som van tweemaal honderd en vijftig duizend gulden zal komen te resteren, na afbetaling der verschuldigde renten, dadelijk zal worden besteed tot inkoop van werkelijke schuld, welke ingekochte schuld telkens vernietigd zal worden op den eersten Januarij van het volgende jaar. Vergadering der Staten-Generaal.

5. Van het gebruik der gelden, voortspruitende uit de bij deze wet geautoriseerde inschrijving van werkelijke rentgevende schuld zal blijken in de jaarlijksche rekening van 's Rijks inkomsten en uitgaven, zullende de verantwoording der bij 's lands amortisatie-kas dienvolgens te doene operatiën (tot welke nimmer zullen kunnen worden gebezigd de kapitalen of jaarlijksche toelagen, thans aan de gezegde kas toebehoorende, of, bij vervolg van tijd, door dezelve, hetzij uit eigene middelen, hetzij naar aanleiding van art. 199 der Grondwet te acquireren) worden begrepen in een afzonderlijk kapittel van dezelver gewone rekening, en het, naar aanleiding van het laatst voorgaand artikel, vernietigd gedeelte der werkelijke schuld telken jare bij openbare aankondiging worden bekend gemaakt.

Lasten en bevelen, enz.

De maatregel, bij dit ontwerp van wet, tot vinding der benoodigde som aangewezen, en waarbij een vroeger voorbeeld is gevolgd, wordt geregtvaardigd door het onraadzame, om tot bereiking van hetzelfde oogmerk, nieuwe of verhoogde belastingen in den tegenwoordigen stand van zaken voor te dragen, en door de overweging, dat er geen voor Zijner Majesteits onderdanen minder bezwarend middel zoude kunnen worden bij de hand genomen. Bij het beoordeelen dezer wet zal voorzeker door U Ed. Mog. niet uit het oog worden verloren, dat, wel is waar, hierdoor 's Rijks gevestigde schuld, welke twee en een half ten honderd rente draagt, voor een' tijd met acht millioenen kan vermeerderen, doch dat ook in dit jaar bijna negen millioenen losbare schuld, welke tegen den intrest van vijf en zes ten honderd loopen, worden vernietigd, zoo aan schuldbekentenissen van het syndikaat van de beide series, als aan obligatiën, behoorende tot onderscheidene geldleeningen; en dat zulks even zeer in het volgend jaar zal plaats hebben.

Het laatste gedeelte van mijnen last, Ed. Mog. Heeren, bestaat in de overlegging van de jaarlijksche rekening der ontvangsten en uitgaven van het Rijk, geduren-

Vergadering der Staten-Generaal.

de 1819, en van de rekening, aan den Koning gedaan, wegens de algemeene begrootingen van ontvangsten en uitgaven, over de diensten van 1813 tot 1819 ingesloten.

De eerstgenoemde dezer rekeningen doet U. Ed. Mog., op de gebruikelijke wijze, uitvoerig kennen de objekten van ontvangst en uitgave, welke, gedurende het jongst afgeloopen jaar, aanleiding gegeven hebben tot stijving of vermindering van 's Rijks schatkist; de tweede levert U Ed. Mog. niet alleen voor de derde maal het algemeen overzigt op van den wezenlijken toestand dier schatkist, zoo als die was op den eersten dag van het loopend dienstjaar, maar ook van alle de bestaande baten en lasten, in betrekking tot de vroegere diensten; U Ed. Mog. zullen daarin het bewijs vinden, dat de middelen, tot dekking dier diensten, door onderscheidene financiële wetten aangewezen, genoegzaam zijn, en dat, bijaldien een zamenloop van omstandigheden tot nog toe belet heeft, de onvermijdelijke publieke uitgaven te bestrijden uit de opbrengst der jaarlijksche inkomsten, zulks geenzins te wijten is aan het ruimschoots gebruiken van de sommen, door de Staten-Generaal ingewilligd, terwijl, integendeel, blijkens deze rekening, meer dan twaalf en een half millioenen guldens dier ingewilligde sommen op de begrootingen van uitgaven bespaard zijn geworden; besparing, zonder welke de gewone en buitengewone middelen tot dekking dier begrootingen met eene gelijke som zouden hebben moeten worden verhoogd.

Het zij mij geoorloofd, Ed. Mog. Heeren, mijne taak hiermede te eindigen, in de hoop, dat de medegedeelde stukken en door mij gegevene openingen genoegzaam zullen zijn, om U Ed. Mogende in staat te stellen tot het aanvangen en voortzetten van Uwlieder deliberatiën over de voormelde financiële wetten, waarvan de spoedige aanneming een nieuw en treffend bewijs zal mogen opleveren van den vaderlandlievenden ijver, waarmede U Ed. Mog. steeds ondersteund hebben 's Konings onvermoeide pogingen tot behoud van dat nationaal vertrouwen, hetwelk zich alleen vestigt op goede orde in het beheer der publieke uitgaven en op het heilig nakomen van aangegane verbindtenissen (1).

Nadat aan den Minister wederom uitgeleide was gedaan, besloot men tot het doen drukken en ronddeelen der drie ontwerpen, alsmede tot de

(1) Staatscour. No. 76.

verzending naar de afdeelingen. — Onderscheidene aanmerkingen aldaar op deze ontwerpen gemaakt, werden gevolgd van de antwoorden van het gouvernement, welke op nieuw in de afdeelingen overwogen werden. — Het rapport der centrale afdeeling, op den 11den December ter tafel gebragt, behelsde, zoo wel de eerste als laatste aanmerkingen, welke, gevoegd bij de voormelde antwoorden, door den druk ter kennisse van de Kamer gebragt, al het verhandelde omtrent dit onderwerp tevens uitmaakten. „ Men oordeelde het noodzakelijk in het verslag der centrale afdeelingen ook de eerste aanmerkingen der sectiën op te geven, dewijl verscheidene afdeelingen er geene nieuwe of slechts zeer weinige gemaakt hadden, na het lezen der ministeriële antwoorden. Eene afdeeling, welke bij de vroeger door haar gemaakte aanmerkingen eenige nieuwe had gevoegd, had de vorige in derzelver geheel op nieuw voortgebragt, met uitdrukkelijk verlangen, dat die in het algemeen verslag zouden worden opgenomen. Indien dezelve, zoo merkte deze afdeeling aan, op eene voldoende wijze beantwoord waren, zoo zouden de antwoorden dienen, om de Kamer voor te lichten; waren de antwoorden minder voldoende, zoo zouden zij echter niet zonder eenig nut zijn, en wanneer men ook eindelijk volstrekt niet antwoordde, zoo zoude er de afdeeling des te meer op aandringen, dat hare aanmerkingen in het algemeen verslag wierden opgenomen. — Dezelfde afdeeling had insgelijks alle de aanmerkingen, betreffende het zelfde onderwerp, in de vorige bijeenkomst gemaakt, aangedrongen, zij had alle diegenen, op welke niet geantwoord was geworden, wederom voortgebragt. Zij was van oordeel geweest, dat er andere waren, welke op geene genoegzame wijze beantwoord waren geworden, en de aandacht der Ministers steeds waardig waren. — De voornaamste dezer aanmerkingen betrof het beginsel, om de uitgaven zoodanig te verminderen, dat dezelve de ontvangsten niet overtroffen, welk beginsel zoo

Vergadering der Staten-Generaal.

Beraadslagingen over de financiële wetten en aanneming derzelve.

Vergadering der Staten-Generaal. dikwijls was aanbevolen geworden, en op hetwelk de afdeeling gemeend had met te meer aandrang te moeten terugkomen, naarmate men van hetzelve meer afweek, enz. (1)." — De beraadslagingen hadden op den 16den plaats. Nadat de heeren *le Cocq*, *Geelhand della Faille*, *Poullet*, *Liefmans*, Graaf *van Hogendorp*, *Angillis*, *van Alphen*, *Pierson* en *Faber* hunne adviesen, hetzij voor hetzij tegen de ontwerpen, deels ook met voorbehoud van hunne stem nader te bepalen, hadden uitgebragt, werd de vergadering tot des avonds ten zes ure gescheiden. Alstoen werden de deliberatiën voortgezet en het woord gevoerd door de heeren Baron *de la Motte Baraffe*, *de Rouck*, *Thinant*, *Geradon*, *Marechal* en *Rijphins*, waarna de Minister van Financiën ter verdediging der ontwerpen sprak. Hierop bragten de heeren *le Cocq* en de Graaf *van Hogendorp* eenige aanmerkingen in het midden, welke door den Minister werden beantwoord (2). De uitslag der hoofdelijke oproeping was als volgt: ontwerp A, 62 stemmen voor 38 tegen; — ontwerp B, 60 stemmen voor 39 tegen; — ontwerp C, 73 stemmen voor 26 stemmen tegen. Alle drie de ontwerpen derhalve aangenomen zijnde, werden ter bekrachtiging naar de Eerste Kamer verzonden, welke zich, volgens kennisgeving van den 5den Februarij des volgenden jaars, insgelijks met dezelve vereenigde. De wetten werden, overeenkomstig den boven door ons medegedeelden inhoud, op den 24sten December uitgevaardigd (3).

Voordragt eener nadere concept-wet wegens de schutterijën. Z. M. in de vorige bijeenkomst aan de deliberatiën der Kamer hebbende doen aanbieden eene nadere concept-wet, ten aanzien van de schutterijen, in verband gebragt met de gemaakte aanmerkingen op eene vroegere voordragt, aangaan-

(1) Het uitgebreid verslag is, in deszelfs geheel, te vinden in de Staatscour. No. 298, 300 en 301.

(2) Staatscour. No. 301, 306—309; 1821 No. 1, 3—6, 8—12, 14—17, 20.

(3) Staatsbl. No. 28, 29, 30.

de hetzelfde onderwerp, had deze concept-wet later voor ingetrokken verklaard. Het gemeld gewijzigd ontwerp van wet werd, bij eene missive des Konings van den 7den November, in de zitting van den 8sten op nieuw voorgedragen, verklarende Z. M. hierbij te vertrouwen: „dat door de aanneming van hetzelve gelegenheid zoude worden gegeven, om achtervolgens en op eene regelmatige wijze de uitvoering, voor het geheele Rijk, van dit belangrijk gedeelte der grondwettige instellingen te verzekeren." — De uitslag dezer voordragt zal door ons in het volgend jaarboek worden medegedeeld.

Vergadering der Staten-Generaal.

Het hoogst gewigtig onderwerp ten doel strekkende der zitting van den 23sten November, bestond in de mededeeling van eene boodschap des Konings, daarbij inzendende onderscheidene conceptwetten, uitmakende het ontwerp van het Burgerlijk wetboek, zijnde deze boodschap van den volgenden inhoud:

Het ontwerp van Burgerlijk Wetboek in deszelfs geheel aan de Tweede Kamer voorgedragen.

EDEL MOGENDE HEEREN!

Door hetgeen in de laatste sessie van U Ed. Mog. is voorgevallen, hebben Wij Ons overtuigd, dat het de wensch van een zeer groot aantal leden van uwe vergadering is geweest, om met het geheel opstel des Burgerlijken wetboeks gelijktijdig bekend te worden.

Wij voldoen gaarne aan dat verlangen, door thans aan U Ed. Mog aan te bieden de vier boeken van dat Wetboek, in 48 ontwerpen van wet afgedeeld, waarbij Wij het tevens niet ondoelmatig hebben geacht, een algemeen overzigt van den zamenhang der onderscheidene deelen van het ontwerp, mitsgaders eene adstructive memorie te voegen, welke beide stukken aan Ons zijn gesuppediteerd geworden, en waarin U Ed. Mog. zullen aantreffen, zoo wel de gronden, waarop sommige hoofdzakelijke bepalingen des werks berusten, als eene regtvaardiging der orde, welke in deszelfs opstelling is in acht genomen.

Wij vleijen Ons, dat U Ed. Mog., na het onderzoek van dat hoogst belangrijk onderwerp, zich zullen overtuigen, dat de vorderingen, welke de regtswetenschap in lateren tijd heeft gemaakt, daarbij niet uit het oog zijn

Vergadering der Staten-Generaal.

verloren, en dat zoo veel van de nog bestaande wetgeving is behouden, als de zeden, belangen en behoeften der natie maar eenigzins gedoogd hebben.

Hoezeer het Onze vurige wensch zij, dat de loop der met ijver aangevangen, en met betamelijken spoed voortgezette raadplegingen van U Ed. Mog., Ons mogen in de gelegenheid stellen, om aan hen de verdere gedeelten der nationale wetgeving te kunnen aanbieden, ten einde daar door eindelijk te kunnen overgaan tot de zoo algemeen verlangde organisatie, welke niet vroeger dan met de nieuwe Nederlandsche wetgeving kan worden ingevoerd, zoo gevoelen wij echter, dat de beoordeeling en overweging van het aan U Ed. Mog. thans door Ons aangeboden ontwerp van het burgerlijk wetboek een rijp en oordeelkundig onderzoek vereischt, en tot onderscheidene mededeelingen zal kunnen aanleiding geven. U Ed. Mog. zullen Ons derhalve bereidvaardig vinden, om tot dat gemeen overleg mede te werken, hetgeen zoo zeer noodig is, om eene goede, duurzame en verlichte wetgeving tot stand te brengen, en uwe vergadering zoude voorzeker niet weinig tot het bekomen van gelukkige resultaten het hare bijdragen, indien U Ed. Mog. hunne raadplegingen in diervoege zouden besturen, dat Wij op eene gepaste wijze werden bekend gemaakt niet alleen met de hoofd-bedenkingen der Kamer tegen groote en belangrijke regtsbeginselen, maar ook bepaaldelijk met hetgeen zij daarvoor wenscht in de plaats te zien, ten einde Wij Ons daardoor in de gelegenheid mogen bevinden, om, na nadere overweging, daarop zoodanig regard te slaan, als Wij, voor het welzijn Onzer onderdanen, zullen oordeelen te behooren (1).

De belangrijke memorie, in bovenstaande missieve vermeld, aangaande de beginselen, welke men gemeend had, bij de bearbeiding des ontwerps van het Burgerlijk Wetboek, ten grond te moeten leggen, luidde woordelijk aldus:

Memorie tot toelichting van het Burgerlijk Wetboek.

Er bestaat, voor alle volken en tijden, maar ééne waarheid, ééne regtvaardigheid, en echter is het denkbeeld van eenen en denzelfden regeringsvorm en van een en hetzelfde wetboek voor onderscheidene, door zeden, belangen en gewoonten verschillende, volken en eeuwen, even ongerijmd, als dat van een algemeen geneesmiddel voor alle ziekten, of van een opvoedingstelsel voor alle

(1) Staatscour. No. 282.

geaardheden, zonder onderscheid; en het meest afdoend bewijs voor de zelfstandigheid van een volk is aanwezig, wanneer het zich zelf die wetten weet te kiezen en te geven, welke voor zijnen toestand het meest berekend zijn. Vergadering der Staten-Generaal.

Geen wonder dan ook, dat de Grondwet, welke het vernieuwd volksbestaan der Nederlanders regelde en bevestigde, ook aan die Nederlanders de uitwisfching waarborgde der vlek, welke altijd het leven onder eene vreemde, geborgde wetgeving op eene natie werpt, en waarvan de schande dubbel ondragelijk moest zijn voor een land, dat zich, naar gelang der uitgestrektheid en bevolking, misschien op meer regtsgeleerden van den eersten naam verhoovaardigen kan, dan eenig ander land van Europa.

Het aan Hun U Ed Mog. overgegeven ontwerp van Burgerlijk Wetboek is de vrucht der pogingen, welke de Koning, gedurende vijf jaren, onafgebroken heeft aangewend, om dit werk, zoo volkomen als mogelijk, tot stand te brengen; en de aanspraak van den Minister van Justitie, bij de overbrenging der eerste titels van het Wetboek, in de vorige zitting van Hun Ed. Mog., moge ten bewijze strekken van de behoedzaamheid, waarmede de Koning hierin *is te werk gegaan*, zoo wel als van Hoogstdeszelfs onpartijdigheid in het wikken of vereenigen der belangen en wenschen van de onderscheidene deelen van het koningrijk.

Twee zwarigheden echter hebben toen de afdoening van het ingeleverde verhinderd: de moeijelijkheid, namelijk, welke vele der leden van de Staten-Generaal er in verklaarden te vinden, om, betreffende *deelen*, uitspraak te doen, zonder *het geheel* te kennen, en de zwarigheid, welke het in had om over een wetboek te beslissen, zonder bekend te zijn met den geest, waarin het ontworpen was, en met de gronden, waarop de zamenhang en orde van het geheel rustte.

Door de tegenwoordige inzending van het *geheel*, is de eerste zwarigheid weggenomen; en, gelijk het bij de ontwerpen van wet gevoegde *algemeen overzigt van den zamenhang des geheels*, het gedeelte van de tweede zwarigheid doet vervallen, moge het volgende een bewijs zijn, hoe bereidwillig men geweest zij, om ook den laatsten schijn van gemoedelijk bezwaar te doen ophouden, tegen de laatste afdoening eener zaak, waarbij, zoo wel, als bij de daarmede verbondene en daarvan onafscheidelijk afhangende organisatie der regterlijke magt, de natie het grootste belang heeft; gelijk die afdoening tevens de

Vergadering des Staten-Generaal.

voltooijing van het staatkundig onafhankelijk Nederlandsche volksbestaan is.

Het groote en voornaamste doel van elk stelsel van burgerlijke wetgeving, is, uit den aard der zaak, tweederlei. In de algemeene regtsbeginselen niet te blijven beneden het standpunt der eeuw en des volks, voor welke die wetgeving dienen moet; en, bij de bijzondere bepalingen, die beginselen, zoo veel mogelijk, te vereenigen met den eerbied, welken ieder wetgever aan de onschadelijke gewoonten en zeden van het volk verschuldigd is, voor hetwelk hij zijne wetten ontwerpt.

Het spreekt dan van zelfs, dat men zich, in de eerste plaats, ook in de bearbeiding van dit Wetboek, dit groote doel heeft voorgesteld; maar het is niet overtollig, eenige oogenblikken stil te staan bij de opgave van den weg, langs welken men getracht hoeft, in de bearbeiding van het Burgerlijk wetboek, dit gewenscht doel te bereiken.

De eerste vraag, welke zich de kommissie, bij het afbakenen van dien weg, voorstelde, moest natuurlijk deze zijn: *zal men bij de ontwerping van het Nederlandsche Wetboek, eenvoudig eenig ander wetboek ten grondslag nemen, om daaruit, door bijvoeging of aflating, een Nederlandsch Wetboek te vervaardigen; of, zal men, een eigen bestek volgende, alleen bij de bearbeiding der bijzondere deelen, van de reeds bestaande Wetboeken dat gebruik maken, hetwelk de onpartijdigheid, zoo wel als derzelve in vele opzigten hooge voortreffelijkheid, vordert?*

De beslissing dezer vrage in den laatsten zin kon niet lang twijfelachtig zijn. Behalve de moeijelijkheid toch, welke er altijd gelegen is in het uitlaten of bijvoegen van artikels in een systematisch bewerkt Wetboek, kon het den ontwerper der nieuwe wetgeving niet ontslippen, dat zeer dikwijls van eene enkele bepaling de geheele systematische zamenhang van een wetboek afhangt; en de vraag, of men het Fransche wetboek ten grond der nieuwe bewerking zoude leggen, loste zich weldra in eene andere vraag op, of het verkieslijker ware, naar de gronden van het Fransche regt, den eigendom door contract te laten bekomen en overgaan, dan wel of het beter ware, volgens de beginselen van het Romeinsche regt, den ouden regel te herstellen, dat, alleen tusschen contractanten, uit contracten regt geboren wordt, maar dat eigendom, vooral ten aanzien van derden, niet dan door levering of transport wordt bekomen.

Het openbaar belang, de zekerheid der bezittingen, en

de veiligheid der geldschieters bepaalden de ontwerpers weldra tot de herstelling der Romeinsche onderscheiding tusschen regt op personen, en regt op zaken (*jus in re* en *jus ad rem*). De oude zeden en wenschen van alle de Nederlandsche provinciën ondersteunden die keuze, en, na de aanneming van dit beginsel, moest de mogelijkheid, om het Fransche burgerlijk wetboek op den voet te volgen, noodzakelijk en van zelfs vervallen, daar het alle regtsgeleerden bekend is, dat alleen op de verwerping van die onderscheiding, de nieuwe verdeeling van dat wetboek gebouwd is.

Vergadering der Staten-Generaal.

Bij de wederaanneming van deze onderscheiding, waren dus de ontwerpers tot de orde van de instituten van he Romeinsche regt terug gebragt; en zij aarzelden te minder, die verdeeling in het groot weder aan te nemen, daar dezelve zich indedaad, door duidelijkheid en eenvoudigheid, boven alle latere onderscheidt, door de ondervinding van eeuwen beproefd, en door het gezag van bijna alle de grootste regtsgeleerden en wijsgeeren, als het ware, geheiligd is.

Dan, hoezeer zij deze onpartijdige hulde aan de scherpzinnigheid der oude Romeinsche regtsgeleerden meenden schuldig te zijn, konden zij hen echter in alles niet volkomen op den voet volgen, daar het ontbreken van eenige regtsonderwerpen, welke niet in de instituten, maar in de pandekten behandeld zijn; het weinig strookende van vele beginselen van verdeeling en orde met onze tijden en zeden; en eindelijk het ontleend zijn van sommige verdeelingen, vooral bij de contracten, niet uit de natuur der zaak, maar alleen uit willekeurige regtsbepalingen, zoo vele hinderpalen opleverden, door welke het blind volgen van dit, voor deszelfs tijd zoo voortreffelijk, voorbeeld werd onmogelijk gemaakt.

Men maakte zich dan nu, voor de onderdeelen, van de vier groote deelen, ten nutte, wat, in vroeger en later tijd, zoo wel in ons vaderland, als in Italie, Frankrijk, Duitschland en England geschreven was; en hieruit werd de schets van het geheel geboren, welke vervolgens, door koninklijke goedkeuring bekrachtigd, ten leiddraad bij de bewerking der afzonderlijke deelen dienen moest, en welke, met de veranderingen, welke daarin, gedurende de bewerking, gemaakt zijn, thans gevoegd is bij de overgegevene ontwerpen.

Men gelooft dan ook hiermede over de orde en den systematischen zamenhang des geheels genoeg gezegd te hebben, daar de overgegevene schets genoegzaam be-

Vergadering der Staten-Generaal.

wijst, dat de verplaatsing van sommige titels, welke, in het tegenwoordig wetboek, in eenen anderen zamenhang worden gevonden, geenszins op bedilzucht of begeerte, om volstrekt iets anders te leveren, maar alleen op regtskundige of wijsgeerige gronden steunt.

Na dan op deze wijze eerst het regt-systema in het groot te hebben bepaald, kwam men nu als van zelve tot eene tweede niet minder gewigtige moeijelijkheid over de wijze van behandeling der bijzondere deelen en vooral over het meer of minder leerstellige in den vorm.

Eene algemeene aanmerking toch tegen het vroegere werk der kommissie, welke in 1798 belast werd met de ontwerping eener nieuwe algemeene wetgeving voor de noordelijke deelen des Rijks, had daarin bestaan, dat deszelfs vorm beter voor een regtskundig leerstelsel dan wel voor een wetboek voegde; en de ook naderhand, tot walgens toe, door onkundigen, zoo wel als door kundigen, herhaalde gemeenspreuk: *dat een Wetboek gebieden en niet leeren moest*, was te veel aan de orde van den dag. dan dat zich de ontwerpers niet opzettelijk en bepaald bij dit punt zouden hebben opgehouden.

Ook zij meenen echter, ondanks de in der daad niet weinige en gewigtige gronden voor den leerstelligen vorm, aan den bloot wetgevenden vorm, de voorkeur te moeten geven, maar het moeijelijke lag hier insgelijks, gelijk meestal, minder in het beginsel dan wel in de toepassing; en zoo ontstond dan nu bij hen de veel belangrijker vraag, waar dan hier de juiste grenzen tusschen het leerstellige en wetgevende gelegen waren?

Het gevoelen toch, dat door het aannemen van dit beginsel dadelijk *alle* bepalingen (definitiën) en verdeelingen (divisiën) moesten wegvallen, was te dwaas, om ergens anders, dan bij het onkundig gros der menschen, voorstanders en toejuichers te vinden, daar het bij voorbeeld, zeker onmogelijk is, de onderscheidene gevolgen van testamenten en codicillen, zoo wel als van de onderscheidene contracten, naauwkeurig en voor allen verstaanbaar te bepalen, zoo lang niet de wetgever uitdrukkelijk verklaard heeft, wat hij door testamenten, codicillen en elk contract in het bijzonder, verstaat, en bij uitsluiting door den regter wil verstaan hebben.

Men meende dus hooger te moeten opklimmen dan alleen tot den vorm, en zoo werd dan nu het besluit geboren, dat, wel is waar, uit een wetboek moesten geweerd en vermijd worden alle bepalingen en verdeelingen,

gen, welke alleen ophelderden of leerden; maar dat daarentegen, door de aanneming van het genoemd beginsel, zoodanige bepalingen of ook verdeelingen niet geweerd werden, welke volstrekt noodig waren, om den regter met den waren zin des wetgevers bekend te maken, of hem de alleen wettige wijzigingen eener handeling te doen kennen. De toepassing dezer gronden bevatte meer dan eens, in de nadere behandeling van het Wetboek, het antwoord op ingebragte bezwaren tegen deze of gene en, zoo al sommige *regtsgeleerden* nog mogten oordeelen, dat vele dezer bepalingen hadden kunnen worden overgelaten aan hetgeen zij thans *jurisprudentie* noemen, dat is, aan procesfen en regterlijke uitspraken, is het nogtans zeker, dat de *burger* er bij wint, om door een enkel artikel meer tot naauwkeurigere bepaling, boven de noodzakelijkheid gesteld te worden, van tot deze voor hem zoo kostbare jurisprudentie zijne toevlugt te moeten nemen. Vergadering der Staten-Generaal.

En dit voert ons als van zelve tot een laatst en algemeen punt, bij hetwelk de ontwerpers gemeend hebben te moeten stilstaan, alvorens tot de afzonderlijke bepalingen over te gaan. Het bestond in de vraag, in hoe verre zich de wetgever alleen bij de algemeene beginselen bepalen, of tot de bijzonderheden nederdalen moest.

Dat een Wetboek nimmer alle bijzondere gevallen, en derzelver duizendvoudige wijzigingen kan omvatten, is zoo duidelijk, als het menigvuldige malen, dikwijls zonder eenige kennis van zaken, gezegd is; en het behoeft dus wel geen betoog, dat een wetboek, zoo dan immer een wetgever van dit punt kon willen uitgaan, ook bij de meest mogelijke uitgebreidheid, nog altijd onvolkomener zoude zijn dan een wetboek, hetwelk, de algemeene beginselen opgevende, daardoor tevens, en in eens, alle bijzondere gevallen regelde, welke onder die beginselen kunnen worden opgenomen.

De ontwerpers waren het dus met die van het Fransche wetboek volkomen eens, dat men bij elk onderwerp van de algemeene beginsels moest uitgaan, al ware het dan ook alleen om de langwijligheid en uitgebreidheid te ontwijken, welke van het inslaan des tegenovergestelden wegs volstrekt onafscheidbaar is, en welker ondoelmatigheid, bij de eerste herziening der Pruissische wetgeving, niet dan maar al te duidelijk gebleken was.

Doch ook hier was men met de algemeene waarheid slechts weinig gevorderd, want ook hier ligt de moeijelijkheid geheel in de toepassing: waar toch is bijna het

Vergadering der Staten-Generaal.

geval, hetwelk niet op deszelfs beurt als eene algemeenheid van andere bijzondere gevallen kan gedacht worden? Waar het beginsel, dat niet, bij naauwkeurige ontleding, flechts het gevolg van een hooger beginsel is? En wie kan het ontkennen, dat, in vele beginselen, uit derzelver aard en algemeenheid zelve, iets zoo onbestemds en onzekers is, dat zij alleen daardoor tot naauwkeurige en boven allen twijfel en misverstand verhevene regtsbepalingen ongeschikt zijn.

Ook behoeft men flechts die Wetboeken zelve, welke het meest als zamenstel van beginselen bearbeid zijn, en daaronder ook het Fransche Wetboek, in te zien, om overtuigd te worden, dat men het nergens in dagelijks voorkomende handelingen of betrekkingen alleen bij de beginselen heeft laten berusten; ja men heeft hier en daar, in het laatstgenoemde wetboek, die bezorgdheid zelfs zoo verre gevoerd, dat de ontwerpers van het Nederlandsche wetboek gemeend hebben, op meer dan eene plaats, artikelen met stilzwijgen te kunnen voorbijgaan, omdat zij indedaad niets dan duidelijke, onmiskenbare en ontwijfelbare gevolgen waren van vroeger gestelde regtsbepalingen.

Doch hetgeen de ontwerpers van dat wetboek hier en daar en tegen den algemeenen geest van hun werk, gedaan hebben, is door de ontwerpers van het Nederlandsche wetboek planmatig overal gedaan, waar de ondervinding, in Frankrijk zelve, geleerd had, dat de algemeene opgave van een regtsbeginsel niet genoeg was, om ook den onbedreven burger met zijne regten bekend te doen zijn; en met dankbaarheid erkennen de ontwerpers de hooge verpligting, welke zij, in dit opzigt, hebben aan het voortreffelijk *Répertoire* van den heer *Merlin* en de verdienstelijke verzamelingen van de heeren *Sirey* en *Denevers*.

Ieder toch, die den tegenwoordigen staat van het Fransche regt kent, weet hoe onvolkomen de kennis daarvan, zonder de kennis van de zoogenoemde jurisprudentie van het hof van cassatie, is; en er liet zich dan wel geen grond, dan in het belang der pleitbezorgers, uitdenken, waarom men niet liever, bij den aanvang en terstond, zoude bepalen en omschrijven, hetgeen de ondervinding elders geleerd had, aan groote en bijna onoverkomelijke zwarigheden onderworpen te zijn; en wanneer men dan nu de uitgebreidheid van het overgegeven ontwerp van wetboek vergelijkt met het Fransche wetboek, vermeerderd door al deszelfs, hetzij officiële, hetzij minder officiële, doch altijd onmisbare supplementen, dan kan alleen de

vergelijking, juist en naauwkeurig tusschen het Fransche en ontworpen Nederlandsche wetboek worden opgemaakt, maar dan ook is de slotsom ongetwijfeld in het voordeel van de ontwerpen. Vergadering der Staten-Generaal.

Het is echter niet alleen de ontwikkeling van sommige elders alleen onbepaald uitgedrukte beginselen, welke aan het overgegeven ontwerp eenige meerdere uitgebreidheid gegeven heeft. Onder de oorzaken daarvan behoort ook gedeeltelijk het opnemen van sommige bepalingen, welke elders, in het wetboek op de manier van procederen, gevonden worden, in een afzonderlijk vierde boek; en dat ten minste de daaruit geborene meerdere uitgebreidheid slechts ingebeeld is, daar natuurlijk, door het overnemen dier bepalingen, de uitgebreidheid der wet op de manier van procederen weder verminderd wordt, loopt te veel van zelfs in het oog, om eenige breedere ontwikkeling te behoeven.

Doch waarom dan niet, zullen misschien sommigen zeggen, dit alles liever tot het wetboek op de manier van procederen terug gebragt? De grond, waarop de ontwerpers gemeend hebben, dit niet te moeten doen, is geenszins in eene blinde vereering van het voorbeeld der Romeinsche instituten gelegen; zij oordeelen zich in de regeling der grenzen van het gebied dier wetboeken aan de vraag te moeten houden, of eene of andere bepaling in der daad een regt deed geboren worden, dan wel of dezelve slechts den vorm eener regtsvordering regelde? Alleen het laatste behoorde, naar hun oordeel, tot de Wet op de manier van procederen; maar het eerste daarentegen wel degelijk tot het Burgerlijk Wetboek, en daar evenwel die bepalingen, noch tot het regt der personen, noch tot dat *op* of *tot* zaken in het bijzonder konden terug gebragt worden, maar tot alle tevens betrekking hadden, werd een afzonderlijk vierde boek het noodzakelijk gevolg dezer, naar hunne overtuiging, onwederlegbare en systematische redenering.

En dit moge dan ook nu genoeg zijn, niet alleen om den algemeenen geest te doen kennen, waarin de overgegevene ontwerpen bearbeid zijn, maar ook te gelijk om de ware punten van verschil bij het onderzoek dier ontwerpen te bepalen, en discussiën te voorkomen, bij welke men in het breede uitweidt over zaken, waaromtrent geen verschil bestaat, doch stilzwijgend juist datgene niet zelden voorbij gaat, waarop het alleen en uitsluitend aankomt.

Wat nu de afzonderlijke bepalingen betreft, hierin heb-

Vergadering der Staten-Generaal.

ben de ontwerpers zich nader en bij voorkeur, aangesloten aan de thans nog bestaande wetgeving en het *zeer groot* aantal artikelen, hetwelk door hen, geheel onveranderd, uit het Fransche wetboek is overgenomen, moge beslissen, zoo wel over de hooge waarde, welke zij aan dit, in zoo velerlei opzigten, voortreffelijk gedenkstuk onzer eeuw gehecht hebben, als over de behoedzaamheid, waarmede zij getracht hebben, dien geest van partijdigheid te ontwijken, welke het bestaande, alleen om de bron, waaruit het voorkomt, wil veranderd hebben, en zeker aan geen werk minder voegen kan, dan aan een zoodanig, hetwelk geheel de vrucht van bedaarde en onpartijdige overweging zijn moet.

Trouwens er bestaat dan ook wel geen ongerijmder denkbeeld, dan dat van een geheel nieuw wetboek in den tegenwoordigen stand der wetenschappen en beschaving in Europa. De groote en algemeene beginselen van het burgerlijk regt zijn in de Romeinsche regten tot ons overgebragt in eenen zoodanigen staat van volkomenheid, dat de verdiensten van elk wetboek, ook voor de volgende tijden, nog altijd aan dit eerste voorbeeld zullen getoetst worden, en, bij de voortreffelijke bearbeiding dier bouwstoffen in het thans nog bij ons vigerend wetboek, kan het uit den aard der zaak niet wel anders, of elke nieuwe poging, na deze goed geslaagde eerste proeve, moet slechts eene wijziging der thans bestaande wetgeving worden, in sommige of minder bearbeide, of met de zeden en gewoonten van dit of dat volk minder strookende deelen, en voor iets meerder of anders wordt dan ook dit ontwerp niet aangeboden; terwijl men juist daarom, waar het tegendeel niet uitdrukkelijk door de duidelijkheid scheen geboden te worden, in de bepalingen, welke men overgenomen heeft, altijd bijna dezelfde woorden heeft behouden, om niet uit veranderde woorden eene andere bedoeling te doen afleiden.

Voor het overige spreekt het als van zelfs, dat het hier eene onuitvoerlijke taak zoude zijn, de bepaling van elk artikel op te nemen, en dezelve, zoo wel wat inhoud als wat uitdrukking betreft, te beredeneren, en tegen elke mogelijke aanmerking te verdedigen. Ook kan dit wel nimmer de redelijke bedoeling van den wensch der Kamer naar eene ophelderende memorie geweest zijn. Bij het meerendeel der bepalingen van dit Burgerlijk Wetboek is de grond van het bepaalde in het natuurlijk regt of het openbaar belang zoo duidelijk, dat dezelve geene ontwikkeling behoeven, en zoo gelooft men dan

ook, aan de ware bedoeling der Staten-Generaal te voldoen; door, bij het doorloopen der bijzonderheden, alleen zoodanige te behandelen, welke eenig bijzonder belang hebben, of waaromtrent de afwijking van het Fransche regt eenige breedere regtvaardiging kan schijnen te behoeven. Vergaderingen der Staten-Generaal.

In dien geest nu is wel het eerst, dat eenige opheldering behoeft, de inleiding, aan het hoofd des ontwerps geplaatst. Daar dezelve in geen omiddellijk verband stond met de volgende stellige bepalingen, en de loop der discussiën reeds meermalen een of ander artikel uit de afzonderlijke deelen in de algemeene inleiding had doen overbrengen, heeft men gemeend, om deze eenvoudige reden, bij de vorige zitting, deze inleiding, tot het sluiten van alle de beraadslagingen over de bijzondere deelen, te kunnen en te moeten achterhouden, om geene algemeene waarheden in overweging te brengen, alvorens, door de daarop gegronde stellige bepalingen, men dezelve in hare ware bedoeling had leeren kennen; doch Hun Ed. Mog. ontvangen thans het geheel, en het onderzoek der inleiding zal bewijzen, hoe weinig men daarbij eenige andere bedoeling heeft gehad of heeft kunnen hebben.

De inleiding toch bevat niet dan algemeene waarheden, welker onloochenbaarheid en gegrondheid in het algemeen belang wel niet ligt door iemand zal ontkend worden, gelijk ook de noodzakelijkheid der breedere ontwikkeling van sommige punten, indien anders het vervangen van het gezag des Romeinschen regts door eene nationale wetgeving geen ijdel woordenspel zoude zijn, zelfs door de beroemdste Fransche regtsgeleerden gevoeld en erkend is, daar, aan den eenen kant, sommige hier behoorende onderwerpen in het Fransche wetboek geheel met stilzwijgen zijn voorbijgegaan, en, aan den anderen, sommige beginselen zoo algemeen en dus ook zoo onbepaald zijn voorgesteld, dat men, met de verschillende, zich dikwijls wedersprekende uitspraken der Fransche regtbanken, daaromtrent slechts eenigzins behoort bekend te zijn, om de noodzakelijkheid in te zien eener, ten minste in sommige hoofdpunten, meer ontwikkelde behandeling.

Dan, hoe voortreffelijk ook, ten aanzien van de leerstellige ontwikkeling dezer algemeene beginselen, het voorloopig uitgegeven, en van alle Nederlandsche ware regtsgeleerden gekende en hoog geschatte werk der kommissie van 1798 moge zijn, de vorm zelf maakte het aan de opstellers van het ontwerp onmogelijk, om er meer gebruik

Vergadering der Staten-Generaal.

gen te maken, dan zij er van gemaakt hebben; en de vergelijking dezer twee inleidingen moge alzoo ten bewijs, zoo wel als ter opheldering, ſtrekken van het grondbeginſel, hetwelke zij, ter onderſcheiding van wetgeving en leerſtelſel, gemeend hebben te moeten volgen.

Na de algemeene inleiding is het eerſte onderwerp, waarmede het ontwerp zich bezig houdt, op het voorbeeld van het Romeinſche, zoo wel als van het Franſche regt, het regt der perſonen.

Men zal echter bij de drie eerſte titels niet opzettelijk ſtilſtaan. De bepalingen, daarin voorkomende, zijn niet dan ontwikkelingen van het groote beginſel der eeuw, *gelijkheid van alle ingezetenen voor de wet*; welk beginſel zelf, ten aanzien van vreemden, niet verder is gewijzigd, dan de rust van den ſtaat en de waardigheid van een onafhankelijk volk ſcheen te vorderen; terwijl voorts eenige bepalingen, welke hier en daar in deze titels voorkomen, en welligt, bij de *eerſte inzage*, als overbodig en voor geenen twijfel vatbaar zouden kunnen beſchouwd worden, geene andere bedoeling hebben, dan om het inroepen van verouderde onderſcheidingen te voorkomen, welker ſtilzwijgende opheffing de ondervinding geleerd had, ongenoegzaam te zijn, om, aan regtsgeleerden en regters, oude begrippen te doen afleggen, welke ſlechts in de ſcholen nog eenig historisch belang kunnen hebben.

Van veel grooter aanbelang daarentegen zijn de veranderingen, welke, van den 4den tot den 11den titel ingeſloten, de ontwerpers gemeend hebben te moeten voorſtellen, betreffende het huwelijk. Doch ook hier zal men niet bij vele bijzonderheden ſtilſtaan. De naauwkeurige bepaling van verſchillende punten, vooral der redenen van weigering van de door de wet gevorderde toeſtemming van ouders of voogden in een huwelijk; de meerdere gelijkheid in het wederkeerig regt der echtgenooten, en meer andere ſoortgelijke verbeteringen, zullen Hun Ed. Mog., ook zonder herinnering, van zelf in het oog vallen; doch twee punten vorderen hier eene meer opzettelijke ontwikkeling, de bepalingen, omtrent de gemeenſchap, welke uit het huwelijk geboren wordt, en omtrent de ontbinding des huwelijks.

Het oorſpronkelijk ontwerp volgde, ten aanzien der gemeenſchap, ſlechts een groot beginſel: *Het ſtaat allen echtgenooten bij het aangaan van hun huwelijk vrij, zoodanige beſchikkingen omtrent de gemeenſchap te maken, als zij begeeren, en de wet toelaat; doch, wanneer zij niets bepalen, heeft het huwelijk eene algemeene ge-*

meenschap van goederen ten gevolge. De bepaling was duidelijk en eenvoudig, doch, zoo wel bij de eerste zuidelijke kommissie tot herziening, als bij den Raad van State, werd het bezwaar geopperd, dat men hier door, in de meeste zuidelijke provinciën, waar men geene andere wettelijk gemeenschap kende en begeerde dan die van roerend goed, de verpligting van huwelijks voorwaarden bijna algemeen maakte; en alleen de zucht des Konings, om, zoo veel mogelijk, alle bezwaren weg te nemen, alle wenschen te bevredigen, heeft eindelijk aanleiding gegeven tot het aannemen eener dubbele wettelijke gemeenschap, waaromtrent de eenvoudige verklaring der echtgenooten zoude genoegzaam zijn, bijna op gelijke wijze als het voorbeeld daarvan bij het tegenwoordig wetboek in de keuze tusschen het *régime en communauté* en het *régime dotal* gegeven was; en ook hier moge de vergelijking van art. 265 tot 340, waarin over de bepaalde gemeenschap gehandeld wordt, met art. 1401 en volgende van het tegenwoordig wetboek, beslissen, hoe vreemd die ontwerpers van alle noodelooze verandering geweest zijn: want de woordelijke gelijkheid des ontwerps met het tegenwoordig wetboek zal toch wel het beste antwoord zijn voor hen, die, juist om de duisterheid dezer bepalingen, liever het tegenwoordig wetboek behouden wilden.

Vergadering der Staten-Generaal.

In geen onderwerp echter heeft men meer dan in dat der echtscheidingen op den geest des volks gelet. Doordrongen van de heiligheid des huwelijks, en overtuigd, dat niets meer de ligtzinnigheid in het aangaan van huwelijken bevordert, dan de gemakkelijkheid, om dien gelegden band weder te ontbinden, heeft men gemeend de echtscheidingen, ten gevolge van onderlinge overeenkomst, geheel te moeten verwerpen, en voorts de redenen zelve, om ontbinding des huwelijks te kunnen vragen, zoo zeer beperkt, dat het moeijelijk is te deze voor eene zamenspanning of onderling verstand der partijen te vreezen. De zedelooze bepaling, welke het overspel in den man bijna wettigde, is vervangen door eene andere, welke de regten der wederzijdsche echtgenooten gelijk maakt, en hoe ontwijfelbaar het anders ook zij, dat, staatkundig, de scheiding van tafel en bed, zonder ontbinding des huwelijks, nog nadeeliger is dan de echtscheiding, heeft men echter, aan de andere zijde, de gemoedelijkheid van hen, welke door godsdienstige bezwaren konden verhinderd zijn, het burgerlijk regt van echtscheiding in te roepen, te veel geëerbiedigd, om hen niet, in de schei-

Vergadering der Staten-Generaal.

ding van tafel en bed, een middel over te laten, door de leer hunner kerk gewettigd; want dat het toch wel niet in aanmerking komen kon, een zeer groot gedeelte des Rijks van een wettig en voor hen niet bezwarend regt te berooven, om dat anderen tegen het gebruik van dat regtsmiddel eenig gemoedelijk bezwaar hadden, zal wel voor Hun Ed. Mog. geen betoog behoeven, vooral daar het tegenwoordig stelsel niemand van eenig burgerlijk regt berooft, of tot iets tegen zijn geweten dwingt, terwijl daarentegen elk tegenovergesteld gevoelen eene stellige opoffering van het eene deel aan de begrippen van het andere zoude geweest zijn.

Ten aanzien der bepalingen van den 12, 13 en 14den titel, behoeft het ontwerp geene breedere ontwikkeling. Hetgeen daar gevonden wordt, is grootendeels met het tegenwoordig regt overeenkomstig. Want hoezeer ook de ontwerpers niet zonder grond het beginsel hadden gemeend te moeten volgen, dat er, met betrekking tot de moeder, geene onwettige geboorte bestond, omdat hier geene onzekerheid plaats vond, en dat het onregtvaardig scheen kinderen te straffen voor verkeerdheden, welke de hunne niet waren, heeft men echter gemeend, op de aanmerkingen van de zuidelijke kommissie, naderhand in den Raad van State ondersteund, de algemeene begrippen op dit punt te moeten volgen, en het belang der familiën te moeten stellen boven eene natuurlijke billijkheid, welke, in den tegenwoordigen stand der maatschappij, altijd zeer groote ongelegenheden zoude gehad hebben.

Ook ten aanzien der betrekkingen van bloedverwantschap (titel 15), bevat het ontwerp niets nieuws, en zoo men hier de familieraden niet wederom vindt, waarvan het Fransche regt de proef genomen heeft, het is omdat, ook ten dien aanzien, de ondervinding niet heeft beantwoord aan de bespiegeling, en het doel, dat men daarbij voorstelde, op eene andere wijze, veel eenvoudiger veel doelmatiger, en veel minder kostbaar, kon bereikt worden.

De onmondigheid der minderjarigen (titel 16), ligt in de natuur zelve. Zoo lang de noodige ontwikkeling niet aanwezig is, om met kennis van zaken over zijne belangen te oordeelen, moeten die belangen door anderen worden behartigd. Het tijdstip dezer rijpheid moet bij onderscheidene volken verscheiden zijn, naar gelang der physieke en intellectuele ontwikkeling; en zoo, aan den eenen kant, het tijdstip van 21 jaren, door de Fran-

ſche wet bepaald, niet geheel voegde aan onzen handaard, ook het oude tijdperk van 25 jaren ſcheen met den tegenwoordigen ſtand der opvoeding en der maatſchappij minder te ſtrooken. Dien ten gevolge werd het tijdperk van 23 jaren door de ontwerpers voorgeſlagen. Het algemeen verlangen echter der zuidelijke kommisſie, in den Raad van State onderſteund, ſtrekte tot herſtelling van het oude tijdperk; en ook hier is de thans aangenomene bepaling van 24 jaren de vrucht van de begeerte des Konings, om de verſchillende gevoelens en wenſchen te bevredigen en over een te brengen.

Vergadering der Staten-Generaal.

Aangaande de pligten en regten der voogden (titel 17 en 18), zullen Hun Ed. Mog. niets anders vinden, dan het geen door het algemeen belang van alle tijden en Staten bijna overal uit het Romeinſche regt is overgenomen; doch, ten aanzien van een groot punt, hebben de ontwerpers gemeend, eene weldadige inſtelling, welke te voren aan alle Nederlanden gemeen was, te moeten herſtellen; het is de bepaling van het oude Nederlandſche regt, waardoor overal het burgerlijk beſtuur verpligt was, een wakend oog over het lot der minderjarigen binnen hun resſort te houden; hetzij dan dit, in kleinere gemeenten, door het beſtuur zelve of eene kommisſie daaruit geſchiede, hetzij dat dit in grootere gemeenten plaats had, door eene bijzondere afdeeling van het beſtuur, onder den naam van weeskamer. Het onbekende alleen dezer inrigting in Frankrijk heeft aldaar het zoeken van andere middelen tot verzekering der minderjarigen noodig gemaakt; doch bij het herzien onzer wetgeving, beſtond er zeker geene reden, om aan die middelen, waarvan het ondoelmatige, in zeer vele gevallen, door beroemde Franſche regtsgeleerden zelve erkend is, de voorkeur te geven boven eene nationale inſtelling, waarvan het nut, door eene ondervinding van eeuwen, bevestigd was, mits dezelve, gelijk bij het ontwerp, alleen tot toezigt bepaald bleef.

Hoe noodig ondertusſchen ook in het algemeen eene juiste bepaling der meerderjarigheid zij, er kunnen gevallen beſtaan, welke eene afwijking van den regel vorderen, en hierin voorzien de *emancipatie* en *venia aetatis*, bij de twee volgende titels vermeld (titel 19 en 20). Daar echter elk dezer gevallen eene dispenſatie van de algemeene wet is, hadden de ontwerpers zich alleen bij het laatsgenoemde middel bepaald; en het is niet te ontkennen, dat hetzelve indedaad aan alle behoeften voldoet; doch ook in dit opzigt heeft de Koning niet geaarzeld,

Vergadering der Staten-Generaal.

aan het verlangen te voldoen der zuidelijke provinciën, aan hem, uit de discussiën van den Raad van State, bekend geworden.

Dan het zijn niet alleen de minderjarigen, welker belangen een bijzonder toezigt vorderen. Ook meerderjarigen kunnen dat toezigt behoeven, wanneer, of verwarring van zielsvermogens, of verregaande onregelmatigheid van zeden, of eindelijk afwezenheid, dit noodzakelijk maken (titel 21 en 22); en, hoezeer ook, ten aanzien der eerste soort, onze oude vaderlandsche regten genoegzame voorzieningen aan de hand geven, is daarentegen, met betrekking tot de afwezenheid, het Fransche regt bijna op den voet gevolgd, daar zich zeker in geen ander wetboek eenig beter middel vinden liet.

En zoo is dan ook, op gelijke wijze, bijna geheel overgenomen, hetgeen de Fransche wetgeving ten aanzien der waarborging van de persoonlijke regten, door openbare registers van den burgerlijken stand, bevat. Bijna al het zakelijke daarvan is behouden gebleven en alleen, waar de Fransche wet bepalingen bevatte, die, als reglementaire schikkingen, tot geen Burgerlijk wetboek behooren, of waar men verordeningen aantrof, welker moeijelijkheid of onuitvoerbaarheid zelve door de ondervinding gestaafd was, heeft men zich bekorting of vereenvoudiging veroorloofd, zonder echter ergens het hoofdbeginsel uit het oog te verliezen.

De laatste titel daarentegen van het eerste boek behandelt een onderwerp, hetwelk in het Fransche regt met stilzwijgen is voorbijgegaan, doch, in ons vaderland, waar zoo vele maatschappijën, en van den Staat niet onmiddellijk afhangende stichtingen gevonden worden, volstrekt behandeld moest worden, wilde men niet, of dit geheel onderwerp in het onzekere laten, of ten aanzien daarvan alleen de inroeping van het Romeinsche regt als het ware stilzwijgend wettigen, welk laatste zeker, bij het groot verschil van zeden en maatschappelijke inrigting, even weinig verkieslijk was, als het eerste met de beginselen eener volledige burgerlijke wetgeving overeenstemde, en met dankbaarheid erkennen de ontwerpers de verpligting, welke zij, te dezen opzigte, aan het werk der eerste wetgevende kommissie van 1798 gehad hebben.

Het tweede punt, waarmede zich elke wetgeving, na de afhandeling der persoonlijke regten, moet bezig houden, is het regt dier personen ten aanzien der zaken, welke een onderwerp van regt kunnen zijn. Men heeft reeds opgemerkt, waarom, bij de tegenwoordige ontwer-

pen, de Romeinsche verdeeling tusschen *jus in re* en *jus ad rem* ten grond gelegd is. Onder de Fransche regtsgeleerden zelve, hebben vele der beroemdste erkend, dat de rangschikking der onderwerpen in het tweede en derde boek van het Fransche wetboek, verre was van boven alle bedenking verheven te zijn; en zeker zoude het moeite in hebben, om in elk contract den grond aan te wijzen, waarom het onder de wijzen van eigendomsbekoming behoort opgenomen te worden; doch in allen geval bleef er, na de herstelling van den ouden regel des Romeinschen regts: *non pactionibus, aut transactionibus, verum traditionibus demum rerum dominia transferuntur*: waarvan de noodzakelijkheid in het belang van den Staat, zoo wel als van alle eigenaars en bezitters gegrond is, geene kenze meer overig. Vergadering der Staten-Generaal.

De twee eerste titels van het tweede boek, zijn dan ook uit dit oogpunt slechts eene inleiding tot dat tweede en derde boek tevens, waarin zeker geene tot dit onderwerp behoorende bepaling van het tegenwoordige regt zal gemist, doch, integendeel, menig artikel gevonden zal worden, hetwelk aldaar niet wordt aangetroffen, en evenwel punten beslist, bij welker zekerheid ongetwijfeld de burger het hoogste belang heeft.

Na deze algemeene inleiding, bepaalt zich het tweede boek vervolgens afzonderlijk bij de *vijf* soorten van regt op zaken: *het eigendomsregt*, *het bezit*, *het regt van erfdienstbaarheid*, *het pandregt* en *het erfgenaamsregt*; en bij elk dezer ontwerpen zal men dan ook nu met een woord stilstaan.

Ten aanzien echter van het eigendomsregt (tit. 3, 4 en 5) waaronder dat ook van gemeenschap behoort als een regt van eigendom van velen op dezelfde zaak, is geene breede ontwikkeling noodig. Door de bepalingen van de natuur en de gevolgen van het eigendomsregt, zijn de beginselen der eeuwige regtvaardigheid omtrent dit onderwerp gewaarborgd, op eene wijze, welke geene twijfeling overlaat; en, ten aanzien der wijzen, waarop men dat regt bekomt en verliest, zal ook hier de regtsgeleerde niets vinden, dan de bekende beginselen van het Romeinsche regt, welker genoegzaamheid en doelmatigheid door de ondervinding van eeuwen bevestigd is.

Noodiger daarentegen is het, bij hetgeen dit onderwerp (tit. 6), omtrent bezitregt bepaalt, een oogenblik te vertoeven. In het Fransche wetboek vindt men hieromtrent geenen afzonderlijken titel. Alleen bij de verjaring wordt, met een woord, over de natuur van het bezit gespro-

Vergadering der Staten-Generaal.

ken, en verder dit onderwerp met ſtilzwijgen voorbijgegaan. Meer dan eene reden hebben de ontwerpers bepaald, om dit voetſpoor niet te volgen. Het bezit toch geeft ook andere regten dan met opzigt tot de verjaring. De bepalingen daaromtrent, in de voorgedragene titels voorkomende, vinden dagelijks toepasſing; en men behoeft niets te doen dan de ſchriften van de Franſche uitleggers van het tegenwoordig regt op te ſlaan, ten einde zich te overtuigen, dat de weglating van dit onderwerp in de daad eene gaping is; daar men wel ook aldaar meestal hetzelfde vindt, dat hier bepaald wordt; doch in ſtede van tot bevestiging daarvan, gelijk overal elders, plaatſen uit het tegenwoordig wetboek aan te treffen, uitſluitend wetten uit het Romeinſche regt ziet aanhalen, als of men in eens uit den tegenwoordigen tijd in den ouden Romeinſchen ſtaat verplaatst was.

Na het eigendomsregt en bezit, handelt het ontwerp, in de derde plaats, van erfdienstbaarheden (tit. 7, 8, 9, 10, 11 en 12), waardoor iemand anders dan de eigenaar geregtigd is tot eene, hetzij algemeene, hetzij bijzondere nuttrekking uit eene zaak; doch ook dit is ſlechts eene wijziging van het thans beſtaande regt; en zeer zeker vindt men hier geene enkele bepaling, welke of met den geest der eeuw, of met de beginſelen van algemeene regtvaardigheid ſtrijdig is; want het ſpreekt toch wel, uit den aard der zaak, en den letter der ontwerpen, van zelve, dat de vermelding van tienden, in den elfden titel, alleen betrekking heeft tot plaatſen, waar dezelve nog beſtaan, of tot gevallen, waarin zij bij overeenkomst bedongen waren, en de ontwerpers hadden een al te gunſtig denkbeeld van het oordeel der Nederlanders, om, bij deze zoo duidelijke en onmiskenbare ſtrekking des ontwerps, voor de bloote vooringenomenheid tegen een woord te vreezen, hetwelk alleen om de misbruiken hatelijk zijn kan.

In geen opzigt echter vermeenen de ontwerpers beter geſlaagd te zijn, in het verzekeren van ieders regt, dan in het gewigtig onderwerp van het *pandregt* (tit. 13). Het groote doel toch des wetgevers, welke hier alleen door het algemeen belang geleidt wordt, moet zekerheid der geldſchieters zijn; en hoe voortreffelijk ook de gronden mogen zijn, welke het Franſche regt te dezen aanzien door zijne hypothecaire inſchrijvingen gelegd heeft, de bedenking bleef altijd onwederlegbaar, dat de belooſde zekerheid, waarvoor echter dikwijls zoo aanzienlijk moest betaald worden, ſlechts denkbeeldig was, zoo lang

er maar ééne hypotheek bestond, welke zonder inschrijving werken kon. Deze bedenking is opgeheven: de inschrijving wordt, even als thans, tot waarborging gevorderd; maar de inschrijving geeft geheel en zonder uitzondering hetgeen zij belooft: want volstrekt geene hypotheek of eigendomsovergang werkt zonder inschrijving, en geene inschrijving werkt, zonder op elk onroerend goed in het bijzonder genomen te zijn. Uit den aard der zaak echter moest dit eenige verandering brengen in de stilzwijgende en legale hypotheken; doch de vergelijking van dezen titel met dien uit het vierde boek van *preferentiën* en *van arresten* zal Hun Ed Mog. overtuigen; dat men ook hier het eene belang niet onbepaald aan het andere heeft opgeofferd, maar integendeel, door het geven eener doelmatige preferentie, ook voor onder voogdij of curatele gestaan hebbende of nog staande personen, zoo wel als voor verhuurders van huizen of landerijën, die zorg gedragen heeft, welke met de billijkheid overeenkomt.

Vergadering der Staten-Generaal.

En zoo volgt dan nu in de laatste plaats, als vijfde soort van regt op zaken, het *erfgenaamsregt* (tit. 14), met alles, wat daarmede in betrekking staat. De ontwerpers hebben in de behandeling daarvan de eerste plaats gegeven aan de testamentaire erfopvolging (tit. 15); en de tweede aan de erfvolging bij versterf, schoon het tegenwoordig wetboek eene tegenovergestelde rangschikking volgt. Wanneer dit verschil zich niet verder dan tot de rangschikking der titels uitstrekte, zoude deze verplaatsing van weinig belang zijn, en de ontwerpers zouden, in dat geval, zeker bij voorkeur, de tegenwoordige orde, juist omdat zij de tegenwoordige en dus meest gemeenzame was, gevolgd hebben; doch dit is het geval niet. In het Fransche regt is de opvolging bij versterf de wettige, en de testamentaire beschikking slechts eene, als het ware, toegelatene wijziging. In den geest des ontwerps is, daarentegen, overeenkomstig de beginselen van het Romeinsche regt, alle erfvolging gegrond op den wil van den erflater, en de wet doet alleen uitspraak over den waarschijnlijken wil, wanneer geene uitgedrukte wil aanwezig is; en dat dit verschillend oogpunt op de orde niet alleen, maar ook op den geheelen geest der wetgeving te dezen aanzien, invloed moest hebben, zal wel voor geen enkelen regtsgeleerden eenig betoog behoeven; gelijk het insgelijks ieder in het oog loopt, waarom, bij de aanneming van dit laatste grondbeginsel, tevens alles van zelf moest wegvallen, hetgeen in het tegenwoordig

Vergadering der Staten-Generaal.

wetboek, omtrent *algemeene legatarissen*, en *legatarissen onder algemeenen titel*, gevonden wordt, en zeker niet strekt, om aan de begrippen van erfgenaam en legataris die bepaaldheid, duidelijkheid en zekerheid te geven, waarop het Romeinsche regt, te dezen opzigte, met zoo veel regt roem draagt.

Dan hoezeer ook, volgens de beginselen, in het overgegeven ontwerp, even als in het Romeinsche regt, de regel ten grond legt: *causam testati potiorem esse causa intestati*, het belang der burgers vorderde echter altijd bepaalde vormen, waardoor de wil des erflaters kenbaar werd (tit. 19); en dat belang is het alleen, waardoor de ontwerpers wederhouden zijn, onder de wettige vormen van uitersten wil, ook de olographische testamenten op te nemen. Behalve toch, dat zij meenden eene zoo gewigtige zaak, als de beschikking over de nalatenschap is, niet zoo gemakkelijk aan eenen dikwijls voorbijgaande luim te moeten overlaten, leverden de onuitputtelijke geschillen, waarvan de uiterste willen uit haren aard de bron zijn, zoowel als de gemakkelijkheid van onderschuiving of verdonkering derzelve, even zoo vele zwarigheden op tegen het behouden eener bepaling, waarvan de noodzakelijkheid of het nut uit niets gebleken is; terwijl daarentegen het bezwaar van om iedere kleinigheid verpligt te zijn tot het maken van kosten, in het veranderen van eenen uitersten wil, door de olographische codicillen is weggenomen.

En hiermede zoude men dan ook misschien de overige titels omtrent de uiterste willen met stilzwijgen voorbijgaan (tit. 17, 18, 19, 20, 21, 22 en 23), indien niet de 19de titel omtrent *fidei-commissaire beschikkingen*, nog een woord ter opheldering behoefde. Het is echter hier de plaats niet, alles op nieuw op te halen, wat, in de laatste tijden, voor en tegen de fidei-commissen gezegd is; men heeft niet geaarzeld, het door de ondervinding bewezen nadeel te erkennen, hetwelk in het algemeen uit fidei-commissen voortspruit, en het tweede lid van art. 1743 laat te dezen opzigte geen twijfel overig; doch ook de heilzaamste regels hebben hunne uitzonderingen; en dat hier althans die uitzonderingen alleen en wezenlijk in het belang van elk huisvader zijn, die vreezen kan, alle de vruchten zijner nijverheid door de loszinnigheid of zedeloosheid van zijnen naasten erfgenaam, voor zijne nakomelingen verloren te zien gaan, zal wel aan niemand twijfelachtig kunnen zijn, die slechts onvooringenomen de artikelen leest, waarin die uitzon-

deringen vervat zijn, en welke van de verordeningen, dienaangaande in het Fransche regt voorkomende, maar zeer weinig afwijken. Vergadering der Staten-Generaal.

Na de testamentaire erfvolging komt onmiddellijk de erfvolging bij versterf (tit. 24). De ontwerpers hebben zich daar bij eenvoudigheid, duidelijkheid en, zoo veel mogelijk, toenadering tot de meest algemeene oud Nederlandsche zeden ten doel gesteld; en alleen ten aanzien van het regt van versterf van onwettig geborenen heeft zich ook hier eenige moeijelijkheid bij de discussiën opgedaan, daar men ook hier het beginsel gevolgd had, dat er ten opzigte der moeder, en dus ook der moederlijke bloedverwanten, geene onwettigheid bestond. Dan de Koning heeft ook hier zich vereenigd met de bezwaren, door de zuidelijke kommissie eerst ingebragt, en naderhand in den Raad van State herhaald, en zoo is dan ook hier nagenoeg de geest van het tegenwoordig regt bewaard gebleven.

En hiermede zijn de gewigtigste bepalingen van het tweede boek afgehandeld, want hetgeen verder, in de volgende titels (24, 25, 26, 27, 28 en 29), in dit boek gevonden wordt over het aanvaarden en verwerpen van erfenissen, over het regt van beraad en inventaris, over boedelscheiding en collatie, over executeurs en boedelredders, en eindelijk over onbeheerde erfenissen, is, of zoo geheel met de tegenwoordige wetgeving overeenkomstig, of in het oog loopende verbetering, vereenvoudiging of noodige uitbreiding van hetzelve, dat de ontwikkeling daarvan wel niet in de bedoeling van den wensch Hunner Ed. Mog., om, ten aanzien van den geest, waarin dit ontwerp bearbeid is, eenige inlichting te hebben, kan gelegen zijn.

Dat het derde boek zich, op het voetspoor van de orde der Romeinsche instituten, met de persoonlijke verpligtingen of het regt van inschuld *jus ad rem* vel *in personam* bezig houdt, en waarom deze rangschikking boven die van het tegenwoordig bij ons geldend wetboek is gevolgd, is reeds boven ontwikkeld. Er blijft dus alleen over, te spreken over den geest, waarin dit onderwerp op zich zelve door de ontwerpers behandeld is.

In de eerste plaats komt ook hier wederom de veranderde vorm, en de volgorde in de behandeling der onderwerpen in aanmerking. De gronden, waarop de tegenwoordige verdeeling rust, zijn Hun Ed. Mog. reeds uit de

Vergadering der Staten-Generaal.

bij het ontwerp gevoegde schets van den zamenhang des geheelen ontwerps kenbaar. Doch het is misschien niet overtollig, vooral voor hen, die geene regtsgeleerden zijn, de redenen te doen kennen, waarom men hier eene veranderde volgorde noodig geoordeeld heeft. In het tegenwoordig wetboek is het onderwerp der verpligtingen (*obligationes in genere*), in eene onder-afdeeling van den titel over conventionele verpligtingen behandeld; de ontwerpers hebben gemeend, hetzelve aan het onderwerp der overeenkomsten te moeten doen voorafgaan, om dat zij even goed, buiten overeenkomst, door de wet, als door overeenkomst kunnen geboren worden; de scholastieke begrippen van *delict* en *quasie delict* zijn door de ontwerpers van het Fransche wetboek behouden, schoon het strijdige daarvan, zoo wel met de ware Romeinsche regtsgeleerdheid, als met eene gezonde wijsbegeerte, reeds lang voldongen is; men heeft getracht, bij het ontwerp duidelijker begrippen ten grond te leggen. In de rangschikking der bijzondere contracten bij het Fransche wetboek, is de orde bijna willekeurig. Men heeft bij het ontwerp de orde gevolgd, welke ieder contract terug brengt tot het geslacht, waaronder het behoort; omdat ook de geslachtelijke betrekking van het eene contract tot het andere zijne regterlijke gevolgen heeft, en de duidelijkheid der begrippen zelve daardoor vermeerderd wordt; en men heeft eindelijk eene verdeeling, uit de natuur zelve der contracten ontleend, boven de Romeinsche rangschikking verkozen, om dat in deze de grond der verdeeling eerst door het stellige regt zelf kan begrepen worden, en de Romeinsche leer omtrent de stipulatiën zich daarenboven weinig met den geest onzer tegenwoordige wetgevingen laat overeenbrengen.

Doch zoo veel het ontwerp te deze van het Fransche wetboek in den vorm en rangschikking afwijkt, zoo dankbaar erkennen de ontwerpers hunne groote verpligting aan de bron, waaruit zij, ter dezer plaatse, zoo wel als de Fransche ontwerpers, bovenal geput hebben: want hoezeer zij er roem op dragen, in de vroegere deelen, op meer dan eene plaats hunne hoogachting te hebben kunnen aan den dag leggen voor onzen onsterfelijken *de Groot*, door het niet zelden letterlijk overnemen zijner woorden, is het hun zeker niet minder aangenaam geweest door gelijke achting voor den grooten Franschen regtsgeleerden *Pothier*, het bewijs te kunnen geven, dat, ten minste in hunne wijze van zien, het gebied der lette-

ren

en der waarheid door geene grenzen van landverdeeling beperkt is. Vergadering der Staten-Generaal

Het is dus hier althans in vollen nadruk waar, dat indedaad het ontwerp slechts eene herziening van het tegenwoordig geldend wetboek is, waarvan de gronden (motiven) in ieders handen zijn: zoo dat men dan ook om die reden gerust dit geheele boek zonder verdere ontwikkeling zoude kunnen laten, bijaldien het niet voor sommigen eenige opheldering kon behoeven, waarom, bij de behandeling der afzonderlijke contracten, sommige met stilzwijgen zijn voorbijgegaan, waarover in het Fransche wetboek gehandeld en dikwijls breedvoerig gehandeld is; andere daarentegen zijn genoemd of behandeld, waaromtrent in dat wetboek geen woord gevonden wordt.

Het antwoord echter op deze vraag kan zoo duidelijk als voldingend zijn; het zal tevens eene bijdrage zijn tot de gronden, waarom wel altijd een goed en volledig algemeen burgerlijk wetboek onder de vrome wenschen blijven zal. Ieder land toch heeft zijne eigene zeden en gewoonten; handelingen, welke bij het eene volk dagelijksch zijn, vinden bij het andere of zelden of nimmer plaats; en de eenige bedoeling, welke de wetgever, na het afhandelen der algemeene beginselen omtrent overeenkomsten en derzelver gevolgen en geoorloofde wijzigingen, met de behandeling van zekere bijzondere overeenkomsten hebben kan, is toch wel deze, om, door die nadere bepalingen, meer bijzonder te voorzien in die handelingen, welke, om derzelver dagelijksch gebruik, ook gemakkelijker en menigvuldiger tot twisten kunnen aanleiding geven.

De toepassing dezer beginselen is de beantwoording der voorgestelde vraag. Het in Frankrijk gemeenzame, bij ons minder dagelijksche *bail à cheptel*, is met stilzwijgen voorbijgegaan, omdat het opnemen daarvan, zonder gelijke opneming van alle bijzondere contracten, welke, bij den Nederlander, hetzij dan in het algemeen, hetzij in sommige deelen, meer bepaald te huis behooren, dwaas en ondoelmatig zoude geweest zijn, en de breedvoerige behandeling, van elke bijzondere soort van overeenkomst, welke slechts in deze of gene provincie van het rijk bekend was, zeker in nut niet konde opwegen tegen de bijna onoverkomelijke moeijelijkheid, welke het behandelen dezer gewoonte-regten, naar den geest der provinciën, waartoe zij behoorden, in den weg stond.

Van dezen regel is echter, in het belang der Zuidelijke provinciën, eenigzins afgeweken in het opnemen van den

Vergadering der Staten-Generaal.

6den titel omtrent *koop of vestiging van rente*; want hoezeer, in de Noordelijke deelen van het Rijk, deze handeling of niet of minder bekend was, heeft men nogtans gaarne gehoor gegeven aan de bedenking, dat een voor het grootste deel der Zuidelijke provinciën zoo belangrijk onderwerp niet met stilzwijgen behoorde te worden voorbijgegaan. Ook de negende titel omtrent verhuring met afkoop en tauxatie is aan gelijke bedenking zijnen oorsprong verschuldigd; en zoo hier de Groningers den in het breede bij het eerste ontwerp bewerkten titel omtrent hun regt van *beklemming* niet weder aantreffen, het is omdat, door een groot getal der beroemdste regtsgeleerden uit de provincie, eene algemeene bepaling omtrent dit onderwerp, zoo als die in art. 2634 voorkomt, voor genoegzaam en doelmatiger dan eene breede ontwikkeling van dit onderwerp verklaard is.

Er blijft dus nu alleen over, nog den geest te doen kennen, waarin het vierde boek des ontwerps behandeld is. Hetzelve heeft, gelijk men reeds boven heeft opgemerkt, zijn bestaan te danken aan twee, zoo het schijnt, onwederlegbare bedenkingen, en wel, vooreerst, aan de onmogelijkheid, om vele der hier behandelde onderwerpen tot een der vorige boeken terug te brengen, zonder de begrippen geweld aan te doen, daar het toch, bij voorbeeld, wel niemand van voren zoude kunnen invallen, dat hij de leer van het bewijs, die toch, ongetwijfeld, even zeer op het personen als zaken-regt, even zeer op het regt tot zaken als op dat tegen personen, betrekking heeft, in het tegenwoordig wetboek als een onderdeel van de leer van de orde der schuldeischers bij insolventie, en die van persoonlijke regtsdwang (contrainte par corps), als onderdeelen voor te dragen van de algemeene middelen van eigendoms-bekoming, gelijk allen weten, dat dit bij het tegenwoordig geldend wetboek plaats vindt.

Dan dit was de eenige reden niet, welke de ontwerpers tot het aannemen van een vierde boek hebben overgehaald. Daar hunne taak het geheele grondgebied van het burgerlijk en lijfstraffelijk regt omvattede, moesten zij niet alleen dit geheel overzien, maar zich ook, in het afbakenen der verschillende deelen van dit grondgebied, aan vaste regelen houden. De regel, waaraan zij zich bij de onderscheiding van het geen, of tot het burgerlijke regt, of tot de wet op de manier van procederen, behoorde, meenden te moeten binden, was, gelijk men insgelijks reeds boven heeft opgemerkt, deze, dat

wel alles, wat den vorm van regtsvorderingen betrof, manier van procederen kon genoemd worden, doch dat alles daarentegen, waardoor het regt zelve gewijzigd werd, als een deel van het burgerlijk regt moest beschouwd worden. Vergadering der Staten-Generaal.

Reeds de ontwerpers van het Fransche wetboek hadden het gewigt dezer bedenking gevoeld, door de bepalingen omtrent den persoonlijken regtsdwang, de expropriatie, en eenige andere dergelijke onderwerpen, in het Burgerlijk wetboek over te brengen; doch zeker behooren de gevallen, waarin men al of niet regt van arrest op zaken heeft, niet minder dan die, waarin persoonlijke regtsdwang al of niet kan toekomen, tot het burgerlijk regt; zeker behooren de bepalingen van het regt, omtrent de kracht van gewijsde zaken niet tot de manier van procederen; en, uit deze en dergelijke bedendenkingen, ontstond eindelijk het vierde boek als van zelf.

Dan genoeg over de noodzakelijkheid van het vierde boek, waarmede het ontwerp gesloten wordt, in het algemeen. Ten aanzien van deszelfs bijzondere bepalingen, zal men slechts bij twee punten nog een oogenblik stilstaan, want ten aanzien der overige is dit in den geest dezer memorie noodeloos, om dat ieder regtsgeleerde dadelijk in dezelve die algemeene en bekende grondbeginselen zal terug vinden, welke uit het Romeinsche regt achtereenvolgende in de wetboeken en regtsstelsels van bijna geheel Europa zijn overgegaan.

De twee punten, die men bedoelt, zijn *het bewijs door getuigen*, en *de persoonlijke regtsdwang*.

De bepalingen van het Fransche wetboek, omtrent het eerste dezer twee punten waren eene geheele omverwerping van de oude regtsgeleerdheid in den staat der Vereenigde Nederlanden, waar het gebruik van dit bewijsmiddel algemeen was, en de vorm zelfs, om hetzelve te doen gelden, van den tegenwoordigen vorm, in de gevallen, waarin dit bewijsmiddel nog wordt toegelaten, geheel en al afweek. Reeds bij het eerste ontwerp waren de gebreken van den ouden vorm in vele opzigten verholpen, doch ten aanzien van het beginsel, de algemeene toelating van dit bewijsmiddel, had men het oude regt weder hersteld, daar het ongerief van dit middel, waarop zich het Fransche regt grondde, de gemakkelijkheid namelijk van zich, in alle gevallen, door geld of goede woorden, getuigen, hetzij voor of tegen, te verschaffen, dank zij de eerlijkheid en de gemoedelijkheid van den Nederlander, bij ons ten minste de beperking

Vergadering der Staten-Generaal.

niet zoo zeer noodzakelijk scheen te maken, en elk middel daarentegen, om de waarheid te vinden, welkom scheen te moeten zijn; doch ook hier heeft men tegen den stelligen wensch der zuidelijke kommissie, in den Raad van State ondersteund, niet willen volhouden; en zoo zullen dan ook hier Hun Edel Mog., overeenkomstig den geest van het Fransche wetboek, het bewijsmiddel door getuigen slechts in sommige bepaalde gevallen toegelaten zien; terwijl verder de wijze, waardoor dit bewijsmiddel geldend gemaakt wordt, van zelf de zwarigheden doet vervallen, welke zeer dikwijls te regt tegen de oud-hollandsche verklaringen zijn ingebragt.

Een gelijk verschil tusschen het oude en nieuwe regt bestond ook ten aanzien van den persoonlijken regtsdwang (contrainte par corps); en voorzeker kan het niet ontkend worden, dat, zoo al de vrijheid te groot was, welke het oude regt aan den somtijds ontmenschten schuldeischer liet, echter, aan den anderen kant, het tegenovergestelde regt weder de zedeloosheid van onbeschaamde schuldenaren in bescherming neemt. Doch, na onpartijdig wikken en wegen der wederzijdsche zwarigheden, heeft ook hier de geest des tijds gezegenpraald; en met genoegen zullen zeker Hun Ed. Mog., ook in dit ontwerp, het beginsel gewaarborgd vinden, dat, behoudens slechts weinige, naauwkeurig bepaalde, en vooral voor een handeldrijvend en industriëel volk noodzakelijke uitzonderingen, het edelst goed van den mensch, zijne vrijheid, niet weder aan den willekeur van zijnen natuurgenoot ten prijs gegeven is.

En hiermede gelooft men nu vooreerst genoeg gezegd te hebben, om den wensch van Hun Edel Mog. voor voldaan te kunnen houden, welke strekte, om den algemeenen geest eenigzins nader te kennen, welke bij de bearbeiding des onwerps had ten grond gelegen. Zoo niet alle punten van gewigt mogten opgenomen, niet alle zwarigheden mogten opgeheven zijn, zal de discussie des ontwerps gemakkelijk gelegenheid geven, om dat nog ontbrekende, door nadere ophelderingen, waar die gevraagd mogten worden, aan te vullen (1).

Het wetboek aan de afdeelingen verzonden.

Op het voorgestelde door den President besloot men de boodschap en memorie te doen drukken, en aan de leden rond te deelen, als ook het concept-wetboek zelf aan zoodanige leden te distribuëren, welke hetzelve nog niet ontvangen mogten heb-

(1) Staatscour. No. 282 en 283.

ben; voorts een en ander aan het onderzoek der afdeelingen te verzenden. — De vergadering hierop door den voorzitter in geheim comité veranderd zijnde, werd door denzelven het volgend voorstel, aangaande de wijze van beraadslaging over het meergemeld ontwerp des Burgerlijken Wetboeks, gedaan: Vergadering der Staten-Generaal.

Ik vermeene, dat het overtollig zoude zijn, U Ed. Mog. te willen overtuigen, dat een zoo uitgebreid werk, als is het burgerlijk wetboek, een onderzoek vereischt, voor hetwelk de thans gewone en gebruikelijke manier onvoldoende en ontoepasselijk is. Voorstel van den President der Tweede Kamer aangaande de beraadslagingen van het Burgerlijk Wetboek.

Vertrouwende, dat U Ed. Mog, zoo zeer als ik, de waarheid van deze stelling zullen gevoeld hebben, zoo heb ik niet ondienstig geacht, mij bezig te houden met het ontwerp van eenige bepalingen, tot leiddraad van U. Ed. Mog. deliberatiën voor het burgerlijke wetboek kunnende verstrekken, in welke ik mij heb voorgesteld, de meeste naauwkeurigheid in het onderzoek met het minste tijdverlies, voor zoo veel mogelijk, te vereenigen.

Dit ontwerp, bestaande uit eenige weinige artikelen, zal ik den heer Griffier verzoeken, U Ed Mog in beide talen voor te lezen, waarna ik zal laten volgen eenige korte aanmerkingen, dienende om aan U Ed. Mog. mijne gedachten omstandiger te ontvouwen.

Ontwerp van eenige bepalingen, dienende om het onderzoek van het Burgerlijk Wetboek te regelen.

Art. 1. Het ontwerp van Burgerlijk Wetboek, door den Koning aan deze vergadering voorgesteld, zal, alleen ten aanzien van deszelfs onderzoek in de onderscheidene sectiën, verdeeld worden in acht hoofd-afdeelingen.

De eerste, beginnende met art. 1 tot art. 74.
De tweede, van art. 74 tot art. 471.
De derde, van art. 471 tot art. 896.
De vierde, van art. 896 tot art. 1555.
De vijfde, van art. 1555 tot art. 2144.
De zesde, van art 2144 tot art. 2962.
De zevende, van art. 2962 tot art. 3181.
De achtste, van art. 3181 tot 3631.

Vergadering der Staten-Generaal.

2. Het wordt aan de onderscheidene sectiën aanbevolen, om de aanmerkingen, die dezelve zullen goedvinden te maken, te verdeelen, in zoo veel kohieren als er afdeelingen in het vorige artikel zijn daargesteld, en dan nog ieder kohier in twee deelen, het eerste behelzende de aanmerkingen over de wezenlijke bepalingen der wetgeving, en het andere de aanmerkingen, slechts betrekking hebbende tot den vorm der redactie.

4. Zoo haast de sectiën hare aanmerkingen op de eerste afdeeling zullen hebben opgemaakt, zullen zij het tweeledig kohier, waarin dezelve opgesloten zijn, aan de centrale sectie door hunne presidenten doen overhandigen, en zulks zal vervolgens op denzelfden voet plaats hebben ten aanzien van de volgende afdeelingen tot de laatste toe.

4. Zoo haast de aanmerkingen der respectieve sectiën op de eerste afdeeling bij de centrale sectie zullen zijn ingekomen, zal dezelve zich onmiddelijk bezig houden met het opmaken van een omstandig rapport aan de vergadering, over de hoofdpunten of kwestiën, de wezenlijke bepalingen der wetgeving betreffende, in het eerste gedeelte der voorschrevene kohieren vervat.

5. Dit rapport zal worden gedrukt en aan de leden der vergadering rondgedeeld, gelijk mede de aanmerkingen, in het tweede gedeelte van voorschrevene kohieren opgesloten.

6. Ten minste drie dagen na de ronddeeling van het gemeld rapport, zal er een generaal-comité worden belegd, ten einde het voorschreven rapport door de vergadering worde goed of afgekeurd.

7. Hetzelve afgekeurd wordende zal de centrale sectie zich moeten bezig houden met daarin die veranderingen te maken, welke de vergadering zal hebben begeerd, en zullen die veranderingen vervolgens ook aan de goedkeuring der vergadering moeten worden onderworpen.

8. Het rapport goedgekeurd zijnde, zal hetzelve onmiddelijk aan den Koning worden medegedeeld, te zamen met dat gedeelte van de kohieren der sectiën alleen betrekkelijk tot de aanmerkingen op den vorm der redactie, ten einde Hoogstdezelve op de voorgestelde bedenkingen dusdanig égard neme, als Hij in Zijne wijsheid zal oordeelen te behooren.

9. Dezelfde vorm van deliberatie zal successivelijk geobserveerd worden met betrekking tot elke afdeeling, tot het einde toe.

10. Zoo het mogt gebeuren, dat, nadat ten minste

vijf fectiën hare respektieve aanmerkingen op eene afdeeling aan de centrale fectie hebben doen toekomen, de eene of andere fectie haar onderzoek over deze afdeeling nog niet zou hebben kunnen eindigen, dan zal desniettemin het rapport over de aanmerkingen van de meerderheid der fectiën kunnen worden opgemaakt, en daarmede gehandeld, zoo als in het vijfde en volgende art. is vastgefteld, behoudens dat, wanneer de aanmerkingen der verachterde fectie of fectiën, in de centrale fectie zullen zijn binnengekomen, daarover een afzonderlijk rapport aan de vergadering zal moeten gedaan worden. Vergadering der Staten-Generaal.

Ik heb U Ed. Mog. reeds te kennen gegeven, dat ik mij bij dit onderwerp voorftelde, de meest naauwkeurigheid in het onderzoek, met het minfte tijdverlies te vereenigen.

Wat het eerfte punt betreft, is het ontwijfelbaar, dat eene grondige overweging het voornaamfte vereischte is, hetgeen moet voorafgaan, de aanneming of verwerping van een zamenftel wetten, welke, uit haren aard, zoo grooten invloed op het algemeen welzijn moeten hebben, en welke niet flechts in alle hare deelen op de algemeene grondbeginfelen van billijkheid en regtvaardigheid moeten gevestigd zijn, maar daarenboven, ter bereiking van haar doelwit, door klaarheid en duidelijkheid moeten uitmunten.

Het zou gevolgelijk moeijelijk zijn, vooraf te bepalen, welk perk van tijd U Ed. Mog. zullen noodig hebben, zoo wel om zich, door eene rijpe overweging, te verzekeren, dat het ontworpen wetboek, in alle zijne deelen, de hoedanigheid bezit, die men in hetzelve zoude kunnen verlangen, als om de veranderingen voor te dragen, welke men tot deszelfs meerdere volmaaktheid zou kunnen dienftig oordeelen.

Maar, zoo men daartoe vooraf geen' tijd kan bepalen, fchijnt het evenwel niet onmogelijk te zijn, door gepaste maatregelen, te bewerken, dat de aanmerkingen, die U Ed. Mog. zullen goedvinden te maken, en de gebreken, die aan hen zullen voorkomen, in een helder daglicht worden gefteld, op zoodanige regtmatige wijze, dat niet alleen alle fectiën van de bedenkingen van elke fectie volkomen zouden kunnen onderrigt worden, maar ook het gouvernement in ftaat gefteld, om den waren geest en de verlangens der vergadering naauwkeuriglijk te kennen, ten einde gevolglijk die verbeteringen te kunnen voorftellen, welke hetzelve, na van U Ed. beoor-

Vergadering der Staten-Generaal.

deeling onderrigt te zijn, met de wezenlijke belangen van het vaderland zal meenen overeenkomstig te zijn.

Het is om het doel des te gemakkelijker te bereiken, dat, bij het tweede artikel van het reglement, aan de sectiën wordt aanbevolen, hare aanmerkingen op elke groote afdeeling van het Wetboek te onderscheiden in twee soorten, namelijk, die gene, welke de wezenlijke bepaling der wetgeving betreffen, en die gene, welke slechts tot den vorm der redactie betrekkelijk zijn, bij voorbeeld: ongepaste uitdrukkingen, onnoodige herhalingen, oneigene plaatsing, enz.

Het is ver daarvan af, dat men door die onderscheiding zoude willen te kennen geven, dat de aanmerkingen op de redactie van kleiner gewigt zijn, of minder aandacht verdienen; — neen, maar men heeft alleen begrepen, dat de aanmerkingen op de redactie meest alle van dusdanigen aard zijn, dat derzelver bloote en naakte opgave genoeg is, om haar meerder of minder gewigt te doen gevoelen, zonder eenige verdere opheldering noodig te hebben; daar in tegendeel, de eigenlijke wetsbepalingen, of, zoo men liever wil, de kwestiën van regt en billijkheid, meerendeels eene breedvoerigere uitlegging vereischen; uitlegging, omtrent welke de onderscheidene sectiën of de meerderheid derzelve, hoezeer ook met betrekking tot de goedkeuring of afkeuring van zekere wetsbepaling overeenstemmende, nog, onder haar, verschillende denkbeelden kunnen hebben opgevat, — en, het is juist daarom, dat men, bij het 6de art., voorstelt, het rapport der centrale sectie, waarin de hoofdpunten der wetgeving of de eigenlijke gezegde kwestiën van regten afzonderlijk zullen vervat zijn, aan de goedkeuring der vergadering in *comité-generaal* te onderwerpen, ten einde zich te verzekeren, dat de ware en wezenlijke geest of bedoeling, hetzij van de vergadering in het algemeen, hetzij van de meerderheid der sectiën, hetzij van de minderheid derzelve, ja zelfs van eene enkelde, daarin naar behooren, en op eene regelmatige wijze, is uitgedrukt en opgesloten.

Deze voorzorg is mij te noodzakelijker voorgekomen, daar de ondervinding reeds meermalen geleerd heeft, dat er twijfel is ontstaan, of hetgeen door de meerderheid der sectiën was opgemerkt, indedaad de wezenlijke wil en begeerte van de meerderheid der vergadering bevattede, en zoo zulks heeft kunnen plaats hebben ten aanzien van wetten, uit weinige artikelen bestaande, hoeveel te eerder zoude men dan die onzekerheid te vreezen heb-

ben in een werk van zoo groote uitgebreidheid als het voorhandige, waarin zoo menige punten aan verſchillende opvattingen en begrippen kunnen onderhevig zijn. *Vergadering der Staten-Generaal.*

Het is mij gevolglijk, ten aanzien van dit werk, meer dan ten aanzien van eenige andere ordinaire wet, ten hoogſte gewigtig toegeſchenen, dat aan het gouvernement de ware geest en meening der vergadering, of van hare wezenlijke meerderheid, omtrent de hoofdpunten of kwestiën van regt, ten duidelijkſte kennelijk gemaakt werd, en dit doel oordeele ik, dat op eene voldoende wijze zoude kunnen bereikt worden, met het rapport der centrale ſectie, waarin de aanmerkingen der onderſcheidene ſectiën op eene regelmatige wijze zullen zijn vereenigd, door de vergadering zelve in comité-generaal te laten goedkeuren, alvorens hetzelve rapport aan het gouvernement mede te deelen, ten einde hetzelve in de onderſcheidene wetten, waaruit het Burgerlijk Wetboek beſtaan zal, die veranderingen en verbeteringen make, welke het blijken zal, dat door de erkende meerderheid der vertegenwoordigers van het Nederlandſche volk worden verlangd.

Spaarzaamheid van tijd is het ander voornaam doelwit, hetgeen in de voorgeſtelde bepalingen hoofdzakelijk is beoogd, en het is daarom, dat daarbij, in art. 1, 3, 4 en 8, is vastgeſteld, dat het Burgerlijk Wetboek in acht hoofdafdeelingen zal worden onderſcheiden; — dat, zoo haast de ſectiën hare aanmerkingen op de eerſte afdeeling zullen gemaakt hebben, dezelve onmiddelijk aan de centrale ſectie zullen moeten worden overhandigd, en dat, terwijl de afzonderlijke ſectiën zich met het onderzoek der overige hoofd-afdeelingen zullen bezig houden, de centrale ſectie inmiddels haar rapport op de ſucceſſivelijk ingekomene aanmerkingen zal moeten vervaardigen, aan de goedkeuring der vergadering onderwerpen, en vervolgens aan het Gouvernement laten toekomen; — door welke regeling en verdeeling van werkzaamheid men dit aanzienlijk voordeel zal bekomen, dat, zoodra de deliberatiën van U Ed. mog. in de ſectiën zullen zijn afgeloopen, ook te gelijker tijde het Gouvernement zich in ſtaat zal bevinden, de gemaakte aanmerkingen te beantwoorden, en de vereischte veranderingen en verbeteringen voor te dragen, in diervoege, dat als dan de vergadering, zonder langer vertoeving, tot de finale disćusſie, in de openbare zitting, zal kunnen overgaan, en hiermede hare taak, omtrent de aanneming of verwerping van het Burgerlijk wetboek, volbrengen.

Trouwens U. Ed. Mog. zullen wel bemerkt hebben,

Verlaging der Staten-Generaal.

dat dit geheel ontwerp alleen tot grondslag heeft eene bezuiniging van tijd en in der daad, indien U Ed. Mog. hare werkzaamheden zoodanig gelieven in te rigten, dat zij, den eenen dag door den anderen, omtrent vijftig artikelen konden afmaken, dan zouden daartoe maar omtrent 72 dagen, of omtrent twee en een halve maand, vereischt worden, terwijl gedurende U Edel Mog. bezigheid met het onderzoeken der wetten, inmiddels met het opmaken der rapporten over U Edel Mog. aanmerkingen, en met het beramen der antwoorden van het gouvernement op dezelve, nimmer zal worden stil gestaan, in dier voege, dat dit alles bijna op hetzelfde tijdstip zal volbragt zijn.

U Edel Mog. zullen wel beseffen, dat deze berekening geenszins ten doel heeft, U Edel Mog. onderzoek eenigzins te willen beperken, maar alleen een ruw denkbeeld te geven van den spoed, met welken dit werk zoude kunnen afloopen, indien men hetzelve op eene wel geregelde wijze ter hand nam.

Deze zijn, Edel Mog. Heeren, de eenvoudige ontwikkelingen, welke ik heb vermeend te moeten voordragen, ten einde U Edel Mog. des te beter in staat te stellen, om het wezenlijk doelwit van het voorgesteld reglement te kunnen beoordeelen.

Voor het overige is mijne intentie niet, mij te stellen als voorstander van hetzelve.

Ik heb de bedoeling van mijn voorstel ontwikkeld; de wijsheid van U Edel Mog. beslisse, of ik mijn oogmerk daarbij voor bereikt kan houden (1).

Het voorstel aangenomen.

De centrale afdeeling bragt in eene geheime zitting, op den 2den December gehouden, het algemeen verslag uit, nopens het onderzoek in de sectiën aangaande dit voorstel plaats gehad hebbende (2), waarop de beraadslagingen over hetzelve tegen den 7den daaraanvolgende aan de orde gesteld worden. Het voorstel werd alstoen, mede in eene geheime zitting, nadat eenige leden, hetzij voor hetzij tegen hetzelve, het woord hadden gevoerd, met eene meerderheid van 54 tegen 48 stemmen aangenomen. — De notulen van het verhandelde in alle deze geheime vergaderingen

(1) Staatscour. No. 296.
(2) Hetzelve wordt gevonden in de Staatscour. No. 282.

werden in de openbare zitting van den 11den December gelezen en goedgekeurd.

Vergadering der Staten-Generaal.

Naar aanleiding van art. 199 der Grondwet werd, bij eene misſive des Konings op den 2den December, een concept-wet aangeboden, ſtrekkende om de zesde uitloting der uitgeſtelde ſchuld, even als de voorgaande, over een bedrag van vijf millioenen guldens, te doen plaats hebben en om, nog voor dien tijd, een ſom van tien millioenen guldens uitgeſtelde ſchuld, zijnde één millioen meer dan de ſom, waarover de laatſte amortiſatie had geloopen, met de daartoe behoorende kansbilletten te doen vernietigen. — Het verſlag der centrale afdeeling wegens dit ontwerp op den 15den December uitgebragt zijnde (1), ſtelde de Preſident voor, vermits dit verſlag reeds gedrukt was en aan de leden medegedeeld zoude worden, de deliberatiën over dit onderwerp tegen den volgenden maandag, den 18den, te bepalen. De heer *Serret* kondigde hierop aan: „ dat hij een belangrijk voorſtel, betrekkelijk dit onderwerp, te doen had, doch dat hij vooraf het verſlag der centrale ſectie hebbende willen afwachten, den tijd tot maandag te kort oordeelde, uit hoofde van de tegen den volgenden dag aan de orde geſtelde beraadſlagingen over de financiële wetten; hij verzocht derhalve, dat men de deliberatiën over de onderhavige wet eenige dagen mogt verſchuiven." Na eenige discusſiën ſtelde de voorzitter de hoofdelijke oproeping in over de vraag, of de beraadſlagingen tegen den volgenden maandag al of niet aan de orde zoude geſteld worden. Men beſloot met eene meerderheid van 57 ſtemmen tegen 32 tot het laatſte, waarna eenige verdere discusſiën plaats hadden, en, bij eene tweede ſtemming, met eene meerderheid van 54 ſtemmen tegen 34 werd beſloten de deliberatiën tegen woensdag den 20ſten vast te ſtellen. — Onderſcheidene leden bragten, ten bepaalde dage hun gevoelen, hetzij vóór hetzij tegen het ontwerp, uit, bij welke gelegenheid

Zesde uitloting der uitgeſtelde ſchuld.

(1) Staatscour. No. 299.

Vergadering der Staten-Generaal.

de heer *de Serret* het door hem aangekondigd voorstel, wegens eene nieuwe wijze van vernietiging der staatschuld, las (1). Bij hoofdelijke oproeping verklaarden zich 67 leden voor en 13 tegen de concept-wet, in de zitting van den 20sten voorgedragen, welke, insgelijks bij de Tweede Kamer, volgens kennisgeving van den 24sten December dezes jaars, werd aangenomen en onder laatstgemelde dagteekening uitgevaardigd (2). — Het voorstel van den heer *Serret*, hetwelk door ons ter gelegene plaatse zal worden medegedeeld, werd naar het onderzoek der afdeelingen verzonden.

Ten zelfde dage, waarop de bovengemelde beraadslagingen plaats hadden, werd gelezen eene boodschap des Konings, ten geleide van een ontwerp van wet, houdende modificatiën wegens de tienjarige vernieuwing der hypothekaire inschrijvingen, bij eene der bepalingen van het voor als nog bestaande Burgerlijk wetboek voorgeschreven. Deze boodschap en de daarbijgaande concept-wet waren van dezen inhoud:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Missive en concept-wet wegens hypothekaire inschrijving.

De bestaande wetgeving vordert eene tienjarige hernieuwing der hypothekaire inschrijvingen. Deze bepaling is heilzaam, voor zoo verre dezelve strekt, om orde en naauwkeurigheid in de registers der hypotheekbewaarders te bevorderen, maar het gevolg, hetwelk, bij art. 2154 van het nog in werking zijnde burgerlijk wetboek, aan het verzuim der hernieuwing van deze inschrijvingen wordt gehecht, namelijk het verlies van het hypotheek en van den rang van preferentie, mag beschouwd worden als strijdig met de regels van billijkheid en regtvaardigheid. Wij hebben daarom noodig geoordeeld, aan U Edel Mog. voor te dragen het ontwerp eener wet, welker doel is, om dat gedeelte van voormeld artikel 2154 in dier voege te wijzigen, dat eerlij-

(1) Staatscour. 1821, N°. 22—26, 35. De redevoering door den Minister van Financiën, ter beantwoording der geopperde bedenkingen uitgesproken, vindt men in de Staatscour. 1820, N°. 305.

(2) Staatsbl. No. 31.

ke, maar min onderrigte en min oplettende, menfchen voor fchade worden bewaard, en Wij twijfelen geenszins, of dat ontwerp zal door U Edel Mog. met belangftelling in overweging genomen worden.

Vergadering der Staten-Generaal.

Wij WILLEM, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, falut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben de noodzakelijkheid, om te voorzien in de bezwaren, welke het vervallen der hypothekaire infchrijvingen, bij gebrek van tienjarige hernieuwing, ten gevolge der beftaande wetgeving, na zich fleept, en om de verwarring te voorkomen, welke bij de kantoren der hypotheken, uit het vermenigvuldigen en het verouderen der infchrijvingen, indien dezelve niet hernieuwd worden, voortvloeijen zoude;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verftaan, gelijk Wij goedvinden en verftaan, bij deze:

Art. 1. De bepaling van art. 2154 van het beftaande Franfche burgerlijk wetboek, volgens hetwelk de infchrijvingen, tien jaren lang, te rekenen van derzelver dagteekening, regt van hypotheek en preferentie gevende, hare kracht verliezen, indien zij vóór den afloop van dien tijd niet vernieuwd zijn, wordt in zoo verre veranderd, dat het gevolg der eenmaal gedane infchrijvingen ter confervatie of bewaring der hypotheken voor het vervolg blijft voortloopen, ook dan zelfs, wanneer de tienjarige vernieuwing zoude mogen verzuimd of achter gelaten zijn.

2. Desniettemin zullen de hypothekaire fchuldeifchers, op pene als bij art 3 bepaald is, gehouden zijn, de hernieuwing der infchrijving voor het uiteinde der tien jaren aan te vragen, of anderzins den bewaarder te kennen te geven, dat zij het verband voor vervallen willen gehouden hebben, in welk laatfte geval de infchrijving, op den gewonen voet van de registers, zal worden geroijeerd.

3. Wanneer de hernieuwing of vernietiging der hypothekaire infchrijvingen niet vóór den afloop der tien jaren, in voege omfchreven, mogt aangevraagd zijn, zullen de bewaarders zelve die hernieuwing binnen dertig dagen, na expiratie van gezegden termijn, ambtshalve, bewerkftelligen; doch in dit geval zal hun, boven het gewone regt van vernieuwde infchrijving, nog eenmaal dat zelfde en dus een dubbel regt betaald moeten worden.

Vergadering der Staten-Generaal.

4. Te dien einde zal de bewaarder, terstond na de tien jaren, eene sommatie uitvaardigen tegen de nalatige schuldeischers, en voorts tegen hen procederen tot invordering, niet alleen van het gewone regt van inschrijving, maar ook van nog eenmaal hetzelfde regt, welk laatste ten laste blijft van de hypothekaire schuldeischers, zonder dat zij hetzelve immer van de hypothekaire schuldenaar zullen kunnen terug vorderen. Bij de betaling zal de bewaarder, den houder van het hypothekair verband, een blijk van de hernieuwing ter hand stellen; zullende deze zich, na de tien jaren, van de betaling van het dubbel regt en van het salaris van den bewaarder niet kunnen ontheffen, door de verklaring, dat het verband vervallen is.

5. Wij verbieden wel uitdrukkelijk aan alle Onze hoven en regtbanken, om regt te doen op of uit krachte van eenig hypothekair verband, waarvan de inschrijving meer dan tien jaren oud is, en wegens hetwelk hun het voormelde blijk der vernieuwde inschrijving niet zal zijn vertoond, mitsgaders aan alle griffiers, notarissen of deurwaarders, om van zoodanige verbanden bij hunne akten of exploicten melding te maken, of daaruit te ageren, op de boeten, tegen openbare ambtenaren bedreigd, welke zich van niet geregistreerde stukken bedienen (1).

Het voorstel ingetrokken.

De bovenstaande concept-wet werd aan het onderzoek der afdeelingen verzonden, doch ten gevolge der bedenkingen in de sectiën gemaakt, oordeelde het Z. M. doelmatig dit ontwerp in te trekken, hetgeen aanleiding gaf tot een besluit, op den 12den Februarij des volgenden jaars genomen.

Veranderingen in de Financiële Administratie.

Bij een besluit van Z. M., van den 21sten December, werd aan den heer *J. W. Dedel*, op deszelfs verzoek, eervol ontslag verleend, in zijne hoedanigheid van Direkteur-Generaal der direkte belastingen en posterijën. Dien ten gevolge werd door Z. M., bij een besluit van denzelfden dag, bepaald, dat de bestaande generale directiën van In- en Uitgaande Regten en Direkte Belastingen en Posterijën, zoodra mogelijk

(1) Staatscour. No. 2.

en uiterlijk met den 1sten Januarij 1821, zouden worden vereenigd, onder het bestuur van eenen Minister van staat, belast met de generale directie der ontvangsten, geadsisteerd door eenen raad. — De heer *Appelius*, tot dus verre Staatsraad, Direkteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirekte Belastingen, werd aangesteld tot Minister van Staat met de generale directie der Ontvangsten belast.

Voorts benoemde Z. M. tot leden van de Eerste Kamer der Staten Generaal de heeren: *J. W. Dedel*, Baron *J. de Loen.*, en *A. Uitenhage de Mist.* Nieuwe leden der Eerste Kamer.

De heer *J. J. A. Gogel* werd benoemd tot Staatsraad in buitengewonen dienst en Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw. Benoeming van den heer *Gogel*.

Ook behaagde het den Koning, op den 15den December, het volgend gewigtig besluit uit te vaardigen:

WIJ WILLEM enz.

Gezien het artikel 137 der Grondwet, luidende: Besluit van 15 December waarbij de instructie voor de Gouverneurs in de Provinciën wordt gearresteerd (Staatsbl. No. 27).

„ De Koning stelt in alle provinciën kommisfarisfen „ aan, onder zulke benamingen als hij zulks goed vindt, „ en op zoodanige instructiën als hij tot de rigtige uit- „ voering der wetten, tot de waarneming van het belang „ van den lande en van de provincie noodig oordeelt.

„ Deze kommisfarisfen zitten vóór in de vergadering „ der Staten, en in die der Gedeputeerde Staten, vol- „ gens art. 153 te benoemen.

„ Zij doen bij hunne aanstelling den eed van getrouw- „ heid aan de Grondwet."

Op het rapport van de Staats-Kommissie, benoemd bij Ons besluit van den 8sten April 1818, n°. 59;

En na kennis genomen te hebben van de daarbij gevoegde projekt-instructie, bij Ons besluit van den 23sten Junij 1814, n°. 39, gearresteerd;

Gelet insgelijks op de advisen en aanmerkingen, welke, Ons, deswege, door Onze Ministers en Hoofden der departementen van Algemeen Bestuur zijn medegedeeld geworden;

Den Raad van State gehoord,

Hebben goedgevonden en verstaan:

Vooreerst: te arresteren de instructie voor de Gouver-

neurs in de provinciën, zoodanig als dezelve aan het tegenwoordig besluit is geannexeerd.

Ten tweede: te bepalen, dat die instructie, met den eersten Januarij 1821, zal vervangen de provisionele instructie, bij Ons besluit van den 22sten Junij 1814, n°. 89, gearresteerd.

Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

De instructie voor de Gouverneurs in de provinciën, bij dit reglement gevoegd, behelsde de navolgende bepalingen:

TITEL I.

Algemeene bepalingen.

Art. 1. Onze kommissarissen in de provinciën voeren den naam van Gouverneurs.

2. De Gouverneurs der provinciën resideren ter plaatse, voor de bijeenkomst der Staten of van derzelver Gedeputeerden vastgesteld.

Zij hebben in hunne provincie den rang boven alle andere ambtenaren en bevoegde magten, zoo wel militaire als civiele, behoudens de reeds bepaalde of nog te bepalen uitzonderingen.

3 Alvorens hunne ambtsbezigheden te aanvaarden, leggen zij, in handen van den Koning, af den volgenden eed:

„ Ik zweer getrouwheid aan den Koning en onderwerping aan de Grondwet van Staat.

„ Ik zweer, dat ik mijne functiën van Gouverneur van . . . . met den meesten ijver en naarstigheid waarnemen zal, en mij daarbij zorgvuldiglijk gedragen naar de voorschriften en instructiën, voor mijn ambt reeds gemaakt of nog te maken, en mij, van mijne pligtsbetrachting, door lief noch leed, door gunst of ongunst, noch door eenigerlei reden, hoe ook genaamd, zal laten afbrengen.

„ *Zoo waarlijk helpe mij God almagtig.*"

Zullende zij alvorens afleggen den volgenden eed van zuivering:

„ Ik zweer, dat ik, om tot Gouverneur van . . . te worden benoemd, direktelijk of indirektelijk, aan geene personen, hetzij in of buiten het be-

„ stuur,

„ stuur onder wat naam of voorwendsel ook, eeni- Instructie
„ ge giften of gaven beloofd of gegeven heb, voor de
„ noch te beloven of geven zal. Gouver-
„ Ik zweer, dat ik, om iets hoegenaamd in deze neurs der
„ betrekking te doen of te laten, van niemand hoe- provin-
„ genaamd eenige beloften of geschenken aannemen ciën.
„ zal, direktelijk of indirektelijk."

4. Zij gedragen zich stiptelijk overeenkomstig de voorschriften, welke in de wetten, reglementen en verordeningen vervat zijn, mitsgaders overeenkomstig de voorschriften en bevelen, die hun door Ons of Onzentwege zullen worden medegedeeld of toegezonden.

5. Zij corresponderen over alle zaken met den Minister van Binnenlandsche Zaken, of met zoodanige andere hoofden van administratie, tot welker vak de hun voorkomende zaken, zullen blijken te behooren, en dienen dezelve van consideratiën en advies, omtrent alle stukken, welke hun, te dien einde, door dezelve worden toegezonden.

In zoodanige gevallen, waarin het belang van den Lande zulks zoude mogen vorderen, adresseren zij zich regtstreeks aan den Koning.

6. Onverminderd het bepaalde ten slotte van het voorenstaande artikel, zenden de gouverneurs, binnen de drie eerste maanden van ieder jaar, aan den Koning in, een omstandig rapport van al hetgene, wat hun, in de uitoefening hunner ambtsbezigheden, belangrijk is voorgekomen, en omtrent de wijze, waarop de autoriteiten en ambtenaren hun daarin behulpzaam zijn geweest, als mede nopens alle de onderwerpen, waarover het toezigt hun, bij art. 25, is opgedragen, of in den aard hunner betrekkingen gelegen is.

Zij geven daarbij hunne inzigten te kennen, omtrent de verbeteringen, waarvoor de onderscheidene takken van den dienst hun vatbaar zullen toeschijnen.

7. De gouverneurs bezoeken jaarlijks, ten ware zij, om gewigtige redenen, eene bijzondere dispensatie verzocht en bekomen hadden, een gedeelte hunner provincie, zorg dragende, dat er, om de vier jaren, geene plaatsen hunner provincie door hen onbezocht zijn gebleven; zij deelen hunne bekomene bevinding op die reize, in een verslag aan de Staten, mede, met opgave tevens der middelen, welke zij het noodigst achten, ter bevordering van den bloei of welvaart der ingezetenen aan te wenden. Zij brengen dit een en ander ter kennis

Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

van den Minister van Binnenlandsche Zaken, aan wien zij ook den uitslag der raadplegingen van de Staten dienaangaande mede deelen. Zij geven ten minste veertien dagen alvorens hunne rondreizen te beginnen, daarvan kennis aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

7. Behalve de voorwerpen, waarop de gouverneurs, gedurende de rondreizen, zullen vermeenen hunne bijzondere aandacht te moeten vestigen, leggen zij zich vooral toe, om de volledigste en naauwkeurigste berigten in te winnen, omtrent al hetgene waarover zij rekenschap verschuldigd zijn, in het jaarlijksch verslag, bij art. 6 bedoeld.

9. Zij rigten hunne rondreizen zoodanig in, dat zij de hoofden der plaatselijke besturen en de ontvangers der belastingen, in hunne provincie, achtervolgelijk, en in daartoe geschikte lokalen, bij zich kunnen ontvangen.

In deze bijeenkomsten behandelen zij, gezamenlijk met de plaatselijke besturen, de beginselen, welke de aangelegendste takken van den hun toevertrouwden dienst betreffen; zij hooren derzelver bedenkingen en twijfelingen aan, geven hun raad en onderrigt, en winnen van dezelve renseignementen in; zij doen zich de registers van den burgerlijken stand vertoonen, ten einde zich te verzekeren, dat dezelve zijn bijgehouden, behoorlijk ingerigt, volgens de wet, en in *duplo* opgesteld. Zij doen zich insgelijks voorleggen de registers en papieren der ontvangers, ten einde na te gaan of hunne schrifturen regelmatig gehouden zijn.

10. De Gouverneurs zorgen, dat alle bij hen inkomende stukken, welke hunne bijzondere werkzaamheden betreffen, met orde en naauwkeurigheid worden bewaard, en dat, van alle uitgaande stukken, behoorlijk kopijën gehouden worden, mitsgaders de noodige registers op een en ander; alles afgescheiden van die verzamelingen, kopijën en registers, welke de handelingen der Staten of van derzelver Gedeputeerden bevatten.

11. Ter uitvoering van hetgene hun in het bijzonder is aanbevolen, maken zij van den griffier en van de verdere ambtenaren en geëmploijeerden, bij de vergadering der Staten aangesteld, gelijk gebruik als voor de werkzaamheden der Staten of Gedeputeerden. Alle die ambtenaren en bedienden, met uitzondering van den Griffier der Staten, worden door de Gouverneurs benoemd; zij kunnen dezelve, daartoe redenen hebben, in hunne bedieningen schorsen en derzelver aanstelling intrekken.

12. De Gouverneurs mogen niet langer dan tweemaal

vier en twintig uren buiten hunne provincie afwezig zijn, zonder eene autorisatie van den Minister van Binnenlandsche Zaken, en niet langer dan veertien dagen, zonder verlof van den Koning. Instructie voor de Gouverneurs der provincien.

In dit laatste geval behoudt de Koning aan zich de benoeming van den persoon, ter waarneming van de functie van Gouverneur gedurende die afwezigheid. Te dien einde zijn de Gouverneurs, welke zoodanig verlof mogten verzoeken, bevoegd om een lid der Gedeputeerde Staten voor te dragen, hetwelk zij geschikt achten, om hen te vervangen.

Bij eene afwezendheid, den tijd van acht dagen niet te boven gaande, of waartoe de Gouverneurs, uit hoofde van hunne rondreizen als anderzins, in het belang der provincie gehouden zijn, benoemen zij zelve, uit de Gedeputeerde Staten den persoon, welke middelerwijl hunne functiën zal waarnemen, en maken denzelven kenbaar aan den Minister van Binnenlandsche Zaken; alles behoudens de bepalingen, welke de Koning, in bijzondere gevallen, mogt voegzaam oordeelen, daaromtrent te maken.

13. De Gouverneurs mogen direktelijk of indirektelijk, geen deel nemen in eenige, voor rekening van het Rijk, of van eene publieke administratie, binnen hunne provincie gedane of te doene leverantie, aanbesteding of aanneming; zij zullen niet toestaan, dat in hunne bureaux eenige gratificatie of leges ontvangen worden, welke niet bij eene wet of koninklijke verordening uitdrukkelijk bepaald zijn.

14. Het kostuum der gouverneurs zal zijn als volgt:

Groot kostuum.

Een gekleede donker blaauwe lakensche of kasimiere rok, gevoerd met zijde van dezelfde kleur, op de kraag, de mouwen, langs het boordsel en op de zakken geborduurd, ter zekere bepaalde breedte met gouden, oranje en eiken takken, en waaraan vergulde knoopen met de letter W.

Wit lakensch of kasimiere vest met panden, korte broek van dezelfde kleur en stoffagie, beide met kleine knoopen, volgens hetzelfde model als de grootere aan den rok.

Driekante hoed met zwarte pluim, gouden lis, en knoop als aan den rok.

Degen met verguld gevest.

Klein kostuum.

Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

Een donker blaauwe lakensche of kasimière frak, gevoerd met zijde van dezelfde kleur, alleen op de kraag en de mouwen geborduurd, met gouden, oranje en eiken takken, doch het borduursel slechts ter halve breedte van dat aan het groote kostuum, en voorts met knoopen als aan dat kostuum.

Vest en broek van kleur en stoffagie, en met knoopen als bij het groot kostuum, doch het vest zonder panden, en met vrijlating, om eene blaauwe pantalon te kunnen dragen, met laarzen.

De hoed, enz., wijders als bij het groot kostuum is bepaald.

TITEL II.

Van de verpligtingen der Gouverneurs, met betrekking tot de werkzaamheden, aan hen in het bijzonder aanbevolen.

15. Aan de Gouverneurs is in het algemeen opgedragen het toezigt op de rigtige uitvoering van alle wetten, reglementen en verordeningen, die op hoog gezag zijn of verder zullen worden uitgevaardigd, en inzonderheid mede op de naauwkeurige inachtneming van alle bij de Grondwet gemaakte bepalingen.

Zij voeren de bijzondere bevelen uit, welke hun, bij de wetten, bij koninklijke besluiten, of van 's Konings wege gegeven worden.

16. De Gouverneurs zijn, naar aanleiding en met in achtneming van het bepaalde bij het voorgaand artikel en onverminderd het geene bij art. 32 is vastgesteld, alleen en persoonlijk verantwoordelijk voor de handhaving en dadelijke uitvoering van alle maatregelen van inwendig bestuur, en van openbaar gezag, welke voortspruiten uit algemeene wetten, reglementen en verordeningen, of uit bevelen, die aan hen of aan het kollegie van Gedeputeerde Staten, door den Koning of van 's Konings wege, worden afgevaardigd, of welke hunnen grond vinden in de resolutiën dier Staten zelve, of in den aard der omstandigheden, die eenige tusschenkomst van het openbaar gezag vereischen.

17. Zij ontvangen, te dien einde, van alle departementen van algemeen bestuur, eenige exemplaren van alle algemeene aanschrijvingen, strekkende tot uitvoering

-van wetten of koninklijke besluiten, tot welker regtige nakoming zij op de eene of andere wijze zullen moeten medewerken. Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

18. De Gouverneurs zijn gehouden, jaarlijks, een of meermalen de kas van den ontvanger-generaal te verifiëren; zij zijn gemagtigd, om, zoo dikwijls hun het noodig toeschijnt, de openbare kassen te onderzoeken of te doen onderzoeken.

19. De Gouverneurs zijn bevoegd, om van alle kollegiën, ambtenaren en geëmploijeerden in hunne provincie, zoo wel militaire als civile, met uitzondering alleen van zoodanigen als onmiddelijk van den Koning ressorteren, de informatiën en consideratiën te vorderen, welke zij zullen oordeelen, in het belang van den aan hen toevertrouwden dienst noodig te hebben; niet te min wordt hun zeer bijzonderlijk aanbevolen, om zich, in dergelijke gevallen, niet anders dan tot derzelver onderhoorigen te wenden, wanneer hun zulks van eene onvermijdelijke noodzakelijkheid en van eene groote en blijkbare nuttigheid mogt voorkomen.

20. Ingeval deze aanvragen, op den door de Gouverneurs bepaalden termijn, om aan dezelve te voldoen, zonder genoegzaam gevolg mogten blijven, brengen de Gouverneurs, deswege, hun beklag in bij het bevoegd departement.

En wanneer dit verwijl plaats mogt hebben bij eenigen aan de provinciale administratie ondergeschikten ambtenaar, zijn zij bevoegd, na hem vruchteloos eene nadere aanschrijving te hebben laten doen, denzelven eenen kommissaris speciaal, ten zijnen koste, toe te zenden, ten einde van hem de gevraagde informatiën te bekomen.

21. Aan de Gouverneurs wordt opgedragen het opper toezigt over 's lands ambtenaren en bedienden, in hunne respective provinciën dienst doende, tot welk vak van administratie zij ook behooren; en zullen zij, zulks noodig zijnde, hunne bevinding ter kennis brengen van het departement van algemeen bestuur, aan hetwelk die ambtenaren en bedienden ondergeschikt zijn.

22. Zij zijn bevoegd, de trouwlooze of nalatige ontvangers in hunne functiën te schorsen.

Wanneer zoodanige schorsingen plaats hebben, als ook bij het openvallen van eenen post van ontvanger, of in geval van interruptie in zijnen dienst, voorzien zij daarin door middel van plaatsvervangers, welke zij provisioneel benoemen, na voorafgaand overleg met den direkteur der belastingen in hunne provincie. Zij nemen de-

Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

ze provisionele agenten bij voorkeur uit de naburige ontvangers, en geven hiervan onverwijld kennis aan het belanghebbend departement van algemeen bestuur.

23. De Gouverneurs zijn almede bevoegd, om, wanneer zij daartoe gewigtige redenen mogten hebben, de gemeentelijke ambtenaren in hunne bedieningen te schorsen, mits daarvan dadelijk, en onder opgaven dier redenen, verslag doende aan het belang hebbend departement van algemeen bestuur.

24 De benoemingen tot posten of bedieningen, welke thans onder de attributiën van de Gouverneurs behooren, zoo als die van repartiteurs der direkte belastingen, deurwaarders en anderen, blijven bij voortduring aan dezelve, overeenkomstig de wetten en reglementen, welke thans op dit stuk in werking zijn.

Zij worden door de Ministers en andere hoofden der departementen van algemeen bestuur gehoord op alle voordragten en nominatiën tot benoeming van eenigen 's lands ambtenaar binnen hunne provincie, met uitzondering van zoodanige posten, als onder de departementen van oorlog of marine ressorteren, of waaromtrent de Koning, in speciale gevallen, eene uitzondering mogt noodig oordeelen.

Zij hebben de bevoegdheid, om, bij elke nominatie, twee personen te voegen, hetzij uit de bij dat vak reeds dienende ambtenaren, hetzij uit zoodanige personen, die bij hetzelve nog niet gediend hebben, met bijvoeging der redenen, waarom zij de door hen voor te dragene personen geschikter of even geschikt tot waarneming dier functiën oordeelen.

25. De Gouverneurs zien toe op de inning van 's lands gelden, op het in de gemeenten tijdig afkondigen van de door hen geteekende kohieren; op de werkzaamheden van het kadaster, en op het regelmatig houden van mutatie boeken der aan de grondbelasting onderworpene eigendommen; op de instandhouding en reparatie van 's lands gebouwen, tot eenigen openbaren dienst bestemd; op de invordering der plaatselijke belastingen; op de gemeenten-verantwoordelijkheid, en gevolgelijk dat de staten van begropting der gemeenten, voor ieder dienstjaar, vóór het einde van het vorig dienstjaar, gearresteerd worden, en dat de gemeenten-rekeningen, ter bekwamer tijd, aangezuiverd en gesloten worden; op het onderhoud en reparatie der groote wegen, der provinciale en gemeenten wegen, en op de noodzakelijke werken, ter instandhouding van den loop der wateren, rivieren

en vaarten; op den rigtigen dienst der veeren, veer- schuiten, diligences en postwagens; op den dienst van weldadigheid en der geneeskunde; op den staat van het armwezen; op alle gedeelten van den militie-dienst, en op de naauwgezette en onpartijdige uitvoering van de daartoe betrekkelijke wetten en verordeningen. Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

Op de middelbare en lagere scholen en inrigtingen van onderwijs van allerlei aard.

Op de regelmatige invoering van het stelsel van maten en gewigten; op de plaatselijke politie; op de behoorlijke zetting van het brood; op de prijzen der levensmiddelen in het algemeen; op het onderhoud van de reinheid der straten en publieke plaatsen; op het beheer der bedelaarsgestichten en gevangenissen, en op het rigtig houden der registers van den burgerlijken stand.

26. Zij zorgen, zoo veel mogelijk, dat, binnen hunne provincie, geene overtreding der Grondwet of van andere wetten plaats hebbe. Indien zoodanige overtreding ter hunner kennisse mogt komen, geven zij daarvan, na overweging der Gedeputeerde Staten, wanneer zij zulks noodig oordeelen, kennis aan het hoofd van zoodanig vak van algemeene administratie, als waartoe de zaak behoort; zij zijn daartoe ook gehouden, wanneer zij bevinden mogten, dat in eenige andere provincie dergelijke overtreding plaats had, of wel bepalingen gemaakt werden, strijdig met de algemeene belangen van den lande of waaruit bijzondere bezwaren voor hunne provincie mogten kunnen voortvloeijen.

27. Wanneer de Gouverneurs vernemen mogten, dat eene bij de Staten genomene resolutie, hetzij met de algemeene wetten, hetzij met het algemeen belang van het Rijk strijdig is, weigeren zij provisioneel hunne teekening aan zoodanige resolutie, adresseren zich vervolgens deswege, met bijvoeging hunner consideratiën, aan het hoofd van zoodanig vak van algemeen bestuur, waartoe de zaak behoorende is, en stellen de uitvoering uit tot dat zij het welmeenen van den Koning, door dezelven, zullen vernomen hebben.

28. Ingeval er besturen van steden, heemraadschappen en soortgelijke kollegiën, distrikten, heerlijkheden of dorpen binnen hunne provincie zijn mogten, wier handelingen zij oordeelen, dat in de termen van art. 26 vallen, of welke derzelver bevoegdheid te buiten gaan, zullen zij inmiddels dezelve handelingen, na de Gedeputeerde Staten daarover gehoord te hebben, in naam des Konings,

Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

vermogen te schorsen, en daartoe de noodige aanschrijving te doen.

Zij zorgen, dat er, dienaangaande, door gemelde besturen niets verder ondernomen worde, alvorens de beslissing van den Koning is ingekomen, op de kennisgeving, welke zij verpligt zijn dadelijk te doen aan het hoofd van het departement van algemeen bestuur, tot hetwelk de zaak behoort.

29. Aan hen is in het bijzonder de zorg opgedragen, dat de rust en goede orde binnen hunne provincie niet gestoord, maar de veiligheid van personen en eigendommen gehandhaafd worde.

Zij hebben, te dien einde, de beschikking over de marechaussée en schutterijën, deswege echter, zoo veel mogelijk, te rade gaande met de besturen der steden en plaatsen, waartoe de schutterijën respektievelijk behooren.

Ingeval van onrustige bewegingen, feitelijke verzetting tegen wetten of oproer, hebben de Gouverneurs het regt, om de militaire magt, tot demping der onlusten en beveiliging van personen en goederen, te vorderen, aan welke vordering de kommanderende officier zal gehouden zijn te voldoen; alles onverminderd de verpligting der Gouverneurs, om, met den meesten spoed, de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog te informeren en van dezelve instructiën en bevelen te vragen.

In alle gevallen worden deze vorderingen schriftelijk gedaan en door de Gouverneurs onderteekend; zij worden gerigt aan de hoogste militaire overheid, in de provincie residerende, ten ware de noodzakelijkheid of bedenkingen van de hoogste aangelegenheid de Gouverneurs mogten verpligten, om van dezen regel af te wijken, en zich meer onmiddellijk te wenden aan degenen, die met de dadelijke uitvoering op de plaats zelve zouden worden belast; in dit geval blijven de Gouverneurs verpligt, om onverwijld daarvan kennis te geven aan den militairen kommandant, ten einde deze zich daar naar rigte, en, zulks noodig zijnde, de gegevene bevelen homologere, of wel, indien hij andere begrippen hebben mogt, dezelve aan de Gouverneurs of daar zulks behoort, kunnen mededeelen.

30. Alhoewel, bij vijandelijke bedreigingen of inval, de middelen van verdediging geheel en al aan den militairen kommanderenden officier behooren, zullen niettemin de Gouverneurs, met denzelven, na bekomene kennisge-

ving, het noodig overleg houden, ten einde de middelen, ook van hunne zijde, met al hun vermogen te bevorderen en te ondersteunen. Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

31. Ten aanzien van zulke stukken, welke, hetzij ter uitvoering, hetzij om consideratiën en advies, hetzij tot eenig ander einde, aan hen alleen geadresseerd worden, zullen zij, zonder eenige medewerking der Staten of Gedeputeerde Staten, of ruggespraak met dezelve, al dat geen kunnen verrigten, hetwelk, ter voldoening aan den inhoud van gemelde stukken vereischt wordt.

32. In zaken, welke hun in het bijzonder zijn toevertrouwd, zijn zij nogtans bevoegd de inlichtingen en het gevoelen van een of meer leden der vergadering van Gedeputeerde Staten te vragen, of de uitvoering aan een of meer leden op te dragen.

33. De Gouverneurs maken jaarlijks den staat der edelen of ridderschap, en de burgemeesteren der steden indachtig aan de keuze, tot welke de gedachte stand en steden, gedurende dat jaar, bevoegd zijn ter vervulling van openvallende plaatsen.

34. Zij dragen zorg, dat de benoeming der leden van den landelijken stand geschiede, overeenkomstig de, door den Koning, voor iedere provincie gemaakte bepalingen.

35. Bij de expeditie van zoodanige stukken, welke tot hunne bijzondere werkzaamheden behooren, maken zij gebruik van het algemeen zegel van den lande, met het omschrift Gouverneur van..........

TITEL III.

Van de Gouverneurs in hunne betrekking als Presidenten der Staten en der Gedeputeerde Staten.

36. De benoeming tot Gouverneurs draagt aan den benoemden, ingevolge het bepaalde bij art. 137 der Grondwet, de hoedanigheid op van presidenten der Staten en der Gedeputeerden Staten; in het algemeen gedragen zij zich naar hetgene hun is aanbevolen, zoo bij het reglement van zamenstelling der Staten, als bij dat, hetwelk de wijze regelt, waarop dezelve hunne werkzaamheden verrigten.

37. De Gouverneurs zorgen voor de geregelde behandeling der zaken, welke bij de vergadering der Staten overwogen worden.

38. De Gouverneurs herinneren, vóór het einde van

Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

elke bijeenkomst, van de vergadering, den dag en het uur der volgende bijeenkomst.

39. De Gouverneurs brengen mede hunne stem uit in de vergadering der Staten of derzelver Gedeputeerden. Ingeval de stemmen mogten staken, hebben de Gouverneurs eene beslissende stem, overeenkomstig de reglementen van werkzaamheden der Staten.

40. Alle stukken, door den Koning, of van 's Koningswege, aan de Staten of Gedeputeerde Staten der provincie geadresseerd, worden door de Gouverneurs geopend, en, zoo spoedig mogelijk, ter tafel van gemelde Staten of Gedeputeerden gebragt, ten einde daarop, bij meerderheid van stemmen, zoodanig te resolveren als zij, ter uitvoering van de daarin vervatte verordeningen, het meest geraden zullen oordeelen.

41. Bijaldien de inhoud der stukken aan de Gouverneurs van eenen zoodanigen aard mogt toeschijnen, dat dezelve eene onverwijlde voorziening vereischen en er geene mogelijkheid bestaat, om de vergadering bij een te roepen, zijn zij bevoegd, de gemelde voorziening, zonder voorafgaande resolutie der Staten of Gedeputeerden, te doen, behoudens nogtans de opvolgende kennisgeving aan dezelve, bij de eerste gelegenheid.

42. De Gouverneurs stellen, wanneer de aard der zaak zulks medebrengt, of 's lands dienst er mede wordt bevorderd, de onderwerpen van beraadslaging, welke ter beoordeeling van de Staten of van derzelver Gedeputeerden behooren en aan de vergadering zijn gerigt, vooraf in handen, hetzij van ambtenaren of kollegiën, die daarop behooren gehoord te worden, hetzij van een of meer leden der Gedeputeerde Staten, om van hunne bevinding aan de vergadering verslag te doen.

43. Zij dragen zorg, dat er altijd opgemaakt en tot gebruik der vergadering van de Gedeputeerden Staten, bij derzelver bijeenkomst, ter tafel voorhanden zij, een volledige staat van alle zoodanige aan de vergadering gerigte stukken, zonder uitzondering, waarop bij dezelve nog geen besluit is gevallen, en waar omtrent een voorloopig onderzoek, of aan leden der vergadering, of aan anderen buiten dezelve is opgedragen.

44. In die gevallen, waar zulks noodig mogt zijn, zijn zij almede bevoegd, een of meer leden der vergadering van Gedeputeerden hunner provincie te committeren, zonder onderscheid of zoodanige kommissie uit de werkzaamheden der Staten, dan wel uit hen zelve voortvloeit.

45. In geval van afwezigheid, ziekte of andere beletsel, benoemen zij, met inachtneming van het bepaalde bij art. 12, een der leden van Gedeputeerde Staten, om hem als voorzitter van de vergadering der Staten of Gedeputeerden te vervangen, ten zij hierin door den Koning op eene andere wijze was voorzien. Instructie voor de Gouverneurs der provinciën.

In de provincie Holland wordt de Gouverneur bij de vergadering der Staten vervangen door den Gouverneur, die gedurende dat jaar dezelve als vice-president bijwoont.

46. Bij aldien de voorzitter, noch door den Koning, noch door den Gouverneur mogt zijn benoemd, wordt hij bij ongeteekende geslotene briefjes gekozen door de vergadering der Staten of van derzelver Gedeputeerden, invoege als zulks in de reglementen voor de provinciën verordend is. Ten opzigte van de provincie Holland wordt hierin voor de volle staatsvergadering gevolgd de voet en de wijze, die, bij art. 3, 4 en 5 van het reglement van werkzaamheden voor die provincie, zijn bepaald.

47. De reglementen en ordonnantiën der Staten of Gedeputeerden Staten, worden op naam van dezelve, bekend gemaakt door de Gouverneurs, als voorzitters onderteekend, en door den griffier gecontrasigneerd. Ingeval die reglementen of ordonnantiën van algemeen provinciaal belang zijn, wordt daarin uitdrukkelijk melding gemaakt van het artikel der Grondwet, de wet, of het koninklijk besluit, krachtens welke dezelve zijn vastgesteld.

48. De eed, bij art. 138 der Grondwet voor de Staten der provincie vastgesteld, en herhaald bij de reglementen, omtrent de zamenstelling der Staten, wordt in handen der Gouverneurs afgelegd, ten overstaan van gemelde vergadering.

49. Bij het expediëren der stukken, uit de deliberatiën van de Staten of Gedeputeerde Staten voortvloeijende, gebruiken zij het wapen hunner provincie.

TITEL IV.

Afzonderlijke bepaling.

50. Alle zoodanige bijzondere voorschriften, reglementen en instructiën, als aan de Gouverneurs of aan Gedeputeerden Staten, bij afzonderlijke besluiten of verordeningen, hetzij omtrent eenige der hiervoren gemelde

de, hetzij omtrent andere onderwerpen, reeds magten gegeven zijn, blijven in kracht, voor zoo verre dezelve niet strijdig zijn met of eenige verandering ondergaan door de bepalingen, in de tegenwoordige instructie vervat.

Benoeming van den heer van der Fosse.

Tot Gouverneur der provincie West-Vlaanderen werd door Z. M. benoemd de Ridder C. *van der Fosse*, tot dus verre Burgemeester der stad Brussel.

De Financiële verordeningen, wegens 's Rijks uitgaven en ontvangsten voor het jongst verloopen jaar vastgesteld, bij de wet van den 28sten December des zelfden jaars, ook voor den jare 1820 bij voorraad verlengd zijnde, tot dat daaromtrent nader zoude zijn voorzien, werd door Z. M., tot behoorlijke uitvoering der genoemde wet van den 28sten December, bij besluit van den 12den Januarij, het volgende bepaald:

Besluit van 12 Januarij ter executie van de wet van 28 December 1819 (Staatsbl. No. 1).

Art. 1. De contribuabelen, voorkomende op de kohieren van de grondlasten, van de personele en mobilaire belasting, en op het regt van de deuren en vensters des jaars 1819, zullen verpligt zijn, om, gedurende de eerste acht maanden van het jaar 1820, of zoodanigen korteren tijd, als waarin, ten aanzien dezer heffingen, nadere wetsbepalingen zullen zijn gemaakt, telke maand bij den ontvanger der direkte belastingen te voldoen een *twaalfde deel* van de som, waarvoor zij op gemelde kohieren zijn aangeslagen, en zulks ter goeder rekening en in mindering van hetgeen dezelve, wegens de nader op te maken kohieren voor het jaar 1820, zullen worden bevonden verschuldigd te zijn.

2. De ontvangers der direkte belastingen zullen te dien einde onverwijld, bij afzonderlijke aanslag billetten, aan de belanghebbenden kennis geven van het bedrag, dat door dezelve in voege voorschreven, iedere maand, op rekening zal moeten worden voldaan; van de gedane betalingen zal op kennisgeving kwitantie worden uitgereikt, en zullen de achterblijvenden, volgens de vi-

gerende wetten en reglementen, tot de voldoening weggenoodzaakt.

3. Voor zoo veel het regt van patent aangaat, zal de beschrijving over het jaar 1820 geschieden naar de bepalingen der wet van 21 Mei 1819, en daarvan kohieren worden opgemaakt en derzelver bedrag ingevorderd op de gewone wijze; edoch provisioneel, uiterlijk voor 8 maanden en ter goeder rekening op het definitief verschuldigde voor 1820.

De betaling der pensioenen geregeld bij een koninklijk besluit.

Bij een besluit van Z. M., van den 21sten derzelfde maand, werd geregeld al hetgeen de betaling der pensioenen betrof, ten laste van 'sRijks schatkist loopende, en waarmede voortaan de ontvangers-generaal en partikulier zouden belast zijn. — De bepalingen, in dit besluit vervat, werden, op den 16den Februarij, door den Minister van Financiën ter kennisse der belanghebbenden gebragt (1).

Besluit van 31 Januarij wegens benoemingen bij de Post-kantoren.

Voorts vond Z. M. goed, bij een besluit van den 31sten Januarij, vast te stellen: „ dat, bij het benoemen van adsistenten, brieven-bestellers en kantoor-knechts op de post kantoren van distributeurs en entrepôseurs, van bushouders en van couriers der brieven malen, door den Direkteur-Generaal der Direkte Belastingen en Posterijën het voorschrift van art 2, van 's Konings besluit van den 3den Maart 1818, No. 92 (2), stiptelijk zoude worden in acht genomen, en dat daarenboven bij voorkeur tot die bedieningen moesten worden benoemd gepensioneerden of gegageerden van het Rijk, ten einde de pensioenen of gagementen dier benoemden intusschen voor de schatkist wierden geprofiteerd. — Bij art. 4 van hetzelfde besluit werd, onder gelijke restrictiën als de opgemelde, de af en aanstelling van brievenbestellers aan sommige kantoren, welker traktementen respektievelijk minder dan twee honderd guldens jaarlijks bedroegen, voorloopig,

(1) Staatscour. No. 45.
(2) Jaarb. 1818. St. I. bl. 251.

even als zulks tot hiertoe gebruikelijk was gebruikelijk was geweest, overgelaten aan de direkteuren der kantoren alwaar zij zouden fungeren (1).

Herziening van het belasting-stelsel.

Het besluit, vroeger door ons medegedeeld, strekkende tot herziening van het bestaande stelsel der in- en uitgaande regten en accijnsen, dagteekent insgelijks van dezelfde maand (2).

Besluit van 10 Maart wegens losfings-plaatsen voor het zout (Staatsbl. No. 5).

Op de voordragten van den Direkteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirekte Belastingen, wegens de middelen tot het te keer gaan van de merkbare plaats hebbende fraudes met opzigt tot het zout, speciaal bij invoer uit zee, vond Z. M. goed, bij alteratie van het besluit van den 25sten Junij des vorigen jaars (3), te bepalen: ,, dat voortaan, ten aanzien van het zout, geene andere steden of plaatsen als losfings plaatsen, naar welke uit zee mogt worden ingeklaard, zouden worden erkend dan de volgende, te weten: Nieuwpoort, Ostende, Antwerpen, Vlissingen, Middelburg, Veere, Zierikzee, Brouwershaven, Hellevoetsluis, Dordrecht, Rotterdam, Delfshaven, Schiedam, Vlaardingen, Maassluis, Brielle, Medenblik, Enkhuizen, Hoorn, Edam, Monnikendam, Zaandam, Amsterdam, Muiden, Lemmer, Stavoren, Workum, Harlingen, Delfzijl en Termunterzijl (4)"

Besluit van 19 Mei wegens den uitvoer van

Bij een besluit van den 19den Mei werd, ten gevolge van onderscheidene daartoe gedane aanzoeken en gelet op de reserve aan Z. M. bij het tarief der In- en Uitgaande Regten van den 1sden Mei 1819, opzigtelijk den uitvoer van houtskolen

(1) Zie eene aanschrijving deswege van den 25sten Februarij, in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VII, St. I, bl. 53—54.

(2) Zie boven bl. 171—174.

(3) Jaarb. 1819, St. I bl. 335.

(4) Dit besluit werd bij een volgend van den 4den November, in zoo verre gealtereerd, dat in het vervolg, ten aanzien van het zout, de steden *Veere* en *Brouwershaven* niet meer onder de losfings-plaatsen zouden gerekend worden. Staatsbl. No. 23.

verbleven, deze uitvoer, tegen betaling van een uitgaand regt van 3 pCt. van de waarde, toegestaan langs de kantoren der In- en Uitgaande Regten, gevestigd te Esch, aan de Alzette, Mine en Sugny, alle in de directie van Luxemburg. boomkolen (Staatscour. No. 120).

Het getal dezer kantoren werd, op het verzoek van den Maire van Stadig (Groot-Hertogdom Luxemburg) daartoe aan Z. M. gedaan, bij besluit van den 14den Julij, met dat van Aubange vermeerderd. Nader besluit deswege van 14 Julij (Staatsc. No. 168).

Ook werden, volgens een besluit van den 21sten Mei, onder de kantoren, langs welke de uitvoer van gemalen schors, aan de landzijde, kon geschieden, insgelijks begrepen de kantoren der In- en Uitgaande Regen te Bouillon, Sugny en Aubange, alle in het Groot Hertogdom Luxemburg. Besluit van 21 Mei wegens uitvoer van schors (Staatsc. No. 120).

Bij een nader besluit van den 18den Julij, werd de uitvoer van gemalen en ongemalen schors, tegen betaling van 20 pCt. uitgaande regten, toegestaan, langs het kantoor aan de Baraque, genaamd het Nieuwe Huis (Maison Neuve) in het Groot Hertogdom Luxemburg. Nader besluit van 18 Junij (Staatsc. No. 172).

Onder de kantoren der In- en Uitgaande Regten, bij besluit van den 6den Augustus des vorigen jaars (1), opengesteld voor den uitvoer aan de landzijde van vette en ongewasschene wolle, werd, in gevolge een koninklijk besluit van den 5den October, bij voorraad, voor den tijd van 12 maanden, mede gerekend te behooren het kantoor te Bois Bouddon, in de provincie Henegouwen. Besluit van 5 October nopens den uitvoer van wolle (Staatsc. No. 253).

Voorts werd, ten gevolge der aan Z. M. gedane vertoogen van de Staten der provincie Groningen en van de Schouten der gemeenten te Oude en Nieuwe Pekel-A, bij ampliatie in zoo verre van het besluit van den 25sten Junij 1819, bepaald: ,, 1°. dat voortaan het kantoor van expeditie voor de In- en Uitgaande Regten en Accijnsen te *Nieuwe* of *Langakkerschans*, in de Besluit van 14 October aanwijzende nieuwe kantoren van in- of uitklaring (Staatsbl. No. 21).

(1) Jaarb. 1819, St. I, bl. 336.

provincie Groningen, zouden worden gehouden alsmede gekwalificeerd tot de In- en Uitklaring van de schepen, welke, langs de zoogenaamde *Statenzijl*, het Rijk zouden inkomen of uitgaan ter zee, waaronder mede werden begrepen dezulke, welke van de *Boven-* of *Vriesche Eems* afkwamen of derwaarts bestemd waren, als wordende, in deze, alle vaart op de Eems aangemerkt als zeevaart. — 2°. Dat insgelijks de kantoren van betaling der In- en Uitgaande Regten te Winschoten en te Winsschoterzijl werden gekwalificeerd en aangewezen, als kantoren van ontvang der regten van de schepen en goederen, welke van of naar buiten 's lands, langs de *Statenzijl*, binnen kwamen of vertrokken."

De betaling van lijf-renten geregeld.

Op den 8sten April werd door Z. M., bij een besluit, de wijze geregeld, waarop de betaling der lijfrenten, ten laste van 's Rijks schatkist loopende, zoude plaats hebben, waarmede insgelijks de ontvangers-generaal voortaan zouden belast zijn (1).

Besluit van 18 Julij houdende suppressie van het kantoor van waarborg te Oudenaarde (Staatsbl. No. 27).

Het kantoor van waarborg der gouden en zilveren werken, bij Zr. Ms. besluit van den 20sten September 1814, te Oudenaarde, provincie Oost-Vlaanderen, gevestigd werd, op voordragt van het kollegie van Raden en Generaal-Meesteren der Munt (2), ingevolge een besluit van den 18den Julij, gesupprimeerd. — Bij art. 2 van hetzelfde besluit werd bepaald: ,, dat het waarborgs-arrondissement van Oudenaarde aan dat van het kantoor van Gend zoude worden toegevoegd, en zulks aanvankelijk met den 1sten Augus-

(1) Staatscour. No. 110.

(2) Dit kollegie bestond, ingevolge de wet van den 19den Mei 1819, uit zes leden, geadsisteerd door eenen Inspekteur-Essaijeur-Generaal en eenen Sekretaris. Tot Raden en Generaal-Meesteren waren benoemd de heeren: Mr. *R. van Olden*, Jhr *F. J. B. van der Capellen van Rijsselt*, *C. O. van der Goes*, Baron *J. van Ertborn*, *H. G. Crutz* en *J. C. van Steenacker*; — Tot Inspekteur-Essaijeur-Generaal, de heer Mr *W. A. A. Poelman*, en tot Sekretaris de heer *T. Treijtelaar*.

tus, op welk tijdstip de werkzaamheden der ambtenaren van het gesupprimeerd kantoor op de respektieve ambtenaren van het kantoor van waarborg te Gent zouden overgaan, gelijk mede de belastingpligtigen, tot dus verre onder het kantoor van waarborg te Oudenaarde geresforteerd hebbende, van het gezegde tijdstip af aan, gehouden waren alle hunne gouden en zilveren werken en horlogiën, welke aan het essai, de voldoening der regten en der stempeling behoorden te worden onderworpen, aan het kantoor van waarborg te Gent te presenteren of te zenden, en zich aan de wettige surveillance der ambtenaren van hetzelve te onderwerpen."

Z. M. gezien hebbende § 2 van art. 15 der wet op het binnenlandsch gedisteleerd, van den 15den September 1816, en van art. 18 der wet op de bieren en azijnen, van den 12den Mei 1819, bepalende dat de inhoud der bakken, kuipen en ketels, door peiling en toeijing of waterijking onderzocht en bij tegenstand van den brander, brouwer of azijn-maker, of een der assisterende ambtenaren, altijd door waterijking zoude worden bevestigd; — in aanmerking nemende de moeijelijkheden, welke er uit de toepassing der verificatie van de gedane metingen, met opzigt tot het verledene, van tijd tot tijd waren ontstaan; — voorts overwegende de noodzakelijkheid, dat alle zwarigheden, te dien aanzien, door het nemen eener gepaste voorziening in het vervolg wierden voorgekomen, vond goed op den 10den September vast te stellen: „ dat, behoudens de bevoegdheid, zoowel aan den belanghebbenden brander, brouwer of azijn-maker, als aan de administratie verbleven, om ten alle tijden de meting der bakken, kuipen of ketels te doen verifiëeren of waterijken, zoodanige verificatie van geen den minsten invloed zijn zoude op al hetgeen reeds krachtens de vorige meting mogt zijn verrigt, in het geval dat de verificatie of waterijking later dan acht dagen na de meting mogt zijn gevraagd." Besluit van 10 September aangaande de verificatie der bakken, kuipen of ketels. (Staatsbl. No. 20).

Besluit van 17 October tot bevordering der uitvoering van art. 32 der wet op het patent-regt (Staatsbl. No. 22).

Ter bevordering van eene meer rigtige uitvoering van art. 32 der wet op het patentregt, strekte het volgend besluit van Z. M. genomen op den 17den October (1):

Overwegende, dat de ondervinding heeft geleerd, dat zeer vele patentpligtigen steeds verzuimen derzelver patent te komen afhalen, waardoor zij gedurig gevaar loopen van te vervallen in de boete, bepaald tegen diegenen, welke, des vermaand zijnde, hun patent niet vertoonen;

Willende de noodige middelen beramen, waardoor, zoo veel mogelijk, de schade der patentpligtigen, uit nalatigheid spruitende, worde voorgekomen, en tevens de regelmatigheid in dat gedeelte van den dienst verzekerd;

Op het rapport van den Direkteur-Generaal van de Direkte Belastingen en der Posterijën;

Den Raad van State gehoord,

Hebben besloten en besluiten te bepalen:

Art. 1. Onmiddelijk, nadat de algemeene beschrijving voor het patentregt zal zijn afgeloopen, en de registers der patentpligtigen zullen gearresteerd zijn, en de hoofden der gemeentebesturen, door de zetters, de patentbladen hebben doen invullen, overeenkomstig den inhoud van de gezegde registers, zullen zij de patentpligtigen, in voorschrevene registers begrepen, zoo mede degenen, welke, ingevolge artikel 8 der wet van den 21sten Mei 1819 (*Staatsbl.* n°. 34) (2), van een *afschrift* des patents moeten voorzien zijn, bij eene algemeene oproeping, uitnoodigen, tot het afhalen van derzelver patent op den daartoe bestemden tijd en plaats; en zullen zij, bij de uitgiften dier patenten, naauwkeurig waarnemen de voorschriften deswege, in art. 25 der gezegde wet, voorkomende.

2. De, tot de afhaling des patents, bepaalde tijd verstreken zijnde, zullen de hoofden der gemeentebesturen, onverwijld, en wel binnen 8 dagen tijds, aan de huizen van zoodanige personen, welke derzelver patent of het noodige afschrift niet hebben geligt, hetzelve pa-

(1) Tot eene behoorlijke aanwending der wet op het patent-regt moest voorts inzonderheid strekken eene circulaire van den Direkteur-Generaal der direkte belastingen enz. te vinden in het Bijvoegsel tot het Staatsblad, D. VII, St. 2, bl. 727—737.

(2) Jaarb. 1819, St. I. bl. 301.

tent of afschrift, vooral door hen geteekend, en met het zegel des gemeentebestuurs voorzien, doen bezorgen, door middel van de deurwaarders der direkte belastingen, welke daarvan proces-verbaal zullen opmaken, en welke, op derzelver verantwoordelijkheid, zullen zorgen, geen patent of afschrift uit te reiken, alvorens hetzelve, *in hun bijzijn*, door den patentpligtige is geteekend.

Besluit van 17 October tot bevordering der uitvoering van art. 52 der wet op het patent (Staatsbl. No. 22).

5. De deurwaarders zullen, wegens ieder, door hen als voren bezorgd, patent, van den belanghebbenden, voor hunne moeite, mogen eischen *tien* cents, zonder meer.

3. De patenten, welke, niettegenstaande alle de gemelde voorzorgen, niet in handen der patentpligtigen mogten zijn gekomen, zullen, met het proces-verbaal, in art. 3 genoemd, en waarin de reden van het niet aannemen der patenten door de belanghebbenden, of de omstandigheid, dat de woning derzelve niet is kunnen worden opgespoord, zal worden vermeld, worden gedeponeerd bij den kontroleur der direkte belastingen.

4. De boete, bij § 1 van art. 32 der wet van den 21sten Mei 1819 bepaald, zal worden toegepast op de patentpligtigen, welke, na den afloop van den tijd, tot het rond brengen des patents, ingevolge artikel 1 hiervoren bepaald, hun patent, des gevraagd wordende, niet zullen kunnen vertoonen; — zullende zij, tot dien tijd toe, met de vertooning van hun patent over het vorig jaar, volgens art 52, § 3 der wet, of van het bewijs hunner gedane aangifte ter bekoming van patent over het loopende jaar, kunnen volstaan.

5. De maatregel, bij deze vastgesteld, is niet toepasselijk op de kramers en andere personen, in de 7de en 8ste tabellen bij de wet gevoegd, genoemd, noch op de debitanten van loterij-briefjes; dezelve zullen, op de boeten, bij § 1 en 2 van artikel 32 der wet bepaald, verpligt zijn, steeds *hun patent* met zich te voeren, en wel, tot den afloop van den tijd, voor de inlevering der verklaringen bepaald, *dat* van het vorig jaar, en na dien tijd, *dat* van het loopende jaar; zullende tot het laatstgemelde einde, het patent aan dezelve, op hun verzoek, en tegen voldoening der regten, volgens het slot van artikel 25, dadelijk na de afgifte ter bekoming van patent, worden uitgereikt

Aangaande de verevening der schulden van het voormalig Hollandsch gouvernement in de Oost-

Besluit van 4 November ...

gaande de vereevening der O. I. schulden. (Staatsc. No. 272).

indische bezittingen, werd door Z. M., op den 4den November, het volgend besluit uitgevaardigd:

Op de voordragt, ons, door Onzen Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën aangeboden, met betrekking tot de vereevening der schulden van het voormalig Hollandsch gouvernement in onze Oost-Indische bezittingen;

Overwegende:

Dat, blijkens het rapport der kommissie, welke, met de opsporing en voorloopige beoordeeling dezer schulden is belast geweest, derzelver globaal montant ongeveer *vier millioenen guldens* bedraagt;

Dat dezelve, in der tijd, ten bate van onze Oost-Indische bezittingen zijn gecontracteerd, de regtvaardigheid vordert, dat de kwijting, uit de middelen dezer bezittingen, gevolg neme;

Dat de belanghebbenden, op zoodanige kwijting, bereids aanspraak hebben gehad van het oogenblik, waarop de koloniën, in het bezit van derzelver wettigen eigenaar zijn terug gekomen, te meer, daar de meeste vorderingen ontstaan zijn uit quotisatiën, uit gedwongene geldheffingen en andere algemeene maatregelen, welker uitwerkselen aan geenen twijfel konden onderworpen zijn; dat echter de noodzakelijkheid, om den loopenden dienst eerst op een' vasten voet te brengen, en andere daarbij gekomen toevallige omstandigheden, het rembourfement der vereevende hoofdsommen een' geruimen tijd hebbende belet en vertraagd, het niet meer dan billijk is, de belanghebbenden deswege schadeloos te stellen door het valideren van renten, sedert het bovengemelde oogenblik, waarop *Nederland* in het bezit van *Java* is hersteld;

Dat de aldus, ter voldoening van het kapitaal en interesten, vereischte som te zwaar wezen zoude, om, zonder gevaar voor het naauwelijks opgerigte finantie-wezen der kolonie, dadelijk en op ééns, te worden uitgegeven;

Willende, in deze, de regtmatige aanspraak der partikulieren en het publiek belang in eene gewenschte overeenstemming brengen;

Den Raad van State gehoord;

(Advies, 31 october 1820, No. 4.)

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. De schulden, in Nederlandsch Oost-Indie,

door het voormalig *Hollandsch* bestuur, gecontracteerd, en welke, door den Gouverneur-Generaal in Rade, op voordragt der bereids te *Batavia* gevestigde kommissie van onderzoek voor den Indischen achterstand, volgens de gronden, in het rapport der personele kommissie, onder de dagteekening van 31 October 1818, voorgesteld, en op den voet, in het volgende artikel bepaald, successivelijk zullen worden liquide verklaard, erkennen Wij als eenen last, op die bezittingen rustende, en bevelen, dat dezelve, uit de middelen dier bezittingen, zullen gekweten worden.

Art. 2. Bij de berekening der waarde van elke vordering, zal de rijksdaalder zilver *acht en veertig* stuivers Indisch gelden, en het oude krediet papier worden gereduceerd, volgens den maatstaf van zes en een halve rijksdaalder voor ééne piaster, de piaster tot *zes en vijftig* stuivers Indisch.

Voorts zal als beginsel worden in acht genomen, dat in geen geval meer te restitueren is, dan, door de koloniale kas, werkelijk is genoten, en zal, mitsdien, de verevening der kwitantiën voor gefourneerde gelden, volgens de in het *eerste* lid van dit artikel bepaalde evenredigheid, geschieden, met ter zijde stelling der bepalingen van waarde, in der tijd, door het Hollandsch bestuur, gedaan of gelast; terwijl de bewijzen, tot ontvang der produkten, voor zoo veel zullen berekend worpen, als deswege in kas gesteld is, en in die munt, waarin deze telling bewezen worden zal te zijn gedaan.

Art. 3. Het principaal van elke aldus bewezen en in Indische guldens verevende schuld, zal worden vermeerderd met het bedrag van intrest, a 6 pCt. 's jaars, gerekend te zijn ingegaan met den 1sten Augustus 1816, en loopende tot ultimo December 1820.

Art. 4. Voor het gene, ten gevolge van al het voorschrevene, blijken zal aan elken belanghebbenden te competeren, zullen worden afgegeven schuldbewijzen of certifikaten ten laste der Indische kas, a *duizend* Indische guldens het stuk, en dragende eene rente van *zes ten honderd* in het jaar, te beginnen met primo Januarij 1821, en te eindigen op het tijdstip der aflossing.

Art. 4 In 1821, en in ieder van de volgende jaren, tot op de geheele aflossing der in voormelde voege af te gevene schuldbewijzen, zal, op de Indische begrooting van uitgaven, eene som van *vier maal honderd duizend Indische guldens* gebragt worden, ter kwijting, *in de*

eerste plaats, van de successivelijk vervallende renten, en, voor het overschietende, tot *f* 400,000 toe, ter aflossing der hiertoe, jaarlijks, bij publieke loting, aan te wijzen certifikaten, afgegeven voor schulden, geliquideerd op den voet, bij het tegenwoordig besluit voorgeschreven; zullende het montant der aflossing jaarlijks accresceren met de vervallene renten der afgeloste certifikaten.

De eerste dezer lotingen zal geschieden in de maand *Januarij* van het volgende jaar 1822.

De afgeloste certifikaten zullen niet aangehouden, maar, jaarlijks, openlijk verbrand worden.

Art. 6. Wij behouden ons voor, om evengemelde som, te vermeerderen naar gelang van hetgene de staat van het Indische finantie-wezen en de behoeften van den loopenden dienst, in der tijd zullen gedoogen.

Art. 7. Daarenboven zullen de dikwijls gemelde certifikaten, als gereed geld, worden aangenomen in voldoening van den prijs der Oost-Indische domeinen, die wij geraden mogten vinden, om te doen verkoopen

Art. 8. De werkzaamheden, verbonden aan de beoordeeling en de vereevening, in de eerste artikelen van dit besluit omschreven, zullen geschieden door de bereids te *Batavia* gevestigde *kommissie van onderzoek voor den Indischen achterstand*.

Art. 9. De Gouverneur Generaal in Rade van Nederlandsch Indie zal de termijnen bepalen, binnen welke de belanghebbenden, bij denzelven achterstand, hunne vorderingen, met derzelver bewijzen, zullen moeten hebben ingediend, en de kommissie van onderzoek, den haar toevertrouwden arbeid geheel zal moeten hebben volbragt.

Vernieting van een aantal bankbiljetten.

Ingevolge een koninklijk besluit van den 28sten derzelfde maand, en ter voldoening aan den inhoud van art. 15 van Zr. Ms. besluit van den 7den Maart 1816 (1), werd, op den 29sten en 30sten November, ten overstaan van drie leden der Algemeene Rekenkamer, overgegaan tot de verbranding in het openbaar van veertig duizend zeven honderd en dertig stuks verantwoorde en

(1) Jaarb. 1816, St. II bl. 63.

ingetrokkene kansbiljetten der uitgestelde Nationale schuld, tot een gezamenlijk bedrag van ƒ 39,147,600.

Ook had de vernietiging plaats van een aantal van drie duizend stuks schuldbekentenissen van het syndikaat der Nederlanden, 2de series, uitmakende een kapitaal van ƒ 3,000,000, met al de daarbij behoorende coupons, overeenkomstig art. 33 en 34 der wet van den 9den Februarij 1818 (1).

Vernietiging van schuld bekentenissen van het syndikaat.

Tot verdere regeling van een behoorlijk toezigt op het gepast gebruik der openlijke geldmiddelen strekt wederom een besluit des Konings van den 30sten December, houdende: ,, 1°. dat alle reeds bestaande algemeene autorisatiën van staats-uitgave, voor elk departement van algemeen bestuur, moesten worden bij een getrokken en voor ieder van dezelve een geldelijk beloop moest worden opgegeven, waar over, tot de einden bij de algemeene autorisatie voorkomende, bij raming zoude behooren te worden gedisponeerd; welk geldelijk beloop succesivelijk, en ten gevolge van nader aan den Koning te doene voordragten, voor vermeerdering vatbaar bleef; — 2°. dat voortaan, bij elke voor te nemen beschikking op eenig artikel der staatsbegrooting, op de toereikbaarheid van deszelfs geldelijk beloop behoorde te worden acht gegeven en dat de vermeerdering van het geldelijk beloop der artikelen, die, eventueel, zoude mogen noodig zijn, aan Z. M: werde voorgesteld gelijktijdig met de aanvrage der speciale autorisatie tot het contracteren of het bestellen der verlangde engagementen of leverancien (2)."

Nader besluit wegens toezigt op een gepast gebruik der publieke geldmiddelen.

Ten gevolge der wet van den 27sten Junij, nopens de zamenstelling der Algemeene Rekenkamer, reeds boven door ons in derzelver geheel medegedeeld (3), werden door Z. M. tot leden derzelve benoemd, de heeren: *R. van den Bosch*,

Benoeming voor de Rekenkamer.

(1) Jaarb. 1817. St. I. bl. 224.
(2) *Geschiedkundig Overzigt van* S. DASSEVAEL, bl. 73 - 74.
(3) Zie boven bl. 159 — 168.

N. van Griensven, *P. J. van der Goes*, Jhr. *A. J. D. de Perponcher*, Jhr. *L. Paauw geb. Hoeufft*, *A. F. de Virieu*, Mr. *A. R. de Wendt*, Mr. *J. A. Extrik*, Mr. *J. F. Keijzer*, *F. Bareel*, *F. J. du Bus*, *A. J.* Baron *de Norman*, *F. Papin* en *Wouters de Terweerden*; en tot Secretaris, de heer *S. Dasſevael*.

Verdere benoemingen.

Overeenkomſtig Zr. Ma. beſluit van den 21ſten December (1), hadden de volgende benoemingen plaats, als: tot administrateuren bij de generale directie der ontvangſten, de heer *L. C. R. Copes van Cattenburch*, referendaris der eerſte klasſe en tot dus verre Inſpekteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Accijnſen, voor de indirekte belastingen; Jhr. *J. P. O. Sullivan de Gras*, referendaris der eerſte klasſe, en tot dus verre Inſpekteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Accijnſen, voor de direkte belastingen; de heer *F. J. M. Dubois*, tot dus verre Direkteur der Registratie en Domeinen, in de provincie Limburg, voor de Registratie en Domeinen; — tot Inſpekteur-Generaal der ontvangſten, de heer *L. Visſer*, tot dus verre kommisſaris bij het departement der In- en Uitgaande regten en Indirekte Belastingen; — tot Inſpekteur-Generaal der Posterijën, de heer *R. Donker Curtius*, tot hiertoe Secretaris bij het Departement der Direkte Belastingen en Posterijën; — tot leden van den Raad van Adminiſtratie bij de generale directie der ontvangſten, de heeren administrateuren *Copes van Cattenburch*, *Sullivan de Gras* en *Dubois* en de heer en Inspekteurs-Generaal *Visſer*, *Ramaer*, *Berman* en *Donker Curtius*.

Benoeming voor de Nederlandſche Bank.

Voorts werd door Z. M. in dit jaar benoemd tot mede-direkteur van den Nederlandſchen Bank Jhr. Mr. *J. van de Poll*, en de heer Mr. *J. Huijdecoper van Maarſeveen*, als zoodanig moetende aftreden, op nieuw benoemd.

(1) Zie boven bladz. 238.

Hetgeen wij ten aanzien van de krijgsmagt te lande voor dit jaar hebben mede te deelen, kan wederom, in meer dan een opzigt, belangrijk genoemd worden.

Bij Koninklijk besluit van den 12den Februarij werden onderscheidene bepalingen, nopens eene gelijk-vormige kleeding, equipement en harnachement voor het wapen der dragonders en husfaren, benevens nadere bepalingen ten opzigte der kleeding en van het harnachement voor de afdeeling kurasfiers, vastgesteld, zullende de invoering daarvan tot stand worden gebragt, bij de dragonders, tegen den 15den September des loopenden jaars en, bij de husfaren, voor den 1sten Januarij 1822 (1). Bepalingen nopens de kleeding enz bij de kavallerie.

De wet, ter wijziging van die van den 8sten Januarij 1817, betreffende de Nationale Militie, op den 27sten April dezes Jaars uitgevaardigd (2), was van den volgenden inhoud:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de wet van 8sten Januarij 1817 (*Staatsblad* n°. 1) (3), omtrent de inrigting der nationale militie, op zich zelve, en in verband met die van 28 November 1818 (*Staatsblad* n°. 41) (4), betreffende de organisatie van de infanterie der nationale militie, bij de uitvoering, bevonden is, voor eenige wijzigingen en nadere bepalingen vatbaar te zijn, waardoor de belangen der ingezetenen en de regelmatige loop der werkzaamheden gelijkelijk kunnen worden bevorderd; Wet van 27 April houdende wijzigingen in de wet op de nationale militie (Staatsbl. No. 11).

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

(1) De bepalingen zelve worden gevonden in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VII, St. 3, bl. 1472 — 1494.
(2) Zie boven bl. 85.
(3) Jaarb. 1817, St. I, bl. 302 — 352.
(4) Jaarb. 1818, St. I, bl. 200 — 203.

Wet van 27 April houdende wijzigingen in de wet op de nationale militie (Staatsbl. No. 11).

Art. 1. Het contingent voor de nationale militie, door ieder provincie, jaarlijks, te leveren, ter vervanging van hen, wier dienstttijd is verstrekken, zal, overeenkomstig de bepaling deswege gemaakt bij art. 13 der wet van 28 November 1818, in evenredigheid met de bevolking van iedere provincie, jaarlijks, door Ons worden bepaald, en zal voorts, op dezelfde wijze, door de Gedeputeerde Staten, onder de verschillende gemeenten worden verdeeld.

2. De manschappen, welke, ten gevolge van art. 15 der wet van den 8sten Januarij 1817, tot vervanging van de bij de korpsen ontbrekende optreden, zullen, in tijd van vrede, worden ontslagen in het jaar, waarin de ontbrekenden hunnen diensttijd zouden hebben volbragt.

3. Het regt op de vrijstelling, in art. 21 der wet van 8 Januarij 1817 omschreven, zal moeten verkregen zijn en bewezen worden, overeenkomstig de bepalingen, deswege, bij art. 91 en 94 derzelver wet gemaakt.

4. Het attest, litt. F, voorgeschreven bij art. 39, 2°. der wet van den 8sten Januarij 1817, zal, ten aanzien van de inwoning van een' vrijwilliger, overeenkomstig de bepaling, deswege bij dezelve wet gemaakt, moeten inhouden, *dat hij, gedurende de laatste vijftien maanden, binnen de gemeente* heeft gewoond, zonder dat de inwoning binnen het kanton, edoch buiten de gemeente, hierbij in aanmerking kome.

5. Allen, die in de termen der inschrijving vallen, zullen zich daartoe, vóór den 20sten januarij van elk jaar, bij het plaatselijk bestuur hunner woonplaats aangeven.

6. Zij, die in hun verblijf binnen dit Rijk komen te vestigen, en als ingezetenen moeten worden beschouwd, zullen, voor zoo verre zij nog in de jaren der militie vallen, zich, insgelijks, vóór het gemelde tijdstip, ter inschrijving aangeven in dat register, waartoe zij volgens hunnen ouderdom behooren.

7. De plaatselijke besturen zullen, nadat, op den 20sten Januarij, de inschrijving-registers opgemaakt en door het hoofd van het bestuur zijn onderteekend, op zoodanige wijze als zij raadzaam oordeelen, naauwkeurig onderzoeken, of alle, die in de termen vallen, inderdaad zijn ingeschreven.

8. Zij, welke zich, vóór den 20sten Januarij, niet hebben laten inschrijven, zullen alsnog worden ingeschreven, aan het einde van het register, onder de naamteekening van het hoofd van het plaatselijk bestuur, en to-

vens verwezen worden tot eene boete van niet minder dan *vijf guldens* en niet te boven gaande de som van *honderd guldens*, of, ingeval van volstrekt onvermogen, tot eene gevangenis van vier dagen tot zes weken.

Wet van 27 April houdende wijzigingen in de wet op de nationale militie (Staatsbl. No. 11).

9. De inschrijving-registers zullen, op den 28sten Januarij, finaal worden gesloten, en, met de alphabetische lijsten, onmiddelijk aan den Gouverneur der provincie worden opgezonden.

10. Zij, die zich, vóór den 28sten Januarij van het jaar, waarin deze verpligting op hen berustte, niet hebben laten inschrijven, zullen dadelijk worden gearresteerd en naar de hoofdplaats der provincie overgebragt, ten einde aldaar voor den Gouverneur en twee leden der Gedeputeerden Staten te worden onderzocht. Ingeval zij niet bevonden worden, door ziekte of ligchaamsgebreken, ongeschikt te zijn voor den militairen dienst, zullen zij dadelijk aan den provincialen kommandant ter inlijving worden overgegeven, in mindering van het contingent, overeenkomstig de bepalingen deswege, in de art. 66 en 68 der wet van den 8sten Januarij 1817 gemaakt.

11. De nalatigen, in het vorig artikel vermeld, zullen tevens worden verwezen tot het dubbeld der boete of der straffe, in art. 8 bepaald.

Bijaldien zij, welke voor den dienst geschikt bevonden worden, voldoende bewijzen, dat zij, in het jaar, waarin zij de inschrijving hebben verzuimd, eene wettige reden tot vrijstelling hebben doen gelden, zullen zij zonder boete worden ingelijfd.

12. Elke gemeente zal voortaan niet meer dan één kanton uitmaken. De alphabetische- en lotings-lijsten zullen gemeentensgewijze worden opgemaakt.

13. Wanneer het mogt gebeuren, dat een lotingpligtige niet onder de loting mogt zijn begrepen, zal er, door den militie-kommissaris, in tegenwoordigheid van twee leden van het plaatselijk bestuur, eene naloting worden gehouden, en zal men daarbij, zoo veel mogelijk, in acht nemen de voorzieningen, ten aanzien van de gewone loting vastgesteld.

Deze naloting zal ook plaats hebben ten aanzien van hen, welke, volgens art. 6 van deze wet, mede tot de inschrijving verpligt zijn, en wel in de klasse, waartoe zij, volgens hunne jaren, behooren.

14. De certifikaten, welke, tot bekoming van vrijstelling, binnen de vijf eerste dagen na de loting, aan den militie kommissaris moeten worden overgelegd, zullen, door hem, na daarvan het noodige gebruik gemaakt

Wet van 27 April houdende wijzigingen in de wet op de nationale militie (Staatbl. No. 11).

te hebben, onmiddelijk aan den president van den militie-raad worden gezonden, met bijvoeging van het lotingregister; wordende alleen het duplikaat van hetzelve door hem aan den Gouverneur verzonden.

15. De vrijstelling van éénige, wettige zoons zal slechts voor een jaar zijn, en alleen worden verleend in het geval, dat zij voor hunne ouders, of, bij overlijden derzelve, voor hunne grootouders, den kost winnen, op den voet en onder de bepalingen, ten aanzien van kostwinnende zoons van weduwen, bij art. 94 *kk*, der wet van den 8sten Januarij 1817, gemaakt; zij zullen hiervan doen blijken door een certifikaat, volgens model, hiernevens gevoegd.

16. De éénige wettige zoon, welke tevens *éénig kind* is, zal, in allen geval, voor een jaar worden vrijgesteld. Hij zal hiervan doen blijken door het attest litt. N, bij de wet van den 8sten Januarij 1817 voorgeschreven, hetwelk te dien einde zal inhouden, dat hij is *éénig kind*.

17. De gehuwden zullen hunne bewijzen tot vrijstelling als zoodanig op hetzelfde tijdstip overleggen, waarop dit, voor alle anderen, die aanspraak op vrijstelling hebben, is bepaald.

18. Wanneer twee broeders beide tot den dienst worden opgeroepen, zonder dat een hunner reden tot vrijstelling heeft, zal de oudste voor één jaar worden vrijgesteld.

Deze bepaling zal ook gelden ten aanzien van broeders, die in hetzelfde jaar geboren zijn, en dus tot dezelfde klasse behooren.

19. Van tweelingen wordt diegene, welke het hoogste nommer getrokken heeft, voor een jaar vrijgesteld, ingeval hij, die het laagste nommer heeft getrokken, geene reden tot vrijstelling heeft.

20. Op tweelingen en broeders, in hetzelfde jaar geboren, zal, ingeval zij verkiezen voor elkander in dienst te treden, van toepassing zijn de uitzondering in dit geval, bij art. 99 der wet van den 8sten Januarij 1817, ten behoeve van andere broeders gemaakt.

21. De broeder van eenen plaatsvervanger is niet vrij. De broeder van eenen substituant zal slechts dan vrij zijn, wanneer het nommer, hetwelk tegen een lager is verwisseld, mogt zijn in dienst gesteld.

22. De broeder van hem, die zijnen diensttijd heeft volbragt, om ligchaamsgebreken, door den dienst beko-

men, ontslagen, of wel in den dienst overleden is, blijft voor altijd van den dienst vrij.

Wet van 27 April houdende wijzigingen in de wet op de nationale militie. (Staatsbl. No. 11)

23. De broeder van hem, die eenen plaatsvervanger heeft gesteld, welke zijnen diensttijd heeft volbragt, om ligchaams-gebreken, door den dienst bekomen, ontslagen, of wel in den dienst overleden is, blijft voor altijd van den dienst vrij.

24. Bij het verleenen van de vrijstellingen, in de twee voorgaande artikelen vermeld, zal altijd in het oog worden gehouden, dat van een even getal zonen, de helft, en, van een oneven getal, de kleine helft, tot den dienst worde geroepen, overeenkomstig de bepaling deswege gemaakt bij het 2de lid van artikel 94, *mm.*, der wet van den 8sten Januarij 1817.

25. Het attest litt. R, strekkende ten bewijze van de vrijstelling, vermeld in art. 94 *k k*, der wet van 8sten Januarij 1817, zal ten slotte moeten inhouden, *dat eindelijk geen andere zoon of kleinzoon om de gezegde reden is vrijgesteld geworden.*

26. De kweekelingen op de kweekscholen bij de groote Rijks hospitalen zullen mede worden begrepen in dezelfde cathegorie der kweekelingen op de militaire scholen, vermeld in art. 94, *g g*, der wet van den 8sten Januarij 1817.

27. De vrijstellingen, bij art. 94, *dd*, *kk* en *ll*, der wet van den 8sten Januarij 1817, vermeld, zullen niet worden verleend, ingeval de personen, in wier onderhoud wordt voorzien, in het jaar, waarin de vrijstelling wordt gevraagd, of in het naast voorgaande jaar, uit eenig publiek fonds onderhouden of bedeeld zijn geworden, zullende hiervan moeten blijken in de attesten *sub* litt. N, R en S.

28. De, volgens art. 94 *m m*, 5de lid der wet van den 8sten Januarij 1817, benoodigde attesten, *sub* litt. T, eerste en tweede geval, zullen niet behoeven in te houden, dat de belanghebbende *zich intusschen nimmer aan desertie heeft schuldig gemaakt, of zich, gedurende dien tijd, aan de misdaad van desertie niet heeft schuldig gemaakt.*

29. In geval een plaatsvervanger, die, na het arresteren dezer wet, wordt aangenomen, gedurende den tijd, welke hij dienstpligtig is, deserteert, of, ten gevolge van wangedrag, of om redenen, welke vóór zijne inlijving bestonden, als ongeschikt voor den dienst, mogt worden ontslagen, is de geremplaceerde verpligt, eenen anderen plaatsvervanger te stellen of zelf in dienst te tre-

Wet van 27 April houdende wijzigingen in de wet op de nationale militie (Staatsbl. No. 11).

den. Zullende in deze gevallen, alle verpligtingen, uit het contract van plaatsvervanging, ten laste van den geremplaceerden, spruitende, dadelijk vervallen.

30. Ziekten of gebreken, welke binnen twee maanden na de inlijving van eenen plaatsvervanger, worden ontdekt, zullen gehouden worden voor deszelfs inlijving bestaan te hebben, ten ware blijken mogt, dat die ziekten of gebreken na de inlijving bekomen waren.

31. De aanvulling van eenen plaatsvervanger door den geremplaceerden zal geschieden op den voet bij art. 101, 102 en 103 der wet van 8sten Januarij 1817, omschreven met dien verstande, dat de aanvulling, ingeval van desertie, niet zal behoeven plaats te hebben, wanneer de gedeserteerde plaatsvervanger binnen de twee maanden weder mogt zijn in dienst gesteld; zullende echter de geremplaceerde gehouden zijn tot de voldoening der kosten, waartoe de desertie aanleiding heeft gegeven.

32. In geval een plaatsvervanger bij het korps komt te ontbreken, zal de geremplaceerde niet gehouden zijn, eenen plaatsvervanger te stellen, die bepaaldelijk de vereischten heeft voor dat wapen, bij hetwelk de vorige plaatsvervanger heeft gediend; maar zal het voldoende zijn, dat hij, overeenkomstig de ten dezen bestaande bepalingen, voor den infanterie-dienst geschikt worde bevonden.

33. Hij, wiens plaatsvervanger gedurende 18 maanden heeft gediend, de dienst bij de reserve niet medegekend, zal van alle verdere verantwoordelijkheid voor denzelven bevrijd kunnen blijven, mits stortende in de kas van den naastbijgelegen ontvanger-generaal, of ontvanger partikulier, eene somme van *f* 150: 00; zullende alsdan, in de aanvulling van den plaatsvervanger, in geval hij mogt komen te ontbreken, door vrijwillige werving worden voorzien.

34. Tot het opmaken en passeren van de contracten van plaatsvervanging zijn alleen bevoegd en verpligt zij, die met het opmaken en passeren van authentieke akten zijn belast; zullende daarvoor, alsmede voor de vervaardiging van de drie benoodigde afschriften, de aanteekening op het repertoire, bezorging van de registratie, de conferentiën en andere bijkomende verrigtingen, van welken aard ook, niet meer dan *vier* guldens in het geheel, wegens elke akte, mogen worden genoten, onverminderd de teruggave der uitschotten voor zegels en registratie-regten.

35. De designatie der manschappen voor de respek-

tieve wapenkorpfen der nationale militie blijft, bij uitfluiting, aan de provincialen Kommandanten opgedragen. De militie-raden zullen, ten aanzien van de phyfieke gefteldheid der manfchappen, alleen onderzoeken en beflisfen, of zij, naar aanleiding van de door Ons gegevene of nog te geven inftructiën, voor den militairen dienst in het algemeen al of niet gefchikt zijn. Manfchappen beneden de maat van één el vijf honderd zeventig ftrepen (ongeveer vijf voeten rijnlandsch, zullen niet mogen worden gedefigneerd, maar, naar gelang van hunnen ouderdom, voor één jaar of voor altoos worden vrijgefteld.

Wet van 27 April houdende wijzigingen in de wet op de nationale militie (Staatsbl. No. 11).

36. In geval de werkzaamheden, welke de zittingen der militie-raden respektievelijk voorafgaan, zulks toelaten, blijft het aan de Gouverneurs voorbehouden, om deze zittingen vroeger te doen plaats hebben, dan op de dagen, bij de wet bepaald.

37. De oproeping der militie-raden zal zich alleen bepalen tot zoodanige lotelingen, welke vermeenen mogten, regt tot vrijftelling te hebben, of hetzelve op nieuw moeten bewijzen. Zij, die geene belangen van dezen aard hebben in te brengen, behoeven voor den raad niet te verfchijnen.

38. Alle geloot hebbende perfonen, welke voor den militie-raad niet zijn verfchenen, worden gehouden, geenerhande reden tot vrijftelling te hebben, en blijven finaal voor den dienst gedefigneerd.

39. In alle gevallen, waarin, bij den Gouverneur en twee leden der gedeputeerde Staten, een onderzoek plaats heeft, ten aanzien van ziekten of gebreken, zal de vifitatie gefchieden door een' geneesheer en een' heelmeester, met in achtneming der bepalingen, bij art. 139, 2de en 3de lid van de wet van den 8ften Januarij 1817, gemaakt.

40. De nominative ftaten, volgens model EE, vermeld in art. 153 der wet van den 8ften Januarij 1817, worden *in triplo* overgelegd, en een derzelve, met den in hetzelfde artikel vermelden ftaat, volgens model DD, aan den provincialen Kommandant ter hand gefteld, ten einde de daarop voorkomende manfchappen insgelijks aan een der militie korpfen toe te wijzen.

41. De nafporingen naar de dienstpligtigen der nationale militie, welke aan de infchrijving of aan de ontvangene oproeping niet voldoen zullen op gelijke wijze, beftuurd worden, als ten opzigte van de deferteurs van het krijgsvolk gebruikelijk is. De gearresteerden zullen

Wet van 27 April houdende wijzigingen in de wet op de nationale militie (Staatsbl. No. 11).

aan den Gouverneur der provincie, waartoe zij behooren, worden overgegeven.

42. Wanneer een verlofganger der nationale militie voornemens is, zich buiten de provincie te begeven en te verblijven, zal hem de verlofpas worden ter hand gesteld, en zal hij verpligt zijn, zich, binnen vier weken na zijn vertek uit de gemeenten, aan te geven bij het bestuur der gemeente, in welke hij voornemens is te verblijven; zullende voorts in deze gevolgd worden de bepalingen, bij de wet van den 8sten Januarij 1817 gemaakt, omtrent de manschappen, die, bij den aanvang van het verlof, in hunne gemeente aankomen.

43. Een verlofganger, die verzuimen mogt, de voorschrevene aangifte binnen den tijd van vier weken te doen, zal worden aangemerkt als deserteur, ten ware hij voldoende mogt kunnen bewijzen, niet in de mogelijkheid geweest te zijn, zich op den bepaalden dag aan te geven.

44. Een verlofganger, zich langer dan tweemaal vier en twintig uren uit zijne gemeente willende verwijderen, zal daarvan in persoon kennis geven aan het plaatselijk bestuur, met opgave van de gemeente, werwaarts hij zich begeeft.

45. In geval hij zich langer dan tweemaal vier en twintig uren buiten zijne gemeente ophoudt, zal hij zich aangeven bij het bestuur der gemeente, alwaar hij zich bevindt.

46. Aan de verlofgangers, welke verzuimen mogten, zich te gedragen naar de bepalingen, in de twee voorgaande artikelen gemaakt, zal, door het plaatselijk bestuur. een arrest van twee tot zes dagen, in de naastbijgelegene bewaarplaatsen voor civiele gevangenen, worden opgelegd.

47. De bepalingen ten aanzien van de verlofgangers, zoo bij deze wet als bij die van den 8sten Januarij 1817, en den 28sten November 1818 gemaakt, zullen op de manschappen, behoorende tot de reserve batalions, niet worden toegepast, ten ware de Koning dit mogt hebben raadzaam geoordeeld.

48. De attesten, sub litt. F, N, O, R, S en V, bij de wet van den 8sten Januarij 1817, voorgeschreven, zullen voortaan worden afgegeven op het getuigenis van drie ter goeder naam en faam staande personen, welke die attesten mede zullen onderteekenen.

49. Zij, op wier getuigenis attesten of certifikaten wor-

den afgegeven, zullen, ingeval hun getuigenis bevonden wordt der waarheid niet overeenkomstig te zijn, worden gestraft met eene boete van *honderd* tot *drie honderd guldens*, of bij volstrekt onvermogen, met eene gevangenis van *twee* tot *zes maanden*, en zullen zij bovendien verantwoordelijk zijn voor de nadeelen, die, uit de afgifte van zoodanig attest of certifikaat, voor derden mogten zijn ontstaan.

50. Zij, die bij de nationale militie hebben gediend, en bewijzen moeten, dat zij aan hunne verpligting hebben voldaan, zullen hiervan doen blijken door het certifikaat LL, hetwelk zal moeten inhouden: *dat hij op het trekkings nommer*, of *dat hij zonder loting, is ingelijfd geworden, bij . . . . . . den tijd van . . . . hebbende gediend, behoorlijk uit den dienst ontslagen is.*

Zullende, ter bekoming van dit certifikaat, het paspoort, of het bewijs van ontslag, aan den Gouverneur worden vertoond.

51. Alle bepalingen, bij de wet van den 8sten Januarij 1817, of bij die van den 28sten November 1818 voorkomende, welke mogten strijden met de verordeningen van de tegenwoordige wet, worden gehouden voor vervallen.

Tot nadere opheldering der wet op de Nat. Militie strekte een besluit des Konings van den 26sten Julij, waarbij werd bepaald: „ dat de gealimenteerden en kinderen in Godshuizen, vermeld in art. 56 § 3 der wet van den 8sten Januarij 1817, onverschillig of dezelve al dan niet ouders of voogden hadden, behoorden ingeschreven te worden, ter plaatse alwaar de Godshuizen of de besturen, welke de alimentatie bekostigden, gevestigd waren."

Besluit van 26 Julij tot opheldering der wet op de Nat. militie (Bijv. tot het Staatsbl. D. VII St. 2 bl. 1631).

Ook vond Z. M. goed, bij besluit van den 2den October, vast te stellen: „ dat met de lotelingen van 1816, welke bij de najaars-exercitiën onder de wapenen waren, bij hun vertrek, met verlof, op den 16den October, zoude worden afgerekend, en dat zij van dien tijd tot aan derzelver definitief ontslag wel in de sterkte der korpsen, doch geheel voor memorie op de monster-rollen zouden worden gevoerd; — dat op den tijd van het ontslag de paspoorten voor de

Besluit van 2 October betreffende de afrekening van militie-soldaten (Bijv. tot het Staatsbl. D. VII St. 2 bl. 706—707).

manschappen door de chefs der korpsen aan de Gouverneurs der provinciën, zouden worden gezonden, die dezelve, door tusschenkomst der plaatselijke besturen, aan de belanghebbenden zouden doen uitreiken, waarvan de manschappen voor hun vertrek zouden worden geinformeerd. De manschappen, in de voormelde kathegorie vallende, zouden worden vrijgesteld van de inspectiën, welke de Militie-Kommissarissen over de met verlof zijnde militie-soldaten verpligt was te houden."

Besluit van 8 Junij wegens den dienst der aides-de-camp van Z. M. (Bijv. tot het Staats-bl. D. VII. St. 1 bl. 1193—1197.)

Op den 8sten Junij werd door den Koning, bij besluit, bepaald: „ dat, in aanmerking genomen, dat de dienst van aide-de-camp bij Hoogstdesdeszelfs persooon aan de officieren, tot dezen post geroepen, de gelegenheid benam, om de bijzonderheden van de loopende zaken van werkelijken dienst enz. te kunnen weten, voortaan de dienst van aide-de-camp, bij Z. M. zoude gedaan worden door een der oudste en hoogste in rang zijner aides-de-camp alleen, gedurende het geheele jaar, welke den dienst van eersten aide-de-camp zoude waarnemen, terwijl de overige, gekozen uit den generalen staf of uit eenig ander korps der armee, elkander beurtelings zouden aflossen, en gedurende den tijd, dat zij niet bij den Koning geroepen wierden, hunnen dienst bij derzelver respektieve korpsen blijven waarnemen. — Zij zouden verder slechts het uniform van aide-de-camp dragen, zoo lang zij als zoodanig in functie waren en overigens het uniform van hun wapen. Ter goedmaking der onkosten voor de reis, het dubbele equipement en het verblijf in de residentie, zouden zij eene jaarlijksche vermeerdering van traktement van *f* 1,200 ontvangen." Echter was dit besluit niet toepasselijk op die der aides-de-camp van Z. M., welke tot geene korpsen der armee behoorden.

Besluit van 8 Junij wegens prijs-uit-

Z. M. almede een nieuw bewijs willende geven van Hoogstdeszelfs verlangen, om de ontwikkeling der kundigheden van de ingenieurs meer

Uitschrijvingen voor de ingenieurs (Bijv. tot het Staatsbl. D. VII St. 3 bl. 1203—1205).

en meer te bevorderen, mitsgaders van Hoogstdeszelfs bedoeling, dat de meeste eenvoudigheid in hunnen dienst wierde daargesteld, hetgeen tot voordeel en bezuiniging van 's Rijks verdedigingsmiddelen moest verstrekken, nam op den 23sten Julij een besluit houdende: „ dat er jaarlijks drie prijsvragen aan de gezamenlijke officieren in werkelijken dienst bij het korps ingenieurs, zonder onderscheid van rang, zouden worden uitgeschreven, over allerlei onderwerpen tot hunnen dienst betrekkelijk. — Het best antwoord op iedere vraag zoude met een prijs worden bekroond, in evenredigheid staande tot het belang der vraag; doch zouden de prijzen te zamen in één jaar niet meer mogen bedragen dan zes honderd guldens. — Het beloop dezer prijzen zoude worden betaald uit art. 1 der 16de afdeeling van het IXde hoofdstuk der Eerste Afdeeling van de begrooting aanvang nemende met 1820, enz. (1)."

Besluit van 19 Augustus wegens in dienstneming van vrijwilligers naar O.-Indiën bestemd.

Ingevolge een besluit van den 19den Augustus zouden er, uit de soldaten van het blijvend legerkorps en uit de nationale militie, 400 vrijwilligers opgeroepen worden, om onder de troepen naar de Oost-Indiën bestemd te dienen, en, bij voorkeur, de zoodanigen wier dienst-tijd het kortst zoude verstreken zijn. Ook zouden zij door geene andere militie-soldaten vervangen worden, dan in het jaar dat zulks plaats zoude moeten hebben, ingeval zij niet in den dienst der Koloniën getreden waren (2).

Bepaling wegens oproeping tot den schutterlijken dienst.

Tot wegneming van een bestaand misbruik, betrekkelijk de oproeping tot den schutterlijken dienst, werd door Z. M., hiervan kennis hebbende genomen, bepaald: „ dat, ten opzigte van zoodanige jonge lieden, welke dagelijks hun beroep uitoefenden in eene plaats, alwaar eene dienstdoende schutterij be-

(1) Het programma wegens de eerste prijsuitschrijving wordt gevonden in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VII St. 3 bl. 1206—1215

(2) Leijdsche Cour. No. 118.

ftond, en van welke het bekend was, dat zij alleen van woonplaats veranderden, om van den fchutterlijken dienst bevrijd te zijn, geene confideratiën moesten worden gebruikt, maar dat zij, wat den fchutterlijken dienst betrof, moesten worden befchouwd als inwoners van de plaats, alwaar de fchutterij aanwezig was, en derhalve, indien zij in de termen vielen, moesten worden gedefigneerd (1)."

Ontflag van militairen wier diensttijd verftreken was.

Ten einde te voorkomen, dat het grondgebied van het Rijk niet op eens wierde overftroomd door eene groote menigte afgedankte foldaten, die, geen te huis komen hebbende, voor de publieke veiligheid gevaarlijk zouden kunnen worden, werden de kommanderende officieren der korpfen, door het departement van oorlog, aangefchreven, om maandelijks aan voornoemd departement te doen toekomen een' ftaat van zoodanige manfchappen der ftaande armee, wier diensttijd verftreken was, die in het burgerlijk een beftaan konden vinden, of voor het onderhoud hunner familiën onontbeerlijk waren; zullende aan deze, nog voor den 1ften November, de paspoorten worden uitgereikt. — Volgens Koninklijk befluit namelijk, van den 14den Julij 1816, behoorde de uitreiking der paspoorten aan de manfchappen in het jaar 1814, voor de ftaande armee in dienst genomen, en van welke engagementen het grootst gedeelte in den loop van dit jaar was verftreken, flechts eenmaal in het jaar, op den 1ften November, plaats te hebben, doch werd bij het voormeld befluit, bij wijze van exceptie, de faculteit verleend, om, naar gelang der omftandigheden, ook buiten den bepaalden tijd ontflag te kunnen verleenen, van welke faculteit het departement van oorlog als nu oordeelde gebruik te moeten maken (2).

(1) Zie de aanfchrijving deswege van den 18den September in het Bijvoegfel tot het Staatsbl. D. VII, St. 2 bl. 766.

(2) Zie *Bijv. tot het Staatsbl.* D. VII, St. 2 bl. 674.

Met den arbeid der vesting-werken, gelegen aan de boorden van de Maas en aan de Fransche grenzen, werd met buitengewone levendigheid voortgegaan. — Te Maastricht waren tusschen 1200 en 1500 man aan het werk; aan het kasteel van Huij werkten 800 man. Staat der Vesting-werken.

Te Yperen had in de maand Meî een treurig voorval plaats, door het instorten van een der kazematten, welke aangelegd werden niet verre van de bastions ter flankering van de wallen aan den kant van de zoogenaamde Boter-poort. — Vijf werklieden werden hierdoor onder de puinhoopen begraven, waarvan twee om het leven kwamen. Treurig voorval te Yperen.

In de maand Augustus werden door Z. K. H. Prins *Frederik* eenige der voornaamste vesting-werken bezocht, van welke reize door ons reeds vroeger melding is geschied (1). De vesting-werken door Prins *Frederik* bezocht.

Z. M. benoemde tot kommandant der provincie Utrecht den Generaal-Majoor *van Diermen*, en den Generaal Majoor *Duvivier* tot kommandant van Henegouwen; strekkende eerstgemelde benoeming tot vervanging van den generaal *van Geen*, bij besluit van den 3den November des vorigen jaars benoemd tot Generaal-Majoor voor den dienst in Oost-Indie. Benoemingen voor provinciale kommandementen.

De Luitenant-Generaal Baron *J. D. Sweerts de Landas*, kommandant der residentie 's Gravenhage, overleed binnen de genoemde stad, in den nacht van den 9den tot den 10den Maart, wordende op den 13den daaraanvolgende op eene stille wijze in de groote kerk aldaar ter aarde besteld. — In den jare 1759 te Gorinchem geboren, trad hij in 1775 in dienst der vereenigde Provinciën, welke hij in het jaar 1795 wederom verliet. In het jaar 1793 had hij de veldtogt tegen de Franschen medegemaakt, en zich bij de belegering van Maubeuge en Landrecis onderscheiden. — Bij de omwenteling in het jaar 1813 werd hem door het toenmalig provisioneel bestuur De Luitenant-Generaal *Sweerts de Landas* overleden.

(1) Boven bl. 34 volgg.

het bevel opgedragen over het kleine leger, hetwelk in haast bij een werd verzameld, ten einde in het zuiden der provincie Holland tegen de Franschen te ageren. Tot belooning der diensten, door hem destijds en later bewezen, werd hij door Z. M. tot kommandeur der Militaire Willems-orde verheven.

Benoeming in deszelfs plaats.

Z. M. benoemde in deszelfs plaats tot Gouverneur der residentie, op deszelfs eigene begeerte, den Graaf *L. van Limburg Stirum*, welke in het generaal kommandement te Amsterdam door den Luitenant-Generaal *Trip* werd vervangen.

Zuivering van het Zwitsersch regiment *Auf-der-Maur*.

Sedert lang waren er klagten van onderscheiden aard wegens het, in Nederlandschen dienst staande, Zwitsersche regiment *Auf-der-Maur* gerezen, terwijl de kolonel, aan deszelfs hoofd geplaatst, door zijn gedrag vele redenen tot misnoegen had gegeven. Inzonderheid had hij, door het in dienst nemen van een groot aantal soldaten, welke geen Zwitsers waren, en onder welke zich landloopers en gevonnisden uit allerlei natiën bevonden, zich aan de schending der kapitulatie, wegens de werving der Zwitsersche regimenten aangegaan, schuldig gemaakt. — Op de deswege, in het jongst verloopen jaar, door den Nederlandschen gezant bij de Zwitsersche kantons, den Graaf *van Liedekerke*, gedane officieuse en nadrukkelijke mededeeling, werden door de kantons, welke deze manschappen hadden geleverd, afgevaardigden gezonden naar het dirigerend kanton Lucern, ten einde gezamenlijk over de te nemen maatregelen te raadplegen. Den 20sten December des vorigen jaars waren hierop de conferentiën over deze zaak te Lucern geopend tusschen de kantons, welke aan deze capitulatie deel genomen hadden, zoo als: Lucern, Uri, Schweitz, Opper- en Neder-Unterwald, Zug, Solothurn, Appenzel en Tessin, waarbij het kanton Lucern voorstellen deed, welke in alle opzigten met de eer der natie en de handhaving der aangegane verbindtenis overeenkwamen. „Men behoorde, volgens deszelfs inzien, eenen kommissaris te zenden, ten einde naauwkeurige berigten

in te winnen, en de vreemdelingen, welke tegen den inhoud der kapitulatie in het genoemde regiment waren opgenomen, uit hetzelve weg te zenden, en die genen, tegen welke klagten gerezen waren, voor eenen krijgsraad betrekken, zamengesteld uit leden, genomen uit de drie overige Zwitsersche regimenten in dienst der Nederlanden, aangezien men niet genoegzaam konde rekenen op de onpartijdigheid der leden, gekozen uit het regiment *Auf-der-Maur* zelf". — Deze voorstellen werden echter niet aangenomen, en de uitslag der beraadslagingen was, dat elk kanton voor zich zelve zoude handelen en zijne verklaringen aan den gezant der Nederlanden inzenden. Aldus hoopte elk kanton op de meest zekere wijze voor zijne kompagniën te handelen, en bescherming aan zijne landgenooten te verleenen. Ook geloofde men, dat voor de laatste de weg van toegevendheid en gratie veiliger was, dan die des regts. Lucern nogtans verklaarde zich voor dezen laatsten, hetgeen mede door Solothurn en *Uri*, in denzelfden geest, geschiedde, terwijl Schweitz en de beide Unterwalden zich genegen verklaarden van zulks aan de beslissing des Konings over te laten. Ook werd het gedrag van den generaal *Auf-der-Maur* in zijn vaderland, Schweitz, ten sterkste afgekeurd. Het meerendeel der overige beschuldigden was afkomstig uit het kanton van Tessin, in welk kanton zich onderscheidene lieden hadden vertoond, welke met het orde-teeken eener zoogenaamde orde van verdiensten, door den genoemden generaal opgerigt, versierd waren. — Laatsgemelde bevond zich destijds buiten dienstbetrekking te Leeuwarden, zijnde het bevel over het regiment bij voorraad opgedragen aan den luitenant-kolonel *Pellegrini.*

Z. M. droeg aan eene afzonderlijke kommissie het onderzoek op der misbruiken, welke aan het genoemde korps ten laste gelegd waren. Deze, termen gevonden hebbende, om een ongunstig rapport uit te brengen, werd door Z. M., uit

achting voor de kantons, besloten het regiment te behouden, nadat het alvorens eene zuivering zoude ondergaan hebben. Dezelve moest te Breda plaats hebben, werwaarts zich de kommissie zoude begeven, en waar de kompagniën van dit regiment achtervolgens moesten aankomen. De vreemdelingen, in het regiment aanwezig, zouden onder de nationale troepen ingelijfd worden, terwijl de Zwitsersche militairen, welke uit het regiment traden, reisbladen zouden bekomen, ten einde, bij kleine afdeelingen, naar Zwitserland terug te keeren, onder het geleide van officieren en onder-officieren der zelfde klasse. Eerst bij derzelver aankomst in Zwitserland zouden zij hun definitief ontslag bekomen. Hetgeen van het korps overbleef zou voorts te Bergen-op-Zoom in één of twee bataillons georganiseerd worden. De surnumeraire officieren, welke behouden werden, bleven drie maanden lang met volle soldij *à la suite*, onder toezegging dat nader voor hen zoude gezorgd worden, zullende Z. M. diegene aanduiden, welke dadelijk in aktiviteit behoorden te blijven.

De generaal *Auf-der-Maur*, aan wien de stad Leeuwarden tot verblijf- en verbeidplaats van zijne lotbeslissing door Z. M. was aangewezen, werd, bij een volgend Koninklijk besluit, uit den dienst der Nederlanden ontslagen, als hebbende zich door zijn laakbaar gedrag 's Konings vertrouwen onwaardig gemaakt. — Op den 16den Julij te Schweitz aangekomen zijnde, werd op den 21sten daaraanvolgende door den kantons-raad besloten, hem de uitoefening zijner ambten als baljuw en landskapitein te ontzeggen, tot dat het Z. M. zoude mogen behagen het evengenoemd besluit in te trekken.

De bepaalde zuivering plaats gehad hebbende, werden, ten gevolge der door Z. M. gegevene toestemming, door den Graaf *van Liedekerke* nog in dit jaar onderhandelingen aangevangen, ten einde met de kantons, welke de manschappen voor het korps hadden geleverd, in nadere

ſchikkingen te treden. — In de maand November werd door den genoemden gezant over eene nieuwe organiſatie van het gemeld korps en de voorwaarden van eene vernieuwde kapitulatie gehandeld, zijnde, op voorſtel van den Minister, de deswege te houden conferentiën, te Lucern, alwaar hij eenigen tijd verblijf hield, geopend.

Onder andere middelen van vereenvoudiging en bezuiniging werd insgelijks beſloten tot de afſchaffing en het ontſlaan uit 's Rijks dienst van het regiment van *Nasſau*, uit drie bataillons en 2700 man troepen beſtaande. — Ten gevolge hiervan verzamelde zich, in de maand Julij, dit zoo ſchoon als beroemd regement Nasſauſche ligte infanterie, gekommandeerd door den kolonel Baron *von Hagen*, in de vesting Breda, alwaar het zelve zich in beweging ſtelde, ten einde den Nederlandſchen bodem te verlaten en naar het vaderland terug te keeren; hebbende het eerſte bataillon en depôt bijna een en een half jaar in de genoemde vesting, en een ander gedeelte ruim twee jaren te Bergen-op-Zoom in garnizoen gelegen. — De Generaal-Majoor *d'Eerens*, provinciaal kommandant van Noord-Braband, werd door Z. M. gecommitteerd tot de overgave van dit regiment aan den kolonel *von Prehn*, tot dit einde uit Nasſau aangekomen. Het minzaam en betamelijk gedrag, zoowel der lagere als hoogere officieren, de uitſtekende krijgstucht en het voorbeeldig gedrag der ſoldaten hadden aan dit korps de achting verworven van allen, welke met hetzelve in eenige betrekking ſtonden, die zich bij het hartelijk vaarwel op het ondubbelzinnigst te kennen gaf. De aandoening van vele officieren bij het afscheid nemen van de ingezetenen, welke hen in grooten getale buiten de ſtad verzelden, leverde het bewijs op, dat ook zij voor de aan hen betoonde genegenheid niet ongevoelig waren; terwijl de hartelijke wenſchen van velen, voor het welzijn hunner perſonen en betrekkingen, hen, op derzelver terugreize, vergezelden. Inzonderheid gevoelde elk Nederlander de verpligting aan dit

Ontſlag van het regiment *Nasſau*.

S 5

regiment verschuldigd, wegens het roemrijk aandeel door hetzelve in de overwinnig bij Waterloo, en hierdoor aan de bevestiging van het Nederlandsch volksbestaan genomen (1).

Exercitiën bij Waasdorp.

In de maand April hadden in de vlakten van Waasdorp exercitiën plaats, bestaande in proefnemingen met Congrevische vuurpijlen, holle brandkogels en karronades, zijnde deze proefnemingen gedurende eenige dagen voortgezet, waartoe, tot waarschuwings-teeken, een roode vlag op een der hoogste duinen geplaatst was.

Exercitiën der artillerie en genie-school fraai besloten.

De exercitiën en proefnemingen door de kweekelingen der artillerie- en genie-school te Delft, werden op den 12den Julij met het doen van buitengewone proefnemingen, het afsteken van vuurwerken enz.. geëindigd. Het afschieten van gevulde granaatkogels, waarmede men zich des avonds bezig hield, en welke na het nederkomen nog een kwartier uurs voortbrandden, alsmede het eensklaps te voorschijn komen van eene illuminatie, waarin men in brandende letters *Leve de*

(1) Eenigen tijd na deszelfs vertrek liet de kolonel van dit regiment, door middel der dagbladen, een brief bekend maken, onder dagteekening van den 6den Augustus, uit Keulen geschreven en van den volgenden inhoud: „ De heeren officieren en de soldaten van het regiment van Nassau, diep getroffen over alle de eervolle blijken van genegenheid, welke zij van de Nederlanders, vooral laatstelijk van het garnizoen van Maastricht, hebben mogen ondervinden, hebben zich verpligt geacht, om openlijk de betuiging hunner altoos durende erkentenis daarvoor aan den dag te leggen. Zij hebben hunnen kolonel verzocht hiervan de tolk te willen zijn, en het is hem genoeg te betuigen, dat alle personen, zijn regiment uitmakende, het Nederlandsch grondgebied hebben verlaten onder het storten van weemoedige tranen en onder het herhalen der kreeten van: *Leve de Koning! Leve het Nederlandsche Volk!* — De heer generaal *d'Eerens* zal de uitdrukking eener welmeenende erkentenis van het Nassau'sche regiment wel willen aannemen. Het is niet minder gelukkig, dan eervol, onder de bevelen van een dusdanigen opperhoofd te dienen."

Koning! las, droegen inzonderheid de goedkeuring weg der talrijke aanſchouwers, welke door het fraaije weder derwaarts gelokt waren.

Ter gewone najaars-exercitiën kwamen de troepen, gedurende een gedeelte der maanden September en October, in de kampen te Zeist en Turnhout bij een, zijnde hetzelve, ter laatst genoemde plaatſe, ſlechts uit acht bataillons zamengeſteld. De Luitenant Generaal *Chasſé*, kommandant van de 4de militaire diviſie, voerde het bevel over hetzelve (1) Najaars-manoeuvres

Op den 29ſten September werd het eerst te Groningen, op eene zeer luisterrijke en plegtige wijze, aan de aldaar in garnizoen liggende achtſte afdeeling nationale infanterie, het voor deze afdeeling beſtemde vaandel overhandigd, zijnde de Luitenant-Generaal *Cort-Heiligers*, kommanderende het tweede groot militair kommandement, hiertoe door Z. M. benoemd. Hetzelve geſchiedde met eene fraaije en toepasſelijke aanſpraak van den voornoemden Luitenant-Generaal, daarbij het vaandel aan den kommandant der afdeeling, ten aanzien der in bataillon geſchaarde troepen, overreikende, waarna alle officieren, onder-officieren en verdere manſchappen den eed van getrouwheid op het vaandel afleiden. Hetzelve defileerde vervolgens langs de gelederen, en werd met drie salvo's uit de geweren begroet. Na den afloop der plegtigheid werd door den Generaal Majoor, kommanderende in de provincie, een prachtig ontbijt aan den voornoemden Luitenant-Generaal aangeboden, waarop alle aanwezige Generaals en hoofd-officieren genoodigd waren. Des middags vereenigde zich de gezamenlijke officieren op een' kostbaren maaltijd, door den Generaal *Cort-Heiligers*, uit naam van Z. M. gegeven, waarbij onderſcheidene toasten, tot de plegtigheid van den dag betrekkelijk, werden ingeſteld. De troepen zelve werden in hunne kazerne onthaald en aan dezelve brood, kaas en wijn uitge- Plegtige uitreiking der vaandels.

(1) Zie ook boven bl. 47.

deeld. Des avonds waren alle kazernen geillumineerd, terwijl de dag door gepaste vrolijkheid op eene betamelijke en genoegelijke wijze werd besloten. — Op den 1sten October had dezelfde plegtigheid, van gelijke vreugde-bedrijven vergezeld, te Gent en Breda plaats, terwijl de overhandiging der vaandels en standaards voor de infanterie en kavalerie achtervolgens te Brussel, Brugge, Utrecht, Amsterdam, Arnhem, Nijmegen, 'sGravenhage, enz. geschiedde; wordende, op alle deze plaatsen, met de meeste geestdrift door de manschappen de eed van getrouwheid gezworen, en een voor hen zoo merkwaardige feestdag met gepaste luister en vreugde-bedrijven doorgebragt.

Fonds tot aanmoediging van den gewapenden dienst.

De vierde algemeene vergadering van het hoofdbestuur en de afgevaardigden der distrikts-kommissiën over het fonds ter aanmoediging van den gewapenden dienst, werd te Amsterdam, op den 26sten en 27sten Julij, gehouden. — Z. K. H. de Prins van *Oranje*, Beschermheer van het fonds, deze vergadering met Hoogstdeszelfs tegenwoordigheid vereerd hebbende, aanvaarde, op verzoek van den president den Graaf *van Limburg Stirum*, bij deze gelegenheid het voorzitterschap. — Uit het verslag des hoofdbestuurs bleek: ,, dat op den 31sten December 1819 het bedrag der inschrijvingen op het grootboek der nationale werkelijke schuld was geklommen tot *f* 2,304,300; — voorts dat op hetzelfde tijdstip gratificatiën verleend waren aan 492 verminkten, 394 nagebleveneu van gesneuvelden en 393 kinderen, waaronder 18 ouderloozen. Alle deze gratificatiën bedroegen te zamen eene somme van *f* 44,585·50. terwijl nog daarenboven betaald waren, voor aanzuiveringen van gratificatiën, welke voor den 1sten Januarij 1819 waren ingegaan, *f* 19,087:08, Het getal der aldus gegratificeerden, sedert het sluiten dezer rekening, echter nog aanzienlijk toegenomen zijnde, beliep op den 1sten Junij van dit jaar 523 verminkten, 405 nagebleveneu en 402 kinderen. — De personen in het invalieden-

huis te Leijden geplaatst hadden, wegens derzelver pensioenen en gratificatiën, door hen van den Staat getrokken wordende, ingebragt eene somme van *f* 13,203:01½, onder welke somme evenwel begrepen was 6 maanden van die pensioenen over den jare 1818, welke, tijdens het sluiten der rekening over 1818, nog niet ontvangen waren; boven en behalve deze som was tot voeding en kleeding der invalieden uitbetaald eene somme van *f* 19,019:82½. — Uit de eerste gift van het Waterloo-comité te Londen, was aan verminkten en nageblevenen van gesneuvelden in den veldtogt van den jare 1815, en wel voor de jaren 1816, 1817, 1818 en 1819 uitbetaald eene somme van *f* 3,472; terwijl, uit de renten der tweede gift, aan wezen en gesneuvelden voor de jaren 1818 en 1819 uitbetaald was eene somme van *f* 1215 en, van het kapitaal dezer gift, aan drie vaderlooze kinderen, welke den ouderdom van 18 jaren bereikt hadden, te zamen eene somme van *f* 840. — Ten gevolge van het genomen besluit in de algemeene vergadering des vorigen jaars, was het hoofd-bestuur voortgegaan met de provisionele bedeeling der verminkten uit vroegere oorlogen voor November 1813 gevoerd; zoo dat voor het tijdvak van den 1sten Julij 1819 tot den 30sten Julij 1820, waren bedeeld geworden 318 verminkten, uit vroegere oorlogen, welke gezamenlijke gratificatiën beliepen *f* 11,462:75. Van deze laatsgenoemde verminkten waren 62 in het invaliedenhuis opgenomen, waardoor het getal der personen, in dit gesticht aanwezig, 114 beliep.

Te Amsterdam werd, op den 25sten Julij, van 's Rijks werf van stapel gelaten Zr. Ms. korvet *de Arend*, zijnde den volgenden dag, tegen den avond, reeds van masten en boegspriet voorzien. Aanbouw voor de marine.

Op den 25sten Augustus daaraanvolgende liep te Rotterdam van stapel, in tegenwoordigheid

van Z. E. den Minister van Marine, den Vice-Admiraal *van Braam* enz., het fregat van oorlog *Java*, geboord voor 40 stukken.

Werf te Vlissingen.

Op 's Rijks werf te Vlissingen had, op den 14den Maart bevorens, eene zonderlinge verrigting, in de Nederlanden tot hiertoe onbekend, plaats gehad. Dezelve bestond in het kunstmatig opwinden van het fregat van oorlog *Eurydice* van 40 stukken, op eene der kortelings aangelegde hellingen voor den nieuwen aanbouw van schepen bestemd, en aldus niet ingerigt voor dit soort van werkzaamheid. De gelukkige uitslag derzelve, door nieuw uitgevondene middelen, liet voor het vervolg aanmerkelijke voordeelen voor de marine hoopen.

Schip van Curaçao.

Zr. Ms. Oorlog-korvet *de Dolphijn*, Kapitein-Luitenant *J. F. C. Wardenburg*, kwam den 25sten Mei van Curaçao te Helvoetsluis aan.

Eskader in de Middellandsche zee.

Den 14den derzelfde maand zeilde, uit de haven Vlissingen, het oorlogschip *Wassenaer*, gekommandeerd door den kapitein-luitenant *L. Spengler*, en aan boord hebbende den Schout-bij-Nacht *Ruijsch*, ten einde het kommando over het eskader in de Middellandsche zee van den Vice-Admiraal *van Braam* over te nemen. — Op den 29sten Julij zeilde het eskader, bestaande uit het voornoemde oorlogschip, de vlag van den Schout-bij-Nacht *Ruijsch* voerende, benevens de fregatten *Diana*, *de Rijn* en de korvet *de Lijnx*, uit de haven van Gibraltar naar de Middelandsche zee; wordende van eene Amerikaansche oorlogsloep en oorlogsbrik vergezeld.

Onderscheidene verontrustende tijdingen wegens eene heerschende besmettelijke ziekte op het voormeld eskader, gedurende het verblijf voor Livorno, in omloop, noopten den Minister der Marine tot het doen eener bekendmaking, behelzende: „ dat niet alleen van deze onrustbarende tijdingen geene berigten waren ingekomen bij het Ministerie, maar zelfs dat de Schout-bij-Nacht *Ruijsch*, onder dagteekening van den 4den September, uit Livorno, aan het Ministerie had be-

rigt, dat, niettegenstaande de groote warmte, welke aldaar heerschte, onder de equipagie der schepen, tegen zijne verwachting, geen grooter getal zieken dan gewoonlijk zich bevond". — Ook zeilde hij op den 9den September van daar naar Port-Mahon.

Een nieuw transport van een hondertal manschappen, onder bevel van den Luitenant Kolonel *Burer*, vertrok op den 5den Mei van Hellevoetsluis naar Batavia, werwaarts reeds vroeger een diergelijk transport met het schip *Delphine*, kapitein *J. Boelen*, van Vlissingen was onder zeil gegaan. — Dertig man van het laatstgemeld transport vormden een' aanslag om zich meester van het schip te maken, en de officieren en passagiers te vermoorden. Hun oogmerk was te dien einde eerst om de mondkost te vergiftigen, doch, zulks ontdekt zijnde, zochten zij hetzelve door geweld te bereiken. Na eene hevige worsteling werd men hen alle meester, waarbij drie der voornaamste belhamels werden doodgeschoten. De overige werden zwaar geboeid naar Batavia overgevoerd. Troepen naar Batavia.

Ten gevolge van toevallig ontstane oneenigheden tusschen de op Malakka gevestigde Boeginezen en de Nederlandsche autoriteiten te Rio, hadden aldaar, in den aanvang des jaars, vijandelijkheden plaats, welke met de volkomene nederlaag der aanvallende Boeginezen eindigden. — Op den 20sten December, namelijk, des vorigen jaars, waren des avonds, in de Boegineesche kampong, nabij het fort Taujong Pinang, te Rio, eenige schoten uit grof geschut gevrllen. De kapitein *Köningsdorffer*, bevelhebber in het fort en resident der plaats, zond hierop dadelijk eene patrouille, ten einde de oorzaak van dit ongewoon schieten te vernemen, tevens den serjant last gevende, om te trachten iemand, op de plaats bekend, mede te brengen, ten einde van denzelven nadere inlichting te mogen ontvangen. De serjant keerde na eenige afwezendheid terug, in plaats van éénen vijf inlanders mede- Nederlaag van muitelingen op Malakka.

brengende, welke hij, in ſtede van dezelve, volgens zijnen last, naar het woonhuis van den kommandant te geleiden, in de wacht binnen het fort plaatſte. Onder deze vijf perſonen bevond zich toevallig zekere *Radja Rongié*, broeder van een opperhoofd der Boeginezen te Rio. Deze verſtoord over de daad van den ſerjant trok zijn kris, en na hierin door de zijnen te zijn gevolgd, vielen zij als verwoed de ſoldaten aan, welke zich in het wachthuis bevonden, met dat gevolg, dat een flankeur gedood en vijf ernſtig gewond, doch ook dat *Radja Rongié* en twee der zijnen weldra afgemaakt werden, en de twee overige zwaar gewond ter aarde ſtortten. — De kommandant dit voorval vernomen hebbende, doch te laat om hetzelve te voorkomen, beijverde zich om door bemiddeling van het algemeen geacht opperhoofd *Toeankoe Sait* alle verdere noodlottige gevolgen, welke deze zaak konde hebben, voor te komen. *Radja Ballawa* echter, de broeder des vermoorden opperhoofds, zich houdende als of hij deze geheele zaak als een misverſtand beſchouwde, rustte zich heimelijk toe tot een en aanval op de Nederlandſche bezetting. De reſident en kommandant hoopte aanhoudend, door bemiddeling van genoemd opperhoofd, alle dadelijkheden te kunnen voorkomen, toen eindelijk, in het laatst der maand Januarij van dit jaar, de houding der Boeginezen zoo dreigend begon te worden, dat de Majoor *Krieger*, kommanderende officier der troepen te Malakka, welke inmiddels te Rio was aangekomen, gezamenlijk met den reſident van oordeel was, dat alle verder uitſtel alleen konde ſtrekken om het kwaad te verergeren. — Op den 29ſten der gemelde maand begon Zr. Ms. brik *Irene*, gekommandeerd door den kapitein-luitenant *Lucas*, gezamenlijk met eene ingehuurde brik, *de goede Intentie*, des ochtends een hevig vuur op de door de Boeginezen opgeworpene verſchanſingen. Na dat men had geoordeeld, dat dit vuur eene genoeg-

noodzame uitwerking te hebben gedaan, plaatste zich de Majoor *Krieger* aan het hoofd van een honderdtal flankeurs en bestormde de vijandelijke batterijen, met dat gevolg, dat dezelve welra ontruimd werden door de bezettelingen; welke een aanzienlijk getal der hunnen op de plaats lieten. — Het verlies der Nederlanders bestond bij deze gelegenheid uit zeven dooden en dertien gewonden, onder welke laatste zich de kapitein *Königsdörffer* bevond, welke twee geweerschoten in den schouder bekwam. Het gedrag der officieren en manschappen, inzonderheid dat van den eersten luitenant der infanterie *le Clercq*, en van den luitenant ter zee *van Stijrum*, werd bij uitstek geroemd. — Na het gevecht verzuimden de autoriteiten te Rio niet eene algemeene vergiffenis te doen afkondigen voor allen, die zich stil en vreedzaam zouden gedragen, terwijl *Toeankoe-Sait* zich op nieuw als bemiddelaar aanbood (1).

Onder andere strafoefeningen, welke in de maand Februarij te Sourabaija plaats hadden, werden aldaar, op den 24sten, insgelijks ter dood gebragt een aantal van acht inlanders, schuldig aan den moord van den luitenant ter zee *Opdam* en het afloopen van de, door dezen officier gekommandeerde, kotter *Nautilus*, op den 30sten Mei des vorigen jaars van Batavia naar Padang gezeild, zijnde insgelijks het overig gedeelte der Europesche equipagie, benevens twee Bengaalsche bedienden, hierbij op het deerlijkst vermoord (2). Deze strafoefening, waarbij zich zeven der misdadigers met zigtbare bedeesdheid, doch de achtste met groote onverschrokkenheid gedroeg, had plaats aan boord van het schip *Nassau*, in tegenwoordigheid van een groot aantal toeschouwers. — Omstreeks denzelfden tijd werd een aantal personen achterhaald, welke zich aan gelijksoortige misdaad, ten opzigte van den luitenant in kolonialen zeedienst *Bouwens*, het bevel gevoerd Strafoefening op Souirabaij.

(1) Amsterd. Cour. No. 186.
(2) Amsterd. Cour. No. 187.

hebbend over de brik *Wilhelmina*, schuldig hadden gemaakt.

Expeditie voor Palembang.

De Nederlandsche zeemagt, onder bevel van den Schout-bij-Nacht *Wolterbeek*, hield bij aanhoudendheid de rivier van Palembang streng geblokkeerd, zijnde door den Sultan onderscheidene malen beproefd, doch telkens te vergeefs, om de onderhandelingen aan te knoopen. — Ook werd de krijgsmagt, voor deze expeditie bestemd, merkelijk versterkt door de aankomst van het grootst gedeelte der troepen te Batavia liggende.

Eenige verschansingen, door de Palembangers op het eiland *Banka* opgeworpen, werden in de maand Maart, onder aanvoering van den Luitenant-Kolonel *Keer*, resident en kommandant van Banka, overmeesterd. Na op den 14den der evengemelde maand Muntok te hebben verlaten, en op den 17den de Palembangers uit een oud steenen fort, bij Tampilang gelegen, te hebben verdreven, naderde men op den 19den daaraanvolgende tot aan de mond der rivier van Kotta Waringin, van waar men, na drie dagen varens, tot nabij de sterkte der Palembangers kwam. Men vond hier echter de rivier zoodanig met paal-werk bezet, dat de Luitenant-Kolonel *Keer* het niet raadzaam oordeelde, onder het vuur der batterijën, een' doortogt voor de vaartuigen te openen, en derhalve besloot zich eenen weg te banen door een naast bijgelegen bosachtig moeras, en alzoo den vijand aan te vallen van eenen kant, waar hij zulks niet verwachtte. — Op den 23sten langs dezen kant voorttrekkende, door eenen weg, die bij elken voetstap, door het omkappen van boomen, moest worden gebaand, stootte de voorhoede, aangevoerd door den luitenant *Genmeit*, op eene groote menigte Palembangers, gewapend met pieken en donderbussen, waarmede zij dadelijk den aanval deden. De luitenant *Genmeit* beantwoordde zulks echter met zoo veel snelheid en kracht, dat zij weldra, met achterlating van eenige dooden, de vlugt namen naar het bosch, latende de onzen in bezit van drie

versterkte huizen, waarin men eenen goeden voorraad levensbehoeften en eenige amunitie vond. — Op den 26sten naderde men tot bij de groote benting of sterkte van Kotta Waringin, welke dadelijk door den Luitenant-Kolonel *Keer* aangevallen en bestormd, en, na eenen hardnekkigen tegenstand, in bezit genomen werd. Het voorbeeld van beleid en onverschrokkendheid door den luitenant *Meurs*, welke de voorhoede bij den aanval kommandeerde, bijgestaan door den luitenant *Hostinsky*, werd door allen nagevolgd, zoo zelfs dat de gekwetste manschappen weigerden het gevecht te verlaten, zoo lang hunne krachten toelieten daaraan deel te nemen. Men vond in de sterkte negen stukken geschut van onderscheiden kaliber en vele donderbussen, benevens andere wapenen en levensbehoeften. Slechts een klein getal der Palembangers ontkwam, door zich van eene merkelijke hoogte in de rivier te storten, terwijl het verlies aan de kant der Nederlanders slechts uit drie dooden en dertien gekwetsten bestond (1).

Expeditie van den Luitenant-Kolonel Riesz.

Ten zelfden tijde dat deze wel uitgevoerde operatiën, onder bevel van meergenoemden Luitenant-Kolonel, plaats hadden, was de Luitenant-Kolonel *Riesz*, met een detachement van 170 man, van Pankal Pinang vertrokken, ten einde in de distrikten, alwaar de Palembangsche invloed heerschte, de rust te herstellen, en zich, na het eiland Banka in zijnen marsch te hebben doorsneden, met den Luitenant-Kolonel *Keer* te vereenigen. De slechte staat der wegen maakte het laatste onuitvoerbaar, doch gelukte het overig gedeelte van dezen togt des te beter. Met de meeste snelheid naar die punten, welke eene vijandelijke houding hadden aangenomen, voortrukkende, vermeesterde de Luitenant-Kolonel *Riesz* achtervolgens alle de sterkten, welke hij aantrof, en kwam op den 20sten Maart te Nibong aan, alwaar vijf sterke bentings zijnen loop voor een oogenblik stuitten. Echter veroverde hij, na

(1) Amsterd. Cour. No. 217 en 254.

een hevigen tegenstand, alle deze sterkten, verdreef den vijand tot in de bosschen en keerde, op den 24sten Maart, te Pankal Pinang terug. Het gedrag der luitenants *Grevestein* en *Hartman* werd bij deze gelegenheid inzonderheid geroemd, zijnde het getal der dooden en gekwetsten, hetwelke zeven bedroeg, insgelijks zeer gering, in vergelijking der behaalde voordeelen en van het getal der gesneuvelde muitelingen.

Kavaleristen op Banka.

Tot bespoediging der binnenlandsche communicatie, oordeelde men het nuttig eenige kavaleristen op het eiland Banka te plaatsen, waartoe de Kolonel Pangerang *Ario Prahoe Prang Wedono* met de meeste bereidwilligheid een detachement van zijn legioen aanbood, onder aanvoering van zijne eigene zoonen. Dit blijk van trouw en verkleefdheid van dezen Pangerang met zeer veel erkentelijkheid aangenomen zijnde, kwam het voornoemd detachement, welks geest en houding zeer geroemd werd, aldaar op den 13den Mei, na eenen korten overtogt, behouden aan.

Terugkomst van den Schout-bij-Nacht *Wolterbeek*.

Op den eersten der zelfde maand kwam de Schout-bij-Nacht *Wolterbeek* met Zr. Ms. schepen *Tromp*, *Ajax* en *Eendragt* van Banka te Batavia aan.

Het bevel over de Nederlandsche zeemagt door *Musketier* aanvaard.

De Schout-bij-Nacht *Musketier*, aan boord van het fregat *van der Werf* in de maand Junij te Batavia aangekomen, nam aldaar het bevel over de Nederlandsche zeemagt over, welke, slechts kort te voren, door het verongelukken van de korvet *Galathea*, op de kust van het eiland Banka, een merkelijk verlies had ondergaan.

Togt tegen roovers op Banka.

In de maand Augustus zettede zich andermaal eene kleine expeditie, onder de bevelen van den Luitenant-Kolonel *Keer*, in beweging, ten einde de zeeroovers te verjagen, die zich, in gemeenschap met eenige Palembangers, in het oostelijk gedeelte van het eiland Banka hadden genesteld, welke togt met het gelukkigst gevolg werd bekroond (1). —

(1) Zie de omstandige rapporten van den Luitenant-Kolonel *Keer* wegens dezelve in de Amsterd. Cour. No. 113, 114, 116—118.

Inzonderheid bragt tot dezen gelukkigen uitslag zeer veel toe de nederlaag van zekeren *Radin Kling*, aan wien door den Keizer van Palembang het oppergezag over Banka was opgedragen, en in wien al hetgeen deze partij was toegedaan deszelfs hoop hield gevestigd. In het begin der maand October binnen zijne verschansing op eene nadrukkelijke wijze aangevallen zijnde, werd deze vrij belangrijke sterkte door de Nederlandsche troepen stormenderhand ingenomen, waarbij *Radin Kling* zelf, benevens een groot gedeelte van zijnen aanhang van hoogeren en minderen rang, het leven liet. Van den kant der Nederlanders telde men vijf dooden en tien gekwetsten, onder welke laatste de kapitein *van der Wijck* en de luitenant *de Fruij*, hebbende eerstgenoemde in het bijzonder, gedurende deze geheelen togt, uitstekende blijken van ijver, beleid en moed aan den dag gelegd. — Na de roovers te lande en te water opgezocht en uit derzelver schuilhoeken verjaagd te hebben, kwam de Luitenant-Kolonel *Keer*, op den 13den, ter reede van *Toboaly* aan, ten einde aldaar op nieuw een' post op te rigten, hetgeen vroeger, tot twee malen toe, verijdeld was geworden. De hiertoe bestemde troepen met de korvet *de Zwaluw* van Muntok aangekomen zijnde, werden ontscheept en vooreerst geplaatst in de oude sterkte, welke laatstelijk door inlanders was bewoond geweest, doch thans verlaten werd gevonden. Overigens hoopte men door onderscheidene geprojekteerde werken de Nederlandsche vlag, welke thans voor de derde maal op Toboaly werd geplant, tegen verdere aanranding te bewaren. — Hoezeer meest alle de hoofden in den opstand hadden deel genomen, zoo strekte de straf, aan *Radin Kling* uitgeoefend, tot eene genoegzame waarschuwing voor alle de andere, weshalve de Luitenant-Koloneel *Keer* het onnoodig oordeelde, om een met vrees bevangen volk, hetwelk zich, benevens derzelver opperhoofden, in de wildernissen ophield, zonder vrucht te vervolgen, daar het onmogelijk was aldaar iemand

in handen te krijgen, en men de troepen, in bijna ondoorwaadbare moerassen, door al te groote inspanning slechts zoude vermoeijen. Hij trachtte derhalve, zoo als vroeger reeds meermalen door hem was beproefd geworden, het volk door proclamatiën terug te roepen, en, ten einde verder bloedvergieten te vermijden, langzamerhand de gemoederen der mindere klasse, waaraan de pogingen der vreemden veel nadeel toebragten, door zachte middelen te bevredigen, en dus doende den invloed hunner hoofden te verminderen.

Herneming van een geroofd vaartuig. De korvet *de Venus*, gekommandeerd door den Kapitein-Luitenant *van Schuler*, hernam, op den 20sten September, tusschen de eilanden Linga en Taija, een door zeeroovers overweldigde brik, te huis behoorende te Suriname, en van daar met eene lading rijst en stukgoederen naar Linga bestemd. De eigenaar en gezaghebber van dit vaartuig benevens zijne equipagie, alle Javanen, welke na een vruchtloos gevecht hunne boorden hadden verlaten, werden kort hierna op zee ontmoet en dadelijk in het bezit van het vaartuig hersteld, hebbende de voornoemde Kapitein-Luitenant, zoo voor zich als voor zijne onderhoorigen, op eene edelmoedige wijze afstand gedaan van alle vorderingen, welke de wet in diergelijke gevallen den hernemer toekent.

Troonsopvolging te Soerakarta. Op den 1sten October overleed de Soesoehoenan of Keizer van Soerakarta, in het drie en dertigste jaar van zijnen regering. Aangaande zijnen dood en begravenis-plegtigheden deelde de Luitenant-Kolonel *Nahuijs*, resident aldaar, een omstandig en belangrijk berigt mede (1), hebbende hij, bij het vernemen zijner bedenkelijke omstandigheden, zijne meeste uren aan deszelfs bed doorgebragt, zoo wel tot voorkoming van ongeregeldheden in den kraton bij het overlijden, als ten einde gereed te zijn, om, in naam van het Nederlandsch gouvernement, vereend met den Kroonprins, het gezag over de Soerakartsche landen

(1) Amsterd. Cour. No. 93 en 94.

in handen te nemen. — Op den 31sten daaraanvolgende had te Soerakarta de bevestiging plaats van den voorloopig tot Soesoehoenan uitgeroepen *Pangerang Adipatie Mevin Hamangkoe Negoro*, onder den naam van *Soesoehoenan Pakotoewono Senopatti Ingologo Abdul Rachman Sahidin Ponotogomo den vijfden*. De heeren *Nahuijs*, *Merkus* en *Lawick van Pabst*, welke benoemd waren, om bij deze plegtigheid als kommissarissen van wege het gouvernement tegenwoordig te zijn, hadden zich reeds den vorigen dag als zoodanig vereenigd en de gelukwenschingen van den Soesoehoenan ontvangen, hun door drie der voornaamste vorsten overgebragt, waarna de kommissie ook door militaire en burgerlijke beambten werd gekomplimenteerd. Ten genoemden dage, des ochtends ten half zeven uren, kwamen de drie gemelde Prinsen de Kommissarissen van het gouvernement in plegtige staatsie afhalen, en werden, binnen het huis komende, met een saluut van dertien schoten en militaire eerbewijzingen ontvangen, *zoo als zulks* ook *den vorigen* dag bij hun bezoek had plaats gehad. De stoet verliet in een aantal koetsen en door eene kompagnie van het 7de regiment husfaren geëscorteerd het fort, en op het buitenplein van het paleis gekomen zijnde, ontving de kommissie de militaire eerbewijzingen van de aldaar geplaatste troepen van den Soesoehoenan en de Wedonos of hoofden. In het binnenhof van het paleis kwam de Soesoehoenan, geleid door den adsistent-resident, en omringd van zijnen hofstoet, de kommissie te gemoet tot aan het eind der overdekte zitplaats, alwaar de kommissie plaats genomen hebbende den brief overhandigde van Z. E. den Gouverneur-Generaal, welke in gele zijde gerold was. De brief, onder een drievoudig salvo uit het handgeweer van des Vorsten lijfwacht, gelezen zijnde, ging men over tot het onderteekenen en bezweren der plegtige akte, waarbij de verpligtingen omschreven waren, onder welke de Soesoehoenan zijne waardigheid had aanvaard, waarna aan de voor-

naamste hovelingen en vervolgens aan het volk werd voorgelezen eene publikatie, houdende kennisgeving van 'sVorsten bevestiging en definitieve benoeming door het Gouvernement. Een salvo van een en twintig schoten uit het fort, voorafgegaan door een drievoudig salvo uit het handgeweer van de lijfwachten, volgde deze plegtige afkondiging, waarna de nieuw benoemde Vorst, ten besluit der plegtigheden, de kommissie op een feestmaal onthaalde, na alvorens het schouwspel van het gevecht eens tijgers met een buffel te hebben bijgewoond.

Inwendige toestand van Java.

De ongunstige weersgesteldheid op Java, waardoor in het voorleden jaar de aanmaak van zout langs het noorder strand geheel was belet geworden, vernielde ook in dit jaar, door onophoudelijke regens, den arbeid der zout-makers, terwijl dezelve almede voor de in bloei staande koffij-tuinen zeer ongunstig was. — Evenwel bragten de aanzienlijke koopen, door de Engelschen, Amerikanen en Indianen te Batavia gedaan, zeer veel toe om de gewassen des eilands tot een ongemeen hoogen prijs te doen stijgen. Daar de haven van Batavia vrij was voor alle natiën, mits een zeer matig inkomend regt betalende, had men in den tijd van één jaar alleen door de Amerikanen meer dan twee millioenen piasters, ten einde koopen te doen, zien inbrengen. Het was in het algemeen aan deze bescherming van den koophandel en aan andere aanmoedigingen van het Gouvernement, dat men den bloeijenden staat der kolonie te danken had.

Maatregelen tot bevordering van de kennis der Maleische taal.

De uitbreiding van de kennis der Maleische taal onder de Europesche bevolking der kolonie steeds als eene zeer wenschenswaardige zaak beschouwd geworden zijnde, hadden onderscheidene Nederlandsche geleerden van vroegeren en lateren tijd, welke zich in Nederlandsch Indiën hadden opgehouden, hunne pogingen aangewend, om tot dit doel mede te werken (1). — Vele

(1) Verg. Amsterd. Cour. 1821, No. 91.

omstandigheden echter verhinderden, dat de lettervruchten dier geleerden de beoefening der Maleische taal zoo algemeen hadden gemaakt, als men van dezelve had mogen verwachten. In het bijzonder had het gemis van een volledig woordenboek de uitbreiding van de kennis dier taal aanmerkelijk vertraagd; ofschoon de, te Batavia overleden, predikant *Zomerdijk* zich met vrucht beijverd had, om een meer volkomen Maleisch-Nederduitsch woordenboek te vervaardigen, dan voorheen had bestaan, wiens handschrift, in het bezit van het gouvernement zijnde, den grondslag voor een goed en volledig woordenboek scheen op te leveren. — Het tegenwoordig tijdstip tot de zamenstelling van zoodanig werk allezins geschikt geoordeeld zijnde, werd deze arbeid door het gouvernement aan eene daartoe benoemde kommissie opgedragen, bestaande uit den kapitein aide-de-camp *Elout*, sekretaris van het gouvernement voor de inlandsche zaken, den Wel Eerw. Heer *Lenting*, predikant te Samarang, den heer *A. Kock*, te Malakka, als leden, en den eleve voor de inlandsche talen *C. van Angelbeek* als sekretaris. Behalve andere min of meer algemeen bekende werken tot het voormelde einde kunnende strekken, werden insgelijks ter beschikking dezer kommissie gesteld alle zoodanige inlandsche en andere handschriften, als in de archieven en in de verzameling van het Bataviaasch genootschap voorhanden waren.

Kommissie naar de Molukkos.

Eene kommissie, bestaande uit de heeren Mr. *H. J. van de Graaff* en *G. F. Meijlan*, door het gouvernement naar de Molukkos gezonden, kwam op den 4den April te Amboyna aan, zich vervolgens op Zr. Ms. brik *Jacoba Elisabeth* naar Banda en de overige bezittingen in de Molukkos begevende.

Gunstige staat der bezittingen op Sumatra.

De Nederlandsche bezittingen op de westkust van Sumatra genoten eene voortdurende welvaart, terwijl in de distrikten, aldaar onder het gebied des gouvernements gelegen, aanhoudend eene volkomene rust heerschte. De goede verstandhouding,

waarin men met de omliggende inlandsche hoofden was, had eenen zeer voordeeligen invloed op de gesteldheid en handel van Padang. Het rijstgewas was aldaar in dit jaar buitengewoon voordeelig, zoo dat men federt lange jaren geen voorbeeld had gehad van eenen zoo overvloedigen oogst. Insgelijks werd de koffij-teelt met ijver voortgezet. De Padangsche reede werd door vele schepen bezocht, bijzonder Amerikanen, waarvan somtijds 3 tot 4 te gelijk in lading lagen.

Overlijden van den heer *van Braam* en benoeming in deszelfs plaats.

De heer *J. A. van Braam*, Raad van Nederlandsch Indiën, overleed op den 12den Mei, te Batavia, alwaar op den volgenden dag deszelfs plegtige begrafenis, met alle eerbewijzingen aan zijnen rang verschuldigd, plaats had. — Bij resolutie van den Gouverneur-Generaal, van den 24sten, werd ter vervulling van de, door dit overlijden opengevallene, raadsplaats, bij voorraad en onder de nadere goedkeuring van Z. M., benoemd de heer Mr. *H. J. van de Graaff*, welke, op den 17den October, van deszelfs zending naar de *Molukkos* terug gekeerd zijnde, den eed in gemelde hoedanigheid aflegde, en aan de tafel der Hooge Regering zitting nam.

Verdere benoemingen.

Voorts werden achtervolgens benoemd: tot waarnemende resident te Soerakarta, de Majoor *H. G. Nahuijs*, resident te Djocjokarta; tot resident te Basjoewangie, de heer *P. van der Poel*, ontvanger der landelijke inkomsten te Kadoe, in plaats van den Luitenant-Kolonel *von Wikkerman*, als zoodanig ontslagen; — tot vice-president van de raad van Justitie te Samarang de heer Mr. *R. A. Pauw*, lid in den gemelden raad; tot fiskaal bij den raad van Justitie te Sourabaija de heer *J. C. Schmidt*; tot lid van dezen raad de heer *M. Halewijn*, gewezen resident van Timor; tot griffier bij den raad van Justitie te Batavia de heer *C. A. W. de Man*; tot lid in denzelven raad de heer *J. F. Lisart*; tot lid in het hoog-militair geregtshof de luitenant-kolonel *J. J. C. Schreuder*; — tot sekretaris bij de algemeene rekenkamer de heer *P. H. Haase*; — tot

kommandant en direkteur der koloniale zeemagt, met rang van kapitein ter zee bij de Koninklijke Nederlandsche marine, de kapitein-luitenant *van Schuler*, zijnde de kapitein *J. D. Schutter*, op deszelfs verzoek, eervol ontslagen; tot kommandant der tweede groote militaire afdeeling de kolonel *J. V. H. Bonnelle.*

De Generaal-Majoor *H. M. de Kock* was, ten gevolge der door Z. M. gedane benoeming, bij besluit van den 3den November des vorigen jaars, bekleed met het kommandement van alle de troepen in de Oost-Indische bezittingen, zijnde de tweede kolonel *J. D. van Schelle*, bij hetzelfde besluit, tot chef van de algemeene staf aangesteld.

Ontslag van den heer *van der Meulen.*

De president bij den raad van justitie te Sourabaija, de heer Mr. *R. B. van der Meulen*, werd, bij resolutie van den Gouverneur-Generaal in Rade, uit die betrekking ontslagen.

Ridder-orde aan den Gouverneur vergezonden.

Z. M. de Keizer van Rusland den Gouverneur-Generaal tot ridder der orde van St. Anna benoemd hebbende, deed aan denzelven de versierselen dier orde, van een' eigenhandigen brief des Keizers vergezeld, toekomen.

Uitbarsting van den *Goenong-Apeij.*

De uitbarsting van den Goenong-Apeij, op het eiland Banda, leverde in dit jaar eene der verschrikkelijkste natuurtooneelen op (1). — Op den 11den Junij, des middags omtrent half twaalf ure, had deze uitbarsting, van een hevigen damp en rook vergezeld, eensklaps met een donderend geluid plaats. De hierdoor veroorzaakte onverwachte schrik vervulde de ingezetenen met ontzetting, welke alle, voor zoo verre hunne pligt hen niet terughield, de vlugt op groot Banda deed nemen. Ten twee ure 's namiddags zag men

(1) Dezelve ligt nevens de groep eilanden, waaruit het zoogenaamde eiland Banda bestaat, op eene tusschenruimte van nagenoeg 150 voeten. Zijne hoogte wordt geschat op 3600 voeten, loopende spits toe en een' gestadigen rook van zich gevende. Volgens geloofwaardige berigten had de laatste uitbarsting in 1775 plaats gehad.

ſteenen van eene verbazende grootte uit den krater, met onbeſchrijſlijke kracht, in de hoogte geworpen en voortgedreven, welke brandende op den berg nedervallende en afrollende alles in vuur zetteden. Zwaren ſlagen, waarvan de huizen en de ſchepen op de reede dreunden, volgden elkander onophoudelijk, terwijl rook, damp en zwavel den ganſchen omtrek verdonkerde. Tegen den avond vermeerderde de duisternis de angst, terwijl de ſlagen toenamen en de gloed, die alstoen uit den krater ſteeg, een vreesſelijk gezigt opleverde. Brandende klompen ſteen vlogen in de lucht tot eene hoogte grooter dan de berg zelf, die voor de helft met een volkomen vuurgloed bedekt was. Ten zeven ure voelde men een' geringen ſchok van aardbeving, blijvende de overigens deze toeſtand tot omtrent één uur des nachts aanhouden, toen dit ſchrikverwekkend tooneel vergroot werd door een hevig onweder met felle blikſemſtralen en ſtortregens verzeld, hetwelk, in verbinding met den vulkaan, de geheele natuur ſcheen te zullen verdelgen. Hetzelve duurde onophoudelijk voort tot vier uur in den morgenſtond, toen men weder eene aardbeving beſpeurde. De geheele volgende dag ging voorbij onder zware uitbrakingen van vuur en ſteenen en, niettegenſtaande de Oost-mousſon heerschte, verſpreidde zich de damp en het zand over geheel Lonthoir, midden in het park Bogauw, en zelfs over geheel Neira. Het gras in de perken was verwelkt en nedergeſlagen, de notenboomen met zand overdekt, het water van alle putten, welke onbedekt waren, werd brak en onbruikbaar, de groenten in de tuinen verdorden en al hetgeen zich in den omtrek bevond werd met eene graauwe asch overdekt, waaronder eenig gevogelte en ſommige viervoetige dieren bezweken. — Men bevond, op den 12den, dat aan de noordwestzijde van den vuurberg zich eene geheele nieuwe opening vertoonde, waaruit onophoudelijk rotſen ter groote van een gewoon Bandaasch huis voortrolden, terwijl kleindere in de hoogte werden geworpen, en langs den berg nedervie-

len. Ook zag men eene opening naar het noorden halver wege den berg, welke sterk rookte, doch echter niets uitwierp. De Chinezen vlugtten uit hunne woningen, welke aan de overzijde van den Goenong-Apeij lagen, naar het oostelijk gedeelte des eilands; ook namen de vaartuigen, welke ter reede lagen, de vlugt, terwijl andere, op het vernemen der tijding, bij hunne overkomst terug keerde, waardoor het gebrek, door de verwoesting veroorzaakt, nog vermeerderde. — Bijna eene maand bleef deze toestand aanhouden, zelfs nog later hoorde men herhaalde malen hevige slagen, waarvan het geheele eiland daverde (1). Aan den voet van den berg, waar vroeger veertig vademen water werd gepeild, ontstond een nieuw rif van dertig voeten boven het water, zamengesteld van uitgebrande klippen, welke hunne hitte tot omtrent ¼ Engelsche mijl in zee mededeelden. — Bij de aankomst der Nederlanders vertoonde Banda niets dan puinhoopen, ten gevolge eener aardbeving, welke, kort voor de overname uit de handen van het Britsch bestuur, had plaats gehad, en zoo geweldig was geweest, dat de meeste huizen ingestort en de inwoners en bezetting genoodzaakt waren op de straten, onder tenten, hun verblijf te houden. Het was aan deze aardbeving en aan de vernielende asch van den vuurberg, dat men de weinige vruchtbaarheid der notenmuskaat-boomen toeschreef.

Overzending van een fraaijen krokodil.

Na het verlies der drie zeer rijke van Java afgezondene verzamelingen van Oost-Indische voorwerpen, had de heer *Reinwardt* het geluk, dat een groote volwassene krokodil, uitnemend wel opgezet, te Amsterdam in de maand April werd aangebragt, zijnde gedurende de reis in den besten staat bewaard gebleven. — Reeds in het jaar 1817 was door den heer *Reinwardt* een uitmuntend wel uitgevallen geraamte van een' Javaaschen krokodil van zeventien voeten lengte,

(1) Zie voorts Alg. Konst- en Letterbode 1821, No. 9 en 10.

met 's lands oorlogschip *Amsterdam*, afgezonden; doch benevens het overig gedeelte eener kostbare verzameling, door het stranden van voormeld schip, verloren geraakt. De nu door hem afgezonden en ontvangen krokodil had ruim dezelfde lengte, zijnde 17½ voeten Amsterdamsche maat; en nagenoeg die groote, welke deze soort van dieren, volgens de getuigenis der reizigers, op Java verkrijgt.

Vergiffenis wegens den voorval te Rotterdam.

Aan het hoofd der verordeningen tot handhaving der justicie en politie strekkende, en hetgeen verder daaromtrent gedurende dit jaar der overlevering waardig is toegeschenen, moge alhier een opmerkelijk besluit staan door Z. M. genomen wegens het te voorledene jare te Rotterdam voorgevallen (1), zoodanig als hetzelve in de volgende kennisgeving van Burgemeesteren, gearresteerd en van den raadhuize dier Stad, op den 21sten Februarij, gepubliceerd, is vervat:

Burgemeesteren der stad Rotterdam mededeeling ontvangen hebbende van 's Konings besluit, van den 6den Februarij 1820, No. 19, waarbij het Z. M. goedgunstiglijk heeft behaagd, om gehoor te geven aan de eerbiedige vertoogen en verzoeken, welke op de daartoe door Burgemeesteren en verscheidene voorname ingezetenen dezer stad gedane instantiën, aan Hoogstdenzelven waren voorgedragen, ten gevolge der gewigtige voorspraak van den Heer Gouverneur der provincie Holland (zuidelijk gedeelte) en de van den Heer Staatsraad Direkteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirekte Belastingen, ten dien effekte, dat al hetgeen met betrekking tot de feitelijke aanranding van welgemelden Heer Staatsraad Direkteur-Generaal, in de vauxhall alhier, in den nacht tusschen den 14den en 15den Augustus 1819, was voorgevallen, met al de gevolgen en aankleven van dien, in vergetelheid mogt gesteld worden;

(1) Dit voorval is door ons aangestipt in het Jaarboek van 1819, St. I, bl. 2.

Brengen, bij deze, ter kennisse van de ingezetenen, dat Zijne Majesteit, bij het opgemeld besluit, uit krachte van Hoogstdeszelfs Souvereine magt en autoriteit, heeft gelieven te bevelen, dat al hetgeen met betrekking tot de voorschrevene feitelijke aanranding, eenigzins is misdaan of misdreven, van nu voortaan zal zijn en blijven vergeten en vergeven, met verbod aan den Heer Prokureur-Generaal bij het Hoog Geregtshof te 's Gravenhage, mitsgaders aan alle verdere officieren van Justitie, om daarop, nu of namaals, eenig verder onderzoek of vervolg te doen;

Vertrouwende Burgemeesteren, dat dit blijk van 's Konings goedertierendheid bij de ingezetenen der stad op hoogen prijs zal gesteld worden, en dat een iegelijk zich, door een stil en rustig gedrag, hetzelve waardig zal betoonen (1).

Bij een volgend Koninklijk besluit, van den 16den April, werd de Minister van Justitie gemagtigd, om het openbaar Ministerie binnen de provinciën, onder het resfort van het Hoog Geregtshof te 's Gravenhage, van wege Z. M. te gelasten, om ter zake van gepleegde overtreedingen, door de ambtenaren van den burgerlijken stand tegen de wettelijke bepelingen, opzigtelijk dit onderwerp, tot het gemelde tijdstip en over de jaren 1818 en 1819 of vroeger begaan, geene verdere vervolgingen aan te leggen; de reeds ondernomene vervolgingen niet verder voort te zetten, en de reeds uitgesprokene vonnisfen niet ten uitvoer te doen brengen: alles echter onder bepaling, dat deze gunst als de laatste inschikkelijkheid zoude moeten worden beschouwd, en dat de overtredingen, welke in de registers van den burgerlijken stand in het vervolg zouden mogen worden ontdekt, volgens de wet zouden worden vervolgd, zonder deswege eenige verdere oogluiking in acht te nemen.

Vervolgingen wegens overtredingen ten opzigte van den Burgerlijken stand gestaakt. (Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 2. bl. 680).

De bij de reglementen op de zamenstelling der Provinciale Staten daargestelde uitsluiting van alle regters en regterlijke beambten, van de functiën der leden van de gedeputeerde Staten, werd

Besluit van 27 Julij wegens eene bepaling van art. 54 van het reglement op de Staten-Provinciaal.

(1) Rotterd. Cour. No. 23.

bij koninklijk besluit van den 27sten Julij verklaard ook van toepassing te zijn, op de leden der regtbanken van koophandel (1).

Besluit van 4 November betrekkelijk de vernietiging der hypothekaire inschrijvingen (Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 2 bl. 803—804).

Bij herziening van Zr. Ms. besluit van den 12den Mei 1817 (2), en op voordragt van den Staatsraad, Direkteur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirekte Belastingen, voorts in aanmerking nemende, dat het noodzakelijk was de twijfeling weg te nemen of de hypotheek-bewaarders op toestemmingen, verleden voor notarissen of geregtigden van het land, waar vreemde schuldeischers woonachtig waren, konden overgaan tot de rojering der, ten laste van buitenlanders, bestaande hypothekaire verbanden, zoo als zulks bij het bovengemeld besluit, ten aanzien der inscriptiën ten laste van Nederlandsche ingezetenen was bepaald, werd door Z. M. op den 4den November een besluit genomen, houdende: ,, dat voornoemde Staatsraad Direkteur-Generaal werd gemagtigd, om de onderscheidene hypotheek-bewaarders aan te schrijven en te gelasten, om, in het gesteld geval, de inschrijvingen zoo ten laste van Nederlandsche ingezetenen als van buitenlanders te rojeren, mits de geproduceerde consenten de, bij de wet gevorderde, vereischten bezaten, voor eene competente autoriteit opgemaakt waren, en op dezelve eene verklaring van de bevoegde regterlijke magt ware gesteld, nopens de behoorlijke in acht neming van de daar te lande gebruikelijke vormen en het geloof dat zoodanig een stuk vereischte.”

Besluit van 24 Mei wegens bekostiging der gevangenissen. (Bijv. tot het. Staatsbl. D. VII. St. 3 bl. 1198).

Aangaande de bestrijding der onkosten voor de gevangenissen, werd door Z. M., bij besluit van den 24sten Mei, bepaald: ,, dat, hoezeer het bestuur over de oprigting, reparatie en herstelling van provoost-huizen en militaire gevangenissen, bij voortduring aan het departement van oorlog konde worden opgedragen, nogtans de kosten daartoe aan te wenden, steeds uit de begrooting

van

(1) Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 1 bl. 207.
(2 Jaarb. 1817. St. I. bl. 295.

van het departement der justitie zouden moeten worden gevonden."

De bepalingen, bij besluit van den 8sten November des vorigen jaars vastgesteld, waarbij tot nader bevel was verboden, om Pruisische deserteurs of dienstpligtige Pruisische onderdanen op te sporen en over te leveren, ten zij bewezen ware, dat zij tot een bepaald wapen-korps bestemd waren of een' eed onder de vanen afgelegd hadden, werden bij een nader besluit van dit jaar ingetrokken. — Ten gevolge hiervan werden de formaliteiten, welke opgevolgd waren geworden, ten aanzien der Pruisische deserteurs of burgers tot den dienst opgeroepen, executoir verklaard op denzelfden voet, zoo als zij zulks voor het tijdstip van den 8sten November 1819 geweest waren.

Besluit wegens Pruisische deserteurs.

De kapitein *de la Motthe* en vier andere officieren van het legioen van de Seine, tegen welke door de kamer der Pairs in Frankrijk mandaten van gevangneming waren uitgevaardigd, werden, bij hunne vlugt uit *Kamerijk*, *in de maand* September, in de stad Mons gearresteerd, zijnde vervolgens de aanvrage tot derzelver uitlevering toegestaan, en de noodige bevelen uitgevaardigd tot hun vervoer naar Parijs. — Ook werd op den 19den der evengenoemde maand de Fransche Kolonel *Brice*, krachtens een besluit van hooger hand uitgevaardigd, in de stad Luik in hechtenis genomen. Den 18den der volgende maand werd hem door een' officier der marechaussée aangezegd, dat hij, onder eskorte, tot de Fransche grenzen zoude worden gevoerd, om aldaar aan de Fransche overheden uitgeleverd te worden, tegen welken maatregel de voornoemde kolonel echter meende plegtig te moeten protesteren; zijnde de hiertoe strekkende akte van protest op den 18den genotificeerd aan den Prokureur-Generaal bij het hoog Geregtshof te Luik en aan den Prokureur des Konings. — Zijne uitlevering echter had, den 24sten, op de grenzen der beide staten tusschen Dinant en Givet plaats.

Uitlevering van Fransche vlugtelingen.

Gratie wegens gevangenis-straf.

Z. M. ſtond, bij een beſluit van den 16den September, aan vier-en-veertig gevangenen eene volkomene kwijtſcheldiug van ſtraf toe, en aan zes andere een jaar vermindering der hun opgelegde gevangenisſtraf.

Benoemingen bij het Militaire Geregtshof.

Tot griffier van het Hoog Militair-Geregtshof werd door Z. M. benoemd de heer Mr. *J. Scheltema*, in plaats van den Jhr. *C. A. Mollerus*, overleden. — Z. M. benoemde tot lid van het gemeld geregtshof den Generaal-Majoor *W. C. de Virieu*, gewezen Provinciaal-Kommandant van Zeeland.

Regtsgeding tegen *F. van der Straeten.*

Onder een aantal regterlijke vervolgingen, wegens overtredingen ten aanzien der vrijheid van drukpers, vestigde die tegen den heer *Ferdinand van der Straeten*, als ſchrijver van het werk getiteld: *de l'Etat actuel du Royaume des Pays-Bas et des Moyens de l'améliorer* (1), inzonderheid de algemeene opmerkzaamheid op zich, zijnde het evengenoemde werk, op den 28ſten November des vorigen jaars, in beſlag genomen, waarop den 3den December de in hechtenis neming des ſchrijvers volgde. Omtrent veertien dagen later werd hij in geheime verzekering geſteld, welke echter, na een tijdverloop van 24 uren, wederom werd opgeheven. — De heer *van der Straeten* wendde zich bij een verzoekſchrift tot de Staten-Generaal, houdende denunciatie tegen den Minister van Justitie, wegens deze in hechtenis neming, doch werd, na onderſcheidene verhooren te hebben ondergaan, door het Hoog Geregtshof te Brusſel in ſtaat van beſchuldiging geſteld en, op den 9den Maart, naar het Hof van Asſiſes van Zuid Braband verwezen. — Het was op den 10den April dat hij voor het evengenoemd hof te regt ſtond. De Preſident verklaarde, na de opening der zitting: „ dat zijn broeder, Direkteur-Generaal

(1) Gedrukt te Brusſel, bij *A. Wahlen en Comp.*

voor de zaken van den Katholieken eeredienst, in het werk van den heer *van der Straeten* op het naauwst betrokken zijnde, hij het hof moest verzoeken hierop acht te geven, en uitwijzing te doen nopens de vraag: of dit voor den beschuldigden geene reden was, om hem als regter te weren?" De beschuldigde hierop het woord bekomende, verklaarde: „ niet onkundig te zijn, dat de banden des bloeds, de vijanden van eenen broeder als zijne eigene deden beschouwen, hoezeer nimmer eenige beleediging van dezelve ontvangen hebbende; dat hij echter, een genoegzaam vertrouwen stellende in de wijsheid, regtvaardigheid en onpartijdigheid van den President, niet voornemens was deszelfs ministerie in deze te wraken." De heer *Deburck*, advokaat van den beschuldigden, bragt eene nadere ontwikkeling in het midden, insgelijks besluitende met zijne overtuiging te kennen te geven, dat de President in de onderhavige zaak slechts aan de stem zijns gewetens gehoor zoude geven. Nadat de heer *Marck*, substituut van den Prokureur des Konings, vervolgens het woord had opgevat, ten einde het hof aan de bepalingen der wet ten deze opzigte te herinneren, en hetzelve te doen opmerken, dat de zinsnede van het genoemde werk tegen den voormelden Direkteur-Generaal gerigt, geenszins het voorname punt was, waarover het hof uitspraak had te doen, verwijderde hetzelve zich voor eenen korten korten tijd in de kamer van beraadslaging, en, na verloop van één uur, terug keerende, verklaarde hetzelve, overeenkomstig het door den beschuldigden betoonde verlangen, dat er geen grond voorhanden was, om de wraking, door den President aangeboden, in deze in te willigen. — De Baron *Goubeau* vervolgens den zetel weder ingenomen hebbende, werd de akte van beschuldiging voorgelezen, waarin aan den gedaagden te laste werd gelegd: „ door middel van een in druk gegeven werk, getracht te hebben, mistrouwen

V 2

en oneenigheid tusfchen de ingezetenen van het koningrijk te zaaijen." Onderfcheidene zinfneden van het genoemde werk, in de akte van befchuldiging buiten verband aangeduid, ftrekten voor den advokaat des gedaagden tot grond om het hof te doen opmerken: „ dat het belang van zijnen kliënt vorderde, dat er eene voorlezing van het werk in deszelfs geheel gefchiedde, ten ware de leden van het hof zulks vroeger gelezen hadden, zullende hij zich, ten dezen opzigte, aan hunne verklaring houden." De Prefident gaf hierop tot antwoord: „dat vermits de leden van het hof, federt eenigen tijd, elk een exemplaar van het genoemde werk hadden bekomen, zij in de gelegenheid geweest waren, hetzelve rijpelijk te overdenken". — De getuigen, welke zestien in getal waren, vervolgens gehoord zijnde, werd op den 12den, onder een grooten toevloed van nieuwsgierigen, een aanvang met de openbare debatten gemaakt. De heer *Marck*, welke de bediening van het openbaar ministerie waarnam, betoogde, na onderfcheidene plaatfen uit het werk te hebben aangehaald, dat de ftijl en fcherpe fchrijf-trant van den fchrijver een genoegzaam bewijs opleverde, dat hij tot oogmerk had gehad, de inwoners dezer lande te verontrusten, en oneenigheden onder dezelve te zaaijen, waarop de heer *Deburck* echter aanmerkte, dat, zoo de toon van het gefchrift op fommige plaatfen fcherp was, men zulks moest toefchrijven aan des fchrijvers vurige vaderlandsliefde; dat, buiten dien, het werk te hoog in prijs was, dan dat het algemeen verfpreid konde worden, hetgeen een genoegzamen grond opleverde, om daaruit af te leiden, dat de fchrijver geen voornemen had gehad, om met hetzelve oneenigheden onder de volksmenigte te ftrooijen. — Er beftonden echter drie voorname beweegredenen, waarop de heer *Marck* de befchuldiging tegen het genoemd werk grondde, als: 1°. dat hetzelve aanliep tegen het befluit van den 20ften April 1815; 2°. dat

het, onder afvordering van onbepaalde verantwoordelijkheid van den Minister, lasterlijke uitdrukkingen bevattede tegen hooge ambtenaren; 3°. dat de schrijver zich niet bepaald had bij de aanwijzing der middelen, om de bronnen van welvaart, welke hij als voorname oorzaken van den rijkdom van eenen staat aanmerkte, den landbouw, de manufakturen en den koophandel te verbeteren, maar zich uitweidingen had veroorloofd, en andere onderwerpen behandeld, welke aan dit hoofdpunt vreemd waren. — Men merkte evenwel op, dat de heer *Marck*, getrouw aan den hem toegekende lof van onzijdigheid in de uitoefening zijner ambtsbedieningen, ook voorlezing deed van die plaatsen des genoemden werks, waarin de heer *van der Straeten* de bedoelingen des Ministers verschoonde, en bekende, dat de schrijver nimmer dan met den grootsten eerbied van Z. M. sprak, en eindelijk verklaarde, dat eene daadzaak, welke men in 1815 zoude aangemerkt hebben als geschikt, om wantrouwen en oneenigheid onder de burgers te verspreiden, in de tegenwoordige omstandigheden niet als zoodanig behoorde beschouwd te worden.

Het was dan ook over het laatstgenoemde punt, dat de verdediging van den advokaat des gedaagden, in den aanvang, liep, bewerende hij, dat het besluit van den 20sten April 1815, voor bijzondere omstandigheden uitgevaardigd, en toen op de verschijning van *Buonaparte* het Rijk met eenen nieuwen inval bedreigd werd, geene uitbreiding konde erlangen, door hetzelve te doen werken, nadat het bestaan dier omstandigheden had opgehouden. „Indien toen een los geschrift het volk in beweging of oproer had kunnen brengen, zoo was zulks voorzeker thans niet meer te vrezen. Ook bevattede het genoemd besluit termen, welke niet op zijnen kliënt toepasselijk waren, terwijl eindelijk het beweerde door het Ministerie, op grond dat het meergemeld besluit door de wet van den 6den Maart niet uit- Verdediging van den heer *Deburck*.

drukkelijk buiten werking was gesteld, ten eenemale valsch was, dewijl men deze gevolgtrekking uit het stilzwijgen van den wetgever niet konde opmaken, te meer daar de beginselen hiermede strijdig waren." — De wraking der bedoelingen van den schrijver door het openbaar Ministerie uit het werk zelf ontleend, gaf aan den pleitredenaar nog ruimer stof om zijnen kliënt te verdedigen, hem van den blaam wegens laster der Ministers te zuiveren, en deszelfs vaderlandlievende oogmerken in een gunstig licht te plaatsen. Hij zeide dat, ten einde over het doel van den schrijver te oordeelen, het niet genoeg was enkele plaatsen uit te zoeken, maar dat men het geschrift in deszelfs geheel moest onderzoeken, vervolgens eene kort ontleeding der in hetzelve behandelde onderwerpen gevende. De schrijver was door zijne veelvuldige reizen in onderscheidene gedeelten van Europa in de gelegenheid geweest, om verscheidene opmerkingen wegens staats-uitgaven en bezuinigingen in het midden te brengen. Nagedacht hebbende over de oorzaken van den voorspoed der staten en hierover, zoo wel in de hut van den landbouwer, als in de werkplaats van den fabrijkant en het kantoor des handelaars, aanteekeningen gemaakt hebbende, had hij de vruchten zijner talrijke opmerkingen willen dienstbaar maken aan het geluk en de welvaart zijns vaderlands. Ten einde dit te staven haalde de advokaat onderscheidene plaatsen aan van den beroemden staathuishoudkundigen *Chaptal*, op dezelfde beginselen, als die van zijnen kliënt, gebouwd. Bijzonder bepaalde hij zich om het nut te betoogen, hetwelk het werk van den heer *van der Straeten* voor het algemeen belang konde te weeg brengen, door hetzelve met andere werken van dien aard te vergelijken, en voorbeelden bij te brengen, waarin ondervinding en beschouwing in volkomene overeenstemming waren bevonden. — Ten einde de vaderlandlievende gezindheid van den schrijver uit deszelfs werk nog klaarder te bewijzen, haalde hij voorts uit hetzelve onderscheidene zinsneden aan, waarin

hij het voordeel der vereeniging van Belgiën met Holland, hetwelk in der tijd aan zoo veel tegenspraak onderhevig was geweest, als een middel van welvaart en geluk beschouwde en ten sterkste aanprees. Vervolgens de wijze, waarop de schrijver over de hooge ambtenaren van staat gesproken had, beschouwende, drukte de verdediger zich nagenoeg in den volgenden zin uit. ,, In de innerlijke overtuiging, dat de onheilen van het vaderland door eene gebrekkige administratie ontstonden, was het voorstel om de Ministers af te danken, of het te kennen gegeven verlangen, om andere lieden met de administratieve magt bekleed te zien, noch het zaaijen van verdeeldheid noch het verspreiden van wantrouwen onder de ingezetenen. Hij stemde toe, dat de schrijver zich inderdaad hier en daar uitdrukkingen veroorloofde, welke hij en het hof ongetwijfeld afkeurden, doch welke daarom nog niet tot grondslag eener beschuldiging dienen konden, waartoe ten minste daadzaken van oproerigheid moesten aanwezig zijn". Hierop de bestanddeelen, de *grondbeginselen* en gevolgen van een vertegenwoordigend regering-stelsel ontledende, zeide hij dat alleen in den persoon des Konings een onschendbaar heiligdom geplaatst was, en uit hetzelve de verantwoordelijkheid der Ministers voortvloeide. Indien derhalve iemand verantwoordelijk moest zijn voor de onheilen, welke uit een verkeerd beheer voortvloeiden, zoo konden het slecht diegenen zijn, welke aan het hoofd dezer administratie geplaatst waren, hoedanig de agenten van het Gouvernement waren. Dit stelsel om ver te stooten was den hoeksteen van het grondwettig staatsbestuur vernielen. Voorts sproot uit deze zelfde verantwoordelijkheid der Ministers de vrijheid van drukpers voort, welke aan ieder het regt gaf, om de misbruiken aan te wijzen, en de daden van het Gouvernement te beoordeelen, ten einde den Koning en het volk te onderrigten aangaande al hetgeen het welzijn van den staat betrof. Hij leidde hieruit af: ,, dat de heer *van der Strae-*

ten het regt had gehad zijne denkbeelden aan den dag te leggen, met die vrijmoedigheid en vrijheid, welke behoorden te heerschen in eene Monarchie, waar de Souverein, de teugels van den staat in handen hebbende, zelf verklaard had, over geen ander dan een vrij volk te willen heerschen."

Op deze pleitrede, den 12den en 13den uitgesproken, ten betooge dat de gedaagde geen misbruik van de vrijheid van drukpers had gemaakt, en dat men van hem alleen had kunnen vorderen, dat zijn toon beleefder geweest ware, viel vervolgens nog eene woordenwisseling voor tusschen den advokaat van het publiek Ministerie en den heer *Deburck*, aangaande de verantwoordelijkheid, der Ministers, bewerende eerstgenoemde, dat dezelve niet door de Grondwet verantwoordelijk gesteld zijnde, als mandatarissen van den Koning behoorden beschouwd te worden; dat derhalve, alvorens dezelve te beschuldigen, men eerst behoorde te bewijzen, dat zij hunnen last te buiten gegaan waren, enz.

Verdediging door *van der Straeten*.

De heer *van der Straeten* las hierop, in de namiddag-zitting van den 13den, een geschrift ter zijner verdediging voor. Hij betuigde hierin zijne gehechtheid aan den Koning en het vaderland, verdedigde onderscheidene zinsneden van het meergemeld werk, en bragt de omstandigheden onder het oog, welke ten aanzien van den staat des lands plaats hadden, gedurende den tijd, dat hetzelve geschreven werd. „ Veroorloof mij, zeide hij, dat ik het tafereel ontvouwe van den treurigen toestand, welken het Rijk, tijdens de vervaardiging van mijn geschrift, opleverde. De landbouw werd door de onbeperkte vrijheid des graanhandels ter neder gedrukt. Bijna alle de werkplaatsen der nationale nijverheid, door de voortbrengselen van vreemde nijverheid verguisd, stonden ledig. De koophandel was in eenen dood-slaap verzonken. De scheepvaart hield bijna geheel op. De onttakelde schepen lagen in onze havens der verrotting ten prooi. Het negende deel onzer bevolking was tot den bedelstaf

gebragt, en in West-Vlaanderen, de tweede provincie des Rijks, ten aanzien der nijverheid, was die evenredigheid nog ſterker, want de armoede was er tot een zesde gedeelte geſtegen." Vervolgens hing hij een niet minder ongunſtig tafereel op, wegens den ſtaat der grondeigenaren in het zuidelijk gedeelte des Rijks, Bruſſel uitgezonderd. In het noordelijk gedeelte, meende hij, was deze ſtaat nog veel erger, door het wegruimen van huizen, zoodat de woningen werden afgebroken om de bouwſtoffen tot geld te maken, zijnde in vele oorden de woonhuizen tot op de helft afgebroken. enz. — In deze voorlezing tot het ſpreken over zijne vrouw en kinderen genaderd zijnde verhinderde de tranen, welke hij ſtortte, het verſtand zijner woorden, waarop de heer *Deburck*, het woord opvattende, nog eenige aanmerkingen in het midden bragt.

Het hof zich vervolgens ter beraadſlaging verwijderd hebbende, ſprak, na twee uren raadplegens, het woord *ſchuldig* uit, op de door het publiek ministerie gedane vraag, waarna er nog eenige debatten over het toepasſen der ſtraf plaats hadden. — Het hierop gewezen vonnis behelsde hoofdzakelijk: „, dat, gezien art. 1 van het beſluit van 20ſten April 1815; art. 3 der wet van 6den Maart 1818; art. 62 van het ſtraf-wetboek en art. 368 van het wetboek van criminele regtspleging; voorts aangezien de beſchuldigde, ſtaande de debatten, beleden had van bij de vervaardiging van zijn werk bouwſtoffen gebezigd te hebben, ontleend uit een geſchrift, handelende over hier aan vreemde onderwerpen, en vervolgens bekend had in dezen opzigte dwalingen begaan te hebben: de voormelde *F. van der Straeten* veroordeeld werd tot eene geld-boete van drie duizend guldens en de kosten van het proces, zijnde de gezegde boete en kosten executabel bij wege van lijf-dwang. Overigens gelastte het hof, dat de gezegde *van der Straeten* in vrijheid zoude geſteld worden, ten zij hij om eenige andere reden in hechtenis wierd gehouden, wordende aan den

Het vonnis uitgeſproken.

Prokureur-Generaal, volgens gewoonte, de uitvoering van het vonnis opgedragen (1)."

Inschrijving ten zijnen behoeve.

Op het woord vrijheid, ging van alle kanten der zaal een levendig vreugde-gejuich op, hetwelk den heer *van der Straeten* tot aan zijne woning vergezelde. — Tot vinding der boete en proces-kosten werd te Brussel, Gend, Brugge, Luik, Ath, Kortrijk, enz. eene inschrijving geopend, welke zeer aanzienlijke sommen opbragt, hebbende die te Brussel alleen bij de vijf duizend franken bedragen.

Regterlijke vervolging tegen zeven advokaten te Brussel.

Met het bovenstaande regtsgeding stond in eene onmiddellijke betrekking hetgeen deetijds te Brussel plaats had, ten opzigte der regterlijke vervolgingen van zeven advokaten in genoemde stad, welke geschiedden wegens het teekenen en publiek maken eener consultatie ten behoeve van den meergenoemden heer *F. van der Straeten*, en hetwelk insgelijks de algemeene aandacht inzonderheid bezig hield.

Op den 22sten Januarij namelijk verscheen te Brussel eene gedrukte regtsgeleerde consultatie in het licht, welke als de vrucht eener gemeenschappelijke beraadslaging der heeren *J. Tarte* den jongen, *Duncker*, *J. Beijens*, *Barthélemij*, *Defrenne*, *P. J. Stevens* en *Beijens* den ouden, advokaten in genoemde stad, werd opgegeven en hoofdzakelijk ten betooge strekte: ,, dat de schrijver van het werk *de l'Etat actuel du Royaume des Pays-Bas* etc., noch tot misdaad noch tot ongehoorzaamheid aan de wetten had opgehitst: dat daarentegen het genoemde werk, op iedere bladzijde, eerbied voor het hoofd van den staat, onderwerping aan de wetten en de zuiverste vaderlandsliefde, waaraan de schrijver zijne dagen en nachten had toegewijd, ademde; dat voorts zijne zoo moeijelijke als gron-

(1) Bij de zitting van den 13den April, waarop dit vonnis werd uitgesproken, waren tegenwoordig de Baron *Coubeau*, als President, en de heeren *Wijns*, *de Lannoy*, Burggraaf van *Spoelberch* en *Cuijlen*, als bijzitters.

dige nafsporingen en berekeningen, ja alles, hetgeen in dit onderzoek voorkwam, getuigden van des schrijvers grievend zielsverdriet over veelvuldige dwalingen, welke, door het regerend huis op eenen gevaarlijken stand te plaatsen, het pas herboren Rijk al meer en meer van deszelfs edele bestemming verwijderden (1)."

Op de deswege gedane vordering van den Prokureur des Konings bij de regtbank van eerste instantie van den 14den Februarij, ondergingen de genoemde advokaten, zoo als ook de heer *F. van der Straeten*, benevens deszelfs zoon, alsmede de drukker der gemelde consultatie, de heer *A. Wahlen*, onderscheidene verhooren; gaande dezelve gepaard met een mandaat van depôt des voornoemden regters tegen de zeven advokaten, ten gevolge waarvan zij in hunne woning, onder toezigt van een' deurwaarder, in verzekerde bewaring werden gehouden. — Na het hooren van onderscheidene getuigen werden de gemelde advokaten, benevens den zoon van den heer *van der Straeten*, ten gevolge van een bevel van lijfsaantasting door de regtbank uitgevaardigd, op den 19den Maart naar het huis van arrest te Brussel overgebragt. De raad van discipline van de orde der advokaten had, in eene vergadering van den 24sten Februarij bevorens, besloten, dat het niet tot deszelfs attributiën behoorde zich met deze zaak in te laten, doch bij een besluit van den Minister van Justitie, van den 11den Maart, werden de zeven advokaten in de uitoefening hunner ambtsbedieningen geschortst, zijnde dit besluit van den volgenden inhoud:

(1) De gemelde memorie wordt gevonden in de verzameling van stukken, tot de onderhavige zaak betrekkelijk, uitgegeven onder den titel van *Recueil des Pièces de la procedure instruite à la charge de sept Avocats du barreau de Bruxelles, prévenus de la publication et de l'émission d'un imprimé portant pour titre:* MEMOIRE A CONSULTER *redigé en faveur de* F. VAN DER STRAETEN, *etc.* à la Haye et Amsterdam, chez les Frères *van Cleef*, 268 pp. in 8°.

DE MINISTER VAN JUSTITIE.

Schorsing der zeven advokaten in de uitoefening hunner ambts-bedieningen.

Gezien de memorie, benevens de consultatie, welke onder dagteekening van den 10den Januarij l. l. en ten name van *J. Tarte*, cadet, *Doncker*, *J. Beijens*, *Barthelemij*, *Defrenne*, *P. J. Stevens*, *Beijens ainé*, avocats, in druk is verschenen, en strekkende tot aanprijzing van het werk, ten titel voerende: *de l'état actuel du Royaume des Pays-Bas, et des moyens de l'améliorer*, ter oorzake van hetwelk tegen den schrijver *F. van der Straeten* geregtelijke vervolgingen waren aangevangen; immers tot betoog, dat de schrijver van gemeld werk niet geregtelijk konde worden vervolgd, nochte aan eenige criminele straf konde worde onderworpen, maar zich integendeel bij het Gouvernement en zijne medeburgeren verdienstelijk had gemaakt.

Gelet

a.) Op dat gedeelte der voorsz. consultatie, waarbij de stellers de onmogelijkheid zoeken te beweren, waarin de schrijver van voorsz. werk zoude geweest zijn; *de discuter* (zoo als aldaar wordt gelezen) *avec ménagement les dispositions ou les omisions qui, depuis quatre ans, ont porté des coups si funestes à cette cause génératrice de la prosperité publique* (*le travail*) *dans notre Royaume.*

b.) Gelet op dat gedeelte der voorsz. consultatie, waarbij wordt gezegd, dat de ondervinding regtvaardigde de vrees van den schrijver, met betrekking tot het uitlandig gaan der werklieden.

c.) Op dat gedeelte, waarbij de uitvoerende magt wordt voorgesteld als geneigd om haar gezag, ten koste van den troon en van de natie, uit te breiden.

d.) Op dat gedeelte, waarbij, onder anderen, het gemis der instelling van den *Jury* wordt voorgesteld als eene omstandigheid tot begunstiging van willekeurige handelingen, en als strekkende tot vernietiging van alle waarborgen voor de persoonlijke vrijheid in het koningrijk der Nederlanden.

e.) Op dat gedeelte, waarbij de schrijver van het opgemeld werk wordt voorgesteld als te hebben gehad *l'ame déchirée des erreurs si nombreuses qui, en menaçant la dynastie, éloignaient le Royaume naissant des ses belles destinées.*

Gelet op het dekreet van den 10den December 1810, hetwelk, onder anderen, blijkens deszelfs inleiding ten oogmerk heeft gehad: „ om aan de regtsoverheid dat

„ toezigt te verzekeren, hetwelk haar uit den aard der „ zaak toekomt over eenen stand (namelijk die der ad- „ vokaten), welke tot haar in zulke naauwe betrekkin- „ gen staat;" mitsgaders „ om de vrijheid en de edele „ bestemming van het ambt der advokaten te waarborgen „ door het daarstellen der grenspalen, welke hetzelve van „ losbandigheid en gebrek aan ondergeschiktheid moeten „ afscheiden."

Gelet op art. 14 van het gemeld dekreet, waarbij aan de advokaten wordt voorgeschreven de eed, dien dezelve bij de aanvaarding van hun ambt, moeten afleggen, en inhoudende onder anderen: „ van niets te zullen „ zeggen of uitgeven, strijdig met de wetten, met de „ reglementen, met de goede zeden, met de zekerheid „ van den staat en van de openbare rust, en van nimmer „ te zullen afwijken van den eerbied aan de regtbanken „ en aan de openbare magten verschuldigd," welke eed, achtervolgens Art. 35 van het dekreet van den 6den Julij 1810, jaarlijks moet worden vernieuwd.

Gelet op art. 38 van het voorsz. dekreet van den 14den December 1810, waarbij aan de advokaten wordt voorgeschreven: „ om nimmer af te wijken van den eerbied, „ dien men der Justitie verschuldigd is, hetzij bij hunne „ pleidooijen, hetzij bij hunne geschriften, hetzij op „ eenige andere wijze, mitsgaders om aan ieder der reg- „ terlijke overheids-personen, voor welke zij hunnen „ dienst verrigten, al dat ontzag te betoonen, waarop „ zij billijk aanspraak hebben."

Gelet op art. 23, 25, 36, 37 en 39 van het gemeld dekreet, mitsgaders op art. 377 van het wetboek van het strafregt.

Overwegende dat alle deze aangehaalde bepalingen der bestaande wetten en verordeningen ten duidelijkste aantoonen, dat de uitoefening van het beroep van advokaat onderworpen is aan regelen en voorschriften, van welke niet straffeloos kan worden afgeweken, en welker overtreding de advokaten evenzeer onderhevig maakt aan eene toepassing der te hunnen opzigte verordende middelen van bedwang, als ieder partikulier zich wegens de inbreuken, die door hem op de maatschappelijke orde mogten gepleegd worden, aan eene toepassing der bij de wet verordende straf-bepalingen blootstelt.

Overwegende dat er geene wet of verordening bestaat, waarbij aan de advokaten eene vrijheid, eene onafhankelijkheid of eene onschendbaarheid zoude zijn verzekerd, welke zich zoo verre konde uitstrekken, dat die advoka-

ten zich het doen van daden, het uitgeven van geschriften of andere handelingen zouden kunnen veroorlooven, die, in het afgetrokken beschouwd, berispelijk of strafbaar zijnde, in hen zouden moeten geduld worden.

Overwegende dat de in den hoofde dezes vermelde memorie en consultatie niet de strekking hebben, en in den stand, waarin zich het regtsgeding tegen *F. van der Straeten*, op den 10den Januarij 1820 bevond, niet de strekking konden hebben, om den regter aangaande de merites der zaak in te lichten, en gezegde *van der Straeten* voor denzelven te verdedigen, maar alleen om voorn. *van der Straeten*, aan het publiek voor te stellen als iemand, die niets te vreezen had van de gevolgen der regterlijke provisie, welke tegen hem was verleend, mitsgaders om de door hem bij zijn werk aangenomene stellingen af te schetsen als zoo zeer waar en erkend, dat, gelijk men zich heeft uitgedrukt: *M. van der Straeten et le public étaient loins de s'attendre au sort qui menaçait l'auteur et l'ouvrage.*

Overwegende dat nergens blijkt, dat meergem. *F. van der Straeten* tot het opmaken der voorsz consultatie eenigen last gegeven of eenig verzoek gedaan hebbe, en dat het tegendeel zelfs schijnt te moeten worden opgemaakt, niet slechts uit de gebezigde uitdrukking: „ On fait, „ *dit on*, dans les interrogatoires etc." voorkomende op bladz. 8 der consultatie, maar ook uit de advertentie, door gez. *van der Straeten* geplaatst in het *Journal de la Belgique*, van den 25sten Jannarij 1820, zijnde van deze inhoud: „ Il s'est glissé une legere erreur dans le „ mémoire à consulter, redigé en ma faveur par les „ sept avòcats du barreau de cette ville, dont les talents „ ont été appréciés avec tant de justice par un de vos „ confrères. J'appercois cette erreur *à la lecture de l'extrait que vous en donnez*; il y est dit que je fus mis „ au secret le 16 Decembre, et que le secret fut levé apres „ quelques interrogatoires, tandis qu'il fut levé endeans les 24 heures."

„ Veuillez agréer etc.

(Signé) *Ferd. van der Straeten.*"

Overwegende dat men zich, bij voorsz. memorie en consultatie, niet heeft bevlijtigd, om gronden van regt aan te voeren, ten einde gez. *van der Straeten* van de tegen hem ingebragte bezwaren vrij te pleiten; maar dat men er zich op heeft toegelegd om zijn werk, in weerwil dat hetzelve was geoordeeld stoffe te geven tot reg-

terlijke vervolgingen, bij het publiek als verdienstelijk te doen voorkomen, en de daarbij behandelde onderwerpen nader aan te dringen, en met nieuwe assertiën te versterken, alles gepaard met eene afwijking van den eerbied dien de advokaten bij hunnen eed beloven, of uitdrukkelijk gehouden zijn verklaard, jegens de openbare en regterlijke magten te betoonen.

Overwegende dat wanneer dit een en ander grond en aanleiding heeft kunnen opleveren, om regterlijke vervolgingen tegen de onderteekenaars der voorsz. memorie en consultatie aan te leggen, er geene mindere gronden aanwezig zijn, om ook op dezelve toe te passen, die middelen van tucht, welke de bestaande verordening en aan de hand geven.

Gebruik makende van het vermogen aan hem verleend bij art. 40, van het dekreet van den 14den December 1810.

Suspendeert aanvankelijk, en tot nadere beschikking de advokaten *J. Tarte cadet*, enz., onderteekenaars der voorsz. memorie en consultatie in de uitoefening der praktijk als advokaat, en gelast den Prokureur-Generaal, bij het Hoog Geregtshof te Brussel, om voor de uitvoering dezes te zorgen: zullende deze dispositie voorts aan den heer eersten President van gem. Hove worden medegedeeld (1).

De zaak in handen van het Hoog Geregtshof gesteld zijnde, vervoegden zich de advokaten ter

(1) *Recueil de Pièces* etc. p. 262—268. — In het dagblad *le vrai Libéral* van den 2den Maart, No. 62, vond men eenen brief van *F. van der Straeten*, gedagteekend den 29sten Februarij, waarin deze het gerucht, als of hij de consultatie ten zijnen behoeve niet erkende, tegensprak, verklarende: „dat hij „in zijne memorie tot consultatie gezegd had, van den „12den December, in geheime verzekering gesteld te „zijn, en meende ter kennisse van het publiek te moeten „brengen, dat deze slechts 24 uren geduurd had, „hetgeen door hem geschied was; — dat de memorie „ter consultatie opgemaakt was uit de aanteekeningen van „hem *van der Straeten* zelven, en dat hij, eene „door hem onwillekeurige begane onnaauwkeurigheid „ontdekt hebbende, welke konde strekken om eenen blaam „op de regterlijke magt te werpen, zich gehaast had „dezelve te verbeteren." enz.

hunner verdediging, bij onderscheidene schriftelijke stukken, zoowel tot den President en Raden, uitmakende de kamer van beschuldiging, als tot den Substituut van den Prokureur-Generaal bij het gemelde hof (1), waarop den 31sten Maart het requisitoir van den Prokureur-Generaal volgde. Bij hetzelve werd geëischt: „ dat het Hof het bevel van lijfsaantasting, op den 18den Maart bevorens tegen de zeven advokaten, als ook tegen de heeren *F.* en *E. van der Straeten*, uitgevaardigd, zoude bekrachtigen, en, ingeval van vernietiging door het hof van het genoemd bevel, hetzij ten opzigte van alle de wegens deze zaak betrokkenen, hetzij ten opzigte van een of meerdere van hen, waartegen echter de middelen van voorziening voorbehouden werden, dat alsdan die der in regten betrokkenen, welke, uit hoofde van bijzondere omstandigheden, in geen der termen van het besluit van den 20sten April 1815, door de wet van den 6den Maart 1818 gehandhaafd, vielen, voor de correctionele regtbank van Brussel zouden verwezen worden, ten einde voor hetzelve te regt te staan, hetzij wegens de misdaad, voorzien bij art. 179, 2e gedeelte van het strafwetboek, hetzij wegens een van die, waarin bij art. 377 van hetzelve wetboek was voorzien geworden. Blijvende het dien ten gevolge onnoodig en overtollig de suppressie te vorderen der meergemelde consultatie, met verbod aan diegenen, welke dezelve onderteekend hadden, van andere van dien aard uit te vaardigen, of zelfs om de toepassing te onderzoeken van een der straffen wegens handhaving van tucht, welke het hof, overeenkomstig art. 14, 22, 23, 36 en 36 van het besluit van den 14den December 1810, zoude mogen opleggen."

De beschuldigden vrij gesproken.

Niettemin sprak de kamer van beschuldiging van het Hoog Geregtshof alle wegens deze zaak in regten betrokkenen van de tegen hen gedane aanklacht vrij, zijnde deze uitspraak vervat in het volgend

(1) Zie Recueil enz. p. 191 — 231.

'arrest, onder dagteekening van den 3den April uitgevaardigd:

Gezien de stukken der procedure geinstrueerd door den regter van instructie van de regtbank van eersten aanleg te Brussel, provincie Zuid-Braband, ten laste van *H. J. Tarte*, *P. J. F. Doncker*, *J. B. Beijens*, *A. J. Barthélemij*, *J. M. J. P. Defrenne*, *P. A J. Stevens*, *A. C. M. Beijens*, advokaten te Brussel, *F. van der Straeten* en *E. van der Straeten*, mede woonachtig te Brussel.

Gehoord het rapport gedaan aan de kamer van beschuldiging door den heer *Spruijt*, Advokaat-Generaal, voor den heer Prokureur-Generaal, en gezien deszelfs requisitoir, enz.

Na gedane Voorlezing door den Griffier, in tegenwoordigheid van den gezegden Advokaat-Generaal van de stukken des gedings, zoo alsmede van eene nota; strekkende tot memorie van verdediging, onder dagteekening van den 28sten Maart l. l., benevens de daarbij gevoegde stukken, aan het Hof door den eersten beklaagde aangeboden; van den brief des tweeden beklaagde, gedagteekend den 27sten derzelfde maand, aan den heer *Marck*, substituut van den Prokureur-Generaal; van eenen brief des derden beklaagde, zonder dagteekening, insgelijks gerigt aan laatstgemelden; alsmede van eene nota voor de heeren President en raden deze kamer uitmakende, benevens den verzendingsbrief, aan den genoemden Substituut; van de gedrukte memorie aan het hof door den vierden beklaagde ingezonden; van den brief des vijfden beklaagde aan meergemelden Substituut; van de nota des zesden beklaagde, met den verzendings-brief aan laatstgenoemden; zooals mede van den brief des zevenden beklaagde, alle gedagteekend van den 27sten Maart l. l.; welke, zoo wel als bovengenoemd requisitoir, ter bureau zijn nedergelegd.

De gezegde Advokaat-Generaal zich verwijderd hebbende en raadplegende over het geheel.

Aangezien geene der zinsneden, door het openbaar Ministerie in deszelfs eisch aangehaald, noch eenige andere van het gedrukt geschrift, waarover in het geding gehandeld wordt, van zoodanigen aard is, dat diegenen, aan welke het gemeld geschrift ten laste konde gelegd worden, zouden kunnen worden gezegd door deze zinsneden, genomen in derzelver verband met het geheel

geschrift, geruchten, berigten of tijdingen verspreid te hebben, welke konden strekken om het publiek vrees aan te jagen of te verontrusten, of getracht te hebben van tusschen de ingezetenen van het Koningrijk wantrouwen, oneenigheid of twist te zaaijen, waaruit volgt dat, alhoewel in de zinsneden door het openbaar Ministerie aangeduid, zoo als ook door het geheel geschrift, een weinig gematigde toon heerscht, strijdig met den eerbied aan de bekleeders van het openbaar gezag verschuldigd, en als zoodanig te berispen, evenwel het 104de artikel van het besluit van 20 April 1815, gehandhaafd bij de wet van den 6den Maart 1818, op hetzelve van geene toepassing kan zijn.

Aangezien, voorts, wat betreft de zeven eerste beklaagden, advokaten bij dit hof, dat, ook dan indien het 1ste artikel van gemeld besluit, op het geschrift van toepassing was, hetzelve zulks echter nimmer zoude kunnen zijn ten hunnen aanzien, nadien de openbaarmaking voor de toepassing van het besluit wordt gevorderd, en er van dezen kant geene voldoende kenteekenen in het geding tegen de advokaten aanwezig zijn.

Aangezien dat, ten einde het 179ste artikel van het straf-wetboek op het gemeld drukschrift van toepassing te doen zijn, hetzelve bedreigingen moest behelzen, om den regter, voor wien de zaak van *F. van der Straeten* hangende was, te noodzaken om in deze zaak gunstige uitspraak te doen; dat het openbaar Ministerie geene zinsneden van het geschrift aanwijst, welke dusdanige bedreigingen zouden behelzen, en dat het hof dezelve daarin niet heeft kunnen vinden, en bovendien nogmaals, ingevalle art 179 op het geschrift van toepassing ware, tot deze toepassing de daad van openbaarmaking zoude ontbreken, ten opzigte der zeven advokaten, welke men hun niet ten laste kan leggen, zoo als hierboven is gezegd.

Aangezien, wat betreft art. 377 van hetzelfde straf-wetboek, welks toepassing het openbaar Ministerie, in de derde plaats, op het druk-schrift vordert, dat, tot het aanwezig zijn van de misdaad van laster of hoon, behalve de openbaarmaking, welke aan het hof, ten aanzien der zeven advokaten, niet is gebleken, er gevorderd wordt, dat men aan iemand bepaalde feiten ten laste legge, welke, indien zij bestonden, diengenen, tegen welken zij gerigt zijn, hetzij aan lijfstraffelijke of correctionele vervolging, hetzij aan de minachting en haat zijner medeburgers zoude blootstellen, of dat deze betichtiging althans eene bepaalde ondeugd tot voorwerp hebbe, hetgeen in deze het geval niet is.

Geeft het hof op deze beweeggronden aan het openbaar Ministerie akte van deszelfs gedanen eisch; alsmede der middelen van voorbehoud in dezelve begrepen; en, zonder zich bij den gezegden eisch op te houden, vernietigt hetzelve het bevel van lijfaantasting, uitgevaardigd door de raadkamer van de regtbank van eersten aanleg te Brussel, op den 18den Maart l. l.; verklaart dat er geen grond bestaat, om de beklaagden ter zake van eenige misdaad of vergrijp ten opzigte van het drukschrift, waarover gehandeld wordt, te vervolgen; beveelt dienvolgens dat dezelve dadelijk in vrijheid zullen gesteld worden, ten ware zij om eenige andere reden in verzekerde bewaring mogten worden gehouden, blijvende het aan het openbaar Ministerie overgelaten, om, ingevalle hetzelve hiertoe grond meent te hebben, de zeven eerste beklaagden, advokaten bij dit hof, te vervolgen, krachtens het dekreet van den 14den December 1810, houdende reglement op de uitoefening van het beroep van advokaat en op de tucht der balie, ter zake der overtredingen van de tucht, welke zij tegen dit dekreet mogten begaan hebben.

Belast den heer Prokureur-Generaal met de uitvoering van dit besluit, ten welk einde aan hem afschrift van hetzelve zal worden verleend.

Aldus gedaan te Brussel, den 3den April 1820, in de kamer van beschuldiging, in tegenwoordigheid der heeren *Defrancquen*, waarnemende de bedieningen van voorzitter, *Lok*, *van der Belen*, baron *Devillegas Pellenberg*, en *Volkerick*, raadsheeren, welke de minuten van het arrest hebben onderteekend (1).

Te Brussel, alwaar de in vrijheid stelling der zeven advokaten veel genoegen veroorzaakte, werd, eenige maanden later, de algemeene belangstelling op nieuw gaande gemaakt, ten gevolge eener gebeurtenis, veroorzaakt door de vroeger gemelde opschorting derzelve, in de waarneming van hunne ambts-betrekkingen. De heer *Tarte* de jonge, namelijk, tegenwoordig zijnde bij eene der teregtzittingen van het Hoog Geregtshof, alwaar eene der hem toevertrouwde zaken bepleit werd, gaf zijnen kliënt een middel van verdediging aan de hand, met verzoek van hetzelve aan den advokaat, welke voor hem pleitte, Veroordeeling van den advokaat *Tarte* te Brussel.

(1) *Recueil de Pièces etc.*, p. 240 — 250.

mede te deelen. De president bragt hierop aan den heer *Tarte* het verbod onder het oog van, uit hoofde zijner opschorting, zich voor de regtbanken met het behandelen van regtszaken bezig te houden, hetwelk eene vrij hevige woordenwisseling tusschen den advokaat en den genoemden magistraatspersoon ten gevolge had. Eindelijk werd aan eerstgenoemden bevolen de zaal te verlaten en hij hierop, des anderen daags, tot eene gevangenis van 20 dagen en eene boete van vijftig franken veroordeeld, wegens hoon aan het geregtshof aangedaan. — De heer *Tarte* stelde zich gevangen, ten einde zijne middelen van verdediging tegen dit vonnis, bij defauit tegen hem gewezen, te doen gelden, en het was op den 8sten Julij, dat deze zaak voor de eerste kamer van het gemelde hof bepleit werd. De heer *Tarte* de oude, de verdediging van zijnen broeder op zich genomen hebbende, ontleedde kortelijk de gronden, vervat in de akte van oppositie tegen het gemelde vonnis, begeerende dat hetzelve gewijzigd zoude worden; waarop de gevonniside getuigen deed hooren, ten bewijze dat hij op het oogenblik, dat de President zich tot hem wendde, zich in dat gedeelte der zaal, hetwelk voor het publiek was bestemd, had bevonden, en dat het zijne bedoeling niet konde geweest zijn aan den eerbied te kort te doen, welken men aan het hof was verschuldigd. De heer *Wautelée*, welke de bediening van eersten President bekleedde, werd, bij deze gelegenheid, door een der raden van het gemelde hof, den heer Baron *Devillegas de Pellenberg*, vervangen. — Nadat, bij de publieke debatten, beide de broeders zich uitvoerig tegen het vonnis, zoo wel wat de vorm als wat de zaak zelve betrof, hadden doen hooren, en de Advokaat-Generaal *de Stoop*, van wege het publiek Ministerie, de gronden tot handhaving van het genoemde vonnis strekkende, had voorgedragen, werd hetzelve, door een tweede vonnis, in alle deelen bekrachtigd en ten uitvoer gelegd (1).

(1) Verg. l'Oracle, No. 191.

De beer *van Meenen*, advokaat en een der schrijvers van het tijdschrift *l'Observateur*, werd, op den 1sten Maart, in hechtenis genomen, op het tribunaal te Leuven, op het oogenblik dat hij van de audientie-zaal terug kwam, ten einde zijnen tabbaard uit te trekken. De hem ten last gelegde misdaad bestond in het lasteren van onderscheidene magistraats-personen, door middel zijner geschriften in de zaak van zekeren Engelschman, welke, zich tegen het inkwartieren van militairen verzet hebbende, bevel tot ontruiming van het koningrijk had ontvangen. — Op den 9den daaraanvolgende echter werd hij, zoo als ook een ander gearresteerde, de heer *Pauw*, uitgever van een' brief aan den redakteur van het *Journal de la Belgique*, tot deze zaak betrekkelijk, onder borgtogt ontslagen. De heer *van Meenen* in hechtenis.

In de maand Julij werd de heer *Michel Brialmont*, uitgever van het tijdschrift *de Echo*, bij vonnis van het hof van assises van Zuid-Braband, tot een jaar gevangenis verwezen, uit hoofde van het plaatsen van twee artikelen, in het gemeld dagblad, waarvan het een ten titel had: *Een woord over het budget*, en het andere een uittreksel behelsde uit de *Bibliothèque Historique*, rakende het Gouvernement der Nederlanden. Vonnis van den uitgever van *de Echo*.

Op den 20sten der zelfde maand werd de heer *J. B. D. Wibmer*, te Amsterdam, schrijver der Utopiaansche Courant, door het hof van assises voor Noord-Holland tot eene gevangenis-straf van zes jaren, benevens de kosten van het proces, veroordeeld. De heer *Wibmer* veroordeeld.

Onderscheidene snoode aanslagen tot brandstichting, welke dit jaar oplevert, deels beproefd, deels op de misdadigste wijze ten uitvoer gebragt, mogen ook alhier niet met stilzwijgen voorbijgegaan worden. Onderscheidene brandstichtingen.

Te Kortgeen, gelegen op het eiland Noord-Beveland, had in den nacht van den 16den op den 17den Mei, een diergelijke aanslag plaats, welke voor deze plaats en derzelver inwoners de aller-

noodlottigste gevolgen had kunnen hebben. Men had namelijk door middel van een wagenmakers boor, slopboor genaamd, gedurende het diepste van den nacht, eene opening gemaakt in de beneden-sponde van een schuifraam aan het kantoor van den heer *J. Schuer*, gelegen in de Hoofdstraat in gemelde stad, en door deze opening, door middel van een rieten buisje, buskruid weten te brengen op een tafel met papieren, in het evengenoemd vertrek staande. Eenig buskruid op de tafel en buiten het raam gevonden, alsmede onderscheidene stukken verbrande zwavelstokken, op dezelfde wijze naar binnen gebragt, toonden genoegzaam aan, op welke wijze men bij dezen allerboosaardigsten aanslag was te werk gegaan. Gelukkiglijk echter had dezelve geene verdere gevolgen, dan het verbranden van eenige papieren en van eender valgordijnen, het verzengen en verschroeijen van den dorpel en de posten van het schuif-kozijn, en het barsten van eenige glasruiten, hetwelk, in den vroegen morgen, door een' der voorbijgangers ontdekt werd. De bewerker van dit wanbedrijf, zekere *Jan Braams*, een niet geheel onvermogend landman in Noord-Beveland, werd in de maand December door het hof van assises te Middelburg ter dood veroordeeld, hebbende hij, volgens zijne bekentenis, getracht, door dit middel, twee zijner acceptatieën, te zamen groot *f* 1650, te vernietigen, welke zich in het gemelde kantoor bevonden, en den volgenden dag vervielen. — Op denzelfden tijd stond voor het genoemde hof te regt zekere *Jacob Hallebosse*, insgelijks beschuldigd van eene brandstichting, in den nacht van den 3den tot den 4den Maart, waardoor eene schuur, met 22 paarden, 25 stuks hoornvee en 11 varkens, benevens al het graan enz., een prooi der vlammen was geworden. Daar het echter bleek, dat de beschuldigde aan vlagen van krankzinnigheid onderhevig was, werd hij, bij vonnis van den 15den December, voor onschuldig verklaard. — Reeds sedert de maand December van het jaar 1819

was een gedeelte van het arrondisfement Zutphen, en bijzonder de kantons Terborgh en Doetinchem, door herhaalde brandstichtingen verontrust. In weerwil van alle pogingen in het werk gefteld, om op het fpoor der boosdoeners te geraken, hadden in den nacht van den 19den tot den 20ften Junij wederom twee dezer wanbedrijven plaats, zonder dat men eenige de minfte aanwijzing der fchuldigen konde bekomen (1). De brandwaarborg-maatfchappij te Arnhem loofde eene aanzienlijke premie uit, voor degenen, welke de daders zouden ontdekken, hetgeen reeds in 1816 door Z. M., doch tot dus verre zonder gevolg, was gefchied. — In de maand Julij hadden brandftichtingen in de gemeenten van Halle en Orsmael, in Zuid-Braband, alsmede onder Leeuwen, in het arrondisfement Nijmegen, in Gelderland, plaats. Men vermoedde niet zonder grond, dat de eigenaar der afgebrande wooning ter laatstgemelde plaatfe, een zeventigjarige grijsaard, zelve den brand had gefticht, daar zich bij hem, federt eenigen tijd, de ongelukkige neiging had opgedaan, van zijne nog weinige levensdagen te verkorten, en hij als nu van de verwarring gebruik maakte, om zich, door het fpringen in eene bron, van het leven te berooven.

(1) Eene der woningen, bij deze gelegenheid, door fpoedig aangebragte hulp gered, werd echter ruim veertien dagen later een prooi der vlammen.

EINDE VAN HET EERSTE STUK.

REGISTER

OP HET

JAARBOEK

VAN 1820.

EERSTE STUK.

A.

B.

G.

H.

M.

N.

O.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Z.

Zwitsers. Zuivering van het Zwitsersch Regiment *Auf-der-Maur.* 278—281.

JAARBOEKEN

VAN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

DOOR

MARTINUS STUART.

HET JAAR 1820.

TWEEDE STUK.

JAARBOEKEN

VAN HET

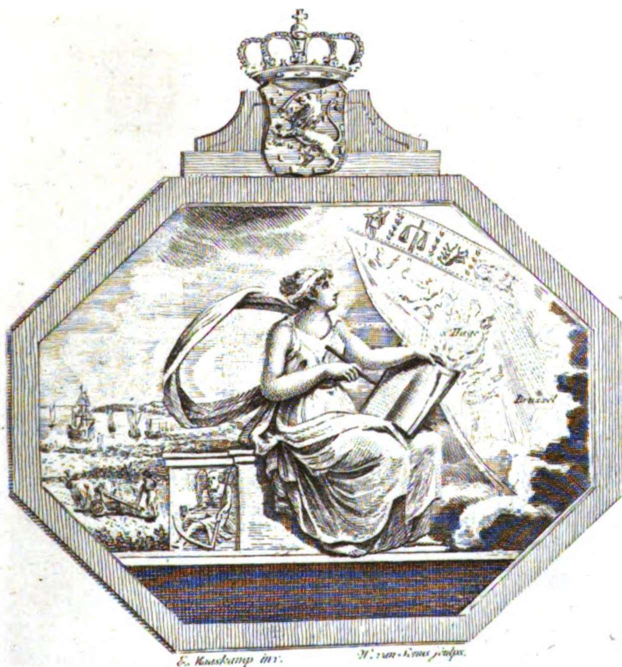
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

DOOR

MARTINUS STUART,

GESCHIEDSCHRIJVER DES RIJKS.

1820.

E. Maaskamp inv.

TE AMSTERDAM.

Bij E. MAASKAMP.

1824.

JAARBOEK

VAN

1820.

TWEEDE STUK.

Een door de Staten-Provinciaal van West-Vlaanderen in den jare 1818 gearresteerd reglement, betrekkelijk het onderhoud en herstel der buurt- of zoogenaamde vicinale wegen, werd door Z. M., bij besluit van den 14den Junij, met eenige wijzigingen, provisioneel goedgekeurd. — Dit reglement bestond uit 58 artikelen, en behelsde onderscheidene voor alle landeigenaren en pachters belangrijke bepalingen, aangaande de wegen, bekend onder den naam van heeren-wegen, pont-wegen, dorp-wegen, parochie-wegen, molen-wegen, dorsch-wegen of juk-wegen, kerk- en voet-wegen, geene bijzondere wegen zijnde alleen ter exploitatie der eigendommen geschikt. Insgelijks werden hier niet onder begrepen de wegen en straten ten laste van het Gouvernement of der Provincie (1). Besluit van 4 Junij wegens vicinale wegen.

Op den 16den Julij werd door Z. M., tot verzekering der nakoming van de bestaande verordeningen en besluiten op het stuk der dijken, wegen enz., het volgend besluit genomen: Besluit van 16 Julij nopens het stuk der dijken, wegen enz. (Staatsbl. No. 16).

In ervaring gekomen zijnde, dat, gelijk in andere takken van bestuur, zoo ook meer bijzonder in het stuk der

(1) Het reglement wordt gevonden in de Gazette van West-Vlaanderen, No. 82, 84 en 85.

dijken en wegen, aan de werkzaamheden der met dat vak belaste besturen en beambten, van tijd tot tijd, door ongepaste regtsvorderingen, stoornis en belemmering wordt toegebragt;

Gezien de rapporten, daaromtrent in der tijd aan Ons gedaan door het departement van den Waterstaat en der Publieke Werken;

Gehoord de consideratiën van Onzen Minister van Justitie;

Gelet op art. 223 der Grondwet, waarbij aan de *Staten der provinciën is* opgedragen het *toezigt* het gezag over alle hooge- en andere heemraadschappen, wateringen, waterschappen, dijk- en polder-besturen en andere dergelijke kollegiën, hoe ook genaamd, binnen hunne provincie; en waarbij de laatst goedgekeurde reglementen dier kollegiën worden verklaard den voet van derzelver inrigtingen uit te maken;

Gezien art. 39 en 40 van het dekreet van den 18den October 1810, waarbij het bestuur der polders, dijken en wegen, zoo als hetzelve in de toenmalige Hollandsche, met Frankrijk vereenigde, departementen was ingerigt, is in stand gehouden;

Gezien de dekreten van den 14den November 1810, en van den 11den Januarij 1811, waarbij de *instandhouding* nader is bevestigd;

Gezien Ons besluit van den 7den Januarij 1817, waarbij Wij, uit aanmerking, dat alzoo omtrent de wettige voortduring der voormelde dijk- en polder-besturen der hooge en andere heemraadschappen, en hoe ook die kollegiën verder mogen genaamd zijn, en omtrent de wettige voortduring van derzelver instellingen en verordeningen, geen redelijke twijfel bestaan konde, mitsgaders tot wegneming van eenige toenmaals gerezen bezwaren, hebben bepaald, dat de, in de Noordelijke provinciën van het Rijk, bestaande dijk- en polder-kollegiën, de hooge en andere heemraadschappen en verdere kollegiën van dien aard, behoudens hetgeen bij het negende hoofdstuk der Grondwet is vastgesteld, al zoodanig gezag en zoodanige regtsmagt zouden blijven uitoefenen, *als* aan dezelve, bij hunne voortdurend in stand gebleven instellingen, was toegekend, met verbod aan Onze hoven en regtbanken, en aan al de andere magten, om dezelve daarin te belemmeren of verhinderen, en waarbij Wij tevens aan de bovengemelde dijk- en polder-besturen, en verdere soortgelijke kollegiën, de middelen hebben ver-

zekerd tot eene behoorlijke uitvoering der hun opgedragen verpligtingen;

Gezien Ons beſluit van den 28ſten September 1816, waarbij de Gedeputeerde Staten der provinciën door Ons zijn gemagtigd, om, tot zoo lange omtrent de kennisneming van zaken, betreffende de politie der groote wegen, enz. (*voierie*), bij eene algemeene wet zal zijn voorzien, dezelfde werkzaamheden en bemoeijingen uit te oefenen, als door de voormalige Raden van Prefektuur en Intendantſchap zijn waargenomen en uitgevoerd, daaronder begrepen de cognitie over zoodanige civiele zaken, als door de belanghebbenden bij prorogatie aan de Raden van Prefektuur of Intendance reeds waren of verder aan de Gedeputeerde Staten mogten worden opgedragen;

In aanmerking nemende, dat, alzoo in het algemeen, en behoudens de uitzonderingen, die, uit krachte van bijzondere bepalingen, mogten kunnen plaats grijpen, al hetgeen betreft het ſtuk der dijken en wegen, volgens de beſtaande verordeningen, is verbleven aan bijzondere kollegiën, of aan de adminiſtrieve magten, en dat het daaromtrent te voeren toezigt en gezag, ingevolge het negende hoofdſtuk der Grondwet, behalve aan het algemeen beſtuur van den Waterſtaat, in het bijzonder aan de Staten der provinciën is opgedragen, zonder dat daaromtrent, en inzonderheid omtrent de adminiſtratieve maatregelen der met dat vak belaste beſturen of beambten, aan den gewonen regter eenige bevoegdheid is toegekend;

Overwegende, dat de aan de dijk- en polderbeſturen en verdere kollegiën van dien aard opgedragen bemoeijingen geheel haar doel zouden miſſen, en dat alle waarborg, die daarin voor de behartiging der belangen van Onze ingezetenen, in dit zoo aangelegen opzigt, behoort te worden gevonden, geheel zoude verloren gaan, wanneer de gang der adminiſtratie, onder eenig voorwendſel hoe ook genaamd, konde worde tegengewerkt en belemmerd door procedures, waarin de beſturen of beambten zouden worden gewikkeld en waardoor deze zouden kunnen worden terug gehouden van het doen van zoodanige voorzieningen, als, in oogenblikken van dringend gevaar, en onaangezien het verzuim van dadelijke maatregelen, het verderf van geheele landſtreken zoude kunnen na zich ſleepen, mogten gevorderd worden;

Overwegende, dat het alzoo is van de grootſte aangelegenheid, om te zorgen, dat behoorlijk worden nageleefd

de regelen en beginselen, welke bij de Grondwet van dit Rijk zijn vastgesteld, omtrent het toezigt over den waterstaat, de wegen en bruggen daaronder begrepen, zonder onderscheid of de kosten daarvan worden betaald uit 's lands-kas, of op eene andere wijze worden gevonden, en dat niet worde verijdeld de, bij art. 221 dier Grondwet, aan de provinciale Staten opgedragen zorg voor het behoorlijk maken en onderhouden der aldaar vermelde werken;

Willende eindelijk behoorlijk verzekeren de uitvoering der, door Ons, op dit stuk in *overeenstemming met de* bepalingen der Grondwet, genomen besluiten, *mitsgaders* der vroeger daaromtrent geëmaneerde en tot dus verre in werking gebleven verordeningen;

Den Raad van State gehoord;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Tot zoo lange daaromtrent anders zal zijn bepaald, zullen Onze hierboven vermelde besluiten van den 28sten September 1816 en van den 7den Januarij 1817, zoo en in dier voege als dezelve in de premissen van dit Ons tegenwoordig besluit zijn geëxtendeerd, mitsgaders de vroegere op het stuk van den waterstaat, de dijken, bruggen, wegen, enz., geëmaneerde bepalingen, voor zoo verre die niet uitdrukkelijk afgeschaft, *of door latere* verordeningen vervangen zijn, stiptelijk worden nageleefd, en zal daarop door Onze hoven en regtbanken naauwkeurig acht worden gegeven: zullende de Gouverneurs en de Gedeputeerde Staten der provinciën op derzelver naauwkeurige in achtneming toezien en daaraan de hand houden.

2. Bijaldien de dijk- en polder-besturen of andere dergelijke kollegiën, of te ook eenige andere administratieve autoriteiten, in zaken van civiele administratie, mogten vermeenen van ten onregte door regtsmiddelen te worden belemmerd, zal het aan dezelve vrijstaan, niet alleen, om dezen vermeenden grond van defensie aan den regter voor te dragen, en daarop eene incompetentie van denzelven te sustineren, of tot afwijzing der gedane vorderingen te concluderen, maar ook om, zulks noodzakelijk of geraden oordeelende, Ons deswege met een gemotiveerd, en van voldoende bewijzen voorzien, adres, te adiëren, ten einde door Ons zoodanige voorziening worde gedaan, als naar bevind van zaken mogt geoordeeld worden, te behooren.

Bij een ander Koninklijk besluit, van den 21sten Augustus, werd het volgende bepaald: Besluit aangaande de policie der waterloopende, waterwerkende molens, usines enz. (Staatsbl. No. 19).

Op het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat, van den 10den Mei ll., houdende verslag wegens de gerezene bedenkingen, omtrent de toepassing der in vigeur zijnde verordeningen op de politie der, door loopend water, werkende usines;

Gezien de ordonnantie op de politie der bosschen en wateren, gearresteerd in den jare 1669, alsmede de opvolgende verordeningen daartoe betrekkelijk, speciaal de wet van den 28sten October 1791, die van den 29sten Floréal van het 10de jaar, het besluit van den 19den Ventose van het 9de jaar, en de dienvolgende gegevene instructiën;

Den Raad van State gehoord;

En in aanmerking nemende de blijkbare bedoeling van alle de voorschrevene verordeningen, en de noodzakelijkheid, die er bestaat, om op alle stroomende wateren, de goede orde en policie te handhaven, en te zorgen, dat geene nieuwe, zonder tusschenkomst der bevoegde administratieve autoriteit, daar te stellen werken, aan den loop des waters schadelijk worden, of denzelven bederven en beletten; alsmede, dat, ten allen tijde, dan ook de hiertoe betrekkelijke bepalingen zijn in acht genomen, niet alleen ten aanzien der bevaarbare of vlotbare rivieren, maar ook omtrent die stroomende wateren en beken, welke dit niet zijn;

Overwegende voorts, dat de regtbanken allezins bevoegd zijn, om, met betrekking tot stroomende wateren, welke noch bevaarbaar noch vlotbare rivieren zijn, en dus tot het Domein niet behooren, te beslissen omtrent den eigendom van dezelve; doch dat, wanneer er questie is van eenen maatregel van politie, of om te bevelen, te vergunnen of te beletten het etablisseren van werken, hetzij om den afloop van het water te bevorderen, of voor te komen, dat hetzelve aan het algemeen schadelijk zij, of van zoodanige werken eindelijk, welke daarop eenigen invloed kunnen hebben, de regterlijke magt in dezen onbevoegd is, en de administratieve autoriteit, zonder onderscheid of de stroomende wateren bevaarbaar zijn of niet, in dat geval, alleen is competent;

Hebben besloten en besluiten;

1°. Te verklaren, dat de bestaande en in vigeur zijnde verordeningen en bepalingen op het etablisseren

van molens, usines en soortgelijke stichtingen of andere werken, op stroomend water gevestigd, niet alleen toepasselijk zijn op de zoodanige, welke, op bevaarbare of vlotbare rivieren zijn gelegen, of worden ondernomen, maar in het algemeen op alle die genen, welke, door stroomend water, hetzij bevaarbaar of niet, worden bewogen of op hetzelve gelegen zijn; en dat derhalve geene zoodanige molens, usines of andere werken, op de niet bevaarbare wateren vermogen te worden aangelegd, of, in den aanleg der reeds bestaande, veranderingen gemaakt, zonder voorafgaande autorisatie en consent der bevoegde autoriteit, en zonder dat daaromtrent zijn in acht genomen alle de voorschriften en formaliteiten, bij voorschreven verordeningen vastgesteld.

2°. Dat, dien onverminderd, de plaatselijke autoriteiten de fakulteit behouden, om, op de gebruikelijke wijze, voort te gaan met het verleenen van zoodanige approbatie van, of permissie tot het maken van stoepen, waschkuipen en soortgelijke objekten van gering aanbelang, en welke geenen invloed hebben op-, of eenige verandering kunnen maken in den loop van het water.

Besluit van 22 October nopens de bekostiging der buitengewone werken. (Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 2. bl. 1030—1031.)

Z. M. voorts gelet hebbende op Art. 7 van Hoogstdeszelfs besluit van den 17den December 1819, vond goed op den 22sten October te bepalen: „ dat voor zoo verre door kollegiën of gemeenten eenige buitengewone werken moesten worden uitgevoerd, de voordragten tot de uitvoering dier werken aan Hoogstdenzelven ter goedkeuring zouden moeten worden ingezonden, doch ingeval die werken geene zoodanige buitengewone middelen vereischten, het Departement der Binnenlandsche Zaken en Waterstaat, alsdan daaromtrent, naar bevind, zoude kunnen beschikken; met verklaring dat deze autorisatie alleen verleend wierd onder die voorwaarde, dat, onder geenerlei voorwendsel of geenerhande grond, daarvoor iets hoegenaamd uit de schatkist betaald zoude worden, en onder bepaling, dat de te verleenen autorisatie alleen zoude betreffen die werken, welke noch geheel noch ten deele ten laste van de algemeene schatkist kwamen of

door subsidie of voorschotten zouden worden goed gemaakt."

Eindelijk werd bij een besluit, onder dagteekening van den 18den December, vastgesteld: „dat, tot vervanging van de door onpasselijkheid als anderszins afwezig zijnde leden van dijksbesturen, vooraf, in het vak van dijkweer-kundige landeigenaren, als Nood-Heemraden, in de respektieve distrikten zouden worden aangesteld." Besluit van 18 December wegens Nood-Heemraden.

Tot bijzonder gerief, gemak en veiligheid der ingezetenen strekte wederom een aantal publieke werken, zoo wel in de Zuidelijke als Noordelijke gewesten des Rijks, ondernomen of tot stand gebragt.

Op den 23sten Mei werd door den Gouverneur der Provincie Oost-Vlaanderen, alsmede door de Burgemeesteren der stad Gent, met veel plegtigheid de eerste steen gelegd aan eene brug, welke in gemelde stad, aan het einde der visscherij over de Schelde, geplaatst was, ten einde eene gemakkelijke gemeenschap van vertier langs dien kant te openen, en tot verfraaijing van eene der schoonste wandelingen der stad strekkende. Dezelve ontving bij deze gelegenheid den naam van *Willems-brug*. Steenen brug te Gent.

Den 20sten Julij werd de eerste steen gelegd aan den straat-weg, welke zich van Wageningen tot Doesburg zoude uitstrekken. Nieuwe straatweg.

De straatweg van Rijswijk en de Horenbrug af, door Voorburg, Voorschoten en Leijden naar Amsterdam en Utrecht loopende, werd in de maand October voor het algemeen gebruik opengesteld, zijnde op den 23sten der genoemde maand door Kommissarissen tot het gemelde werk in de nabijheid der stad Leijden, bij de herberg *de Vink*, de laatste steen aan denzelven gelegd. Voltooijing van den straatweg van Rijswijk naar Utrecht.

Op eene hoogst doelmatige en plegtige wijze geschiedde op den 6den Mei het leggen van de eerste steen aan de groote sluis, voor het kanaal in Noord-Holland, gelegen tusschen het Tolhuis aan het IJ en Buiksloot. — Ten elf ure vertrok Z. Exc. de Gouverneur, vergezeld van onderschei- Eerste steen aan Kanaal-sluis in N. Holland.

dene hooge lands- en plaatfelijke autoriteiten, in 's Konings jacht, van Amfterdam naar de plaats tot de nieuw aan te leggen fluis bestemd, alwaar het hoog gezelfchap binnen eene, in den put der fluis, opgeflagen tent werd ontvangen. Na eenige ververfchingen genuttigd en onderfcheidene belangrijke ophelderingen wegens dit hoogst gewigtig werk erlangd te hebben, bezigtigde hetzelve het geheele werk, waarbij men zich inzonderheid met zeer veel deelneming en goedkeuring ophield bij het model der fluis, alsmede bij dat van den nieuwen vlot-brug, welke de gemeenfchap over het breede Kanaal moest onderhouden. Deze foort van brug, eene vinding van den Infpekteur-Generaal *Blanken*, en van het eenvoudigst zamenftel, moest, langs de geheele lengte van het kanaal, de anders noodzakelijke draaibruggen vervangen, terwijl hierbij eene zeer aanzienlijke geldbefparing plaats had, daar de laatstgenoemde elk omtrent *f* 30,000 kostte en de vlotbrug voor omtrent *f* 9000 was aangenomen. — Ten één uur werd door den *Gouverneur* op eene zeer gepaste wijze, met de gebruikelijke plegtigheden, de eerfte fteen der fluis gelegd, doende Z. Exc. zulks van de navolgende hartelijke aanfpraak vergezeld gaan:

Nadert mijne heeren! en treedt toe ter bijwoning eener plegtigheid, welke blieder aller deelneming en belangftelling overwaardig is! Hier wordt geen ftandaard op vijandelijken bodem geplant; hier wordt geene overwinning gevierd, zoo vaak met het bloed en de tranen van ongelukkigen bedruppeld; hier worden zachtere gewaarwordingen gevoeld; hier wordt de ziel door meer liefelijke aandoeningen geboeid; hier ziet gij den *Vorst*, als vader des huisgezins, aan zijne kinderen alle die zegeningen toedeelen, welker aanwezen bij denzelven alle de wenfchen van zijn hart bevredigt, en welker genot, alleen door infpanning van de krachten der natuur, en van geheel het vermogen der kunst, mogelijk was; hier wordt een werk aangevangen en voltrokken, hetwelk, onder Gods zegen, den meer gereeden toegang tot ons vaderland voor alle handeldrijvende volken

der aarde bevorderen, den algemeenen handel, en met denzelven, den bloei van duizende neringen en handteringen, daaraan verbonden, vermeerderen, 's Rijks schatkist stijven, deszelfs inkomsten verzekeren, aan de maritime inrigtingen besparing, spoed en veiligheid geven, en den roem van 's Konings weldadig bestuur tot aan den afloop der eeuwen bestendigen moet! Ja, mijne heeren! hier vangt een werk aan, welks bekostiging als een voorschot mag worden beschouwd, hetwelk door eenen ruimen oogst van middellijke en onmiddellijke voordeelen voor geheel het koningrijk zal worden achtervolgd.

Eere zij dan het hart des Konings, onder wiens bestuur dit groote werk wordt daargesteld; eere de hoofdstad en die deelen van Noord-Holland, welke tot deszelfs bevordering zoo krachtdadig hebben bijgedragen, eere den kundigen, dien ik hier voor mij zie, aan wiens onvermoeiden ijver wij de schepping en de uitvoering van dit alles te danken hebben en wiens naam en roem met dit werk zelf de toekomst verduren zullen.

Heil den handel van ons Vaderland! ten behoeve van welken dit alles gesticht wordt; heil die bron van algemeenen bloei en welvaart, die moeder van beschaving en zedelijkheid, die krachtige zenuw van den Staat, dat steunpunt van de magt onzer vaderen; die hoop van het tegenwoordige, die verwachting van het toekomstige geslacht! Met zulke gevoelens, en geleid door zulk eene overtuiging, heb ik niet alleen steeds aan deze grootsche inrigting alle die medewerking mogen geven, tot welke mijne ambts betrekkingen mij in staat stelden, en de wording van het Groot Kanaal met al mijn vermogen getracht te bevorderen; maar, met deze gewaarwordingen bezield, ga ik dan nu ook onbeschroomd, op last en in naam van Z. M. den Koning, dezen eersten steen leggen aan een gebouw en aan een werk, over hetwelk ik plegtig bij deze den Goddelijken zegen inroepe, ten einde het krachtdadig bijdragen moge tot den bloei van mijne medeingezetenen, tot den roem des Konings en tot dankbare liefde van zijne getrouwe onderdanen.

De heilwenschen van den Gouverneur werden door de aanwezenden met even hartelijke geestdrift ontvangen, welke getuigde

van de belangstelling in eene onderneming, van welke men in het geheele Rijk en dat gedeelte des Vaderlands in het bijzonder zoo vele voordeelen verwachtte. De plegtigheid, waarbij de opperofficieren van het garnizoen en der schutterij tegenwoordig waren, werd voorts veraangenaamd door eene fraaije muzijk, terwijl de schepen in het IJ met vlaggen versierd waren en het geschut de blijde mare der plegtigheid verkondigde. — Ten drie ure keerde het gezelschap naar Amsterdam terug, alwaar in den Doelen met een' luisterrijken maaltijd het feest van den dag werd gevierd. Onderscheidene heilwenschen werden bij deze gelegenheid uitgestort voor het behoud van den Vorst, aan wiens zorg men deze onderneming te danken had, voorts van diegenen welke dezelve bevorderd hadden, als ook voor de vervulling dier verwachting, waartoe dit ontwerp, voorzeker een der stoutste van deze eeuw, het regt gaf (1).

Opening der haven te Ostende. Insgelijks gaf de opening der haven te Ostende, op den achtsten Junij, in genoemde *stad aanleiding* tot het vieren van een zoo luisterlijk als merkwaardig feest. Op den middag zag men de fraaije barge van Gent, waarop zich de Gouverneur van West-Vlaanderen, Baron *van Loen*, benevens een aanzienlijk gezelschap, bevond, alsmede de barge van Brugge aangekomen, welke laatste almede met een groot aantal vreemdelingen van rang opgevuld was. Op hetzelfde oogenblik deden de salvo's van het geschut, het luiden der klokken, het carillon benevens het vreugde-ge-

(1) Men vond wegens dit Kanaal, onder andere, met den grootsten lof melding gemaakt in een artikel van de *Allgemeine Preussische Staats-Zeitung* van 10 October. „ Holland," werd daarin gezegd, „ was sedert langen tijd de leerschool van de wetenschap der waterwerken, en kan van dezelve de volmaakste van ouden en nieuweren tijd aanwijzen; maar het werk waarvan wij hier spreken moet alles, wat men in dit vak gezien heeft, overtreffen."

juich der menigte, welke de kaden bedekte, zich vernemen. Niet zoodra was het eerste vaartuig, *Willem de Eerste* genaamd, onder bevel van den Kapitein *Delahaye*, de deuren van het dok binnengelopen, of de bargen voeren insgelijks door de opening van het nieuwe Kanaal naar binnen, waarop acht andere, zoo vreemde als inlandsche, vaartuigen, alle prachtig met vlaggen versierd, op eene statelijke wijze mede binnen voeren. Terwijl dit plaats had voerden de muzijkanten van het 6de bataillon infanterie, welke zich aan boord der barge bevonden, verscheidene muzijkstukken uit, en lieten die des genootschaps rhetorica, in feestelijken dosch pralende en zich aan boord van den *Willem den Eersten* bevindende, op deze gelegenheid toepasselijke gezangen hooren. Aan boord van een ander vaartuig, *de Waakzaamheid*, bevonden zich de muzijkanten der boogschutters van St. Andries, welke van tijd tot tijd fanfares aanhieven. De muzijk werd, toen de Gouverneur voet aan wal zettede, door de algemeene luide kreet van *leve de Koning!* en het herhaald gejuich der ingezetenen, als het ware, verdoofd, wordende als toen door den voormelden Gouverneur, in naam van Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken en van den Waterstaat, een bezoek afgelegd bij den Heer *Goudriaan*, Inspekteur-Generaal van dit departement. Z. Exc. beschouwde aldaar met ongemeene voldoening het van mahonijhout vervaardigd model, hetwelk alle de waterkundige werken tot in de kleinste bijzonderheden vertoonde, onder bestuur van dezen bekwamen waterbouwkundigen, te Ostende vervaardigd. Het bezoek afgelegd zijnde kwam een aantal van 100 sloepen, alle op eene smaakvolle wijze versierd, den Gouverneur en het overig gezelschap, waaronder zich eene luisterrijke en aanminnige vrouwenschaar bevond, afhalen, waarna men dezen schitterenden en bekoorlijken stoet tot den contre-dam zag roeijen, ten einde aldaar het waterwerktuig in beweging te zien, waardoor het zoete water in

het dok tot eene hoogte wordt gehouden, welke het indringen van het zoute water volkomen belet. — In de haven terug gekomen zijnde noodigde de regering den Gouverneur op een', op het stadhuis aangerigten, maaltijd, welke door de voornaamste burgerlijke en militaire autoriteiten bijgewoond en, door de tegenwoordigheid der dames, niet weinig werd opgeluisterd. Ten 8 ure des avonds begaf zich de Gouverneur wederom aan boord zijner barge, wordende, op het oogenblik zijns vertreks, met salvo's der artillerie en een nogmaals herhaald geroep van *leve de Koning!* begroet. Gedurende den geheelen dag leverde de straten en kaden der stad, door den grooten toevloed van ingezetenen en vreemdelingen, eene zeer fraaije en ongemeen levendige vertooning op. Des nachts voerden men onderscheidene muzijk-partijën op het water uit, terwijl dit heugelijkvol ks-feest, zijnde het luisterrijkste hetwelk men zich konde herinneren immer te Ostende gezien te hebben, eerst met het aanbreken van den volgenden dag eindigde.

Monument voor *C. Bruinings.* In de maand December werd, van Gouvernementswege, voldaan aan een besluit, hetwelk in den jare 1806, door het toenmalig bestuur was genomen, strekkende tot oprigting van een eenvoudig min kostbaar marmer gedenkteeken, voor den beroemden Waterbouwkundigen *Christiaan Bruinings*, in leven Direkteur-Generaal van de rivier- en zee-werken der Bataafsche Republiek, en in het jaar 1805 overleden. — Op zijn graf, in de Groote Kerk te Haarlem, was een marmeren zerk alleen met zijnen naam gelegd, terwijl het bedoelde gedenkteeken voor dezen verdienstelijke man aan de naaste pijlaar was aangebragt. Hetzelve was geheel van wit marmer vervaardigd, en bestond uit een voet-stuk met eene fraai bewerkte en met gulden krans omgevene lijkvaas. Op het voetstuk leest men deze woorden:

MDCCCXX
Van Wege den Staat Opgerigt
Ter Nagedachtenis
van
CHRISTIAAN BRUININGS
Neerlands Raad en Beschermer
tegen het woeden der Zee en
het geweld der Streomen.
Overleden den 16den Mei 1805.

Ter wederzijde van dit opschrift ziet men een genietje, hebbende in de eene hand eenen krans en in de andere eene omgekeerde uitgedoofde fakkel. — Dit gedenkteeken, door den bekwamen *Gabriel* bearbeid, strekt tot waarborg, dat Nederland de verdiensten van dien harer medeburgers, welke zich, gedurende eene reeks van veertig jaren, in onderscheidene betrekkingen, omtrent het physiek bestaan des Lands zoo verdienstelijk had gemaakt, steeds in zegenende nagedachtenis zal blijven houden.

Tot leden der Provinciale Kommissiën van Geneeskundig onderzoek en toevoorzigt werden achtervolgens door Z. M. benoemd, de Heeren: *N. Mouvet*, in plaats van wijle den heer *Louis*, te Namen; . . *Brouwer*, in plaats van den heer *S. Fockema*, eervol ontslagen, te Leeuwarden; *S. Stratingh*, in plaats van wijle den heer *J. Uilkens*, te Groningen; *N. Clasen*, in plaats van wijle den heer *J. Arnould*, te Luxemburg; *A. F. van den Dries*, in plaats van wijle den heer *Bolsius*, te 's Hertogenbosch; *C. B. Tilanus*, in plaats van den heer *J. van Munster*, te Arnhem; *P. Alma*, in plaats van den heer *A. Lauwerenburgh*, overleden, en *F. Jas*, in plaats van wijle den heer *D. van Geischer*, te Amsterdam. Benoemingen voor de geneeskundige Kommissiën.

Prijsbehaling bij de Provinciale Kommissie te Amsterdam.

Door de Provinciale Kommisfie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt te Amsterdam, werd, op de door haar haar ten verleden jare voorgeftelde vraag: „ welke zijn de oorzaken dat drenkelingen, verftikten en verhangenen, na uit den fchijndood tot het leven teruggebragt te zijn, dikwerf kort daarna eene prooi van den wezenlijken dood worden; en welke middelen zijn tot voorkoming van dit ongeval aan te wenden?" de uitgeloofde eereprijs toegewezen aan den Heer *J. H. Schouten*, Med. Doct. te Amfterdam en lid van het aldaar gevestigd heelkundig genootfchap.

Maatregelen bij het ontftaan van ziekten in Zuid-Braband en Antwerpen.

De doelmatigheid der geneeskundige inrigtingen in dit Rijk bleek, onder andere, in de maand December, bij het ontftaan van onderfcheidene kwaadaardige ziekten in eenige gemeenten tusfchen Vilvoorden en Mechelen, als een gevolg van ellende en verregaande morfigheid, welke, door de zorg van het Gouvernement en bijzonder aangewende moeite, fpoedig geftuit werden.

Reglement voor den geneeskundigen dienst in Nederlands Indiën.

Voor den burgerlijken Geneeskundigen dienst in Nederlands Indiën werd, op den 11den April dezes jaars, door den Gouverneur-Generaal in Rade gearresteerd het navolgend reglement:

Art. 1. Het toeverzigt over de geregelde uitoefening van den geneeskundigen dienst in Nederlands Indiën, met uitzondering van alles wat tot 's lands militairen dienst betrekking heeft, zal zijn gevestigd in een' ambtenaar onder den titel van *Kommisfaris voor den civielen geneeskundigen dienst*, welke een Medicinae Doctor zal moeten zijn.

2. Dezelve zal zorgen, dat de genees-, heel- verlos- en artsenij-kunde op eene geregelde wijze door bevoegde perfonen worde uitgeoefend, en dat de daartoe bestaande verordeningen ftiptelijk worden nagekomen.

3. Dezelve zal belast zijn met het onderzoek omtrent de bekwaamheid en bevoegdheid van alle perfonen, welke eenige genees-, heel-, verlos- of artfenijkundige praktijk uitoefenen, of zich in het vervolg tot dat einde willen vestigen; met het toevoorzigt over alle geneeskundige inrigtingen en gestichten en de voor den

genees- en heelkundigen dienst bij dezelve aangestelde ambtenaren.

4. Hij zal zich in het bijzonder bekend maken met alle openlijke ziekenhuizen, zonder onderscheid, en derzelver inrigting, en aan het gouvernement de verbeteringen voordragen, welke hij zal vermeenen, dat in dezelve behoorden te worden gemaakt.

5. Hij zal voor alle geneeskundige ambtenaren, alsmede voor de openlijke ziekenhuizen, voor dewelke bij vorige verordeningen geene of onvoldoende instructiën zijn gearresteerd, de noodige bepalingen ontwerpen, en aan den Gouverneur-Generaal voordragen.

9. Hij zal aan den Gouverneur-Generaal alle zoodanige voorstellen doen, als welke tot instandhouding eener goede uitoefening der geneeskunde in alle derzelver deelen dienstig zijn; ook zal hij, met het einde van ieder jaar, aan den Gouverneur-Generaal een algemeen verslag van den staat der geneeskunde in Nederlands Indië indienen.

7. Hij zal tot voorschreven einde eene geregelde briefwisseling met de residenten en andere plaatselijke besturen onderhouden, dewelke zullen verpligt zijn, hem alle berigten en inlichtingen te doen toekomen, die hij zal verlangen, en die tot eene goede vervulling zijner werkzaamheden zullen dienstig zijn.

8. Hij zal eens in het half jaar een reis doen over het eiland Java, ten einde in persoon op alle plaatsen onderzoek te doen, omtrent alles wat tot de uitoefening van de geneeskunde betrekking heeft, en bij die gelegenheid de openlijke ziekenhuizen, alsmede de apothekers-winkels inspekteren, en de geneesmiddelen en heelkundige werktuigen bij de plaatselijke heelmeesters op kleinere plaatsen onderzoeken.

9. Indien op eene plaats eene algemeene of aanstekende ziekte mogt ontstaan, zal de resident verpligt zijn zulks dadelijk ter kennis te brengen van den kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst, die zich, indien mogelijk, naar eene zoodanige plaats zal begeven, omtrent den aard der ziekte behoorlijk onderzoek doen, met den resident voorloopig de middelen tot wering eener verdere verspreiding der ziekte beramen, en dezelve vervolgens, met een verslag aangaande zoodanige ziekte, aan den Gouverneur-Generaal voorstellen.

10. Hij zal aanteekening houden van den staat van gezondheid der ingezetenen, van den aard en de uitwerking der meest geheerscht hebbende ziekten, voorts-

omtrent de genees-middelen, bij de inlanderen in gebruik, onderzoek doen, en omtrent alle zoodanige bijzonderheden, als hij voor de verdere beoefening der geneeskunde in deze gewesten nuttig en leerzaam zal oordeelen, ten einde daarvan een algemeen verslag aan het gouvernement en tot algemeen onderrigt van het publiek te kunnen aanbieden.

11. Voor de residentiën of plaatsen, alwaar zulks uit hoofde van het meerder aantal van personen, die aldaar eenige geneeskundige praktijk uitoefenen, mogt noodig geoordeeld worden, zal eene plaatselijke kommissie van geneeskundig onderzoek en toeverzigt zijn aangesteld.

12. Deze kommissiën zullen hunne rapporten en berigten, overeenkomstig de afzonderlijke instructie voor dezelve vast te stellen, aan den kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst, alsmede aan den resident, mededeelen.

13. De voornoemde plaatselijke kommissiën zullen al verder aan den kommissaris voornoemd dienen van berigt, consideratiën en advies, op alle stukken die hij haar tot dat einde zal toezenden.

14. De kommissaris voornoemd zal toezien of in de hoofdplaats en overal, waar zulks voor het welzijn der ingezetenen, en tot ondersteuning der behoeftigen zal nuttig geoordeeld worden, het noodig aantal van geneeskundige ambtenaren, als doctoren, heel- en vroedmeesteren of vroedvrouwen en apothekers zijn aangesteld, en daaromtrent de noodige voordragten doen aan den Gouverneur-Generaal.

15. Op plaatsen, alwaar ten dienste van het aldaar liggend garnisoen een officier van gezondheid, doch geen ander genees- of heelmeester gevestigd is, zullen de zieken, geene militairen zijnde, mede door voorschreven officier van gezondheid, doch voor hunne eigene rekening worden behandeld; dezelve zal almede de behoeftige zieken en gekwetsten, voorts ook de gevangenen, welke geene militairen zijn, en welke ten koste van den lande zullen moeten verpleegd worden, of bij welke hij door het plaatselijk bestuur mogt worden geroepen, gratis onder zijne behandeling nemen, en de noodige geneesmiddelen aan dezelve uit 's lands voorraad mogen toedienen, zoo als bij besluit van den 13den Maart 1810 No. 3, is bepaald. Laatstelijk zal bij ook verpligt zijn geregtelijke schouwingen, op verlangen van het plaatselijk bestuur te doen, en daarvan rapport in te dienen.

16 Bijaldien een der geneeskundige ambtenaren, hetzij door wangedrag, hetzij door verkeerde behandeling der lijders, uit verregaande onkunde begaan; zich zijne post onwaardig mogt maken, zal daarvan door den resident aan den kommissaris worden kennis gegeven, die na behoorlijk onderzoek en naar bevinden aan den Gouverneur-Generaal zal adviseren, of aan zoodanige persoon al of niet de praktijk zal blijven toevertrouwd.

17. Een der geneeskundige ambtenaren, uit zijnen dienst verlangende ontslagen te worden, zal zijn verzoek aan den resident voordragen, die hetzelve aan den kommissaris voornoemd zal inzenden, ten einde door dezen daaromtrent een voorstel aan den Gouverneur-Generaal zal kunnen worden gedaan.

18. Geen der geneeskundige ambtenaren zal zich van de plaats of het arrondissement, waarvoor hij is aangesteld verwijderen, zonder daarvan kennis aan het plaatselijk bestuur te hebben gegeven, en van hetzelve vergunning te hebben bekomen.

19. Niemand zal vermogen eenige genees-, heel-, verlos- en artsenijmeng-kundige praktijk uit te oefenen, zonder daartoe eene akte van toelating, en vervolgens uitdrukkelijke vergunning van den Gouverneur-Generaal, op daartoe gedane voordragt van den kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst, te hebben ontvangen.

20. De voornoemde akte van toelating zal worden afgegeven door den kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst, nadat dezelve zich van de genoegzame bekwaamheid en kunde dier personen zal hebben verzekerd, hetzij door het viseren van derzelver getuigschriften, hetzij door dezelven een examen voor eene daartoe gestelde, of te benoemen, kommissie te hebben doen afleggen.

21. Het voornoemde examen zal worden afgenomen door eene plaatselijke kommissie van geneeskundig onderzoek en toeverzigt, of door eene kommissie, welke door den kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst tot dat einde zal worden benoemd, en ingevolge eene instructie door den kommissaris te ontwerpen; zullende de voornoemde kommissiën verpligt zijn, van het gehouden examen, onmiddelijk na den afloop van hetzelve, aan voornoemden kommissaris, een volledig en omschreven rapport in te zenden.

23. Het zal den kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst vrijstaan, des verkiezende aan alle aan-

mina-deel te nemen; zullende de plaatselijke kommissie verpligt zijn, den kommissaris voornoemd vroegtijdig van een te houden examen kennis te geven.

23. De heel- of vroedmeesters zullen zich niet mogen bezig houden met de behandeling van eenige inwendige ziekte, zonder daartoe voor eene bepaalde plaats opzettelijk vergunning te hebben verkregen; zullende zij evenwel gehouden zijn in gevaarlijke ziekten, met een geneesheer te raadplegen.

24. Alle diegenen, welke bevonden worden tegen het in het voorgaande artikel gestelde gehandeld te hebben, zullen voor den resident ontboden en gecorrigeerd worden, en indien zij na eene waarschuwing zich andermaal aan overtreding hebben schuldig gemaakt, in eene boete van *vijftig guldens* vervallen zijn.

25. Alle personen, tot de genees-, heel-, vroed- of artsenijmengkundige praktijk toelating verkregen hebbende, zullen gehouden zijn:

1°. Ten allen tijde aan den voornoemden kommissaris zoodanige berigten te geven, als deze van hen, aangaande de door hen behandelde ziekten, en wat al verder tot hunne kunstoefening betrekkelijk is, zal verlangen.

2°. Geregelde aanteekeningen te houden over alle hunne zieken, genezenen, overledenen en den aard der ziekten.

3°. Bij het ontstaan van besmettelijke ziekten, dadelijk daarvan berigt te geven aan het plaatselijk bestuur, hetwelk zulks verder ter kennis van den kommissaris voornoemd zal brengen.

26. Op plaatsen, alwaar geen apotheken gevestigd zijn, zal het aan den aldaar praktiserenden genees- of heelmeester vergund zijn, om, indien hij zulks mogt goedvinden, de geneesmiddelen, door hem benoodigd, uit 's lands magazijn aan te vragen, op den voet zoo als bij besluit van den 13den Maart 1818, No. 3, is bepaald.

27. Het zal aan geen genees-, heel- of vroedmeesteren, of vroedvrouwen vergund zijn in steden, alwaar een apotheek gevestigd is, geneesmiddelen te bereiden of te leveren, uitgezonderd in gevallen, waarin dadelijke hulp mogt vereischt en het verlangde geneesmiddel uit de gevestigde apotheken niet spoedig genoeg kan verkregen worden; zullende zich deze uitzondering echter tot de eerste visite van den genees-, heel- of vroedkundigen moeten bepalen.

28. In plaatsen, alwaar een of meer apotheken gevestigd zijn, zullen de genees-, heel- en vroedkundigen geen aandeel in eene apotheek mogen hebben, en zullen diegenen, welke bevonden worden hiertegen te hebben gehandeld, in eene boete vervallen van *een honderd guldens*, voor de eerste maal, en bij herhaalde overtreding zal het aan dezelven verboden zijn, verder eenige gees-, heel- of vroedkundige praktijk uit te oefenen.

29. Alle geneesheeren, heel- en vroedmeesteren zullen gehouden zijn de recepten, door hen voorschreven, te onderteekenen, en daarop den datum, den naam van den zieken, en de wijze van gebruik te stellen.

30. Alle personen, die de verloskunde uitoefenen, zullen gehouden zijn aan den resident naauwkeurige lijsten in te zenden van de verlossingen, door hen gedaan, en van het aantal geboren kinderen, met opgave van alle bijzonderheden, welke door den resident aan den kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst zullen worden toegezonden.

31. De apothekers zullen de meeste zorg dragen, dat hunne winkels behoorlijk ingerigt en van alle geneesmiddelen, zoo enkelvoudige als zamengestelde, voorzien zijn, die in de *Pharmacopoea Batava* zijn opgegeven en beschreven.

32. De apothekers zullen almede gehouden zijn, zoodanige andere geneesmiddelen in hunne winkels te houden, die niet in de *Pharmacopoea Batava* zijn opgegeven, doch door de praktiserende geneesheeren verlangd worden, mits deze zoodanige geneesmiddelen vroegtijdig aan den apotheker opgeven.

33. De voorschriften in de *Pharmacopoea Batava* bevat, en die der genees- en heelkundigen, zullen door de apothekers stiptelijk moeten worden opgevolgd, zonder dat deze zich eenige verandering in dezelve hoegenaamd zullen mogen veroorlooven.

34. Alle dozen, potten, glazen en vaatwerken, welke tot de bewaring van enkelvoudige of zamengestelde geneesmiddelen gebruikt worden, zullen in alle de apotheken, na den tijd van vier maanden, nadat dit reglement zal zijn gearresteerd, moeten voorzien zijn met het opschrift, hetwelk in de *Pharmacopoea Batava* voor ieder geneesmiddel afzonderlijk is opgegeven, en waarbij nog zal moeten gevoegd worden de benaming van hetzelfde geneesmiddel, die het meest gebruikelijk is.

35. Geen geneesmiddel, van welken aard het ook

zijn moge, zal noch door de apothekers, noch door die genen aan welke het verstrekken van geneesmiddelen zal vergund zijn, mogen bewaard worden in vaatwerk uit koper, lood, of met een dier beide metalen vervaardigd.

36. Vergiften en zeer werkzame sterke geneesmiddelen, van welker toevallige verwisseling met andere schadelijke gevolgen zouden te vreezen zijn, zullen afzonderlijk of in beslotene kasten moeten geplaatst zijn.

37. De voornoemde en in het bijzonder alle geneesmiddelen, welke geheel of ten deele uit kwik, spiesglas, lood-arsenik en zilver zijn zamengesteld, voorts alle zoodanige, die in geringe gifte eene hevige werking voortbrengen, zullen niet dan op voorschrift van een' geneesheer mogen worden afgegeven.

38. Indien een of meer geneesmiddelen in de apotkers-winkels mogen ontbreken, zal de apotheker telkens en dadelijk daarvan schriftelijk kennis geven aan den stads doctor, de overige geneesheeren en heelmeesteren, en zal hij daarvan aanteekening houden op eene daartoe expresselijk in den winkel opgehangene lei.

39. De apothekers-winkels zullen tweemalen in elk jaar, hetzij door de plaatselijke of door eene andere daartoe benoemde kommissie, waarbij de kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst, des goed vindende, zal mogen tegenwoordig zijn, worden geïnspekteerd; zullende daarbij almede de plaatselijke officier van politie of een ander, door den resident daartoe benoemd, persoon moeten tegenwoordig zijn.

40. Indien uit de voorschrevene visitatie eener apotheek mogt blijken, dat in dezelve geneesmiddelen ontbreken, zonder dat daarvan, ingevolge art. 39 aan de geneesheeren en heelmeesteren is kennis gegeven, zal de apotheker in de boete van *f* 10:- voor elk ontbrekend geneesmiddel vervallen zijn. En indien eenige geneesmiddelen door de kommissie als ondeugdelijk, vervalscht of slecht bereid mogten worden afgekeurd, zal de apotheker dezelve uit zijnen winkel moeten doen wegbrengen, en, indien hij daarna mogt bevonden worden van zoodanige afgekeurde geneesmiddelen eenig gebruik te hebben gemaakt, in eene boete van *f* 20 zijn vervallen.

41. Een apotheker, meenende eenig abuis in het voorschrift van een' geneesheer of heelmeester te vinden, zal verpligt zijn daarvan aan denzelven kennis te geven, en zoodanig voorschrift niet mogen gereed maken.

42. Hetzelfde zal plaats hebben met alle recepten, welke niet leesbaar geschreven zijn, zullende bij zich noch eenige veranderingen, noch willekeurige verklaringen in zoodanige gevallen mogen veroorloven, maar omtrent zoodanige voorschriften aan den geneesheer inlichting moeten vragen.

43. De apotheker zal geene medikamenten mogen bezorgen, ten zij op de signatuur van dezelve de naam van den patiënt, met aanwijzing, zoo noodig van deszelfs woonplaats, alsmede de datum en het gebruik gesteld zijn.

44. Geen apotheker zal een recept mogen gereed maken, dan waarop de naam van den doktor, heel- of vroedmeester, die hetzelve heeft voorgeschreven, gesteld is, doch, indien de doctor, heel- of vroedmeester mogt verzuimd hebben zijnen naam daaronder te stellen, zal de apotheker dit recept wel mogen gereed maken, doch van het verzuimde aan het plaatselijk bestuur moeten kennis geven.

45. Ieder apotheker is verpligt ten minste éénen leerling aan te nemen, die door hem zal moeten worden onderwezen, in alle de wetenschappen tot de artsenijmengkunde betrekkelijk.

46. Ieder apotheker zal gehouden zijn, bij het aannemen van eenen leerling, daarvan vooraf aan het plaatselijk geneeskundig bestuur of, hetzelve niet in de plaats zijner woning bestaande, aan den resident kennis te geven; zullende een zoodanig jongeling, als leerling bij den kommissaris voor den civielen geneeskundigen dienst moeten worden ingeschreven, doch niet dan nadat aan de voorschrevene autoriteiten gebleken zij, dat dezelve goed lezen, schrijven en rekenen kan, en de eerste grondbeginselen der Latijnsche taal verstaat.

47. Geen apotheker zal eenigen adsistent of bediende in zijnen dienst toelaten, die daartoe niet vooraf een bewijs van toelating van den kommissaris voornoemd ontvangen heeft, zullende deze met het gedrag en de vorderingen van zoodanigen persoon altijd moeten bekend zijn.

48. Het provisioneel reglement voor den geneeskundigen dienst, en de uitoefening der genees-, heel-, verlos- en artsenijmengkunde in de stad Batavia en ommelanden, gearresteerd bij besluit van den 7den Maart 1817, No 16, alsmede het reglement van orde, de instructiën en bepalingen, bij besluit van den 11den April 1817, No. 13, voor de kommissie van geneeskundig onderzoek

en toeverzigt te Batavia en ommelanden, en de geneeskundige ambtenaren aldaar, gearresteerd, zullen in werking blijven, in zoo verre dezelve niet door dit algemeen reglement zijn vervallen, of daaromtrent geene nadere bepalingen zullen worden gemaakt.

49. De kommisfaris voor den civielen geneeskundigen dienst is nog belast met het algemeen toeverzigt, over al wat de koepok-inënting aangaat. Hij ontvangt dienaangaande de voorstellen van den inspekteur der koepok-inënting, zendt dezelve met zijne consideratiën aan het gouvernement, en geeft eindelijk, na van den inspekteur te hebben ontvangen het rapport, vermeld bij art. 18 van het reglement op de uitoefening der koepok-inënting, dienaangaande een volledig algemeen jaarlijksch verslag aan den Gouverneur-Generaal.

Reglement op de uitoefening der koepok-inënting aldaar.

Insgelijks werd, ten zelfde dage, door den Gouverneur-Generaal een reglement op de uitoefening der koepok-inënting uitgevaardigd, hetwelk de volgende bepalingen behelsde:

Art. 1. Het algemeen opzigt over de vaccine in Nederlandsch Indië zal aan een' inspekteur over de koepok-inënting zijn opgedragen, die aan den kommisfaris voor den civielen geneeskundigen dienst ondergeschikt zal zijn.

2. Dezelve zal, zoo door eigen onderzoek als ook door het onderhouden eener geregelde briefwisseling met de residenten en opzieners der vaccine, en laatstelijk door het inzamelen der rapporten, trachten met den staat der koepok-inënting altijd volledig bekend te zijn, ten einde de noodige voorstellen tot instandhouding der vaccine aan den kommisfaris voor den civielen geneeskundigen dienst te doen.

3. In alle residentiën zal een opziener der koepok-inënting zijn aangesteld, welke post bij voorkeur aan den plaatselijken heelmeester zal zijn opgedragen, die voor de functiën daaraan verknocht, eene billijke toelage zal genieten.

4. De plaatselijke opzieners over de koepok-inënting zullen gehouden zijn, wekelijks op eenen, daartoe bepaalden dag, in de residentie-plaats de koepok-inënting te

verrigten en daartoe een zoodanig aantal kinderen te kiezen, dat van dezelve voor eene volgende inënting altijd eenige overblijven. Hij zal verder zorgen, dat de gevaccineerde personen, bij welke de inënting niet gevat heeft, daarna andermaal worden ingeënt.

5. Voor de distrikten, verre van de woning van den opziener der vaccine afgelegen, zullen door den Resident met overleg van den opziener afzonderlijke vaccinateurs, onder het toezigt van den eerstgemelden worden aangesteld. Zij zullen vooraf door gemelden opziener in de uitoefening en de kenmerken eener welgeslaagde of niet gevat hebbende inënting worden onderwezen. Hunne bezoldiging wordt, naar gelang der plaatselijke omstandigheden en van hetgeen thans reeds bestaat, door den Gouverneur-Generaal geregeld.

6. De opziener der vaccine zal in het begin van elke maand aan den Resident verslag doen van den staat der vaccine in de geheele residentie, met opgave van het aantal der in de afgeloopene maand gevaccineerden, en met vermelding der personen, bij welke de inënting niet gevat heeft.

7. De opziener der vaccine zal, om de zes maanden, de onderscheidene distrikten der residentie doorreizen, de verrigtingen der vaccinateurs nagaan, en zich bij die gelegenheid op alle wijze van de goede uitvoering van hunnen last, alsmede van de waarheid der, door hen aan hem maandelijks ingediende, rapporten trachten te verzekeren. Na zijne terugkomst zal hij van het onderzoek, gedurende zijne reis gedaan, een verslag aan den resident indienen. Tot goedmaking der reiskosten zal aan hem, voor den tijd dat hij zich op reis zal bevinden, dagelijks eene som van *vier en een halve gulden* worden toegestaan.

8. De Inspekteur zal zorgen dat naar de plaatsen binnen Java gelegen, alwaar de koepok-inënting niet wordt uitgeoefend, of alwaar dezelve mogt hebben opgehouden, de koepok-stoffe met de vereischte zorgvuldigheid ingezameld en opgesloten, werde verzonden, ten zij de overplanting der vaccine derwaarts onmiddellijk door overzending der gevaccineerde personen zoude doenlijk zijn.

9. De rapporten, bij Art. 6 en 7 vermeld, zullen door den resident, die dezelve met zijne aanmerkingen zal doen verzeld gaan, aan den Inspekteur der koepok-inënting worden ingezonden.

De Resident zal in het bijzonder nagaan, of het aantal der gevaccineerden eene regelmatige, en met de bevolking en het aantal geborenen geëvenredigde, uitoefening der vaccinatie te kennen geeft.

10. Alle genees- en heelkundigen, in deze kolonie aangesteld, zullen gehouden zijn, met het begin van ieder jaar, aan den Resident opgave te doen van het aantal der, door hen in het jongst afgeloopen jaar gevaccineerde, personen, met opgave van zoodanige bijzonderheden, als zij, ter volledigmaking van een algemeen verslag van den staat der vaccinatie in het afgeloopen jaar, zullen dienstig oordeelen; wordende wijders ook alle partikuliere genees- en heelkundigen tot het mededeelen van zoodanige opgaven uitgenoodigd.

11. Wanneer zich in eene plaats de natuurlijke kinderziekte mogt openbaren, zal zulks dadelijk aan den vaccinateur en door dezen aan het bestuur der plaats en aan den opziener der vaccine, alsmede door den opziener aan den resident worden bekend gemaakt, ten einde door laatstgenoemde de noodige maatregelen tot afwering eener verdere verspreiding der ziekte zullen kunnen genomen, en de inwoners der plaatsen, die daaraan het meest zijn blootgesteld, gewaarschuwd worden.

12. Zoodra de kinderziekte zich in eenig huis openbaart, zullen geene kinderen uit zoodanig huis op school worden toegelaten.

13. Wanneer de koepok-stoffe in eenig distrikt mogt verloren gaan, zal de vaccinateur daarvan dadelijk kennis geven aan de opziener der vaccine, die, met assistentie van den resident, zal zorgen, dat de vaccine uit een der naastbijgelegene distrikten door onmiddellijke overinënting wederom worde ingevoerd; zullende, indien mogt bevonden worden, dat de vaccinateur in deze is nalatig geweest, aan denzelven geen traktement worden toegekend voor den tijd, waarop de koepokinënting niet is uitgeoefend.

14. De vaccinateurs zullen niet vermogen, onder wat voorwendsel hoegenaamd, eenige belooning, geld of gelds-waarde, voor de, door hen verrigte, vaccinatie te eischen.

15. De vaccinateurs, die zich aan eenig pligtverzuim hebben schuldig gemaakt, hetzij door de vaccine in hun distrikt te hebben doen ophouden, zonder daarvan voldoende redenen te kunnen opgeven, hetzij

door onnaauwkeurige of valsche rapporten aan den opziener te hebben ingediend, zullen door den resident dadelijk uit hunne post ontzet, en verder naar bevind van zaken gestraft worden; terwijl van dit ontslag dadelijk door den resident aan den inspekteur zal worden kennis gegeven. Inmiddels zal in zoodanig distrikt, in hetwelk de post van vaccinateur, hetzij op gemelde hetzij op eenige andere wijze is opengevallen, door den vaccinateur van het naastbijgelegen distrikt de koepokinënting verrigt worden, die daarvoor de beide traktementen zal genieten, tot dat in de vervulling van den openstaande post zal zijn voorzien. Wanneer echter de vaccinateurs, zoo als in sommige residentiën plaats heeft, den titel van *Mautrie* voeren, of anderzins vallen in de termen, om door het gouvernement van akten van aanstelling te worden voorzien, zullen zij niet door den resident ontslagen maar blootelijk, wanneer daartoe termen zijn, gesuspendeerd kunnen worden, onder kennisgave van het voorgevallen aan den Gouverneur-Generaal.

16. De bestuurders van weeshuizen, armenhuizen en alle andere gestichten, die door de algemeene of plaatselijke kas onderhouden worden of uit dezelve eenigen onderstand genieten, zullen verpligt zijn alle kinderen welke in gemelde huizen zijn opgenomen en de kinderziekte nog niet gehad hebben en ook niet gevaccineerd zijn, door den vaccinateur der plaats te doen vaccineren.

17. De Gouverneurs, Residenten en plaatselijke Kommandanten zullen zorgen, dat geene personen, door de natuurlijke kinderziekte aangetast, uit de plaats hunner residentie naar eene andere plaats, hetzij te water, hetzij te lande, worden overgevoerd.

18. Zij zullen almede onderzoek laten doen, of op de schepen, die in eene haven hunner residentie aankomen, een of meer personen met de kinderziekte besmet zijn en aan zoodanige personen niet vergunnen het schip te verlaten, zonder dat, ter voorkoming van besmetting, de noodige maatregelen genomen zijn.

19. De Inspekteur der koepok-inënting zal eens in het jaar eene reis doen over het eiland Java, ten einde in persoon op alle plaatsen onderzoek te doen naar hetgeen de vaccine en derzelver geregelde uitoefening aangaat. Na deze inspectie volbragt te hebben, zal hij uit zijne eigene aanmerkingen, en uit de maandelijksche

rappotten, welke hij van de refidenten ontvangt, met het begin van ieder jaar een volledig verflag opmaken, van den ftaat der vaccine gedurende het afgeloopen jaar, en hetzelve aan den Kommisfaris voor den civielen geneeskundigen dienst inzenden.

Bij eene refolutie van den zelfden dag werden de functiën van Infpekteur over de koepok-inënting opgedragen aan Dr. *C. L. Blume*, adjunkt bij den Direkteur tot de zaken van landbouw, kunften en wetenfchappen.

Verflag wegens den ftaat der koepok-inënting in O. I.

Aangaande den ftaat der koepok-inënting op Java werd door den Heer *Reinwardt*, Direkteur tot de zaken van landbouw, kunften en wetenfchappen, aan den Gouverneur-Generaal het volgend, hoogst belangrijk, verflag ingezonden:

Eene korte fchets van den ftaat *der koepok-inënting* in deze gewesten, bijzonder gedurende de beide laatfte jaren 1818 en 1819 zal den inhoud uitmaken van het rapport, hetwelk ik bij deze de eer heb Uwe Excellentie aan te bieden.

Uwe Excellentie zal daaruit met groot genoegen ontwaren, dat dit heilzaam voorbehoedmiddel tegen eene der verderfelijkfte kwalen, die de maatfchappij treffen kan, op vele plaatfen dezer koloniën reeds op eene voldoende wijze aangewend, en aldaar met al de zorg en oplettendheid onderhouden wordt, welke eene opregte belangftelling in een zoo gewigtig onderwerp, getrouwe vervulling van welbefefden pligt en ware menschlievendheid kenfchetfen.

Evenwel mag ik aan Uwe Excellentie ook niet ontveinzen, dat dit verflag als nog dien algemeen gunftigen uitslag niet zal doen kennen, die door de middelen, welke ter invoering op alle plaatfen eener geregelde en allezins voldoende vaccinatie aangewend worden, bedoeld is. Gedeeltelijk en in onderfcheidene oorden, blijven ook thans nog de hinderpalen ftand houden, die, hetzij over het algemeen en zelfs in Europa, de algemeene verfpreiding der koepok-inënting hebben in den weg geftaan, hetzij meer bijzonder in plaatfelijke en andere omftandigheden gelegen zijn.

Wat aanbelangt de eerste, tot welke voornamelijk gehechtheid aan het oude, afkeer voor nieuwigheid, bijzondere begrippen, verkeerde uitlegging en toepassing van godsdienstige en andere instellingen, alsmede ouderlijke bezorgdheid, door schijnbaar ligchamelijk leed opgewekt, moeten worden gerekend, hebben deze ook hier de goede zaak tegengewerkt, en doen zij zich ook thans nog bespeuren; het verdient niet te min opmerking, dat derzelver invloed nimmer zoo algemeen noch aanhoudend is geweest, als misschien het voorbeeld van andere gewesten en de bekende denkwijze en geaardheid der inlanderen alhier hadden doen verwachten. Wij kunnen veel eerder van deze roemen, dat de invoering der koepok-inënting onder hen veel spoediger heeft kunnen tot stand gebragt worden, en dat de overtuiging van derzelver nuttigheid en noodzakelijkheid onder hen veel eerder heeft veld gewonnen, dan bij eenige der beschaafde natiën van Europa heeft plaats gehad. Deze laatstgenoemde waren daarenboven reeds door de inënting der natuurlijke kinderziekte tot deze nieuwe uitvinding voorbereid, en alles afdoende ontegenzeggelijke bewijzen, door de grootste verscheidenheid van proefnemingen verkregen, verstrekten aan deze latere ontdekking ter aanbeveling; en evenwel werden vele jaren vereischt, om aan dezelve de tegenwoordige algemeenheid te geven.

Tot de meer bijzondere oorzaken, die hier te lande de uitbreiding der vaccinatie hebben tegen gehouden, moet in de eerste plaats de bijzondere luchtgesteldheid en derzelver invloed op de verandering der koepok-stoffe genoemd worden. Het schijnt namelijk, dat de vaccine spoediger in deze gewesten, dan in gematigde luchtstreken, haar werkzaam vermogen verliest, en dat zulks, niettegenstaande alle voorzorgen, veelvuldig plaats heeft bij de overzending van dezelve naar afgelegene plaatsen. Eene onmiddellijke inënting is dus hier meer dan elders noodzakelijk; de meerdere moeijelijkheid, die daarmede in vele gevallen gepaard gaat, en dikwerf ook gebrek aan een genoegzaam aantal voorwerpen, hebben veelal de invoering of instandhouding der vaccinatie op afgelegene plaatsen belet.

De verre afstand van vele plaatsen heeft het almede aan de Europische genees- en heelmeesteren ondoenlijk gemaakt, om overal en altijd een waakzaam oog op de behoorlijke uitoefening dezer kunstbewerking te houden, en de mindere kunde van sommige vaccinateurs in het

erkennen eener welgeslaagde inënting, moet even zeer het vertrouwen op de veiligheid van dit behoedmiddel hebben verzwakt, als door de mindere activiteit van andere, het algemeen gebruik van hetzelve zal belet zijn.

Benevens het aangehaalde mogt ik, niet zonder diep gevoel van leedwezen, nog andere oorzaken van tegenkanting ontwaren, die voorzeker nog meer, dan de reeds vermelde, aan de koepok-inënting in den weg staan. Zorgeloosheid van vele ingezetenen, en gebrek aan ijver bij andere ter bevordering van het goede hebben, zelfs in eene zaak van zulk een groot aanbelang, niet onopgemerkt kunnen blijven. Andere hebben alleen door het kwaad zelf, wanneer het zich oogenschijnlijk vertoonde, of zelfs reeds slagtoffers zijner woede had weg gesleept, uit hunnen diepen slaap van onverschilligheid kunnen opgewekt, en tot opvatting der wapenen tegen hetzelve, kunnen worden bewogen.

Niettegenstaande deze aanmerkelijke verhinderingen bedraagt toch het getal der in het jaar 1818 gevaccineerde personen, uit de daarvan bij mij voorhanden lijsten opgemaakt, een aantal van 50,420 en dat der in 1819 gevaccineerden 55,328 personen, hetgeen, indien men op de voorhandene lijsten van bevolking der plaatsen, van waar deze rapporten ontvangen zijn, slechts eenigzins kan staat maken, eene evenredigheid van gevaccineerden tot het aantal der inwoneren op die plaatsen door elkander genomen, uitmaakt, gelijkstaande met *een* tot *zestig* in 1818 en *een* tot *negen en veertig* in 1819.

Onder deze opgave hebben om de, hierna te melden, redenen, de residentiën Bantam, Soerakarta, Banjouwangie en het eiland Madura, niet kunnen worden begrepen.

Doch veel gunstiger vertoont zich deze uitslag ten aanzien van de residentiën, alwaar *de vaccinatie* op eene meer geregelde wijze is uitgeoefend en onderhouden, en waaromtrent de rapporten, van daar ontvangen, voor de meest naauwkeurige mogen worden gehouden. *Zoodanig* zijn de Preanger Regentschappen. Het getal der gevaccineerden in dezelve, in het jaar 1818, bedraagt 6074 personen, hetwelk nagenoeg één veertigste gedeelte der bevolking in deze landen, zoo als dezelve in 1819 is opgegeven, uitmaakt, en alzoo zeer nabij het getal der geborenen komt, zijnde hetzelve volgens die zelfde opgave, het 39ste gedeelte. In 1819 bedroeg aldaar het

getal der gevaccineerden 7238, zijnde nagenoeg het 34ste gedeelte der bevolking.

En mag men al verder eenigen staat maken op de lijsten, die ten grondslag eener soortgelijke berekening voor andere residentiën gediend hebben, dan bedraagt het aantal der in hetzelfde tijdvak gevaccineerden;

	in 1818,	in 1819,
In Cheribon	het 143ste	het 34ste
Tagal	„ 100ste	„ 119de
Pakkalongang	„ 29ste	„ 29ste
Samarang	„ 32ste	„ 41ste
Rembang	„ 22ste	„ 26ste
Grissee	„ 45ste	„ 44ste
Sourabaya	„ 17de	„ 21ste
Passarouang	„ 24ste	„ 23ste
Probolingo	„ 40ste	„ 19de

gedeelte der geheele bevolking in deze residentiën.

Bij alle deze berekeningen, is slechts het aantal van zoodanige gevaccineerden in aanmerking genomen, bij welke de inënting met eene gunstige uitwerking is verrigt.

Het is billijk, dat ik hierbij loffelijke vermelding doe van de superintendentie der vaccine en vaccinateurs, die door onafgebroken zorg en ijver de instandhouding en meerdere verspreiding der koepok-inënting bevorderd, en de rapporten hunner verrigtingen aan mij regelmatig maandelijks hebben toegezonden. De superintendent in de Preanger regentschappen en in de residentie Cheribon *A. de Wilde*, een man, die zich omtrent de bevordering der koepok-inënting op Java, waarlijk zeer verdienstelijk heeft gemaakt, zijnde gedurende den tijd zijner superintendentie een aantal van 34,049 personen met een volkomen gunstig gevolg ingeënt; wijders de heer *Korts*, te Grissee, door wiens medewerking de koepokstoffe, na dezelve van Mauritius, door den heer *Cauffre* het eerst op Java in het jaar 1805 was overgebragt, in de residentie Grissee algemeen is ingevoerd en onderhouden; voorts de heeren *Vogel* te Pakkalongang, *A. van Geesbergen* te Samarang, *C. Pynaker* te Rembang en *S. Q. Z. Morgenstern*, te Passarouang.

In de residentie Batavia heeft de geregelde voortgang en instandhouding der vaccine, gedurende de beide laatste jaren, grooten tegenstand gevonden in de afkeerigheid der inlanderen tegen deze kunstbewerking en gedeeltelijk ook in het gemis van algemeene medewerking, waartoe het verzuim der vrije ingezetenen, om hunne lijfeigenen

en bedienden ter inënting aan te bieden, mede mag worden gerekend. Meermalen heeft het aldaar den stads-geneesheer en heelmeester aan de noodige voorwerpen ter overplanting der vaccine, op de daartoe gestelde dagen ontbroken, zoodat, niettegenstaande alle de door hen met medewerking van het plaatselijk bestuur, aangewende moeite, deze teleurstelling vele malen een verlies der vaccine heeft ten gevolge gehad. Echter is de vaccinatie in de hoofdplaats zoowel, als in de ommelanden thans wederom op eenen geregelden voet in werking, en wij mogen ons vleijen, dat zij aldaar, door de krachtdadige medewerking van den resident, bij voortduring zal kunnen worden aangehouden.

In de residentie Bantam hebben de menigvuldige pogingen, door den resident en plaatselijken heelmeester ter invoering der vaccinatie aldaar aangewend, ook nog den gewenschten uitslag moeten missen. Ik vlei mij echter dat ook aldaar aanmoediging en verdere maatregelen de omstandigheden weldra zullen doen ophouden, die de goede oogmerken der voornoemde personen tot hiertoe hebben verijdeld.

In de residentie Buitenzorg heeft de vaccinatie tamelijk kunnen worden onderhouden en zal aldaar thans al meer toenemen, nu almede voor de afgelegene distrikten vaccinateurs zijn aangesteld.

In de Kadoe behooren almede nadere voorzieningen te worden daargesteld, ten einde in deze zoo volkrijke residentie op de krachtdadigste wijze de groote gevaren af te wenden, waarmede derzelver inwoneren, nog in het verleden jaar, door de natuurlijke kinderziekte zijn bedreigd geworden. Van de algemeene gunstige gezindheid der ingezetenen om de koepok-inënting aldaar op alle wijze bevorderlijk te zijn, heeft een berigt van den resident mij de verzekering gegeven.

Dat de koepok-inënting ook te Soerakarta eenen tijd lang heeft opgehouden, moet alleen aan het overlijden van den verdienstelijken heelmeester aldaar, wijlen den heer *Senstius*, worden toegeschreven, die, niettegenstaande de groote tegenkantingen, welke hem daar ter plaatse in den weg stonden, echter geene middelen heeft onbeproefd gelaten, om aan de inlanderen de voordeelen der vaccinatie te doen kennen, gelijk hij dezelve dan ook onder hen eenen geruimen tijd heeft kunnen onderhouden.

De talrijke bevolking van Djocjocarta heeft het geringe aantal van niet meer dan 164 personen opgeleverd,

die aldaar in het jaar 1818 zijn gevaccineerd; en in het laatst verloopen jaar schijnt deze kunstbewerking aldaar geheel onuitgeoefend te zijn gebleven. Zelfs opzettelijke tegenwerking heeft zich hier tegen de voortplanting der vaccinatie verzet. En evenwel heeft het ook hier niet aan alle gepaste middelen van overreding en overtuiging van de zijde van den resident en van den plaatselijken heelmeester ontbroken. Wij vinden hier vooral een nieuw bewijs van de moeijelijkheid, om den inlander de voordeelen zelfs der nuttigste uitvindingen te doen deelachtig worden, wanneer daartoe niet eene verlichte denkwijze der personen, die eenen meer onmiddellijken invloed op de volksmenigte uitoefenen, de behulpzame hand biedt.

De post van heelmeester in de residentie van Japara en Joan nog niet hebbende kunnen vervuld worden, zóo mag zulks als eene voorname oorzaak worden aangemerkt, dat aldaar de koepok-inënting heeft opgehouden.

Op Madura blijft daarentegen eene klaarblijkelijke halsstarrige vooringenomenheid tegen dezelve haren voortgang beletten.

Ik mag dit verslag niet eindigen, zonder aan Uwe Excellentie te berigten, dat thans ook het gunstig vooruitzigt geopend is, dat in de meer afgelegene Oostersche eilanden de koepok-inënting weldra meer algemeen zal zijn ingevoerd. Door de welgekozene maatregelen van den Gouverneur van Makassar heeft deze kunstbewerking, reeds onmiddellijk na deszelfs komst op het eiland Celebes, kunnen worden begonnen; in de eerste dagen na zijne komst aldaar, zijnde de laatste dagen van het jaar 1818, waren reeds 32 kinderen ingeënt, en, door de waarlijk verdienstelijke zorg en oplettendheid van den, aldaar dienst doende, heelmeester *Godefroij*, was het getal der gevaccineerden in de maand Junij 1819 reeds tot een aantal van 1102 personen aangegroeid, aan welke alle de vaccinatie met eenen volkomen goeden uitslag verrigt is. Verder aangewende pogingen, om dezelve in de binnenlanden van dat eiland en voorts op Salayer, Amboyna en verder over te brengen, zijn, volgens ontvangene berigten, almede niet zonder een gunstig gevolg gebleven.

Heeft dan, blijkens het aangehaalde, de koepok-inënting in de Oostersche bezittingen van den Staat nog niet dien trap van algemeene verspreiding kunnen bereiken, die tot eene geheele verbanning der natuurlijke kin-

derziekte vereischt wordt, en die het Gouvernement, met zoo vele daartoe aangewende maatregelen en aanmoedigingen, bedoeld heeft: het blijkt echter tevens uit mijn verslag, dat dezelve aanmerkelijke vorderingen heeft gemaakt en ook gedurende het verledene jare al meer is uitgebreid. In eenige residentiën is die heilzame bedoeling reeds tot vervulling gekomen. Geene kinderziekte is aldaar in het verleden jaar bespeurd; het aankomend geslacht is aldaar reeds voor hare aanvallen beveiligd. Het kan niet missen, deze voorbeelden zullen door den tijd, meer dan alle vermaning en middelen van overreding, op den onkundigen, bevooroordeelden en min verlichten vermogen. Standvastigheid in het aanwenden van gepaste maatregelen en eene onverflaauwde volharding in de goede zaak zullen eindelijk de zegenpraal voldingen, en met algemeene toejuiching bekroond worden.

Verbetering ten dezen opzigte in *Bantam.*

De ongunstige staat, waarin zich, volgens het bovenstaand verslag, de residentie *Bantam*, ten opzigte der koepok-inënting bevond, onderging later eene zeer merkelijke verandering. — De medewerking, namelijk, welke de invoering van dit heilzaam behoedmiddel aldaar, in het laatst van de maand Mei, mogt ondervinden, leverde een zoodanigen gunstigen uitslag op, dat het getal der gevaccineerden in de maanden Mei en Junij 187, in Julij 1022, en in Augustus 1476 personen bedroeg.

Geneesmiddel tegen het wee, weerweide of ruggebloed.

Als een hoogst weldadig middel tegen de heerschende ziekte van het rundvee, bekend onder den naam van *wee*, *weerweide*, *ruggebloed*, werd door den president der kommissie van landbouw, in de provincie Drenthe, het volgend middel bekend gemaakt de *Alisma Plantago foliis ovatis acutis fructibus obtuse trigonis* (in het Nederduitsch *Groote Waterweegbree*), welke groeit aan en in de slooten, en in de maand Julij bloeit; alsmede de *Rumex aquaticus valvulis integerrimis*, me-

dis foliis late caudatis glabris acutis (in het Nederduitsch *Waterpatich*), mede in en aan den kant der slooten groeijende, en bloeijende in de maand Julij. — Van het eerste moest men ééne hand en van het tweede twee handen vol, kort gesneden en met zout water gemengd, nemen, en zulks in eens ingeven, alvorens men de beesten in het voorjaar in de weide liet gaan, kunnende dit twee of drie malen in het jaar herhaald worden. In gevalle het vee de ziekte reeds had, moest de gift om de twee of drie uren herhaald worden.

Tevens werd, als eenheilzaam middel tegen de galligheid van het vee, wederom aanbevolen: Middel tegen de galligheid van het Vee.

℞.
Pulv. Rad. Tormentillae.
— — Gentianae.
— — Galangae minoris.
— Baccae Juniperi.
Vitrioli Martis. Van elk 1½ oncen.
M. F. Pulv. subtilissimi.

— Des avonds één tinnen lepel-vol, in eene flesch bier gekookt, in te geven.

Op den 30sten Junij werd door den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid enz., ter kennisse van het publiek gebragt een kort overzigt der tweede rekening van het herstelde vee-fonds, loopende van den 1sten Julij 1818 tot den 31sten December 1819, opgenomen en gesloten door twee daartoe gekommitteerde leden der Algemeene Rekenkamer, op den 23sten der zelfde maand. — Uit hetzelve bleek de staat der ontvangsten van gemeld fonds te bedragen eene somme van *f* 385,903:95[50] (1). Verslag wegens het vee-fonds.

De staat van het vee, voor het geheele Rijk, was in dit jaar als volgt: runderen, boven de 2 jaren, 1,323,385; beneden de 2 jaren 597,865; — paarden, boven de 3 jaren 360,321; beneden de 3 jaren 89,573; — schapen 1,372,856 (2). Staat van het vee.

(1) Staatscour. No. 159.
(2) Staatscour. 1821, No. 129.

Maatschappij van waarborging tegen verliezen van vee.

De heeren Mr. S. H. W. E. van Haarsbergen, L. P. Haring en A. Prins, grondeigenaren in Zuid-Holland, zich bij rekwest aan Z. M. gewend hebbende, ter bekoming van autorisatie tot het oprigten eener Waarborg-Maatschappij, tegen verliezen van koeijen (slagtvee uitgezonderd), verlangende voorts, dat aan hen daarvoor een uitsluitend oktrooi voor den tijd van 25 jaren zoude worden verleend, werd door Z. M., bij een daartoe strekkend besluit van den 25sten Augustus, op het rapport van den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid enz., en den Raad van State gehoord, verklaard: ,, dat Hoogstdezelve geene termen had gevonden, om het bestaan der bovengenoemde Maatschappij aan de rekwestranten, bij uitsluiting van alle andere te oktrooijeren, doch, dien onverminderd, dezelve te magtigen tot het oprigten der bij hen geprojekteerde Maatschappij, wordende voorts het ten rekwest overgelegde plan, daartoe betrekkelijk, bij dit besluit goedgekeurd, mits in alles wierd gehandeld, overeenkomstig de voorschriften, omtrent nameloóze Maatschappijën bij het Wetboek van koophandel vastgesteld, alsmede naar zoodanige andere bepalingen, als in het vervolg te dezen aanzien mogten worden gemaakt (1)."

Besluit wegens verbod van het besnoeijen enz. van boomen door voormalige heeren geplant (Staatsbl. No. 3).

Z. M. gelet hebbende op het besluit van den 22sten November 1814, houdende verbod van het besnoeijen enz. van boomen, door voormalige heeren van land-gemeenten geplant (2), vond goed, op het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken enz., bij besluit van den 19den Februarij, het voormeld besluit in te trekken en

(1) Eene schets dezer Maatschappij, alsmede derzelver wetten enz. worden, benevens het genoemd besluit, gevonden in het *Bijvoegsel tot het Staatsbl.* D. VII St. 1. bl. 208 — 228.

(2) Journ. officiel 1814 No. 107.

buiten werking te ſtellen, en alzoo degenen, die, uit kracht van de beſtaande wetten, eigenaars geworden waren van de beplantingen, door de voormalige heeren van land-gemeenten gedaan, en alsnu op de wegen en publieke plaatſen in gezegde gemeente aanwezig, in het genot derzelve te herſtellen, behoudens het regt, om, in geval van verſchil, omtrent den eigendom dier beplantingen, de zaak voor den gewonen regter te brengen.

Benoemingen bij de kommisſie van landbouw.

Bij de onderſcheidene kommisſiën van landbouw werden door Z. M. achtervolgens benoemd: in Zuid-Holland, de heer *J. van 't Hoff*, ſchout van Heerjansdam en de Groote en Kleine Lindt, in plaats van den heer *A. van Prooijen*, eervol ontſlagen, en later de heer *J. Brooshoofd*, ſchout te Gieſendam, in plaats van den heer *W. H. van Buneveld van Noordeloos*, op deszelfs verzoek eervol ontſlagen; — in Gelderland, Jonkheeren *J. H. van Rechteren van Appeltern* en *J. A. L. F. C. van Nagell van Wisch*, in plaats van Jhr. *van Hugenpoth van Aerdt*, en van den Baron *van Heeckeren van Molencaten*, beide overleden; — in Vriesland, de heer *J. M. van Beijma*, Vrederegter van het kanton Hindelopen, in plaats van den heer *H. W. van der Kolk*, overleden; — in Drenthe, de heeren *W. J.* Grave *van Heiden*, Jhr. *R. O. van Holthe tot Echten*, Mr. *J. L Homan*, *L. Nijsingh*, *J. van Riemsdijk*, *B. W. van de Sande* en *J. L. Tonckem*; — in Noord-Braband, de heer *J. R. van Hugenpoth tot den Beerenclaauw*; in plaats van Jhr. *L. Sasſe van Tsſelt*, eervol ontſlagen; — in Zuid-Braband, de heer *F. de Laet*, te Malderen, in plaats van den heer *A. van Nuffel*, overleden; — in Antwerpen, de Burggraaf *Du Bus de Gisignies*, Gouverneur dier provincie; — in Limburg, de heer *Bollaerts*, in plaats van den heer *P. van der Vrecken*, benoemd tot ſekretaris, en de Graaf *Conſtantin de Geloes van Eijsden*.

Maatschappij tot waarborging tegen hagelslag enz.

De aanmerkelijke schade, in de laatste jaren, door hevige onweders te weeg gebragt, gaven aanleiding tot de oprigting eener Maatschappij tot onderlinge waarborg tegen hagel-slag en weerschade, binnen de stad Dordrecht, waarvan de deelneming in Mei tot den 10den Junij werd opengesteld. — De direkteuren dezer Maatschappij de heeren *G. Telders*, *J. D. Schulz*, *J. Evera* en *G. Diepenhorst*; overtuigd van het algemeen verlangen naar eene zoodanige inrigting en van derzelver erkend nut, noodigden, als opzigters, hunne landgenooten uit, om hetzelve op het krachtdadigst te helpen bevorderen (1).

Oogstfeest in Zuid Braband.

Te Sette, in Zuid Braband, gaf de voordeelige oogst van dit jaar gelegenheid tot een fraai feest, bij het binnenhalen van denzelven gevierd. Het bestond in een' feestelijken optogt geopend door sappeurs en een pelotton fuseliers, waarachter twee jonge boeren, ieder op een' ezel gezeten, volgden, houdende de een een' gieter en de andere eene hark in de handen. Deze werden gevolgd door eenige ruiters, waarachter zich een aantal warmoeseniers en landbouwers, insgelijks te paard, bevond, voerende eenen standaard, met een toepasselijk opschrift. Onmiddellijk hierop kwam een met groen en bloemen versierde zegewagen, waarop een aantal dorpmeisjes, als herderinnen, melkverkoopsters, enz. gekleed, geplaatst was, dragende alle de gereedschappen en noodwendigen, waarvan de personen harer sekse zich op het veld bedienen. Vervolgens zag men een' vergulden en insgelijks met groen versierden ploeg, met twee fraaije paarden bespannen en geleid door eenen landbouwer, wordende gevolgd van eene bende muzijkanten. De optogt werd gesloten door eene andere, met groen, drapperijën en bloem-festonnen versierde, zege-kar met landbouwers, grasmaaijers, tuiniers enz. bezet, alle van gereedschappen tot

(1) Zie de aankondiging deswege in de Amsterd. Cour. No. 111.

den landbouw behoorende voorzien. Op het achterſte gedeelte van deze kar was een van groen gemaakte tempel geplaatst, waarin de drie oudſte landbouwers van het dorp, in armſtoelen, gezeten waren. Aan weerszijde van de kar las men in het Vlaamsch en in het Fransch: *Zij, die het vaderland weten te voeden, zullen het ook weten te verdedigen.* — Van alle kanten was eene talrijke menigte aanſchouwers toegevloeid, op welke dit feest den aangenaamſten indruk maakte.

Buitengewone vruchtbaarheid.

Als een blijk van buitengewone vruchtbaarheid teekenen wij hier op, dat men bij Almelo, van eenen aardappelen ſtoel, 186 roode aardappelen, wegende te zamen 19 ponden en meest van middelmatige grootte, plukte. Onder de grootſte waren enkele, welke van 8 tot 10 lood wogen. Het land was niet buitengewoon gemest, en de omringende planten gaven niet meer dan een gewoon gewas. — Ook bragt bij den heer *J. A. Cleveringa*, op den huize Alberda, in de provincie Groningen, een gewone aardappel 168 ſtuks voort, bedragende in de maat 4 ſpint en 31 pond wegende.

Groote aardappelen-ſoort.

Te Boertange, mede in de provincie Groningende, leverde een aardappel, in het voorleden jaar gepoot, en afkomſtig van zekere ſoort uit Oost-Vlaanderen, bij de inzameling van het gewas, 18 ſtuks, welke te zamen 15 ponden en 4 lood wogen. De grootſte derzelve woog één en drie vierde pond, zijnde deze aardappelen overigens zeer goed van ſmaak en uiterlijk van kleur gelijk aan den rooden beetwortel.

Botaniſche zeldzaamheid.

In de maand Junij zag men op een landgoed te Wetteren, toebehoorende aan de Gravin *Vilain* XIV, een der fraaiſte plantkundige zeldzaamheden, zijnde een in vollen bloei ſtaande *Cycas revoluta.* — Deze plant, een ſoort van palmiet, oorſpronkelijk van de Molukſche eilanden afkomſtig, vertoonde ſlechts eenen bloem, in het midden van aanmerkelijken omvang, en zamengeſteld uit eene ontelbare menigte uitgetande bloembladen met ſtelen, van eene fluweelachtige oppervlakte

en geel van kleur. — Waarschijnlijk had deze plant nog nimmer in Europa bloem gedragen.

Besluit van 19 Januarij wegens het gebruik der visch-netten met te naauwe mazen (Staatsbl. No 2).

Z. M. in aanmerking genomen hebbende, dat het verval der visscherij, langs de kusten des Rijks, waarover de reeders en visschers, bij onderscheidene gelegenheden, aan Hoogstdenzelven vertogen hadden gedaan, naar het oordeel van onpartijdige deskundigen, voor een gedeelte daaraan moest worden toegeschreven, dat de plakkaten en resolutiën, welke reeds sedert de oudste tijden hier te lande, omtrent de wijdte der mazen van het te bezigen want hadden bestaan, niet op den duur met genoegzame zorgvuldigheid, in het belang der visscherijën zelve, gehandhaafd waren gebleven, en willende de hieruit voortvloeijende nadeelen, zoo spoedig mogelijk, opheffen, besloot, op het rapport van den Minister voor de Nationale Nijverheid enz., en gezien de wet van den 6den Maart 1818, omtrent de straffen tegen de overtreders van algemeene verordeningen van inwendig belang, op den 19den Januarij het volgende:

Art. 1. Te rekenen van den 1sten April af, en vervolgens, zal het aan elk en een' iegelijk verboden zijn, om de visscherij langs de kusten van dit Rijk uit te oefenen met schrob- of andere soortgelijke netten, waarvan de kleinste mazen der kuil naauwer mogten zijn gebreid, dan op een spaan, van ouds genaamd *een vollen acht en twintig*, hebbende de breedte van drie Nederlandsche duimen en negen strepen (ongeveer één en een halven duim rijnlandsch).

2. Gedurende de maanden November, December en Januarij, zal het visschen met schrob-netten niet anders geoorloofd zijn, dan buiten het gezigt van de kust, uitgezonderd alleen de garnalen-visscherij.

De overtreders van het verbod, in dit en het vorig artikel vermeld, zullen telken reize verbeuren eene boete van ten minste *twintig* guldens en ten hoogste *honderd* guldens, of eene gevangenis straf van zeven tot veertien

dagen, of wel de gemelde boete en gevangenis-straf beide.

3. De besturen der plaatsen, uit welke schepen of schuiten ter kustvisscherij varen, zullen de meest geschikte maatregelen nemen, ten einde zich te kunnen verzekerd houden, dat dit besluit behoorlijk en bij voortduring gehandhaafd worde; zij zullen in het bijzonder, te dien einde, plaatselijk, één of meer keurmeesters benoemen, welke zullen gehouden zijn de netten, alvorens die ter kustvisscherij gebruikt worden, te keuren, en die, in voege voorschreven, goed bevindende, van een, door gemelde besturen te bepalen, merk of stempel, ten blijke der keur, te voorzien.

Zullende genoemde keurmeesters daarvoor een matig, door de provinciale staten, op voordragt der plaatselijke besturen, vast te stellen loon genieten.

Benoeming voor het kollegie der Groote visscherij.

Tot lid van het kollegie der Groote visscherij te Maassluis, voor Vlaardingen, werd door *Z. M.* benoemd de heer *L. H. L. Linden van den Heuvell*, in plaats van den heer *J. van der Kemp*, overleden.

Eerste haring.

Op den 5den Julij kwam de eerste haring-jager met 5 en 1⅛ ton haring aan, waarvan ruim drie tonnen verkocht werden voor *f* 1200 de ton. — Te Hamburg kwam reeds op den 9den derzelfde maand de eerste Hollandsche haring-jager, kap. *B. Kwakkelstein*, met 36 tonnen nieuwe haring, aan het adres van de heeren *Hudtwalcker en Comp.* aldaar, aan; zijnde de tweede, kap. *M. van der Struijs*, aldaar op den 17den, met 16⅝ ton nieuwe haring, aan hetzelfde adres, aangekomen.

Maatregelen tot verlevendiging der visscherij te Wijk-aan-Zee.

Het eertijds zoo welvarend zeedorp Wijk-aan-Zee, op welks stranden, volgens geheugenis van het nog levend geslacht, zich 14 visch-schuiten bevonden, was sedert verscheidene jaren geheel zonder eenige visch-schuit, waardoor de ingezetenen, hun middel van bestaan verloren hebbende, tot den staat van uiterste armoede en gebrek vervallen waren. Niettegenstaande de hoop op herstel bijna ten eenemale was opgegeven, zoo werd echter door den schout der ge-

meente, benevens dien der naburige gemeenten Beverwijk en Velzen, op aanzoek en onderfteund door de weldadige medewerking van den Gouverneur van Noord-Holland, een nieuw plan tot eene visfcherij ontworpen, tot welks in werkingbrenging men, zoo door de ruime bijdragen van Z. M. als door eene milddadige inteekening, werd in ftaat gefteld. Ten gevolge hiervan werd met eene reederij van twee visch-fchuiten een aanvang gemaakt, welker plegtige inftallatie, op den 17den Maart, tot onuitfprekelijke vreugde der ingezetenen plaats had. De predikant der plaats, de Wel Eerw. heer *Brugman*, welke niet alleen vroeger tot leeniging van den nijpenden nood der ingezetenen, maar ook nu tot het weldadig doel dezer visfcherij krachtdadig had medegewerkt, hield, bij deze gelegenheid, in tegenwoordigheid der directie, van vele der deelnemers, alsmede van onderfcheidene autoriteiten en eene ontzaggelijke verzameling van toehoorders, eene zeer toepasfelijke redevoering, waarna de eerfte nieuwe vischfchuit, genaamd *de Hoop van Wijk aan Zee*, in zee ftak, hebbende een aantal perfonen op dezen dag zich tot vermaak op deszelfs bodem begeven. Na verloop van eenigen tijd terug gekeerd zijnde, werd de dag in gepaste vrolijkheid en met een blakend gevoel van dankbaarheid met onderfcheidene volks vermaken doorgebragt. — Op den 25ften April daaraanvolgende kwam de tweede nieuwe vischfchuit, genaamd *het Vertrouwen*, aan het ftrand te Wijk-aan-Zee aan, van waar dezelve fpoedig ter vischvangst uitzeilde. — De aldus geheel in werking zijnde reederij werd, op den 1ften November, met eene derde nieuwe vischfchuit, *de Beurs van Amfterdam*, vermeerderd, welke op denzelfden dag ter visfcherij uitzeilde. Tevens werd, door de aankoop van een pakhuis, gezorgd voor eene behoorlijke bergplaats voor de fcheeps-goederen der reederij, alsmede voor de koopmans- en andere goederen van ftrandende fchepen.

Te Zierikzee zag men, op den 1sten December, onder een grooten toevloed van aanschouwers ter beug of winter-vaart naar zee steken de acht schepen der aldaar, in 1818, opgerigte reederij, terwijl, des zondags te voren, bij gelegenheid der gehoudene visschers-predikatie, de zegen des Allerhoogsten, over dezen tak van welvaart was afgesmeekt. Visscherij te Zierikzee.

Ten einde maatregelen tegen het beschadigen der bestaande eendekooijen en voorschriften, waarna de eigenaars of bruikers van eendvogel-kooijen zich behoorden te gedragen, daar te stellen, werd door Z. M., op den 1sten December, het volgend besluit genomen: Besluit van 1 December houdende maatregelen en voorschriften wegens eendvogelkooijen (Staatsbl. No. 26).

In ervaring zijnde gekomen, dat eenige personen zich niet onzien, om, door het moedwillig verstoren en verjagen der vogels, de bestaande eendvogel-kooijen te beschadigen;

Willende door gepaste maatregelen daartegen voorzien;

Gelet tevens op de noodzakelijkheid, om, in het belang van den landbouw, de voorschriften van vroegere reglementen, ten opzigte van het opsluiten of hokken der eendvogels, in den zaai- en maaitijd wederom in werking te brengen,

Gezien het advies van Onzen Opperjagermeester, Opperhoutvester in de Noordelijke provinciën;

Gelet op de rapporten van Onzen Minister van Justitie;

Den Raad van State gehoord;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Aan een iegelijk wordt verboden, om, binnen den afstand, waarop aan de eigenaars van eendvogelkooijen in de Noordelijke provinciën van Ons Rijk, het regt van afpaling is toegekend, op eenigerlei wijze geraas te maken met schepen, schuiten of vaartuigen, onbehoorlijk te zeilen, te varen of te stommelen, of iets anders te verrigten, waardoor, binnen den gemelden omtrek, of in de killen, kreken, monden of pijpen der kooijen, het gevogelte zoude kunnen worden verstoord of verjaagd; alles op pene van deswege, met zoodanige geldboete, ge-

vangenzetting, of met beide te zamen, gestraft te worden, overeenkomstig het bepaalde bij art. 1 der wet van den 6den Maart 1818, tegen de overtreders van de algemeene reglementen van inwendig bestuur.

2. De eigenaars of bruikers van eendvogelkooijen, liggende in rivieren, meeren of plassen, zullen dezelve aan de waterzijde moeten doen afbakenen door het hechten van borden aan rondom zigtbare staken, op welke borden met groote en leesbare cijfers zal moeten worden aangewezen het getal roeden afstands, waarop de registratie verleend is; zullende bij onstentenis van dien, de verbiedende bepalingen van art. 1, noch door het openbaar ministerie, noch door de belanghebbenden, kunnen worden ingeroepen.

3. De kooilieden, die eendvogels houden, zijn verpligt, dezelve, gedurende den zaai- en maaitijd, op te sluiten of te hokken, en wel van half *Maart* tot op den 1sten *Mei*, en van half *Julij* tot op den 1sten *September* van elk jaar, op verbeurte, bij overtreding hiervan, telkens van eene geldboete van ten minste *tien* en ten hoogste *vijftig* guldens.

4. De opzieners der jagt, alsmede de bosch- en veldwachters, zullen tegen het overtreden der vorenstaande bepalingen naauwkeurig moeten waken; zullende ten aanzien van het doen blijken en vervolgen der overtredingen, mitsgaders nopens de applicatie der boeten, op gelijke wijze worden gehandeld, als, bij art 4, 5 en 6 der wet van den 11den Julij 1814, wegens overtredingen in zaken van jagt en visscherij, is voorgeschreven.

Benoemingen bij de houtvesterij.

Z. M. benoemde tot adjunkt houtvester, in het eerste distrikt der provincie Vriesland, Jhr. *M. P. D. van Sijtzama*, Grietman van Idaarderadeel, in plaats van Jhr. *C. Scheltinga van Heemstra*, overleden.

Besluit van 1 Junij tot opbeuring der inlandsche fabrijken van lakens enz. (Staatsbl. No. 14).

Eene krachtdadige aanmoediging, ter bevordering der inlandsche fabrijkmatige nijverheid, was vervat in het navolgend Koninklijk besluit, op den 1sten Junij dezes jaars genomen:

Overwegende, dat Ons van tijd tot tijd verzoeken en voordragten zijn gedaan, ten einde Onze zorgen daar zouden

leven leiden, om aan de lakens en alle andere soorten van manufakturen, geheel of gedeeltelijk van wolle zamengesteld, en binnen Ons Rijk gereed wordende, meerder vertier te geven, en den bloei van dit belangrijk deel van nationale industrie te bestendigen;

Overwegende, dat het Ons geschikt is voorgekomen, Onzen wil en voornemen openbaar te maken, om, ter bereiking van dat oogmerk, alles bij te dragen, wat in Ons vermogen is, en door Ons voorbeeld het algemeen gebruik der inlandsche manufakturen aan te moedigen en te bevorderen;

Overwegende, dat, onder de middelen, die tot het in stand brengen en handhaven van deze, de binnenlandsche vlijt aanmoedigende bedoeling, strekken kunnen, in de eerste plaats, in aanmerking komt, het invoeren van een nationaal teeken of *etiquette*, dat met de strikste voorzorg aan het manufaktuur gehecht, ter onderkenning dient van deszefs ontwijfelbaren binnenlandschen oorsprong

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandschen Zaken;

Den Raad van State gehoord;

Gelet op de consideratiën van Onzen Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën.

Gezien het rapport der staats-kommissie, benoemd bij Ons besluit van den 8sten April 1818, No. 58;

Gezien de nadere consideratiën van Onzen Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën;

Den Raad van State gehoord;

Gelet op het nader rapport van Onzen laatsgemelden Minister;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Geene lakens, karsaaijen, baaijen, saaijen, en verdere manufakturen, geheel of gedeeltelijk van wolle zamengesteld, zullen voortaan tot kleeding en verdere behoeften van 's Rijks marine of armee, zoo hier te lande, als in 's Rijks buitenlandsche koloniën en bezittingen, of van de militairen en zeelieden derwaarts gezonden wordende, mogen gebruikt worden, dan zoodanige die van den aanvang af, tot de voltooijing toe, binnen het Koningrijk zijn vervaardigd geworden, en waarvan ieder stuk met een getuigschrift van inlandsche fabrijkagie, invoege als hierna gemeld, verkregen, voorzien is. — En zal zulks, als eene voorwaarde, bij de aanbestedin-

gen bedongen en bij derzelver aankondiging bekend gemaakt worden.

Ook zal de directie der In- en Uitgaande Regten en Indirekte Belastingen, voor zoo verre hare onderhoorigen van 's Rijks wege gekleed worden, verpligt zijn, daartoe geene andere lakens, karsaaijen of andere manufakturen geheel of gedeeltelijk van wolle zamengesteld, te gebruiken, dan die met het voormelde getuigschrift voorzien zijn.

Insgelijks zullen van gouvernements-wege, naar 's Rijks Oostindische bezittingen, geene zoodanige manufakturen verzonden worden, dan die met het meergemeld getuigschrift van binnenlandsche fabrijkagie zijn voorzien.

2. Bij den invoer op Java en Madura, zullen alleen voor binnen dit Rijk vervaardigd erkend en als zoodanig, ingevolge Ons besluit van den 25sten April 1819, No. 75, van de betaling der inkomende regten ontheven zijn, de lakens, karsaaijen, baaijen, saaijen, duffels, dekens en verdere manufakturen, geheel of gedeeltelijk van wolle zamengesteld, dewelke van het voormelde getuigschrift voorzien zijn.

3. Alle bestuurders en opzigthebbenden over wees- en armenhuizen, mitsgaders liefdadige gestichten, die van 's Rijks wege eenigen vrijdom of onderstand genieten; alle bestuurderen en opzigthebbenden over gevangenissen, werkhuizen en soortgelijke tot dwang-arbeid verpligtende, mogen tot kleeding en behoefte van alle personen, aan hunne zorgen toevertrouwd, almede geene andere lakens, karsaaijen, baaijen, saaijen, duffels, dekens, en welke andere soort van manufakturen het zijn moge, tot welker zamenstelling wollen worden gebezigd, aankoopen, dan die het voorschreven getuigschrift van inlandsche fabrijkagie bekomen hebben.

4. Ten einde al verder te doen blijken, hoe ernstig Wij den voorspoed der inlandsche fabrijken begeeren en tevens een voorbeeld tot derzelver bevordering willende geven, zoo hebben Wij voorgenomen, dat voor Onzen Persoon, Huis en alle die tot Ons Hof en dienst behooren, geene lakens of andere, geheel of gedeeltelijk, met wolle zamengestelde manufakturen zullen gebezigd worden, dan de zoodanige, die met het voorgemelde getuigschrift van inlandsche fabrikagie zijn voorzien.

Even zoo noodigen Wij alle hooge ambtenaren, magistraatspersonen, beambten en officianten, zoo binnen Ons Koningrijk, als in Onze koloniën en bezittingen, in andere werelddeelen fungerende, ten ernstigste uit, om

van nu af aan, zoo voor zich zelve, als voor hunne vrouwen en inwonende kinderen, mitsgaders voor hunne liverei-bedienden en andere onderhoorigen, geene andere dan zoodanige inlandsche lakens en verdere manufakturen, geheel of gedeeltelijk van wolle zamengesteld, te bezigen.

Bevelende Wij voorts allen en een iegelijk van de ingezetenen van Ons koningrijk aan om dit heilzaam oogmerk te helpen bevorderen, en om voor het welvaren van den lande in het algemeen en van zoo een aanzienlijken tak van hetzelve in het bijzonder, Ons voorbeeld in dezen te volgen.

5. Ter verzekering van de voordeelen, in de drie voorgaande artikelen aan de inlandsche fabrijken van wollen stoffen gegeven, en ook voor de gebruikers, dat zij wezenlijk inlandsche manufakturen bekomen, zal, ter onderkenning van binnen het Rijk vervaardigde lakens, kazimieren, karsaaijen, baaijen, saaijen, duffels, dekens en alle andere manufakturen, geheel of gedeeltelijk van wolle zamengesteld, een nationaal teeken of *etiquette* worden ingevoerd, dat van hunne inlandsche fabrikagie getuigenis geeft.

6. Dit *etiquette* zal bestaan uit een, in naam der hierna te melden halle, of in plaatsen waar geene hallen zijn, gekommitteerden tot de fabrijken eigenhandig geteekend getuigschrift, dat het manufaktuur, waarop het gehecht is, voor inlandsch gefabriceerd verklaart.

Het zal vermelden, wat soort van manufaktuur het is, het doorloopend nummer der halle of van gekommitteerden, de ellemaat van het stuk en den naam van den fabrijkeur, die het getuigschrift heeft gevraagd, en zal hetzelve op het voor-end of voorste gedeelte van het stuk, op de meest verzekerde wijze, worden vastgemaakt.

Bovendien zal op hetzelve *etiquette*, door of van wege het plaatselijk bestuur, geslagen worden het wapen van het Rijk, met het omschrift: *Nederlandsch manufaktuur*, en wordt, ten aanzien van hetzelve, gerefereerd aan het model No. 2., bij het tegenwoordig besluit gevoegd.

7. Op geen manufaktuur, geheel of gedeeltelijk van wolle zamengesteld, mag dit getuigschrift of *etiquette* gehecht, noch hetzelve met het Rijks wapen voorzien worden, dan nadat aan een der hallen, of waar geen hallen zijn, aan gekommitteerden voor de fabrijken, gebleken is, dat het nationaal manufaktuur indedaad, van

den aanvang af, tot dat het voltooid is toe, binnen 's lands is vervaardigd geworden.

8. Ten dien einde moet ieder stuk, voor hetwelk het nationaal teeken of *etiquette* verlangd wordt, van wege de halle of gekommitteerden der stad of plaats, waartoe de fabrijkeur behoort, gedurende den tijd, dat daaraan op het getouw geweven wordt, gezien en hetzelve gelood worden, en daarvan een weef-attest worden afgegeven. Hiervan zal ter bedoelde halle of bij gekommitteerden op de registers aanteekening gehouden en, op de herkenning daarvan, het nationaal getuigschrift aangehecht worden.

9. Daar echter niet zelden lakens, karsaaijen en andere manufakturen geheel of gedeeltelijk met wolle zamengesteld, in eene plaats binnen het Rijk geweven, en in eene andere plaats voltooid worden, zullen ook zoodanige manufakturen, na van eene der meermalen bedoelde hallen of gekommitteerden, binnen het Rijk gevestigd, van een weef-attest te zijn voorzien geworden, op de herkenning daarvan, bij eene andere halle of gekommitteerden, het nationaal getuigschrift of *etiquette* kunnen bekomen.

10. Voor de bovengenoemde manufakturen, die bij de afkondiging van dit Ons besluit in de magazijnen der fabrijkeurs, op derzelver getouwen of in andere werkplaatsen van bereiding voor hunne rekening voorhanden zijn, en voor welke de fabrijkeur het getuigschrift van inlandsche fabrijkagie zal verlangen, zal hij zich binnen drie dagen na de bekendmaking van dit besluit, in de plaats zijner woning, aan de regering der plaats adresseren, met specifieke opgave der benaming van het manufaktuur en het magazijn of de werkplaats, waar ieder stuk van hetzelve te vinden is, mitsgaders de lengte en breedte van hetzelve, en eene bijgevoegde verklaring van denzelven fabrijkeur, onder presentatie van eede, dat alle deze manufakturen, binnen het Rijk, van den eersten aanvang af, zijn gefabriceerd en bewerkt geworden.

De regering der plaats zal, op den dag na het expireren van den voorschreven termijn, aanvangen, om de gedane aangifte te doen verifiëren, stuk voor stuk, in het magazijn van den fabrijkeur, op de weefgetouwen en in de werkplaatsen ter verdere bereiding, waar de manufakturen te vinden zijn, en deze verificatie ten spoedigste doen ten einde brengen.

Onder de magazijnen van den fabrijkeur, worden niet

verstaan en begrepen te zijn de winkels, waar de manufakturen reeds ter verkoop gevonden worden.

Bijaldien de magazijnen van den fabrijkeur, die de aangifte doet, de weefgetouwen of de bereidings-plaatsen niet gevonden worden in de plaats zijner woning of het ressort van dien, zal de regering dier plaats de lijsten der aangegevene manufakturen zenden aan de regeringen der plaatsen, waaronder dezelve behooren, met verzoek de verificatie *in loco* te doen verrigten en derzelver bevinding ten spoedigste op te geven.

Aan ieder stuk der afgewerkte manufakturen in het magazijn van den fabrijkeur voorhanden zijnde, zal, van wege het plaatselijk bestuur, binnen acht dagen na de verificatie, worden gehecht het getuigschrift waarvan het model bij dit besluit is gevoegd onder No. 3, en deze aanhechting niet mogen geschieden aan stukken, na de aangifte der fabrijkeurs in de magazijnen gebragt.

De lijsten der voornoemde manufakturen van de respektieve fabrijkeurs in de plaats of het ressort wonende, op weefgetouwen en in de werkplaatsen ter bereiding gevonden zijnde, zullen aan het bestuur der halle of aan gekommitteerden tot de fabrijken gezonden worden, zoodra die zullen zijn ingesteld, om dezelve te doen opnemen, looden op derzelver registers te doen noteren, het weef-attest daarvan te doen afgeven, en daarmede verder te doen handelen, zoo als in dit besluit, ter bekoming van het teeken of *etiquette* van inlandsche fabrikagie, is voorgeschreven.

11. Geen lakens, karsaaijen, of andere manufakturen, geheel of gedeeltelijk uit wolle zamengesteld, van buiten 's lands, hetzij geheel afgewerkt, of wit, en geheel of gedeeltelijk onbereid, ingevoerd, zullen het getuigschrift in het laatstvoorgaande artikel, veel min het nationaal teeken of *etiquette*, verkrijgen, ofschoon dezelve ook hier te lande eenigerlei bewerking hebben ondergaan, of voltooid geworden zijn.

12. In alle steden en plaatsen van het Rijk, waar fabrijken van stoffen, uit wolle zamengesteld, gevonden worden en waar de plaatselijke regering het voor de belangen der fabrijken noodig oordeelt, zal door dezelve eene halle worden opgerigt, om te ontvangen de verzoeken der in die plaats wonende fabrijkeurs, ten einde de in hunne fabrijk of in den omtrek der plaats of elders binnen het Rijk, te weven en te bereiden manufakturen met het teeken of *etiquette* van derzelver inlandsche fabrikagie worden voorzien, daartoe het noodige onderzoek te doen verrigten en de onderscheidene middelen van zekerheid aan te wen-

den, om het plaatselijk bestuur in staat te stellen, door het bestempelen van het *etiquette* met het wapen des Rijks, het verrigte der halle te bekrachtigen.

13. In Leijden, en andere plaatsen, waar reeds eene of meerdere hallen voor de inlandsche manufakturen bestaan, worden dezelve geconserveerd, met dien verstande nogtans, dat derzelver verordeningen, ten aanzien van het te geven getuigenis van inlandsche fabrikagie, moeten worden ingerigt naar den inhoud van het tegenwoordig besluit.

14. In plaatsen, waar fabrijken van wollen manufakturen gevonden worden, maar waar derzelver gering getal, of eene andere omstandigheid, aan de regering het oprigten eener halle onnoodig doet voorkomen, zal het aan de regering vrijstaan een of meer gekommitteerden, uit haar midden, of uit de ingezetenen der plaats, te benoemen tot het werk der fabrijken; aan welke gekommitteerden hetzelfde gezag zal kunnen worden toegekend ten aanzien van het teeken van inlandsche fabrikagie, als aan de direkteurs der hallen wordt opgedragen.

15. Plaatsen, alwaar geheel geene halle zal zijn opgerigt, noch gekommitteerden tot het werk der fabrijken benoemd, zullen voor de in dezelve gefabriceerd wordende goederen, ressorteren onder de naaste plaats, waar eene halle gevonden wordt of gekommitteerden tot de fabrijken zullen zijn aangesteld.

16. De regeringen, die eene halle zullen oprigten of gekommitteerden tot het werk der fabrijken benoemen, zullen verpligt zijn, daarvan, onmiddelijk na de aanstelling, eene gemotiveerde aangifte te doen aan de Gedeputeerde Staten der provincie, waartoe zij behooren, met opgave der benoemde. De Gedeputeerde Staten der provincie zullen daarvan, zonder verwijl, lijsten doen formeren en dezelve zenden aan het Ministerie voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën.

17. Bij iedere halle, alsmede in plaatsen waar geene hallen, maar gekommitteerden tot de fabrijken zijn, zullen twee keurders worden aangesteld, waarvan de een den aktieven, de andere den sedentairen dienst zal verrigten; in plaatsen waar, uit hoofde van het gering belang der fabrijken, noch hallen, noch gekommitteerden bestaan, zal de regering evenwel twee keurders kunnen benoemen, die alsdan aan de regering zelve ondergeschikt zijn.

18.

18. De keurders moeten zich over en weder, naar vereisch der omstandigheden, de hand leenen, en bij eene halle dienstdoende, zijn zij bovendien tot alle de haldiensten, overeenkomstig dit besluit, verpligt.

19. Die met den aktiven dienst belast is, is gehouden, bij de getouwen of den weefstoel rond te gaan, terwijl het manufaktuur op hetzelve geweven wordt, voor hetwelk het nationaal teeken gevraagd is. Hij zal aan eene der lijsten een loodje hechten.

De stempel tot hetzelve loodje zal wel kleiner, maar niet grooter mogen zijn van omtrek dan een Nederlandsch vijf cents stuk, en aan eene zijde de voorste letter dragen der stad of plaats en aan de tegenzijde eene N.

Om alle juiste namaking te verhinderen, zal uit den stempel een klein stuk geslagen worden, en zulks jaarlijks geschieden uit eenen nieuwen stempel.

De keurder, met den aktiven dienst belast, zal op een daartoe ingerigt handboekje aanteekenen:

1°. Den naam van den fabrijkeur, wien het manufaktuur toebehoort.
2°. Den naam van den wever, die het onder handen heeft.
3°. De soort van het manufaktuur, dat hij ziet weven en gelood heeft.
4°. De lengte der ketting van hetzelve.
5°. Het doorloopend nommer aan hetzelve gegeven.
6°. Het jaartal en de dagteekening zijner verrigting in deze.

Hiervan zal hij een afschrift, met zijn' naam onderteekend, en met het gewone zegel der halle, der gekommitteerden of der regering voorzien, aan den wever geven, hetgeen dezen dient tot een weef-attest en tevens om het daarin vervatte nommer, benevens den naam of firma van den fabrijkeur en den naam van de stad of plaats in het vooreind van het stuk te weven of, vóór de volling, in hetzelve vooreind, met een sterken garen draad, te stikken, en niet slechts te rijgen of te naaijen.

Het voormelde weef-attest, waarvan het model onder No. 1, bij dit besluit is gevoegd, wordt zorgvuldig bewaard bij den wever, en bij het inleveren van zijn afgeweven stuk, met hetzelve, aan den fabrijkeur overhandigd.

20. De keurder, die met den sedentairen dienst belast is, teekent uit het handboekje op het register der halle, of waar geen halle is, op dat der gekommitteer-

den tot de fabrijken der stad of plaats; over, wat op hetzelve geschreven staat.

21. Het nommer is doorloopende, onaangezien de verschillende soorten van het manufaktuur, telken jare met No. 1 beginnende tot het einde van hetzelve.

22. Als het afgeweven is, wordt hetzelve, verzeld van het afgegeven weef-attest en met opgave van den volder, verwer en andere bereiders, bij wien het stuk verder zal worden bewerkt, ter halle, of waar geen halle is, aan de gekommitteerden tot de fabrijken der stad of plaats, vertoond, het loodje en weef-attest onderzocht, en, het een en ander overeenkomstig het register bevonden zijnde, wordt het weef-attest van wege de hal-directie, of van wege gekommitteerden gevisseerd, en met het stuk aan den fabrijkeur terug gegeven.

23. Het loodje, door den keurder aan het manufaktuur gehecht, moet ongeschonden, gedurende alle volgende fabrijkbewerkingen, aan hetzelve verbonden blijven.

24. Als het stuk, op het persen na, bewerkt is, wordt hetzelve, verzeld van het weef-attest, ten tweedenmale aan de haldirectie of aan gekommitteerden vertoond, om tegen het register herkend, gemeten, en deze meting tegen de primitive lengte der ketting fabrijkmatig vergeleken te worden; de maat wordt op het register en op het weef-attest aangeteekend, en het stuk met het weef-attest aan den fabrijkeur terug gegeven.

25. Geperst zijnde, wordt het stuk, ten laatste male, met het weef-attest, ter halle, of aan gekommitteerden, vertoond, om, als nu herkend zijnde, tegen intrekking van het loodje en weef-attest, door aanhechting van het nationale teeken of *etiquette*, als van den aanvang af, tot de voltooijing toe, binnen het Rijk, gefabriceerd, door de onderteekening der haldirectie of van gekommitteerden geattesteerd, en van wege het plaatselijk bestuur, door bestempeling van het getuigschrift met het wapen des Rijks, als zoodanig, op hoog gezag bekrachtigd te worden.

26. De weef-attesten en loodjes blijven op de halle, of waar geene hallen zijn, onder de gekommitteerden tot de fabrijken, berusten; nadat de fabrijkeur op het afgewerkte stuk het getuigschrift of *etiquette* van inlandsche fabrijkagie bekomen heeft.

27. Een weef-attest, of loodje, door eenig werkman verloren zijnde, zal daarvoor geboet worden met drie guldens voor ieder, indien zonder deze het manufak-

tuur, ten genoege van direkteuren der halle, of gekommitteerden tot de fabrijken, herkend wordt.

28. Indien deze herkenning niet volgt, zal dat manufaktuur geen nationaal teeken of *etiquette* ontvangen, en de fabrijkeur zal tot schadevergoeding zijn verhaal hebben op den werkman.

29. Aan de keurders zal een billijk loon worden toegelegd.

30. Ter goedmaking daarvan en ter bestrijding der verdere onkosten, aan het bekomen van het getuigschrift van inlandsche fabrijkatie verbonden, zal van elk stuk manufaktuur, geheel of gedeeltelijk van wolle zamengesteld, dat hetzelve getuigschrift ontvangen heeft, geheven worden in maniere als volgt:

Van een fijn laken	*f* 1: 00
„ „ kasimier	- 00: 50
„ „ militair laken	- 00: 50
„ „ karsaai	- 00: 25
„ „ baai of saai	- 00: 15
Van alle andere soorten van manufakturen van en met wolle gefabriceerd, tot kleeding dienende	- 00: 15
Van een ledekant-dekens	- 00: 10
„ „ rol matrozen-dekens en andere gemeene dekens	- 00: 5
„ vlagge-doeken, enz.	- 00: 5

31. Lakens en andere der genoemde manufakturen, die, volgens art. 5, op eene halle, of bij de gekommitteerden tot de fabrijken, van de eene plaats van een weef-attest en op de andere plaats, van het nationaal teeken voorzien worden, zullen, op ieder derzelve, de helft verschuldigd zijn van hetgeen bij het tarief, in het vorig artikel, bepaald is geworden.

32. Bij ondervinding blijkende, dat, tusschen de benoodigde uitgaven en de bepalingen van het tarief in artikel 30 vermeld, geene evenredigheid plaats vindt, het zij in *plus* of *minus*, zal deswege door de plaatselijke regering eene voordragt aan de Staten der provinciën gedaan worden, ten einde aan de eene zijde het manufaktuur niet nutteloos bezwaard, maar echter, aan den anderen kant, uit dit fonds de onkosten kunnen goed gemaakt worden.

33. Op hen, die eenig loodje, weef-attest, het nationaal manufaktuur-teeken of *etiquette*, of het getuigschrift, hiervoor artikel 10 vermeld, zullen namaken of vervalschen, verkoopen, of van een derzelve een bedriegelijk gebruik maken, zullen, in allen opzigte, toe-

passelijk zijn de strafbepalingen, en verdere verordeningen, voorkomende in de artikelen 142 en 143 van het nog vigerende lijfstraffelijk wetboek; zullende ieder fabrijkeur, die het nationaal getuigschrift of *etiquette* voor eenig der in dit besluit genoemde manufakturen, ten algemeenen gebruike geschikt, gevraagd en bekomen heeft, verpligt zijn, zoo veel mogelijk, het oog op hetzelve te houden, en, bij navrage, hetzelve aan de hal-directie, of gekommitteerden tot de fabrijken, moeten kunnen verantwoorden, door het gebruik aan te wijzen, dat hij er van gemaakt heeft.

Besluit deswege te Nieuwpoort.

Het departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* te Nieuwpoort in West-Vlaanderen gevestigd, een blijk van deszelfs vaderlandslievende gezindheid willende geven, besloot, in deszelfs zitting van den 3den Julij, dat de leden voor hen zelve als ook voor hunne huisgezinnen, geene andere dan inlandsche lakens en verdere manufakturen, geheel of gedeeltelijk van wollen zamengesteld, zouden bezigen, overeenkomstig het hier boven staand besluit van Z. M. den Koning.

Besluit van 26 Julij aangaande de fondsen der voormalige gilden (Amsterd. Cour. No. 229).

De noodzakelijkheid, om door eenige algemeene bepalingen de likwidatie en vereveningder overgeblevene fondsen, en verdere bezittingen van de voormalige gilden, in sommige provinciën, te bevorderen, en tevens de wijze te regelen, hoe met het zuiver overschot daarvan, na zoodanige volbragte vereveningvoor het vervolg zoude worden gehandeld; — voorts de wensch, om die bepalingen tevens dienstbaar te maken, tot bevordering en uitbreiding der weldadige einden, waartoe die fondsen plegen te worden aangewend, noopte Z. M., op het rapport van den Minister van Binnenlandsche zaken, tot het nemen van het volgend besluit, gedagteekend den 29sten Julij:

Art. 1. De provisionele kommissarissen, of zoodanige aan deze administratiën of personen, onder de welke zich overgeblevene fondsen en verdere overgeblevene bezittingen van voormalige gilden bevinden, zullen bin-

nen drie maanden na de dagteekening van dien, aan het plaatselijk bestuur hunner gemeenten, of aan eene kommissie uit hetzelve, verantwoording doen van het beheer en de administratie door hen over die fondsen en bezittingen uitgeoefend, en voorts het geldelijk saldo van hunne rekening met alle bezittingen en eigendommen van voormalige gilden, mitsgaders alle bewijzen van eigendom, boeken, papieren en aanteekeningen, zonder onderscheid, het gewezene gilde betreffende, ter dispositie van het plaatselijk bestuur stellen, daarbij voegende een' specifieken staat van de schulden, die ten laste van het gewezene gilde mogten loopen.

2. Het plaatselijk bestuur zal voorts door dezelfde administrateuren, of, des gepast achtende, door een of meer andere personen, welke hetzelve daartoe zal kwalificeren, genomen, zoo veel eenigzins mogelijk, uit hen, die een gelijk beroep of bedrijf uitoefenen, als waartoe het gewezen gilde betrekking had, eene likwidatie van verevening tot stand laten brengen, betaling te doen plaats hebben van hetgeen er nog te betalen staat, zoo veel de voorhanden zijnde kontanten zulks gedoogen en tot afbetaling van het verdere, zoo veel van de goederen en eigendommen, welke het gewezene gilde nog bezitten mogt, bij publieke verkoop, doende te gelde maken, als noodig mogt zijn, met fakulteit tevens aan hetzelve bestuur, om ook andere of verdere bezittingen, waarvan de conservatie aan hetzelve min voordeelig of voegzaam voorkomen mogt, op gelijke wijze te kunnen doen verkoopen, en daarvoor inschrijvingen in het grootboek der nationale werkelijke schuld, te kunnen doen aanschaffen.

3. Hetgeen er na de gezegde likwidatie en afbetaling zuiver aan kontanten mogt overig blijven, mitsgaders alle effekten en andere goederen, waarvan het gewezene gilde alsdan nog in het bezit zal zijn, zullen, volgens eenen daarvan op te maken inventaris, waarvan een dubbel ter plaatselijke sekretarie zal worden gedeponeerd, onder het duurzaam beheer der bij art. vermelde gekommitteerden overgaan.

4. Deze kommissarissen zullen de gezegde kontanten en diegenen, welke bij vervolg van tijd uit de opbrengst der onder hen gekomene effekten of andere bezittingen jaarlijks mogten voorkomen, na afbetaling der lasten, welke op die bezittingen mogten zijn geaffekteerd, en van de kleine onkosten, waartoe hunne administratie mogt aanleiding geven, voorts onder toezigt van het plaatse-

lijk bestuur, doen verstrekken tot onderstand van hulpbehoevende gewezene leden van het voormalige gilde, derzelver weduwen en kinderen, voor zoo verre die nog aanwezig zijn, en van verdere hulpbehoevende beoefenaars en ambachtsgezellen van hetzelfde beroep en bedrijf in dezelfde stad of plaats, ofschoon geene leden geweest zijnde, en derzelver na te latene weduwen en kinderen, en eerst dan, wanneer zich onder al dezelve geene behoeftigen mogten bevinden, tot onderstand aan andere hulpbehoevenden binnen de gemeente in het algemeen.

5. Voor zoo verre de tegenwoordige beoefenaars en ambachtsgezellen van hetzelfde soort, ofte ook van andere beroepen of bedrijven, genegen mogten zijn, om, door zekere vast te stellene jaarlijksche of andere vrijwillige bijdragen, op zekere tijdstippen, tot de daarstelling, instandhouding of verdere uitbreiding van zulke fondsen mede te werken, ten einde zich zelve, en hunne na te latene weduwen en kinderen, bij ziekte, ouderdom of minvermogende omstandigheden, eene ondersteuning te bezorgen, wordt daartoe niet alleen volkomene vrijheid gelaten, maar zelfs elk plaatselijk bestuur uitgenoodigd, om in den zijnen, door aanmoediging, daartoe bevorderlijk te zijn; alles echter met dien verstande, dat de deelneming steeds fakultatief en geheel vrijwillig zal moeten zijn, en dat nimmer aan deze fondsen door eenige gedwongene bijdragen of afvorderingen, onder welken naam ook, eenig accres worde verschaft.

6. Deze bijdragen zullen alsdan evenzeer onder de administratie staan van kommissarissen, op den voet van art. 2 benoemd, en zulks onder het toezigt van het plaatselijk bestuur, en volgens de nadere bepalingen door hetzelve, in den geest van dit besluit, met overleg der provinciale autoriteit, vast te stellen, waarbij ook zal kunnen vastgesteld worden, dat van de vrijwillige bijdragen, ingevolge art. 5, alle diegenen zullen kunnen genot hebben, voor zich en de hunnen, welke de bijdragen mede zullen hebben gedaan.

De in deze te maken bepalingen zullen echter niets strijdigs mogen bevatten met de bestaande wetten, besluiten en algemeene verordeningen.

7. Het plaatselijk bestuur zorgt, dat kommissarissen op zekere vast te stellen tijden, verantwoording van hunne gestie doen, en benoemt voorts, bij overlijden of dimissie van kommissarissen, anderen in derzelver plaats, steeds uit de beoefenaars van het beroep of bedrijf, zoo veel immers mogelijk, te nemen.

8. Het tegenwoordig besluit is niet toepasselijk op de hier en daar bestaande zoogenaamde bussen of associatiën van overleving en garantie in cas van ziekte, ouderdom enz., uit vrijwillige bijdragen van partikulieren van onderscheidene beroepen, bedrijven en standen zamengesteld, en met het werk der gilden alzoo geene eigenlijke relatie hebbende gehad.

De volgende oktrooijen werden door Z. M. achtervolgens, gedurende dit jaar, verleend, als: aan den heer *J. H. Kramer*, te Leijden, voor tien jaren, op de verbeteringen door hem aangebragt aan zeker werktuig om loog te bereiden; — aan de Erven van wijlen *H. W. Kool*, te Amsterdam, voor 15 jaren, op de uitvinding van een nieuw water-werktuig, onder den naam van hellend conisch hefrad; — aan den heer *G. Armijtage*, te Dendermonde, voor 15 jaren, op de uitvinding van een werktuig tot vervaardiging van kanten-tulle; — aan den heer *J. van Raaij*, te Amsterdam, voor 5 jaren, op de verbetering van het muzijk-instrument, genaamd Aeolodicon; — aan den heer *A. Scheerboom*, te Amsterdam, voor 15 jaren, op de uitvinding van het vervaardigen van een bekleedsel van biezen, dienende om menschen, dieren, booten, enz. voor zinken te behoeden; — aan den heer *E. Haijman*, te Rotterdam, voor 10 jaren, op de uitvinding van een middel om duigen en vaten te zuiveren van den smaak en kleur, welke het hout afgeeft; — aan den heer *D. A. L. van de Velden*, te Dixmuiden, voor 15 jaren, op de uitvinding van een werktuig tot het snijden van gras, riet en andere planten, groeijende in grachten en rivieren; — aan den heer *Graham*, te Rotterdam, voor 10 jaren, op de uitvinding van een toestel om den stoom zelven in beweging te houden en toe te voegen aan het stoomtuig van *Savarij*, met het oogmerk om handen-arbeid te vermijden; — aan denzelfden, voor 5 jaren, op de invoering van eene nieuwe wijze, om huiden en leder zonder schors van eik te looijen; — aan den heer *J.*

Oktrooijen van invoer en uitvinding.

B. Demeure, te Brussel, voor 5 jaren, op de invoering van eene nieuwe bewegings-kracht met dubbelen hefboom.

Mijn-concessie. Voorts werd, bij besluit van den 18den December, aan den heer *J. J. Hambursin*, met en benevens vrouwe wed. *M. F. Mignard*, eene uitbreiding en vergunning tothet openen van steenkolen-mijnen toegestaan, in de gemeenten Flawinnes en Floriffoux, provincie Namen, in eene uitgestrektheid van 31 vierkante bunderen 26 roeden oppervlakte.

Kommissie voor de tentoonstelling te Gent. Het tijdstip tot opening der tentoonstelling, te Gent, vroeger tegen den eersten maandag in de maand Julij vastgesteld (1), werd, bij besluit van den 9den Februarij, op den 1sten Augustus dezes jaars bepaald, zullende derzelver sluiting op den 24sten derzelfde maand plaats hebben. — Voorts werden, krachtens art. 2 van Zr. Ms. besluit van den 1sten Augustus des vorigen jaars, door de Gedeputeerde Staten van iedere provincie, kommissarissen benoemd, om te beoordeelen of de voorwerpen, welke de fabrijkanten, kunstenaars, werkbazen, enz. verlangden naar deze algemeene tentoonstelling te zenden, deze onderscheiding waardig waren (2). — Tot leden der groote kommissie, ten einde uitspraak te doen over de voorwerpen, op de tentoonstelling toegelaten, werden door Z. M. aangesteld de heeren: *R. Metelerkamp*, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, als president; *J. van Toers*, Griffier der provinciale staten van Oost-Vlaanderen, *L. Lefebvre*, lid van de staten van Henegouwen en der Kamer van koophandel en fabrijken te Doornik, *C. van Hulthem*, sekretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen en fraaije letteren te Brussel, *J. H. Onderdewijngaart Canzius*, eerste kommies bij het departement voor de Nationale Nijverheid enz., *M van Marum*, sekretaris der Hollandsche

(1) Verg. Jaarb. 1819, St. II. bl. 137—139.
(2) De namen der personen, waaruit deze kommissiën bestonden, vindt men in de Staatscour. No. 78.

Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem; *J. G. S. van Breda*, Hoogleeraar in de kruid-, schei- en kruidmengkunde, aan het Athenaeun te Franeker, alle tot leden. Uit de, door deze zeven leden, aan Z. M. voorgestelde lijst van kandidaten, tot het aanvullen der nog openstaande plaatsen, bij besluit van den Koning bepaald, werden gekozen de heeren: *J. J. Huijttens Kerremans*, lid van de Staten-Generaal, te Gent, *C. Lecocq*, sekretaris der kamer van koophandel en fabrijken te Doornik, *B. Ledeboer*, koopman te Rotterdam, *J. M. van der Heijden*, hoogleeraar in de wiskunde aan de hooge school te Luik. — De aldus uit elf leden bestaande kommissie opende, in de maand Julij, hare vergadering binnen de stad Gent.

Op den 18den der zelfde maand werd, door de regering van Gent, tot het meergemeld einde, het volgend programme uitgevaardigd: Programme wegens derzelver plegtige opening enz.

Burgemeesteren en Schepenen der stad Gent, gezien de besluiten van Z. M. houdende dat, te rekenen van den eersten Augustus eerstkomende, eene algemeene tentoonstelling van voorwerpen van nationale nijverheid zal geopend worden binnen deze stad en tot den 24sten derzelfde maand zal duren;

Gezien het verslag der kommissie, belast met het bestuur der gezegde tentoonstelling;

Willende maatregelen nemen, ten einde de opening dezer tentoonstelling met plegtigheid geschiede, alsmede de openbare feest-vieringen en vreugde-bedrijven aanwijzen, welke gedurende dit tijdstip zullen plaats hebben, besluiten:

Art. 1. Den 31sten Julij, daags voor het openen der algemeene tentoonstelling van voorwerpen der nationale nijverheid, zal de plegtigheid van den volgenden dag door het luiden der groote klok en het bespelen van het carillon aangekondigd worden.

2. Den 1sten Augustus, van zes uren 's morgens en op onderscheidene uren van den dag, zal het luiden der groote klokken en het bespelen van het carillon plaats hebben.

Ten elf ure 's morgens, zullen alle de civiele en militairen autoriteiten der stad en der provincie, verzeld van

de genootschappen en verbroederingen met derzelver eere-teekenen, en het stads muzijk, zich in plegtigen optogt van het gouvernements-huis naar het stadhuis begeven, ten einde de algemeene tentoonstelling te openen, welke in deszelfs zalen plaats zal hebben.

De trein zal deszelfs weg nemen, langs de Oranje-straat, Kalander-brug, Kanter, Zonne-straat, Veld-straat, Graan-markt en Hoogpoort.

De bewoners der huizen, langs welke de stoet zal voorbij komen, zullen worden genoodigd, om de voorgevels hunner huizen te versieren.

Onmiddellijk na deze plegtigheid zal de opening geschieden van de zaal van tentoonstelling der schilderstukken, in de Koninklijke Akademie van schilderkunst.

Denzelfden dag zullen de spelen van het mast-klimmen op den kanter, ten 5 ure nademiddags, plaats hebben.

Ten 9 ure des avonds zal het muzijk der stad op den kanter verscheidene marschen en symphoniën spelen. De groote klok van het Belfort zal ten zelven tijde het teeken tot eene algemeene verlichting geven.

3. Des Donderdags den 3den Augustus, ten 3 ure namiddag, zal de heer *Boubers*, van Londen, in het lokaal van St- Agnes, op de lindeleije, eene luchtreize doen met eenen luchtbal, inhoudende 33,723 kubiek voeten.

4. Op Zondag den 6den Augustus zal de Maatschappij van den kruis-boog, gezegd het gild van St. Joris, zich, benevens alle andere gilden der stad, ten 2 ure namiddag, vervoegen op den Kanter, ten einde gezamelijk, met alle de vreemde genootschappen, zich in grooten stoet en met hunne vaandels en andere onderscheidings-teekenen te begeven naar het park van St. Joris, op de Coupiere, en zullen aldaar eene algemeene oefening met den kruis boog houden.

De prijzen, op stads kosten uitgeloofd, zullen bestaan in onderscheidene zilveren stukken, te weten:

1°. Eenen marabou; — 2°. twee kandelaren; — 3°. eenen melkkan; — 4°. eene louche; — 5°. drie servietsen.

De Maatschappij van Rhetorica zal, ten zeven ure des avonds, eenen wedstrijd van declamatie openen, voor alle Maatschappijen des Koningrijks.

5. Op Maandag den 7den Augustus, ten 3 ure na den middag, zullen alle de overheden zich op het stadhuis in den troon-zaal begeven, ten einde aldaar uitdeeling te

doen der prijzen van den grooten wedstrijd der Koninklijke Akademie van schilder-, teekenkunst, enz.

Het luiden der groote klok en het spelen van het carillon zal gedurende den dag onderscheidene reizen herhaald worden.

Des avonds zal er eene algemeene verlichting plaats hebben.

6. Des Woensdags, den 9den Augustus, ten 3 ure na den middag zal men te paard den ring steken, op den kanter.

De overwinnaar zal als prijs een goud horlogie bekomen.

7. Op Zondag, den 13den Augustus, ten 2 ure namiddag, zullen er publieke exercitiën met den handboog door de maatschappij der boogschutters van St. Sebastiaan, in het park van het St. Joris-gilde, op de coupiere, plaats hebben.

Alle de boogschutters-genootschappen van het Rijk zijn tot deze exercitiën uitgenoodigd geworden.

De prijzen zullen bestaan in onderscheidene stukken zilverwerk, te weten;

1°. Eenen marabou; — 2°. twee kandelaren; 3°. eene porte-caraffe; — 4°. eene melk-kan; — 5°. eene louche.

Des avonds, ten 7 uur, vervolg van den wedstrijd van declamatie van het genootschap van Rhetorica.

8. Dingsdag, den 15den Augustus, ten 2 ure namiddag, uitdeeling der prijzen van de wedstrijd geopend voor 1820, door de Koninklijke maatschappij van Schoone Kunsten en Letterkunde.

Ten zelfden dage zal op den kanter, een aanvang nemen de wedstrijd van toonkunst, tot hetwelk alle de muzijk-genootschappen des Koningrijks genoodigd zijn.

De prijzen voor de stedelijke genootschappen zullen bestaan:

1°. In eenen eere-penning en eene gratificatie van honderd guldens.

2°. Eenen eere-penning en 50 guldens.

3°. Voor de fraaije houding, eene eere-penning en 25 guldens.

En, voor de genootschappen van de gemeenten ten platten lande, in:

1°. Eenen eere-penning en eene gratificatie van 50 gulden.

2°. Eene gelijke eere-penning en 25 guldens.

3°. Eenen eere-penning en 20 guldens voor de bui-

ten-gemeente, die het verst afgelegen is van de stad.

9. Woensdag, den 16den Augustus, uitdeeling der prijzen aan de leerlingen van het Koninklijk kollegie; dezelve zal ten 3 ure na den middag in de zaal der Sodaliteit plaats hebben.

11. Zondag, den 20 Augustus, ten 2 ure na den middag, zal de maatschappij der bus-schieters, gezegd het gild van St. Antonie, vergezeld door alle genootschappen en verbroederingen, zich begeven naar de plaats harer exercitiën en aldaar eene algemeene oefening in het schieten met de bus houden.

De prijzen zullen bestaan in verscheidene stuks zilver, te weten:

1°. Eenen marabou; — eenen trekpot; — 3°. zes serviessen; — 4°. eenen suikerpot; — 5°. eene melkkan; — 6°. drie serviesen; — 7°. eene louche.

Des avonds ten 7 ure, vervolg van den wedstrijd van declamatie bij de maatschappij van Rhetorica.

12. Maandag, den 21sten Augustus, ten 3 ure na den middag, zullen er buiten de Brugsche poort wedloopen plaats hebben.

De overwinnaars zullen een paar zilveren vergulde sporen bekomen, benevens eenen karvas met zilver omzet.

13. Dingsdag, den 22sten Augustus, ten 6 ure 's namiddags, uitdeeling der prijzen aan de overwinnaars in den wedstrijd van declamatie bij de Maatschappij Rhetorica.

14. Woensdag, den 23sten Augustus, ten 3 ure 's namiddags, zal het gild van St. Michiel een algemeenen wedstrijd in de scherm-kunst geven voor alle schermmeesters en liefhebbers in het Rijk.

De overwinnaars zullen gouden eere-penningen ontvangen:

1°. Voor den strijd der scherm-meesters eenen gouden eere-penning.

2°. Voor den strijd van liefhebbers eenen gouden eerepenning.

Eene eere-degen zal toegewezen worden aan dien der liefhebbers, welke gedurende de exercitiën het teeken op het gilet geplaatst of het naast aan den kant van zijn tegenpartij zal geraakt hebben.

Des avonds zal het luiden der groote klok en het spelen van het carillon de plegtigheid van den volgenden dag aankondigen.

15. Donderdag, den 24sten Augustus, zijnde de ver-

jaardag van Z. M. onzen doorluchtigen Souverein, zal van zes uren 's morgens, en op onderscheidene uren van den dag, het luiden der klokken en het spelen van het carillon gehoord worden.

Ten 3 ure na den middag, uitdeeling op het stadhuis in de troonzaal der eere-penningen, door het Gouvernement toegewezen aan de fabrijkanten, welke zich het meest zullen onderscheiden hebben in de algemeene tentoonstelling van de voorwerpen der nationale nijverheid.

Ten 4 ure na den middag zullen er bij de recollekten-brug kamp-spelen op het water plaats hebben.

De overwinnaars zullen een goud en twee zilveren horlogiën bekomen.

Ten 5 ure zal op den kanter het steken naar den knip plaats hebben. De overwinnaar zal een zilver horlogie ontvangen.

Ten 8 ure 's avonds, zal het muzijk der stad op den kanter verscheidene marschen en symfoniën spelen.

Ten 9 ure zal het luiden der groote klok het teeken eener algemeene verlichting geven.

Ten 10 ure zal op de vrijdag-markt een vuur vogel afgestoken worden. De overwinnaar zal een goud repetie horlogie ontvangen.

16. Boven en behalve de prijzen toegestaan aan de gilden en maatschappijën, zullen er eere-penningen gegeven worden:

1°. Aan de Maatschappijën, welke de exercitiën zullen bijwonen met de fraaiste eere-teekenen.

2°. Aan die, welke daar zullen komen met het grootst getal leden en van de verst afgelegene plaats.

17. Alle degenen willende mededingen voor de prijzen der exercitiën en spelen, gemeld in de artikels 2, 6, 12 en 15 van het tegenwoordig programme, zijn gehouden zich te doen inschrijven op het bureau van politie, ten minste drie dagen voor dat dezelfde exercitiën en spelen zullen plaats hebben.

18. De koffij-huizen en andere publieke vereenigingsplaatsen zullen, gedurende den geheelen nacht, mogen openblijven, te rekenen van den 1sten tot den 25sten Augustus.

19. De kommissarissen van politie zijn gelast om de goede orde en publieke rust te doen in acht nemen.

20. Het tegenwoordig programme enz.

Onderscheidene redenen hadden de bestuurders der Koninklijke Akademie van Teeken-, Schil- Te gelijk tentoon-

stelling van kunst-werken. der-, Beeldhouw- en Bouwkunde te Gent bewogen, om de tentoonstelling der voorbrengselen van schoone kunsten, op hetzelfde tijdstip als die der voortbrengselen van volksvlijt te doen plaats hebben, waarvan, op den 22sten Maart, door hen reeds behoorlijk kennisgeving was geschied.

Derzelver opening. Nadat de talrijke toezending van voorwerpen, uit min of meer afgelegene provinciën, elkander dagelijks gevolgd waren, zijnde reeds in het midden der maand Julij een aantal van meer dan 1300 artikelen ontpakt, had op den 1sten Augustus de opening der tentoonstelling, in alles overeenkomstig het bovenstaand programme, plaats. Onder begunstiging van het fraaiste weder en onder eenen onzaggelijken toevloed van aanschouwers, begaf zich de luisterrijke stoet naar het stadhuis, alwaar door Z. Exc. den Gouverneur van Oost-Vlaanderen de opening der tentoonstelling, namens Z. M., werd aangekondigd, hetgeen met een algemeen vreugde-gejuich werd beantwoord. De Burgemeester der stad vattede vervolgens het woord op, en wenschte, in eene gepaste redevoering, zijne medeburgers en de ingezetenen des Rijks geluk met den goeden uitslag hunner pogingen, tevens de aanwezigen noodigende om de kostbare en in groote getal ten toon gestelde voorwerpen te gaan bezigtigen Dit werd dadelijk gevolgd en de indruk, welken de beschouwing zelve op het gemoed der talrijke aanwezigen maakte, liet zich moeijelijk beschrijven. Men doorliep met verrukking de zalen, alwaar zich het Nederlandsch volks-vernuft op de schitterendste wijze ten toon spreidde, terwijl vreugde en tevredenheid, alsmede een innerlijk gevoel van zelfvoldoening van tot zulk een kunstrijk volk te behooren, op ieders gelaat te lezen stond. — Bezield met dusdanige gevoelens vertrok de stoet naar de Koninklijke Akademie van Teeken- en Schilderkunst, alwaar met gelijke plegtigheid de opening der tentoonstelling van kunst-voortbrengselen geschiedde. — Des avonds had eene algemeene illuminatie

plaats, waarbij alle publieke gebouwen opmerking verdienden. Inzonderheid muntte bij deze gelegenheid de verzamelplaats der ſocieteit van koophandel uit, aan wier voorgevel zich eene zeer hooge boog van lampions bevond, welk een allertreffendst gezigt opleverde.

Inrigting der tentoonſtelling.

De aldus geopende tentoonſtelling, welke in vele opzigte belangrijk voor de geſchiedenis des Rijks is, overtrof, naar evenredigheid, die, welke in de maand Augustus des voorledenen jaars te Parijs had plaats gehad. Volgens de deswege uitgegevene lijst, leverde de laatstgemelde voor 85 departementen ſlechts 1662 mededingers voor fabrijk kunst-werken op, terwijl, bij de tegenwoordige, de provincie West-Vlaanderen alleen 100 had opgeleverd, bedragende het aandeel dezer provincie een getal van ruim 900 voorwerpen. — Wegens de tentoonſtelling zelve waren een aantal hoogstdoelmatige inrigtingen getroffen. Dezelve was dagelijks geopend van negen tot één uur des middags, en van drie toe zes uur des avonds. Twee dagen bleven afgezonderd voor de vreemdelingen en fabrijkanten, welke zulks verlangden, als ook voor het onderzoek der kommisſie, tot dat einde door Z. M. benoemd. Kommisſarisſen onder de aanzienlijkſte burgers aangewezen, wisſelden elkander elken dag af, tén einde de zalen te bewaken en de goede orde te onderhouden. De toelating van het publiek tot dezelve geſchiedde langs de pouille-markt, den gang nemende naar de zaal van het tribunaal van koophandel, alwaar de werktuigen, mechaniſche voorwerpen, modellen en andere zaken van dien aard, als ook de werktuigen van landbouw en landhuishoudkunde, geplaatst waren. Van daar ging men naar de voorzaal, alwaar men rijtuigen en al hetgeen tot deze ſoort van nijverheid behoorde geplaatst vond. Vervolgens den gang doorgaande, zag men de voorwerpen van leerbereiding en leerlooijerij, touw-werk, zeilen enz., en, in de groote zaal komende, de tapijt-werken van Doornik en Baarn, de vriezen, ſergiën, wollen, lakens en

andere voortbrengſelen der Gelderſche en Hollandſche weeverijen; de Hollandſche en Brabandſche kempen, de lakens en kaſimieren van Verviers. In het midden dezer groote plaats ſtonden de fraaiſte wollen weefsels, de kastemakers werken, onderſcheidene ſoorten van huisraad in geſlagen ijzer enz.; de porſeleinen en andere werken van Doornik en Andenne, alsmede eenige fraaije voortbrengſelen van Nederlandsch aarde-werk, benevens eene groote hoeveelheid andere. Langs den grooten trap ging men vervolgens naar de zalen van het arſenaal, geheel opgevuld met voorwerpen van geſponnene, gewevene, geſchilderde en gedrukte katoenen. Hierop kwam men, lang eenen gemaakten doortogt, in het geweзen kollegie der geneeskunde en in drie nieuwe zalen voor de archieven beſtemd. In eene dezer zalen waren de gewaste lijnwaden en verniste lederwerken, de geſchilderde papieren, al hetgeen betrekking had tot de ſchei- en metaalkunde, de blik-werken enz. In eene andere zaal vond men de lijnwaden uit vlas, deze zoo rijke bron van de Vlaamſche nijverheid, het tafel-goed, alsmede de kant-werken onder glazen ſtolpen geplaatst. De twee belendende zalen bevatteden in glazen kasten juwelen, goud-werken, bijouteriën, horlogie-werken, vergulдſels enz.; de mathematiſche, chirurgiſche, optiſche, muzijkale en andere inſtrumenten; ſchrijfpapieren; alle voorwerpen van boekdrukkerij en boekbinders kunst; eindelijk het hoedenmakers, ſchoenmakers en ledermakers werk. Uit deze zalen klom men, langs eenen anderen trap, af in de zaal der asſizen en voorzaal, en van daar in de kapel-kamer, dienende tot de prachtigſte meubel-ſieraden, als: kostbare Doornikſche tapijten, kandelabres, brons-werken, marmer en albast-werken, lusters, kriſtal- en groote porſelein-werken enz. De uitgang voor het publiek was van hier langs den trap op de hoog-poorten. — Overigens had iedere zaal eenen eigenen naam en opſchrift, volgens eene gedruk-

drukte lijst, waarop alle de voorwerpen aangewezen waren. — Ten einde eenig denkbeeld dezer tentoonſtelling te geven, zullen wij alhier eene optelling laten volgen der voorwerpen, in onderſcheidene vakken op dezelve ingezonden, alsmede der fabrijkanten, welke dezelve ten toon ſtelden:

Vakken.	Getal Voorwerpen.	Getal Inzenderen.
Werktuigen	49	28
Rijtuigen en paardentuigen . . .	3	2
Leertouwerij en bereiding	16	10
IJzer	24	10
Touwmakerij	9	3
Aardewerk en plateelbakkerswerk . .	25	13
Wollen ſtoffen, beddedekens, cotings enz.	90	29
Wollen lakens	135	49
Tapijten	51	9
Meubelen	16	10
Katoenen ſtoffen	449	70
Vlas	13	9
Linnen-garens	41	18
Linten	19	5
Kouſen	16	3
Linnen	89	40
Kanten	25	19
Schoenen en laarſen	18	7
Hoedenmakerij	33	17
Paſſementwerkerij	45	6
Drukkunst	17	11
Goud- en zilverſmederij, kunſtſtukken	78	45
Meſſenmakerij	80	11
Muzijk-inſtrumenten of ſpeeltuigen	21	8
Scheikundige bereidingen	62	32
Allerhande voorwerpen	72	26
Schoorſteenen in geſlagen ijzer Vergulde bronzen, kriſtallen, porſeleinen	46	18
Voortbrengſelen van gemeene ſtichtingen	99	7
Nagekomene ſtukken in onderſcheidene vakken	162	77
In het geheel	1763	59[illegible]

— Voorts zag men op de tentoonstelling nog de drie volgende voorwerpen, welke echter niet ter bekrooning mededongen, als: 1°. een viervoets teleskoop, bij welks vervaardiging de Newtoniaansche, Gregoriaansche en Caasegrainsche inrigtingen vereenigd waren, gemaakt door *Roelofs* en *Rienks* te Hallum, in Vriesland (1); 2°. Het groote Plateau of tafel-stuk, behoorende bij het zilveren servies, door de stad Amsterdam aan Z. K. H. den Prins *van Oranje* vereerd, gemaakt door *D. L. Bennewitz* te Amsterdam, en welks tentoonstelling, als nationaal kunstgewrocht, Z. K. H. wel had willen toestaan; 3°. een geheel van koper zamengesteld model eener verbeterde waterkeering of spui-sluis, uitgevonden en vervaardigd door den heer *H. F. Perrenond* te Zierikzee, in den jare 1818 door Z. M. aangenomen en in het kabinet van waterloopkundige werktuigen bij het departement van den Waterstaat geplaatst.

Namen der bekroonden.

Bij de plegtige bekrooning, welke op Zr. Ms. geboorte-dag plaats had, en waarvan reeds boven eene min of meer omstandige beschrijving door ons is medegedeeld (2), werden de navolgende eere-medailles toegewezen:

GOUDEN MEDAILLES.

Namen.	*Woonplaats.*	*Vak van Nijverheid.*
Fr. Basse,	Brussel,	Gedrukt katoen.
Bonneels,	aldaar,	Heelk. werktuigen.

(1) Z. M. gaf dit fraaije kunst-stuk aan de Hooge School te Gent ten geschenke.

(2) Zie boven bladz. 40 – 42. — Eenige verdere bijzonderheden vindt men in de Alg. Konst- en Letterbode, No. 35 en 36; — een uittreksel van het in druk verschenen *Rapport der Hoofd-kommissie aan Z. Exc. den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid enz.*, op last van het Gouvernement uitgegeven en in beide talen verkrijgbaar gesteld, in de Staats-Cour. 1821. No. 171.

Namen.	Woonplaats.	Vak van Nijverheid.
M. Englet,	aldaar,	Lakens.
Faber,	Doornik,	Brons en Marmer.
J. J. A. Gogel,	Bloemendaal,	Blaauwsel.
Groeteers,	Brussel,	Sluis met een overl.
Mevr. 't Kindt v. d. Borgt,	aldaar,	Kanten.
Ponceler-Raunet,	Luik,	Vijlen en geg. staal.
Rouma,	aldaar,	Chronometer.
J. B. Seghers,	Brussel,	Gewast leer.
Gebr. de Smeth,	Gent,	Gedrukt katoen.
De Volder,	aldaar,	Orgel a crescendo et diminuendo.

ZILVEREN MEDAILLES.

Wed. Allaert,	Gent,	Lijm.
De Bast,	aldaar,	Zilverwerk.
Baster,	's Hage,	Trepaneer-werkt.
Bennewitz,	Amsterdam,	Zilverwerk.
Bern. Berends,	Apeldoorn,	Papier.
Van der Blomhaert,	Antwerpen,	Zijde stoffen.
Boch,	Luxemburg,	Aardewerk.
Bock (F. de),	Asper,	Lijnwaden.
Boers en Comp,	Delft,	Glaswerk.
J. van der Borgt,	Doornik,	Katoenen kousen.
Bonhouille,	Antwerpen,	Drukpers van ijzer.
Bousquet en Comp.,	Delft,	Zeep.
Broers en Dillen,	Herenthals,	Coatings.
Van Calcar en Bernie,	Deventer,	Tapijten.
Cappelman,	Brussel,	Kristal.
Claes,	Gent,	Zwavelzuur.
E. G. W. Cohen,	Baarn,	Tapijten.
Costens,	Gent,	Batisten.
A. Dieveloy,	aldaar,	Zeep en potasch.
De Bettignies,	Doornik,	Porselein.
Dechevremont,	Luik,	Davij's lamp verb.
Gebr. Delemer,	Brussel,	Drukletters.
Delin,	Antwerpen,	Zijden Garen.
H. Delloije,	Huij,	Blik.
Diepen en Jillinghaus,	Tilburg,	Lakens.
Van Doorn en Dams,	aldaar,	dito.
Du Jardin Veijs,	Kortrijk,	Tafelgoed.
Duprez,	Doornik,	Fluit- en Muziekw.
F. Goens.	Dendermonde,	Touwmakerij.
Goetgebuer,	Gent,	Graveersels.

Namen.	*Woonplaats.*	*Vak van Nijverheid.*
Halle (*twee* voor de),	Gent,	Lijnwaden.
Hannonet Gendarme,	Pernelle,	Kanon - ijzer.
J. Hauser,	Brussel,	Pendules.
G. van Hees en Comp.	aldaar,	Geverfd kat. gar.
F. de Hemptinne,	Gent,	Katoenen lijnwad.
Hennesij,	Brussel,	Papier.
P. Heijse,	Gent,	Gev. zijde garen.
Wed. Hiserre,	aldaar,	IJzeren schoffels.
J. Hoofman en Comp.,	Haarlem,	W. Gar. voor kanten.
M. de Keijzer,	Brussel,	Baaijen en karsaaij.
M. C. Libert,	Dendermond,	Linnen - garens.
Wed. A. Loosjes Pz.,	Haarlem,	Drukwerk.
Loutermans,	's Bosch,	Naai - garens.
Louveau Sergeant,	Lokeren,	Vlas.
Maas en Zoon,	Delft,	Lakens.
S. G. Masoart,	Doornik,	Garen -, wollen - kat. kousen.
Maldighem en Zoon,	Gent,	Zeildoek.
Van der Meijden,	St. Nikolaas,	Cotonnetten sam.
Michielsen,	Turnhout,	Tijk.
Mulon v. d. Pereboom,	IJperen,	Kanten.
De Pauw,	Gent,	Kaarden.
Mevr. du Persiaux,	Brussel,	Kanten.
Picart,	Delft,	Lakens.
De Poelijon,	Leijden,	Wollen dekens.
De Poorter Rossiaen,	IJperen,	Garen lint.
A. Raijmont,	Namen,	Messenmakerij.
C. J. Roussel,	Gent,	Garen.
C. F. Roussel,	Doornik,	Printannieren.
Sax,	Brussel,	Fluit met acht kl.
Simon en Zoon,	aldaar,	Rijtuigen.
Suij,	Gent,	Meubelen.
Ter Sande,	Lier.	Katoenen lijnwaden.
Tiberghien en Laimant,	St. Denis,	Gesponnen katoen.
Thiman,	Alphen,	Verwen.
Tonnelier,	Doornik,	Witte garens.
Verberchmoes en Armitage,	Denderm.,	Tulle.
Verkruissen Derijckere,	Kortrijk,	Kant - garen.
Mevr. E. Verlinden,	Mechelen,	Kanten.
G. Vermeer en gebr.	Hamme,	Touwmakerij.
P. en H. Vrede,	Tilburg,	Lakens.
Voortman,	Gent,	Gedr. Calicots.
De Vos Bauwens,	aldaar,	dito.

Namen.	*Woonplaats.*	*Vak van Nijverheid*
Vranken en Comp.	Lokeren,	Hoeden.
De erven Warner Willinck,	Amsterdam,	Trijpten.
Zoude,	Namen,	Glaswerk.
Zuurdeeg.	Leijden,	Kalmukken.

BRONZEN MEDAILLES.

E. v. Amersfoort en Zn.	Rotterdam,	Gedr. Merino's enz.
Angeloos en Gasteller,	Brussel,	Paardehaarstof.
J. F. Banneville,	Gent,	Garen en kat. linten.
J. F. de Backer,	aldaar,	Horenen en andere instr.
Baekland,	Kortrijk,	Tafellinnen.
Barriel,	Amsterdam,	Boogsnaren.
F. Bethune,	Kortrijk,	Gebl. lijnwaden.
Boisacq Spreux,	Doornik,	Tinnen waterketel.
Borens Bruijn,	Hengelo,	Lijnwaden.
H. Boulaert,	IJperen,	Garen-linten.
H. Bourse,	Gent,	Aardewerk.
Braecman,	aldaar,	Gebl. lijnwaden.
J. Briers,	Antwerpen,	Lijm.
Brugge (Weeshuis te),		Kanten.
Brugge (Huis van weldadigheid te),		Dito.
Brugge (Armenschool te)		Dito.
Brunfaut,	IJperen,	Hijdraulisch werkt.
Buize Verscheure,	Kortrijk,	Gebl. lijnwaden.
Gr de Busscher,	Gent,	Drukwerk.
G. L. Camps,	's Bosch,	Garen en linnen.
J. B. Catteaux,	Mouscron,	Printannieren.
Casterman,	Doornik,	Drukwerk.
J. B. de Clercq,	Gent,	Lijm.
J. H. Cron,	Vaels,	Casimieren.
W. Curlo,	Gent,	IJzeren schoorsteen.
Dalvallé,	Ath,	Metallieke stoffen.
C. Danneil,	Kortrijk,	Wit Naaigaren.
Debien de la Rue,	aldaar,	Tafellinnen.
A. Deçart,	Mool,	Lakens.
La Derrier,	Namen,	Messenmakerij.
Desmonde,	Ledighem,	Lijnwaad.
Deslu Plankart,	Kortrijk,	Gernite lijnwaden.
J. J. Desoin,	Baronville,	Staven staal.
A. van Diemen,	Hazerswoude,	Aardewerk.

Namen.	*Woonplaats.*	*Vak van Nijverheid.*
A. Dillen,	Mool,	Lakens.
E. Eisinga,	Franeker,	Gesponnen wolle.
Evrard,	Bergen,	Kerklamp.
J. Fourmij,	Andennes,	Porselein.
Gent (Weeshuis der blaauwe Meisjes te),		Kanten.
Gent (Weeshuis van de Rooijffkens),		Dito.
H. A. Gersen,	Utrecht,	Tapijten.
Gossé,	Gent,	Spelden.
Gieseneer,	aldaar,	Sterke dommekracht
Godefroij,	aldaar,	Katoene lijnwaden.
J. Godefroij,	aldaar,	Coatings.
Goessin Verhaege,	aldaar,	Drukwerk.
Grammont (weeshuis te),		Kanten.
F. van Haecke,	Brugge,	Geruite lijnwaden.
Halje (vier voor de),	Gent,	Lijnwaden.
Hannotiaux en Gebr.,	Doornik,	Garen kousen.
Heddebaut Labaere,	Gent,	Mahonij tafel.
F. van Haecke de Wilde,	Brugge,	Cotonnetten.
Hendricks - Dockx,	Turnhout,	Tijk.
Honing.	Haarlem,	Brandspuitslang.
Hoppenbrouwer Janssens,	Eindhoven,	Hoeden.
Houdin,	Gent,	Drukwerk.
J. P. Huygbaert,	Haarlem,	Ondersch. blaauwsel.
Jobard,	Brussel,	Steendr. teekening.
Kemel Hebbelynck,	Ostende,	Regulateur tot equatie.
Kerckx,	Brussel,	Vergulde bronzen.
Lammens,	Andennes,	Aardewerk.
Van Ledighem Talboom,	St. Nicolaas,	Madras.
De Leener,	Meijlegem,	Gewev. metaaldr.
Lebembre,	Doornik,	Borduur - werk.
F. Lerberghe,	Kortrijk,	Perkalines.
Lernous,	Gent,	Passementwerk.
Libert de Beaufraipont,	Chenée,	Blik
Lievin van der Cruijssen,	Gent,	Rijtuigen.
V. van Loo,	aldaar,	Katoenen lijnwaden.
N. F. van Loon,	Jrnsum,	Reddings-boot.
Mej. Luckermans,	Mechelen,	Kanten.
Mechelen (Weeshuis te),		Dito.
Masquellier,	Gent,	Plated kandelaars.
Meurissen,	Namen,	Geplet koper.

Namen.	*Woonplaats.*	*Vak van Nijverheid.*
Muller en Donderlingen,	Esternach,	Aardewerk.
Wed. Neve-Pollet,	Doornik,	Kat. kouf., muts, enz.
Van Ockelen,	Breda.	Mechanifche Piano.
Paulus,	Nimij,	Aardewerk.
P. Parqui,	Brugge,	Tinnen kandelaars.
Petit,	Antwerpen,	Piano.
A Picavet,	Mouscron,	Printannjeren.
Podaert,	Gent.	Katoenen lijnwaden.
Previnaire en Senij,	Molebeek,	Cotonn. en Siamoife.
Puls,	Gent,	Groot flotwerk.
Regemortel,	Antwerpen,	Zijden linten.
Rodrigo Heijndrikxenlo,	St. Nicolaas,	Bombazijn.
De Baron Roederer,	Dinant,	Venfterglas.
Jacq. Rommel,	Gent,	Verwen.
Sacré,	Aelst,	Drukpers.
Scheltema,	Leijden,	Wolle deken.
Schokkeel,	IJperen,	Gelooid leder.
J. en A. Smits,	Rotterdam,	Gedr. Merino's enz.
V. d. Steene de Zoon,	Bruggen,	Steendrukplaten.
Stuvel en Comp.	Bergen,	IJzeren fpillen.
Talboom de Smit,	St. Nicolaas,	Madras.
P. Termon,	Tholen,	Touwmakerij.
Tilez,	Doornik,	Spillen om te fpinnen.
E. Tonnes,	Brugge,	Hoeden.
Trosfaert,	Gent,	Kristal.
De Vaster,	Leuven,	Klarinetten en andere inftr.
Mevr. Verachter,	Antwerpen,	Kant-garen.
J. Vereeke,	Gent,	Gedr. Schawls.
J. Verfavel,	Brugge,	Gebl. Lijnwaad.
Du Vivier,	Gent,	Tinnen Marabou.
Voituron,	aldaar,	Marmeren fchoorft.
C. de Vos,	aldaar,	Katoenen lijnwaden.
F. de Vos,	aldaar.	Wevers kammen.
De Vos,	Heule,	Wevers kammen.
C. de Weghe,	Brugge,	Geruite lijnwaden.
V. der Waerde de Buch,	Gent,	Gedrukte calicóts.
IJdens,	aldaar,	Verg. kroon voor 48 kaarfen (1).

(1) Aan vele der niet bekroonden viel eene eervolle vermelding te beurt, wier namen, benevens andere, gevonden worden in de Staatscour. 1821. No. 171.

Aanmoedigingen te Doornik.

De kamer van koophandel en fabrijken te Doornik gaf een loffelijk voorbeeld tot aanmoediging van inlandsche nijverheid, door het openen van eene inschrijving voor een onbepaald getal actiën, ieder van ƒ 5, en bestemd om een fonds uit te maken tot aankoop van onderscheidene voorwerpen, op deze tentoonstelling ingezonden. De aldus aangekochte voorwerpen zouden, bij wijze van looting, onder de actiehouders verdeeld worden. Het ontwerp aan de kamer van koophandel en fabrijken te Gent ter goedkeuring aangeboden zijnde, met verzoek van aan hetzelve, door eene oproeping aan de overige kamers binnen het Rijk, de meest mogelijke uitbreiding te geven, werd zulks door hare toetreding bekrachtigd, waarop, binnen het tijdverloop van slechts één uur, het getal der inteekeningen in laatsgemelde stad tot twee honderd klom. — Bij eene circulaire van den 11den Augustus noodigde de regering van Doornik de fabrijkanten en kunstenaars, welke tot de algemeene tentoonstelling te Gent hadden bijgedragen, uit, om hunne van Gent terugkomende stukken, voor den 6den September, op het stadhuis in eerstgenoemde stad, te plaatsen. Op deze bijzondere tentoonstelling, gelijktijdig met de kermis, het tijdstip waarop de meeste vreemdelingen te Doornik aanwezig waren, gehouden, werden voor de te Gent bekroonde voorwerpen, in naam der stad, eere-medailles uitgereikt.

Tentoonstelling aldaar besloten.

Reeds vroeger was door de regering van Doornik, ten einde de plaatselijke nijverheid te bevorderen, en dezelve voor de groote en algemeene mededinging te oefenen, besloten, dat in deze stad, op zeker nader te bepalen tijden, met eene tusschenpozing van niet langer dan 5 jaren, eene openlijke tentoonstelling van kunst- en fabrijk-werken van Doornik zoude plaats hebben, op welke insgelijks zouden worden toegelaten de, in andere steden en gemeenten der provincie, vervaardigd wordende voorwerpen van volks nijverheid. — De eerste tentoonstelling zoude in het jaar 1822, omstreeks de helft der maand Septem-

ber, plaats hebben. Voorts zoude eene jury belast zijn, met over alle de tentoongestelde voorwerpen een rapport uit te brengen, welke, tot dit einde, zoodanige kunstenaars en fabrijkanten zouden aanwijzen, als zich der bekrooning of eervolle vermelding waardig hadden gemaakt. — De prijzen zouden in gouden, zilveren en bronzen medailles bestaan.

Zekere *Desprets*, azijn-fabrijkant te Brussel, maakte zich verdienstelijk door de uitvinding van een werktuig, waaraan hij den naam van *Ventilateur* of togtmaker gaf. Nieuw werktuig.

Koophandel en scheepvaart leveren ons de volgende bijzonderheden ter vermelding op.

Op den 15den Maart werd door Z. M. een nader besluit, wegens het afzeilen of doen afdrijven van baken en tonnen, genomen, van den volgenden inhoud: Besluit van 15 Maart tegen het vernielen, afzeilen of doen afdrijven van baken en tonnen (Staatsbl. No. 6).

Overwegende het groot belang, hetwelk er voor de scheepvaart in gelegen is, dat gewaakt worde voor het behoud der in de onderscheidene zeegaten en op de stroomen en rivieren geplaatste baken en tonnen, en in ervaring gekomen zijnde, hoe dezelve dikwijls, hetzij dan met moedwil, hetzij uit onachtzaamheid, vernield *of* van hare reepen of touwen afgezeild *of* afgedreven worden;

Gezien de voordragten van Onzen Minister voor de Marine;

Gelet op het rapport van Onzen Minister voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën;

Gelet op de adviesen van Onzen Minister van Justitie;

Den Raad van State gehoord;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. De schippers of gezagvoerders van schepen en vaartuigen, welke zullen bevonden worden de, in de

onderscheidene vaarwaters van dit Rijk, liggende tonnen of baken te hebben afgezeild, vernield of van hare reepen gedreven, zullen, naar gelang der omstandigheden, en, voor zoo ver niet zal blijken, dat zulks buiten hunne schuld, door redenen van merkelijk ongeluk, plotselinge verandering van weder en andere ongevallen van hooger hand, is veroorzaakt, gestraft worden, met eene boete van ten minste 20 en ten hoogste 50 guldens, of, ingeval van onvermogen, om die boeten te voldoen, met eene gevangenis straf van ten minste vijf en ten hoogste 14 dagen, onverminderd de vergoeding der tonnen of baken, welke mogten zijn vernield of verloren geraakt.

2. De inspekteurs en onder-inspekteurs van het loodswezen, de tonnen en baken, benevens de, door hen, als opzigters te benoemen personen, zullen hierop naauwkeurig acht geven en doen geven, en zullen van de feiten, bij het vorig artikel vermeld, wanneer zoodanige zullen gepleegd zijn, doen blijken bij deswege op te maken procesfen-verbaal, welke zij zullen doen toekomen aan den officier van justitie bij de regtbank van eersten aanleg in het arrondissement, ten einde de daarbij vermelde overtredingen te vervolgen, in gelijker voege, als ten opzigte van gewone correctionele zaken gebruikelijk is.

En zullen de loodsen, onder welker bevel de schepen of vaartuigen varen, waardoor de tonnen of baken reddeloos gemaakt worden, in gelijker voege als de schippers of gezagvoerders van schepen of vaartuigen, en in hunne plaats, deswege aansprakelijk zijn, en in de, bij het vorig artikel, bepaalde boete vervallen, behoudens mede hunne verpligtingen tot vergoeding der tonnen en baken, en op poene van suspensie of dimisfie, ingevalle zij in gebreken mogten blijven, om, zoowel het eene als het andere, te voldoen: zullende insgelijks de loodsen gehouden zijn, om zoodra zij, van het afzeilen, vernielen of reddeloos maken van tonnen of baken, op eenigerhande wijze, kennis mogten verkregen hebben, daarvan aan de inspekteurs of onder-inspekteurs van het loodswezen, of de door hen, als opzigters gestelde personen, aangifte te doen, en, te dien opzigte, alle mogelijke aanwijzingen en inlichtingen te geven, mede op poene van suspensie of dimisfie, naar omstandigheden.

3. Ingeval van betrapping op heeter daad, zullen de schepen of vaartuigen, door welke het feit zal zijn gepleegd, worden aangehouden, ten zij door de schippers of gezagvoerders behoorlijke cautie mogt worden gesteld

voor de boeten en schadevergoedingen, waartoe zij mogten worden verwezen, of ten zij daarvoor, ten genoege van de voornoemde inspekteurs of onder-inspekteurs, eene genoegzame som mogt worden geconsigneerd, in welk geval de aangehoudene schepen of vaartuigen zullen worden vrijgegeven en aan dezelve geen verder oponthoud zal worden veroorzaakt, en zal, insgelijks, aan de schepen of vaartuigen, in hunne reise, geen oponthoud worden veroorzaakt, wanneer de loodsen, ter zake in het voorgaande artikel vermeld, mogten bevonden worden aansprakelijk te zijn.

4. Door de bovengemelde bepalingen wordt het besluit van den 28sten Augustus 1819 gehouden voor ingetrokken en vervallen.

Bij een Koninklijk besluit van den 6den Mei werd aan de stad Nieuwpoort een publiek entrepôt, voor alle soorten van koopmansgoederen, verleend (1). Entrepôt te Nieuwpoort gevestigd.

Door Z. M. werd, bij een besluit van den 30sten October, goedgekeurd het reglement wegens het daarstellen van een regt van scheepvaart of tol in de provinciën Namen, Luik en Limburg. — In laatstgemelde provincie werden vijf bureaux tot het heffen van dit regt opgerigt, als: te St. Pieter, bij Maestricht, Maseijk, Ruremonde, Venlo en Wellen. Het te betalen regt bedroeg drie cents per vat of elle kubiek, welke het schip zoude bevatten (2). Reglement wegens het heffen van een regt op de scheepvaart.

Ingevolge een besluit van den 3den December, werd bepaald: „ dat de goederen, welke van dat tijdstip af, tot den laatsten December 1821, uit Egypte in eenige haven van dit Rijk zouden worden aangebragt met vreemde schepen, niet onderworpen zouden zijn aan de betaling van vijf percent van de waarde, verschuldigd volgens § 1 van art. 1 der wet van 19 December 1817 (3), over de vaart en handel op de Middellandsche zee en de schalen van den Levant; mits echter Besluit wegens aanvoer van goederen uit Egypte.

(1) Gaz. van Westvl. No. 61.
(2) Gaz. van Gent. No. 35.
(3) Jaarb. 1817, St. I bl. 185.

uit een certifikaat van den Nederlandschen vice-consul in de haven, alwaar de afiading plaats had, bleek, dat, tijdens het schip in lading lag, noch aldaar noch in de nabijgelegene havens een Nederlandsch schip aanwezig was, waarmede de verzending der goederen had kunnen geschieden, en voorts onder bepaling, dat uit het, door den Nederlandschen Vice-consul af te geven, certifikaat zoude moeten blijken, dat in de bedoelde havens geene besmettelijke ziekten heerschten (1)."

Besluit wegens het regt op de Turksche paspoorten.

Een besluit van Z. M., van den 5den December, bepaalde: „dat het regt op de Turksche paspoorten, zoo als hetzelve bij art. 23 der wet van den 14den Maart 1819 (2) was bepaald, voortaan, te rekenen van den 1sten Januarij 1821, nie meer bij de Generale directie der in- en uitgaande regten te 's Gravenhage betaald zoude worden, maar dat deze perceptie voor de paspoorten, welke op en na den 1sten Januarij 1821, bij de Generale directie zouden zijn verleend, geschieden moest ten kantore der ontvangers van de in- en uitgaande regten en accijnsen, in de hoofdplaats der onderscheidene directiën, alwaar de schepen waren liggende of te huis behoorden, naar aanleiding van hetgeen bij art. 24 der voorschrevene wet was bepaald, met betrekking tot de afgifte der paspoorten zelve; — dat de Turksche paspoorten, welke bij de Generale directie in 's Gravenhage verleend en die ter uitreiking aan de Direkteuren in de hoofdplaatsen werden toegezonden, door de voorschrevene direkteuren aan de belanghebbenden niet zouden worden uitgereikt, dan nadat de direkteur zich verzekerd zoude hebben, dat het regt bij den ontvanger behoorlijk was voldaan; — dat de betaling van het suppletoir regt, waarvan bij art. 30 der meergemelde wet gewag was gemaakt, insgelijks bij de ontvangers in de hoofdplaats zoude geschieden en dat, mitsdien, de kennisgeving der veranderde

(1) Staatscour. No. 230.
(2) Jaarb. 1819. St. I. bl. 157.

of verdere destinatie van een schip, bedoeld bij art. 30 der meergemelde wet, primitief zoude moeten geschieden aan den direkteur in de hoofdplaats, op wiens autorisatie de ontvanger vervolgens het suppletoir-regt zoude percipiëren (1)."

Voorts werd bij een besluit des Konings, van den 8sten November, op het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken enz., en gezien art. 2 van het besluit van den 18den December 1819 (2), nopens de wijze van de invoering der nieuwe maten en gewigten, het tijdstip, waarop het gebruik der Nederlandsche lengte-maten en gewigten, over de geheele uitgestrektheid van het Rijk, verpligtend zoude zijn, bepaaldelijk vastgesteld op den 1sten Januarij 1821. Besluit wegens de invoering der nieuwe lengte-maten en gewigten.

Ten gevolge van het evengenoemd besluit, deed de kamer van koophandel en fabrijken te Amsterdam, op den 22sten December, de navolgende bekendmaking:

"Bij gelegenheid van het definitevelijk in werking brengen der besluiten van Z. M., met betrekking tot de nieuwe gewigten en lengte-maten, acht de kamer van koophandel en fabrijken dezer stad het van haren pligt, om aan hare geëerde stad- en landgenooten hare gevoelens kenbaar te maken over eenige bijzonderheden, tot deze materie betrekking hebbende, als ook over eenige, die, hoewel in geen noodzakelijk verband met dezelve staande, echter wel waardig zijn, om bij deze gelegenheid in ernstige overweging genomen te worden. De kamer heeft echter geene bepaalde bedoeling, om het metrieke stelsel, met betrekking tot de gewigten en lengtematen, als goed en nuttig aan te prijzen; het prijst zich zelf aan door deszelfs eenvoudigheid en juistheid. Even min is het de bedoeling der kamer, om in herhalingen te treden van hetgeen reeds door anderen, en in het bijzonder door den verdienstelijken hoogleeraar *van Swinden*, op zoo voortreffelijke wijze is gezegd geworden. Integendeel, zij stelt zich voor, zich tot deze en gene bijzonderheden te bepalen, die meer eigenlijk tot hare attributiën behooren en meer gerekend kunnen worden, de stem harer leden tot derzelver geachte medehandelaren te zijn.

(1) Amsterd. Cour. No. 303.
(2) Jaarb. 1819, St. II. bl. 144.

Voor eerst dan is het aan de kamer voorgekomen, dat het raadzaam ware, om voortaan het gewigt der partijën, die bij de aflevering gewogen worden, zoo wel bij onevene als bij evene Nederlandsche ponden, ja zelfs in zoodanige gevallen, waar de aard der goederen zulks blijkbaar vordert, ook bij mindere gedeelten dan geheele Nederlandsche ponden te wegen, in plaats van zich te bepalen tot enkel evene ponden, zoo als tot nu toe heeft plaats gehad. De noodzakelijkheid hiervan is blijkbaar, daar, zonder dat, de afleveraar, uit hoofde der meerdere zwaarte van het Nederlandsche pond, zich aan te veel verlies van gewigt zoude bootgesteld zien.

Voorts is het aan de kamer voorgekomen, dat het van belang zoude zijn, aan de waagdragers en alle andere tot weging van goederen gebruikt wordende personen, de verpligting op te leggen, om voortaan het juiste gewigt der goederen en fusten op te geven, zoo als hetzelve door hen, zoo als men zegt, in het huisje gewogen wordt, zonder daarvan bij hunne opgave iets voor uitslag, of onder eenige andere benaming, stilzwijgend, zoo als tot nu toe heeft plaats gehad, te mogen aftrekken. De kamer rekent dit van groot aanbelang, ten einde alle onzekerheden, misbruiken en willekeurigheden, die thans veelal bij wegen en afleveren van goederen plaats hebben, te doen ophouden, en houdt zich overtuigd, dat dit overeenkomstig is, niet alleen met het belang van den verkooper, maar ook even zoo zeer met het regt begrepen belang van den eerlijken kooper.

Het is daarom echter de bedoeling der kamer niet, het afschaffen van alle uitslagen bepaaldelijk voor te slaan. Zij gelooft, wel is waar, dat dezelve, in zeer vele gevallen, zouden kunnen afgeschaft worden, zoo als dat dan ook het gemanifesteerd gevoelen en verlangen van onderscheidene handelaren is. Anderen intusschen verlangen de voortduring der uitslagen: aan de zoodanigen echter is eene wijziging en vereenvoudiging derzelven aan te prijzen, ten einde ook daardoor tegen misbruik te waken, en derhalve geeft de kamer in bedenking, om zoodanige uitslagen, als noodig mogten geoordeeld worden, op één pro cent te bepalen en dezelve, door de waagdragers en alle anderen tot de weging van goederen gebruikt wordende personen, in hunne boeken en cedullen, na de opgave van het juiste gewigt, te doen aftrekken.

Even zoo min als de kamer, met betrekking tot de uitslagen, eene overdrevene zucht tot vereenvoudiging

beheerscht, even zoo min heeft zulks plaats met betrekking tot de zoogenaamde conditiën. Zij is, ja overtuigd, van het aanprijzenswaardige eener vereenvoudiging in dezelve, uit aanmerking der veranderingen, die er sedert de invoering derzelve hebben plaats gehad, waardoor vele derzelve ondoelmatig, zoo niet schadelijk, zijn geworden. Door deze consideratie gedrongen, hebben dan ook reeds van tijd tot tijd de handelaren in verschillende artikelen hunne conditiën vereenvoudigd, terwijl andere zich bereid verklaard hebben, zulks ook, bij deze gelegenheid, met betrekking tot de hunne, te doen. De kamer bedoelt niet dit voorbeeld geheel onbepaald aan te prijzen, zij eerbiedigt gebruiken, die nuttig geoordeeld worden en wenscht dezelven ook daar te eerbiedigen, waar deze nuttigheid, naar haar gevoelen, in den tegenwoordigen stand van zaken, grootendeels nog maar in opinie bestaat. Er zijn intusschen, behalve de reeds bedoelde, die veranderd zijn of welker verandering stellig voorgenomen is, eenige conditiën, welker afschaffing de kamer even zeer gerustelijk durft aanbevelen, als, bij voorbeeld, het rabat van 18 maanden op Muscovados Brazilsuiker, in onderscheiding van alle andere soorten van suiker; een dergelijk rabat, met betrekking tot de artikelen van pot-asch, parel asch en weed-asch en de augmentatie van 4 pct. op de cochenille, als welke geheel ondoelmatig zijn geworden, en derhalve, zoo zij vermeent, zonder bezwaar kunnen afgeschaft worden.

Het is eene zaak van aanbelang, om te bepalen, bij welke hoeveelheid van Nederlandsche ponden en ellen voortaan zal verkocht worden.

Het komt aan de kamer voor het natuurlijkste en eenvoudigste te zijn, dat zulks bij enkele of honderd Nederlandsche ponden, en bij enkele of honderd Nederlandsche ellen geschiede, om dat dit in blijkbare overeenstemming staat, zoo wel met de bedoelingen van Z. M., als met den waren aard, strekking en zamenhang van het geheele thans geadopteerde metrieke stelsel. Zoodanig handelende, zal men zich, niet alleen op den duur, maar zelfs terstond bij de invoering, het meeste gemak verschaffen; het is daarenboven overeenkomstig met het door zeer velen aan de kamer gemanifesteerd gevoelen, en het heeft tot voorbeeld en leiddraad het tarief der inkomende en uitgaande regten, en de drie-maandelijksche *Prijs-Courant*, met betrekking tot dezelve. Zelfs durft de kamer gerustelijk het verkoopen bij honderd Nederlandsche ponden en ellen, waar zulks maar eenigzins voeg-

zaam plaats kan hebben; bij voorkeur aanraden. Hierdoor zou veel gemak aangebragt, en vele bedenkingen, die deze of gene welligt in het midden zou mogen brengen, voorgekomen worden.

Er is nog eene belangrijke bijzonderheid, de prijsbepaling namelijk: zal die voor als nog, in de onderscheidene muntspeciën, waarin dezelve tot nu toe heeft plaats gehad, blijven? Het nieuwe stelsel, wegens de muntspeciën, is nog niet generaal ingevoerd; eene eigenlijk gezegde noodzakelijkheid tot verandering bestaat er dus voor als nog niet. Intusschen echter, dit stelsel is reeds aanvankelijk ingevoerd en zal eenmaal geheel verpligtend gemaakt worden. De kamer geeft dus in bedenking of het niet raadzaam zoude zijn, het van nu af aan te adopteren en ten gevolge daarvan alleen de benaming van guldens en derzelver onderdeelen te gebruiken, zoo als reeds, bij eenige artikelen, volgens de bepalingen der belanghebbenden, is geresolveerd geworden, en ook bij alle berekeningen van regten en accijnsen gebruikelijk is.

Ziedaar, geëerde stad- en landgenooten, het gevoelen der kamer van koophandel en fabrijken, met betrekking tot deze gewigtige materie. Zij eindigt met de aanbeveling derzelve, en in het bijzonder van het stellig en uitsluitend verpligtende der wetsbepalingen, omtrent dezelve, aan uwe voortdurende en meest gezette overweging, en zal ook gereedelijk van hare zijde voortgaan, om, zoo veel doenlijk, het hare bij te dragen, ten einde de moeijelijkheden en bezwaren, waartoe elke groote verandering aanleiding geeft, te helpen uit den weg ruimen of althans te matigen (1).

Benoemingen voor den handel. Z. M. benoemde achtervolgens, tot adjunkt-consul-generaal te London den heer *J. Maij*; — tot consul te Duinkerken *J. B. Moser*, tot dus verre vice-consul aldaar, en zulks in plaats van den heer *J. Moorman*, overleden; — tot consul in het vereenigd Rijk van Portugal en Algarve, alsmede op het eiland Madeira en de Açorische eilanden den heer *Pilaer*, consul te Lissabon; — tot consul te Bremen den heer *H. Duntze*, tot dus verre vice-consul aldaar. — Voorts werden tot consuls bevorderd de vice-consuls van Patras, Cyprus, Salonica en Athenen.

Toelating van vreemde consuls. Bij onderscheidene besluiten van Z. M. werden toegelaten: als consul van Zwitserland te Am-

(1) Staatscour. No. 305.

sterdam de heer *P. Planta*; — als vice-consul en handels-agent van Z. K. H. den Hertog van Mecklenburg-Schwerin, in evengenoemde stad, de heer *Travers*; — als consul-generaal van Groot-Brittanniën te Ostende, en in het ressort dier haven, de heer *S. G. Marshall*; — als consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika te Rotterdam, en in de naast bijgelegene havens, de heer *E. Wambersie*; — als consul van Zwitserland te Antwerpen, de heer *G. Choisij*; — als consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika te Amsterdam, de heer *A. Ellermans*; — als consul-generaal van Spanje in de Nederlanden, residerende te Amsterdam, de heer *C. Beramendi*.

Z. M. benoemde tot Sekretaris der kamer van koophandel en fabrijken te Vlissingen den heer *M. Cumsius*, in plaats van den heer *P. J. Mortier*, eervol ontslagen. Verdere benoemingen voor den handel.

Tot leden van de directie van den Levantschen handel en der navigatie in de Middellandsche zee, werden door Z. M. benoemd, ter vervulling van de in dit jaar openvallende plaatsen, te Amsterdam, de heer *P. P. Charlé*, in plaats van den heer *P. van Lennep*, en te Middelburg, Mr. *J. A. Becius*, als zoodanig aangebleven.

De doorvaart naar de Zwarte Zee voor de Nederlandsche vlag vrij gesteld zijnde, ten gevolge der pogingen door den heer *Testa*, zaakgelastigde bij de verhevene Porte, in het werk gesteld, werd daarvan, door de direkteuren van den Levantschen handel te Amsterdam, openlijk berigt gegeven. Handel op de Zwarte Zee.

De schepen, te Lissabon komende, werden van de betaling der 800 reys, omtrent *f* 2:15 cts, vrijgesteld, welke de havenmeester aldaar tot dus verre, voor elk schip, had geheven. — Voorts werd door den consul-generaal der vereenigde Rijken van Portugal, Brazilië en Algarve te Amsterdam, bekend gemaakt: „ dat het regt op het zout, uit de vereenigde Rijken uitgevoerd wordende, verminderd was tot 300 reys, voor Handel op Portugal.

ieder mooij, daaronder begrepen de 3 pCt. fregat-regt, terwijl het zout, dat door Portugeesche schepen naar vreemde landen uitgevoerd zoude worden, alleen met 200 reys per mooij was belast, de genoemde regten van 3 pCt. daaronder begrepen, en derhalve het aldus uitgevoerde zout niet hooger in prijs dan 100 reys per mooij zoude te staan komen."

Verbod w gens uitgave van paspoorten enz naar Portugal.

Aan het consulaat van Portugal voor Rotterdam en deszelfs distrikten werd, op den 18den September, van den Ridder *de Brito*, buitengewoon gezant en gevolmagtigden Minister van Z. Allergetr. M., eene circulaire ontvangen, houdende: ,, dat de droevige gebeurtenissen, welke kortelings in Portugal plaats hadden gehad, hem noodzaakten, daar hem de herstelling der goede orde nog niet officiëel bekend was, het afgeven en viseren, van paspoorten voor dat koningrijk te doen ophouden. Hij beval derhalve, tot nader orde van deze legatie, geene paspoorten af te geven, noch er eenige te viseren, welken den consul door Portugezen of vreemdelingen zouden aangeboden worden, welke verlangen mogten, hetzij te land of te water, naar Portugal te vertrekken. Ten einde alle moeijelijkheden of gevaren voor te komen, waaraan de Portugeesche, Hollandsche of andere vreemde schepen, die naar de havens van Portugal mogten willen zeilen, zich bloot zouden stellen, indien deze geblokkeerd of, uit hoofde der dadelijk dringende omstandigheden, gesloten mogten wezen, zoo werd aan den consul insgelijks gelast, geene certifikaten of visa's aan de papieren te geven, die de schepen benoodigd hadden, om naar eenige haven van gezegd koningrijk te vertrekken. — Deze provisionele maatregel, strekkende tot beveiling der belangen van den koophandel en zeevaart tusschen de Nederlanden en Portugal voor de knevelarijën, die ongelukkiger wijze de revolutionaire crises kenteekenden, zou, gelijk men vertrouwde, door de kooplieden uit deszelfs ware oogpunt beschouwd worden, en, in den publieken geest, het belang ver-

ſterken, dat het Portugeesch Gouvernement ſtelde in de handhaving der commerciële betrekkingen, op de goede trouw en de beste verſtandhouding gegrond(1)." — Ingevolge deze circulaire geſchiedde door den vice-conſul te Rotterdam, bij afwezigheid van den conſul, eene openbare kennisgeving ten zelfden dage, waarop bovengemelde circulaire was ontvangen, zoo als zulks, insgelijks op dezen dag, door den conſul-generaal van het voornoemde Rijk te Amſterdam geſchiedde.

Handel op de Antilles.

Van wege het conſulaat-generaal van Spanje in de Nederlanden, werd bekend gemaakt: „ dat Z. Kath. Maj., bij ampliatie van het dekreet van 18den Mei 1816, waarbij de invoer van vreemde zeep in het ſchier-eiland was verboden, had beſloten, dat de invoer van deze zeep insgelijks zoude zijn verboden op het eiland Cuba en op de overige Antilles; zullende dit beſluit, in de over-zee gelegene havens, ten uitvoer worden gebragt 50 dagen na deszelfs afkondiging aldaar."

Bekendmaking wegens de erkenning der Spaanſche ſchuld.

Op den 21ſten September werd te Amſterdam, van wege de heeren *Hope en Comp.*, ter beurze aangeplakt en vervolgens door de dagbladen publiek gemaakt, het berigt wegens den gunſtigen uitſlag der maatregelen tot bevordering en beſlisſing der belangen van de geldleeningen in Holland, voor rekening van Spanje aangegaan (1); waarop, den 25ſten daaraanvolgende, eene bijeenkomst der belanghebbenden plaats had.

Aangaande een vonnis, in de maand Augustus, in Engeland gewezen, wegens de wederregtelijke aanhaling van een Nederlandsch ſchip, ten voorledene jare, zijn ons de volgende bijzonderheden allezins als vermeldenswaardig voorgekomen.

Wederregtelijke aanhaling van een Nederlandsch

Het Nederlandsch twee-mast galjootſchip, *de Vrouw Gezina*, ſchipper *E. J. Dik*, te huis behoorende in de Pekel-A, werd op den 9den Julij des verleden jaars genomen door eene oorlog-

(1) Staatscour. No. 223.
(2) Zie boven St. I bl. 56—60.

vaartuig in Engeland. sloep, geplaatst te East-Bourne, en in de haven van Rije, in Sussex, opgebragt, alwaar hetzelve een oponthoud van meer dan twee maanden onderging. Het voornoemde schip namelijk te dier tijde onder Bevesier, door harden westen-wind en tegenstroom, ten anker liggend, had bij den Luitenant *Skardon* van gemelde oorlog-sloep argwaan opgewekt, welke des nachts, ten twaalf uur, terwijl het schip onder zeil was, met zijne sloep aan boord kwam. Eene zekere hoeveelheid jenever aan boord van het schip gevonden, alsmede de omstandigheid, dat het schip binnen den afstand, door de wet tegen het sluiken bepaald, liggende was, strekte hierop tot grond van bovengemelde aanhaling. — De schipper vervoegde zich bij deszelfs binnen komen in Rije, bij den heer *Chatterton*, vice-consul der Nederlanden, welke niet alleen bij het onderzoek der equipagie voor den magistraat tegenwoordig was, maar ook, door zijne tusschenkomst en aangeboden borg van £ 100 (de bepaalde boete tegen de sluikerij), voorkwam, dat de equipagie gevangen opgebragt werd. De consul-generaal *Maij*, dadelijk wegens dit voorval onderrigt bekomen hebbende, vervoegde zich eerst bij de kommissarissen van het Custom-house, tot ontslag der vrouw *Gezina*, bewijzende, onder andere, door overlegging eener teekening van het schip, dat hetzelve een ra-schip was, en derhalve niet in de wet tegen de sluikerij begrepen. Zulks echter vruchteloos afgeloopen zijnde, en de advokaat van het Custom-house tot regterlijke vervolgingen tegen dit schip geadviseerd hebbende, herhaalde de consul zijne vordering, in twee onderscheidene brieven aan de Lords der Tresorie, waarna, na eene gehoudene bijeenkomst met een' der sekretarissen, den volgenden dag het ontslag werd gelast. Ook geschiedde, op aandrang van den consul-generaal, de teruggave der tabak en jenever voor het gebruik der equipagie aan boord bestemd. — Het meergemelde schip was den 5den Julij 1819 uit Texel gezeild, gaande in ballast onder eene charter-partij naar Ma-

rennes, om zout te halen, en van daar naar Leuven, en had daags voor deszelfs vertrek uit Texel twee okshoofden jenever genomen, welke, terwijl het onder Bevisier ten anker lag, in de kruiken afgetapt en in de ballast geborgen en vastgelegd waren. Na het bekomen ontslag zeilde de *Vrouw Gezina* van Rije, naar Frankrijk gedestineerd, daar de vorige charterpartij door den bevrachter, op het aanhouden van het schip, vernietigd was geworden.— Op aanraden van den consul-generaal, door verscheidene omstandigheden, buiten de verklaring der equipagie, overtuigd van de onschuld des schippers, alsmede van de wederregtelijkheid der aanhouding, werd door laatstgemelde een proces tegen den luitenant *Skardon* aangevangen, hebbende de consul-generaal, op zijne vordering wegens schadevergoeding, aan de Lords der Tresorie gedaan, geen antwoord bekomen. Op den 11ten Augustus van dit jaar werd de zaak voor de assizen van Lewis, hoofdstad van Susfex, bepleit, in naam van den schipper en onder directie en tegenwoordigheid van den consul-generaal (1), met dat gevolg dat, na breedvoerige debatten, de genoemde luitenant veroordeeld, en de schade, voor het verlies van de charterpartij en het oponthoud te Rije, door de jurij bepaald werd op £ 315:11:4 (2).

In de kolonie Curaçao werd, bij gelegenheid Bekend-

(1) Z. M. had bevorens op het verzoek, door den schipper *E. J. Dik* en de reeders, na de vrijgave van het schip, aan Hoogstdenzelven gedaan, om, indien de vertoogen opzigtelijk deze en diergelijke aanhoudingen met geenen gunstigen uitslag wierden bekroond, den consul-generaal te London te magtigen, van 's Rijks wege de procedures tot schadeloosstelling voort te zetten, op den 11den Maart dezes jaars bepaald: „ dat, voor zoo verre de reeders zelve tot die procedures mogten overgaan en alsdan, tegen alle billijke verwachting, mogten succumberen, Z. M. niet ongenegen zoude worden gevonden, de reeders in de kosten te gemoet te komen". Prov. Gron Cour. No. 71

(2) Amsterd. Cour. No. 199.

making op Curaçao. der afzondering van een aanzienlijk getal Joden van de aldaar bestaande Israëlitische gemeente, door den Gouverneur-Generaal *ad interim* dier bezitting, op den 6den Junij, de navolgende afkondiging uitgevaardigd:

Overwegende: dat de handhaving van eene goede politie, mitsgaders het onderhouden van rust en goede orde vorderen dat wij, als bij het 20ste artikel van het reglement op het beleid der regering alhier, belast zijnde om te waken voor de rigtige uitoefening van den godsdienst en te handhaven de wetten en reglementen, die op dit stuk reeds zijn of nog mogten worden gemaakt, voor zoo ver dezelve niet strijden met de Grondwet, onze meening te dezen aanzien kenbaar maken, om te strekken tot narigt van die personen, dewelke uit eigene beweging of door aanrading van anderen zich reeds van de Joodsche gemeente alhier hebben afgezonderd of nog zouden willen afzonderen, ten einde een ieder zijne handelwijze wel mogt nadenken, en zich wachten voor de nadeelige gevolgen, aan welke zijn eigen gedrag hem zoude kunnen blootstellen, niet om dat hij misschien voornemens is eenen anderen godsdienst te omhelzen, hetwelk eene zaak is, waarmede het Gouvernement zich niet kan of zal inlaten, maar door de inbreuken, die er opzigtelijk de eeredienst, of de kerkelijke instellingen, bij de Joodsche gemeente alhier in vigeur, zouden kunnen plaats hebben.

Om welke redenen wij hebben goedgevonden en verstaan te verklaren en kenbaar te maken, zoo als hierbij verklaard en kenbaar gemaakt wordt, tot narigt van allen wien het mogt aangaan:

1. Dat, vermits er maar eene Joodsche gemeente in deze Koloniën mag bestaan, geene andere ingezetenen als Joden kunnen of zullen worden erkend, dan de zoodanige die aan de Escamoth of het kerkelijk reglement dier gemeente onderworpen zijn; en dat de genen, die zich van deze gemeente hebben afgescheiden of nog mogten afscheiden, niet zullen of mogen genieten de voorregten aan de Joden toegekend, maar met andere ingezetenen tot de Joodsche gemeente niet behoorende, zullen gelijk staan en als zoodanig worden aangemerkt.

2. Dat de uitoefening van den Joodschen godsdienst op geene andere hoogenaamde wijze vermag te geschieden, dan volgens de bepalingen en voorschriften van het hiervorengemelde kerkelijk reglement.

En zullen de Parnassijns en penningmeester der Joodsche gemeente alhier worden aangeschreven, om aan ons opgave te doen van de namen dergenen, dewelke zich van die gemeente hebben afgescheiden en nog mogten afscheiden, om te strekken tot onze informatie en narigt in voorkomende gevallen, en om den Raad Fiskaal daarmede bekend te maken, ten einde, op het onderhouden van eene goede politie, in deze tijdsomstandigheden, des te beter waakzaam te kunnen zijn (1).

De Gouverneur-Generaal *ad interim* Mr. *P. B. Starckenborgh*, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw en opperbevelhebber der land- en zeemagt te Curaçao, overleed aldaar op den 20sten Julij, in het 68ste jaar zijns ouderdoms, hebbende, gedurende deszelfs lang verblijf in deze bezitting, tot aan zijne laatste oogenblikken, in onderscheidene betrekkingen, de algemeene achting in ruime mate genoten. — Deszelfs begrafenis had op den 21sten met veel plegtigheid plaats, wordende het Gouvernement, na zijn overlijden, *ad interim* aanvaard door den heer Mr. *J. J. Elzevier*, oudsten beambten der kolonie. Overlijden van den heer *Starckenborgh*.

De heer *Elzevier* werd later vervangen door den kapitein ter zee *P. R. Cantzlaar*, als zijnde, bij besluit van den 20sten Junij, door *Z. M.*, met eene titulaire verhooging van rang, tot Gouverneur benoemd, in plaats van den vice-admiraal *A. Kikkert*. — Op den 12den November te Curaçao aangekomen en met bijzondere eerbewijzingen ontvangen zijnde, werd door den Gouverneur, op den 16den daaraanvolgende, de aanvaardiging zijner waardigheid, bij eene plegtige afkondiging, ter kennisse der ingezetenen gebragt. De heer *Cantzlaar* tot Gouverneur benoemd.

Voorts werden door Z. M. benoemd: tot raad fiskaal, Mr. *J. J. Elzevier*; tot president van den raad van civiele en criminele justitie, Mr. *D. Serrurier*; tot gouvernements sekretaris, Mr. *W. W. Duijckinck*; tot secretaris van den raad van civiele en criminele justitie, Mr. *H. R. Hayun-* Benoemingen aldaar.

(1) Amsterd. Cour. No. 223.

ga; tot hoofd-ontvanger, de heer C. *L. van Uijtrecht*.

Besluit wegens de uitgifte van gronden in Suriname. Bij een Koninklijk besluit van den 20sten December, werden vervallen verklaard de, in vroeger jaren gedane, uitgiften van gronden, in de kolonie Suriname, voor zoo verre zij, die dezelve verkregen hadden, in gebreke waren gebleven van hunne gronden in cultuur te brengen, daarvan den land rente te betalen of aan eenige andere der voorwaarden, op welke de uitgifte geschied was, te voldoen. Diegenen echter, welke, ten genoege van het bestuur in de kolonie, konden bewijzen, dat het verzuim buiten hunne schuld en grootendeels door de gebeurtenissen van den tijd veroorzaakt was, zouden, op hun verzoek, tot het kosteloos bekomen van nieuwe gronden toegelaten worden. — Tevens werd door Z. M. bepaald, dat alle aanzoeken, betrekkelijk de uitgifte van gronden ter cultuur, hetzij in het landdrostambt aan de Neckerie, hetzij in eenig ander gedeelte der kolonie Suriname, voortaan schriftelijk moesten worden ingediend bij den Gouverneur, op wiens berigt en consideratiën de grondbrieven vervolgens door den Souverein zouden worden verleend (1).

Scheepvaart te Suriname. Gedurende dit jaar vertrokken van Suriname naar het moederland 68 Nederlandsche schepen, welke te zamen uitvoerden de navolgende produkten, als: 17,175 vaten, netto 19,533,890 ℔ suiker; 18,926 balen en 2690 vaten, te zamen 4,430,665 ℔ heele en 384,170 ℔ gebroken koffij; 4699 balen, inhoudende 1,246,525 ℔ schoon en 82,715 ℔ vuil katoen, in diverse fust; 87,15 ℔ cacao en 4 vaten malassie; voorts nog 11,760 ℔ bladen tabak, 32,257 ℔ oud koper; 1050 ℔ oud tin; 46 pijpen Madera-wijn, en 14 kisten koopmanschappen.

Staat der Scheepvaart. Te Amsterdam kwamen in dit Jaar binnen 2494 schepen, waaronder 24 van Batavia, 6 van Berbice, 5 van Canton, 9 van Curaçao, 10 van

(1) Staatscour. 1821, No. 43.

Demerarij, 1 van St. George del Mina, 10 van Havannah, 1 van Kaap de Goede Hoop, 2 van Kaap Henri, 1 van Menilla, 2 van Mogador, 1 van Padang op Sumatra, 1 van Patras, 2 van Rio de Janeiro, 1 van Samarang, 3 van Sourabaija, 1 van Sumatra, 52 van Suriname en 8 van St. Thomas.

Te Antwerpen zag men 591 schepen binnen komen, te weten: 244 Nederlandsche, 21 Fransche, 74 Amerikaansche, 29 Deensche, 34 Hanoversche, 127 Engelsche, 7 Oldenburgsche, 5 Russische, 9 Noorweegsche, 4 Bremensche, 3 Hamburgsche, 18 Zweedsche, 13 Pruisissche, 2 Lubeksche en 1 Portugeesch.

In de Maas, te Goeree en Maassluis kwamen binnen, buiten de vischhoekers, jagers, enz., 1324 schepen, terwijl 1401 van daar uitzeilden, zijnde 127 meer ingekomen en 160 meer uitgezeild dan in het vorige jaar. — De Schelde voeren op 581 en zeilden uit 574 schepen, te zamen 1155 zeeschepen, behalve de beurtschepen en andere kleine vaartuigen, zijnde 42 minder dan in het jaar 1819. — De haven te Ostende kwamen binnen 370 schepen, waarvan 202 onder Nederlandsche vlag. Van deze 202 Nederlandsche schepen waren 101 met zout geladen, terwijl 2 uit de Oost- en 2 uit West-Indische bezittingen mede onder dit getal begrepen waren. Het getal der uitgezeilde vaartuigen beliep 374.

Te Harlingen kwamen binnen 359 schepen, waaronder 205 Nederlandsche; uitgezeild van daar waren 352 schepen, waarvan 190 onder Nederlandsche vlag.

Het getal der schepen te Schiedam uit zee aangekomen beliep 237, als: 79 van Libau, 62 van Riga, 15 van Memel, en 81 van Arensburg, Konigsberg, Windau, Reval, Hamburg, enz. Met dezelve, als ook met die welke uit de overige provinciën des Rijks aldaar aangekomen waren, werden aangebragt ruim 27,500 lasten graan, meest rogge en garst, zijnde 69 schepen en ruim 6500 lasten graan meer dan in 1819.

Verslag wegens den staat van het schoolwezen.

Wegens den staat van het hooge, middelbare en lager onderwijs werd wederom, overeenkomstig de bepaling der grondwet, door den Minister voor het Publiek Onderwijs enz. het navolgende verslag uitgebragt:

De verpligting tot het doen van een jaarlijksch verslag aan de Staten-Generaal van den toestand der hooge, middelbare en lagere scholen, is gewis eene merkwaardige bepaling der Grondwet. Zij getuigt, van welk hoog gewigt de goede gesteldheid van het volks onderwijs behoort geacht te worden, en hoe deze het voorwerp moet zijn van de aanhoudende zorgen der Hooge Regering.

Maar niet ieder jaar vallen groote en belangrijke veranderingen voor; niet ieder jaar worden nieuwe en algemeen werkende maatregelen genomen. Deze omstandigheid oefent haren invloed op het jaarlijksch verslag, en brengt noodwendig te weeg, dat hetzelve niet altijd kan hebben het aantrekkelijke der nieuwheid. In den jare 1819, waartoe het tegenwoordige verslag zich bepaalt, hadden geene voorvallen plaats van eenen algemeenen invloed, of die aan grootere gedeelten van het volksonderwijs eene nieuwe rigting gaven. Was het eene aangename taak, in de rapporten over de drie vroegere jaren, aan U Ed. Mog. het stelsel te ontwikkelen, naar hetwelk, in de Noordelijke provinciën, de scholen waren ingerigt, en de maatregelen aan te kondigen, die, tot de invoering van een gelijksoortig en even heilzaam stelsel in de Zuidelijke provinciën, genomen waren, het tegenwoordig verslag zal zich bepalen, om, in eenige bijzonderheden, te doen kennen de voortdurende of aanvankelijke uitwerksels van de aangenomene beginselen. De grondslagen zijn gelegd en het geheele plan van het groote gebouw van het openbaar onderwijs is aan U Ed. Mog. ontvouwd; de ondervinding en het jaarlijksch verslag zal doen zien, of op die grondslagen met gerustheid kan worden voortgewerkt, en of het gebouw zelve met voorspoed wordt opgetrokken.

Lager Onderwijs.

Goede onderwijzers, derzelver billijke bezoldiging, en wel ingerigte schoolvertrekken, zie daar de eerste be-

standdeelen van het openbare lager onderwijs Wederkeerig van elkander afhankelijk, bieden deze drie zich over en weder de hand.

Te vergeefs tracht men goede onderwijzers te vormen, wanneer men niet tevens maatregelen beraamt, om in hun onderhoud te voorzien. Te vergeefs plaatst men den besten onderwijzer in een slecht of slecht ingerigt schoolvertrek: met den besten wil zal zijn onderwijs geene vruchten dragen. De gelijkmatige daarstelling van deze drie bestanddeelen van een goed lager onderwijs maakt het hoofddoel uit, waarnaar alle bemoeijingen der regering zich moet uitstrekken; zij zijn de opgaaf, welke aan het bestuur van iedere gemeente, van iedere provincie, ja van het geheele Rijk, aan elk naar zijnen werkkring, ter oplossing is voorgesteld. Het schooltoezigt, hetzij dan plaatselijk, hetzij dan provinciaal of algemeen werkende, is voornamelijk aanwezig, ten einde deze drie hoofdzaken te bevorderen, daaromtrent de verschillende besturen voor te lichten, en hen tot het vaststellen en regelen van gepaste verbeteringen uit te lokken.

Een overzigt van het merkwaardigste, dat, met opzigt tot ieder dezer hoofdzaken, in 1819 is voorgevallen, zal, op eene geschikte wijze, een denkbeeld kunnen geven van den staat der scholen Het zal kunnen doen beoordeelen, of deze staat verbetert of verachtert, iets, dat een verslag als het tegenwoordige vooral ten doel heeft, te doen kennen.

De vorming van goede onderwijzers heeft het algemeen bestuur onmiddellijk beoogd door de Rijks-kweekscholen te Haarlem en te Lier. De eerste leverde, in den jare 1819, tien onderwijzers; de laatste vijf: op het einde des jaars waren aldaar te zamen zestig kweekelingen. Bij eene gelijksoortige school, behoorende to het departement der maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Groningen, welke thans uit 's Rijks kas onderstand ontvangt, gelijk voorheen uit de provinciale kas, telde men veertien kweekelingen.

Geen' minderen invloed op de vorming van goede onderwijzers oefent het algemeen bestuur uit door het aanmoedigen van de onderwijzers-gezelschappen, Op geregelde tijden komen de reeds dienstdoende onderwijzers bijeen en oefenen zich onderling in de kundigheden van hunnen stand, en in de gaaf van die aan kinderen op de doelmatigste wijze mede te deelen,

Met behulp van kleine sommen, door het Gouvernement aan elk hunner verstrekt, verschaffen zich deze ge-

zelfchappen eene verzameling, zoo van boeken, die tot de opvoeding betrekking hebben, als van kaarten, aardgloben en foortgelijke voorwerpen, die tot hun verder onderrigt dienstbaar zijn. Ieder verflag, dat van deze gezelfchappen inkomt, geeft getuigenis van derzelver zeer groote nuttigheid, en van derzelver heilzamen invloed, om het beste, wat in eenige leerwijze gevonden wordt, en als goed is beproefd, zonder ftoornis, en met den meesten fpoed, op het meerendeel fcholen in te voeren. Het getal, in de Noordelijke provinciën, was 180, tellende 1986 leden. Ook in de Zuidelijke provinciën, beginnen zij opgerigt te worden; in Zuid-Braband beftaat er één, in Limburg drie, in Antwerpen twee, hebbende te zamen 199 leden. De laatstgenoemde gezelfchappen wedijveren met die, welke reeds vroeger beftonden, in nuttige werkzaamheid. Welligt zelfs overtreffen zij dezelve door eene fnellere ontwikkeling van heilzame uitkomften Eene meerdere geoefendheid van de meeste der leden maakt groote ftappen tot verbetering mogelijk. Tot de vruchten, welke zij opleverden, en over betwelk het publiek oordeelen kan, mogen gerekend worden de fchoolwerkjes, welke deze gezelfchappen, in de provinciën Antwerpen en Zuid-Braband, hebben opgefteld, of vertaald en uitgegeven.

Onder de maatregelen, die eene meer gewestelijke ftrekking hadden, ter meerdere oefening en bekwaam making van beftaande onderwijzers, moet in de eerfte plaats genoemd worden, die, welke genomen werd in het groothertogdom Luxemburg. In de hoofdftad werden, gedurende de zomermaanden, opvoedkundige lesfen gegeven, tot welker bijwoning alle onderwijzers uit het groothertogdom werden uitgenoodigd. Honderd twee en zeventig woonden dezelve bij, en werden, van de kosten, die hun verblijf te Luxemburg veroorzaakte, fchadeloos gefteld door eene vrijwillige bijdrage van vele ingezetenen, door de gemeente-befturen, en door eene toelage uit 's Rijks kas. De vruchten dezer lesfen, die zich reeds aanvankelijk openbaren, konnen niet misfen, in getal en waardij toe te nemen, bij aldien zij, gelijk het oogmerk fchijnt te wezen, nog eenige ettelijke jaren worden vernieuwd. De onbaatzuchtigheid der leeraars, die ze gaven, verdient gewis geen' minderen lof, dan de medewerking der Gedeputeerde Staten, en de belangftelling der ingezetenen.

Te Bergen in Henegouwen werd mede een begin gemaakt met het geven, door twee verdienftelijke leeraars,

van opvoedkundige lessen, tot welke zoo dienstdoende als aankomende onderwijzers werden toegelaten. Te Maastricht geschiedt hetzelfde door éénen leeraar. Te Groningen werd ook eene school opgerigt, bepaaldelijk ten oogmerk hebbende, om dienstdoende onderwijzers in de gelegenheid te stellen, van zich verder te oefenen, Bij deze en gene armscholen en scholen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen zijn daarenboven gevoegd kweekscholen van aankomende onderwijzers. Onder de eersten munten voornamelijk uit die van Rotterdam en Amsterdam. Onder de laatste, die te Haarlem en Rotterdam, behalve de boven reeds genoemde te Groningen. De overige onderwijzers worden op de scholen gevormd. Eerst zelve nog leerlingen, zijn zij den onderwijzeren behulpzaam in het onderrigten hunner mingevorderde medeleerlingen. Aldus oefenen zij zich aanhoudend en worden, onder het genot van eenig afzonderlijk en meer uitgebreid onderwijs, tot eene nuttige waarneming van hun aanstaand beroep voorbereid. Te Luik volgt ook de jury dezen weg en kiest, uit meer geschikte en verst gevorderde leerlingen, sommigen uit, die voor eenigen tijd aan de beste meesters worden toevertroüwd, en, nadat zij met de betere leerwijze zijn bekend geworden, als ondermeesters worden geplaatst op min goede scholen.

Ter verbetering van het lot en bestaan der onderwijzers konden geene algemeene maatregelen worden genomen; maar Z. M. heeft, in bijzondere gevallen, dat gene gedaan, wat de gesteldheid van 's Rijks kas, tot hulp van plaatselijke en meer dringende behoeften, toeliet. De uitbetaling werd gelast eener som van omtrent ƒ 14.000: op nieuwe of verhoogde jaarwedden, zoo vaste als tijdelijke. Daar ieder slechts eene kleine som bedraagt, is hierdoor op geen klein getal plaatsen veel goeds bevorderd, en is, bij duizende behoeftige ouders, de dankbare erkentenis voor 's Konings weldaden opgewekt.

Provinciale maatregelen tot verbetering van de voor velen te sobere bezoldiging kwamen mede niet tot stand. Beraadslagingen over de zoodanige waren echter bij onderscheidene provinciën aanhangig, in Noord-Braband, Gelderland, Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht en Vriesland. Het onvermogen van vele landelijke gemeenten, om meerdere gelden op te brengen, is het groote beletsel, dat, voornamelijk, tot dus verre, de Provinciale Staten het nemen van gepaste besluiten heeft moeijelijk gemaakt. Het is te hopen, dat de voorbeelden, met zoo gelukkig gevolg, hoezeer op verschillende wijzen, reeds gegeven,

door de provinciën Overijssel, Drenthe, Groningen en Noord-Holland, welhaast tot navolging zullen leiden. Zeer veel goeds zou reeds worden daargesteld door eene meer geregelde en betere wijze van de schoolgelden te innen, welke thans nog, op zeer vele plaatsen, in stede van naar een vastgesteld tarief of aangenomene klassificatie, door den gemeentelijken of anderen daartoe gestelden ontvanger, te worden ingevorderd, door den onderwijzer zelven, niet zonder nadeelen van verschillenden aard, van de ouders worden opgehaald. Ook de gemeentelijke jaarwedden kunnen nog op zeer vele plaatsen worden verhoogd. Voorbeelden hiervan gaven weder dit jaar onderscheidene gemeenten in schier alle de provinciën. Henegouwen, Groningen en West-Vlaanderen verdienen hier bijzonder te worden genoemd, en het laat zich voorzien, uit de voorbereidende onderzoekingen, door de Gedeputeerde Staten en jury's, in het werk gesteld, dat dit getal, bijzonder in de Zuidelijke provinciën, gedurende 1820, zeer aanmerkelijk zal toenemen.

De zorg voor goede school-lokalen is in den aard der zaak minder het voorwerp van algemeene of provinciale maatregelen. 's Konings zorgen hebben zich evenwel uitgestrekt tot het verleenen van onderstand aan vele gemeenten, die in de kosten voor de bouwing of vernieuwing van een schoolhuis uit eigene middelen niet konden voorzien. In de Noordelijke provinciën geschiedde zulks voornamelijk op de meest armoedige plaatsen, waar de jeugd in eenen volslagen verwaarloosden staat was, of ook dreigde te zullen komen, gelijk op de eilanden Urk en Ameland, Egmond aan Zee en dergelijke. In de Zuidelijke provinciën werd, behalve op het onvermogen der gemeenten, ook nog gelet op de ligging, door welke eene betere gebouwde en ingerigte school ten voorbeelde kon zijn voor de omliggende. Eene somme van ruim ƒ30,000:00 werd aan zoodanige toelagen uit 's Rijks kasse verleend.

Tot de gewestelijke maatregelen, rakende dit onderwerp, kan men betrekken een besluit van den Gouverneur van Noord-Braband, tot het voorzien van alle gemeentelijke school-lokalen van doelmatige school-meubelen. Ook het provinciaal gouvernement van Oost-Vlaanderen beraamde een plan, om, op eene regelmatige wijze, alle gemeenten van wel ingerigte schoolhuizen te voorzien, maar kwam dit onderwerp tot dus verre niet tot stand. Vele waren intusschen de bemoeijingen van onderscheidene Gedeputeerde Staten, om de voordragten van

bijzondere gemeenten, tot opbouwing van nieuwe, of geheele verbetering van reeds bestaande schoolhuizen, of uit te lokken of goed te keuren. De provinciën van Henegouwen, Limburg, Luik en West Vlaanderen verdienen ten deze met name genoemd te worden. Is dit het geval met deze provinciale besturen, en met de jury's, die hen voorlichten, grooter eer komt toe aan het zoo aanzienlijk getal gemeenten, bijzonder in opgenoemde provinciën, welke, bijgestaan door de vrijwillige bijdragen harer ingezetenen, zich de werkelijke opofferingen hebben getroost, welke de kosten der bouwing noodwendig na zich sleepte. Navolgenswaardig zijn ook vooral de voorbeelden, die, in meer dan eene provincie, werden gegeven door meer vermogende ingezetenen, die, of eigene woningen, aan de gemeenten, tot schoolhuis in eigendom afstonden, of nieuwe, op hunne bijzondere kosten, deden bouwen.

Van zoodanige voorbeelden, gepaard met eene zamenstemmende werking der hoogere en lagere besturen, laat zich alles goeds verwachten. Meer en meer doet zich, voor het oog van den opmerkzamen waarnemer, het verblijdend verschijnsel op, dat eene algemeene belangstelling in de verbetering van het lager onderwijs zich bij alle klassen van ingezetenen vertoont. Talloos waren de voorbeelden van vrijwillige giften, door bijzondere ingezetenen, ten behoeve van scholen, in steden of gemeenten, uitgereikt. Als om strijd, zag men overal vereenigingen van meerdere menschen, of ook enkele personen, opofferingen van tijd en moeite doen, om iets nuttigs daar te stellen. Een prijzenswaardig voorbeeld gaf een genootschap ter aanmoediging van het lager onderwijs, dat zich te Luxemburg vormde. Korten tijd na deszelfs oprigting, telde het meer dan 100 leden, welke te zamen voor eene somme van 3000 guldens hadden ingeschreven. Eerst bepaalde het zich tot de stad Luxemburg, maar spreidde zich weldra over het Groothertogdom uit. In meerdere steden, als Brussel, Maestricht, Luik, en andere, kwamen vereenigingen tot stand, die de vestiging, ten hare kosten, van scholen, voornamelijk ten behoeve van arme kinderen, ten doel hadden. Gemeente-besturen, kommissiën van gasthuizen en bureaux van weldadigheid, ondersteunden den ijver of gaven zelve een voorbeeld. Door deze gezamelijke pogingen, staan de heerlijkste gevolgen te worden voortgebragt, en daaronder wel voornamelijk een toenemend welzijn van den Staat,

gegrond op de zedelijkheid en op de beschaving van het opkomend geslacht.

Latijnsche scholen en kollegien.

De Latijnsche scholen en kollegiën nemen toe in aantal van kweekelingen. Het getal, dat, in 1817, op eerstgenoemde, 1000 bedroeg, is thans tot 1200 geklommen. De lyceën en kollegiën telden, in den jare 1813, in 29 steden der Zuidelijke provinciën, 2750 leerlingen. Op dezelfde inrigtingen, onder den naam van athenea en kollegiën, is dit getal, in dezelfde steden, thans meer dan 3800. Het genot van den vrede, nu sedert eenige jaren, is gewis eene der voorname oorzaken, dat de zucht voor de letteroefeningen meer algemeen is ontwaakt. Maar het mag echter gerustelijk worden gezegd, dat de pogingen en aanhoudende zorg van het gouvernement tot verheffing dezer instellingen, tot het bekomen van bekwame onderwijzers, en tot verbetering van het onderwijs, niet weinig den voorspoed dezer scholen hebben bevorderd. Omtrent het passende in de leerwijze, en het doelmatige bij het geven van onderwijs, blijft nog, op sommige scholen en kollegiën, meer of min te wenschen overig. Intusschen zijn, over het algemeen, de gemaakte vorderingen reeds zeer aanmerkelijk, en het zoude onbillijk zijn, uit het oog te verliezen, dat, in de laatste reeks van jaren, de leeraren niet altijd eene goede opleiding konden deelachtig worden. Welhaast zullen geene nieuwe meer mogen benoemd worden, dan die, op de hooge scholen, proeven hunner bekwaamheid hebben gegeven. Van hen mag men verwachten, dat zij, door kunde, gevormden smaak en goede leerwijze, datgene zullen aanvullen, wat, op sommige plaatsen, aan de innerlijke deugdzaamheid van het onderwijs, alsnog zou mogen ontbreken. Hierdoor zal ook verdwijnen het zonderlinge vooroordeel, hetwelk wel zeer is verminderd, maar echter nog bij vele ouders wordt gevonden, dat, namelijk, het aanleeren der Grieksche taal, op de kollegiën, nutteloos is. De beoefening dezer zoo schoone als gemakkelijke taal was, voor weinige jaren, in de Zuidelijke provinciën, genoegzaam geheel verwaarloosd; thans wordt zij, op nagenoeg alle kollegiën, en, op de meeste, vrij goed geleerd.

De athenea van Brussel, Maastricht en Doornik munten

ten ten deze bijzonder uit. Schier overal wordt de wiskunde goed en met het beste gevolg onderwezen. Minder algemeen is een geregeld onderwijs in de oude aardrijkskunde, geschiedenis en fabelleer; maar, in dit opzigt, gelijk in alle andere, verbetert zich zoo wel het onderwijs, als de geheele staat van die soort van scholen.

Hooge scholen.

De goede gesteldheid der hooge scholen, zoo oude als nieuwe, is dit jaar wederom meer en meer bevestigd. Men is voortgegaan, de lokalen voor verschillende inrigtingen te verbeteren. Te Gent, werd de eerste steen gelegd van het groote gebouw der hooge school, welke de stedelijke regering doet oprigten, tot een blijk van den prijs, waarop zij het bezit eener hooge school weet te schatten. Ook te Leijden werden aanzienelijke bouwingen aangevangen. Te Luik gaf de afstand, door de stedelijke regering, van den noodigen grond, eene geschikte gelegenheid tot den aanleg van eenen fraaijen kruidtuin. Ook de verzamelingen werden aanmerkelijk verrijkt. Het beroemd kabinet van vergelijkende ontleedkunde van den hoogleeraar *Brugmans*, werd voor Leijden aangekocht, en deze hooge school verwierf, daardoor, eene verzachting, zoo veel mogelijk, voor het noodlottig verlies, dat zij, door het afsterven van dien voortreffelijken leeraar, had geleden. De hooge school van Leuven, Luik en Gent bekomen ook verzamelingen van delfstoffen, van verschillende diersoorten, van werktuigen, enz.

Het getal der studerenden is, sedert de laatste opgave, toegenomen. Op den 1sten November, bedroeg het, te Leuven, 254; te Luik, 381; te Gent; 201; te Leijden, 315; te Utrecht, 205; te Groningen 215.

Eenparig zijn de getuigenissen, wegens de vlijt, en de zucht voor de studie, door deze jonge lieden aan den dag gelegd. Als bewijzen van de waarheid dier getuigenissen kan men het best bijbrengen menig eene welgeschrevene inwijdings-verhandeling, als ook de beantwoordingen der prijsvragen, hoedanig dit jaar, voor het eerst, bij de nieuwe hooge scholen werden bekroond.

Deze uitkomsten toonen de deugdzaamheid aan van het onderwijs der hoogleeraren, die dit jaar weder voortgingen, zich aan de maatschappij en het opkomend geslacht verdienstelijk te maken. Eenige onderscheidden zich door vrijwillig op zich te nemen, boven hetgeen van hen konde gevergd worden, van het geven of voortzetten der

lessen van hunne zieke of overledene ambtgenooten. Andere verrigtte onderscheiden buitengewonen arbeid, hetzij aan bibliotheken, hetzij aan het verplegen van kranken, of in andere opzigten. Sommige, eindelijk, gaven werken uit tot handleidingen hunner lessen, of ook, in het algemeen, tot bevordering der wetenschappen. Tot dit laatste mag men hopen, zullen zij zich bij aanhoudendheid aangespoord gevoelen, op dat, met de bevordering van een uitmuntend onderwijs, tevens de roem der Nederlandsche geleerdheid, ook in vergelijking met die der buitenlanders, meer en meer bevestigd en gehandhaafd worde.

De athenea van Franeker, Amsterdam en Deventer, leverden, in den jare 1819, geene bijzondere merkwaardigheden op, doch men mag met grond op hen toepassen de voorgaande schets van den gunstigen staat der hooge scholen.

Met veel aandrang heeft men, sedert eenigen tijd, de aanmerking hooren maken, dat sommige dezer hooge scholen, ja, de meeste, behoorden te worden afgeschaft, wijl een tweetal, voor de behoeften van dit Rijk, voldoende zou zijn. En gewis, in het afgetrokkene laten zich vele gronden bijbrengen voor de meening, dat, in evenredigheid van de bevolking, en in vergelijking met andere landen, een kleiner getal dan het tegenwoordig genoegzaam kan zijn; maar iets anders is het, in de bespiegeling na te gaan, wat het beste zoude zijn, in geval nog geene hooge scholen bestonden, iets anders de opheffing van de reeds bestaande te gelasten, met het oogmerk, om eene denkbeeldige volmaaktheid te naderen. Instellingen van een zoo groot gewigt kunnen niet heden worden opgerigt, en morgen worden vernietigd. Alleen geheel onvoorziene gebeurtenissen, in buitengewone tijden, zouden zulk eenen maatregel kunnen wettigen. Thans bestaan die niet. En voorzeker is de vestiging der nieuwe hooge scholen geenszins onbedacht geschied. Toen, in den jare 1816, tot dezelve besloten werd, bestonden in één gedeelte des Rijks, drie hooge scholen, en zij bestonden sedert min of meer twee eeuwen. Met deze oude instellingen, die de stormen der jongste omwentelingen hadden doorgestaan, waren herinneringen verknocht van eer en grootheid; de ingezetenen stelden hunnen roem in derzelver bestaan, en een vaderlijk bestuur kon aan hare opheffing niet denken. In deze omstandigheden zou de oprigting, in het ander en meer bevolkte gedeelte des Rijks, van slechts eene hooge

school, gewis tot klagten hebben aanleiding gegeven. Deze klagten zouden gegronder zijn voorgekomen, naarmate men zou gemeend hebben, te kunnen aantoonen; dat, juist in dit gedeelte des Rijks, de staat van het openbaar onderwijs, sedert 25 jaren, meer dan in het andere, was verwaarloosd geweest. Was dit zoo, dan moest, buiten twijfel, de gelegenheid, om aan dit gebrek te hulp te komen, meer worden bevorderd, door de vestiging, binnen drie der voornaamste steden, van even zoo vele hooge scholen, dan door alle bijeen te brengen in een middelpunt, meer verwijderd van het verblijf hunner ouderen. Heeft ook niet de ondervinding geleerd, dat het bijeen brengen van een te groot aantal studerenden, tot vele nadeelen aanleiding geeft. Heeft men niet ten alle tijde gezien, dat het wegnemen van den naijver, en te zeer verheffen of oppermagtig maken van een enkel ligchaam van geleerden, voor den voortgang der wetenschappen schadelijk is?

Vooral behoort men niet uit het oog te verliezen, dat; bij eene vrije staatsregeling, als die van dit Rijk, de middelen tot verkrijging van kundigheden behooren te worden vermenigvuldigd. Eene zoodanige staatsregeling verkrijgt eerst dan hare vastheid, wanneer het meerendeel der invloed hebbende ingezetenen nadenkende is; zich door den schijn van opgeworpen meeningen niet laat wegslepen, en ten steiregel heeft, om, alvorens een oordeel te vellen, het voor en tegen, het goede en kwade, omtrent personen en zaken, steeds tegen elkander in de waagschaal te stellen. Deze klasse van nadenkende ingezetenen moet ten bolwerk strekken tegen die andere klasse, die, door gebrek aan kunde en ervaring, de noodige zelfstandigheid missende, zich heen en weder laat slingeren door de indrukken, welke zij toevallig ontvangt, en blindelings afkeurt wat niet strookt met eigene neigingen en driften. Minkundige ingezetenen behooren, overal, de geheele maatschappij door, mannen aan te treffen, die hen te regt wijzen, wanneer zij, uit welke oorzaken ook, tot dwaalbegrippen mogten zijn vervallen, ofte wel soms tot verkeerdheden mogten willen overgaan.

De vorming van zoodanige mannen, en daardoor de ontwikkeling en versterking bij de natie van eenen mannelijken geest, ziet daar de verheven bestemming der hooge scholen, ziet daar het doel, aan welks bereiking de hoogleeraren, ook weder dit jaar, met de meeste

vrucht, hebben gearbeid, en ook voortaan gewisselijk zullen blijven arbeiden (1).

Besluit wegens school-onderwijzers-gezelschappen.

Even als in vroegere jaren had plaats gehad, werd ook nu door Z. M., bij besluit van den 20sten Februarij, eene aanzienlijke som toegestaan, tot ondersteuning en aanmoediging der schoolonderwijzers-gezelschappen, waarvan bij voorraad, ten gevolge eener resolutie van den Minister voor het Publiek onderwijs, van den 12den April, een gedeelte werd toegewezen aan 181 onderwijzers-gezelschappen, in 64 school-distrikten der Noordelijke provinciën, alsmede binnen de provinciën Zuid-Braband, Limburg en Antwerpen, gezamenlijk ten getale van 6, aanwezig (2).

Bepaling wegens het patent der onderwijzer.

Eene kennisgeving van den Hoofd-Inspekteur van het middelbaar en lager onderwijs, van den 13den Mei, behelsde: „dat, ten gevolge eener interpretatoire resolutie, genomen door den Direkteur-Generaal der direkte belastingen en posterijën, op den 1sten December des vorigen jaars, alle onderwijzers aan de hoogere en lagere scholen, zonder onderscheid, in zoo verre zij uit de kassen, bedoeld bij paragraaf *b* van art. 3 der wet van den 31sten Mei 1819 wegens het patent, werden bezoldigd, vrijdom van de belasting behoorden te genieten, ter zake van alle de werkzaamheden of bemoeijingen, daaraan verbonden, om het even of zij deswege al of niet van hunne leerlingen kollegie-, school-gelden, enz. trokken. In zoo verre echter zoodanige hoogleeraren, enz. en zoodanige onderwijzers of schoolhouders (niet als kostschoolhouders aangesteld zijnde), die jonge lieden, aan welke zij tegen betaling onderwijs gaven, in de kost

(1) Staatscour. No. 130.

(2) Zie de resolutie deswege in de *Nieuwe Bijdragen* bl. 380 — 392. — Een reglement voor de school-onderwijzers-gezelschappen in het vijfde distrikt van Zeeland, onder den naam van *Onderwijzers-genootschap*, vindt men in het bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 1. bl. 1 — 13.

hadden, waren zij echter te deze aanzien onderworpen, de eerstgemelde aan het regt bij No. 104, de laatstgenoemde aan No. 103 der 14de tabel, tot genoemde wet wegens heffing van het patentregt behoorende."

Resolutie wegens ligchamelijke straffen op de scholen.

Zeer gewigtig was eene resolutie, den 31sten December, op het rapport van den Hoofd-Inspekteur voor het middelbaar en lager onderwijs, genomen, en strekkende om aan de kommissiën van onderwijzers in de Noordelijke provinciën des Rijks, eene circulaire te doen toekomen, hoofdzakelijk inhoudende: „dat er, sedert eenigen tijd, uit verscheidene der Noordelijke provinciën, bij den Minister klagten waren ingekomen, dat hier en daar de onderwijzers op nieuw ligchamelijke straffen op hunne scholen begonnen in te voeren, of zich van dezelve bij voortduring bleven bedienen. Het had den Minister grootendeels moeite gedaan, alzoo te vernemen, dat een misbruik, hetwelk dezelve reeds geheel uitgeroeid waande, als nog heerschte of wederom wortel schoot. Alle ligchamelijke straffen streden, gelijk onder andere bij eene resolutie van den 14den December 1819 (1) te kennen was gegeven, ten eenemale met den geest eener redelijke schoolverbetering, en dus ook met de bestaande schoolverordeningen. Zelfs was het onmogelijk die verbetering te bereiken, zonder eene zachte en vaderlijke behandeling der scholieren, zoodat de schoolonderwijzers, die de oude straf-werktuigen of verworpene dwangmiddelen in hunne scholen behouden hadden of weder terug bragten, evenmin toonden te kennen den waren aard en de heilzame strekking der bedoelde schoolverbetering, als hunne eigene waarde, bestemming en hunnen pligt. Voorts hield de Minister het daarvoor, dat de kennisneming van dit misbruik viel in de termen van art. 11 der wet van den 3den April 1806, waartegen de kommissiën van onderwijs verpligt waren te waken, en

(1) Nieuwe Bijdr. 1820 bl. 949.

hare klagten deswege in te zenden bij het Nationaal bestuur. Deze bedenkingen derhalve en de prijs welke Z. Exc. er op stelde, om het voorschreven kwaad krachtdadiglijk te stuiten, deden denzelven de kommissie nadrukkelijk uitnoodigen, om, ten aanzien van hetzelve, binnen geheel haar ressort naauwkeurige en getrouwe informatiën in te winnen; voorts om het kwaad tegen te gaan, door zoodanige middelen, als in hare magt waren, en om denzelven, bij gelegenheid der volgende voorjaars-vergadering, deswege afzonderlijk te berigten."

Weduwen-fonds voor Noord-Holland. Door de Gedeputeerde Staten van Noord-Holland werd, bij dispositie van den 4den Mei, goedgekeurd een door de provinciale kommissie van onderwijs voorgedragen reglement, tot het daarstellen van een fonds voor weduwen en wezen van onderwijzers in de provincie Noord-Holland (1).

Benoeming van school-opzieners. Z. M. benoemde tot school-opzieners: in het tweede distrikt der provincie Drenthe, den heer *Steringa Kuijper*, te Rhoden, in plaats van den heer Mr. *J. Jonckens*, als zoodanig eervol ontslagen; — in het tweede schooldistrikt van Noord-Holland, den heer *P. J. Prinsen*, te Haarlem, in plaats van den heer *A. van der Willigen*, eervol ontslagen; — in het negende school-distrikt van Vriesland, den heer *P. J. Romar*, te Franeker, in plaats van den heer *G. Buijsingh*, overleden; — in het zesde school-distrikt van Noord-Holland, den heer *D. Broedelet*, in plaats van den heer Mr. *Th. de Vries*, overleden.

Normale school te Gent. Aan de stad Gent werd door Z. M. de oprigting vergund eener Normale school voor de opvoeding der militairen, zullende de leerlingen op deze school gratis toegelaten worden. Dezelve ontving eene begiftiging van *f* 9000.

Wederkeerig onderwijs. Te Brussel werd op den 8sten Mei door het genootschap ter bevordering van het wederkeerig

(1) Hetzelve wordt gevonden in het *Bijvoegsel tot het Staatsbl.* D. VII. St. 1 bl. 79 — 85.

onderwijs, eene algemeene en plegtige vergadering derwijs te gehouden, strekkende tot bepaalde opening der Brussel. aldaar, voor het genoemde onderwijs, opgerigte school. De vergadering was zamengesteld van een groot aantal lieden van beide sekse en van allen rang en ouderdom, waaronder men verscheidene geestelijken, krijgslieden en vreemdelingen van aanzien opmerkte. Ten half een uur opende de president, de heer *Beijens*, de zitting met eene redevoering, waarin hij verklaarde zich gelukkig te rekenen van op dezen dag alle de wenschen des genootschaps verwezenlijkt te zien. Voorts schetste hij de voordeelen van dit onderwijs; den edelmoedigen en broederlijken bijstand, welke het genootschap van die te Londen en te Parijs had mogen ontvangen; de groote verpligtingen, welke men had aan het vermaard genootschap voor de binnenlandsche en vreemde scholen, in Groot-Brittannië, welke niet alleen tot de kosten der eerste oprigting had bijgedragen, maar ook een van deszelfs leden had overgezonden, welke reeds door verdienden roem schitterde, als grondlegger van het nieuwe stelsel in onderscheidene streken van Frankrijk en Zwitserland. „Het was”, zeide hij, „aan den verlichten ijver en bewonderenswaardige vlijt van den heer *Frossart*, dat men het dadelijk bestaan der school verschuldigd was, enz.” — Na deze redevoering, welke met geestdrift werd toegejuicht, beklom de heer *Peré*, aan wien het bestuur der inrigting was opgedragen, het spreekgestoelte, onder andere wegens de van zijnen persoon gedane keuze dank zeggende. Ten slotte voerde de heer *Frossart* het woord, op eene zeer welsprekende wijze het nut der inrigting en deszelfs voordeelen ten aanzien van godsdienst, vaderlandsliefde en maatschappelijke pligten, betoogende. De heer *Frossart* het gestoelte, onder het daverend handgeklap der vergadering, verlaten hebbende, hernamen de kweekelingen, hunne dagelijksche oefeningen, terwijl de aanwezenden met algemeene blijken van goedkeuring en bewonde-

ring, de onderscheidene rang-ordeningen doorliepen. De zitting werd geëindigd met de gewone uitdeeling der belooningen van den dag, en eene vereerende onderscheiding der verdienstelijkste kweekelingen. — Na het afloopen der zitting, had een feestelijk maal plaats, waarop de gulste en hartelijkste vreugde heerschte, en onderscheidene toasten aan den Koninklijken beschermer en andere begunstigers der inrigting met geestdrift werden toegebragt.

Zondag-school in Zuid-Holland.

In Zuid-Holland had andermaal, met zeer goed gevolg, de oprigting eener zondag-school plaats, welke in Zuid-Beijerland, op den 20sten Augustus, met eene toepasselijke redevoering van den Predikant *A. R. Bruining*, werd geopend. — Het eerste onderzoek, hetwelk, ten gevolge van het reglement, voor deze school vastgesteld, vier malen in het jaar moest plaats hebben, geschiedde op den 26sten November, waardoor bleek, dat van de 44 leerlingen, van het onderwijs een bestendig en naarstig gebruik makende, 28 merkbaar aangeleerd hadden, zoo dat verscheidene tot hoogere rangen konden bevorderd worden. — Na het examen, werd het getal der leerlingen nog met vier vermeerderd, terwijl ook andere hunne gezindheid te kennen gaven, om van dit onderwijs gebruik te maken.

Armen-scholen te Amsterdam.

Uit het gewoon jaarlijksch verslag, wegens den staat der armen-schoolen te Amsterdam, bleek dat het aanzienlijk getal der leerlingen, op dezelve onderwijs genietende, te zamen 4487 bedroeg. — Eene inzameling ten behoeve dezer scholen, op den 24sten Maart, bragt eene somme op van ƒ8632:16½. — Voorts had, in de gemelde stad, in dit jaar de oprigting plaats van *Tusschen-scholen*, ten behoeve der kinderen van zoodanige ouderen, welke, ofschoon niet tot zoodanige klasse van onvermogenden behoorende, om hunne kinderen op eene armen-school te plaatsen, echter buiten staat waren, om het gewone schoolgeld der burger-scholen te betalen, en dus alle gelegenheid tot dus

verre hadden gemist, om hunne kinderen eenig openbaar onderwijs te doen genieten. Tot derzelver in werking brenging, waartoe door Z. M. eene somme van ƒ4000, in eens, uit 's lands kas was toegestaan geworden, werd door de plaatselijke school-kommissie, op verzoek der heeren Burgemeesteren, eene kommissie benoemd van drie leden, gezamenlijk werkzaam met eene gelijke kommissie uit het kollegie van curatoren der stads armen-scholen. De leden der eerstgenoemde kommissie waren de heeren Mr. *A. Uitenhage de Mist*, Mr. *E. E. Burgkly Glimmer* en Mr. *P. de Gijzelaar*; terwijl door curatoren daartoe verzocht en benoemd werden, de heeren: *L. E. E. Hovius*, Mr. *J. J. Uijtwerff Sterling* en Mr. *W. J. van der Meulen*. — Reeds in de maand December van dit jaar werd een aantal van 800 kinderen op twee dier scholen geplaatst, terwijl men het vooruitzigt had van spoedig nog twee derzelve in werking te kunnen brengen. Het onderwijs werd op gemelde scholen genoten tegen de betaling van een gering schoolgeld, hetwelk door Burgemeesteren werd bepaald, als volgt: voor één kind, maandelijks 14 stuivers; voor twee kinderen, uit een huishouden, 12 stuivers voor ieder kind; voor drie of meer kinderen, uit hetzelfde huisgezin, voor ieder kind 10 stuivers (1).

Het vierde openbaar examen der Portugeesche-Israëlitische armen-school had te Amsterdam, op den 14den en 17den Mei, plaats, in tegenwoordigheid eener talrijke vergadering van toehoorders. Onder dezelve bevond zich de Wel Eerw. Heer *Teissedre l'Ange*, schoolopziener van het eerste distrikt van Noord-Holland, alsmede eene kommissie van het kollegie van curatoren der stads armen-scholen, der plaatselijke school-kommissie

Israëlitische armen-school.

(1) Zie Nieuwe Bijdragen 1821. bl. 531—540. Een reglement voor deze scholen, benevens instructiën zoo voor bestuurders derzelve als voor den eersten leermeester, worden gevonden mede aldaar bl. 609—929.

enz. Ook thans gaven de leerlingen de uitſtekendſte blijken hunner vorderingen, wordende de werkzaamheden afgewisſeld en beſloten door toepasſelijke gezangen, vervaardigd door Mr. *I. da Costa*, welke met bijzondere juistheid werden uitgevoerd.

Gedenkteeken ter nagedachtenis van *J. H. Nieuwold*.

De dag van den 12den October, waarop te Leeuwarden de inwijding eens gedenkteekens aan de nagedachtenis van den beroemden opvoedkundigen *J. H. Nieuwold*, plaats had, mogt met regt voor alle voorſtanders van onderwijs en opvoeding in de provincie Vriesland, een zeer heugelijke feestdag genoemd worden. Nadat, namelijk, in den jare 1816, door de provinciale kommisſie voor het onderwijs, beſloten was eene inſchrijving tot het bovengemeld einde te openen, waartoe alleen diegenen genoodigd werden, welke tot het onderwijs in Vriesland in eenige betrekking ſtonden, werd dit ontwerp merkelijk bevorderd door eene aanzienlijke bijdrage van *f* 300 door Z. M. geſchonken, alsmede door de belangſtelling, welke Z. Exc. de Minister voor het Publiek Onderwijs enz, in deszelfs behoorlijke uitvoering betoonde. Het gedenkteeken, door den bekwamen beeldhouwer *P. Gabriel*, te Amſterdam, uit wit marmer vervaardigd, was in het begin der maand October naar de groote kerk te Leeuwarden overgebragt, en aldaar, met eene ſierlijke balustrade omgeven, ter linker zijde van het orgel, geplaatst geworden. Ten gemelden dage, voor de plegtige inwijding beſtemd, begaven zich onderſcheidene aanzienlijke kommisſiën, benevens een aantal andere genoodigden, waaronder bijna 200 onderwijzers, in een geregelden optogt, naar de kerk, alwaar de heer *W. C. A. Visſer*, ſekretaris der provinciale kommisſie van onderwijs, den predik-ſtoel beklom, en in eene fraaije redevoering, deels de verdienſten des waardigen *Nieuwold's* ſchetste, deels de redenen ontvouwde, welke de kommisſie tot het oprigten van een gedenkteeken ter zijner eere hadden bewogen. Hierop hoorde men een bevalig gezang van kin-

deren, bij welks laatste couplet het gordijn werd opgeschoven, waarmede het gedenkteeken bedekt was, wordende het gezang der kinderen als nu door een treffend koor van 25 onderwijzers vervangen. De redenaar zijne taak vervolgens met gepaste aanspraken geëindigd hebbende, werd de plegtigheid met het uitspreken van een dichtstuk, door den heer *M. Martens*, lid der kommissie voor het onderwijs in Vriesland, besloten. Na den afloop dezelve werd op de stads schuttersdoelen een vriendschappelijke maaltijd gegeven, welke door de onderscheidene deputatiën werd bijgewoond, en waarop andermaal aan de nagedachtenis van den verdienstelijken man, alsmede aan diegenen, welke zijne verdiensten thans op zulk eene uitstekende wijze erkend hadden, verdiende hulde werd bewezen. Ook merkte men het als eene bijzonderheid op, dat het gemelde gedenkteeken thans het eenige was, hetwelk in Vriesland, als eene openlijke hulde, aanwezig was (1).

Wegens den staat van het school-wezen op Java werd, door den direkteur tot de zaken van landbouw, kunsten en wetenschappen, op den 20sten Februarij, een zeer belangrijk verslag aan den Gouverneur-Generaal van Neerlandsch Indië ingezonden, hetwelk wij oordeelen alhier in deszelfs geheel te moeten laten volgen. Verslag wegens den staat van het school-wezen op Java.

De verdere regeling van het onderwijs, vooral dat der lagere scholen, en de meerdere uitbreiding en volmaking van hetzelve zullen van mij vorderen, dat ik Uwe Excellentie nog meermalen over dit belangrijk onderwerp onderhoude, en naar mate de omstandigheden zulks zullen gedogen, aan Hoogstdezelve onderscheidene maatregelen voordrage, die ik zal oordeelen, ter bevordering van het voorzegde doel dienstig te zijn.

Doch ten einde in deze alverder op eene geregelde wijze en met de meeste vrucht te kunnen werkzaam zijn, acht ik het noodig, Uwe Excellentie met den tegenwoordigen staat van het schoolwezen in het algemeen bekend te maken, en door het verslag daarvan te doen zien, welke de gevolgen der reeds daargestelde verordeningen,

(1) Nieuwe Bijdragen bl. 1046 — 1067.

tot het schoolwezen betrekkelijk, geweest zijn, welke vooruitzigten de voortdurende belangstelling en zorge voor hetzelve belooft, en wat al verder ter meerdere algemeenmaking van een goed onderwijs behoort gedaan te worden.

In Batavia is door de aldaar in de stad en te Weltevreden gevestigde lagere scholen, op eene nagenoeg voldoende wijze voor het eerste onderwijs der jeugd gezorgd. De verdienstelijke eerste onderwijzers bij dezelve *Mets* en *van Thiel* beijveren zich steeds hunne leerlingen de meeste voordeelen van een goed en doelmatig onderwijs te doen deelachtig worden. Wanneer ik nog den jammerlijken staat herdenk van het schoolwezen in de hoofdstad, kort na mijne komst uit Nederland aldaar, en de hoogst gebrekkige leerwijze in de alstoen bestaande scholen, alwaar het geheele onderwijs zich bepaalde tot een bloot werktuigelijk lezen, schrijven en aanleeren van woorden en klanken, voor de leerlingen geheel onverstaanbaar, terwijl derzelver verstandelijke vermogens ongeoefend, en alle gevoelens voor het ware, schoone en goede onontwikkeld bleven, dan kan het niet missen, of een bezoek der beide sedert dien tijd gevestigde scholen, en een slechts oppervlakkig onderzoek naar de vorderingen der leerlingen aldaar, moet de genoegelijkste gewaarwordingen opwekken, en op de meest overtuigende wijze de groote voordeelen aanwijzen, welke nu reeds door deze instellingen aan de Bataviasche Maatschappij gegeven zijn. Zelden voorzeker, zoo immer, kan anders de tegenoverstelling en vergelijking van twee verschillende leermethoden eenen meer treffenden uitslag ter aanprijzing van de eene boven de andere hebben opgeleverd. Mogten de ingezetenen van deze waarheid zoo algemeen overtuigd zijn, als zij onbetwistbaar is, dan zal ook de voortdurende bloei onzer scholen verzekerd zijn. Derzelver voorbeeld heeft alsmede reeds zeer gunstigen invloed op de beide anderen scholen, die in het weeshuis namelijk, en die van den onderwijzer *Paulus* op Molenvliet gehad, en wanneer de schoolopzieneren te Batavia zich de verbetering van de beide laatstgenoemde scholen zoo zeer zullen laten aangelegen zijn, zoo als ik hen daartoe dringend heb uitgenoodigd, en waartoe hen de welwillendheid dier onderwijzeren en de aanmoediging derzelven tot een veelvuldig verkeer met de meer ervarene onderwijzeren der nieuwe scholen zal behulpzaam zijn, dan zal ook in deze een werktuigelijk en gebrekkig onderwijs weldra geheel door een doelmatig onderrigt vervangen worden. In de beide nieuwe lagere scholen wor-

den thans omstreeks 90 kinderen onderwezen, aan ieder van welke scholen als nog twee onderwijzers aangesteld zijn, en op de scholen te Weltevreden daarenboven nog twee ondermeesteren, te weten *Potsma* en *Bisschop*, de laatstgenoemde reeds een waardig kweekeling van zijnen meester *Meis*. Daar de twee onlangs uitgekozene onderwijzers *Brand* en *Stip*, ter voorziening van andere plaatsen weldra deze scholen zullen moeten verlaten, zoo zal evenwel, aangezien het thans niet zeer groot en bijna gelijk aantal van leerlingen in beide scholen, het onderwijs in beide door de onderwijzeren *Meis* en *Thiel*, ieder door eenen der beide genoemde onderwijzeren bijgestaan, op eene voldoende wijze kunnen worden gegeven. Het strekt mij tot genoegen, hierbij te kunnen berigten, dat beide ondermeesteren, hoewel als nog niet in staat, aan het hoofd eener school geplaatst te worden, echter weldra tot onderwijzeren zullen kunnen bevorderd worden, en dat ook de ondermeester *Potsma*, die vroeger van gebrek aan genoegzamen lust voor zijn beroep niet was vrij te spreken, thans en sedert eenen geruimen tijd, volgens eenparige getuigenis der onderwijzeren, zich al meer en meer het voorbeeld en de nuttige leeringen zijner meesteren zoekt ten nutte te maken.

Behalve de reeds gemelde scholen zijn voor het geven van het eerste onderwijs in sommige buurten, nabij Batavia, als te *Toegoe* en *Depok* nog eenige personen aangesteld, die tevens den dienst van katechizeermeester en krankbezoeker verrigten en die, daar zij te voren onder het toenmalig Kollegie van curatoren en schoolhouders stonden, en van hetzelve, hoewel geringe, bezoldiging genoten, zoo ook thans onder het opzigt der kommissie van onderwijs gesteld zijn, en uit het school-fonds nog bij voortduring de hun vroeger toegekende bezoldiging ontvangen. Ik heb gemeend, deze sedert lang bestaande schikkingen te kunnen doen voortduren, te meer daar de penningen, van het voornoemd kollegie door de kommissie van onderwijs overgenomen, tot het gemelde einde mede bestemd waren, en daartoe als nog verstrekt hebben. Echter zal het dienstig zijn, dat ook hieromtrent voor het vervolg nadere bepalingen gemaakt worden, waartoe ik de kommissie verzocht heb, mij door mededeeling der noodige inlichtingen in staat te stellen.

Minder gunstig is het te Batavia thans met het middelbaar onderwijs gesteld. Voor hetzelve is tegenwoordig na het vertrek van den heer *Pahud*, geene andere instel-

king dan die van Mevr. *Gronovius*. Het onderwijs in dit instituut is daarenboven niet enkel het middelbare, maar ook voor een groot gedeelte, zoodanig als in de lagere scholen wordt gegeven. Doch dit zelfde kon ook van het instituut van den heer *Poland* gezegd worden, en uit dien hoofde mag het ophouden van dit laatste, als ook de mindere bloei van het eerste, als een minder gemis, dan bij eene oppervlakkige beschouwing schijnen mag, aangemerkt worden, daar beide kunnen gerekend worden thans door de wel ingerigte nieuwe lagere scholen, gedeeltelijk vervangen te zijn. Niettemin blijft eene welingerigte en in den eigenlijken zin zoogenaamde school voor het middelbaar onderwijs, eene wezenlijke behoefte der Maatschappij, en gelijk het te wenschen is, dat de veranderde inrigtingen der school van Mevr. *Gronovius*, en de meerdere voordeelen die aan deze bij besluit van den 3den Junij 1819, No. 11, zijn toegestaan, weldra den, met een en ander bedoelden, hernieuwden bloei dezer school zullen ten gevolge hebben; zoo zal ook door de onlangs te Batavia aangekomene weduwe *Bron*, die tot het geven van het middelbaar onderwijs verlangt aangesteld te worden, aan het verlangen der ingezetenen kunnen voldaan worden, die hunne kinderen in de reeds bestaande scholen niet willen plaatsen, of voor dezelve een meerder en hooger onderwijs en beschaving, dan aldaar gegeven wordt, verlangen. Aan dezelve is al verder, door de aanstelling van den onderwijzer *Dides*, eene gunstige gelegenheid tot het ontvangen van onderwijs in de Fransche taal en letterkunde aangeboden.

Te Samarang, alwaar de staat van het schoolwezen nog in het begin van het jaar 1818 niet minder onvolledig en gebrekkig was, dan voor weinige jaren te Batavia, werd in den loop van dat jaar de oprigting eener openbare lagere school, met eene zoo gunstige verwachting der ingezetenen, en met een zoo algemeen vertrouwen op de kunde van den daarbij aangestelden eersten onderwijzer *Doesters van Leeuwen* vernomen en omvangen, dat de ingezetenen reeds voor en aleer het schoolgebouw in gereedheid gebragt was, den gemelden onderwijzer in zijne voorloopig gekozene woning, hunne kinderen toezonden, en dat daarna, wanneer de school in dat voltooide gebouw konde gehouden worden, het aantal der leerlingen van dezelve, reeds met het einde der maand December, 71 kinderen bedroeg, en de gunstige berigten, welke ik aangaande de vorderingen derzelve ontving, bevestigden

den aanzienlijken bloei der Samarangsche school, en deden de algemeene belangstelling in dezelve, gelijk ook de bijzondere tevredenheid van den school-opziener over de werkzaamheden van de onderwijzers *van Leeuwen* en *Bertelmeijer*, kennen. Hoogst smartelijk valt het derhalve, dat eene aanvankelijk, zoo gunstige en veel beloovende gesteldheid dezer school slechts van eenen zeer korten duur is geweest, en niet lang daarna met een' geheel verloop en stilstand bedreigd wordt. De oorzaak van dit plotselijk verval moet voornamelijk aan den onderwijzer *Doeters van Leeuwen* worden toegeschreven. Door hernieuwde opvatting van verkeerde en ongegronde denkbeelden over verongelijking in zijnen stand misleid, begon de lust tot zijn beroep nu wederom, gelijk weleer, te verflaauwen; zijne veelvuldige verwijdering uit de school had ongeregeldheden in dezelve, en deze weldra eene zoo groote vermindering van kinderen ten gevolge, dat het getal van 71 derzelve, binnen weinige maanden, reeds tot 24 is afgenomen. Alles wat door dezen onderwijzer bij zoodanige omstandigheden gedaan werd, kon alleen strekken om zijnen grooten tegenzin, voor zijne betrekking bij de school, en het groot nadeel der voortduring daarvan, aan den dag te leggen, terwijl alle hem gegevene vermaningen van den school-opziener en de verdere middelen door denzelven en den tweeden onderwijzer *Bertelmeijer*, tot herstel van den vorigen bloei der school aangewend, vruchteloos waren, zoo dat alleen de verwijdering van dien onderwijzer van de school het eenigste middel tot herstel van het verloren scheen te zijn. Inmiddels waren, door de waarlijk groote zorge en werkzaamheid, waarmede de school-opziener *Domis* getracht had, het schoolwezen te Samarang in alle deszelfs deelen doelmatig in te rigten, en voor alle ingezetenen nuttig te doen zijn, eenige andere partikuliere scholen te Samarang aanmerkelijk verbeterd. Slechts aan zoodanige schoolmeesteren, die bij een streng examen genoegzame blijken van bekwaamheid hadden gegeven, werd tot het aanhouden hunner scholen vergunning gegeven, terwijl al verder geene middelen gespaard werden, hen tot invoering eener meest bekorte, beredeneerde en doelmatige leer-methode aan te moedigen, en hen daartoe behulpzaam te zijn. Onder deze munt, boven al, de school in het weeshuis uit. Door de goede inrigting, die op voorstel en door verder toedoen van den heer *Domis* aan dezelve gegeven is, en door de medewerking van den daarbij aangestelden verdienstelijken onderwijzer *Bruinier*, heeft die school even zeer in bloei toegenomen, als de

stads-school in verval is gekomen, zoo dat, volgens de laatste opgaven, in de school in het weeshuis thans reeds 68 kinderen worden onderwezen, over welker vorderingen de school-opziener mij zijne bijzondere tevredenheid betuigt heeft. Onder deze leerlingen bevinden zich, behalve de kinderen in het weeshuis geplaatst, ook die van onderscheidene en vooral van behoeftige ingezetenen; twee andere, te weten die van de schoolmeesters *Doeve* en *Simons* zijn mede wel ingerigte scholen en bevatten een aantal van 87 leerlingen. Zekere weduwe *Lichtenberg* en weduwe *Buitenmuller* houden meisjes-scholen, en nemen reeds eenige kinderen in de kost, terwijl laatstelijk ook nog de heer *Bruchner* onder de onderwijzers te Samarang moet genoemd worden, hoewel die zich tot een gering aantal leerlingen schijnt te bepalen.

Deze wel ingerigte partikuliere scholen hebben aan de ingezetenen ter vergoeding verstrekt van de openlijke stads-school, toen zij, uit hoofde van den blaam aan deze opgelegd, vermeenden hunne kinderen uit dezelve te moeten verwijderen, en ook deze verplaatsing van leerlingen heeft aan de partikuliere schoolmeesteren tot aansporing verstrekt, om hunne scholen met de eerstgemelde en andere goede instellingen van onderwijs al meer en meer te doen wedijveren.

Doch hoe veel ook verbeterd, zijn deze scholen echter niet voldoende, om zich door dezelve van een in alle opzigte wel ingerigt en allezins volledig onderwijs te verzekeren, en het blijft derhalve nog altijd eene zaak van groote aangelegenheid om de stads-school te Samarang, zoo mogelijk, wederom tot haren aanvankelijken bloei terug te brengen. Reeds is de daartoe aangewende moeite van de school-opzieners en van den onderwijzer *Bertelmeijer* niet geheel vruchteloos geweest. Het aantal leerlingen is reeds wederom met eenige vermeerderd, en zal voorzeker al meer toenemen, wanneer de eerste indruk der oorzaken, die haar verval veroorzaakt hebben, al meer zal zijn uitgewischt, en wanneer de school-onderwijzer, dien ik Uwe Excellentie ter aanstelling bij deze school zal voordragen, het vertrouwen der ingezetenen, zoo al niet even zeer en ongepaard met die overspannen verwachting, als aanvankelijk den onderwijzer *Doeters van Leeuwen* te beurt viel, dan toch al meer en meer, en op eene meer gepaste wijze, zal kunnen verwerven.

Van het school-wezen te Samarang kan ik niet gewagen, zonder de meest loffelijke vermelding van den school-

op-

opziener aldaar, den heer *Domis*, die, hoewel uit hoofde der langdurige afwezigheid van zijn ambtgenoot den heer *Lenting*, met het opzigt over de scholen te Samarang alleen, tot het einde van het jaar 1819 belast, en daarenboven tot andere gewigtige ambtsbezigheden verbonden, echter, op eene allezins uitstekende en prijzenswaardige wijze, tot het invoeren en in stand houden van een goed onderwijs te Samarang is werkzaam geweest, mij van den staat van hetzelve ten alle tijde volledige rapporten heeft doen toekomen, met dat alles eene opregte belangstelling in de bevordering van een goed onderwijs heeft doen kennen, en daarbij de administratie van het school-fonds, van de school-behoeften en wat daartoe al verder betrekkelijk is, op eene zoodanige wijze gevoerd heeft, dat de daarvan bij mij ingekomene stukken zich boven die van anderen door volledigheid, naauwkeurigheid en goede orde onderscheiden, en ten voorbeelde van anderen verstrekken kunnen. De werkzaamheden van dezen verdienstelijken school-opziener hebben zich al verder niet slechts tot Samarang bepaald; door hem kan ik ook ten aanzien van den staat van het schoolwezen in de nabij gelegene residentiën Sourakarta, Djokjokarta, Rembang, Japara en Pakalongan, alwaar geene school-opzieners zijn aangesteld, zeer volledige berigten ontvangen, waartoe hij gedeeltelijk door onderzoek op die plaatsen zelve, wanneer andere ambtsbezigheden hem derwaarts hadden geroepen, gedeeltelijk door briefwisseling met de residenten zich had in staat gesteld. Ook deze plaatsen vereischen, tot verbetering van het school-wezen aldaar, nog nadere voorzieningen, waaromtrent ik aan Uwe Excellentie de noodige maatregelen zal voordragen, wanneer en naar mate de omstandigheden en voorhanden middelen dezelve uitvoerlijk maken. Sourakarta zal in dit opzigt in de eerste plaats moeten in aanmerking komen, alzoo zich aldaar een aantal van meer dan honderd kinderen bevindt, welke nagenoeg van alle onderwijs verstoken zijn, en ik worde slechts nog door afwachting van eenige nadere informatiën, welke ik van den heer *Domis* verzocht heb, terug gehouden, om aan Uwe Excellentie, de oprigting eener school op deze plaats en de benoeming van eenen onderwijzer voor dezelve voor te stellen.

Te Grisée is het onderwijs, nadat de school-onderwijzer *C. J. Liens*, bij Uwer Excellenties besluit van den 5den Februarij 1819, voor deze plaats is aangesteld, en nadat voor eene school en woning van den onderwijzer

een huis heeft kunnen ingehuurd worden, op eenen zeer goeden voet geregeld. Aangaande het gedrag en onderwijs van gemelden onderwijzer geeft de school-opziener, de heer *van Naarsen*, mij thans en bepaaldelijk ook in zijn laatste rapport, zijne tevredenheid te kennen, gelijk bij daarbij almede berigt geeft, dat de vorderingen der leerlingen, ten genoege van hem en van den onderwijzer, er allezins blijkbaar zijn. Het toenemend aantal derzelve getuigt almede voor eene al meerdere belangstelling der ingezetenen voor deze school.

Met het einde der maand Januarij l. l. waren in deze school 21 kinderen. Volgens de jongste ontvangene berigten van den voormelden school-opziener zoude het aantal aanmerkelijk grooter zijn, wanneer de school-gelden voorloopig door den school-opziener naar omstandigheden bepaald, eenige vermindering mogten ondergaan; ik geloof derhalve, dat het ter voorziening in deze zal dienstig zijn, eene zoodanige vermindering, gelijk onlangs door Uwe Excellentie, bij besluit van den 15den Januarij l. l. No. 18, ten aanzien der schoolgelden voor Sourabaija is bepaald, ook op Grissée toepasselijk te maken.

Het doet mij leed Uwe Excellentie te moeten berigten, dat de heer *van Naarsen*, die tot hiertoe den post van school-opziener in de residentie Grissée heeft waargenomen, en daartoe zoo door zijne kunde als zijne belangstelling in de bevordering van het schoolwezen allezins geschikt is, echter door klimmende jaren en vaak terugkeerende ongesteldheid belet wordt, in deze betrekking verder voort te gaan, en mij uit dien hoofde zijn verlangen heeft te kennen gegeven, om uit dien post te worden ontslagen. Ik vind mij daardoor in de verpligting gebragt, aan Uwe Excellentie het ontslag van den heer *van Naarsen* en de vervulling van den daardoor openvallenden post door eenen anderen, voor te dragen.

Te Sourabaija hebben de school-opzieners dier residentie zich op alle wijze laten aangelegen zijn, het onderwijs behoorlijk te regelen, zoo wel in de openlijke lagere school, waarbij de onderwijzer *Nieuwenhuizen* is aangesteld, als ook in de overige scholen van partikuliere onderwijzers, welke, na behoorlijk afgelegd examen, tot het aanhouden hunner scholen vergunning hebben kunnen bekomen. De oprigting der eerstgemelde school heeft ook te Sourabaija, even als te Samarang, de gunstige uitwerking gehad, dat bij de laatsgenoemde schoolmeesters eene loffelijke naijver is ontstaan, om door in-

voering eener verbeterde leerwijze hunne scholen te verbeteren, en met de stads-school te doen wedijveren. Het zal, zoo wel hier aan, als aan het minder beloop der school-gelden, hetwelk deze onderwijzers ontvangen, zijn toe te schrijven, dat alle deze scholen een aanzienlijker aantal van leerlingen, dan de stads-school, bevatten. De eerste berigten aangaande den onderwijzer *Nieuwenhuizen* gaven niet altijd eene genoegzame tevredenheid der schoolopzieneren over deszelfs pligt-vervulling te kennen, doch hunne vervolgens gunstigere berigten aangaande denzelven en aangaande de vorderingen der leerlingen, en de onlangs door Uwe Excellentie bepaalde vermindering der school-gelden geven eene gegronde hoop, dat de stads-school te Sourabaija er weldra en al meer en meer, in bloei zal toenemen. Met het einde der maand Januarij l. l. werden in dezelve een aantal van dertig kinderen onderwezen. De partikuliere scholen zijn die van de onderwijzers *Broekhuizen*, *Bouwman* en *Werner*, van welke de eerste 78, de tweede 53 en de derde 35 leerlingen telt. Behalve deze is te Sourabaija ook nog eene armen-school, in dewelke thans 39 leerlingen door den onderwijzer *Meijer* onderwezen worden.

Sourabaija heeft de oprigting daarvan aan de weldadige testamentaire beschikkingen van wijlen den heer *J. C. Mader* te danken; door de toelagen, welke de onderwijzer bij dezelve thans geniet, zal tot bevordering van het oogmerk eener voor Sourabaija zoo nuttige armen-school almede gezorgd zijn.

Het verdient opmerking, dat de partikuliere scholen te Sourabaija, vooral die van den onderwijzer *Broekhuizen*, behalve de kinderen van Europeesche ouderen afkomstig, mede sommige Inlandsche, Javaasche, Maleische en Chinesche kinderen tellen, van welke eenige de Nederduitsche taal reeds zeer goed verstaan en schrijven, en daarbij het rekenenen en andere kundigheden zeer goed hebben aangeleerd. De ervarenheid van gemelden schoolmeester in de Maleische en gedeeltelijk ook in de Javaasche taal, heeft hem vooral in staat gesteld aan de ouderen der kinderen het nut der Nederduitsche scholen begrijpelijk te maken.

De school te Banjoewangie is eene voor deze plaats allezins nuttige inrigting. De school-onderwijzer *Scholten* heeft, sedert dat hem eenige nuttige schriften uit de schoolboeken zijn medegedeeld, zijne leerwijze in vele opzigten verbeterd, en de resident van Banjoewangie heeft hij meermalen van den staat dezer school een gunstig ver-

ſlag gegeven; in dezelve worden 18 kinderen onderwezen.

Uit deze korte opgave van den tegenwoordigen ſtaat van het ſchool-wezen, vergeleken met de vroegere geſteldheid van hetzelve, zal, zoo ik vertrouw, duidelijk blijken, dat de maatregelen, die ter verbetering van het ſchool-wezen zijn aangewend, reeds gedeeltelijk ter bereiking van het oogmerk zijn dienſtig geweest; dat deze gunſtige gevolgen het vooruitzigt opleveren, dat het gebrekkig, meestal werktuigelijk, onderwijs al meer en meer door een meer verbeterd, dat is, door een zoodanig onderwijs zal vervangen worden, hetwelk bij eene, door lange ondervinding als meest dienſtig bevondene, beknopte en tijd beſparende leermethode, de mededeeling der meeste nuttige kundigheden, hoofdzakelijk de ontwikkeling van het verſtand, oordeel en redeneervermogen der kinderen en derzelve zedelijke vorming en beſchaving, ten oogmerk heeft. Dit oogmerk zal voorzeker al meer en meer bereikt worden, wanneer het hooge aanbelang van hetzelve, en de doelmatigheid der daartoe ſtrekkende middelen, door de ondervinding en blijkbare uitwerking, algemeen zullen erkend zijn. Dat hetzelve niet thans reeds nader bij is, maar zich ſlechts nog in het verſchiet vertoont, mag ons niet verwonderen, wanneer wij den geheelen vervallen ſtaat van het ſchool-wezen, zoo als hetzelve aanvankelijk was, herdenken, en daarbij het gemis van vele middelen en verdere omſtandigheden, die de algemeene invoering van een goed ſchool-onderwijs belet hebben, in aanmerking nemen. Tot het eerſte reken ik voornamelijk het gebrek aan bekwame ſchool-onderwijzers. Voor weinige jaren, bij mijne komst alhier, was naauwelijks één geſchikt ſchool-onderwijzer op Java aanwezig; de aanmerkelijke vorderingen tot volmaaktheid van het ſchool-wezen in Nederland, waren aan de alhier aanwezige ſchoolmeesters en aan de meeste inwoneren onbekend gebleven. Van de vier onderwijzers vervolgens uit Nederland overgekomen, is reeds voorlang één overleden; een ander heeft zich onlangs aan het ſchool-wezen onttrokken, ſlechts nog twee andere onderwijzers zijn ſedert dien tijd aangekomen. Kortheid van tijd en gebrek aan lust onder de ingezetenen hebben tot hiertoe belet, dat onder de kweekelingen der nieuwe ſcholen als nog perſonen zijn, welke reeds alleen, en zonder leiding, tot het geven van onderwijs zullen kunnen worden toegelaten. Het zal dus noodig zijn, dat al verder eenige ſchool-onderwijzeren uit Nederland worden overgezonden, dat daartoe aldaar

de meest bekwame en reeds door ondervinding beproefde personen worden uitgenoodigd en aangemoedigd, die door beleid, kennis van menschen en bedrevenheid in de verkeering tevens geschikt zijn, vertrouwen in te boezemen, verkeerde begrippen tegen te gaan, en belangstelling voor het onderwijs op te wekken. Het is al verder niet te ontveinzen, dat bij weinige ingezetenen zelve de oorzaken van een, ook thans nog zeer onvolledig en gebrekkig onderwijs moeten gezocht worden. Onkunde en onzedigheid hebben eene in het oog loopende onverschilligheid en zorgeloosheid omtrent het toekomstig lot van het opkomend geslacht doen ontstaan, eene goede huisselijke opvoeding, die noodzakelijk met het school-onderwijs behoort gepaart te gaan, wordt nog in vele huisgezinnen zeer verwaarloosd, en steeds blijft de algemeene klagte der school-onderwijzeren voortduren over het traag, ongeregeld en afgebroken ter school komen van alle kinderen. Ik behoef slechts dit laatste aan te halen, om te doen zien, hoe weinig nog vele ouders hunne kinderen en derzelver ware belangen bezeffen en behartigen. Het blijkt hier uit tevens, van hoeveel belang het is, dat de school-onderwijzeren in de gelegenheid zijn, kinderen in de kost te kunnen nemen en bij zich te doen inwonen, en alzoo gedurig onder een goed opzigt te doen blijven.

Openlijke examens, zoo dikwerf men zich vooraf van eenen goeden afloop van dezelve verzekeren mag, zullen mede een krachtdadig middel zijn, om algemeene belangstelling voor het school-wezen op te wekken, den onderwijzeren voldoening voor hunnen arbeid te bezorgen, en in de leerlingen lust en gepaste eerzucht te doen ontstaan.

Tot de reeds aangewende middelen, waardoor het school-wezen op eene krachtdadige wijze kan bevorderd worden, reken ik ook de werkzaamheden der school-opzieneren, vooral wanneer daartoe bij voortduring mannen aangesteld worden en blijven, welker belangstelling in de verspreiding van nuttige kundigheden, beschaving en verlichting bekend is, en die tevens, zoo door het algemeen vertrouwen op hunne kunde, als door genoegzaam gezag in staat zijn de verordeningen omtrent het schoolwezen te handhaven, den ingezetenen het belang der bedoelingen daarvan te doen kennen, den onderwijzeren bij aanhoudenheid lust voor hun beroep in te boezemen, en dezelve tot volmaking van het onderwijs aan te moedigen. Ik heb hiervorens aan Uwe Excellentie eenige

school-opzieneren doen kennen, die zich reeds omtrent het school-wezen waarlijk verdienstelijk hebben gemaakt. Dat andere zich tot nog toe niet op eene even uitstekende wijze onderscheiden, mag gedeeltelijk aan hunne vele andere beroeps-bezigheden worden toegeschreven, en ik verwacht dat ook de weinige, die ik aan eene meer ijvere vervulling hunner pligten heb moeten herinneren, mij weldra gelegenheid zullen geven, aan Uwe Excellentie mijne tevredenheid over hunne werkzaamheden te betuigen (1).

Instituut van doofstommen. Het jaarlijksch examen van het instituut tot onderwijzing van doofstommen, sedert 90 jaren te Groningen bestaande, had aldaar op den 26sten Julij, in dier voege, als sulks in vorige jaren was geschied, plaats, strekkende ten bewijze van den steeds toenemenden bloei des instituuts, en de voortreffelijkheid van het onderwijs op hetzelve genoten. — Het getal der leerlingen, hetwelk destijds tot 103 was geklommen, werd in het najaar nog aanzienlijk vermeerderd, zoo dat hetzelve toen ruim 130 leerlingen bedroeg, alle volkomene gezondheid genietende, en zich blijkbaar in eenen zoo gelukkigen toestand bevindende, als voor hunnen staat mogelijk was. — Ook te Luik hield men zich bezig met het oprigten van een diergelijk instituut.

Besluit van 15 November tot aanmoediging der Godgeleerde studiën. Tot vermindering van de kostbaarheid der studiën in de Godgeleerdheid, en tot aanmoediging van dit gedeelte van het hooger onderwijs, werd door *Z. M.*, bij een besluit van den 15den November, onder andere, bepaald: „ dat de akademische lessen in de fakulteit der Godgeleerdheid, opgenoemd in het reglement voor het hooger onderwijs art. 63 No. 1, art. 82 No. 1 en art. 83 No. 1, of welke in de gevallen vermeld in art. 62 zouden mogen gehouden worden, de tegenwoordige akademische cursus daaronder gerekend, voortaan *gratis* zouden worden gegeven, zonder dat het den hoogleeraren geoorloofd zoude

(1) Amsterd. Cour. No. 202, 205 en 207.

zijn eenig honorarium of zoogenaamde kollegie-gelden van de studenten te vorderen of aan te nemen; — voorts dat de hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan het Athenaeum te Franeker, te rekenen van den ingetreden cursus, deszelfs lessen mede gratis zoude geven; dat de studenten in de Godgeleerdheid mede niet meer zouden verpligt zijn tot het bijwonen der lessen in de Grieksche oudheden, natuurkunde, sterre-kunde en wijsgeerige zedekunde, en over het eerstgenoemde dezer vakken, bij het voorbereidend examen in de letteren, niet meer zouden worden ondervraagd, zullende, ten einde dit examen te kunnen afleggen, niet meer gevorderd worden de bijwoning van afzonderlijke lessen over den Nederduitschen stijl en welsprekendheid; — eindelijk dat de lessen over de landhuishoudkunde slechts één jaar zouden behoeven bijgewoond te worden. Overigens werden curatoren bevoegd verklaard, om, in die gevallen, waarin hun zulks raadzaam en doelmatig voorkwam, vrijstelling te verleenen van het verbod, voorkomende in art. 224 van het reglement, tegen het gelijktijdig genot eener landsbeurs en eener bijzondere boven de *f* 100." — Bij hetzelfde besluit werd bepaald: „ dat, ten einde de thans fungerende hoogleeraren in de theologische fakulteit op de hooge scholen van Leijden, Utrecht en Groningen, te gemoet te komen, wegens het gemis der kollegie-gelden, aan elk hunner, te rekenen van den 1sten Januarij 1821, zoude worden uitbetaald eene buitengewone verhooging van *f* 400, welke echter in geene aanmerking zoude komen bij het emeritaat in art. 139 en 140 van het reglement vermeld. — Het theologisch akademie-geld der predikants-zonen, zich na de dagteekening des genoemden besluits naar de athenaea of hooge scholen begevende, zoude worden verhoogd en bepaald op *f* 200".

Ook werd door Z. M., op voordragt van den Minister voor het Publiek Onderwijs, bij besluit van den 23sten derzelfde maand, bepaald: „ dat Besluit van 23 Novem-ber wegens uitbetalin-

gen der beurs- en akademie-gelden. de beurzen- en akademie-gelden, verleend aan studerende jonge lieden bij de hooge scholen en de heele en halve beurzen, ten behoeve der studenten bij de seminariën, te rekenen van den 1sten Januarij 1821, zouden uitbetaald worden kwartaals-wijze, ten dien einde dat, ingeval van het verlaten der akademiën of seminariën of het afsterven der gebeneficiëerden, het ingetreden kwartaal ten volle zouden kunnen worden betaald aan de gebeneficiëerden of hunne erfgenamen. — De begeving van beurzen, welke op den eersten dag van het kwartaal reeds open waren, zoude kunnen geschieden onder bijgevoegde bepaling, dat het genot zoude ingaan met den aanvang van het vierendeel jaars, waarin de begeving geschiedde, terwijl, zonder deze toevoeging, het regt op uitbetaling zoude aanvang nemen met den eersten dag van het volgende kwartaal."

Athenaeum te Amsterdam. Het Athenaeum Illustre te Amsterdam onderging, den 5den April, een hoogst betreurenswaardig verlies, op welken dag de hoogleeraar der regtsgeleerdheid Mr. *H. C. Cras*, Ridder van den Nederlandschen Leeuw, in eenen meer dan een-en-tachtig jarigen ouderdom, zijne roemrijke loopbaan bij hetzelve voleindigde, terwijl een reeks van verlichte staatsmannen en uitstekende regtsgeleerden in hem een' onvergetelijken leermeester betreurde. Met scherpzinnigheid van oordeel eene meer dan gewone gemeenzaamheid met de oude schrijvers parende, was hij het vooral, aan wiens smaakvolle voordragt het athenaeum de herleving van deszelfs ouden bloei te danken had. Met dankbaarheid erkende derhalve de stad Amsterdam hoe veel het aan hem verpligt was en verloor, die twee malen een aanzienlijk beroep afsloeg, om zich alleen aan het Amsterdamsche athenaeum te wijden, en zich, gedurende 49 jaren, met onafgebroken ijver van deze taak had gekweten. Ook was hij niet alleen voor zijne leerlingen nuttig, maar leverde insgelijks, voor het geletterd publiek, een aantal rijpe vruchten zijner veelomvattende kennis en ondervinding, welke laatste zijnen om-

gang, door een edel en beminnenswaardig karakter nog meer opgeluisterd, algemeen op hoogen prijs deden ſtellen. Onder de aanzienlijke rei zijner uitgegevene geſchriften, behalve onderſcheidene belangrijke bijdragen in periodieke werken, onderſcheiden zich zijne prijs-verhandeling over de gelijkheid der menſchen, alsmede zijne, bij de akademie te Stokholm bekroonde, lofrede op *Hugo de Groot* en die op *Johannes Meerman* (1).

Op den 11den April werd het lijk van den hoogleeraar, op het kerkhof bij Diemerbrug, in de nabijheid der hoofdſtad, ter aarde beſteld, waarbij, nadien de overledene alle uiterlijke praalvertooning bij zijnen laatſten wil had verboden, onderſcheidene zijner oudere en jongere leerlingen, ongeroepen, op eene zeer gepaste wijze, de laatſte eer aan hunnen geliefden leermeester bewezen. Een groot aantal derzelve, waaronder zich grijsaards van bijna 70 jaren bevonden en drie geſlachten vereenigd waren, verzamelde zich om het graf en, nadat het lijk door de ſtuderende jongelingſchap uit het jagt, waarop hetzelve was overgevoerd, tot aan den graf-kelder was gedragen, bragt de hoogleeraar *van Lennep*, in eene korte en doelmatige aanſpraak, aandoenlijke hulde aan de nagedachtenis des overledenen toe. De hoogleeraar *Kemper*, even als laatsgenoemde een leerling van *Cras* en medeuitvoerder van zijnen laatſten wil, beantwoordde dit, nadat het lijk in den graf-kelder was nedergelaten, op eene allezins treffende wijze, leverende het een en ander een tooneel op van diepe ſmarte, eerbiedige ſtatelijkheid en ongeveinde hulde aan de groote verdienſten des algemeen betreurden mans. — Deszelfs nagedachtenis werd, op den 9den October, op eene uitſtekende wijze gevierd door een Latijnsch lijk-dicht, door den hoogleeraar Mr. *D. J. van Lennep*, ten aanhoore eener ongemeene

(1) Eene volledige optelling zijner uitgegevene werken vindt men in de jaarboeken der Leijdſche hooge ſchool.

talrijke vergadering, in de gehoorzaal des athenaeums uitgesproken. In den avond van den genoemden dag had, bij de Maatschappij *Felix Meritis*, insgelijks een zeer doelmatig lijk feest plaats, waarop de hoogleeraar *Kemper*, in eene fraaije lijkrede, en de heer Mr. *R. H. Arntzenius*, in een bevallig gedicht, de veelvuldige verdiensten van hunnen leermeester herdachten (1). — Op den 8sten November 1823 vierde de hoogleeraar *Kemper* zijne nagedachtenis, bij eene openbare zitting van de derde klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, waarvan hij lid was, met eene Latijnsche redevoering.

De heer Mr. *C. A. den Tex*, Theor. Mag. Litt. hum. juris Rom. et hod. doctor, en advokaat te Utrecht, tot hoogleeraar in het natuur-, staats- en volken-regt, in plaats van wijlen den hoogleeraar *Cras*, in de maand Mei 1820 beroepen zijnde, aanvaarde deze post, op den 9den October, met eene plegtige redevoering: *de insigni honore, quo habiti fuerunt cum philosophi apud Graecos, tum Romae Juris Consulti* (Over de hooge eer waarin, bij de Grieken, de wijsgeeren, bij de Romeinen, de regtsgeleerden geweest zijn). — Tot Bibliothekaris van het athenaeum werd, in plaats van den overledenen hoogleeraar, benoemd de hoogleeraar in de geschiedenis, welsprekendheid, oudheden, Grieksche en Latijnsche talen, enz. Mr. *D. J. van Lennep*.

Athenaeum te Franeker.

Ook het athenaeum te Franeker leed in dit jaar een zeer gevoelig verlies door het overlijden van deszelfs president-curator den heer *A. G. Camper*, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, op den 5den Februarij. Zijn verlies werd betreurd, als dat van eenen man, op wien de uitmuntende geestvermogens en onvermoeide werkzaamheid van zijnen beroemden vader, *P.*

(1) Beide worden gevonden in het eerste deel der *Nagelatene Verhandelingen en Redevoeringen van Mr.* H. C. CRAS, uitgegeven door Jhr. *J. M. Kemper*. Amsterdam 1822 twee deelen in 8°.

Camper, schenen overgegaan te zijn, en wien niet alleen een opgeklaarde geest en eene vrije denkwijze belang inboezemden voor den ganschen omvang der wetenschappen, maar die vooral aan de uitbreiding der natuurkunde zijn leven had toegewijd. Zijne rijke verzameling en algemeen verspreide geschriften bragten zeer veel toe tot bevordering dezer wetenschap, onder wier beoefenaren, in dit Rijk, hij eene der eerste plaatsen bekleedde.

Op den 6den November droeg de hoogleeraar Mr. *J. W. de Crane* de waardigheid van Rector-Magnificus over aan den hoogleeraar *J. C. Swijghuizen Groenewoud*, met eene redevoering: *de Vossiorum Juniorumque familia, seculo decimo septimo insigni eruditionis laude clara, optime de literis etiam apud posteros merita* (Over den letterkundigen roem en de verdiensten, ook bij de nakomelingen, van de naauw verwante geslachten der Vossiussen en Juniussen). De redenaar liet echter, hetgeen de Juniussen betrof, bij het uitspreken achter, ten einde tijd te sparen voor het laatste gedeelte zijner redevoering, zijnde, na het algemeen verslag dezes jaars, bijzonder gewijd aan de nagedachtenis van zoo vele, binnen kort overledene, beroemde mannen, welke Vriesland had voortgebragt, inzonderheid aan die van wijle *A. G. Camper*. — In plaats van den laatstgenoemden, alsmede van den heer Mr. *A. J. Conradi*, op deszelfs verzoek eervol ontslagen, werden door Z. M. tot curatoren benoemd de heeren: Mr. *F. J. J. Scheltinga* en Jhr. *F. W. L. Rengers*.

Bij de hooge school te Leuven had, op den 24sten April, de plegtige uitdeeling plaats van eere-medailles aan de overwinnaars in den letterkundigen wedstrijd, voor het jaar 1819 geopend. De bekroonden waren: voor de letterkundige fakulteit, de heer *C. Imbert*, van Brugge; voor die der wetenschappen, de heer *J. B. Motte*, van Viesville; voor de fakulteit der regten, de heer *G. van den Dale*, van Leuven; alle studenten aan voornoemde hooge school. Bij de fakul- Hooge school te Leuven.

teit der geneeskunde was geen voldoend antwoord op de door haar uitgeschrevene prijsvraag ingekomen. — Tevens had de overdragt van het rectoraat plaats door den hoogleeraar *Harbaur* aan den hoogleeraar *Sentelet*, wier redevoeringen, bij deze gelegenheid, met de luidste toejuichingen werden aangehoord. De bekroonde studenten werden door de hoogleeraren op eenen maaltijd onthaald, wordende het feest van den dag, waaraan de geheele stad deel nam, nog verhoogd door de tegenwoordigheid van Z. D. H. den Aarts-Bisschop van Mechelen.

Op den 6den Julij overleed, te Brussel, de Baron *van Feltz*, curator der hooge school, na het volbrengen eener lange en eervolle loopbaan, zoo in het staat- als letterkundige. Behalve deze waardigheid bekleedde hij insgelijks die van voorzitter bij de akademie der wetenschappen en fraaije letteren te Brussel, en was lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, Staatsraad en Kommandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw. — Z. M. benoemde tot curator der hooge school den heer *L. M. G. F. de la Hamaide*, eersten Advokaat-Generaal bij het hoog geregtshof te Brussel, en tot President-Curator den heer *d'Onijn de Chastre*, Burgemeester van Leuven.

De plegtige uitdeeling der eere-medailles, voor dit jaar, geschiedde op den 9den October, als: in de fakulteit der letteren, aan den heer *P. van der Ton*, van Antwerpen; — in die der wetenschappen, aan den heer *J. B. Motte*, van Viesville, welke ten tweede male bij deze fakulteit den prijs had behaald; alsmede aan den heer *B. de Saint Moulin*, van Houdenij-Aimeries; — in de fakulteit der regten, aan den heer *J. F. Schollaert*, van Lokeren; — in de fakulteit der geneeskunde, aan den heer *A. Cohin Kohnraad*, van Brussel.

Tot gewoon hoogleeraar in de geneeskundige fakulteit werd benoemd de heer *Baud*, tot dus ver buitengewoon hoogleeraar; — tot buitenge-

woon hoogleeraar in de verloskunde, de heer *A. van Solingen*.

De hooge school te Luik zag, door de weldadige zorgen des bestuurs, hare verzamelingen meer en meer in uitgebreidheid toenemen. Het kabinet van natuurlijke historie was niet alleen door eene aanzienlijke verzameling van delfstoffen en ertzen vermeerderd, welke door den ijverigen en kundigen hoogleeraar *Gaede*, volgens eene zeer doelmatige orde, gerangschikt werden, maar verkreeg insgelijks, door toezending eener volledige zoölogische verzameling, merkelijken luister. De plaats tot bewaring dezer voorwerpen geschikt, was zoodanig ingerigt, dat dezelve ook door het publiek, op eene geschikte wijze, konden bezigtigd worden. Hooge school te Luik.

De hoogleeraar *Wambeke* aanvaardde, op den 8sten Februarij, zijne waardigheid bij de hooge school te Gent, met eene plegtige redevoering, strekkende voornamelijk ten betooge der noodzakelijkheid „, om, in iedere wetgeving, de wetten overeenkomstig den aard en hebbelijkheid des volks in te rigten". Voorts bragt hij, op eene treffende wijze, het verlies te binnen, hetgeen de hooge school geleden had, door den dood van den hoogleeraar *Hellebaut* en van den curator *van der Haegen*, Oud-Maire der stad. Hooge school te Gent.

Bij gelegenheid van de opening der akademische-lessen, op den 2den October, droeg de hoogleeraar *Mahne*, in plaats van den hoogleeraar *Cassel*, wiens ziekte, hem sedert lang belettende zijnen post waar te nemen, hem daarin verhinderde, het rectoraat over aan den hoogleeraar *Schrant*, waarna eere-medailles werden uitgereikt aan de heeren *C. F. A. Wannaar*, *B. van der Velden* en *J. van der Hoeven*, studerende te Gent, Utrecht en te Leijden.

Tot buitengewoon hoogleeraar in de fakulteit der wijsbegeerte en letteren werd benoemd de heer *C. W. Rassmann*.

De hooge school te Leijden, nog in rouw ge- Hooge

School te Leijden. dompeld over den diep betreurden *Brugmans*, verloor, bij den aanvang des jaars, wederom een harer eerste sieraden, op welks bezit zij zich steeds met regt mogt verheffen. Op den 17den Januarij, namelijk, overleed in een' ouderdom van ruim 73 jaren, de beroemde Hoogleeraar in de Grieksche en Latijnsche Letterkunde, *D. Wijttenbach*, Ridder der Orde van de Nederlandsche Leeuw, Lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, alsmede der beroemdste binnen- en buitenlandsche geleerde genootschappen. Hoe zeer de verduistering van *zijn* gezigt en de toenemende verzwakking van zijn ligchaam hem, sedert eenigen tijd, tot gezetten letterarbeid buiten staat stelden, en eene afzondering ten gevolge hadden, welke zijnen altijd helderen geest slechts voor weinige gemeenzame leerlingen en vrienden deed schitteren, werd echter zijn verlies door alle hoogschatters van ware verdiensten en zeldzame geleerdheid ten sterkste gevoeld en was hetzelve, inzonderheid voor de Hoogeschool, eene oorzaak van billijke droefheid. Geheel de geletterde wereld, welke hem sedert lang met de *Muretussen*, *Casaubonussen*, *Hemsterhuizen*, *Valckenaers* en *Ruhnkenius-sen* in eenen rang plaatste, deelde in den rouw zijner beroemde weduwe, talrijke leerlingen, en vrienden; en geen wonder, daar hij door zijne hoog geroemde uitgave der wijsgeerige werken van *Plutarchus*, door zijnen niet min hooggeschatten arbeid ter opheldering van de Wijsbegeerte van *Plato*, en die der ouden in 't gemeen, door zijne *Bibliotheca Critica* en eene menigte andere, om hunne stijl en inhoud algemeen bewonderde, schriften, op de dankbaarheid der laatste nakomelingschap aanspraak had (1).

Op den 8sten Februarij had de plegtige overdragt van het Rectoraat plaats. De afgetreden

(1) Men vindt zijne letterkundige verdiensten in het breede vermeld in de Latijnsche Levensbeschrijving, door den Hoogleeraar *Mahne*, te Gent en Leijden 1823.

Hoogleeraar *M. S. du Pui*, bepaalde zijne redevoering bij het vermelde van de voor- en tegenspoed der Hoogeschool, gedurende het afgeloopen jaar, het overig gedeelte der redevoering, uit hoofde van de rijkheid der stoffe, voor de Jaarboeken der Akademie bewarende. Voorts werden eere-medailles, met gepaste aanspraken, overhandigd: in de fakulteit der Regtsgeleerdheid, aan den heer *J. H. Philipse*, Student in de regten te Leijden, terwijl van de verhandeling van den heer *C. P. Vlier*, Student te Utrecht, loffelijke melding werd gemaakt; — in de fakulteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, voor de Physica, aan den heer *P. J. Uijlenbroek*, Math. et Phil. Nat. Cand. te Leijden; voor de Mathesis, aan den heer *P. A. Ermerins*, Student in de regten te Leijden; voor de Astronomie, aan den heer *J. W. van den Bergh*, Student in de Medicijnen, te Leijden; voor de Natuurlijke Historie, aan den heer *G. C. B. Suringar*, Student in de Medicijnen, benevens het accessit aan den heer *J. van der Hoeven*, Student in de Medicijnen te Leijden; voor de Chemie, aan den heer *J. W. Ermerins*, Student in de Medicijnen te Leijden; — in de fakulteit der bespiegelende Wijsbegeerte en Letteren, voor de eerste prijsvraag, aan den heer *R. Thorbecke*, Student in de Letteren, en, voor de tweede, aan den heer *C. Groen van Prinsterer*, Student in de regten, beide te Leijden. — De Geneeskundige en Godgeleerde fakulteiten hadden voor deze reis geene eerebelooningen kunnen toewijzen. — Het Rectoraat ging, voor het volgend Akademie-jaar, over aan den Hoogleeraar Mr. *N. Smallenburg*, zijnde de Hoogleeraar Mr. *H. W. Tijdeman* tot Sekretaris van den Akademischen Senaat aangesteld.

Op den 26sten Februarij overleed de Hoogleeraar der Geneeskunde *A. Ypey*, welke niet alleen door zijne lessen, maar ook door onderscheidene geschriften, zeer veel nut stichtte. Onder dezelve verdienden, in de eerste plaats, genoemd te worden zijne *Introductio in Materiem Medi-*

cam; een *Systematisch Handboek der beschouwende en werkdadige Scheikunde*, 5 deelen, met 3 deelen verbeteringen en bijvoegsels; *de Handleiding tot de Physiologie* enz.; *Elementa practicae Medic.*; *Principia Pathologiae generalis* enz.

Plegtige promotie More Majorum. De Hoogeschool genoot op den 20sten Junij eene zeer aangename vrucht van de vereeniging aller Nederlandsche gewesten tot een Rijk, door het vernieuwen van de plegtigheid der promotie *More Majorum*, welke aldaar sedert het jaar 1805 geene plaats had gehad en, het naast te voren, slechts in de jaren 1775 en 1790. — De heer *D. L. F. L. J. G. de Gaiffier*, (zoon van den heer Mr. *F. J. de Gaiffier van Velde d'Emeville*, Lid van den Raad van State en neef van moeders zijde van den baron *van Velde de Melroy*, Oud-Bisschop van Roermonde, Primaat des Koningrijks), na zijne regtsgeleerde studiën bij de voormalige regtsgeleerde fakulteit te Brussel aangevangen, en te Leijden, gedurende drie jaren, voortgezet te hebben, ontving, op de loffelijkste getuigenissen der regtsgeleerde fakulteit, verlof, om de waardigheid van doctor in de regten op de voornoemde wijze aan te nemen, hetgeen op de navolgende hoogst plegtige wijze geschiedde. Reeds Donderdag den 8sten der gemelde maand, begaf zich de Kandidaat, verzeld van zijne twee Paranymphen, de heeren Mr. *W.* graaf *van Hogendorp* en *J. Vosmaer*, Jur. Utr. Cand., en voorafgegaan door de twee pedellen der Universiteit met hunne tabbaarden en schepters, naar de huizen van den Rector-Magnificus en verdere Professoren, als ook van die der Regters van de regtbank van eersten aanleg, en voorts naar het raadhuis ter Kamer van Burgemeesteren, ten einde dezelve, met derzelver Ministers, tot bijwoning zijner promotie uit te noodigen; bij welke gelegenheid door de Burgemeesteren, in naam der regering, aan den Candidaat vereerd werd de gouden medaille, met welke men gewoon was, den

doc-

doctorandus, bij zoodanige plegtige promotiën, op stads kosten te begiftigen. Op den 12den daaraanvolgenden verdedigde de Candidaat, voor eene talrijke vergadering van toehoorders, zijne inaugurele disputatie, ter bekoming der doctorale waardigheid in het Romeinsche en hedendaagsche regt, handelende: *de initiis et incrementis Juris Criminalis in Belgio*, (Over den oorsprong en voortgang van het lijfstraffelijk regt in de Nederlanden). De volgende dag was bepaald voor de plegtigheid der promotie zelve, doch de tijding van het onverwacht en treurig afsterven van H. K. H. de Prinsesse Douairiere van Oranje-Nassau bragt te weeg, dat de feestviering, tot na de begrafenis der Vorstin, moest uitgesteld worden, en dienvolgens eerst op den 20sten plaats had. Ten gemelden dage begaven zich de Curatoren der Akademie met de Burgemeesteren der stad, de Leden van de regtbank, de Raden der stad en de Ministers dezer Kollegiën, voorafgegaan van de pedellen der akademie, de stads-bodens, en deurwaarders van de regtbank, gevolgd van stads-bedienden en verzeld van eene eskorte kavallerie, in plegtigen optogt van het raadhuis naar de gasthuis-kerk, welke goedgunstig voor de plegtigheid was verleend geworden en met den meesten smaak ingerigt en versierd; aldaar, onder het aanheffen der muzijk, zitting op de voor hen bestemde plaatsen nemende. Vervolgens begaf zich de akademische Senaat en, onder deszelfs geleide, de Candidaat, bekleed met den zwart zijden damasten tabbaard en gaande tusschen den Rector Magnificus en den Promotor, mede derwaarts. Hierop beklom de Promotor, de Hoogleeraar Jhr. Mr. *J. M. Kemper*, het bovenste spreekgestoelte. De Candidaat sprak, op het lager, eene korte redevoering uit *de jure gratiae Principi haud denegando*, (over de noodzakelijkheid om den Vorst het regt van gratie toe te kennen), waarna de Promotor insgelijks eene redevoering hield: *de gravissimis officiis, quae*

jureconsultis praecipue nata sunt ex praesenti publicarum rerum conditione, ad juris et fori normam, magis quam antea, composita. (Over het gewigt der pligten, welke vooral voor den regtsgeleerden geboren zijn uit den geest van onzen tijd, om alle openbare zaken meer bepaald uit het regterlijk oogpunt en naar regtsgeleerde gronden te beschouwen). De redevoering geëindigd zijnde, noodigde de Promotor den Candidaat bij zich op de bovenste katheder, bevorderde hem vervolgens met eene gepaste aanspraak tot doctor in het Romeinsch en hedendaagsch regt, terwijl hij hem de zinnebeeldige beduidingen der *insignia* of eereteekenen der doctorale waardigheid voorhield en uitlegde, zoo als: van den tabbaard, waarmede hij omhangen was; van het *Corpus Juris*, hetwelk de Promotor eerst geopend, voorts gesloten, hem voorhield; van den gouden ring, hem aan den voorsten vinger der regter hand gestoken; van de doctorale kap, hem op het hoofd gezet, en, eindelijk, van den gouden gedenkpenning, aan een zwart zijden lint, die hem door Burgemeesteren, namens de regering, vereerd was en nu om den hals gehangen werd. Voorts zijnen gewezen discipel, nu zijnen mede-doctor, de regter hand toegereikt en met de verkregene waardigheid geluk gewenscht hebbende, verliet de Hoogleeraar het spreekgestoelte, waarop eerstgenoemde met de doctorale eereteeken versierd eene korte aanspraak van dankbetuiging deed. De plegtigheid, welke door de tegenwoordigheid van vele hooge Rijksambtenaren en andere aanzienlijke personen van beiderlei sekse was opgeluisterd, werd onder aanhef der muzijk besloten. — Na het vertrek der onderscheidene Kollegiën, werd de nieuwe doctor, even als bij de inkomst, in statigen trein tusschen den Rector-magnificus en den Promotor de kerk uitgeleid en door den geheelen Senaat verzeld, waar achter zich de studenten, met voorkennis van den Rector-magnificus, twee aan twee voegden. De geheele trein door een detachement kavallerie voorafgegaan en gesloten, nam den weg langs de Breede-straat voor-

bij het raadhuis, en voorts langs het Rapenburg en wederom een gedeelte van de Breede-straat naar het logement de gouden Leeuw. Aldaar gekomen, werden de studenten, uit naam des doctors, door de paranymphen bedankt, wordende de plegtigheid vervolgens met een' prachtigen maaltijd van 74 couverts besloten. Op denzelven werd, naar vooroudelijk gebruik, de eerewijn, bij het tweede geregt, uit stads kannen door de stedelijke boden aan den doctor aangeboden. Het *Poculum doctorale*, tot plegtige gelukwensching van den doctor, werd ingesteld door den voorzittenden Curator der Universiteit, den Graaf *van der Duyn van Maasdam*, waarop verder toasten werden toegebragt aan Z. M. den Koning, het Koninklijk Huis, de aanzienelijke kollegiën en betrekkingen van het land en de stad, de hoogeschool enz. Het volgend *ex tempore*, waarmede de Hoogleeraar *S. Speijert van der Eijk* den doctor begroette, moge alhier tot slot der beschrijving van deze, slechts zelden voorkomende feestviering, eene plaats vinden:

Te doctoralis, Majorum more, decorat
Laurea, et insolito cingit honore comam.
Doctrinae laudes, Majorum more, decorent
Hoc caput, insolitâ et sorte beêre tua!
Laus tua, Gaiffieri, Belgis vigeatque Batavis!
Palladis in populo crescat utrimque decus!

Dood van den Hoogleeraar *E. A. Borger.*

In den geleerden en algemeen beminden *E. A. Borger*, Hoogleeraar in de Letter- en Geschiedkunde, welke op den 12den October in het 36ste jaar zijns ouderdoms overleed, verloor de Hoogeschool en het Vaderland eenen tweeden *Nieuwland*. Een slag des te gevoeliger, daar dezelve van vroegere zware verliezen was voorafgegaan. Eene in den beginne ligt schijnende ongesteldheid, in eene hand over hand toenemende ziekte veranderd, maakte een spoedig einde aan een leven, waaraan zoo veel nuts en roems verbonden was. —

In den jare 1784 aan de Joure in de Provincie Vriesland geboren, legde hij, door huiselijk onderwijs in de Latijnsche en Griekfche talen, de gronden tot zijne toekomende bestemming met dat gevolg, dat hij aan de Hoogeschool te Leijden komende, alleen door schitterende blijken van bekwaamheid, terstond eene beurs verwierf, onder een aantal mededingers, en vervolgens ook zijne aanleg en genie niet lang verborgen bleven voor de Hoogleeraars dezer Akademie. Dezelve als om strijd gekweekt hebbende, gaf hij het eerste openbaar bewijs daarvan, toen hij in Junij 1807 tot Doctor in de Godgeleerdheid bevorderd werd, door zijn openlijk verdedigd *Specimen Hermeneuticum exhibens interpretationem Epistolae Pauli ad Galatas*. Nog in het zelfde jaar werd hij aan de Hoogeschool verbonden door den aan hem opgedragen post van *Lector Hermeneuticae Sacrae*, welke hij, voor deszelfs einde, aanvaarde met eene fraaije redevoering: *de modesto ac prudenti Sacrarum literarum interprete*, (over den zedigen en voorzigtigen uitlegger der H. S.). Vijf jaren nam hij dezen post op eene uitnemende wijze waar, en behaalde, in het voorjaar van 1812, de gouden medaille bij Teijlers Godgeleerd Genootschap, door eene Latijnsche Prijsverhandeling behelzende: „ een beknopt onderzoek der stellingen, voorkomende in een voor weinige jaren uitgegeven werk van wijle den Hoogleeraar *J. A. Eberhard*, getiteld: *der Geist des Urchristenthums* enz. — Na de inlijving der Leijdsche Hoogeschool in de Fransche Universiteit, werd *Borger* aan de Godgeleerde Fakulteit als Hoogleeraar toegevoegd, in welke hoedanigheid hij zich aan de Bijbelsche uitlegkunde bleef wijden. In het zelfde jaar werd hij tot Lid van de Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem verkozen, terwijl de bundel zijner leerredenen, in de jare 1814 in het licht gegeven, toonde dat de kansel op hem, als een uitstekend prediker, roem mogt dragen. Op welke voortreffelijke wijze hij het overig gedeelte van zijne letterkundige loopbaan

heeft afgelegd, hebben deze Jaarboeken meer dan eenmaal mogen getuigen; alleenlijk moeten wij hier nog gewag maken van het, in den jare 1816 door hem uitgegeven, eerste stuk zijner bedenkingen over het Evangelie van Joannes met de drie overige Evangeliën vergeleken, in welk jaar hij insgelijks tot lid der Derde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut werd benoemd. — Schoon op het midden zijner luisterrijke loopbaan gestuit, waardoor men zich op eenmaal verstoken zag van alle verdere vruchten van zijnen onuitputtelijken geest, betoonde hij zich in alles, hetgeen hij verrigtte, eenen man, niet alleen van buitengewone geleerdheid, zoo in het vak van oude en hedendaagsche Letterkunde als in dat van de uitlegging der gewijde Schriften, maar ook begaafd met eene vlugheid van geest, vernuft, welsprekendheid, verbeeldingskracht en dichtvermogen, welke slechts zelden in éénen mensch gepaard gaan. Van het laatste getuigden almede enkele door hem in het licht gegevene proeven, zoo als: *Iets aan mijn Kind*; het *gedicht op de bevalling der Prinses*; het bekende lied *aan den Rijn* enz. op eene ontegenzeggelijke wijze. Niet alleen deszelfs zeldzame gaven maar ook het gemoed, waarin zich kinderlijke eenvoudigheid met rondborstigheid en edelaardigheid paarde, maakt zijne nagedachtenis voor tijdgenooten en nakomelingschap onvergetelijk. Eene hoog bejaarde moeder, met hare nog overgeblevene kinders, betreurde in hem de kroon en luister haars geslachts; terwijl een onmondig zoontje, nóg buiten staat de grootheid van zijn gemis te beseffen, in hem den teedersten vader verloor (1). — De Leijdsche Afdeeling der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen vierde, op den 20sten December, de nagedachtenis van dit haar onvergetelijk medelid met een plegtig lijkfeest, in tegenwoordigheid eener talrijke en aanzienlijke schaar van genoodigden. Eene voortreffelijke Lijkrede,

(1) Verg. Algem. Konst en Letterbode No. 46.

de, door den Hoogleeraar *van der Palm* uitgesproken, en voorafgegaan en afgewisseld door een wel bezet orchest, grootendeels uit liefhebbers der toonkunst zamengesteld, werd besloten door een statig en somber orgel-muzijk, waarna Neerlands geliefde zanger, de heer *H. Tollens Cz.*, zich in eenen treffelijken lijkklacht, tot lof des vereeuwigden, liet hooren (1). — Op eene minder luisterrijke doch even hartelijke wijze werd in de geboorteplaats des overledenen, in den avond van den 21sten, deszelfs nagedachtenis plegtig gevierd. — De Predikant *P. Kaumans Brouwer* hield bij deze gelegenheid, in de kerk der Hervormden, eene lijkrede, naar aanleiding van *Joh.* V: vs. 35, welke werd afgewisseld door een aandoenlijk koorgezang van kinderen en door het gemeenschappelijk gezang vervangen. — De heer *P. Hofman Peerlkamp* vierde zijne nagedachtenis met eene Latijnsche redevoering over 's mans leven, die in de gedenkschriften van de derde klasse van het K. N. Instituut is opgenomen.

Geboortefeest van den Hoogleeraar *Te Water.* De Hoogleeraar *Te Water* op den 28sten October deszelfs 80ste jaar bereikt hebbende, vierde dezen dag door, op den 30sten daaraanvolgende, alle de oude lieden, welke in het hervormd oude mannen en vrouwenhuis, ten getale van 60, onderhouden werden, in tegenwoordigheid van regenten, op een gastmaal te onthalen.

Hoogeschool te Utrecht. De Hooggeleerde heer *P. F. Heijligers* aanvaarde op den 21sten Maart zijne waardigheid als buitengewoon Hoogleeraar in de Geneeskundige Fakulteit te Utrecht, met eene redevoering: *de vero Chirurgo.* (Over den waren heelmeester).

Op den 25sten daaraanvolgende had de plegtige overdragt van het rectoraat plaats aan den Hoogleeraar Mr. *H. J. Arntzenius*, bij welke gelegenheid de Hoogleeraar *H. Roeijaards* eene redevoering hield over de verdiensten van wijlen *Willem Emmerij de Perponcher.* Tevens werden de be-

(1) Dezelve is benevens de lijkrede van den Hoogleeraar *van der Palm* in druk uitgegeven.

haalde eere-prijzen overhandigd: in de fakulteit der Godgeleerdheid, aan den heer *H. Woerman*, Theol. Stud. te Utrecht; — in die der Regtsgeleerdheid aan den heer *P. Pruimers*, Jur. Cand. te Utrecht; — in de fakulteit der Letteren en bespiegelende Wijsbegeerte, aan den heer *L. Gerlach Pareau*, Theol. Stud. te Utrecht; — in de Wis- en Natuurkundige fakulteit, aan den heer *H. C. van Hall*, Med. Stud. te Utrecht. Voorts werden met lof vermeld de namen van den heer *L. J. P. Hüet*, wiens verhandeling, bij de letterkundige fakulteit ingezonden, alleen door het lot van de bekrooning was verstoken gebleven; zoo als mede die der heeren *J. Coops*, Theol. Stud. te Utrecht en *J. van Hall*, Jur. Stud. te Amsterdam, wier verhandelingen bij dezelfde fakulteit ingekomen het naast aan de beide gemelde gekomen waren. — Tot Sekretaris van den Akademischen Senaat werd benoemd de Hoogleeraar *H. Rooijaards*.

Tot Lector in de Letteren aan de Hoogeschool werd door Z. M. benoemd de heer Mr. *G. Dorn Seiffen*, Conrector te Utrecht.

De Hoogleeraar *C. de Waal*, droeg op den 12den October het rectoraat der Hoogeschool te Groningen plegtig over aan den Hoogleeraar *E. Tinga*, na het houden eener redevoering: *de variis Ethices principiis cognoscendi, a philosophis propositis, formulis enunciandi magis quam re dissidentibus.* (Over de onderscheidene grondbegrippen der bespiegelende Zedeleer, door de Wijsgeeren voorgedragen, als meer in de wijze van uitdrukking dan in de zaak zelve van elkander verschillende). Bij deze plegtige gelegenheid werden de navolgende eere-medailles, voor de bekroonde prijsverhandelingen, uitgedeeld, als: in de fakulteit der bespiegelende wijsbegeerte en letteren, aan den heer *J. P. de Fremerij*, Jur. Utr. Cand. te Leijden; in de fakulteit der Godgeleerdheid, aan den heer *J. B. Rhiem*, Theol. Cand. te Utrecht; in de fakulteit der geneeskunde, aan den heer *A. Vitringa Coulon*, Med. cand.

Hoogeschool te Groningen.

te Groningen; — in de wis- en natuurkunde aan den heer *C. A. Bergsma*, student te Franeker. — Voorts werd met lof melding gemaakt van de, bij de fakulteit der letteren ingekomene, verhandelingen van de heeren *C. A. Wintgens* Jur. cand. en *J. A. Karsten* Theol. stud., beide te Groningen; alsmede van die van de heeren *B. Westerhof* en *H. F. H. Soese*, studenten in de wis- en natuurkunde bij voornoemde hooge school, ingekomen bij de fakulteit der wis- en natuurkundige wetenschappen.

Dood van den Hoogleeraar *van Twist*.

Op den 27sten November werd aan de hooge school door den dood ontrukt de algemeen geachte hoogleeraar der regtsgeleerdheid Mr. *A. J. Duijmaer van Twist*, in den ouderdom van bijna 46 jaren. Helder doorzigt, grondige geleerdheid en duidelijke voordragt maakten zijne school tot een vruchtbaren kweekhof van uitnemende regtsgeleerden; terwijl deze gaven, met bijzondere welwillendheid gepaard, hem bij velen, in moeijelijke regtszaken gewikkeld, tot eene veilige vraagbaak deden verstrekken (1).

Het Museum van *Camper* vereerd.

Als een blijk van 's Konings bijzondere belangstelling voor de hooge school werd door Z. M., voor rekening van den lande, ingekocht en aan haar vereerd het museum van natuurlijke historie en vergelijkende ontleedkunde, oorspronkelijk aangelegd door den beroemden Groninger hoogleeraar *P. Camper*, en aanmerkelijk uitgebreid door deszelfs verdienstelijken zoon, wijlen den heer *A. G. Camper*; eene verzameling, welke, zoo binnen als buiten 's lands, met den grootsten roem bekend was.

Het Koninklijk Nederlandsche Instituut.

De dertiende algemeene vergadering van het Koninklijk Nederlandsche Instituut werd, op den 28sten Augustus, te Amsterdam geopend, onder

(1) Aan zijne nagedachtenis is, onder andere, verdiende hulde bewezen door den Hoogleeraar Mr. *S. Gratama*, in deszelfs *Redevoering over het Staatswezen, den Akademischen regtsleeraar en de regtsgeleerde verdiensten van den overledenen Hoogleeraar* A. J. DUIJMAER VAN TWIST. Groningen 1821.

het voorzitterschap van den heer *J. F. Serrurier*, president der eerste klasse, en op den 30sten daaraanvolgende gesloten.

Op den 10den November hield de tweede klasse van het voornoemd instituut hare derde openbare vergadering, onder het voorzitterschap van den heer Mr. *J. de Vries*. De heer Mr. *S. Ipz. Wiselius*, sekretaris der klasse, gaf een belangrijk verslag der werkzaamheden van de klasse, sedert de laatst gehoudene openbare vergadering, zulks besluitende met de mededeeling van het programme, waarna de voorzitter bijzonder dank en hulde toebragt aan den wedstrijd en de verdiensten der dichters van twee, in het programme vermelde, treurspelen, ofschoon dezelve niet hadden kunnen bekroond worden. Overigens werd besloten, de prijsvraag, wegens een te vervaardigen oorspronkelijk Nederlandsch treurspel, in te trekken. — De heer *J. H. van der Palm*, lid der klasse hield eene redevoering: „over het versmaden of veronachtzamen der regelen van de kunst;" waarop de heer *Tollens* eenen lierzang, getiteld *Het dichterlijk geluk*, voordroeg. De zitting werd met gepaste dankzegging besloten.

De derde openbare zitting der vierde klasse had plaats op den 13den December, onder voorzitting van den heer *J. H. Molkenboer*. Een breedvoerig verslag wegens de handelingen en lotgevallen der klasse, gedurende de twee laatst verloopene jaren, werd door den sekretaris, den heer *J. de Vos Willemz.*, medegedeeld, wordende hierbij gepaste hulde toegebragt aan de nagedachtenis der overledene leden *Pisson*, *van der Hart*, *Ziesenis*, *Roos* en *Numan*. Tevens werd een berigt wegens de prijs-uitschrijving der klasse medegedeeld.

Tot leden der derde klasse werden benoemd de Hoogleeraaren *Bake* te Leijden en *Gratama* te Groningen, in plaats van wijle de hoogleeraren *Wijttenbach* en *Cras*. — Tot leden der vierde klasse werden gekozen de heeren: *J. de Greef*, architect der stad Amsterdam, in plaats van den

heer *A. van der Hart*, overleden; *T. Suijs*, direkteur van de Koninklijke akademie van beeldende kunsten te Amsterdam, in plaats van den heer *B. W. H. Ziesenis*, overleden; de Graaf *J. J. de la Faille d'Assenede*, president van de akademie van schilder-, beeldhouw- en teekenkunde te Gent, in plaats van den heer *J. B. van Lancker* te Antwerpen, op deszelfs verzoek onder de rustende leden opgenomen; *J. Bernard*, te Amsterdam, in plaats van den heer *C. S. Roos*, overleden; *P. G. van Os*, te 's Graveland, in plaats van den heer *A. Numan*, overleden. Tot correspondenten der laatstgenoemde klasse werden benoemd de heeren: *G. J. Michaëlis*, te Haarlem; *P. J. Suermont*, te Antwerpen; *J. C. Schotel*, te Dordrecht; *D. J. Singendonck*, te Utrecht; *J. C. Röhner*, te Zwolle. — De tweede klasse benoemde tot hare correspondenten de heeren: *B. H. Lulofs*, hoogleeraar te Groningen; *J. W. de Crane*, hoogleeraar te Franeker; *Fransch*, hoogleeraar te Luxemburg; *J. C. de Jonge*, te 's Gravenhage; *J. W. Willems*, te Antwerpen en *J. van Dam D. Wsz.*, te Rotterdam.

Koninklijke akademie van wetenschappen en fraaije letteren te Brussel.

De Koninklijke Akademie van wetenschappen en fraaije letteren te Brussel wees, in hare vergadering van den 8sten, 9den en 15den Mei, de volgende gouden eereprijzen toe, als: aan den heer *F.* Baron *de Reiffenberg*, hoogleeraar te Brussel, wegens eene verhandeling „over den staat der bevolking, fabrijken, trafijken en den koophandel, in de Nederlanden, gedurende de 15de en 16de eeuw; — aan den heer *P. Hofman Peerlkamp*, rector der Latijnsche scholen te Haarlem, voor een geschied- en letterkundig verslag van de Nederlandsche Latijnsche dichters; — aan den heer *Vene*, officier bij de genie te Givet, wegens de beantwoording der uitgeschrevene prijsvraag: „over de wederstand biedende kracht van eene plaat, onder zekere voorwaarden, op eene oppervlakte vastgehecht;" — aan den heer *J. B. Pivard*, ingenieur bij den waterstaat te Namen, voor de beantwoording eener prijs-vraag „over de natuur der kromme lijn met dubbele kromte,

welke een ligchaam in zekere omstandigheden aan een koord opgehangen zoude beschrijven;" — aan den heer *Andoor*, griffier van het hoog geregtshof te Brussel, wegens eene verhandeling „ over den staat der wijngaarden en derzelver mogelijke verbetering in de Nederlanden."

Tot gewoon lid der akademie werd benoemd de heer *Quetelet*, hoogleeraar te Brussel. — In plaats van wijle den Baron *van Feltz*, werd, bij besluit van Z. M. van den 31sten December, tot president der akademie benoemd de Prins *van Gavre*.

Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

Bij besluit van Z. M. van den 8sten Januarij werden de reglementen goedgekeurd voor de Koninklijke akademie van beeldende kunsten te Amsterdam, bij besluit van den 13den April 1817 (1) daargesteld, en hadden, dien ten gevolge, de onderscheidene benoemingen plaats, als: tot leden van den raad van bestuur, als hoofdbestuurder en voorzitter de heer *J. Brouwer Js.*, Burgemeester der stad; als leden, de heeren *J. Goll van Frankenstein* en *A. G. van Meurs*. leden van den stedelijken raad, *J. de Vries*, griffier der stad en lid van het instituut, *C. Apostool*, *J. de Vos Wsz.* en *A. Sapertas*, leden van het instituut, *D. Versteeg*, *C. Buijs*, *C. du Bois* en *H. de Flines*, oud-direkteuren der stads teeken-akademie; — als direkteuren de heer *J. W. Pieneman*, lid van het instituut, eerste direkteur; *J. A. Dawallo*, oud direkteur der stads teeken-akademie, tweede direkteur; *J. Hulswit*, lid van het instituut, derde direkteur; *P. J. Gabriël*, lid van het instituut, vierde Direkteur; *J. E. Marcus*, lid van het instituut, vijfde direkteur, en *T. Suijs*, te Brussel, zesde direkteur. — De heer *J. Brouwer Jsz.*, op deszelfs verzoek ontslag bekomen hebbende, als voorzitter en hoofdbestuurder der akademie, werd in deszelfs plaats benoemd Jhr. *P. A. van Boetzelaar*, President-Burgemeester.

(1) Jaarb. 1817, St. II bl. 63.

Plegtige inwijding derzelve.

Z. Exc. de Staatsraad Gouverneur der provincie zich beijverd hebbende, om de ſtad Amſterdam het volle en dadelijk genot dezer Koninklijke inſtelling te doen erlangen, welke ſlechts na velen voorloopigen arbeid tot ſtand had kunnen komen, had, op den 8ſten Maart, de plegtige inſtallatie der akademie plaats, in tegenwoordigheid van Burgemeesteren, eene kommisſie uit den Raad, den theſaurier en ſtads ſekretarisſen, alsmede van een aantal aanzienlijke genoodigden, waaronder vele voorname autoriteiten. De hooge gasten in de raad-kamer naar eisch geplaatst zijnde, werden de leden van den akademie-raad, door een der ſtads ſekretarisſen afgehaald en ter raadkamer op hunne zitplaatſen binnen geleid. Hierop trad de Staatsraad, Gouverneur der provincie, benevens Burgemeesteren binnen, en, zich in den preſidialen ſtoel geplaatst hebbende, deed Z. Exc. eene uitvoerige en ter zake bij uitſtek dienende redevoering, ten betooge van het nut en voordeel van deze Koninklijke gunst en inſtelling, welker handhaving hij aan het ſtedelijk beſtuur en den raad der akademie ten nadrukkelijkſte aanbeval. Deze redevoering werd gevolgd door de plegtige inſtallatie zelve, en door het voorlezen van het Koninklijk beſluit van den 8ſten Januarij; waarna de uitdeeling geſchiedde aan alle tegenwoordigen van het provinciaal blad van Noord-*Holland* No. 17, houdende de ſtukken tot deze akademie betrekkelijk. De redevoering werd beſloten met het berigt, dat het ſtedelijk beſtuur, ten blijke van deszelfs belangſtelling in deze, beſloten had deze inſtallatie met het vervaardigen van eene gedenkpenning te vereeuwigen. De redevoering van den Staatsraad Gouverneur, door den Burgemeester *van Boetzelaer* naar eisch beantwoord zijnde, werd hiermede de plegtigheid beſloten, en aldus, op eene allezins luisterijke wijze, eene inſtelling tot ſtand gebragt en dadelijk tot werkzaamheid geïnſtalleerd, waarnaar de ſtad ſedert lang reikhalsde. — Des middags had, ten huize van den voorzitter en hoofd-direkteur, een vriendſchappelijke maaltijd

van de leden der akademie-raad plaats, waarbij heil-dronken aan Z. M., den Staatsraad Gouverneur, Burgemeesteren, het instituut en de teeken-akademie, enz. werden toegebragt.

Akademie van beeldende kunsten te Antwerpen.

Tot professor der graveer-kunst bij de Koninklijke akademie der beeldende kunsten te Antwerpen werd door Z. M. benoemd de heer *Meulemeester*.

. Onder het aantal van afzonderlijke wetenschappelijke en kunstlievende genootschappen en inrigtingen, waarvan wij thans achtervolgens het merkwaardigste zullen mededeelen, moeten wij het allereerst van een der oudste inrigtingen van dien aard, in het vaderland aanwezig, gewag maken, die der Rederijkers namelijk, wier oorsprong zich, niettegenstaande alle geleerde navorschingen, in het onzeker schemerlicht der middel-eeuwen verliest (1).

Maatschappij van Rhetorica te Brugge.

De Maatschappij van Rhetorica te Brugge vierde, op den 5den Januarij, het voorregt haar geschonken van den naam van Koninklijke Maatschappij te mogen voeren met een luisterijken maaltijd van 80 couverts. De gezondheid des Konings, door den hoofdman *van den Bogaerde de Merlebeke* ingesteld zijnde, werd met geestdrift en, door het aanheffen van het nationaal lied ontvangen en beantwoord. Aan het hoofd der zaal pronkte het borstbeeld des Konings, onder de schaduw van levende en vruchtdragende Oranje-boomen, zijnde de zaal overigens op eene fraaije wijze verlicht. — Den 21sten Maart vervulde de heer *Liebaert* eene spraak-beurt, waarbij deszelfs redevoering: over het aannemen en be-

(1) Derzelver vroegste sporen worden, ook volgens den heer *Verhaeghe*, in eene redevoering op den 4den April, bij de Koninklijke Maatschappij te Brugge uitgesproken, gevonden in het jaar 1302, toen te Diest de kamer, *Christus oogen* genaamd, werd opgerigt. Zie Gazette van Gent, No. 871.

oefenen van *Weiland's* Nederduitsche spraakkunst, de algemeene toejuiching der letterminnaren mogt verwerven. — De Maatschappij benoemde, tot hare honoraire leden, de heeren: *van der Palm*, te Leijden; *Bilderdijk*, te Amsterdam; *van Hulthem*, te Brussel; *de Bast*, *Kesteloot* en *Verviers*, te Gent, en *Lambin*, te IJperen.

Koninklijke Maatschappij van Rhetorica te Gent.

Op den 11den Januarij hield de afdeeling voor de letterkunde der Koninklijke Maatschappij van Rhetorica te Gent hare eerste letterkundige zitting. De hoogleeraar *Schrant*, president der afdeeling, sprak eene redevoering uit, in welke hij nieuwe bewijzen van uitnemende welsprekendheid gaf. Vervolgens hield de heer *Verviers* eene redevoering „ over de oorzaken van het verval der nationale taal in de Zuidelijke provinciën des Rijks, en over de geschikste middelen, om, in de tegenwoordige omstandigheden, deze taal in gemelde provinciën weder te doen bloeijen;" wordende dit vertoog door den redenaar met een toepasselijk vers in de nationale taal besloten. De heeren *van Hulster* en *de Potter* lazen hierna ieder een gedicht, ten titel voerende, het eerste *de Tooneelkunst*, het andere *de Weldadigheid*. De sierlijk ingerigte zaal leverde een zeer fraai gezigt op, terwijl de tusschen ieder stuk ten uitvoer gebragte muzijk-stukken de grootste toejuiching verworven, en ten bewijze strekten der aanhoudende vervolkoming van de afdeeling der muzijk. — De voornoemde Maatschappij hield, op den 22sten Augustus, eene plegtige zitting tot uitdeeling der prijzen voor de redekundige voordragt. Het onderwerp der prijs-behaling was het treurspel *Mahomed*, in de Nationale taal. Voorts werden redevoeringen uitgesproken door de heeren *Verviers* en *van Hulster*, alsmede door den voorzitter, welke de gevoelens van erkentelijkheid aan den dag legde, waarmede de Maatschappij doordrongen was, zoowel jegens de overigheid, welke tot de kosten der prijzen wel had willen bijdragen, als jegens die Maatschappijen, welker ter mededinging waren opgekomen. De groo-

te prijs der redekundige voordragt werd aan de Maatschappij van Rederijkers van Sotteghem toegewezen; die voor de beste uitspraak en fierlijkste inleiding aan de Maatschappij van Kortrijk, welke insgelijks den prijs behaalde als de verst afgelegene van die, welke ter mededinging waren opgekomen. Aan de Maatschappij te Ninove werd eene medaille ter aanmoediging toegestaan. De prijs voor de zoogenaamde eenvoudige declamatie, in de eerste klasse van de tweede afdeeling der Maatschappij te Gent, werd toegewezen aan den heer *D. Brisseau*, en eene accessit of loffelijke vermelding aan den heer *P. van Coeijghem.* In de tweede klasse werd de prijs toegekend aan den heer *J. de Porre*, en een accessit of loffelijke melding aan den heer *J. Dhé*; in de derde aan den heer *H. van Mello*, en een accessit aan den heer *L. de Vos*, allen te Gent.

De leden uitmakende het genootschap van Rederijkers te Nieuwpoort vierden, op den 17den Januarij, het feest der H. Drie koningen, de hun toegestane vergunning om den titel van Koninklijke Maatschappij te mogen voeren, met eenen taal- en dichtkundigen wedstrijd. De overwinnaars, de heeren *A. de Maziere* en *A. Piquendaire*, werden door den hoofdman der Maatschappij, den heer *L. Vaillant*, met eene gepaste redevoering en onder het herhaald geroep van *leve de Koning, leve de Maatschappij!* met de behaalde eere-teeken, in zilveren borstsieraden bestaande, omhangen. Na de bekrooning werd, door den heer *F. de Jacher*, dichtmeester, eene zeer doelmatige aanspraak gedaan, welke met het aanheffen der muzijk en het geroep van *leve Willem! leve de eerste Koning onzer Nederlanden! leve de Maatschappij!* werd vervangen. Het feest werd door een fraai bal geëindigd, hetwelk tot des ochtends 3 uur voortduurde.

Maatschappij van rederijkers te Nieuwpoort.

Insgelijks had, in de maand Julij, bij de Maatschappij te Ostende, eene wed-strijd plaats, waarop de Maatschappijen van Kortrijk, IJperen en Brugge verschenen. — Laatstgemelde bij deze gele-

Maatschappij van Rhetorica te Ostende.

genheid drie eere-prijzen behaald hebbende, werd door de ingezetenen van Brugge met openbare vreugde-betooning ontvangen, wordende, tot op eenen grooten afstand der stad, door de muzijk der aldaar in garnizoen liggende militaire afdeeling te gemoet gegaan.

Maatschappij van Rederijkers te Ninove.

Aan de oude Maatschappij der Rederijkers van St Anna te Ninove, werd door Z. M., bij besluit van den 4den Augustus, de titel van Koninklijke Maatschappij toegestaan, onder de zinspreuk: *Al vloeijende groeijende waterbloem.*

Maatschappij van landbouw enz. te Gent.

De winter-tentoonstelling van planten en gewassen, welke, in de maand Februarij, bij de Koninklijke Maatschappij van landbouw en kruidkunde te Gent plaats had, was wederom zeer luisterrijk. — De uitgeloofde eere-prijs, voor fraaije kweeking, werd toegewezen aan den heer *Housiaux*, voor eene *Kamellia Japonica anemoneflora;* het eerste accessit voor de *Elichrysum sesamoides*. gekweekt door den heer *van de Woestijne Kerremans* in zijne verzameling van Woudelghem; het tweede accesfit aan den heer *Lanckman*, voor de *Kamellia Japonica fl. rub. pl.* — De Maatschappij betoonde hare dankbaarheid jegens de Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij te Haarlem, om ter harer eere planten ten toon te stellen, zoo als deze Maatschappij ter eere van Gent had gedaan. Voorts werden planten ten toon gesteld voor den heer *Wickevoort Crommelin*, op Berkenrode bij Haarlem; in naam van Z. Exc. den Baron *van der Capellen*, door den voorzitter der Maatschappij; in naam van den heer *Musche*, opper-hovenier van den plantentuin, en in naam van den kolonel *Palavicini*, door den Gouverneur der provincie, als hebbende zich bij uitstek verdienstelijk omtrent de Maatschappij gemaakt. Om dezelfde reden werden planten ten toon gesteld voor Lord *Moria*, Gouverneur-Generaal in Bengalen, alsmede voor de heeren *Wallich*, opper-toeziener van den planten-tuin te Calcutta, en *Broager*, bij de Holland-

landfche kolonie van Chinfura. — Op het verflag van den heer *C. van Hulthem*, voorzitter der Maatfchappij, waaruit bleek, dat de heer *A. Dekin*, direkteur van den planten-tuin te Brusfel, het geluk had gehad van aan de begeerte der Maatfchappij te voldoen, door, op eene bijzondere wijze, de vrucht van den *Mespilus Japonica* te doen rijpen, werd aan denzelven de daarvoor uitgeloofde medaille toegewezen, op welke gegraveerd ftond, dat hij de eerfte in het Koningrijk der Nederlanden geweest is, wien het gelukt is deze vrucht tot rijpheid te brengen (1). — Op den maaltijd ter dezer gelegenheid gegeven, zag men wijn, gekweekt in de nieuwe wijngaarden van den heer *Andoor* te Wezemal bij Leuven, en van wijnftokken uit Bourgondie en Champagne afkomftig.

Op den 29ften Junij werd door de voormelde Maatfchappij eene openlijke zitting gehouden, waarin met eenparige ftemmen de prijs werd toegekend aan de *Cyas revoluta*, gekweekt door de Gravin *Vilain* XIV, in de tuinen van Wetteren. Het eerfte accesfit werd toegewezen aan den *Metrosideros corifolia*, gekweekt door den heer *de Woestijne Kerremans*, en het tweede aan de *Erica ventricofa*, door den heer *Lanckman* gekweekt. Voorts werden eere-medailles behaald door de heeren *C. van Hoorebeke* en *P. de Cock*, voor prijs-verhandelingen „over de werktuigen voor den landbouw en voor de tuiniers-kunst;" *Goosfens*, te Stekene, en *C. de Potter*, te Rumbeke, voor een verhandeling over de bijën-teelt; *P. A. Verfchaffelt*, te Gent, voor de beste verzorgde kweekerij van vruchtboomen; *P. de Cock*, voor eene naamlijst en befchrijving van de teelt der moes-zaden in de Provincie; *Wijckaere*, voor het gefchikt maken eens zandigen gronds voor de tot moes-groenten ftrekkende plaatfen. — Op de tentoonftelling, welke ongemeen fraai was, wa-

(1) Eene afbeelding, deze vrucht in hare rijpheid voorftellende, is te vinden in de zesde aflevering der *Annales Générales des Sciences Physiques.*

ten planten op naam van Z. M. en Z. D. H. den Prins *van Oranje* geplaatst. Ook bleven niet onopgemerkt de ten name van den regerenden Hertog van Sakfen-Weimar ten toon gestelde planten, tot de fraaije verzameling behoorende, welke Z. K. H. in deszelfs staten bezat, zijnde deze zeer zeldzame en fraaije gewassen eerst kort te voren uit Engeland aangevoerd. — De voorstanders der kruid-kunde begaven zich ten grooten getale naar den planten-tuin der hooge school, alwaar, voor de eerste maal, de *Magnolia Macrophylla* in bloei stond, zijnde deze fraaije plant aldaar zonder pot in de open lucht gekweekt.

Stads teeken-akademie te Amsterdam.

Op den 30sten Mei had te Amsterdam, in het bijzijn van een aantal aanzienlijke genoodigden, de plegtige uitdeeling plaats der eere-prijzen, door de kweekelingen der stads teeden-akademie, over de jaren 1819 en 1820, behaald. De heer *J. Andriessen Cz.*, na ter inleiding verdiende hulde toegebragt te hebben aan de nagedachtenis van den heer *J. Andriessen*, in leven oudsten direkteur der akademie, en op den 31sten Julij des voorledenen jaars overleden, droeg een beknopt vertoog voor ,, over de waarde eener aandachtige en herhaalde beschouwing der natuur voor den waren beoefenaar van wetenschap en kunst, en inzonderheid voor den schilder." Hierop werden, met gepaste aanspraken, de navolgende eere-prijzen uitgereikt, als: over den jare 1819, de dubbele zilveren medaille der tweede klasse aan den heer *D. de Hoop*, en de gouden medaille der eerste klasse aan den heer *J. de Ruijter*; — over den jare 1820, de dubbele zilveren medaille der tweede klasse aan den heer *C. Portman*, en de gouden der eerste klasse aan den heer *A. L. Zeelander*. De plegtigheid werd, als in vroegere jaren, door eene fraaije muzijk, onder directie van den heer *Fodor*, veraangenaamd en opgeluisterd.

Hollandsche Maatschappij.

Op de 67ste algemeene jaarlijksche vergadering van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, den 27sten en 28sten Mei gehouden, werden

de navolgende eere-prijzen toegewezen, als: aan den heer *J. C. Leuchs*, te Neuremburg, de gouden eere-penning, voor eene, in het jaar 1817 ingekomene, ten voorledene jare bekroonde, nu door den schrijver verbeterde verhandeling, ter beantwoording der vraag: ,, welke zijn de algemeene regelen of grondbeginselen, volgens welke men vooraf, zonder regstreeksche proefnemingen, met waarschijnlijkheid oordeelen kan, van welke nuttige uitlandsche gewassen de aankweeking hier te lande al of niet met gunstig gevolg zoude kunnen beproefd worden?" zijnde deze vraag in 1815 opgegeven door wijle den hoogleeraar *Brugmans*; — de gouden eere-penning aan den hoogleeraar *G. W. Muncke*, te Heidelberg, wegens beantwoording der prijsvraag: ,, wat is het zoogenaamde weer in de vensterglazen? Hoe ontstaat hetzelve? Welke zijn de veranderingen, die het glas daardoor ondergaat? En welke zijn de meest geschikte middelen, om een zoodanig bederf der glazen voor te komen?" Deze vraag werd in 1812 opgegeven door den hoogleeraar *Reinwart*; — aan den heer *J. P. E. Voute*, hoogleeraar te Amsterdam, eene gouden eere-penning, voor deszelfs ingezondene verhandeling, op de, door wijle den hoogleeraar *Cras* in het jaar 1816 opgegevene, prijsvraag: ,, daar vele geleerden, vooral in Duitschland, niet slechts in de overnatuurkunde, maar ook in de geheele zedelijke wijsbegeerte zich in de afgetrokkenste bespiegelingen verdiepen, en nogtans de geleerde *Nicolai* in de Hist. et Mem. de l'Acad. R. de Berlin 1806, vele bedenkingen hieromtrent heeft voorgedragen, zoo wordt gevraagd, of deze *abstractiën* of afgetrokkene bespiegelingen meer hebben toegebragt tot bevordering der wijsbegeerte en ontdekking van nuttige waarheden, dan of zij niet meer nadeel toegebragt en aanleiding tot misvattingen gegeven hebben, en in hoe verre men deze afgetrokkene wijze van filosoferen behouden kan, zonder in derzelver ongelegenheden te deelen;" — een gouden eere-penning aan de verhandeling der

van weten schappen.

heeren *R. Scherenberg*, te Utrecht, en *H. W. Tijdeman*, hoogleeraar te Leijden, wegens beantwoording der prijsvraag: „ kan de armoede, waaronder eenige ſtaten van Europa thans gedrukt worden, inderdaad met grond worden toegeſchreven aan eene te groote bevolking, in evenredigheid der middelen van beſtaan? Zoo ja, welke zijn dan de meest doelmatige en meest zedelijke grondbeginſelen, zoo wel als met eene beredeneerde ſtaatkunde overeenſtemmende middelen, om den voortgang der bevolking te beperken, wanneer de middelen van beſtaan voor alle ingezetenen ontoereikende zijn?" Deze vraag werd in 1818 opgegeven door den hoogleeraar *J. M. Kemper*, te Leijden. — Tot leden der Maatſchappij werden gekozen, de heeren: *J. B. J. Delambre*, te Parijs, *W. Olbers*, te Bremen.

Huishoudelijke maatſchappij te Haarlem.

De Huishoudelijke Maatſchappij te Haarlem, hield hare algemeene vergadering van den 8ſten tot den 10den Julij. Op dezelve werden prijzen en belooningen toegekend aan de heeren: *A. Cranendoncq*, kunstgraveur in hout te Gorinchem, op zijne ingezondene graveerſels in hout en afdrukken van dezelve, de premie van de tweede gouden medaille; *G. Eldering*, garenbleeker en bloemist te Overveen, bij Haarlem, wegens het door hem uitgevonden werktuig *bok* of *wrong* genaamd, voor kleêr- en garen-bleekerijën, de tweede gouden medaille; *F. N. van Loon*, controleur der direkte belastingen te Irnſum, in de provincie Vriesland, de zilveren medaille en tien dukaten, op de, door hem aan de Maatſchappij ingezondene verhandeling en teekeningen over den Nederlandſchen ſcheepsbouw met betrekking tot deszelfs zeilaadje; *J. M Schut*, aan den Overtoomſchen weg bij Amſterdam, op zijne ingezondene monſters chits- en gemarmerd-papier, eene aanmoediging van zes dukaten. — Voorts werden gouden medailles toegekend aan vier der voortreffelijkſte, op de gewone jaarlijkſche tentoonſtelling ingezondene, planten, als: wegens hare zeldzaamheid, aan den *Dillenia*

ſpecioſa, ingezonden door den heer *J. Moonen*, te Haarlem; — wegens derzelver voortreffelijke aankweeking, aan den *Digitalis ſceptrum* (van zaad gekweekt, en zich onderſcheidende door hare zeer buitengewone grootte en fraaiheid), ingezonden door den heer *J. Goll van Franckenſtein*, te Velzen; alsmede aan den *Ficus elastica* (van O. Indiën ingevoerd en ſedert vier jaren gekweekt), ingezonden door den heer *J. Willinck*, bij Haarlem. — Behalve deze bekroonde werden onderſcheidene planten, zoo onder de ter mededinging ingezondene, welker geheel getal 123 bedroeg, als der overige niet mededingende, eene bijzondere vermelding waardig gekeurd. De toevloed van beſchouwers tot deze tentoonſtelling, welke van den 7den tot den 10den Junij plaats had, overtrof, in weerwil der min gunſtige geſteldheid des weders, die van de beide vorige jaren nog verre. Onder andere beſchouwde men met veel genoegen, als een blijk van hetgeen de kweeking vermag, een vijftal fraaije hijacinthen, welke in vollen bloei ſtonden. In het midden der zaal zag men een lijk-urn, op een eenvoudig voetſtuk, onder de ſchaduw van cijpresſen, treurwillligen enz. geplaatst, en waarop men den naam van *Brugmans* las, als ſtrekkende tot plegtige herinnering en hulde aan de nagedachtenis eens mans, welke zich, ook ten opzigte der plantkunde, zoo vele en ſchitterende verdienſten had verworven.

Op den 9den Junij werd insgelijks eene tentoonſtelling van planten, bloemen en heesters te Leuven, ten getale van 217, geopend. Op dezelve werd de prijs toegekend aan eene *Kalmia Latifolia roſea*, eenen buitengewonen rijkdom van bloemen opleverende, en ingezonden door den heer *van Dorne*. Het accesſit werd behaald voor eene *Gloscinia ſpecioſa*, van opmerkelijken groei, ingezonden door den heer *de Donkclaar*, opperhovenier van den kruidtuin; het tweede voor den *Rhododendron maximum roſeum*, ingezonden door mevrouw *Claes*, welke door de regelmatigheid van vorm en den luister van deszelfs bloem aller

Planten-tentoonſtelling te Leuven.

blikken tot zich trok. Van twee andere planten werd eervolle melding gemaakt.

Maatschappij van bloemliefhebbers te Doornik.

Te Doornik werd almede, op den 29sten Junij, door de Maatschappij van bloem-liefhebbers, eene tentoonstelling van bloemen geopend, welke niet minder luisterrijk was dan die aldaar in vroegere jaren hadden plaats gehad. De prijs der beste kweeking werd toegekend aan de *Kalmia latifolia*, ingezonden door den Baron *de Soigny de Pomèle*; het eerste accessit aan den *Agapanthus Umbellatus*, door den heer *du Coulumbier* ingezonden, en het tweede aan den *Citrus aurantinus* van den heer *Vraux-Dullien*.

Provinciaal Utrechtsch Genootschap.

Het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen hield op den 23sten Julij hare 47ste jaarlijksche vergadering, waarop eene gouden eere-medaille werd toegewezen aan den heer Dr. *C. F. Bachmann*, hoogleeraar der wijsbegeerte te Jena, wegens beantwoording der prijsvraag: „Zijn er gronden om te hopen dat eenmaal de natuur- en zielkunde zullen kunnen beschouwd worden als twee zusterlijke wetenschappen, waarvan het algemeen begrip in de bespiegelende wijsbegeerte voorhanden is?" Voorts werden twee vertalings-proeven van *Herodotus* ingezonden door de heeren *N. G. van Kampen*, te Leijden, en *J. Bosscha*, te 's Gravenhage, waardig geoordeeld om in de werken van het Genootschap gedrukt te worden, en aan derzelver schrijvers zilveren eere-medailles toegekend. — Tot gewone leden werden gekozen de heeren: Mr. *J. ten Brink*, te Groningen; Mr. *B. H. Lulofs*, te Groningen; *J. van Voorst*, te Leijden; *P. S. Alexander*, te Delft; Mr. *C. J. van Assen*, te 's Gravenhage; Mr. *R. H. Arntzenius*, te Haarlem; *C. Bruinings* Junior, te Leijden; *J. G. Garnier*, te Gent; Mr. *M. C. van Hall*, te Amsterdam; *H. A. Hamaker*, te Leijden; Mr. *J. H. Hoeufft*, te Breda; *C. F. de Jonge*, te Utrecht; Mr. *J. D. Meijer*, te Amsterdam; *J. H. van der Palm*, te Leijden; *J. B. Picard*, te 's Gravenhage; Mr. *A. Siewerts van Reesema*, te

Rotterdam; Mr. *J. Scheltema*, te 's Gravenhage; *J. M. Schrant*, te Gent; *J. F. Serrurier*, te Amſterdam; *M. Stuart*, te Amſterdam; *G. H. Wachter*, te 's Gravenhage; *J. F. Willems*, te Antwerpen.

Op den 8ſten Junij had bij de Akademie der Schilder- en Bouwkunde te St. Nicolaas, eene plegtige uitdeeling van eere-prijzen plaats. Op dezelve werden, namens Z. M., medailles toegewezen, aan den heer *F. Steeman*, voor de teekenkunde, en aan den heer *J. de Jemme*, voor de bouwkunde. Akademie van ſchilder- en bouwkunde te St. Nicolaas.

Eene gelijke plegtigheid had, op den 29ſten, bij de Haagſche Teeken-akademie plaats, waarbij eere-prijzen werden toegewezen aan *P. C. Muller*, *H. de Bloeme*, *P. Hoffe* en *H. L. van der Houten*. Haagſche teeken-akademie.

De tentoonſtelling bij de Koninklijke Akademie van ſchilder-, teeken en bouwkunſt te Gent, te gelijk met die der voortbrengſelen van Nationale Nijverheid, op den 1ſten Auguſtus geopend (1), was ongemeen luisterrijk, beſtaande uit 430 ſtuks, waaronder zeer voortreffelijke van de beroemde kunſtenaars *Moritz*, *Odevaere*, *M. J. van Bree*, *Paelinck*, *Gals*, *van Os*, enz. — Op den 7den Auguſtus had, met zeer vele plegtigheid, in tegenwoordigheid eener groote menigte van aanſchouwers, de uitdeeling der prijzen plaats, wordende, bij deze gelegenheid, door den Preſident der akademie, den Graaf *Della Faille*, alsmede door den heer *Schrant*, toepasſelijke aanſpraken in de lands taal gedaan, welke met het geroep van *leve de Koning!* werden beantwoord. De prijzen, bij deze plegtige bekrooning toegekend, waren, in de ſchilderkunſt, aan den heer *Paelinck*, voor eene ſchilderij, de ſchoone Anthia en hare gezellinnen voorſtellende; eene eere-penning, als buitengewoon acceſſit, aan mejufvrouw *S. Fremiet*, te Bruſſel, voor hetzelfde onderwerp; aan de heeren *M. Stapleaux*, te Bruſſel, *Geernaert*, van Eclo, en *Donny*, te Koninklijke akademie te Gent.

(1) Zie boven, bl. 61.

Brugge, voor het portret; aan den heer *Geernaert* van Ecloo, voor het kabinetstuk; aan den heer *P. F. de Noter*, te Gent, voor eene stadgezigt, voorstellende de St. Pieters kerk te Gent; aan den heer *M. Gelissen*, te Brussel, voor het landschap; — in de beeldhouw-kunde, aan den heer *A. van Assche*, te Brussel; — in de bouwkunde, aan den heer *F. Suijs*, van Ostende, direkteur aan de Koninklijke Akademie van beeldende kunsten te Amsterdam; benevens een accessit aan den heer *Savonie* van Gent; voorts aan den heer *A. de Baets* van Evergheem, wegens het ontwerp eens gedenkzuils voor den heer *Pisson*. De prijzen werden bij deze gelegenheid aan de bekroonden ter hand gesteld door den Gouverneur der provincie, door den president en leden der kommissie voor de tentoonstelling der Nationale Nijverheid, en door onderscheidene der regters aan hunne leerlingen.

Koninklijke maatschappij van kunsten en fraaije letteren te Gent.

De Koninklijke Maatschappij van fraaije kunsten en letteren te Gent, wees, in hare zitting van den 9den Augustus, aan den heer *J. L. Nierstrass* Junior, te Rotterdam, den eersten prijs toe, voor een dichtstuk de Nationale Nijverheid tot onderwerp hebbende. Voorts werd door de voornoemde Maatschappij nog de groote prijs der muzijkale compositie toegekend aan den heer *J. W. Willems*, te Amsterdam, benevens een eerste accessit aan den heer *C. Angelet* Junior, te Gent, en een tweede aan den heer *J. Janssen*, te Antwerpen. Aan de lofrede op den Graaf *van Egmond*, van den heer *P. J. Brunille*, viel eene eervolle vermelding te beurt, terwijl eene medaille van aanmoeding werd toegekend aan den heer *M. J. de Loose*, te Zelle, wegens eene verhandeling, behelzende „ eene ontvouwing van den tegenwoordigen staat der schilderkunst, alsmede der middelen om dezelve aan te moedigen." — Op den 19den Augustus had eene plegtige openbare zitting plaats, waarbij de Minister voor het Publiek Onderwijs enz. het voorzitterschap bekleedde. Eene talrijke verzameling van toehoor-

ders, waaronder meer dan 600 vrouwen en vele voorname overigheids-personen, kunstenaren en letterkundigen, woonde dezelve bij. Na eene gepaste redevoering van den president, het vaderlandlievend doel dezer bijeenkomst ontvouwende, werd achtervolgens door de heeren *Cornelissen*, *Kesteloot*, *van Bommel* en *Vervier* het verslag wegens den plaats gehad hebbende wedstrijd voorgelezen. Een fraaije symphonie, door den heer *de Volder* vervaardigd, droeg aller goedkeuring weg, gelijk mede eene Italiaansche Aria, door mejufvrouw *de Volder*, dochter en kweekeling van evengemelden, gezongen. De heer *le Maire* las de vertaling voor van een fragment uit de geschiedenis van den afval der Nederlanden door *Schiller*; terwijl de heer *Vervier* eene ode in de nationale taal, hebbende tot stof deze bijeenkomst zelve, en de heer *Nierstrasz* deszelfs bekroond gedicht voorlas. De heer *van Huffel*, president der Maatschappij, riep op het einde der zitting de namen der bekroonden uit, alsmede van diegenen, aan welke medailles ter aanmoediging toegekend waren, zijnde: de heer *Heyndriks*, kweekeling van den beroemden Franschen schilder *Gros*; de heeren *de Noter* en *Geernaert*, en mejufvrouwen *Fremiet* en *de Volder*. — Het behaagde Z. K. H. Prins *Frederik* het lidmaatschap der Maatschappij aan te nemen. Voorts werden tot honoraire leden benoemd de Luitenant-Generaal, Baron *Constant de Rebecque*; mejufvrouw *Fremiet*, van Brussel, en de heer *Jobard*, te Brussel; — tot honoraire korrespondenten werden benoemd de kolonel *Muller* en de heer *F. Spitaels*, te Grammont.

De jaarlijksche algemeene vergadering der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* had plaats op den 8sten en 9den Augustus, onder voorzitting van den Wel Eerw. heer *N. Swart*, welke dezelve opende met eene redevoering: „over den invloed der mindere standen op de verlichting en zedelijkheid der Maatschappij in het algemeen.” Behalve de eere-medailles wegens de bekroonde

Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen.*

prijs-verhandelingen werden, namens de Maatschappij eere-blijken uitgereikt, aan *A. van Aalst* en *J. H. Ariës Junior*, te Amsterdam, voor het redden van eenen man uit het ijs, met eigen levensgevaar, alsmede aan *Neeltje Root*, te Abcoude, voor het redden van een kind uit het water. Voorts waren eere-blijken toegekend aan de navolgende, niet ter vergadering aanwezige personen, als: aan *H. van den Hoogen* en *P. van Nijwegen*, beide te Delft; *P. Smet*, te Amsterdam; *A. Pitrot*, bevorens te Amsterdam thans te Rouaan; *J. Smith*, te Medemblik; *J. Schipper*, onder Wijdenes; *J. van der Maas*, te Appingadam; *W. F. Jansen*, te Nijmegen, *P.* en *H. van Sorlijp*, beide te Neder-Heinert; *A. Ankersmit* en *J. van Aken*, te Deventer; *B. van den Oudenaller* en *A. de Jager*, te 's Gravenhage; *J. Pronk*, in de Wieringerwaard; *H. J. L. Breme* en *H. Janssen*, beide te Sloterdijk; *J. F. Felix*, te Middelburg; *H. K. Jonker*, te Nijega; *J. van der Meel*, *S. Fuchs* en *W. Dufasoi*, te Leijden; *J. Grootveld*, *H. Fuchter* en *D. van Zwol*, te Utrecht; *P. van Hofwegen*, *G. van Leunen* en *W. Droog*, te Gouda; *T. J. de Vries*, te Gorredijk; *A. van der Kaat*, te Vreeswijk aan de Vaart; *J. Romijnders*, te Montfoort; *J. D. Kelder*, bij Oudshoorn; *A. de Vries* en *H. Witte*, te Groningen; *J. van Heijningen*, te Wormerveer; *C. Pickaar*, te Vlissingen; *A. van Meerendonk*, te Zierikzee; *A. Bakelaar*, *C. Binken* en *D. van Waardenburg*, te Oude Tonge; *A. Maind*, bij Nieuwpoort en *P. J. F. la Caille*, te Brugge; allen voor het redden, of het aanwenden van pogingen tot redding, van in het water of door het ijs gevallene menschen of kinderen; — aan *L. F. Parot*, *P. Moolenaar* en *J. Verbrugge*, te Ostende, de eerste wegens het edelmoedig opnemen en menschlievend verzorgen, de beide laatste voor het liefderijk vervoeren van eenen bevrozenen man; — *J. Reijgersveen*, te Leijden, voor het redden van een meisje uit een put; — *T. Vockens*, te Groningen, voor het

redden van een kind uit een regenbak; *G. Braam* en *J. Woelemans*, in de gemeente Odij, *T. van Veersen*, *N. Smits*, *J. Krol*, *W. van Burk*, *T. Schoonenburg*, *H.* en *B. van de Weert*, *W. Mutters* en *H. de Bruijn*, te Lijnden, wegens het redden van een aantal ongelukkigen bij zwaren vloed en ijsgang; — *H. Munters*, te Middelburg, wegens het met levensgevaar stuiten van eenen door den bliksem ontstanen brand; — *A. C. H. Klindert* en *P. O. E. Gugelot*, te Harderwijk, en *J. Koenen*, te Hoogland, wegens toegebragte hulp ter redding van kinderen, of wegens andere bewezene diensten, bij zwaren brand; *P. Kroost*, te Rhoon, voor het redden van een in brand geraakt kind; — *P. Menen*, *M. Scheepers*, *P. A. Havermans*, *G. Smeets*, *H. Kuipers*, *L. Kops* en *H. Hennus*, allen bij Maastricht, wegens het redden van twee onder eenen ingestorten aardwand bedolvene personen. — Op de prijs-stoffe: „welke zijn de oorzaken, dat zoo vele huwelijken, vooral onder de geringe klasse, ongelukkig uitvallen? Welke zijn de beste middelen ter voorkoming of wegneming derzelve? En wat moet door de volwassene jeugd, en door de aan elkander verbondenen, in acht genomen en betracht worden, ten einde de huwelijken, over het algemeen, het wezenlijke en duurzaam geluk der echtelingen en dat der geheele menschelijke Maatschappij meer bevorderen?" waren vijf antwoorden ingekomen, onder welke de gouden eere-penning werd toegekend aan die van den Wel Eerw. heer *H. Heppener*, leeraar bij de Hervormde gemeente te Dragten. Van twee antwoorden ingekomen ter beantwoording der prijsstof: „Kort begrip der algemeene geschiedenis, bevattende de gebeurtenissen van den jare 1795 af tot op den vrede van Parijs, in den jare 1815 voorgevallen; moetende dienen tot een vervolg op het door de maatschappij, in 1790 en vervolgens, uitgegeven schoolboek: *Kort Begrip der Algemeene Geschiedenis*, *gevolgd naar* Curas *en* Schröck," werd dat van den heer *N.*

G. van Kampen, lector in de Hoogduitsche taal te Leijden, met de uitgeloofde eere prijs, bestaande in eene gouden medaille en twintig dukaten, bekroond.

Voortgang dezer Maatschappij in de Z. provinciën.

De weldadige invloed dezer Maatschappij, welke alleen in de Noordelijke Provinciën en in de koloniën 190 departementen en meer dan tien duizend leden telde, verbreidde zich in dit jaar insgelijks meer en meer in de Zuidelijke Provinciën des Rijks. — Eene afdeeling der Maatschappij te Ostende, oordeelende de kennis en aankweeking der Nederlandsche taal mede in derzelver werkzaamheden te moeten begrijpen, besloot, tot dit einde, weekelijks tweemaal eene bijeenkomst te houden, tot welke niet alleen de leden van het departement maar ook andere inwoners der stad werden toegelaten. Men bediende zich bij deze taaloefeningen, bij voorkeur, van de Nederduitsche spraakkunst, door de maatschappij uitgegeven. De sekretaris van het departement, de heer *A. van Deinse*, voerde het bestuur over deze doelmatige inrigting. Op den 21sten December hield dit departement deszelfs gewone algemeene wintervergadering, welke meer dan eene belangrijke uitkomst aangaande deszelfs werkzaamheden opleverde. Inzonderheid echter was het nut in het oog loopend, hetwelk door het departement, ondersteund door den bereidvaardigen hulp der stads regering en van vele ingezetenen, en gemeenschappelijk met de loge der vrijmetselaren, gesticht was, door het dagelijks uitdeelen van meer dan 800 portiën eener gezonde en voedzame soep aan het aanmerkelijk getal van noodlijdenden in de genoemde stad. Deze vergadering werd besloten met eene redevoering van den heer *J. C. de Potter*: ,, over de hooge waarde der verlichting, inzonderheid voor de mindere standen," — Op den 20sten Julij had te Brugge, in de zaal der Koninklijke Maatschappij van Rhetorika, de plegtige installatie plaats van het ter dier stede gevestigd departement. De vergadering, waarbij alle burgerlijke en militaire autoriteiten genoodigd

waren, ontving inzonderheid luister door de tegenwoordigheid van den generaal *Demelin*, provincialen kommandant, den baron *de Perponcher*, den Graaf *de Lens*, den kommandant der ſtad en meer aanzienlijke perſonen. De plegtigheid, welke door de muzijk van de 6de militaire afdeeling, daartoe goedgunſtig door den kolonel *Favauge* afgeſtaan, verhoogd werd, werd geopend door den heer *P. van Genabeth*, profesſor aan het athenaeum der ſtad, waarna de heer *Schuermans*, prokureur des Konings, in de Franſche taal, en vervolgens de heer *F. van Heerſwijnghels*, in de Vlaamſche taal, het nut van de inſtelling dezer Maatſchappij, in gepaste redevoeringen, ſchetsten. Het beſtuur der afdeeling beſtond uit de heeren *H. Schuermans*, preſident; *F. van Herswijngels*, vice-preſident; *P. van Genabeth*, ſekretaris; *F. F. Verhaege*, treſorier; *W. van den Boogaarde de Merlebeke*, *F. J. Moulaert* en *D. J. Bogaert-Dumortier*, medebeſtuurders. Tot honorair lid en adjunkt-ſekretaris werd benoemd de heer *J. van der Maas*, onderwijzer in de Nederduitſche ſchool. Op den 17den October werd bij dit departement, op eene allezins plegtige en treffende wijze, aan *P. J. F. Lacaille* de aan hem door de Maatſchappij toegekend eerepenning ter hand geſteld, wegens redding van een kind in het water met de grootſte bewijzen van zelf-opoffering. De heeren *A. Lilbaert*, *van Deinſen* en *Hoſland*, afgevaardigden van het departement van Ostende, zetteden deze plegtigheid nog meerderen luister bij, door het uitſpreken van toepasſelijke redevoeringen. Dezelve werd beſloten met de inzameling van eene aanzienlijke ſomme gelds, ten behoeve van het geredde kind en deszelfs behoeftige ouders, aan welke de genoemde *Lacaille* reeds vroeger, van tijd tot tijd, gewoon was eenigen onderſtand te geven. Onmiddellijk na den afloop der plegtigheid werd aan *Lacaille* door de leden van het departement een feestelijk maal gegeven, waarop onderſcheidene toepasſelijke toasten werden gedronken. — De departementen

te Dixmuiden en Nieuwpoort vierden den eersten verjaardag van derzelver stichting, op eene zeer doelmatige en plegtige wijze, en onder de hartelijkste en ondubbelzinnigste bewijzen van deelneming der ingezetenen.

Onderwijs in de teekunde enz.

Het onderwijs in de scholen der teeken- en proefondervindelijke natuurkunde, door meergemelde Maatschappij opgerigt, maakte gestadig aanzienlijke vorderingen, waarvan de openbare examens en prijsuitdeelingen veelvuldige bewijzen opleverden.

Maatschappij tot aanmoediging der Bouwkunde te Amsterdam.

Door de Maatschappij tot aanmoediging der Bouwkunde te Amsterdam werd, ten gevolge der adviezen van beoordeelaren, ter algemeene vergadering, op den 27sten September, uitgebragt, de navolgende eere-prijzen toegewezen, als: de eerste prijs, zijnde een vereerend getuigschrift en 50 dukaten, aan den heer *P. Adams*, hoogleeraar der militaire en civiele bouwkunde aan de artillerie- en Genie-school te Delft, voor het plan van een bedelaars-werkhuis; de tweede, bestaande in een getuigschrift en 15 gouden dukaten, aan den heer *Suijs*, direkteur van de akademie der beeldende kunsten te Amsterdam, voor een *Cabinet de Lecture*; de derde, een getuigschrift benevens vijf gouden dukaten, aan den heer *J. van Straaten* te Amsterdam, voor een gevel met bepaalde maat; de vierde, een getuigschrift en 20 gouden dukaten, mede aan den heer *Suijs*, voor deszelfs voortreffelijk ontwerp van een gebouw, geschikt tot feestviering voor een gezelschap van 500 personen. Door bestuurders zelve werd van twee ingekomene verhandelingen op de buitengewone prijsvrage „wegens den besten vorm van een leerboek der bouwkunde," aan die van den heer *R. de Puijdt*, bouwmeester te Charleroi, de premie van tien gouden dukaten toegekend.

Bouwkundige school te 's Hage.

Te 's Gravenhage werd, op den 7den December, eene school voor Burgerlijke Bouwkunde tot stand gebragt, ter bereiking van welk ontwerp men zich, door medewerking en voldoende inschrijving van vele aanzienlijken, onder welke Z.

K. H. Prins *Frederik* de eerste plaats bekleedde, in staat gesteld zag. Aan het hoofd der gemelde school bevond zich de heer *Adams*, hoogleeraar te Delft, onder zich hebbende drie medehelpers in de bouw-, teeken en doorzigtkunde. Op den 20sten werd een aanvang der lessen gemaakt voor een aantal van omtrent 40 leerlingen.

Het aanzienlijk getal van letter- en kunstminnende vereenigingen te Amsterdam, werd, gedurende dit jaar, nog vermeerderd met een Genootschap *voor uiterlijke welsprekendheid*, door een aantal van ruim 70 beminnaren en beoefenaren van dicht- en tooneelspeelkunst opgerigt. Men stelde zich hierbij voornamelijk ten doel, om in een gebrek te voorzien, hetwelk meer dan eenmaal rede tot klagten had opgeleverd, namelijk dat eener gunstige gelegenheid voor personen van goeden aanleg, in het vaderland, om de tooneelspeelkunst grondig te beoefenen, waardoor de kunstenaars en kunstenaressen voor de openbare schouwburgen zich slechts door eigene oefening, op liefhebberij-tooneelen of bij reizende gezelschappen, konden vormen. — De tweede vergadering van het genootschap had op den 19den October plaats, wordende dezelve geopend door den heer Mr. *S. Is. Wiselius*, als voorzitter, met een vertoog over de Tooneelspeelkunst, waarna onderscheidene kweekelingen des genootschaps, onder toezigt der bekwame tooneelkundigen *Jelgerhuis* en *Grevelink* geb. *Hilverdink*, tot genoegen eener talrijke en aanzienlijke vergadering, blijken hunner vorderingen in deze kunst gaven.

Genootschap voor uiterlijke welsprekendheid te Amsterdam.

Te Lier, in de provincie Antwerpen, werd op den 6den December, eene letterkundige vereeniging, onder den naam van *Leesgezelschap*, opgerigt, zich in het bijzonder de kennis der Nederlandsche letterkunde ten doel stellende. De plegtige installatie had op den 29sten daaraanvolgende plaats, in tegenwoordigheid van den burgemeester der stad. De vereeniging, welke tot zinspreuk had *Bescheiden en Verdraagzaam*, had tot voorzitter den heer *H. C. Milties*, A. L. M.

Leesgezelschap te Lier.

en Phil. Doctor, controlleur der direkte belastingen in voornoemde ſtad.

Onder de verliezen, welke de kunſten en wetenſchappen in dit jaar leden, zijn nog de volgende, behalve de reeds boven door ons vermelde, op te merken.

Dood van den heer *van der Hart.*

Te Amſterdam overleed, op den 3den Februarij, de heer *A. van der Hart*, direkteur over de ſtads werken en gebouwen, ſedert het jaar 1777, en lid van de vierde klasſe van het Koninklijk Nederlandſche Inſtituut. Zijne zeldzame bekwaamheden in het vak, hetwelk hij met kunde en ijver beoefende, zijne vaste beginſelen van eerlijkheid en naauwgezetheid, welke ſteeds zijn leven en gedrag kenmerkten, hadden hem alom verdiende achting verworven, en deden zijn verlies diep gevoelen. Hij bereikte eenen ouderdom van 73 jaren.

Dood van den heer *Hultman.*

De heer *C. G. Hultman*, Staatsraad in buitengewonen dienst, wiens leven door ſteeds durende zucht ter bevordering der wetenſchappen en kunſten gekenſchetst was, overleed te 's Hertogenbosch, op den 7den Maart, in eenen ouderdom van 67 jaren. Behalve onderſcheide ambten, welke hij bij den ſtaat vervulde, bekleedde hij insgelijks de waardigheid van direkteur van de Maatſchappij der wetenſchappen te Haarlem en van het Zeeuwsch genootſchap, zijnde mede onder de leden der Koninklijke akademie van beeldende kunſten te Berlijn opgenomen. Onder Koning *Lodewijk* vervulde hij eenige maanden den post van Direkteur Generaal der ſchoone kunſten, waarvan hij, bij zijne aanſtelling tot gewoon Staatsraad, weder ontſlagen werd.

Dood van den ſchilder *Baur.*

Op den 28ſten Maart leed de kunst een groot verlies, door het overlijden van den beroemden ſchilder *Nicolaas Baur* te Harlingen, eenen ouderdom van ſlechts 52 jaren bereikt hebbende. Van zijne hooge verdienſten, bijzonder in het vak van ſtille en woelende waters, getuigden, onder an-

anderen, de fraaije voortbrengfelen van zijne hand op de onderfcheidene tentoonftellingen, welke hem in het jaar 1808 de benoeming als korrespondent van de vierde klasfe van het Inftituut deden verwerven.

De heer *de Lelie* overleden.

Insgelijks werd een treffend verlies geleden, door het afsterven van den niet minder beroemden kunst-fchilder *A. de Lelie*, lid van het Koninklijk Inftituut, welke te Amfterdam, op den 30ften November, in eenen ouderdom van 65 jaren, overleed.

Overlijden van den heer *Lauwerenburgh*.

Vroeger, op den 21ften Julij, had evengenoemde ftad het verlies te betreuren van den heer *A. Lauwerenburgh*, lid der provinciale en plaatfelijke geneeskundige kommisfiën, welke door zijne werkzaamheden met de verdienftelijke *Deiman*, *Nieuwland*, *Bonn* en *Paets van Amerongen*, bij de nieuwere ontdekkingen in de fcheikunde, zich als een der geachtfte fcheikundigen des lands had doen kennen, en dezen wel verworven roem naderhand onophoudelijk handhaafde.

De Heer *van Bree* tot ridder benoemd.

De heer *M. J. van Bree*, fchilder van Z. K. H. den Prins *van Oranje*, werd door Z. M., tot belooning zijner uitnemende bekwaamheden, tot Ridder der Orde van den Nederlanfchen Leeuw benoemd.

Jaarwedde aan den heer *Kesfels*.

Aan den heer *Kesfels* van Maestricht, federt eenigen tijd te Rome zijn verblijf houdende, en welke aldaar, in het jongst verloopen jaar, den prijs der beeldhouwkunde, door den beroemden *Canova* ingefteld, had behaald (1), werd door Z. M. eene jaarwedde van *f* 1000 toegeftaan.

Vereering van den heer *Suijs*.

Ook de heer *Suijs*, van Ostende, mogt de weldadigheid des Konings ondervinden, door eene aanzienlijke vermeerdering van deszelfs trak-

(1) Het onderwerp ftelde den marcelaar *Stephanus* voor, en de prijs werd door de Akademie van St. Lucas tusfchen den heer *Kesfels*, kweekeling van den vermaarden *Thorwaldfon* en den heer *Gondolfi*, een leerling van *Canova*, verdeeld, uit hoofde van de verlegenheid der beoordeelaars om tusfchen de verdienften van beide ftukken uitfpraak te doen.

tement, als direkteur van de Koninklijke akademie van beeldende kunsten te Amsterdam, hem bij besluit van den 19den Julij toegestaan.

Geschenk aan Nieuwpoort. Een nieuw en treffend bewijs van welwillendheid gaf Z. M. aan de stad Nieuwpoort, door aan dezelve, op het verzoek deswege door burgemeesteren aan Z. K. H. Prins *Frederik* gedaan, de fraaije schilderij van den heer *Odevaere*, Prins *Maurits* na den slag van Nieuwpoort verbeeldende, toe te staan. Op den 17den September werd de aankomst van dit schilderstuk aan de ingezetenen door het luiden en speelen der klokken aangekondigd, hetwelk hierop dadelijk in eene der zalen van het Stadhuis geplaatst werd.

De heer *Scheltema* ontvangt een' kostbaren ring. Voorts mogen wij niet nalaten gewagte maken van een nieuw en schitterend blijk van goedkeuring, door den heer Mr. *J. Scheltema*, voor deszelfs werk, getiteld *Rusland en de Nederlanden beschouwd in derzelver wederzijdsche betrekkingen*, verworven, bestaande in eenen kostbaren ring met brillanten, hem, namens Z. M. den Keizer aller Russen, door Hoogstdeszelfs gezant den Baron *von Phull* ter hand gesteld.

Tentoonstelling van kunstwerken te Amsterdam. De tentoonstelling van kunstwerken van levende meesters, in de maand September te Amsterdam gehouden, overtrof de vorige in aantal van kunstwerken, hebbende ruim 480 stuks bedragen, waaronder een aanzienlijk getal stukken van de kunstenaren uit de Zuidelijke provinciën. Dezelve strekte ten bewijs, dat de Nederlandsche school, door rijkdom van vinding, stoutheid en keurigheid van uitvoering, en, in het algemeen, door hoogst gelukkige ontwikkeling der edelste kunstvermogens, den ouden roem aanhoudend handhaafde en verzekerde (1).

Hetgeen tot de openbaren eeredienst betrekking

(1) Eene beredeneerde beschouwing dezer tentoonstelling wordt gevonden in de Alg. Konst- en Letterbode, No. 43 en volg.

heeft biedt ons wederom, voor dit jaar, eene niet onbelangrijke stoffe ter overlevering aan.

Als zoodanig merken wij alhier op een besluit des Konings van den 30sten November, waarbij de Direkteurs-Generaal der Eere-diensten werden gelast, om aan Hoogstdenzelven over te leggen eene opgave van alle onder derzelver departementen behoorende ambtenaren en bedienden, die niet binnen het grondgebied van het Rijk geboren waren (1).

Besluit wegens vreemde beambten enz.

Z. M. vond goed, bij besluit van den 18den Mei, te bepalen, dat, op den 18den Junij en vervolgens jaarlijks op dienzelfden dag, zijnde het verjaar-feest van de overwinning van Waterloo, een *Algemeene Dank- en Bede-dag* zoude worden gehouden. — De aanschrijvingen, overeenkomstig dit besluit, door de beide Direkteurs-Generaal van den Eeredienst gedaan, oordeelden wij alhier in derzelver geheel te moeten mededeelen, zijnde zulks aan de onderscheidene Protestantsche Christelijke gemeenten op de volgende wijze geschied:

Besluit wegens het jaarlijks houden van een' algemeenen dank- en bededag

Is er eenig kenmerk der oorspronkelijke voortreffelijkheid van den mensch, het is zeker 't hem geschonken voorregt, om zich te mogen verheffen tot den Oneindigen, wanneer levendig gevoel van erkentenis voor genotene weldaden, of geloovig vertrouwen, in dringende nooden, zich in dankzeggingen en gebeden ontboezemt.

Uitschrijving deswege van den Direkteur-Generaal der Hervormde en andere Eere-diensten.

Algemeen besef van deze verpligting en behoeften vereenigt Ons tot den *openbaren* Eere-dienst; dan naderen wij den Algoeden, als kinderen van eenen Vader, terwijl die gemeenschap in de verhevenste oefening onzen ijver aanvuurt en ons geloof versterkt.

En wanneer, bij de belangrijke gebeurtenissen of opplegtige gedenkdagen, de leden van eene en dezelfde maatschappij, zich als zoodanige in de tempels des Allerhoogsten verzamelen; door dezelfde belangen, door de gewigtigste betrekkingen, als broeders van een huisgezin, verbonden; dan erlangen de banden der maatschappij door

(1) Zie eene aanschrijving deswege in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 2. bl. 1124.

den Godsdienst geheiligd, nieuwe waarde en nieuwe kracht.

Eerwaardig moet ons dan, uit dit oogpunt beschouwd, de voorvaderlijke, sedert eeuwen in deze landen gevestigde, instelling voorkomen, van eenen *jaarlijkschen algemeenen Dank- en Bededag*, eene instelling door onzen Koning, die den Godsdienst zoo hoog waardeert, dadelijk bij den aanvang zijner regering wederom hernieuwd.

Met geestdrift volgden wij daartoe zijne uitnoodiging, toen het wonderdadig Albestuur ons een verloren vaderland wederschonk; met vertrouwen verzamelden wij ons, toen onverwacht nieuwe gevaren dreigden; met erkentelijke harten verheerlijkten wij onzen Goddelijken Redder, na de overwinning van *Waterloo*, en de dankbare herinnering aan onze verlossing, verhoogde, reeds vier achter een volgende jaren, ons godsdienstig gevoel, bij den plegtigen eeredienst op den gedenkdag van die roemrijke zegepraal.

Onze geëerbiedigde Koning, dien dag voor altijd daaraan willende toewijden, heeft, bij besluit van den 18den dezer bepaald: dat niet alleen nu wederom dit jaar, maar *ook voortaan jaarlijks*, de 18de Junij voor den plegtigen dank- en Bede-dag zal afgezonderd blijven.

Zoo zal telken jare, *zonder dat daartoe nadere besluiten of uitschrijvingen behoeven te worden afgewacht*, het Nederlandsche volk, op den gedenkdag der volkomene vestiging van deszelfs onafhankelijkheid, zich vereenigen ter verheerlijking van Hem, wiens magtige arm dat heil beschikte. Edeler bestemming kon zeker geenen nationalen feest-dag gegeven worden dan om, ook bij volgende geslachten, te strekken tot verkondiging van de groote daden des Heeren.

Zoo blijft dan de dag, zoo rijk in groote herinneringen, duurzaam bestemd, om de belangen van vaderland en Koning den Albestuurder eerbiedig op te dragen; genotene weldaden dankbaar te erkennen; om de afwending van drukkende of dreigende rampen ootmoedig te smeken; onze zonden, met opregt berouw, te belijden; om derzelver vergeving ootmoedig te bidden; en het zedelijk en godsdienstig gevoel te versterken, hetwelk alleen de grondslag is van duurzamen voorspoed en geluk.

Tot deze nationale Godsdienst-oefening ons op den 18den Junij aanstaande verzamelende, zullen wij weder nieuwe stoffe vinden tot dankzeggingen en tot gebeden.

Vele zegeningen genoot toch elk onzer in zijnen kring, en groot waren onze maatschappelijke voorregten.

Het heil van een' algemeenen vrede bleef de volkeren van Europa verblijden, terwijl de goede verstandhouding tusschen deszelfs Souvereinen; gegronde hoop schenkt op de duurzaamheid van een geluk, welks mogelijkheid wij voor weinige jaren bijna zouden betwijfeld hebben.

Onder eene zachte en vaderlijke regering genoten wij eene ongestoorde rust, te hooger te schatten, bij het beschouwen der onlusten, waaraan wij andere landen ter prooi zien.

Geene besmettelijke ziekten, elders zoo vreeselijk woedende, dompelden ons in rouw. De hoop des landmans werd niet verijdeld, maar de meeste onzer gewesten, met rijke vruchten bekroond.

Dan, te midden van zoo vele zegeningen, troffen ons ook smertelijke rampen; bewijzen onzer volstrekte afhankelijkheid van den Heer der natuur.

Voor het geweld der hoog gezwollene wateren en opeengestapelde ijs-schotsen, bezweken onze dijken en alle aanwending van menschelijke kracht en kunst; vruchtbare velden werden in moerassen verkeerd en duizenden onzer landgenooten in de diepste ellende gestort. Nog grootere, reeds dreigende rampen, werden nogtans door het verschoonend bestuur der Hooge Voorzienigheid afgewend, terwijl tevens de voorvaderlijke deugd van menschlievende mededeelzaamheid, op aanmoediging en naar het voorbeeld van onzen vaderlijken Koning, op een echt Nederlandsche wijze uitgeoefend, eene bron werd van troost en hulp voor onze ongelukkige medeburgers.

Te treffender echter was thans dit onheil, daar in ons vaderland, zoo als bijna in geheel Europa, de naweeën der doorworstelde rampspoedige jaren, zich nog deden gevoelen in den kwijnenden staat der meeste takken van handel en nijverheid.

Het moge waar zijn, dat juist de algemeenheid dezer noodlottige kwijning den staatkundigen grond geeft, op herstel te hopen; wij vinden daarin dan toch nieuwe drang, om onze behoeften den Alregeerder ootmoedig aan te bevelen en zijnen zegen te smeeken over alle de bronnen van onze nationale welvaart, landbouw, koophandel, zeevaart, visscherijën, fabrijken, trafijken en alle eerlijke neringen en hanteringen.

Voor de belangen van het vaderland en der menschheid, zullen wij bidden, om het behoud des vredes, de herstelling van de rust der volkeren, waar dezelve gestoord of wankelende mogt zijn, en de bevestiging der gelukkige overeenstemming tusschen de Souvereinen; dat

derzelver raadflagen mogen ftrekken tot handhaving van goede orde, bewaring eener geregelde vrijheid en bevordering der ware verlichting.

Bovenal zullen wij onzen geëerbiedigden Koning Hem aanbevelen, door wien de Koningen regeren; dat bij zijnen onvermoeiden arbeid, ziels- en ligchaams-krachten mogen bewaard blijven; dat de bloei des vaderlands zijne ijverige pogingen bekroone; de liefde van een dankbaar volk hem beloone, en de voorfpoed van zijn Doorluchtig Huis, het kenmerk zij der hemelfche goedkeuring! Dat ook de wenfchen der natie en van het Koninklijk Huis vervuld worden, in een nieuwen telg van den held, door wiens bloed deze onze gedenkdag eens werd ingewijd.

Bij het levendig befef onzer afhankelijkheid van den Albeftuurder, alles alleen van zijne genadige ontferming verwachtende, moeten wij ons overtuigd houden, dat volks-geluk, zonder volks-deugd, niet kan gedacht worden; en dat, zonder het opregte voornemen, om, elk in onze betrekking, naar zedelijke verbetering te ftreven, onze dankzeggingen Gode niet welgevallig kunnen zijn, en onze gebeden geene verhooring kunnen vinden.

De Leeraars van den Godsdienst zullen dan aan het wezenlijk doel dezer plegtige Godsdienst-oefening vooral beantwoorden, wanneer zij dezelve aanwenden, om bij ernftige vermaning, tegen de zonde, tot opregte boete en berouw en bekeering en verbetering aan te fporen.

De troostvolle leer des reinen Christendoms, die den berouwhebbenden zondaar tot het geloof aan God, als onzen vergevenden Vader in *Jezus Christus* geleidt, fchenkt hem ter gelijker tijd de verzekering van den bijftand des *Heiligen Geestes*, tot die ware zedelijke verbetering, welke alleen de bron is van tijdelijk en eeuwig geluk.

Zoo zegene onze God en Vader den plegtigen eeredienst op dezen grooten gedenkdag, voor ons en voor volgende geflachten, tot bevordering van maatfchappelijk heil en opleiding ter zaligheid.

De Direkteur-Generaal van den Roomsch Katholieken Eeredienst deed, ten gemelde einde, de volgende uitfchrijving:

Heeft men, ten alle tijden, de verjaring van groote gebeurtenissen door feesten gevierd en door plegtigheden verheerlijkt, hoe vele redenen moeten dan de volken van Europa, in het algemeen, en de Nederlanders, in het bijzonder, niet hebben, om de roemwaardige overwinning van *Waterloo* op eene plegtige wijze te gedenken, ten dage, dat op den vijand van rust en orde met zoo veel heldenmoed de zege is behaald! Deze ontzaggelijke strijd toch, waarin gij het bloed van uwen doorluchtigen aanvoerer zaagt stroomen, werd door u, Nederlanders, niet ondernomen, om daardoor alleen eenige tijdelijke winsten te bejagen, maar om het dierbaarste, wat iemand in den staat kan bezitten, om zijne vrijheid en onafhankelijkheid, die u geheel ontweldigd waren, te herwinnen, u weer tot den rang van een zelfstandig volk te verheffen en u allen, als broeders, onder het schild van den Nederlandschen leeuw te hereenigen.

Uitschrijving van den Direkteur-Generaal van den Roomsch Katholieken Eeredienst.

Gij hebt dit doel in volle mate bereikt, en uwe godsdienstige gezindheid brengt u van zelf tot het bezef uwer pligten, om voor alle zegeningen, die u daardoor ten deel zijn geworden, offers van dankbaarheid aan hem op te dragen, die het lot der menschen bestuurt en alles tot hun best doet keeren. Z. M., onze geliefde Koning, de opwellingen uws gevoels op prijs stellende, heeft dan ook, bij besluit van den 18den dezer, No. 11, Hoogstdeszelfs verlangen te kennen gegeven, om de herinnering aan dien dag, bij voortduring, op dezelfde godsdienstige wijze, als zulks, sedert de vestiging van het Rijk der Nederlanden, heeft plaats gegrepen, door een plegtigen Dank- en Bededag, den 18den Junij aanstaande, te doen vieren. Gij allen zult u gewisselijk ten hoogste verheugen, dat de wenschen van onzen dierbaren Vorst hierin zoo geheel met de uwe overeenstemmen; gij zult zekerlijk geene aanmaning behoeven, om uwe dankbetuigingen tot den Almagtigen op te zenden, voor het geluk, hetgeen u die zegepraal heeft aangebragt. Verheft dan, te dien einde, uw gemoed tot den Eeuwigen; draagt, bij die gelegenheid, de belangen van onzen geliefden Koning aan den Verzorger alles goeds, met ware godsvrucht, op; dankt den Hemel voor Hoogstdeszelfs spoedige genezing van de ziekte, waardoor Hij onlangs werd bezocht; bidt den oneindigen, dat Hij, nog lange jaren, Onzen voortreffelijken Vorst beware; dat wij, onder zijn vaderlijk bestuur, voortdurend het geluk mogen blijven genieten, hetgeen Hij over alle zijne onderdanen tracht uit te storten; smeekt des Hemels zegen af op de

doorluchtige koningin, op de heldhaftige Prinsen en geliefde Prinsessen; gedenkt in uwe gebeden de gemalinne van den Held van Waterloo, opdat zij, in hare zwangerschap welvarend blijven, en, door Gods goedheid, gelukkig bevallen moge.

Verzoekt den Uitdeeler aller gaven, dat de vruchten der aarde gedijën, dat hulp en bijstand, troost en heul verleend worde aan hen, die, door overstroomingen en andere rampen, nog maar korten tijd geleden, zulke aanzienlijke verliezen ondergaan hebben, dat alle verdere plagen en onheilen van het vaderland mogen worden afgeweerd; smeekt den Algoeden, dat kunsten en wetenschappen, handel en nijverheid, bloeijen, dat, door onderlinge eensgezindheid, goede trouw, verbroedering, en algemeenen voorspoed, de harten der ingezetenen meer en meer verknocht worden; dat de uitbreiding en versterking van het zedelijk, godsdienstig gevoel, als de grondslag van alle duurzame welvaart, dagelijks grooter worden; stort uwe gebeden, bij den Verlosser der wereld, voor hen uit, die, voor het bevechten uwer vrijheid en onafhankelijkheid, voor het welzijn uwer vrouwen en kinderen, uwe vrienden en magen, uwe goederen en bezittingen, hun leven bij de zegepraal hebben ingeschoten, die uw geluk en welzijn heeft gevestigd.

Kerkelijke reglementen gearresteerd.

Bij besluit van den 2den Julij werden door Z. M. gearresteerd vier reglementen, op de administratie der kerkelijke fondsen en de kosten van den Eeredienst, bij de Hervormde gemeenten in de provinciën Drenthe, Noord-Braband, Groningen en Overijssel, onder voorbehoud nogtans, wat betrof de artikelen 76, 78, 77 en 79 der voornoemde respektieve reglementen (1), van de nadere bepalingen, welke uit algemeene verordeningen, ten aanzien van het verleenen der daarbij vermelde autorisatiën, mogten voortvloeijen.

(1) De bepalingen alhier bedoeld hielden in: „ dat geene verkoop of belasting van kerkelijke eigendommen zoude kunnen plaats hebben, dan met consent van Gedeputeerde Staten, verleend op het advies van het provinciaal kollegie," enz. — De reglementen worden, in derzelver geheel, gevonden in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 1. bl. 93 — 182.

Besluit wegens beheer der kerkelijke fondsen.

Op de voordragt van den Staatsraad Direkteur-Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk, ten aanzien van eenige Hervormde gemeenten, welker kerke-raden en kerkelijke administratiën het behoud verlangden van de wijze van beheer der kerkelijke inkomsten en fondsen, thans bij dezelve gemeenten bestaande, tevens bedenkingen hebbende gemaakt, omtrent de gevorderde opgave van notabelen, werd door Z. M., op den 8sten Julij, een besluit dien overeenkomstig genomen. — Tot uitbreiding van evengenoemd besluit strekte een nader van den 31sten December, waarbij de benoeming tot notabelen of gekwalificeerden, ter opneming der kerkelijke rekeningen, geschiedde (1).

Algemeene Synode der Hervormde Kerk.

De gewone jaarlijksche vergadering der Algemeene Synode van de Hervormde Kerk werd te 's Gravenhage, op den 5den Julij, geopend, nadat de inleiding-redevoering was gehouden door den Eerw. *A. van Deinse*, Predikant te Middelburg, naar aanleiding van Matth. XXVIII: 20. Ter bijwoning van de plegtigheid der opening van de Synodale zittingen, waren mede wederom, gelijk te voren, uitgenoodigd en tegenwoordig de president en sekretaris van de Evangelische Lutersche Synode. — Bij Koninklijk besluit van den 29sten Mei waren benoemd: tot voorzitter der Synodale vergadering, de Eerw. *A. van Deinse*, predikant te Middelburg, president van het provinciaal kerkelijk bestuur van Zeeland; tot vice-president de Eerw. *P. van der Willigen*, predikant te Thiel, president van het provinciaal kerkbestuur van Gelderland. — Op den 21sten Julij werd de vergadering plegtig gesloten, wordende de kerkelijke redevoering, bij deze gelegenheid, gehouden door den Eerw. *H. J. Krom*, predikant te Gouda, volgens Matth. XXIV: 12.

Besluit der Synode

Bij een' rondgaande brief, van den 15den Julij, werd door de Algemeene Synode het verlangen te

(1) Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 1. bl. 275—277. en bl. 277—279.

Wegens viering van 's Konings verjaardag. kennen gegeven: „ dat op den 24sten Augustus, zijnde de verjaardag van Z. M. den Koning, jaarlijks eene korte en doelmatige Godsdienstoefening, op zulk een uur van den genoemden dag, als de plaatselijke omstandigheden vorderden, zoude gehouden worden, ten einde het Opperwezen te danken voor de verlenging van het leven Zijner Majesteit en daarvoor te bidden." Dienvolgens werden de kerkeraden opgewekt, om hiervan aan de regeringen kennis te geven, en dezelve ter bijwoning van deze Godsdienstoefening uit te noodigen.

Bepalingen wegens het consulentschap. De Synode stelde, uit overweging der onderscheidene bezwaren bij dezelve, wegens het consulentschap ingekomen, een aantal bepalingen nopens hetzelve vast, waarvan, op den 20sten Julij, aanschrijving geschiedde, ten einde ter kennisse van alle de predikanten en kerkeraden gebragt te worden, als moetende de bepalingen, voorkomende in de dispositie deswege van den Staatsraad Direkteur-Generaal van den 2den November No. 8, voor alle als verbindend beschouwd worden.

Wegens de wijze van behandeling der kerkelijke geschillen. Insgelijks geschiedde, ten genoemde dage, eene aanschrijving aan provinciale kerkbesturen, wegens de wijze, waarop, volgens verlangen der Synode, de behandeling van geschillen en aanklagten in de onderscheidene vergaderingen van kerkelijk bestuur diende plaats te hebben, alsmede omtrent den regel, naar welken zij verlangde, dat elke kerkelijke vergadering zich ten deze mogt schikken, tot dat, ten eenigen tijde, hieromtrent meer bepaalde voorschriften zouden kunnen gegeven worden.

Wegens de inkomsten der predikanten. Op twee adresfen door deze Synode aan Z. M. ingeleverd, werd door Hoogstdenzelven beschikt, bij besluit van den 15den November. — Het eerste der gemelde adresfen behelsde eene ontwikkeling van de gebiedende noodzakelijkheid, dat de inkomsten der predikanten wierden vermeerderd, in overeenstemming met de tegenwoordige omstandigheden en behoeften, alsmede eene voordragt om daarin, zonder te groot bezwaar voor

'sRijks schatkist, eene voorziening te beproeven, door aan de gemeenten, welke in eigen boezem fondsen tot verhooging der traktementen mogten bezitten of vormen, bij de verzekering daarvan, het *alterum tantum* van 's lands wege toe te zeggen. Z. M. besloot, bij art. 1 van voormeld besluit: „ hetzelve adres nader te stellen in handen van den Staatsraad, Direkteur-Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk, met last, om, nadat de financiële administratiën bij de Hervormden, volgens de reeds vastgestelde of nader vast te stellen reglementen zouden zijn geregeld, Hoogstdenzelven op voorschreven adres nader te adviseren, met overleg van den Minister van Financiën; blijvende het denzelven Direkteur-Generaal vrijgelaten, ten gevolge der aanhangige of voorkomende verzoeken, inmiddels zoodanige bijzondere voordragten te doen, als de omstandigheden mogten vorderen."

Ten aanzien van het tweede adres, voordragende de steeds toenemende bekommering, voor een aanstaand gebrek van een genoegzaam getal leeraars in de Hervormde Kerk, met verzoek dat maatregelen mogten worden genomen, zoo tot vermindering van de kostbaarheid der studiën in de Godgeleerdheid, als tot aanmoediging van jonge lieden, die zich aan dezelve zouden willen toewijden, werden door Z. M., overeenkomstig het reeds boven door ons medegedeelde (1), bij art. 2—7 van evengenoemd besluit, doelmatige voorzieningen vastgesteld. Wegens de Theologische Studiën.

Voorts geschiedde ter behoorlijke uitvoering van het besluit van Z. M., genomen den 29sten November, wegens het uitbetalen der beurzen voor studenten, alsmede der akademie-gelden, ten behoeve van Predikants-zonen (2), de noodige aanschrijving aan de scriba's der klassikale besturen, mitsgaders aan de sekretarissen der Evangelische Luthersche Synodale kommissie, van de Aanschrijving wegens beurzen en akademie-gelden.

(1) Bladz. 118—119.
(2) Zie boven bl. 119—120.

kommissie der Remonstrantsche Broederschap en van die tot de Zaken der Waalsche Kerken.

Evangelische Lutersche Synode. De tweede vergadering der Synode der Evangelische Lutersche Kerk werd mede te 's Gravenhage geopend, op den 3den Mei, door den Staatsraad Direkteur-Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk enz., geadsisteerd door den sekretaris-adviseur van dit departement. De vice-president der Synode, de predikant *Sanders* te Rotterdam, deed, ter dezer gelegengeid, de kerkelijke inleidings-redevoering, wordende de plegtigheid, onder andere, bijgewoond door den Sekretaris der algemeene Hervormde Synode, terwijl de laatst gefungeerd hebbende voorzitter derzelve door ambts-bezigheden hierin verhinderd werd. — Op den 12den Mei werd de Synode op dezelfde plegtige wijze gesloten, zijnde de redevoering tot besluit uitgesproken door den Eerw. heer *Decker-Zimmerman*, predikant te Utrecht.

Nadere pogingen tot vereeniging der beide Lutersche gemeenten. Onder dagteekening van den 10den Mei, was door de Synode de navolgende missive aan het consistorie der Herstelde Evangelische Lutersche gemeente te Amsterdam, en aan de kerkeraden der daarmede verbondene gemeenten, uitgevaardigd:

WAARDE MEDEBROEDERS IN JEZUS CHRISTUS!

De Evangelische Lutersche Synode in het Koningrijk der Nederlanden, volgens besluit van Z. M. van den 21sten Augustus 1819, No. 9, op den 3den dezer maand en volgende dagen, ten tweede male alhier vergaderd geweest zijnde, heeft, onder andere stukken, in hare zitting van den 4den dezer hooren voorlezen den brief van den 29sten Junij 1819, waarmede de *vereenigde vergadering van Gedeputeerden der Herstelde Evangelische Lutersche gemeenten in het Koningrijk der Nederlanden* heeft beantwoord hare schriftelijke uitnoodiging van den 21sten Mei deszelfden jaars tot zoodanige wijdere of naauwere vereeniging, als (naar de tegenwoordige kerkelijke en huishoudelijke inrigtingen) met de belangen der beide gemeenten meest overeenkomstig zoude bevonden worden.

De Synode den inhoud van dezen brief in ernstige overweging genomen hebbende, is het haar voorgekomen, dat de redenen van afzondering, wat de Herstelde Evangelische Luthersche Gemeente van Amsterdam betreft, zoowel ten aanzien van derzelver oorsprong als tegenwoordige werkingen, door U Wel Eerw. te zwaar gewogen worden, volgens uwen aangevoerden, ons niet minderen heiligen, stelregel: *in necessariis unitas*; eenen stelregel, die de Synode juist tot hare gedane uitnoodiging bewoog, en die ook *Luther* en *Melanchton*, zoowel als den beroemden regtzinnigen *Reinhard* met zijne overige ambts- en geloofsgenooten, behoudens de noodige vrijheid van geweten in bijzondere gevoelens, broederlijk verbond en hen elkander onderling deed blijven beschouwen en behandelen als leden van hetzelfde genootschap, terwijl daarentegen de Synode, ingevolge uwe eigene verklaring, ook in dezen uwen brief bevestigd, met een hartgrievend gevoel van leedwezen de Herstelde Evangelische Gemeenten moet beschouwen, als een afzonderlijk op zich zelf bestaand Kerkgenootschap.

Intusschen verheugt zij zich in denzelfden brief nog aanleiding en termen te vinden ter voeding van hoop op toekomstige vernietiging van dit afzonderlijk bestaan onzer beide Godsdienstige Genootschappen, daar U Wel Eerw. zelve berigten: „ dat alle gedeputeerden der overige „ gemeenten als die van Enkhuizen, Medenblik, Gorin- „ chem, Hoorn en Zwolle, verklaarden, uit naam van „ derzelver committenten, in te stemmen in den geest „ van Uw Wel Eerw. antwoord, *met ter zijde stelling* „ *van de bijzonderheden in hetzelve, die de gemeente* „ *van Amsterdam afzonderlijk aangaan, betuigende allen* „ *hartelijk te wenschen, dat er maatregelen genomen en* „ *in werking gebragt worden, waardoor* behoudens de „ waarheid, *de vereeniging kan worden* ondernomen en „ daargesteld;" want juist, datzelfde was de hoofdbedoeling onzer schriftelijke uitnoodiging. Het hangt slechts van Uw eerw. af, zoodanige maatregelen met ons te beramen, ingevolge Uwe opgave, aan Uwe gemeente (waarin wij vernemen, dat zeer velen, Gode zij dank! de vereeniging met ons vuriglijk wenschen) de Christelijke roepstem der Evangelische Luthersche Synode te doen hooren, de gemoederen tot vredelievende gezindheden te doen stemmen en de bewilliging en toestemming der gemeente tot onderhandelingen, overeenkomstig Uw Eerw. grondwet, in te roepen en afgevaardigden te benoemen, die met de zoodanigen uit de Synode, onder de vaderlijke bescherming

van onzen geëerbiedigden Koning en het wijs bestier van Zijne Excellentie den heer Staatsraad Direkteur-Generaal voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., de verdere stappen tot hereeniging zouden kunnen voorbereiden, verklarende de Synode hiertoe, van haren kant, de ijverigste welwillendheid en Christelijke dienstvaardigheid, om, met Gods hulp, zulk een gewigtig werk tot stand te brengen.

Wij hopen èn vertrouwen, dat deze onze tweede uitnoodiging niet vruchteloos zijn zal, en verzoeken Uw Eerw. uw antwoord te mogen vernemen vóór of uitertelijk op den 31sten Augustus aanstaande, en hetzelve tot dat einde aan onzen ondergeteekende sekretaris te willen inzenden.

„ De God des vredes make U en ons deze roeping „ waardig! Hij vervulle al het welbehagen dier goedig- „ heid en het werk des geloofs met kracht." 1 Thessal. I: vs. 11.

Algemeen weduwen-fonds voor Evangelisch Lutersche predikanten.

Op voordragt van den Staatsraad Direkteur-Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk enz., alsmede gezien de rapporten van de kommissie uit den Raad van State voor de zaken van den Hervormden eere-dienst, benevens een nader rapport van den Direkteur-Generaal voornoemd, werd door Z. M., bij besluit van den 1sten October, goedgekeurd het reglement voor een algemeen fonds, ten behoeve der weduwen van Evangelisch Lutersche predikanten, met autorisatie op den Staatsraad Direkteur-Generaal voor de zaken van de Hervormde Kerk, om, met overleg van den Minister van Financiën, de meest voegzame schikkingen te maken, ter verzekering van de uitvoering der bepalingen, in art. 12 van het voorz. reglement voorkomende (1).

(1) Hetzelve was van dezen inhoud: „ De administratie van dit fonds wordt opgedragen aan de leden der Synodale kommissie, in der tijd, met en benevens den sekretaris, welke laatste, zoo wel voor de invordering der contributiën der predikanten, als voor de ontvangst van de vrijwillige bijdragen der gemeenten zal zorg dragen, ten einde de betaling aan de trekkenden kan geschie-

Overeenkomstig de maatregelen bij de Algemeene Synode der Hervormde Kerk en bij de Evangelisch Lutersch Synode genomen, werden alle de kerke-raden der Hervormde en Evangelisch Lutersch gemeenten aangeschreven: „ om de kerkelijke attestatiën, zoo respektievelijk de leden dier beide belijdenissen, als de Protestanten, uit andere Godsdienstige genootschappen, betreffende, ter plaatse alwaar dezelve geene bijzondere gemeente hadden, indien zulks door hen begeerd werd, aan te nemen, en in het register der ledematen in te schrijven met bijvoeging van het Kerkgenootschap, tot hetwelk de vertoonder behoort. Voorts om dezelve attestatiën, bij vertrek, met het getuigenis van onberispelijkheid in den wandel, indien er geene bewijzen van het tegendeel bestonden, weder aan hen uit te reiken." — Bij eene dispositie van den Direkteur-Geraal voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., werd hiervan aan alle Protestantsche gemeenten in het Rijk kennis gegeven (1). *Opneming in de registers van ledematen bij de Hervormde en Lutersche gemeenten.*

Ten aanzien der Protestantsche Kerken in Neerlands Oost- en West-Indië, werd door Z. M., op den 7den December, het volgend besluit genomen: *Besluit wegens Protestantsche kerken in Neerlands Oost- en West-Indië.*

In aanmerking nemende, dat, overeenkomstig de bepalingen vervat in Ons besluit van den 4den September 1815, No. 5, bij nader besluit van den 13den October daaraanvolgende, No. 71, is benoemd eene provisionele kommissie voor de zaken der Hervormde Kerken in Neerlandsch Oost- en West-Indië, en zulks in afwachting,

den op den vervaldag, ten huize van den president der genoemde kommissie, of van zoodanig ander lid derzelve, als in tijds zal worden bekend gemaakt; zullende de contributiën van predikanten en emeriti, die 's lands traktementen of pensioenen trekken of ook uit plaatselijke kassen worden betaald, op last van het Gouvernement, bij de betaling ingehouden en aan den sekretaris worden overgemaakt." Het reglement zelf wordt gevonden in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 1. bl. 295—298.

(1) Amsterd. Cour. No. 222.

zoo van de organisatie der kerken hier te lande, als van den voortgang dier regeling van zaken in de Oost- en West-Indië.

Gelet: 1°. op art. 14 van het algemeen reglement voor het bestuur der Hervormde Kerk, in het Koningrijk der Nederlanden; houdende dat even als ten aanzien der kerken in de Zuidelijke provinciën, omtrent die in Neerlandsch Oost- en West-Indië, nadere bepalingen zullen worden gemaakt; en

2°. Op het daarmede overeenstemmende 18de artikel van het algemeen reglement voor het bestuur der Evangelische Lutersche kerk;

Gehoord de voordragt van Onzen Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën en van Onzen staatsraad, Direkteur-Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk enz., van den 7den December 1820, No. 820;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Alle de Protestantsche kerken in Neerlandsch Oost- en West-Indië zullen voortaan onder één en hetzelfde bestuur worden vereenigd, op denzelfden voet, als in de Zuidelijke Provinciën plaats heeft; en dus met in achtneming der plaatselijke omstandigheden en huishoudelijke belangen der gemeenten.

2. De behartiging van derzelve belangen wordt opgedragen aan eene *Kommissie voor de zaken den Protestantsche Kerken in Neerlandsch Oost- en West-Indië*, gevestigd te 's Gravenhage, en werkzaam onder toezigt van het Departement voor de zaken der Hervormde kerk enz; hetwelk te dezen, in alles, in overeenstemming zal handelen met het departement, waaraan de belangen der Koloniën zijn opgedragen.

3. Deze kommissie zal rapporteren op alle zaken, waarop zij door de voornoemde departementen mogt worden gehoord, en voorts bevoegd zijn tot het doen der voorstellen, welke zij tot bevordering van de belangen der Indische kerken mogt noodig oordeelen.

4. Zij houdt eene geregelde correspondentie met de kerken in Indië, ter bevordering waarvan het departement voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën de noodige verordeningen zal vaststellen: terwijl hetzelve tevens de kommissie zal onderrigten van alle belangrijke bijzonderheden, den Godsdienst in Indië betreffende, welke tot deszelfs kennis komen; voor derzelver binnenlandsche korrespondentie geniet de kom-

kommisſie gelijke vrijdom als de provinciale kerkbeſturen en de kommisſie tot de zaken der Waalſche kerken.

5. De kommisſie zal, ter bevordering der belangen van den Godsdienst, goede correspondentie houden, zoo met de Bijbel- en Zendeling-genootſchappen, als met de kollegiën belast met het beſtuur der onderſcheidene Protestantſche Genootſchappen hier te lande, mitsgaders met de theologiſche fakulteiten en hoogleeraren op de onderſcheidene hooge ſcholen, atheneums en ſeminariën.

6. Dezelve is belast met de inzegening der vóor de Indiſche kerken aangeſtelde predikanten, alsmede met het kosteloos afnemen der examens en het inzegenen van derwaarts beſtemde kandidaten, zendelingen en alle Godsdienſtige onderwijzers.

7. De kommisſie is wijders bevoegd, daartoe verzocht zijnde, tot het inzegenen van predikanten en het examineren van kandidaten, die tot buitenlandſchen dienst, hoewel niet voor de Nederlandſche koloniën, beſtemd zijn; blijvende nogtans, volgens de beſtaande verordeningen, het examen en de inzegening der genen, die zich tot den dienst in de Franſche taal bepalen, aan de kommisſie der Waalſche kerk opgedragen.

8. De Departementen voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, en voor de zaken der Hervormde Kerk enz. zullen, na de kommisſie gehoord te hebben, ons de verordeningen voordragen, welke, zoo ten aanzien der vermelde examina, als in alle andere opzigten, ter organiſatie of ter bevordering van de belangen der Indiſche kerken noodig zullen geoordeeld worden. In afwachting daarvan, regelt zich de kommisſie naar de inſtructiën, welke haar door genoemde Departementen gegeven worden.

9. De kommisſie houdt toezigt op de ſtudenten van de hooge ſcholen, die zich aan den dienst der Indiſche kerken bijzonder mogten toewijden, en tracht, naar vermogen, de goede opleiding van andere daarvoor beſtemde Godsdienſtige onderwijzers en zendelingen te bevorderen.

10. De kommisſie zal het kerkelijk beſtuur der Protestantſche kerken in Oost- en West-Indiën vertegenwoordigen bij de algemeene ſynode der Hervormde Kerk, en op denzelfden voet als het Provinciaal Kerkbeſtuur van Limburg, een lid committeren ter bijwoning der jaarlijkſche ſynodale vergadering.

11. De kommisſie houdt derzelver gewone vergadering op den eerſten April, Junij, Augustus, October en

December. De president der kommissie is nogtans bevoegd, om, met overleg van den vice-president en sekretaris, de vergadering uit te stellen of buitengewone vergaderingen te beschrijven, mits daarvan kennis gevende aan het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk enz.

12. Eenmaal 's jaars en wel, zoo doenlijk, op de vergadering van Junij, wordt een algemeen verslag gedaan van den staat der kerken in Oost- en West-Indië, en van de verrigtingen der kommissie, gedurende het afgeloopen jaar, van welk verslag een afschrift aan het Departement der Hervormde Kerk en voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën wordt toegezonden.

13. De kommissie bestaat uit zeven leden, in of bij 's Gravenhage woonachtig; waarvan vijf werkelijk dienstdoende Protestantsche Predikanten zullen moeten zijn, daaronder bijzonder begrepen de sekretarissen van de Algemeene Hervormde Synode, van de Evangelische Lutersche Synode en van het Provinciaal kerkbestuur van Zuid-Holland.

14. De leden der kommissie, alsmede derzelver president, vice-president en sekretaris, worden door Ons benoemd, op voordragt der Departementen voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën en voor de Zaken der Hervormde Kerk enz.

15. Voor alle de kosten der kommissie wordt toegestaan eene jaarlijksche somme op de begrooting van het Departement voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën van *f* 600; derzelver verdeeling zal door genoemd Departement, na gehouden overleg met dat voor de zaken der Hervormde Kerk, aan Ons ter goedkeuring worden voorgesteld.

16. Op voordragt van beide genoemde Departementen zullen door Ons aan de kommissie, *buitengewone leden* of *consulenten* worden toegevoegd, ten einde met dezelve in voorkomende belangrijke gevallen, schriftelijk, of indien de nabijheid van derzelver woning zulks toelaat, mondeling, te kunnen raadplegen; dezelve zijn bevoegd, zoo aan de kommissie als aan de Departementen voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, en voor de zaken van den Hervormden Eeredienst, de voorstellen te doen, welke zij nuttig mogten oordeelen, zij worden door de kommissie schriftelijk uitgenoodigd, om, des verkiezende, de vergadering bij te wonen, waarin het jaarlijksch algemeen verslag zal worden gedaan.

17. Wij reserveren aan Ons de voorz. verordeningen in het vervolg zoodanig nader te wijzigen, te vermeerderen of te veranderen, als Wij zullen oordeelen te behooren.

Bij nader besluit van dezelfde dagteekening werden benoemd: tot leden der kommisſie voor de zaken der Protestantſche kerken in Neêrlands Oost- en West-Indië, de heeren: *J. J. Dermout*, buitengewoon hof-kapellaan, ſekretaris der algemeene Hervormde ſynode en predikant der Hervormde gemeente te 's Gravenhage; *J. Schultz*, ſekretaris der Evangeliſche Luterſche ſynode en Lutersch predikant te 's Gravenhage; *J. Sluiter*, ſekretaris van het provinciaal kerkbeſtuur van Zuid-Holland en predikant der Hervormde gemeente te 's Gravenhage; *R. P. van de Kasteele* en *B. Verweij*, predikanten bij dezelfde gemeente; *B. van Rees*, rustend Remonſtrantsch predikant, en *W. A. Ockerſe*, rustend Hervormd predikant; — tot preſident derzelfde kommisſie, de heer *J. J. Dermout*, preſident der proviſionele kommisſie; tot vice-president, de heer *J. Schultz*; tot ſekretaris, de heer *B. Verweij*, ſekretaris der proviſionele kommisſie; — tot buitengewone leden of conſulenten derzelfde kommisſie, 1°. de volgende leden der proviſionele kommisſie: *W. L. Krieger*, hof-kapellaan en predikant bij de Hervormde gemeente te 's Gravenhage; *J. R. Noordink*, predikant bij dezelfde gemeente; *M. Jorisſen*, rustend predikant aldaar; *J. J. Meteler kamp*, predikant bij de Hervormde gemeente te Delft; voorts 2°. de active corresponderende leden der proviſionele kommisſie, *J. W. te Water*, hoogleeraar te Leijden; *H. Muntinghe*, hoogleeraar te Groningen; *J. Heringa Ez.*, hoogleeraar te Utrecht; *C. van Voorst*, predikant bij de Hervormde gemeente te Amſterdam; *J. J. le Sage ten Broek*, *T. Hoog*, *A. J. Snouck Hurgronje*, *D. J. van Brandenburg*, predikanten bij dezelfde gemeente te Rotterdam, Middelburg en Delfshaven; *J. Weldijk*, rustend predikant te

Benoemingen ten gevolge dit besluit.

M 2

Gouda; *J. C. Metzlar*, rustend predikant van Aduard; 3°. de fungerende kommissarissen tot de Lutersche zaken in Oost- en West-Indiën, *G. H. Lagers*, *H. Ebersbach* en *J. Sartorius*, Lutersche predikanten te Amsterdam; *G. Swarth*, *F. Smith* en *J. D. Mercker*, ouderlingen te Amsterdam; 4°. de heeren: *H. van Straten*, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal; *C. van der Kemp*, lid van de Tweede Kamer; *A. van den Ende*, hoofdinspekteur voor het middelbaar en lager onderwijs; *J. H. van der Palm*, hoogleeraar te Leijden; *M. Siegenbeek*, hoogleeraar te Leijden en predikant bij de Doopsgezinde gemeente aldaar; *M. Stuart*, predikant bij de Remontstrantsche gemeente te Amsterdam; *P. Messchaert*, predikant bij de Doopsgezinde gemeente te Rotterdam; *S. Kam*, predikant bij de Hervormde gemeente te Berkel.

De reglementen der geestelijke inrigtingen bij de Katholieken aan de goedkeuring des Konings te onderwerpen.

Op uitdrukkelijken last des Konings geschiedde, door den Direkteur-Generaal voor de zaken van den Katholieken Eeredienst, eene aanschrijving aan de Gouverneurs der provinciën, alsmede aan de Bisschoppen en Vikarissen-Generaal, aan het hoofd der onderscheidene kerspelen geplaatst, aangaande het in gebreke blijven van een groot aantal geestelijke vereenigingen in het Rijk, van hunne reglementen aan de goedkeuring des Gouvernements te onderwerpen, en zich daardoor alle de voordeelen, aan eene wettige, door den Staat erkende, inrigting verbonden, te verschaffen. Bij deze aanschrijving werd aan de genootschappen van liefdadige zusters (hospitalieres) en andere nonnen, zich met het onderwijs der jeugd bezig houdende, een uitstel van vijf maanden verleend, ten einde zich hiernaar te gedragen, met bedreiging van dadelijke ontbinding voor diegenen, welke, voor den 1sten Januarij 1821, aan deze nieuwe uitnoodiging niet zouden voldaan hebben. Voorts handelde dezelve over het misbruik, hetwelk aanhoudend in sommige gestichten werd gepleegd, ten aanzien der geloften van nieuwelingen, verklarende dat elke vereeniging, waar men, strijdig met de bestaande wetten en reglementen, zich verstout zoude hebben pleg-

tige en voor altijd verbindende geloften aan te gaan, oogenblikkelijk zoude ontbonden worden. Eindelijk werd bij deze door den Direkteur Generaal herinnerd, dat deze bepalingen niet van toepassing waren op die vereenigingen, welke van bloot bespiegelenden aard waren, en geen eigenlijk gezegd weldadig doel hadden, aangezien dezelve, overeenkomstig de bedoelingen van Z. M. niet mogten vermeerderen, en dus achtervolgens te niet behoorden te gaan.

Bij een besluit van den 9den Augustus werd de inrigting der Augustijner Nonnen, bekend onder den naam van *Zwarte Zusters*, te Brussel gevestigd, door Z. M. erkend, en de door haar aan Hoogstdenzelven voorgedragene reglementaire instellingen goedgekeurd. De inrigting der Zwarte Zusters door Z. M. erkend.

Zekere *Billiau*, de pastorie van St. Gilles te Brugge bedienende, werd, in de maand October, genoodzaakt dezelve te ontruimen, uit hoofde van noch eene toelating van het Gouvernement bekomen noch den eed, bij het concordaat van 1801 voorgeschreven, afgelegd te hebben. Op de aanmerkingen deswege door eenige Zuid-Nederlandsche dagbladen medegedeeld, werd in het midden gebragt: „dat, toen het bestaand Gouvernement zich had gevestigd, hetzelve voornoemden *Billiau*, in de pastorie van St. Gilles had aangetroffen, en dat, vermits het als grondbeginsel beschouwd werd, dat een ieder geacht moest worden wettiglijk de plaats te bekleeden, welke hij bediende, het gouvernement ook *Billiau* voor wettigen pastoor van St. Gilles had aangezien. Daar hetzelve echter thans van het tegendeel overtuigd was, had het, ten aanzien van hem en andere geestelijken, welke zich in hetzelfde geval bevonden, die maatregelen kunnen en moeten nemen, waarvan het zich nu bediende; maatregelen, welke, aan den eenen kant, de regten van den kroon bij het concordaat van 1801 aan de wereldsche magt toegekend, handhaafden, aan den anderen, de inzigten van den Paus zelven, welke contracterende partij van dit concordaat was, Ontruiming eener pastorie te Brugge.

hielpen bereiken. — Ook maakte het concordaat van 1801 eene wet van den staat uit, daar het 2de additionele artikel der Grondwet bepaalde, dat alle in werking zijnde wetten kracht behielden, tot dat daarin op eene andere wijze zoude zijn voorzien. De Koning had gezworen de Grondwet steeds te zullen onderhouden en handhaven, daarvan bij geene gelegenheid en onder geen voorwendsel hoegenaamd te zullen afwijken, of te gedogen dat daarvan afgeweken wierd, en hoe konde hij dezen eed gestand doen, zonder, van het oogenblik af dat hij eenen geestelijken in eene pastorie ontdekt, die noch erkend noch beeedigd was, denzelven deze dadelijk te doen ontruimen (1)?"

Besluit van den Gouverneur van Oost-Vlaanderen wegens niet erkende Priesters.

Ook werd door den Gouverneur der provincie Oost-Vlaanderen, onder dagteekening van den 18den November, het navolgend besluit uitgevaardigd:

De Gouverneur der provincie Oost-Vlaanderen,

Gezien de artikelen 10, 6 en 7 van het concordaat, tusschen de gevolmagtigden van den Heil. Stoel en van het voormalig Fransch gouvernement, te Parijs, den 26sten Messidor, anno IX, aangegaan, en door Z. Heil. Pius VII, bij zijne bulle van den 18den dag der kalenden van September 1801, mitsgaders door het Fransch gouvernement, bij de wet van den 18sten Germinal Xde jaar, bekrachtigd, luidende gemelde artikelen als volgt:

Art. 10. „De bisschoppen zullen de pastoors benoemen.

„Hun keus zal niet mogen vallen, dan op personen „door het gouvernement geagreëerd.

Art. 6. „De bisschoppen, alvorens in bediening te „treden, zullen onmiddelijk, in handen van den eersten „consul, den eed van getrouwheid, die vóór de verandering van het Gouvernement in gebruik was, afleg„gen, in de volgende bewoordingen:

„Ik zweer en beloof aan God, op het H. Evangelium, „gehoorzaam en getrouw te blijven aan het gouvernement, bij de staatsregeling van de Fransche Republiek „gevestigd.

(1) Staatscour. No. 261.

„ Ik beloof tevens geene verstandhouding te zullen „ aangaan, aan geenen raad gehoor te zullen geven, „ noch in eenig verbond, hetzij binnen of buiten 's lands, „ te treden, strijdig met de openbare rust; en dat, wanneer ik in mijn bisdom of elders ontdek, dat er ietwes „ ten nadeele van den staat wordt gesmeed, ik daarvan „ kennis zal geven aan het gouvernement."

„ Art. 7. De geestelijken van den tweeden rang zul„ len denzelfden eed in handen der burgerlijke beambten, „ die daartoe door het bestuur zullen worden benoemd, „ afleggen."

Gezien het 27ste artikel van de organieke wet, opgemeld concordaat van den 26sten Messidor, anno IX, houdende:

„ De pastoors zullen niet in bediening mogen treden, „ alvorens, in handen van den prefekt, den eed, bij het „ concordaat, aangegaan tusschen het Gouvernement en „ den H. Stoel, afgelegd te hebben. Van deze eed-af„ legging zal een proces-verbaal worden opgemaakt, „ door den sekretaris-generaal der prefektuur, en hier„ van een gelijkluidend afschrift hun worden ter hand „ gesteld."

Gezien voornoemde bulle van Z. Heil., van den 18den der kalenden van de maand September 1801.

Gezien het Koninklijk besluit van den 10den Mei 1816, houdende aanwijzing der ambtenaren, waaraan de werkzaamheden zullen worden opgedragen, die uit de nakoming van het concordaat met den Pausselijken Stoel, en van de daartoe betrekkelijke organieke artikelen, voortvloeijen;

Gezien de onderscheidene depeches van Z. Exc. den Direkteur-Generaal voor de zaken van den Roomsch Katholieken Eeredienst binnen het Koningrijk, namelijk die van den 18den dezer maand, hoofdzakelijk behelzende, dat Z. M. de volle en geheele uitvoering, zoo van het concordaat, als van voornoemde bulle Zijner Heiligheid willende verzekerd zien, verlangt, dat de geestelijken, welke in de parochiale kerken uitoefenen, zonder zich te hebben gedragen naar de 6, 7 en 10de artikelen van het concordaat, moeten worden genoodzaakt, om onverwijld de bedieningen te staken, en beroofd worden van de daaraan verbondene voordeelen.

Onderrigt, dat de pastorijen der hier onder vermelde parochiale kerken bediend worden door geestelijken, wier personen niet aan de agreatie van den Koning onderworpen zijn geworden, en die, vóór hunne in bedie-

ning ſtelling, den eed, bij het 6de artikel van het concordaat voorgeſchreven, niet hebben afgelegd; dat, bij gevolg, gemelde in bediening ſtelling, wanneer die werkelijk heeft plaats gegrepen, onwettig is, als tegenſtrijdig met het 27ſte der organieke artikelen; dat, hoe dit ook wezen moge, gemelde geestelijken echter alle voordeelen, aan de hoedanigheid van een pastoor verknocht, genieten, zoo als onder anderen de bewoning der pastorij, of, wanneer die in eenige plaatſen niet beſtaat, eene ſchadeloosſtelling voor eene behoorlijke huisvesting.

Deze pastorijen zijn:

Die der parochiale kerken te Gent, van St. Bavo, Jacobus en van den Zaligmaker, bediend door de heeren *J. B. Lippens*, *Danſette* en *de Cruenaere*; van den H. Martinus, te Aalst, bediend door den heere *P. de Hert*; van Rousſe, bediend door den heere *Porreye*; van Dendermonde, bediend door den heere *van Hecke*; van Loochristi, bediend door den heere *Leirens*; van Sommergem, bediend door den heere *van der Piete*; van Theemſche, bediend door den heere *de Keijzer*; en van Wetteren, bediend door den heere *Velleman*.

Overwegende, dat de aangevoerde artikelen, zoo van het concordaat, als van de organieke wet, onder het vorig beſtuur, beſtendiglijk en zonder eenige tegenſpraak, in dit bisdom, zoowel als in alle andere tot het Franſche Gouvernement behoorende bisdommen zijn onderhouden en opgevolgd, dat, ſedert het jaar 1814, dezelve immer ſtiptelijk zijn nagekomen, in alle bisdommen van het Rijk, in dat van Gend *alleen* uitgezonderd; dat de handeling tegen die artikelen eene regtſtreekſche overtreding der wetten en verordeningen van het Rijk, en eene inbreuk uitmaakt op de regelen bij de kerkelijke wetten vastgeſteld, en bepaaldelijk op voornoemde bulle van Z. Heil., van den 18den dag der kalenden van September 1801, mitsgaders een aanſlag op de vrijheden, voorregten en gebruiken onzer kerk, en, in een woord, een geval der misbruiken (*cas d'abus*), voorzien bij het 6de der organieke artikelen.

Overwegende: dat, indien de uitvoering der gemelde maatregelen eenige tijdelijk plaatſelijk ongerief mogt te weeg brengen, dit echter niet in aanmerking kan komen bij de onheilen, die de verſmading der wetten van kerk en ſtaat zonde na zich ſlepen, en dat, in alle gevallen, zij, die, door hunne ſtrafſchuldige wederſpannigheid aan die wetten, oorzaak zijn van alle de daaruit voortvloeijende ongelegenheden, deze zich zelven te wijten hebben

en daarvoor zich verantwoordelijk stellen, te meer daar hun gedrag, bij de daad zelve, wordt afgekeurd, door het tegenovergestelde gedrag der geestelijken in alle de andere bisdommen des Rijks, en het Gouvernement, zoowel als de burgerlijke ambtenaren dezer provincie, alle middelen van overreding en gematigdheid hebben uitgeput, om de halsstarrigheid dier geestelijken te overwinnen.

Overwegende, eindelijk, ten opzigte van den heer *Michaël van der Piete*, dat zijn gedrag, in het uitoefenen der pastoreele bediening in de kerk van de gemeente Sommergem, zonder de kerkelijke en burgerlijke wetten opgevolgd te hebben, te meer berispelijk is, daar hij reeds, om dezelfde redenen, gemelde bedieningen in de kerk van Thielt, ook tot dit bisdom behoorende, heeft moeten staken.

Besluit als volgt:

Art. 1. Bovengemelde heeren geestelijken zullen, onverwijld, op straf van daartoe te worden gedwongen, alle hunne pastoreele bedieningen in voornoemde kerken staken, tot dat zij eene wettige benoeming vertoonen en er voldaan zij aan de 6, 7 en 10de artikelen van het concordaat.

Art. 2. Gezegde geestelijken, welke een pastoreelhuis bewonen, zullen hetzelve, binnen de acht dagen, nadat zij kennis van dit besluit zullen hebben bekomen, ontruimen; hieraan ontbrekende, zullen zij door dwangmiddelen daartoe worden genoodzaakt. De plaatselijke besturen der steden en gemeenten, welke geene pastoreele woningen ter huisvesting hunner pastoren bezitten, maar, in derzelver plaats, aan hen eene geëvenredigde schadeloosstelling geven, worden gelast, om alle betalingen aan voornoemde geestelijken in te houden, met den dag, waarop dit besluit is genomen, tot dat deswegens nader zal zijn beslist.

Art. 3. De heeren burgemeesteren der steden en gemeenten, ieder voor zoo veel hem aangaat, worden met de uitvoering dezer belast. En wordt, te dien einde, des noods, de publieke magt, ter hunner beschikking gesteld.

Art. 4. Afschriften dezer zullen worden gezonden aan de heeren Koninklijke prokureurs bij de geregtshoven van Gent, Audenaarden en Dendermonden, aan de heeren burgemeesters der bovengemelde steden en gemeenten, aan heeren Koninklijke distrikts-kommissarissen van Gent, St. Nikolaas en Dendermonde, mitsgaders aan de

hierboven respektievelijk genoemde heeren gelijkelijk tot hunne informatie en narigt.

Z. E. het bovenstaand besluit, bij missive van den 25sten November, aan de plaatselijke besturen en distrikts kommissarissen zijner provincie toezendende, merkte hierbij aan: „ dat de kwaadwilligheid gewis niet nalaten zoude, deze gelegenheid bij de hand te nemen, om de inzigten van het Gouvernement te laken; doch dat de bloote inzage van het besluit, de middelen zoude aanwijzen tot betere inlichting en overtuiging, dat de genomene maatregel geen ander doel had, dan om de uitvoering der wetten van Kerk en Staat te handhaven, zonder welke de Roomsch Katholieke Godsdienst de bescherming niet zoude genieten, die de grondwet waarborgde, en zonder welke de Koninklijke regten zoude worden gekrenkt."

Gratificatiën aan Roomsch-Katholieke geestelijken.

Aan onderscheidene Roomsch Katholieke geestelijken, welke, als niet door het Gouvernement erkend zijnde, geen traktement konden genieten, werden door Z. M., uit aanmerking van hun lofwaardig gedrag en verknochtheid aan hetzelve, aanzienlijke gratificatiën toegelegd.

De kanunnik *Papelen* tot Ridder benoemd.

Bij besluit van Z. M., van den 15den November, werd de Eerw. Kanunnik der Cathedrale kerk van Gent, *Papelen*, benoemd tot Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

Onder de Kerkelijke feestvieringen van dit jaar verdienen de twee volgende inzonderheid vermelding.

Kerk-plegtigheid te Leuven.

De Aartsbisschop van Mechelen, op den 22sten April, des avonds ten 7 uur, te Leuven aangekomen zijnde, begaf zich des anderen daags, 's ochtends ten 10 uur, in plegtgewaad gedoscht en voorafgegaan van de geheele geestelijkheid naar de hoofdkerk van St. Pieter, alwaar hij, in tegenwoordigheid van eene tallooze menigte, den dienst verrigtte. Alle de straten van het hospitaal tot aan de kerk waren, bij deze gelegenheid, versierd en voor een groot aantal huizen las men

opschriften op de plegtigheid van den dag betrekkelijk. Na den dienst kwam eene kommissie uit de stedelijke regering met den burgemeester aan het hoofd, alsmede eene deputatie van de hooge school en andere regerings kollegiën den prelaat begroeten. Z. H. nam hierop met de curatoren der hooge school en eenige voorname ambtenaren het middagmaal bij den burgemeester. — Den volgenden dag werd door gemelden geestelijke aan een aantal van omtrent 3000 personen van beide geslachten en onderscheiden ouderdom het H. Sakrament des vormsels toegediend; vertoevende Z. H. den geheelen week in genoemde stad, ten einde zulks insgelijks aan de bewoners der omliggende dorpen te kunnen toedienen.

Te Brussel werd, in de maand Julij, het halve eeuwfeest van het H. Sakrament van Mirakelen (1), met ongemeenen luister gevierd, zijnde door Z. M. eene somme van zeven duizend guldens, tot dit einde, ter beschikking van de regering der stad gesteld. — Op den 16, ten half elf ure, nam dezelve, in de kerk van St. Gudule, met eene groote en plegtige Mis, eenen aanvang, wordende de dienst bij deze gelegenheid verrigt door den Aartsbisschop van Mechelen. Een aantal van meer dan honderd muzijkanten bezettede het orkest, hetwelk, even als de geheele kerk, met pracht versierd was. Ten half twaalf ure begaf zich de Processie in optogt, zamengesteld uit de geestelijkheid van alle de parochiën, zoo alsmede uit de broederschappen, onder welke zich die van eenige gemeenten van de voormalige jurisdictie van Brussel, *les Curés* genaamd, bevonden. Eene Jubel te Brussel.

(1) Zie de geschiedenis, uitgegeven te Gent bij *F. Bogaert de Clercq*, of: *Triumphus veritatis et Religionis, sive, annus* CCCCL, *quo tres miraculosae hostiae, adhuc integrae, apud Bruxellenses, in aede D. D. Michaelis et Gudulae, publicae adorationi etiamnum expositae, adservantur et in processu solemni* XVI *et* XXX *Julii anni currentis* MDCCCXX, *ad fidelium consolationem, circumducentur*

lange rij van jonge maagden verfraaide den talrijken stoet, welke vooraf gegaan werd door een afdeeling der marechaussée en een detachement husfaren, met de trompetters aan het hoofd. In het miden van den trein bevond zich een talrijk detachement der infanterie, benevens de muzijk van het korps, wordende dezelve insgelijks door een detachement voetvolk en husfaren besloten. Overal waar de Processie langs kwam waren de straten op het fraaist versierd, en droeg alles blijken van den ijver, welke zoowel de regering der stad, als de ingezetenen, tot luisterrijke viering van het feest, aan den dag hadden gelegd. Onder anderen zag men, in de straat *du Lombard*, eenen tempel gewijd aan den Godsdienst, voorgesteld in de gedaante van eene vrouw, in de eene hand het kruis en in de andere een drink-kelk houdende. Aan het benedenste gedeelte van den tempel zag men nog twee andere beelden, welke het wapen der stad Brussel, door den Nederlandschen Leeuw ondersteund, droegen. Insgelijks trokken een fontein op de houtmarkt en de triumfboogen, op de brug St. Michiel en voor de Vlaamsche en Begijnen-poort geplaatst, de aandacht der nieuwsgierigen tot zich. Des avonds had eene schitterende illuminatie plaats, hoedanig men zich niet herinnerde, sedert de inhuldiging van *Josef* II in 1781, te Brussel gezien te hebben. De paleizen des Konings, van den Prins *van Oranje* en der Staten-Generaal, alsmede het stadhuis en het hotel van den Minister voor het Publiek Onderwijs, waren bij deze gelegenheid op het fraaist verlicht. In den gevel van het laatsgenoemde was een groot doekraam geplaatst, op hetwelk men de kunsten zag hulde doende aan den Godsdienst, met het opschrift: *Deo vota reddunt animis concordibus artes*. Bovenal werd de aandacht gevestigd op eene hooge gaz-kolom, alsmede op de illuminatie aan den voorgevel van het paleis van Justitie, voorstellende een kolossaal standbeeld der geregtigheid, hebbende, aan de eene zijde, een rustende leeuw en, aan de andere, den hoorn des overvloeds

nevens zich liggen. Niettegenstaande de onzaggelijke menigte, waarmede de straten vervuld waren, heerschte overal de beste orde en hoorde men van geen ongeval van belang melding maken. — Op den 18den had buiten de Halle-poort een volks-feest plaats en den 20sten daaraanvolgende eene cavalcade, welke op den 19den had moeten plaats hebben, doch toen, uit hoofde van het ongunstig weder, uitgesteld was. Dezelve bestond in een optogt, welke in dezer voege voorttrok: eenige ruiters, benevens pauken en trompetten; zeven reuzen; eene triumf-wagen, waarop eene vrouw, verbeeldende de stad Brussel; twee zwanen; eene praal-wagen, als zinnebeeld der lucht; twee krokodillen; de wagen van het zinnebeeld der aarde; twee dolfijnen; de wagen van het water; een arend en een tijger; de wagen der muzijk; twee leeuwen; eene wagen, verbeeldende het vuur; twee meer-minnen; de wagen der kunsten en wetenschappen; eindelijk eenige ruiters tot sluiting van den trein. Alle de wagens waren met zes uitnemende paarden bespannen, en die der kunsten en wetenschappen met acht. Des avonds begaven zich de ingezetenen naar de vaart, alwaar onderscheidene verlichte vaartuigen lagen en eene fraaije muzijk gehoord werd. — Het feest werd op den 30sten besloten, bij welke gelegenheid de bisschop van Namen den priesterlijken dienst in de kerk van St. Gudule verrichtte. Ten 4 uur na den middag had wederom eene luisterrijke Procesfie, even gelijk op den 16den, bevorens plaats, zijnde de stad insgelijks des avonds op het schitterendst verlicht. De loge der vrijmetselaren *l'Espérance* bragt het hare tot deze feestviering toe, door eene uitdeeling van brood aan behoeftigen. — Door den heer *Dubois*, leerling van den heer *Simon*, werd ter gelegenheid van dit jubel-feest eene gedenkpenning vervaardigd, voorstellende, aan de eene zijde, het H. Sakrament van Mirakelen, en, aan de andere zijde, een toepasselijk opschrift. Dezelve werd in tin, koper en zilver verkocht en, na in de kerk van

St. Gudule gewijd te zijn, bij alle de onderscheidene parochiën verkrijgbaar gesteld.

Kerkelijk feest te Marche.

Te Marche, in Luxemburg, had in de maand September een kerkelijk feest plaats, ter inwijding van de kerk van St. Remakel, nadat deszelfs herbouwing, met behulp van de weldadigheid des Konings, was voltooid geworden. Nadat de pastoor der kerk, op den 2den, door alle de autoriteiten, van eene fraai muzijk voorafgegaan, was afgehaald geworden en naar de kerk overgebragt, werd aldaar, op den 3den, een plegtige kerkdienst gehouden. De algemeen geachte pastoor, de Eerw. heer *Burton*, hield eene redevoering, waarin hij met nadruk en een ongeveinsd gevoel van dankbaarheid aan de godvrucht van den Monarch hulde deed, aan wien men dezen herbouw verschuldigd was, waardoor een blijvende indruk van erkentenis in de harten zijner toehoorders moest te weeg gebragt worden.

Inwijding eener Roomsche kerk te Amsterdam.

Ook te Amsterdam was, op den 9den Februarij bevorens, de plegtige inwijding gevierd eener nieuw gebouwde Roomsch-Katholieke kerk, op den Singel, ter plaatse alwaar het voormalig West-Indisch Binnenhuis had gestaan, en welks grond, volgens den goedgunstigen wil des Konings, door de regering der stad tot dezen bouw was afgestaan geworden. De plegtigheid werd gevierd door den Hoog Eerw. pastoor *J. J. Cramer*, Aartspriester over Holland, Zeeland en West-Vriesland, geadsisteerd door alle de Roomsch-Katholieke pastoors der stad, en vele buiten dezelve. Voorts zag men hierbij tegenwoordig den Graaf *L. van Limburg Stirum*, kommandant van het eerste generaal kommando; den Gouverneur der provincie, wiens krachtdadige hulp den veel zorg en moeite vereischt hebbende arbeid, op de edelmoedigste wijze, had bevorderd; de burgemeesters der stad, benevens eene kommissie uit den raad; den Baron *de Pelichij de Lichtervelde*, officier bij de regtbank, alsmede eene kommissie uit dezelve; den heer Mr. *S. Jsz. Wiselius*, direkteur der politie, benevens vele andere beamb-

ten en aanzienlijke perfonen. De inwijdings-rede, uitgefproken door den Wel Eerw. Zeer Gel. heer Baron *de Wijckerfloot van Weerdenftijn*, Profesfor in de Godgeleerdheid te Warmond, naar aanleiding der woorden uit Ps. 92: „ Heiligheid, Heere! betaamt uw huis in langheid van dagen;" bragt eenen levendigen en algemeenen indruk te weeg en ftelde, op eene welfprekende wijze, den eerbied voor aan Vorst en overheid verfchuldigd. Tevens werd door den redenaar verdiende lof toegezwaaid aan den verdienftelijken pastoor *G. A. van der Lugt*, door wiens onvermoeiden ijver, volharding en beleid, op eene krachtdadige wijze door zijne gemeente, alsmede door anderen niet tot dezelve behoorende, bijgeftaan, de roem der onderneming en van derzelver gelukkigen uitflag toekwam, waardoor ook de ftad, door de aanwinst van een voornaam gebouw op eene der aanzienlijkfte grachten, eene merkelijke verfraaijing zag te weeg brengen. Eene uitmuntende kerkelijke muzijk, uitgevoerd door een aantal van verre over de honderd muzijkanten, leden uit de drie ter dier ftede beftaande kollegiën der kerk-muzijk, en onder leiding van den kundigen orkest-meester *Moulineuf*, bragt niet weinig tot opluistering van dit feest bij. Niettegenftaande den ongemeen talrijken toevloed heerschte alom de grootfte orde en eerbiedigfte ftilte, terwijl het bedrag eener kollekte, ten behoeve van het nieuw gebouw, bewees, welk belang de aanwezigen in deze gebeurtenis ftelden.

Doch niet alleen de gemeente der Roomsch-Katholieken, ook die der Hervormden mogt in dit jaar de voltooijing van een nieuw kerkgebouw vieren, welks plegtige inwijding, op den 29ften Maart, te Jutphaas in de provincie Utrecht, gefchiedde, nadat de kerk met een fraai orgel was verfierd geworden. De Wel Eerw. heer *M. P. Meelboom*, predikant te Monnikendam, doch vroeger het predik-ambt te Jutphaas waargenomen hebbende, hield, daartoe aangezocht, ter dezer gelegenheid eene inwijdings-leerrede over Openb. XXI: 22.

Inwijding eener Hervormde kerk.

Een fraai zang-koor, zamengesteld uit ruim 90 leden der gemeente, verhoogde de plegtigheid, welke door eene talrijke vergadering bijgewoond en vereerd werd met de tegenwoordigheid van den Gouverneur der provincie en eene kommissie uit de Gedeputeerde Staten van Utrecht, benevens derzelver griffier.

Inwijding eener militaire kapel te Termonde.

Op den 10den September werd door de Protestantsche militairen, in garnizoen te Termonde, de kerk, welke hun bij een besluit des Konings, tot uitoefening van hunnen godsdienst in de voormalige kapel van St. Jan was toegestaan, plegtig ingewijd. De Wel Eerw. heer *A. Goedkoop*, predikant te Gent, belast met den garnizoens-dienst ter gemelde plaatse, sprak eene, op deze gelegenheid toepasselijke, redevoering uit, tot tekst gekozen hebbende Esra VII: 27 „Gelooft zij de Heere, de God onzer vaderen, die al zulks in het hart des Konings gegeven heeft, om te versieren het huis des Heeren." — De plegtigheid werd door eene talrijke schare, zoowel van Roomschen als Onroomschen, als ook door de regering der stad, welke zich vereenigd naar de kerk begaf, bijgewoond. De redenaar verzuimde niet aan Hun Ed. Achtb. den levendigsten dank der gemeente toe te brengen, voor de bereidwilligheid, waarmede hun vroeger het stadhuis ter godsdienstoefening was toegestaan geworden.

Nederlandsch Bijbelgenootschap.

De zesde algemeene vergadering van het Nederlandsch Bijbelgenootschap werd te Amsterdam, onder voorzitterschap van den Hoog Ed. Gestr. heer Mr. *A. W. N. van Tets van Goudriaan*, gehouden. De goede berigten, wegens den gunstigen staat des genootschaps (1), en de meer en meer aanwakkerende ijver, om het koningrijk van Christus, door de Goddelijke Schriften, uit te breiden; de band van eendragt, die alle de afdeelingen onderling tot een doel verbond, zoowel als de geest der lief-

(1) Zie het algemeen verslag ter dezer vergadering uitgebragt in derzelver *Handelingen*, Bijl. Lett. B.

liefde, die ook deze vergadering bestierde, waren even zoo vele blijken van den Goddelijken zegen op het doel en werk des genootschaps. — Op de vergadering werd besloten, om, namens het Bijbelgenootschap, aan alle hooge scholen en atheneums van dit Rijk een exemplaar ten geschenk te zenden, van het, voor rekening van het genootschap afgedrukte, Maleische Nieuw Testament met Arabische karakters. — De som der door de onderscheidene Bijbel-genootschappen aan het Nederlandsch Bijbel-genootschap gefourneerde penningen, van den 1sten Mei 1819 tot den 30sten April 1820, bedroeg *f* 45,221:11.

Te Amsterdam werd in dit jaar eene Bijbelvereeniging voor zeevarenden, ten doel hebbende de verspreiding des Bijbels op de schepen en onder de zeelieden van onderscheidene natiën, opgerigt. Tot bestuurders dier vereeniging werden aangesteld de heeren: *L. Heinsius*, *A. L. Lammens*, *W. Kans*, *P. Hasselaar*, *L. Meinerts* en *C. Kes*. Bijbel-vereeniging voor zeevarenden te Amsterdam.

De algemeene vergadering des genootschaps, ter verdediging van den Christelijken Godsdienst, tegen deszelfs hedendaagsche bestrijders, werd op den 14den September te 's Gravenhage geopend, met eene aanspraak van den heer *E. Kist*, predikant te Dordrecht: ,, over het wonderbare en buitengewone in de geschiedenis van Jezus, beschouwd als een uitgestrekt zamenhangend en voor de zedelijke behoeften des menschdoms juist gepast geheel, hetwelk dus noch kan, noch moet uit de geschiedenis worden weg verklaard, maar integendeel het Christendom nog des te meer aanspraak doet maken op ons eerbiedig en belangnemend geloof." — Aan den schrijver eener hoogst opmerkelijke proeve, ter beantwoording strekkende van het gevraagd betoog: ,, dat de nog blijvende onbekendheid met het Christendom en de afkeerigheid van hetzelve bij het grootste gedeelte des menschdoms, zoo weinig als de tegenspoeden der Christelijke Kerk, een gegrond vermoeden opleveren tegen de waarheid en echtheid van den Chris- Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst.

telijken Godsdienst," werd eene zilveren medaille toegekend; alsmede aan den schrijver eener verhandeling tot beantwoording der vraag: „welke middelen moeten meest geschikt gerekend worden, om den Christelijken Godsdienst toegang tot de aanhangers van *Muhammed* te doen verkrijgen; de vooroordeelen en tegenwerking tegen deszelfs grondleeringen en voorschriften te overwinnen, en alzoo de aanneming van het Christendom, met de heilrijkste gevolgen, bij dezelve te bevorderen?"

Besluit wegens Israëlitische Kerkgebouwen.

Het Israëlitisch Kerkgenootschap, in dit Rijk, tot voorwerp eener onafgebrokene zorg der regering verstrekkende, werd door Z. M., op voordragt van den Staatsraad Direkteur-Generaal der Hervormde en andere Kerkgenootschappen, den 16den Mei een besluit genomen, houdende: „dat in het vervolg geen kerkelijke kollegie in eenige Israëlitische gemeente Synagogen zoude kunnen koopen of bouwen, zonder dat hetzelve vooraf aan de hoofd-kommissie tot de zaken der Israëliten zoude hebben aangetoond, dat genoegzame fondsen en middelen bij haar aanwezig waren, om, zonder eenige leden der gemeente of derden, buiten hunne uitdrukkelijke toestemming te bezwaren, en zonder aan de kerkelijke gemeente eenige schulden te veroorzaken, alle de kosten op de onderneming vallende te bestrijden; — dat de hoofd-kommissie, na bevind van zaken, het verzoek om vrijheid tot zoodanigen aanbouw of koop zoude kunnen toestaan of weigeren; — en dat dezelve van hare handelingen ten deze steeds behoorlijk berigt zoude doen toekomen aan het departement voor de zaken der Hervormde Kerk enz."

Besluit wegens Kerkelijke besnijdenis.

Voorts werd door Z. M., bij besluit van den 20sten Junij, op voordragt van den Staatsraad Direkteur-Generaal, ten gevolge het verzoek van de hoofd-kommissie tot de zaken der Israëliten, goedgekeurd en vastgesteld een reglement op het examen en de toelating der Israëlitische Kerkelijke besnijders, ter voorkoming van zoodanige ongelukken, als door onkunde en onbedrevenheid

reeds meermalen waren veroorzaakt. Dit reglement, tevens tot een belangrijk punt der geneeskundige staatsregeling betrekking hebbende, behelsde de navolgende bepalingen:

Art. 1. Niemand zal in het vervolg worden toegelaten, om de kerkelijke besnijdenis bij de Israëlitische gemeenten binnen het Rijk uit te oefenen, ten zij hij den ouderdom van 20 jaren hebbe bereikt, en, na het afleggen van een examen, eene akte van aanstelling daarvan hebbe bekomen.

2. Dien ten gevolge zal over een of meer synagogale ressorten eene kommissie van toezigt over de Kerkelijke Besnijdenissen worden benoemd, welke zal zijn zamengesteld uit eenen Parnassyn, als voorzitter, drie kerkelijke Besnijders en een' Geneesheer of Heelmeester, lid der provinciale geneeskundige kommissie zijnde, en door haar te dien einde gedelegeerd.

3. De kommissie van toezigt over de kerkelijke besnijdenissen zal de bevoegdheid hebben, om, na een afgelegd examen, diplomata of akten af te geven aan dengenen, die de functie van kerkelijken besnijder binnen het Koningrijk zal willen uitoefenen; wordende insgelijks aan die kommissie het vermogen toegekend, om reeds verleende akten in te trekken, wanneer het haar mogt blijken, dat de kerkelijke besnijder door een of andere omstandigheid de noodige bekwaamheden mist of verloren heeft, om die functie zonder gevaar te kunnen uitoefenen; zullende de voormelde kommissie van allen, die door haar worden toegelaten, of hunne bevoegdheid ingetrokken, aan de hoofd-kommissie tot de zaken der Israëliten, aan Parnassyns, en aan de kommissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt binnen het ressort, de noodige kennis doen dragen.

4. Alvorens tot het examen te worden toegelaten, zullen de kandidaten aan de kommissie moeten aanbieden hunne geboorte-akte, mitgaders een bewijs-schrift van een' erkenden en geadmitteerden kerkelijken besnijder, houdende, dat hij ten minste gedurende den tijd van een jaar en niet minder dan acht maal het doen van kerkelijke besnijdenissen heeft bijgewoond, en blijken van kunde en bekwaamheid in dat vak aan den dag gelegd.

5. Behoudens de nakoming van zoodanige verordeningen, meer bijzonder eenig punt van religie betreffende, als waaraan de kandidaten, volgens de voorschrift-

ten, welke daaromtrent bestaan, onderworpen blijven, zal het examen bestaan in eene ondervraging over het ontleed- en heelkundige der kunstbewerking, het verband ter genezing en al hetgeen tot een en ander betrekkelijk is.

De kommissie zal ook het regt hebben te vorderen, dat door den kandidaat eene besnijdenis ten haren overstaan worde verrigt.

6. De kommissie zal het noodig toezigt houden, dat binnen haar ressort geene kerkelijke besnijdenis worde uitgeoefend, ten zij door daartoe bevoegde personen; en zal, bij ontdekking daarvan, aan de hoofd-kommissie tot de zaken der Israëliten, en aan het kerkbestuur, alwaar zoodanige onbevoegde zich ophoudt, kennis geven, ten einde hetzelve in staat te stellen, om hunne gemeente te waarschuwen tegen het gevaar, waaraan zij door zoodanig misbruik zijn blootgesteld; zullende de kommissie aan alle onbevoegden kunnen verbieden, om die functie uit te oefenen, behoudens de straffen, welke deze, uit kracht der wet van 12den Maart 1818, mogten hebben beloopen.

7. Aan de bevoegde kerkelijke besnijders wordt in het bijzonder aanbevolen, om, als eene algemeene voorzorg, bij onvoorziene toevallen of omstandigheden, bij de door hen te verrigten kerkelijke besnijdenissen, een ambtgenoot of een wettig erkenden geneesheer of heelmeester daarbij te verzoeken; voorts met de noodige omzigtigheid de kunstbewerking te verrigten, voor de verbanden zorg te dragen, en in het algemeen met de meeste zorgvuldigheid tegen alle ongelukken te waken, en in twijfelachtige gevallen geene operatie van dien aard te ondernemen, ten zij met overleg en schriftelijke toestemming van eenen heelmeester.

8. Die gene der kerkelijke besnijders, die tot dato dezes binnen de Israëlitische gemeente voormelde functie hebben verrigt, zullen aan geen examen zijn onderworpen, en daarin kunnen blijven voortgaan, mits het kerkelijk kollegie der gemeente in gemoede overtuigd zij, dat zij daartoe de vereischte bekwaamheid bezitten en daarvan blijken hebben gegeven.

Dien ten gevolge zullen de kerkbesturen in den loop van dit jaar bevoegd zijn, om aan voormelde personen, hetzij op hun verzoek, hetzij uit eigene beweging, eene akte van erkenning te doen toekomen, waarvan elke reize door het kerkbestuur aan de hoofd-kommissie tot de zaken der Israëliten, aan de kommissie van toezigt over

de kerkelijke befnijdenisfen en aan de provinciale of plaatfelijke geneeskundige kommisfie zal worden kennis gegeven.

9. Parnasfyns of kerkbeftuurders, zullen, op hunne verantwoordelijkheid, moeten zorg dragen, dat, noch in de kerk, noch in eenig gebouw der gemeente, eene befnijdenis worde verrigt, ten zij door eenen daartoe bevoegden befnijder.

Ook zijn de geneeskundige kommisfiën en alle geconftituëerde autoriteiten gelast hiervoor te waken.

In geval van twijfel omtrent de bevoegdheid, zullen zij het vertoonen der akte van erkenning of admisfie moeten vorderen.

Z. M. in aanmerking hebbende genomen, dat, bij art. 6 van het evengenoemd reglement op de onbevoegde befnijders waren toepasfelijk verklaard de bij de wet van den 12den Maart bepaalde ftraffen, vond goed, bij een nader befluit van den 5den Julij, te bepalen: „ dat, ten einde de nakoming en handhaving van het befluit van den 20ften Junij, geene verhindering mogt ontmoeten, een afschrift van hetzelve zoude worden toegezonden aan den Minister van Justitie, met autorifatie om alle regterlijke magten hiervan kennis te doen erlangen, ten einde zich daarnaar te gedragen." — Eene dispositie van meergemelden Staatsraad Direkteur-Generaal, van den 21ften December, behelsde onderfcheidene nadere bepalingen, ftrekkende om van Zr. Ms. befluit, betrekkelijk de befnijdenis, doelmatige executie te geven (1).

Nader befluit deswege.

Bij een dispositie van den 12den September, ten gevolge van het berigt der hoofd-kommissie, naar aanleiding van het vastgeftelde bij dispositie van den 29ften Januarij 1819, en overeenkomftig de bepalingen bij dispositie van den 15den December 1817 vasgefteld (2), werden de kosten geregeld voor de kerkelijke inzegeningen en huwe-

Dispofitie wegens huwelijkskosten.

(1) Zie *Verordeningen voor het Israëlitische Kerkgenootfchap* 1fte Deel No 38.

(2) Jaarb. 1817, St. II bl. 251 — 254.

lijks-plegtigheden bij de Nederlandsche Israëliti-sche gemeente (1).

Wijziging in het Ring reglement. Insgelijks, werd, bij dispositie van den 15den November, bij wijze van alteratie en ampliatie, Art. 15 van het algemeen Ring-reglement ingetrokken en door het navolgende vervangen:

Niemand kan zich van de benoeming als *Manhig* of Ouderling verschoonen, ten zij hij den ouderdom van 70 jaren heeft bereikt, of door bewezene ziekelijkheid of ligchaams-gebreken volstrekt buiten staat is, dien post waar te nemen, voorts alle stedelijken ambtenaren, doctoren, chirurgijns en vroedmeesters.

Alle die niet verkeeren in deze termen van verontschuldiging en zich echter van de aanvaarding dier voormelde functiën verschoonen, of tusschen tijds verlangen te zijn ontslagen, zijn verpligt voor uitkoop aan de gemeente te betalen eene somme van *f* 50; edoch zijn dezelve na verloop van twee jaren wederom verkiesbaar en kunnen alsdan dezelve zich slechts verschoonen tegen betaling van *f* 25 telken keer, dat zij na verloop van twee jaren worden verkozen.

De hoofd-kommissie tot de zaken der Israëliten doet onderzoek na de hier bovengemelde redenen van verontschuldiging en besluit deswege.

Door faillissement vervalt dadelijk ieder *Manhig* en ouderling van zijnen post; uit hoofde van vertrek naar elders, gedurende de waarneming der functiën, ontslaat de hoofd-kommissie denzelven, zonder dat op hem de uitkoop van toepassing is.

Besluit des Israëlitischen kerkbestuurs wegens viering van 's Konings verjaardag. Even zoo als zulks op den 15den Julij bevorens bij de Synode der Hervormde Kerk geschied was, werd, bij deliberatie van den 1sten Augustus, door de hoofd-kommissie tot de zaken der Israëlititen derzelver verlangen te kennen gegeven: „dat op den 24sten Augustus, den verjaardag des Konings, jaarlijks eene korte, doelmatige Godsdienst-oefening, ten geschikten ure, zoude worden gehouden, ten einde het Opperwezen voor de verlenging van het leven Zijner Majesteit te danken, en voor Hoogstdeszelfs verder

(1) Dezelve wordt gevonden in de aangehaalde *Verordeningen* enz. D. I. No. 41.

befond te bidden;" tevens met uitnoodiging aan Parnasslijns en Manhigim om ten deze de noodige en doelmatige schikkingen te maken.

De gunstige staat en steeds toenemende bloei van onderscheidene liefdadige inrigtingen, alsmede de voordeelige wijze, waarop zich de algemeene weldadigheid in dit jaar deden kennen, doen derzelver vermelding wederom tot luister dezes jaarboeks verstrekken.

Het jaarlijksch verslag door den Minister van Binnenlandsche Zaken, wegens den staat der armen en het armen-bestuur, bij de Staten-Generaal, op den 7den Junij, ingeleverd, behelsde zeer belangrijke statistische opgaven, wegens de gestichten van liefdadigheid, vervat in zeven tabellen, wier hoofdinhoud wij alhier zullen mededeelen. De tabel No. 1, bevattende den staat der Godshuizen, leverde voor de onderscheidene provinciën gezamenlijk den volgenden uitslag op: getal der gestichten 710; inkomsten, aan dotatiën *f* 2,199,822, kollekten *f* 217,458, subsidiën van de gemeenten *f* 1,531,767, subsidiën van den staat *f* 3,785, te zamen *f* 3,952,832; bevolking der gestichten 38,042. — Tabel No. 2, gestichten voor vondelingen en verlatene kinderen, in de provinciën Zuid-Braband, Antwerpen, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Henegouwen, Namen, Luik, Limburg, Luxemburg, Holland: getal derzelve 19; getal der kinderen 13,556; bedrag der inkomsten, aan vaste goederen, renten en uitkeeringen *f* 48,455:33, aan subsidiën door de gemeenten verleend *f* 738,732:33. — Tabel No. 3, of staat der administratiën voor de huiszittende armen, in alle de onderscheidene provinciën: getal der administratiën 4,234; inkomsten, aan dotatiën *f* 2,451,878; aan kollekten *f* 1,125,148, subsidiën van de gemeenten *f* 1,338,613, van den Staat *f* 4,554, te zamen *f* 4,920,193; getal der bedeelde armen 573,179. — Tabel No. 4, wegens den staat der armen-scholen in alle

Verslag wegens den staat der armen.

provinciën, uitgezonderd Zuid-Braband, Limburg en Luik: getal der scholen 197; inkomsten, aan dotatiën f 66,531, aan kollekten f 27,144, aan subsidiën van de arm-besturen f 14,421, van de gemeenten f 115,779, van den Staat f 2,850, te zamen f 227,725; getal der leerlingen 28,650. — Tabel No. 5 der banken van leeningen: getal der banken 90; bedrag der kapitalen die tot het beleenen gebruikt worden f 3,955,013 (1), voordeelen, welke de banken 's jaars opleverden, na aftrek van alle onkosten f 201,365, welke voordeelen door de steden, gemeenten, godshuizen, armen, pachten, of partikulieren werden genoten, aan welke de kapitalen, tot het beleenen gebruikt, toebehoorden. — Tabel No. 6 der werkplaatsen van liefdadigheid in de provinciën Zuid-Braband, Gelderland, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Henegouwen, Holland, Zeeland, Antwerpen, Vriesland, Groningen: getal der werkplaatsen 37; inkomsten aan dotatiën en opbrengst van het werk f 237,334, kollekten f 25,269, subsidiën van de arm besturen f 12,714, van de gemeenten f 226,179, te zamen f 501,496; getal der armen bezig gehouden 6,435. — Tabel No. 7 der bedelaars werkhuizen in Antwerpen, Zuid Braband, Henegouwen, Namen, West-Vlaanderen en Noord-Holland: getal der gestichten 8; bedrag der inkomsten, aan dotatiën en opbrengt van het werk f 58,329, aan sommen geheven op de schatkist f 100,000, op de inkomsten der gemeenten f 273,099, te zamen f 431,428; bevolking 2,959 (2).

Z. Exc. deed de overgave der bovengemelde

(1) Wegens Holland ontbrak hierbij, uit gebrek eener naauwkeurige opgave, het bedrag van 7 en, wegens Zeeland, dat van 2 banken van leening.

(2) De tabellen zelve, bevattende de opgaven voor alle de onderscheidene provinciën afzonderlijk, alsmede den staat der uitgaven, worden gevonden in de Staatscour. No. 154; voorts in het Magazijn voor het Armen-wezen, D. V. St. 2.

tabellen van de navolgende aanmerkingen, omtrent de algemeene slot-sommen, welke zij opleverden, en eenige bijzondere berigten met derzelver onderwerp in verband staande, verzeld gaan:

Godshuizen.

Het getal der godshuizen, onbegrepen de gestichten voor de vondelingen, is 710, volgens opgave aan het gouvernement ingezonden, en welke gediend hebben tot bouwstoffen voor de tabel No. 1. Men houdt zich bij voortduring bezig met nog nadere opgaven in te winnen.

De subsidiën, die de Staat verleent, zijn toegestaan aan gestichten, gelegen in de gemeenten, die, voor het oogenblik, buiten de mogelijkheid waren, hun ter hulp te komen. Die subsidiën zullen ophouden, zoodra de financiële staat der gemeenten genoegzaam verbeterd zal wezen.

Onder de lasten en kosten van administratie zijn begrepen de subsidiën, die eenige godshuizen aan andere mindere instellingen verleenen, als de scholen en werkplaatsen van liefdadigheid.

De bevolking der godshuizen is zamengesteld uit zieken, oude lieden, weezen van beide kunnen, en uit personen met krankzinnigheid behebt.

Er zijn godshuizen in alle de provinciën, bijna in alle de steden; weinige op het platte land, maar aldaar doet de behoefte aan dezelve zich veel minder gevoelen.

Men houdt zich overal onledig met nuttige verbeteringen, onder welke de vermeerdering van het getal van vertrekken, ten einde de kunne en de onderscheidene soorten van zieken af te zonderen, als belangrijk kan worden beschouwd. In eenige gestichten is het getal der bedden verdubbeld, om elken zieken eene afzonderlijke bergplaats te kunnen geven.

Verscheidene Godshuizen zijn ook in ruimere, beter ingerigte en beter gelegene gebouwen overgebragt.

Kleine godshuizen, eene en dezelfde bestemming hebbende, die hier en daar verspreid waren, en over welke men moeijelijk het noodig toezigt uitoefende, zijn vereenigd geworden.

Er zijn berigten ingewonnen, omtrent den staat der godshuizen, bijzonder voor de krankzinnigen bestemd. Eenige beantwoorden aan derzelver bestemming; zij zullen in stand worden gehouden. Die, welke verbeteringen vereischen, en vatbaar daarvoor bevonden zullen wor-

N 5

den, zullen insgelijks blijven bestaan. De overigen zullen opgeheven, en allengs eenige nieuwe gestichten opgerigt worden, in de gemeenten, die, door gebouwen en andere gunstige omstandigheden, zich daartoe aan de zorg van het Gouvernement zullen voordoen.

Eenige godshuizen, die eene bestemming hadden verkregen, strijdig met den wil van derzelver stichteren, zijn aan het oorspronkelijk oogmerk hunner instelling terug gegeven. Onder het getal dezer gestichten bevindt zich dat, ten jare 1776, door de Keizerin *Maria-Theresia*, te Meessen (West-Vlaanderen), opgerigt, om tot eene schuilplaats voor de kinderen, en tot eene toeverlaat voor de weduwen van krijgslieden te dienen.

De voormalige superiorinnen van de bagijnhoven in de Zuidelijke provinciën hadden verzocht, dat hare congregatiën zouden worden hersteld in het bezit van de goederen en inkomsten dezer instellingen. Het Gouvernement heeft dit verzoek, volgens de bestaande wetten, niet kunnen inwilligen, maar aan de Provinciale Staten de zorg opgedragen, te waken, dat de administratiën der godshuizen in het onderhoud der oude bagijnen voorzien, alvorens de inkomsten der bagijnhoven te doen dienen tot andere meer algemeene uitgaven van liefdadigheid.

De zusters hospitalinnen blijven voortgaan, derzelver godvruchtige pligten wel te vervullen. Verscheidene dier congregatiën hebben van het Gouvernement nieuwe statuten en aanmoedigingen bekomen.

De Koning ontwaart, met tevredenheid, den volhardenden en belangloozen ijver van de administrateuren der godshuizen.

Vondelingen en verlatene kinderen.

De tabel No. 2 biedt den staat aan der gestichten, tot het opnemen der vondelingen en verlatene kinderen bestemd. Het getal dier gestichten is hetzelfde gebleven, en dat der kinderen is weinig vermeerderd.

De reclames van de administratiën der Godshuizen, en de klagten der gemeenten hebben opgehouden. Het beheer der gestichten is, op verscheidene plaatsen, verbeterd, en de zwarigheden, die men, in het uitbesteden der kinderen, ondervond, zijn verminderd. Deze uitkomsten zijn toe te schrijven aan de maatregelen, die, in het vorige jaar, met gemeen overleg van U Ed. Mog. zijn daargesteld.

Andere verbeteringen en bezuinigingen schijnen even-

wel nog wenschelijk te wezen; dan men zal die moeten wachten van de beginselen, welke door de wetgeving zullen worden aangenomen, en van de reglementen, welke die beginselen ontwikkelen, en derzelver toepassing bepalen zullen.

In de onzekerheid, waarin het Gouvernement zich bevond, ten opzigte der in te voeren wijze van onderhoud voor de vondelingen en verlatene kinderen, heeft hetzelve, omtrent dit gedeelte der publieke administratie, geene andere, dan halve en onvoldoende maatregelen kunnen nemen.

In de Zuidelijke provinciën wordt de administratie der vondelingen en verlatene kinderen nog door de Fransche wetgeving geregeld. In de overige provinciën is dezelve aan reglementen of aan plaatselijke gebruiken onderworpen gebleven. Die reglementen en die gebruiken verzekeren het lot der kinderen niet genoegzaam, en de vigerende wettelijke bepalingen schijnen niet van zoodanigen aard, om algemeen te kunnen worden gemaakt.

Het gouvernement heeft, zoo als ik gelegenheid heb gehad, U Edel Mog. te zeggen, gevoeld, dat de keus van algemeen aan te nemen beginselen, ter invoering van eene eenvormige wetgeving ter materie, moeijelijk viel te doen, en dat het overeenbrengen der onderscheidene belangen, te weten, het belang der kinderen, hetwelk dat der menschheid is, het belang der gemeenten, en dat van den Staat, een vraagstuk oplevert, waarvan de oplossing niet gemakkelijk is:

Het Gouvernement heeft zich langen tijd met dit onderwerp bezig gehouden. De uitkomst van zijne overwegingen zal, met vertrouwen, aan U Edel Mog. worden medegedeeld.

Huiszittende armen.

In de tabel No. 3, die de administratiën betreft, belast met het verleenen van onderstand aan de huiszittende armen, is het getal dier administratiën opgegeven 4824 te wezen.

Hetgeen ik gezegd heb van de subsidiën, die de staat aan eenige godshuizen verleend, moet ook gezegd worden van de subsidiën van denzelfden aard, die eenige administratiën bekomen hebben, welk belast zijn met het verleenen van onderstand aan de huiszittende armen.

Er zijn dusdanige administratiën in alle de gemeenten, eenige dorpen uitgezonderd. In deze laatste, weinig be-

volkte, gemeenten, en waar geene dotatiën aanwezig zijn, wenden de armen zich onmiddellijk tot de ingezetenen; en ik kan U Ed Mog. de verzekering geven, dat men zich overal beijvert, om in derzelver nood te voorzien, met eene mildadigheid, die lof verdient.

De tot onderstand gebezigde sommen schijnen gering, wanneer men die vergelijkt met het getal der ondersteunden; dan er is op te merken, dat deze laatsten niet alleen in dezelfde evenredigheid daarin deelen, dat een groot aantal onder dezelven niet, dan bij tusschenpozing, worden ondersteund.

Volgens de tabel No. 3, zoude het getal der bedeelden in verhouding tot de bevolking gebleven zijn als 1 tot 9, voor het geheele Rijk. Die verhouding verschilt aanmerkelijk. In de eene provincie maakt het getal der bedeelden het 45ste van de bevolking uit, in de andere staat hetzelve gelijk met het 5de gedeelte.

Ik mag U Ed. Mog. niet onkundig laten, dat, sedert het opmaken van de staten, waarvan ik verlangd heb, dezelve eene naauwkeurige opgave mede te deelen, een groot getal van personen opgehouden heeft, onderstand te behoeven. Volgens kortelings ingekomen berigten, bestaat er zoodanig arrondissement, waar het getal der huiszittende armen met 700 verminderd is geworden.

In de gemeenten, waar, uit krachte van 's *Konings* besluit van den 27sten Februarij 1818, aan de administratiën der huiszittende armen, sub-kommissiën zijn toegevoegd, zijn deze laatste van een zeer groot nut geweest. Zij hebben krachtdadiglijk bijgedragen tot de betere kennis van den staat der armen, en het Gouvernement hoopt, dat die instelling in alle de gemeenten dezelfde uitkomst zal opleveren.

De administratiën der huiszittende armen blijven lof verdienen. Zij gaan met overleg in de uitdeelingen van den onderstand te werk, en erkennen, van dag tot dag, meer, dat dezelve geene pensioenen tot onderhoud worden mogen; dat die niet gedaan moeten worden dan dáár, waar werkelijke behoefte is; dat het inzonderheid van belang is, te vermijden, dat dezelve niet de prijs van den overlast en eene aanmoediging voor de luiheid worden.

De administratiën rigten, over het algemeen, derzelver pogingen naar een zeer heilzaam doel, dat, om werk te verschaffen aan de tot den arbeid bekwame behoeftigen, die daaraan gebrek hebben; om de zucht tot den arbeid in te boezemen aan de genen, die, door neiging of gewoonte, aan den lediggang zijn overgegeven.

Ik heb ter kennis van U Ed. Mog. gebragt, dat men, in een klein getal van gemeenten, zwarigheden ontmoet had, om de administratiën der huiszittende armen voltallig te houden. Ik heb de voldoening, dezelve thans te berigten, dat die zwarigheden zich zeldzamer voordoen, en dat het Gouvernement hopen kan, niet in de grievende noodzakelijkheid te zullen komen van tot dwangmiddelen toevlugt te nemen, om, in eenige plaatsen, eene pligt van menschelijkheid te doen nakomen, die overal elders met zoo veel ijver wordt vervuld.

Aan het besluit van den Koning, ingevolge hetwelk de administratiën der huiszittende armen voor de behoeftige Israëliten subsidiën moeten erlangen, even als de andere administratiën van denzelfden aard, wordt allengs executie gegeven. Binnen eenige gemeenten heeft deze vaderlijke bepaling, welke, door regtvaardige klagten van de zijde der Israëliten, noodzakelijk was gemaakt, eenige hinderpalen ontmoet; maar deze zullen eerlang uit den weg worden geruimd door de Provinciale staten, welke zich rekenschap zullen doen geven van de omstandigheden, die dezelve hebben doen ontstaan.

De onderstand, dien het Gouvernement verleent aan de slagtoffers van brand en andere onvoorziene rampen, door middel van een gedeelte van het fonds voor *kwade posten* van de direkte belastingen, jaarlijks uitgedeeld wordende aan de genen, die, zonder dezen onderstand, het getal der armen zouden kunnen vermeerderen, is van eenen heilzamen invloed

Buiten en behalve dezen onderstand, verleent het Gouvernement er nog eenen uit de schatkist aan de personen, die, door andere, even eens boven de menschelijke voorziening verhevene ongelukken, kortstondig tot behoefte worden gebragt; wanneer die personen regt verkregen hebben op de erkentenis der natie of op de weldadigheid van het hoofd des Staats. Deze onderstand, die bij wijze van gratificatie wordt verleend, heeft, in het laatste jaar, ƒ 8000 bedragen.

Talrijke milde giften, door den Koning, uit deszelfs bijzondere fondsen, gedaan voor objekten, welke uit hunnen aard tot de bemoeijenissen van mijn departement betrekking hadden, hebben nieuwe bewijzen van Hoogstdeszelfs weldadigheid opgeleverd. Deze heeft zich voornamelijk doen zien, gedurende de rampen, welke, in den afgeloopen winter, eene groote uitgestrektheid lands hebben getroffen, en die zich aan een groot aantal van huisgezinnen hebben doen gevoelen.

Dit schoon voorbeeld is door de natie opgevolgd. Eene somme van *f* 500,000 is ingezameld geworden, om tot ondersteuning te verstrekken van de slagtoffers der overstroomingen; er is eene kommissie benoemd, ten einde het gebruik der ingezamelde gelden te regelen. In de eerste behoeften der noodlijdenden is voorzien; de min gegoede bewoner is in staat gesteld geworden, zijne nijverheid te hervatten; en, dank zij der weldadigheid van den Koning en den liefdadigen geest zijner onderdanen, eene geduchte ramp vond twee vruchtbare bronnen van vertroosting en leeniging.

Armen Scholen.

De scholen, uitsluitend voor de armen bestemd, die het tabel No. 4 uitmaken, zijn 197 in getal, onbegrepen die, welke, sedert kort, georganiseerd zijn te Brussel, in het bedelaars werkhuis te Tercameren (Zuid-Braband), en te Doornik (Henegouwen).

Deze nuttige instellingen worden merkbaar verbeterd, en derzelver getal zal van tijd toenemen, door de zorg der plaatselijke besturen, die overtuigd zijn, dat dezelve tot vermindering van het getal der armen kunnen bijdragen.

In verscheidene gemeenten, waar het aan geschikte lokalen ontbrak, om armenscholen op te rigten, zijn die door de administratiën van liefdadigheid aangekocht. Andere zijn door de gemeenten geldeloos afgestaan.

In de provinciën Zuid-Braband, Limburg en Luik, alwaar weinig instellingen van dezen aard bestaan, gaan de plaatselijke autoriteiten, met zorg en volharding, tot de oprigting van dezelve over.

Het Gouvernement moedigt de prijswaardige pogingen aan der administratiën van liefdadigheid, door deze behulpzaam te wezen in de voorziening der kosten van eerste inrigting, en somtijds in de jaarlijksche uitgaven der scholen, maar de subsidiën, die tot deze laatste uitgaven moeten dienen, en die de jaarlijksche lasten van den Staat vermeerderen, zullen ophouden, zoodra die te ontberen zullen zijn.

Banken van leening.

De tabel No. 5 behelst den staat der banken van leening. Het groot-hertogdom Luxemburg is nog verstoken van een gesticht van dien aard. Er zal een zoodanig

worden opgerigt, zoodra men de noodige fondsen tot deszelfs dotatie bijeen gebragt zal hebben.

In de gemelde tabel zijn niet begrepen de banken van leening, waarvan de oprigting, in 1818 en 1819, is toegestaan, de berigten, deswege ingekomen, onvoldoende bevonden zijnde.

In mijn vorig rapport, heb ik de plaatsen opgegeven, waar de banken van leening, in 1818 bepaald, opgerigt moeten worden. Die welke, in 1819, zijn toegestaan, waren verzocht voor Delfshaven, Alphen (Zuid-Holland), en voor het Heerenveen (Vriesland).

Werkplaatsen van liefdadigheid.

Onderscheidene omstandigheden, waarover ik het noodeloos acht, U Ed. Mog. te onderhouden, hebben belet, dat in de provincie Luik, Limburg, Luxemburg, Utrecht, Zuid-Braband, Overijssel, Namen en Drenthe, werkplaatsen van liefdadigheid worden opgerigt, of verhinderd, dat die, welke aldaar opgerigt waren, in stand bleven.

Daar, waar de noodzakelijkheid zich er toe mogt doen gevoelen, zullen nieuwe werkplaatsen van liefdadigheid worden worden opgerigt, door de administratiën, met den onderstand aan de huiszittende armen belast, met gemeenschappelijk overleg van de plaatselijke besturen. Dit middel om aan de behoeftigen, die korstondig gebrek aan werk hebben, eenen arbeid te verschaffen, tot welke zij geschikt zijn, zal niet verzuimd worden; en men zal er op bedacht zijn, dat het nergens een onafgebroken of te te drukkende last worde.

De werkplaatsen van liefdadigheid schijnen niet alle even zeer te beantwoorden aan het doel, dat men zich, bij derzelver oprigting, had voorgesteld. Daar zijn er, waarvan het beheer voor verbetering vatbaar is. Het Gouvernement wacht deze, met vertrouwen, van het oordeel en den ijver der plaatselijke besturen.

De werkplaats te Gent blijft van veel nuts zijn, en derzelver beheer schijnt weinig te wenschen over te laten.

Een gesticht, dat, bij gebreke van genoegzame zekere berigten, niet begrepen is geworden in de tabel No. 6, is, in 1818, aan de stad Amersfoort (prov. Utrecht) toegestaan. In 1819 is er geene werkplaats van liefdadigheid gedecreteerd.

Bedelaars werkhuizen.

De tabel No. 7 is betrekkelijk tot de bedelaars-werkhuizen. Dat van de provincie Limburg, in 1819 eerst opengesteld, en omtrent hetwelk men nadere berigten inwacht, is in die tabel niet begrepen geworden.

Die, welke voor Huissen (Gelderland), en voor Veere (Zeeland), zijn gedecreteerd, zijn nog niet opengesteld. Alles doet evenwel gelooven, dat zulks, in den loop van het jaar, zal kunnen plaats hebben.

In de provincie West-Vlaanderen, zijn drie bedelaars-werkhuizen, waarvan de bevolking niet zeer aanzienlijk is. Er is aan het Gouvernement voorgesteld, om twee van dezelve op te heffen, en al de bedelaars der provincie naar dat van Brugge over te brengen, hetwelk alleen in stand zoude blijven. Die verandering schijnt voordeelen aan te bieden; dezelve maakt nog het punt eener beraadslaging uit.

Ik heb, in een vorig rapport, doen opmerken, dat er nieuwe veranderingen noodig schenen voor de administratie der bedelaars-werkhuizen, en inzonderheid voor de wijze, om in de uitgaven van die huizen te voorzien.

Indedaad, er werd in die uitgaven voorzien, door eene som van *f* 100,000, op de schatkist toegekend, en door eene heffing op de inkomsten der gemeenten. Deze heffing had de bevolking, ongelet op het getal der bedelaren, ten grondslag. Zekere gemeenten hadden, in de bedelaars-werkhuizen, een groot aantal van personen; andere weinig; eenige in het geheel geene. De wijze, waarop in de uitgaven der gestichten werd voorzien, moest dienvolgens klagten doen rijzen.

De Koning heeft beslist, dat de bedelaars, in de bedelaars-werkhuizen, zouden worden onderhouden door de gemeenten, waar zij derzelver domicilie van onderstand hebben; dat jaarlijks de prijs der daggelden zoude worden bepaald door het departement van Binnenlandsche Zaken, voor elk gesticht, en dat de som, op de staatsbegrooting toegekend, voortaan alleen gebezigd zoude worden tot subsidiën, aan de gemeenten te verleenen, voor welke de last, om hare bedelaars te onderhouden, toevalliglijk te bezwarend zoude zijn.

Deze meer regtvaardige maatregel is daarenboven geschikt voorgekomen tot handhaving en vermeerdering van bezuiniging, die in de bedelaars-werkhuizen heerschen moet, door het belang, dat de gemeenten er bij zullen hebben, dat die geest daar bijbehouden en verbreid worde.

U

U Ed. Mogenden zullen ontwaren, dat de prijs der daggelden van onderhoud en voeding in die gestichten verschilt in de verhouding van 21 tot 3? cents. Het is niet te ontveinzen, dat die uitgaaf in eenige te hoog is, en dat in het algemeen, de kosten van administratie in verscheidene voor verminderingen vatbaar schijnen. Verbeteringen te dien opzigte, alsmede in het inwendig beheer, schijnen wenschelijk.

Eene herziening van de reglementen, die voor de bedelaars-werkhuizen, onder het vorig bestuur, zijn vastgesteld, en van welke eenige verordeningen niet meer overeenstemmen met onze instellingen, of in onbruik geraakt zijn, zal noodzakelijk wezen.

Vermeerdering der Inkomsten.

De jaarlijksche inkomsten van allerlei aard der gestichten van liefdadigheid beloopen meer dan *f* 10,000,000. Deze inkomsten zijn voorzeker aanzienlijk; evenwel zouden die ontoereikend worden, bij aldien dezelve niet vermeerderden. De bevolking van het Rijk groeit ieder jaar met ongeveer 50,000 zielen aan, en de behoeftige klasse heeft een aanzienlijk deel in dien aanwas.

Donatiën en legaten, welker bron, de weldadigheid der inwoneren, onuitputbaar schijnt, vermeerderen jaar op jaar, en aanmerkelijk, het erfdeel van de armen.

Ontdekkingen van verduisterde domeinen, alienatiën en aflossingen, die door meer voordeelige beleggingen der kapitalen worden gevolgd, komen bij die eerste oorzaak der vermeerdering van die inkomsten.

De inkomsten, spruitende uit de donatiën en legaten, waarvan de aanvaarding door den Koning, in 1819, is geautoriseerd, zijn ongeveer *f* 70,000; en die uit de geusurpeerde of verduisterde domein goederen, voor welke in bezitstellingen, gedurende hetzelfde jaar, zijn toegestaan, *f* 40,000.

Bijzondere instellingen.

Er blijft mij over te spreken van de bijzondere instellingen. Alle houden zich in stand, breiden derzelver takken uit en vermenigvuldigen alzoo hare weldaden. Derzelver poging is toe te te schrijven aan de menschlievendheid van derzelver achtingwaardige stichteren, en den steun, dien zij gestadiglijk vinden in den Koning, en in Zijn Doorluchtig Geslacht.

De eerste uitkomsten van het vaderlandlievend genootschap, hetwelk door den Prins FREDERIK *der Nederlanden* worden beschermd en bestuurd, aan zijne verwachtingende beantwoordende, deden eenen, elken dag toenemenden, bloei voorspellen.

De *Maatschappij van Weldadigheid* rekent thans meer dan 20,000 leden, en reeds is eene groote uitgestrektheid gronds bebouwd. Meer dan 200 nieuwe huizingen zijn gerezen op velden, die onvruchtbaar en woest waren. Het meerder getal dier huizingen is bewoond door armen, die, in de kolonie, werk en middelen van bestaan vinden.

De Maatschappij heeft twee geldleeningen gedaan, de eene van *f* 80,000, en de andere van *f* 100,000. Zij heeft het genoegen gehad, die binnen zeer korten tijd voltallig te zien, en zulks zal ongetwijfeld hetzelfde zijn, met eene derde, welke dezelve voornemens is te doen.

Het getal der Kolonisten, welke zich, op het einde der maand Junij, in de stichting zullen bevinden, brengt men op meer dan 1400.

De overeenkomsten, welke de Maatschappij met de administratiën van liefdadigheid aangaat, zijn dezen voordeelig; de nakoming van dezelven is aan de Maatschappij door de gemeente - besturen gewaarborgd; zij worden aan de goedkeuring der Provinciale Staten, en aan die van den Koning onderworpen.

De Maatschappij, die ten zinspreuk heeft *Tot Nut van het Algemeen*, vangt aan haren heilzamen invloed over de zuidelijke provinciën uit te breiden.

Twee afdeelingen dier Maatschappij zijn in de provinciën Antwerpen en West - Vlaanderen opgerigt; dit voorbeeld zal niet zonder navolgers blijven.

Er zijn nieuwe spaarbanken opgerigt. Thans worden er 48 geteld in de provinciën Holland, Gelderland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Overijssel en Groningen. Het is U Ed. Mog. bekend, dat het Gouvernement voornemens is, die wijze en voorzienende instellingen voort te planten. De krachtdadige medewerking der Maaatschappij *Tot Nut van het Algemeen* geeft het Gouvernement de hoop, allengs zijne bedoelingen te dien opzigte, in alle de provinciën, zich te zien verwezenlijken.

Het genootschap der *Charité Maternelle* te Verviers heeft vleijende aanmoedigingen ontvangen. Mevrouw de *Prinses van Oranje* heeft den titel van Beschermster van dat genootschap aanvaard, en bij dit blijk van hare tevredenheid eene aanzienlijke jaarlijksche gift gevoegd.

Het genootſchap, tien jaren geleden, te Rotterdam, onder de benaming van *Vrouwen voor Vrouwen* opgerigt, heeft meer dan 1300 kraamvrouwen verzorgd. De Koningin en Vorstinnen uit het Koninklijk Huis vereeren dat genootſchap met eene bijzondere beſcherming.

Het ſtrekt het Gouvernement tot genoegen, alle de partikuliere inſtellingen aan de algemeene erkentenis kenbaar te maken. Dezelve zijn zeer nutte medehelpſters voor de overige geſtichten van liefdadigheid.

Van dien aard zijn ook de *vrije Godshuizen* der *Urſulinen*, en van *Ste. Geertruida*, te Bruſsel; en het *vrije godshuis* voor de blinde vrouwen, te Leuven. Zij doen eer aan hen, die, door hunne milde giften, dezelve in ſtand houden. Zonder eenige dotatie, onderhoudt men, in de *vrije godshuizen* te Bruſsel, meer dan 400 oude lieden van beide kunne.

Het Inſtituut voor blinden te Amſterdam, en dat voor doofſtommen te Groningen, blijven voortgaan eene bijzondere vermelding te verdienen.

Eene bijzondere inſtelling, over welk ik U Ed. Mog. nog moet onderhouden, is die, aan welke de Staat het geſticht, te Leijden opgerigt, voor de verminkte militairen, te danken heeft. Geboren te midden der gebeurtenisſen, welke de natie hare onafhankelijkheid terug hebben doen erlangen, heeft dezelve zich ſedert eervol ſtaande gehouden.

Deze vaderlandlievende inſtelling onderhoudt 100 perſonen in het huis te Leijden, en deelt daarenboven talrijke onderſteuningen uit aan verminkte militairen. De weduwen en de kinderen van een groot getal hunner voor het vaderland geſneuvelde wapenbroederen deelen in de weldaden der inſtelling. Hare inkomſten beſtaan uit vrijwillige giften, jaarlijks ingezameld.

U Ed. Mog. zullen, uit alle deze mededeelingen, ontwaren, dat het getal der armen minder aanzienlijk is, dan men hetzelve aanvankelijk had opgegeven; dat het getal der geſtichten, die ten doel hebben, dezelve te onderſteunen, vermeerderen; dat, over het algemeen, die geſtichten bloeijende zijn; dat de bedoelingen der plaatſelijke beſturen eene meer algemeene, meer nuttige rigting nemen; en dat de afzonderlijke weldadigheid dezelve behulpzaam is.

Het Gouvernement ſtelt die gevoelens op prijs, deelt er in, en voedt dezelve. Alles noopt, te gelooven, dat de ſtaat der armen, van jaar tot jaar, zal verbeteren, zonder dat de natie andere opofferingen te doen hebbe,

den die geheel vrijwillige, welke zij zoo edelmoediglijk doet, en die hare denkwijze en haren inborst tevens tot eer verstrekken (1).

Besluit van 26 Junij wegens onderstand der Israëlitische gemeenten.

Daar er in sommige steden door de besturen huiverigheid werd aan den dag gelegd, om aan de Israëlitische gemeenten te doen genieten de werking van 's Konings besluit van den 27sten Mei 1818, nopens de wijze, waarop aan de Israëlitische gemeenten, tot te gemoetkoming in den staat hunner behoeften, op de stedelijke begrootingen eene som, evenredig aan het getal harer zielen, met de overige gezindheden vergeleken, zoude worden toegekend (2), vervoegde de hoofd-kommissie tot de zaken der voormelde gemeente zich deswege met beklag tot Z. M. Op de door haar aangebodene adressen, alsmede op die van het kerkbestuur der ring-synagoge te Utrecht, respektievelijk voorziening ten deze verzoekende, nam Z. M., op den 26sten Junij, een besluit, strekkende om den Minister van Binnenlandsche Zaken te magtigen, om de gedeputeerde staten van Utrecht, Vriesland en Noord-Holland aan te schrijven, om als nog, zoodra mogelijk, de uitvoering van voornoemd besluit van den 27sten Mei, in derzelver onderscheidene provinciën te verzekeren.

Maatregelen tot voorziening in de klagten wegens ongeregelden onderstand.

Z. M. verleende, op den 30sten November, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken autorisatie tot het inwinnen van aanwijzingen nopens de beginselen en de regelen, welke in de onderscheidene provinciën aangenomen waren, ten opzigte van het verleenen van subsidiën aan godshuizen, gasthuizen en andere gestichten van liefdadigheid, alsmede aan de diakonie- en armen-besturen, hetzij, om in hunne gewone uitgaven, hetzij in de betaling hunner oude schulden te voorzien; voorts omtrent de wijze, waarop voorzien werd in de behoeften dier gestichten en

(1) Staatscour. No. 153.
(2) Jaarb. 1818, St. II. bl. 229.

besturen, daar, waar en derzelver inkomsten en de verleende subsidiën ontoereikende waren, ten einde gemelde Minister aan Hoogstdenzelven een rapport ter dezer zake zoude kunnen uitbrengen, strekkende om Z. M. in staat te stellen, van, door eene algemeene bepaling, de klagten voor te komen, die omtrent de, ten deze bedoelde, wijze van voorzien, van tijd tot tijd bij het Gouvernement werden ingediend (1).

De Maatschappij van weldadigheid, op het krachtdadigst door den Koning beschermd en begunstigd, won dagelijks, niet alleen binnen het Rijk maar ook in de Oost- en West-Indische bezittingen, in aanzien en uitgebreidheid. Ook ontving de permanente kommissie, van tijd tot tijd, van wege buitenlandsche aanzienlijke, zelfs hooge, vorstelijke, personen, aanzoek tot het geven van inlichtingen, wegens den aard en de inrigting der Maatschappij, zoo alsmede wegens den aanleg en den staat der kolonisatie, door dezelve in het groot ondernomen. Gereedelijk aan elk zoodanig verzoek voldoende, als meest geschikt was, om het aanzien der Maatschappij in geheel Europa te vestigen, en ook andere volken ter navolging van haar weldadig plan op te wekken en gelegenheid te geven, bezorgde zij tot dit einde de uitgave eener afzonderlijke verzameling van alle hare wetten en verordeningen (2), van welke zij naderhand insgelijks eene Fransche vertaling, ten algemeenen gebruike der buitenlanders, deed vervaardigen. Maatschappij van weldadigheid.

Ten einde het plan van kolonisatie, ten meeste voordeel der bijzondere steden, plaatsen en armen-inrigtingen binnen het Rijk met te meerder spoed voort te zetten, werd in de maand Januarij eene geldleening geopend, door het huis van de heeren *Vlaer* en *Kol* te Utrecht, groot *f* 200,000. Dezelve had Geldleening ten behoeve derzelve.

(1) Amsterd. Cour. 1821. No. 17.

(2) Dezelve werd in dit jaar algemeen verkrijgbaar gesteld, te Amsterdam bij *J. van der Heij*, benevens een algemeen overzigt der Maatschappij, mede te vinden in de *Star*, N°. I. bl. 1—22.

plaats onder garantie der plaatselijke besturen, voor interest en aflossing in een tijdverloop van 16 jaren, en onder goedkeuring, zoo van de Provinciale Gedeputeerde Staten, als van Z. M. den Koning zelven, op contract van besteding der wees- of armen-kinderen en verarmde huisgezinnen, en onder verband van de koloniale eigendommen der Maatschappij (1). — Na eenige weinige maanden was deze negotiatie reeds volschreven, en werd dezelve als gesloten aangemerkt.

Transporten van wees- en armen kinderen. Nadat door de permanente kommissie, in de maand Maart, onderscheidene bepalingen waren vastgesteld, en ter kennisse der sub-kommissie gebragt, tot eene geregelde opzending der huisgezinnen naar de kolonie strekkende, zag men, op den 3den Junij, te Amsterdam twee schuiten van Gouda, met ruim 60 Dordsche wees- en armen-kinderen, voor de kolonie bestemd, aankomen. Na eenigen tijd te hebben vertoefd, voeren dezelve naar een schip, geankerd in den binnen Amstel, bij welks nadering de kinderen, zoo door het uitsteken van kleine vlaggen als door het geroep van *leve de Koning! leve onze Prins en onze nieuwe Vaders!* hun vertrouwen te kennen gaven, dat voor hunnen verderen leeftijd zoude gezorgd worden. Aan boord overgenomen en van levensmiddelen voorzien, was het schip weldra zeilree en stevende naar Steenwijk, in welke plaats het des anderen daags aanlandde. — Den 6den kwam een nieuw transport van een honderdtal te Amsterdam aan, met twee schuiten uit Gouda, afgezonden door Burgemeesteren der stad Dordrecht; zijnde onderscheidene transporten, zoo van Rotterdam als andere plaatsen, met eene andere gelegenheid vertrokken, welke, in dezelfde maand, door nog wel een duizendtal zielen werden gevolgd. — De eenvoudige en weinig omslagtige orde bij het overnemen der transporten, voldeed elken aanschouwer, daar het scheen dat deze in-

(1.) Het berigt wordt gevonden in de *Star*, No. II. bl. 178—181.

rigting aan de behoeftigen en ouderloozen een veilig en eerlijk middel van bestaan zoude verschaften.

Op den 1sten en 2den Augustus vergaderde de kommissie van weldadigheid en de kommissie van toevoorzigt, voor de derde maal, te 's Gravenhage. De permanente kommissie bragt, bij deze gelegendeid, op den 1sten Augustus, een zeer gunstig verslag uit, aangaande den toestand der maatschappij. Volgens hetzelve was het getal der leden met 1300 vermeerderd, en beliepen de inkomsten, welke in 1818 *f* 71,512 bedroegen, in 1819 *f* 93,511 (1). — Na den afloop der beide vergaderingen, waarop onderscheidene gewigtige besluiten werden genomen, onthaalde de permanente kommissie de leden van de kommissie van toevoorzigt, buiten kosten van het fonds der maatschappij, op een' gullen maaltijd, waarbij openhartige vriendschap heerschte. Aan dit onthaal werd geen geringe luister bijgezet, door het vereerend bezoek van Z. K. H. Prins *Frederik*, wien het behaagde zich, met eigenaardige vriendelijkheid, in den kring der gasten te mengen, zelf eenen voor de maatschappij vereerenden toast in te stellen, en eenige uren in den vergenoegden kring door te brengen. — Op den 27sten September hield de kommissie van toevoorzigt eene tweede algemeene vergadering (2), welke insgelijks gevolgd werd door eenen vriendschappelijken maaltijd, door de leden dier kommissie, op hunne eigene kosten, aan de permanente kommissie, vergezeld van derzelver tweeden sekretaris, gegeven. Z. K. H. Prins *Frederik* vereerde ook dit vriendenmaal eenigen tijd met Hoogstdeszelfs tegenwoordigheid.

Algemeene vergadering enz.

(1) Zie de rapporten, bij deze gelegenheid uitgebragt, in *de Star* No. 8 en 9.

(2) De rapporten ter dezer vergadering uitgebragt, benevens het besluit op dezelve genomen, zijn te vinden in *de Star* No. 12.

Toestand der armen-kolonie Frederiksoord enz.

De berigten wegens den toestand der armen-kolonie, onafgebroken door het tijdschrift *de Star* medegedeeld, leverden veelvuldige blijken, wegens den aanhoudenden bloei en gunstige vooruitzigten derzelve, op. Een bewijs van den nuttigen invloed der koloniale inrigting in Frederiksoord vond men in de twee tabellen (1) der verdiensten door spin-arbeid, in de eerste en tweede kolonie, van den 23sten tot den 29sten Januarij, waaruit bleek dat deze verdiensten, te midden van een der strengste en aanhoudendste winters, zeer merkelijk waren, zoo dat zelfs enkele, talrijke en bij uitstek arbeidzame, gezinnen, in eene week de som van ruim *f* 7 tot *f* 11 verdienden. — De veld-arbeid werd in de maanden Maart en April, zoo wel in de kolonien No. 1 en 2 als in de nieuw aangelegde No. 3, met kracht doorgezet. In de laatste verdienden meer dan 500 menschen, die anders door den veen arbeid in de menigvuldige, toen stilstaande, turfgravingen, in den omtrek der kolonie, gewoon waren den kost te winnen, hun dagelijksch brood. Twee huisgezinnen, waarvan de zamenwoning en het verkeer voor andere werd schadelijk geoordeeld, werden uit de kolonie No. 1 verwijderd, en naar de plaatsen hunner voormalige woning terug gezonden. — De kolonie No. 3, op het Steenwijkerwouder heide-veld gelegen, grooter dan de twee andere te zamen genomen, onderscheidde zich door hare schoone ligging op eene verhevene streek; een leemachtige zandgrond beloofde met der tijd eene goede vermenging van aarde te zullen opleveren, het voortreffelijkst voor den landbouw geschikt. Op dezelve was, voor den 10den Maart, niets gedaan, en reeds in de maand Mei zag men, langs den weleer eenzamen hoefweg van Overijssel naar Vriesland, ongeveer ¾ uur ver, eene dubbelde rij van zindelijke woningen verrijzen, aan het bovenste einde door een ruim plein afgebroken, ingesloten door het direkteurs-huis en den grond, voor

(1) *Star* No. 3.

de spin-zaal, school- en onderopzieners woningen bestemd. Dit plein werd van een dwarsweg doorsneden, die regtuit op de Halle aanliep, mede, ½ uur lang, ter wederzijde van eene rij woningen voorzien; lager dan de eerstgenoemde hoef-weg liep, evenwijdig aan den weg naar Halle, een tweede weg, op gelijke wijze bebouwd. Ter wederzijde van de wegen waren meer dan 7000 fijne dennen gepoot. Door eene steenbakkerij in de kolonie Frederiks-oord aangelegd, werden de kosten der gebouwen merkelijk verminderd. — In de maand Junij kwamen omtrent 100 huisgezinnen in de kolonie N°. 2 en 3 aan, welke door een aantal andere gevolgd werden. — In de maand Julij werd Frederiks-oord door den Prins *van Oranje* met een bezoek vereerd, waarvan reeds boven door ons melding is gemaakt. — Meest alle de huisgezinnen en kinderen ware in de maand Augustus in de kolonie aangekomen. De weinige ziekten en de geringe sterfte in de koloniën bewezen, deels de gezondheid der luchtstreek, deels het nut van arbeidzaamheid en zindelijkheid. Onafgebroken was de toevloed van vreemdelingen, zoo wel uit het vaderland als van buiten 's lands, waaronder zich van tijd tot tijd lieden van voornamen rang bevonden. Insgelijks hadden de koloniën de eer van een bezoek van Z. K. H. Prins *Frederik* te ontvangen. — De oogst viel in de maand September over het geheel zeer voordeelig uit. In de kolonie N°. 1, leverde sommige akkers de buitengewone hoeveelheid van 2 schepels aardappelen per roede op. De kolonie N°. 3, door de grootmoedigheid des Prinsen *van Oranje* met een school-gebouw voorzien, ontving, in onderscheiding der koloniën N°. 1 en 2 (die, ter hulde aan het Vorstelijk Hoofd der Maatschappij, den naam van FREDERIKS-OORD droegen) den naam van WILLEMS-OORD. — Het getal der gezamenlijke scholieren bedroeg in de koloniën, in de maand October, ruim 800. Aan een man en vrouw werd, uit hoofde van wangedrag, de kolonie ontzegd, terwijl een Israëlitisch

huisgezin, verdacht van aardappelen gerooid en heimelijk verkocht, alsmede van hunne naburen turf gestolen te hebben, de regterlijke vervolgingen door de vlugt ontweken. — In de maand December kwamen uit 's Gravenhage een aantal huisgezinnen, te zamen 56 personen sterk, in de kolonie aan, voor welke met de Subkommissie dier stad uit de stedelijke contributie, tegen *f* 25 per hoofd, was gecontracteerd, ten einde als kolonisten geplaats te worden. De grondontginningen voor twee nieuwe koloniën, N°. 4 en 5, waren in deze maand reeds merkelijk gevorderd.

Armen-inrigting te 's Gravenhage.

De door Z. M. begunstigde Armen-inrigting te 's Gravenhage hield aanhoudend eene groote menigte lieden bezig, tot het vervaardigen van linnens, benevens ook van mans- en vrouwen kleedingstukken, garens, min kostbare voorwerpen tot ligging en andere artikelen, van welke eene lijst, benevens bijgevoegde prijzen, algemeen verkrijgbaar werd gesteld. De goederen bepaalden zich tot de zoodanige, welke bij de *inrigting* gemaakt werden van stoffen, ook bij *dezelve* gefabriceerd, zoodat men zich van die goederen, voor enkele stukken of tot kleeding en verzorging van arme personen of huisgezinnen, willende bedienen, eene dubbele weldaad bewees, doordien men hierdoor tevens de werkzaamheid in eigene stad aanmoedigde. — Bestuurders der genoemde inrigting oordeelden het gepast, bij gelegenheid dat zij eene verbeterde strekking aan den winkel, bij het lokaal op het *Blijenburg* gevoegd, hadden gegeven, uit welke de goederen, op alle uren van den dag, door eene daartoe aangestelde winkelvrouw werden verkocht, dezelve op nieuw aan de oplettendheid en aanmoediging der ingezetenen aan te bevelen (1).

Fonds Weldadig en Zorgvuldig.

Uit eene bekendmaking der Hoofd-directie van het door H. K. H. wijle de Prinsesse Douai-

(1) Zie 's Gravenh. Cour. N°. 76.

ritte van *Oranje-Nassau* opgerigt en beschermd fonds *Weldadig en Zorgvuldig*, (waarvan H. K. H., als het ware, tot op Haar doodbed met eigenaardige weldadige menschlievendheid het bestuur had waargenomen) bleek, dat de ingezetenen van 's Gravenhage edelmoediglijk, ten derden male, de uitnoodiging der Vorstin hadden beantwoord, en dat de inschrijvingen hadden bedragen eene somme van *f* 6713:00, voor het fonds bestemd tot het uitdeelen van weekgelden en giften in eens, en van *f* 1573:30 voor het leenfonds. Een aantal van 122 menschen, meest zeer hoog bejaard, werden ten gevolge dezer bijdragen door weekgelden ondersteund, terwijl een aantal van 82 personen giften, het zij in geld of levensmiddelen en brandstoffen, ontvingen. Na het treurig afsterven der weldadige Vorstin achtte de Hoofd-directie zich niet bevoegd eenige beschikking te maken, maar het was haar, volgens derzelver verklaring, een wezenlijk genoegen dat Z. M. geoordeeld had dat het overeenkomstig het oogmerk der inteekenaren was, dat allen, die weekgelden hadden genoten, dezelve tot het einde van het jaar zouden ontvangen. Voorts had Z. M., het voorbeeld van zijne geliefde Moeder volgende, door een edelmoedig besluit op zich genomen, om aan zoodanigen, welke uit het fonds weekgelden hadden genoten, dezelve bij voortduring uit Hoogstdeszelfs eigene kas te betalen. — Na het overlijden der Vorstelijke beschermster waren van de gelden, tot het leen-fonds behoorende, geene verdere uitreikingen gedaan, offchoon nog in dit jaar achttien huisgezinnen door hetzelve krachtdadig waren ondersteund geworden. Laatstgemelde inrigting werd derhalve op nieuw aan de voortdurende welwillendheid der ingezetenen aanbevolen, in de overtuiging dat dezelve gaarne zouden hulde doen aan de nagedachtenis van twee door hen hooggeschatte Vorstinnen, door eene inrigting te helpen schragen, welke aan Hoogstderzelver menschlievend-

heid hare daarstelling voornamelijk had te danken.

Werkhuis te Noordbroek. Op den 10den Augustus werd de eerste verjaring van het te Noordbroek, in de Provincie Groningen opgerigte werkhuis, op eene alleszins plegtige wijze, gevierd. De heer Mr. *C. H. Geekinga*, deed bij deze gelegenheid eene aanspraak, voornamelijk ten betooge der oorzaken van de toenemende armoede, bijzonder onder de geringe klassen, en het daardoor toenemend bezwaar voor de armen-fondsen, strekkende. — Vervolgens werd door de directie verslag en door de scriba rekening gedaan van ontvangst en uitgave, uit welk een en ander bleek dat, in het afgeloopen winter-saizoen, door 44 personen in het werkhuis, en 15 buiten hetzelve, was verwerkt geworden, eene hoeveelheid van min of meer 1100 ℔ vlas, heede en wol, en hiervoor uitbetaald aan spinloon ruim *f* 500. Daarenboven had de directie aan eenige behoeftige, doch niet gealimenteerd wordende, zieke personen, bij wijze van voorschot, eenigen onderstand verleend om alzoo te verhinderen, dat dezelve niet aan de diakonie-kas mogten vervallen. Eindelijk bleek, dat dit gesticht door de vrijwillige bijdragen der ingezetenen zeer goed konde bestaan. — Ten besluite van dezen dag werd aan alle de werklieden in het huis eenige ververfsching aangeboden, en aan ieder der vijf verdienstelijkste een geschenk uitgereikt, ter belooning van vlijt en goed gedrag (1).

Te Amersfoort. In de maand December werd algemeen gemaakt het eerste verslag wegens den staat van het Werk-Instituut ter wering van bedelarij opgerigt, bij besluit van Z. M., den 18den Mei 1818. Het genoemde verslag deed den aanvankelijken gunstigen staat der inrigting kennen, strekkende voorts om de belangen van hetzelve aan de algemeene menschlievendheid aan te bevelen.

(1) Eenen brief over den aard en voordeelen dezer inrigting van den heer *Geckinga* vindt men in het Magazijn voor het Armen-wezen, D. V. St. 4.

Niet alleen de gunstige staat van alle de voornoemde inrigtingen getuigde genoegzaam van den weldadigen aard des volks; het was bij gelegenheid van den geduchten geesel der overstrooming, welke in dit jaar het Vaderland op de vreeselijkste wijze teisterde, dat het nationaal karakter zich wederom van de gunstigste zijde deed kennen. Eene overstrooming, in hevigheid en vernielende werking, sommige der voornaamste, waarvan de geschiedenis dezer landen gewaagt, overtreffende. Dezelve deed in de voormalige vereenigde Provinciën, van Pannerden af tot Krimpen toe, met uitzondering alleen van den Bommeler waard, langs alle de rivieren, den Rijn, Maas, IJssel, Waal, Lek en de Linge, hare felle teisteringen gevoelen; terwijl de hooge stand van het water deszelfs verwoestende kracht tot de overige binnenpolders verspreidde, en de Maas; in het bijzonder, het geweld van haren stroom op Noord-Braband en vele streken der Zuidelijke Provinciën uitoefende. Deze algemeenheid der overstrooming, de voorbeeldelooze hoogte, waartoe het water, in vergelijking van vroegere overstroomingen (1), in het tijdverloop van slechts één paar dagen klom, en daardoor schier allen arbeid tot voorkoming van den nood vruchteloos maakte, alsmede de omstandigheid dat vele polders, woningen en landerijen van vroegere geledene schade nog onhersteld waren, wettigen hetgeen even te voren aangaande de hevigheid der ramp beweerd is geworden. Als voornaamste oorzaken derzelve werden opgegeven: de zware ijs-verstoppingen van de meeste rivier-monden, het geweld der ijs-schotsen en van het gestadig wassend water, uit den boven-Rijn toegevoerd, en vooral de steeds toenemende hoogte der rivier-standen; door

Weldadigheid bij Watersnood.

(1) Men vindt daarvan eene belangrijke opgave in de Staatscourant N°. 31, uit de *Verzameling van hydrographische en topographische waarnemingen van Z. Exc.* den Luitenant-Generaal Baron *Kraijenhoff*, in het jaar 1813 in het licht gegeven.

welke laatste oorzaak, benevens de belemmering der wateruitlozingen, het gevaar vergroot werd, naar gelang de middelen, tot afwering van hetzelve in het werk gesteld, de uitwerking der andere oorzaken verzwaarden. Alleen aan de in dit jaargetijde ongewone zachtheid des weders, welke, door Gods hulp, in de oogenblikken des uitersten gevaars, vele ongevallen voorkwam, was het toe te schrijven, dat deze ramp niet tot de hoogte eener algeheele en onherstelbare verwoesting klom (1). — Daar het noodzakelijk is derzelver voornaamste bijzonderheden te doen kennen, voor wij van de middelen, tot derzelver heeling of verzachting in het werk gesteld, gewag maken, zoo oordeelden wij het wederom gepast de vermelding dezer bijzonderheden, gepaard met het algemeen overzigt wegens den staat des dampkrings en des weders, gedurende dit jaar, ter dezer plaatse in te voegen.

Weersgesteldheid en overstrooming.

Offschoon het jaar 1819 niet ten einde liep, zonder dat de winterkoude zich vrij sterk deed gevoelen, zoo scheen echter de eerste week van het nieuwe jaar een weinig zachter weder te voorspellen. De hooge stand van het water was reeds gedurende de eerste dagen der maand Januarij niet zonder ongelukkige gevolgen, hebbende dezelve, onder anderen, voor 's Hertogenbosch, op den 5den, het leven gekost aan eenen voerman, vader van negen kinderen, welke het ongeluk had uit eene schuit te vallen, zonder dat hem eenige hulp konde worden toegebragt. Te Herrewaarden, in Gelderland, konde niemand zich herin-

(1) Zie *Beschrijving van den Watersnood in Louwmaand* 1820, ten voordeele der ongelukkigen uitgegeven te Amsterdam bij *S. J. A. Beijerinck* 1820, bl. 77—93. — Terwijl het vaderland door deze ramp, op het vreesselijkst, werd geteisterd, ontving men ook van elders bij aanhoudendheid zeer zorgelijke berigten wegens den hoogen stand der rivieren.

neren, het water, bij eene opene rivier, zoo hoog gezien te hebben, als bij den aanvang van dit jaar. Bijkans het geheele dorp ſtond onder water, terwijl ſlechts negen of tien huizen, en dat nog ſlechts gedeeltelijk, daarvan bevrijd bleven. Het was in deze dat zich de overige inwoners met hun vee, goederen en voorraad voor den winter, als bijzonder aardappelen, van welke echter zeer vele verloren gingen, moesten bergen. De toeſtand van vele behoeftigen was hierdoor beklagenswaardig, welke hun onderhoud, behalve in de onderſteuning der weinig gegoeden, in de bedeeling der diakonie-kas moesten vinden. Eerst op den 4den waren de woningen van het water bevrijd, wanneer men, uit hoofde der gunſtige berigten der boven-dorpen, hoop op meerderen en aanhoudenden val had. — Na eenige weinige dagen deed de koude zich gevoelig kennen, weldra tot eene hoogte klimmende, welke men, in dit land, niet algemeen gewoon was zoo lang achtereen waar te nemen. De gemiddelde ſtand des thermometers werd, gedurende eene week lang, tusſchen de 15° en 20° waargenomen, hetgeen tusſchen den 10den en 11den zelfs tot 5°. daalde. In den morgen van den laatstgemelden dag was het ijs op de rivier voor de ſtad Dordrecht nog drijvende, doch, zich ſedert vastzettende, waren op den 11den reeds voetpaden over het ijs aangelegd, langs welken men de rivier in onderſcheidene rigtingen overtrok. Als een voorbeeld van ſtrenge vorst meldde men uit Goes dat vijf perſonen, met namen *C. Radermaker*, *M. Metiſon*, *P. de Zwarte*, *H. Hageman* en *S. van Kaken*, op den 13den, te voet over het ijs van Cortgeen bij gemelde ſtad naar Wolphaartsdijk waren gegaan, terwijl men des daags te voren op het veer nog was overgevaren. Op den 14den werd door *B. P. Lucas*, kommisſaris aan het veer de lage Zwaluwe, met behulp van de veerſchippers *J. Pieterman*, *A. Kleijn* en *C. de Corver* met derzelver knechts, een pad over het ijs gelegd van het veer van de lage Zwaluwe tot

en naar de Louise-polder op het eiland van Dordrecht, zijnde, daags daaraanvolgende, Z. K. H. de Prins *van Oranje*, van Brussel naar 's Hage reizende, met de veerschouw in den tijd van drie vierde uurs daarover gekomen. Ook passeerde Z. K. H. op den gemelden dag, even na den middag, met eene schouw het ijs van Dordrecht op Zwijndrecht, nadat het rijtuig reeds vooruit over het ijs naar Zwijndrecht was gebragt. Het leggen van het pad over voornoemd veer was eene gebeurtenis des te merkwaardiger, daar het niemand heugde dit gezien te hebben en zulks naauwelijks eenmaal in eene eeuw voorviel. Na den 16den, op welken dag nog het ijs-vermaak te Brussel eenen ontzaggelijken toevloed naar het kanaal lokte (1), begon het weder luwer te worden, en nam de dooi, verzeld van storm en sneeuw, een' even plotselingen aanvang. Te Amsterdam stond een thermometer, welke op den 18den, des ochtends, op 26° stond, den ochtend van den 19den op 41°. Op den 20sten passeerde men het veer tusschen de Lage Zwaluwe en de Louise-polder weder, even als te voren, te scheep. — Het was deze spoedige dooi welke zoo ontzettende gevolgen voor den staat der rivieren had, waardoor onderscheidene plaatsen in de Zuidelijke Provinciën, het allereerst een zeer zorgelijk tooneel van overstrooming opleverden. Inzonderheid was dit het geval met de stad Brussel, alwaar de overstrooming zeer aanmerkelijk was. Alle de landerijen buiten de Anderlechtsche en Vlaamsche poorten stonden, op den

(1) Onder de menigte van sleden merkte men inzonderheid op eene, door den heer *Simons* van Brussel vervaardigd, welke zoodanig ingerigt was, dat dezelve, ingeval het ijs bij toeval brak, als eene schuit op het water bleef drijven. Belangwekkend was hierbij de omstandigheid, dat dezelve door den negentigjarigen maker zelven, met ongemeene vlugheid en bevalligheid, op schaatsen werd voortgestuwd.

den 20sten onder water, hetwelk eenen vloed vormde en met geweld binnen de fluizen drong; stroomende over de groote wegen, en voornamelijk over den nieuw aangelegden weg van Ninove, alwaar het water de hoogten, die deszelfs doortogt belemmerden, met geweld omver wierp. Binnen de stad bedekte hetzelve gedeeltelijk de kolen-markten, de straten St. Christoffel en des Six jetons, een gedeelte van de oude koren-markt, tegen over het koninklijk kommissariaat, alsmede de schipper-straat tot over de kaden der bruid-straat loopende. Op de visch-markt stond het water tot aan de vensters, en daar hetzelve meer en meer opliep, werden er bevelen gegeven om de Vlaamsche poort en die van Ninove te sluiten en te kisten. De Anderlechtsche poort, welke gekist was, moest voor het geweld des waters zwichten, sedert jaren had men geene dergelijke overstrooming beleefd. Alom zag men de marechaussée in beweging om de orde te handhaven, terwijl karretjes en bootjes, met brooden geladen, de inwoners der door het water omgevene huizen van de noodige levensbehoeften voorzagen. Op den 21sten des ochtends hoorde men verscheidene kanonschoten van den kant der stad Halle, het sein van eenen nieuwen was des waters. Het gansche beneden-gedeelte van Brussel leverde alstoen een zeer bedroevend tooneel op. In de wijken, door het water van de Senne, welke den vorigen avond aanmerkelijk gewassen was, overstroomd, heerschte eene volkomene verwoesting. Iedere straat had het voorkomen van eene rivier of vloed, waarvan het water met eene ontzettende snelheid nederstroomde. Al het land, hetwelk zich buiten de Anderlechtsche, de Ninovesche en Vlaamsche poorten en die genaamd *du Rivage* uitstrekte, scheen, zoo ver het gezigt reikte, in een wijd meer herschapen te zijn, op hetwelk men stukken huisraad en verdronken vee zag drijven, en de woningen in de verte zich als schier onmerkbare stippen vertoonden. Reeds op dezen dag schatte-

men de verliezen door deze ramp geleden, waarvan men, federt den jare 1716 geen voorbeeld had gehad, op nagenoeg een millioen. De gemeenschap tusfchen Brusfel en het grootst gedeelte der belendende steden was afgebroken, en men had geene brieven, dan alleen die uit Duitschland en Holland. Evenwel leverde een vrij merkelijke val des waters op dezen dag een gunstiger vooruitzigt op, waardoor men hoopte, dat deze kommerlijke staat van zaken niet van langen duur zoude zijn. Des avonds werd de poort van Anderlecht geheel gestopt en daar de kistingen van de poort van Ninove en der Vlaamfche poort in een goeden staat bleven, liep het water, hetwelk in de straten stond allengs af, waardoor de meeste derzelve wederom gepasseerd konden worden. De bewoners der huizen buiten de stad waren echter aanhoudend aan het grootste gevaar blootgesteld, zijnde het water, onder anderen, te Vee-weide, tot aan de hoogte der huizen geklommen. Ook waren de steden Tubise en Halle, tusfchen welke de Senne doorloopt, en van waar dezelve, door den plotselingen was met een ontzaggelijk geweld op Brusfel stroomde, onder water gezet. — Bij Thisselt bezweek de waterdijk van het kanaal voor de kracht van het water, hetwelk met ijsschollen bezet was, hebbende de breuk eene breedte van 108 en eene diepte van 14 voeten. Drie tot vier honderd werk-lieden, door de Overheid in requisitie gesteld, konden de overstrooming der naburige velden niet beletten, welke het gevolg dezer doorbraak was, en waardoor verscheidene woningen vernield werden. De overstrooming van de Maas en Sambre veroorzaakte insgelijks vele schade in de landerijen van Jambes, wordende verscheidene schuiten, door den storm weggesleept, tegen de bruggen verbrijzeld. Ook leverde het water voor Maastricht op den 21sten het akeligst gezigt op, alwaar men gedeelten van verbrijzelde huizen, meubelen, schepen, ook onderscheiden vee, de Maas zag

afdrijven. Te Valkenburg bragt in den nacht van den 20sten het water, hetwelk uit en boven den berg afstroomde en met veel gedruisch eenige karren aarde uitwierp, groote ontsteltenis te weeg, terwijl hetzelve insgelijks te Boonacker groote verwoestingen aanrigtte. In de nabijheid van Luik, werden la Biverie, Froidmont en andere nabij liggende dorpen onder water gezet, hetwelk insgelijks het geval was met den weg van Huij. Een gedeelte van de brug der Universiteit werd door den storm weggesleept, en vele schepen tegen de andere brug verbrijzeld. — In Oostvlaanderen werd te Termonde en in deszelfs omtrek vele schade aangerigt. Het water van den Dender op verscheidene plaatsen buiten deszelfs oevers getreden zijnde, werden daardoor onderscheidene gemeenten, zoo als die van St. Gillis-les-Termonde, Appels, Medegem, Denderbelle, Wieze en een gedeelte van die van Lebbeke en van Baeserode geïnundeerd. Meer en meer toenemende, overstroomde het water binnen korten tijd, op den 21sten, de gemeente St. Gilles, ter hoogte van 8 tot 10 voeten, zoodat aan de inwoners geen ander redmiddel dan de daken hunner woningen overbleef. Het gelukte den ingezetenen van Termonde, welke met een dertigtal booten toeschoten, hen uit dezen hopeloozen toestand te redden, waaraan een groot aantal personen, benevens eenige honderde stukken vee, derzelver redding te danken hadden. — Onder de personen, welke bij de overstrooming te Brussel, hun eigen leven in de waagschaal stelden, tot redding hunner natuurgenooten, behoorde vooral zekere *Jean De Smidt*, schuitevoerder, welke twee dagen en twee nachten onafgebroken aan boord van zijn vaartuig bleef, ten einde overal hulp aan te brengen en de gemeenschap te onderhouden. Ook maakten zich inzonderheid de heeren *J. Bernard* en *Verreyken*, geëmploijeerden aan het kanaal, alsmede zekere *Kerkhoven*, bij uitstek verdienstelijk, door hunne onverschrok-

kenheid en volharding bij het aanwenden van krachtdadige redmiddelen. — Te Leuven reddede *Jacques Bremkes*, gewezen fpuit-gast, en *J. B. Verhuijgst*, arbeider, zes perfonen van eenen gewisfen dood, door viermaal achter elkander tot aan de keel den Dijle door te waden, ter plaatfe waar de ftroom het hevigst was. Voorts maakte men met lof melding van den heer *Michielfens*, vicaris van de parochiale kerk van O. L. V., welke in een fchuitje eenen gevaarlijke zieken ging bezoeken; alsmede van de liefdadige zusters der hospitalinnen, welke den geheele nacht onafgebroken bezig waren, om de zieken van de beneden-zalen des hospitaals, reeds eenige voeten onder water ftaande, naar boven te brengen. Het water was, ter genoemde ftede, zoo hoog of hooger dan in het jaar 1784, terwijl men rekende dat een derde van de ftad overftroomd was. In fommige wijken ftond het water acht voeten hoog. Van de huizen buiten de kever-poort ftaande, konde men, voor een groot gedeelte, niet meer dan de bovenfte toppen zien. Gelukkiglijk waren de tijdingen, welke men te Brusfel later, van de beide oevers van het kanaal, ontving, meer geruststellend dan men had mogen verwachten. Alhoewel de wateren aldaar tot eene buitengewone hoogte geftegen waren, zoodat de dijken van het kanaal, op drie verfchillende plaatfen, doorgebroken en, op andere, zeer befchadigd waren, had men echter den troost, dat er niemand bij was omgekomen. In weerwil van het geweld der wateren was geene woning weggefpoeld en het vee meestal behouden. Ook bezigde de regering een groot aantal werklieden, om de dijken langs het geheele kanaal te herftellen, en de fporen der verwoestingen door het water veroorzaakt, te doen verdwijnen (1).

(1) Men befpeurde, in deze maand, inzonderheid in den nacht van den 30ften tot den 31ften Januarij, eene merkelijke beweging in de zoogenaamde wandelende berg bij Namen, waardoor dezelve meer dan 6 voeten

Doch, hoe geducht deze ramp zich ook had doen gevoelen, dezelve konde slechts als het voorspel beschouwd worden van het hartverscheurend tooneel der overstrooming, hetwelk, omstreeks dezen tijd, in de Noordelijke Provinciën werd geopend. Het drijf-ijs door de sterke vorst op de rivieren, vooral op den Beneden-rijn en in den IJssel-mond, merkelijk toegenomen zijnde, waren op den 10den deze beide riviertakken, voor een derde, met hetzelve bezet. Hetzelve vermeerderde hierop aanhoudend, waardoor reeds den volgenden dag zoowel het Pannerdensch kanaal, als de Waal-mond, daarmede geheel bedekt waren. In den nacht tusschen den 12den en 13den geraakte het ijs in de Waal te Thiel vast, terwijl hetzelve, op den 14den, te Nijmegen en, den 15den, in den Waalmond te Hulhuizen, met weinige snelheid nog drijvende was en het water op beide plaatsen sterk opliep, zijnde overigens de Rijn in de Provincie Gelderland geheel met ijs bedekt. Nadat het ijs op de Waal zich, des avonds van den 15den, voor Nijmegen had vastgezet en hetzelve vervolgens tot bij Hulhuizen was aangevoerd, werd eenige dagen lang geene verandering in den stand van het ijs waarwaargenomen. Op de meeste plaatsen werd hetzelve met geladene rijtuigen en paarden overgetrokken. Het ijs echter, op den 20sten daaraanvolgende, op den Boven-rijn en Waal, van Emmerik tot Nijmegen in beweging geraakt zijnde, begon het water, tegen den middag van den volgenden dag, te Nijmegen sterk te wassen. Ten één uur brak de dam onder de Mei-poort, die niet gesloten, was door, ten gevolge waarvan het water eenen onbelemmerden loop kreeg en de geheele lage markt, in het beneden gedeelte der stad, aan dien kant onderliep. Eenigen tijd daarna

Vreeselijke toestand in de N. gewesten.

voorwaarts ging en de gemeenschap tusschen deze stad en Dinant, langs den grooten weg naar Parijs loopende, werd gestremd, behalve nog andere schade hierdoor aangerigt.

brak eene dergelijke dam aan de Bottelstraat door, hetwelk mede in dat gedeelte eene inundatie veroorzaakte, en, daar het water steeds wassende bleef, zware onheilen deed vreezen. Ten 5 ure zettede zich de rivier wederom vast, terwijl het water aanhoudend opliep. Omstreeks ten 7 uur stortte hetzelve, reeds eene hoogte van 24½ voeten bereikt hebbende, met een vreesselijk geweld over den Ooijschen-dijk, en iets vroeger, door de Ooijsluis, die, tot in den top opengezet, niet weder digt gemaakt konde worden. Door dit overloopen van den dijk werd eene vreeselijke doorbraak in dezelve, bij Kekerdom te weeg gebragt, en daar de Waal steeds wassende bleef, verminderde dit overloopen niet, zoodat reeds des avonds van den volgenden dag, zijnde zaturdag, alle binnendijks gelegene dorpen tot aan den dijk toe waren volgeloopen. De doorbraak in den Kekerdomschen dijk had eene lengte van 340 ellen (90 rijnl. roeden) waarin eene gemiddelde diepte van 11 ellen (35 voeten) gepeild werd; terwijl het door denzelven binnenvallend ijs verschrikkelijke verwoestingen in den Ooijschen polder veroorzaakte. Onbeschrijfelijk was hierdoor de toestand van de bewoners der overstroomde landen, welke, ten getale van verscheidene honderden, het ontzettend oogenblik te gemoet zagen, waarop zij hun graf in het water zouden vinden. Zoowel van stadswege als van wege het dijk- en gemeente-bestuur was men aanhoudend bezig met het redden van menschen en vee, terwijl diegenen, welke nog in de huizen zaten opgesloten, zoo veel doenlijk, van de noodzakelijkste levensbehoeften werden voorzien. Verscheidene schuiten, met geredde menschen uit de Ooij, kwamen te Nijmegen aan, terwijl de meeste naar de kant van Beek de vlugt hadden genomen, alwaar zij door de menschlievendheid van de weinige gegoeden aldaar gehuisvest, verwarmd en gevoed werden. De heer *H. J. Tadsen*, kommandant van Zr. Ms. kanonneerboot N°. 7, in de haven van Nijmegen liggen-

de, bewees bij deze gelegenheid uitstekende hulp door het uitzenden van sloepen ter redding van menschen, en ter bezorging van levensmiddelen, waarbij zich de equipagie insgelijks op eene voorbeeldige wijze gedroeg. *Zondag morgen*, omtrent 10½ uren werd de Waal eensklaps in beweging gebragt, en kruide met een vreeselijk geweld langs de dijken. Ten 2 uur tot de ontzettende hoogte van 26 voeten opgeloopen zijnde, stroomde hetzelve met zulk een geweld over de dijken, dat te Oosterhout, omtrent een half uur beneden Lent, de *Waal*-dijk doorbrak (1) en de Over-Betuwe, Neder-Betuwe (alléén 92 dorpen bevattende) en de Thielerwaard, in de landen boven den dief-dijk, onder water liepen. Te Oosterhout werden hierdoor de Roomsch-Katholieke kerk en het Pastorie-huis weggespoeld, terwijl tot ontvlugten voor diegenen, welke in den omtrek woonden, geene mogelijkheid was. Elk begaf zich met de zijnen naar de bovenste gedeelten der huizen en, ondanks het hevig gedruisch der golven en het schuiven der ijs-schotsen, werd een ijselijk noodgeschrei gehoord. Negen menschen vonden weldra, op de jammerlijkste wijze, den dood in den vloed, welke ook een grooter aantal andere zoude bedolven hebben, indien een aantal edele mannen, met namen: *J. Albers*, *H. van den Toorn*, *J. van Woerkom*, *R. Schouten*, *J. Janssen*, *S. Tuk* en *P. Reinstra* niet waren toegeschoten, en het leven aan 70 hunner medemenschen gered hadden, waaronder 14 die op het punt waren van om te komen, gedeeltelijk vlottende op een overgebleven stuk van een huis en een balk, gedeeltelijk zich aan eene doorn-heg houdende. Ook de Nijmeegsche schipper *Langendam* bragt, benevens anderen, zeer veel tot redding bij. Sommigen echter hadden, reeds voor de doorbraak, de wijk genomen op den huize, den grooten Altona ge-

(1) Er ontstonden drie doorbraken, waarvan een, boven, 70 roeden en twee, beneden, te zamen 170 roeden lang.

naamd. Aldaar bevonden zich meer dan 200 menschen, waaronder verscheidene zieltoogende, welke men, op den 28sten daaraanvolgende, nog bezig was naar Lent over te halen, van waar zij, door de zorg der Burgemeesteren, te Nijmegen in het zoogenaamd fabriek van de Hezelstraat werden opgenomen. Behalve de bovengenoemde gebouwen bleven te Oosterhout van de 63 huizen slechts 16 onbeschadigd, die of ver van den doorbraak verwijderd of aan den dijk stonden, terwijl onderscheidene geheel wegspoelden. Van het vee kwamen nagenoeg 80 stuks om, zijnde het dorp, bijna 687 morgen binnendijks, geheel onder zand of grond geraakt of afgeloopen, zoodat men weinige stukken lands vond, of zij waren min of meer beschadigd. Te Slijk-Ewijk, een vierde uurs van de benedenste doorbraak gelegen, liep men mede groot gevaar van menschen en beesten te verliezen, hetgeen echter met behulp der menschlievende pogingen van *G. N. van de Pol*, *P. Michels*, *B. H. L. D.* en *H. Jansen* en *J. Kaap*, gelukkig werd voorkomen. De genoemde personen bragten insgelijks aan de nabij gelegene plaatsen Valburg en Homort krachtdadige hulp toe, uit welke dorpen meer dan 300 menschen in drie huizen op den dijk zamengescholen waren. Van deze werden 140 naar Nijmegen ter verzorging gevoerd, voornamelijk door toedoen van den Hoofdschout, Baron *van Lijnden*, die, benevens den verdienstelijke buurtmeester *J. van Toorn*, niet zonder gevaar alles in oogenschouw nam. Behalve aan laatstgenoemden, was men ook aan de drie overige buurtmeesteren *G. W. van de Pol*, *H. van de Toorn* en *Rithof* veel dank verschuldigd, voor de ijverige waarneming hunner posten (1). — Op denzelfden dag,

(1) Zie een' brief van den Predikant *L. Brederode*, in de Nijm. Cour. N°. 9. — Eene nieuwe doorbraak in den dijk te Altona, bij Oosterhout op den 26sten gevallen, bijna 80 roeden groot, kostte aan 12 of 13 menschen het leven.

waarop de doorbraak te Oosterhout plaats had, geraakte het ijs voor de gemeente van Ubbergen, alwaar het water aanhoudende wasfende bleef, omtrent 5 ure in den achter-middag, in beweging, waardoor een fchuur en, te Beek, vier huizen verpletterd werden, terwijl menfchen en vee gelukkig gered werden. Te Peningen werd het zoogenaamd kasteel vernield, alsmede twee huizen weggefpoeld, en in de Ooij bedroeg het getal der weggefpoelde of in elkander gedrukte huizen ruim twintig. In de buurfchap Werckeren werden mede drie huizen en te Ubbergen de brouwerij geheel door het ijs vernield, zijnde insgelijks twee huizen, op den Ooijfchen dijk ftaande, door eene ijs-fchol uit de Ooij komende, weggeftoken. Ook ging de algemeene ellende aan dezen kant en het fchriktooneel, hetwelk men allerwege ontwaarde, alle befchrijving te boven. De bewoners der zwakfte gebouwen hadden zich wel in voorraad bij hunne naburen, wier huizen zij meenden fterker te zijn, gered, maar ook deze zorg was vruchteloos, zoo als, onder andere, bleek aan het ongeval van het huis van zekeren *Seger van Megen*. Op hetzelve bevonden zich 20 menfchen, toen hetzelve door eene ijsfchots midden door geftoken werd, en 6 dezer lieden, met de eene helft van het huis, dadelijk in het water vielen. Onder deze waren twee jonge meisjes, welke men verloren waande, doch die eenigen tijd later, op eene fchier wonderdadige wijze, werden wedergevonden. De vier overigen namen over het ijs de vlugt naar de andere helft van het huis, hetgeen fterker en op de ijs-fchots nedergevallen was. Aldaar, ten getale van 18 perfonen, tusfchen de zolders en het ftroo-dak zittende en ieder oogenblik den dood te gemoet ziende, werden zij echter door de tegenwoordigheid van geest van den genoemden *van Megen* en den moed van *G. Braam*, voor wiens woning zij met de ijs-fchots kwamen aandrijven, gered, na den geheelen nacht, tot des morgens 8 ure, in den beklagenswaardigften toeftand op het

dak doorgebragt te hebben. Op het kasteel van Ooij bevonden zich ruim 80 menschen, terwijl het ieder oogenblik gevaar liep van door de ijs-schotsen geheel en al omver geworpen te worden; doch ook deze lieden bleven door tijdig aangebragte hulp, op eene gelukkige wijze, in het leven gespaard. — Te Nijmegen, alwaar het water nu reeds 17 duimen hooger dan bij de ramp van het jaar 1799 stond, werd door eene, langs de haven-muur afdrijvende, ijs-schol een gedeelte van den muur aan de linker zijde der brug omver geworpen. Vreezende dat zoo er ijs-schollen doorkwamen, dezelve het andere gedeelte der muur mogten omver werpen en men daardoor het water in de halve maan, en zoo in het schependom zoude zien binnenloopen, werden op deze plaats, ten einde dit zoo veel mogelijk voor te komen, door de kanoniers verscheidene zware stuk affuiten nevens elkander gesteld, om alzoo de schollen over dezelve te doen schieten en den muur te behouden.

Verdere toevallen aldaar.

Offchoon door de doorbraak te Oosterhout de Waaldijken van den Gentschen kommerdijk tot Hulhuizen eenigzins verligt werden, zoo deden nieuwe doorbraken, ten zelfden tijde, het ongeluk der ingezetenen van de distrikten tusschen de Waal en Rijn den hoogsten top beklimmen. Het ijs op den Rijn voor Arnhem losgeraakt zijnde en sterk doorwerkende, ging slechts tot aan Oosterbeek door, en werd vervolgens weder aangevoerd tot ongeveer een kwartier uurs beneden de stad. Het water merkelijk opgeloopen, stond den 25sten aan de peil 21 voeten 6 duimen, door welken buitengewonen hoogen stand de Arnhemsche Broekdijk en de Over-Betuwsche rijndijk, tusschen Elden en Driel, overliepen. Men stelde alle pogingen in het werk, ten einde dezelve, door opkistingen te verhoogen en, daar derzelver toestand op den 25sten zeer zorgelijk was, door noodkeeringen voor doorbraak te bewaren. Niettegenstaande alle aangewende pogingen, moest de linker rijn-dijk echter, on-

der Driel, voor den hevigen aandrang bezwijken, door welke doorbraak, even beneden de Koeweide, omstreeks een half uur benedenwaarts de stad Arnhem, gepaard met die bij Oosterhout (1), de overstrooming in de Betuwe nu alle bekende overstroomingen overtrof. Te Arnhem, alwaar deze doorbraak eenen merkelijken val in de rivier veroorzaakte, ontdekte men in den namiddag van den 25sten, eene mand aan de toren te Elden, zijnde het teeken dat de dijk in gevaar was, en kort hierop alleen een stok met touwen, ten blijke dat het gevaar zich verwezenlijkt had. Ook konde men van daar duidelijk het water aan de overzijde van den Drielschen dijk zien. In den vroegen morgen werden aken uitgezonden, ten einde menschen en vee uit de huizen tegen over de stad, aan de andere zijde der rivier gelegen, stadwaarts over te brengen. — Behalve andere doorbraken werd door die in den dijk bij Pannerden, de dorpen Pannerden, Aerdt, Herwen enz. en door die te Neder-Asselt een deel van het rijk van Nijmegen en het ambt Maas en Waal onder water gezet, terwijl men rekende dat er reeds 100,000 morgen lands onder water stonden. Alle deze overstroomingen geschiedden met zulk eene verbazende snelheid, dat daar, waar men op het droog was, weinige minuten later, door de verheffing van den vloed, alles onder water liep. In een oogenblik moest men dan naar het bovenste gedeelte der woningen vlugten, en slechts eenige uren waren er noodig, om het water zich dermate te zien verheffen, dat men op de daken der huizen alleen zich tegen hetzelve konde beveiligen. Aldaar was men, zonder voedsel, in stik donkeren nacht aan al de guurheid des weders blootgesteld. Meestal was alle hulp-geschrei te vergeefs, daar, uit hoofde van de algemeenheid van de ramp, de redding schaars, of in het geheel niet op kwam dagen. Gelukte dezelve echter, dan moest men van alles beroofd zijn eenige toevlugt in de mededeelzaamheid van an-

(1) Boven bladz. 231—232.

deren zoeken, hetgeen dikwijls aan de grootste zwarigheden onderhevig was. Te Lienden alleen moest men 150 ongelukkigen, welke zich in de kerk en bij de inwoners bevonden, onderhonden. Te Arnhem kwamen ieder oogenblik ongelukkigen van dezen aard aan met troepen vee, hetwelk dikwijls zeer langen tijd in het water had moeten staan en aan land zwemmen. Ook was het voeder, voor hetzelve ongenaakbaar of verloren gegaan, en, ter plaatse waar het aankwam, geen' genoegzamen voorraad vindende, stierf hetzelve van honger of aan de gevolgen van geleden ongemak. Het verschrikkelijkst echter vertoonde zich de ramp *in de nabijheid* der doorbraken, alwaar huizen met menschen en vee wegspoelden, en de schoonste weilanden en vruchtbaarste akkers, met bergen van zand overdekt werden. Doorgaands deden zich ter plaatse, alwaar het een aantal menschenvrienden gelukte, levensmiddelen en redding aan te brengen, onbeschrijfelijke tooneelen van jammer en ellende op (1). Menschen en vee bevonden zich, door elkander, in de kerken en andere hoog gelegene gebouwen, opgepakt. *Op de* meeste plaatsen hadden de ongelukkigen, in geen 24 uren en meerder tijds, iets genuttigd, waardoor zij op de hun aangebodene levensmiddelen, met zulk eene graagte aanvielen, dat hierdoor dikwijls de grootste verwarring ontstond. Elders waren de menschen nog in hunne huizen, die bijna geheel onder water stonden, en staken, op het vernemen hunner redders, hunne hoofden uit de strooijen daken, zich, na eenigen spijs met haast tot zich genomen te hebben, in de aken wer-

(1) Onder dezelve werd met lof melding gemaakt van den heer *Knipschaer*, te Arnhem, welke op den 23sten uit deze stad vertrokken zijnde, geholpen door een zestal trouwe schippers, zoo lang de hooge vloed duurde, alom hulp toebragt; alsmede van den heer *C. O. Knoops*, welke, op den 24sten, met een schuit met levensmiddelen naar de Betuwe vertrok.

pende. Aldus reddede men te Homort eenen grijsaard van 80 jaren, welke krom gebogen onder het dak, met de voeten in het water, stond; onder Elden eene vrouw, welke haar laatste uur van zwangerheid bereikt had en, door een klein zolder-venstertje, in de schuit moest getrokken worden. Hier eene vrouw met een eerstgeboren kind en elders wederom een aantal menschen, die in den toren de woede des waters ontvlugt waren. Ten bewijze echter hoe sterk somtijds de gehechtheid aan huis en have op het menschelijk gemoed werkt, kon het volgend voorval niet onopgemerkt blijven. Terwijl men in Homort bezig was om menschen en vee te redden, ontdekte men een hutje, hetwelk bijna geheel onder water stond en waartegen een berg van ijs was aangekruid. Men spoedde zich onmiddellijk met eene aak derwaarts en vernemende, dat zich op de vliering een man en vrouw, benevens vier kinderen, bevonden, zeide men hun, dat zij in de aak zouden komen, ten einde naar eene veilige plaats te worden overgebragt. Daar zij hiertoe geene genegenheid aan den dag legden, bad en bezwoer men hen, om de hut, welke het ijs ieder oogenblik dreigde te verpletteren, te verlaten, doch te vergeefs, daar de vader van het gezin verklaarde, liever met dezelve te willen vergaan, dan hunne bezittingen te verlaten, waardoor men genoodzaakt was de ongelukkigen aan hun lot over te geven. Het tafereel van ellende, in den omtrek van Arnhem en Nijmegen, liet zich moeijelijk beschrijven. Wat men redden kon werd gered, en daartoe werd niets gespaard. Daar men echter de meesten, door de verschrikkelijke ijs-zeeën, niet konde bereiken, zoo waren zij aan hun lot overgelaten, zonder dat men meer van hen wist, dan den nood, dien zij door gebaren en noodvlaggen te kennen gaven, en welke men door middel van verrekijkers van de hoogte waarnam. De hevigheid van de ramp en de onzekerheid, waar men het eerst ter redding moest toesnellen, bragt ook dikwijls groote verwarring te weeg, hetgeen, on-

der andere, te Arnhem op den 26sten, eene vreeselijke beweging veroorzaakte. Het Gouvernement had sein-schoten bepaald, wier beteekenis overal werd bekend gemaakt, van één tot negen schoten achter een volgende. De sein-posten waren van twee tot drie uren afstands van elkander geplaatst, en, daar er onderscheidene gebeurtenissen op vele oorden te gelijk plaats hadden, zoo doorkruisten, in den namiddag van den gemelden dag, de schoten elkander zoodanig, dat men met geene mogelijkheid konde bepalen, wat er plaats had en waar men hulp moest toebrengen. Alle ingezetenen werden door het *luiden der klokken* tot hulp opgeroepen, terwijl de *alarm-trom* de militairen verzamelde. Al wat helpen kon, trok in de grootste verwarring, zonder te weten wat te doen of waarheen, gedeeltelijk met schoppen, spaden, ladders enz. voorzien, de stad uit, terwijl men in allerijl bezig was schuiten met levensmiddelen te laden en wagens, karren en andere voertuigen, met aarde, mest, planken enz. tot herstel der dijken dienende, bevracht, ter poorte uitzond. Onder dit gewoel mengde zich het onophoudelijk gebulder der noodschoten, het angstgeschrei van velen en het gedruisch der ijs- en waterstortingen, dikwijls van verren afstand gehoord, al hetgeen, in verband met het schriktooneel, hetwelk zich allerwege aan het oog opdeed, in staat was zelfs den koelbloedigsten en onversaagdsten alle bezinning te doen verliezen. — Des morgens van dezen dag, omtrent 7 ure, openbaarde zich eene verzakking in den wal, die de haven der stad Nijmegen van de rivier de Waal afscheidt, welke zoodanig toenam, dat het noodig geoordeeld werd, de boomen dadelijk te doen vellen, hetgeen hierop onmiddellijk geschiedde. De woeling van het water deed de geheele of althans gedeeltelijke verzinking der wal vreezen, terwijl men uit den loodregten stand van den muur, die dezelve omringde, afleidde, dat het water onder dezelve een gat had gewoeld. Ook

was het op den 7den Februarij daaraanvolgende, dat een stuk van den genoemden muur, ter lengte van 60 voeten in de rivier de Waal stortte, nadat men, reeds vroeg in den morgen, verscheidene scheuren in den zelven en meerdere verzakking in den wal had bespeurd. Nieuwe scheuren bleven aanhoudend den val van den muur en daardoor de verzinking van den geheelen wal doen vreezen.

Akelige toestand aan de Maas enz.

Terwijl de rampen der overstrooming in de Betuwe en in den omtrek van Nijmegen, alwaar van het dorp Persingen nog slechts twee huizen overig waren, deze hoogte hadden bereikt en de vooruitzigten aldaar niet minder bedroevende waren, was de toestand aan den kant van de Maas mede zeer betreurenswaardig, hebbende de regter Maas-dijk, tusschen Reumen en Overasselt, ongeveer een uur boven de stad Grave, al vroeg voor het geweld des waters moeten zwichten. De rivier wies voor gemelde stad, op den 20sten, tot 5 duimen in het uur, en het ijs, op den volgenden dag in beweging gemaakt zijnde, ging des nachts, bij hervatte vorst, wederom vastzitten, waarop de rivier den 23sten tot eene hoogte van 22 voeten 5 duimen klom. — Niettegenstaande de loffelijke pogingen van het garnizoen der stad Grave, bijgestaan door den dijkgraaf *Kriegen*, den heer heemraad *de Qua*, den aspirant-ingenieur *D. van Leeuwen*, alsmede door de pikeurs *Gavel* en *Moonen* enz., ontstonden op onderscheidene plaatsen aanmerkelijke doorbraken, waardoor geheele streken onder water gezet werden en de toestand van mensch en vee allerbeklagenswaardigst werd. De stedelijke regering, met den verdienstelijken Burgemeester *P. H. van Fenema* aan het hoofd, welke zich hierdoor een blijvend gedenkteeken in de harten zijner medeburgeren oprigtte (1), voorzag, zoo veel in haar vermogen was, ijlings in de behoeften der ongelukkige bewoners, terwijl de officieren van het korps Zwitsers door de menschlievendste ver-

(1) Zie Dagblad van Noord-Braband, No. 8.

zorging uitmuntten. Dezelve kochten, voor hunne eigene rekening, brood, zout, olij, lamp-katoen en genever, hetwelk zij met booten, onder geleide van de kapiteinen *von Buren* en *Schifeli*, en van den lieutenant *Watteville*, in de omliggende gemeenten uitdeelden. Het gezigt der dorpen en gehuchten, in welke het water deszelfs verwoestingen aanrigtte, was ontzettend, en leverde, nadat hetzelve reeds was afgeloopen, door de weleer zoo vruchtbare, nu diep met zand overschotene landerijën, als ook door de menigte van verdronken vee, hetwelk eenigen tijd lang ongekuild moest blijven liggen, en het gezigt van geheel en gedeeltelijk ingestorte en verlatene woningen, een jammerlijk tooneel op. Als een hoogst gelukkige bijzonderheid echter merkte men aan, dat meest alle de inwoners hadden kunnen gered worden en slechts twee of drie menschen hierbij het leven verloren. In den Maasdijk van de gemeente Kuijk bevonden zich, aan den grooten doorgang, vijf doorbraken, te zamen ter lengte van 81 roeden, zijnde de dijk voorts, op vele plaatsen, door het overstortend water geheel weggeloopen. Op verschillende punten, ter lengte van 2, 3, 4 ja 5 roeden, was niets van dezelve te zien, waardoor de gemeenschap aan de zijde van Vessfelt, Linden, Haps en Beers geheel was gestremd. Van deze laatste bevonden zich de gemeenten van Linden en Beers in eenen zeer neteligen toestand. In de dijken van Escharen en Gassel waren mede vier groote en eenige mindere doorbraken, waarvan die in den dijk te Gassel alleen de lengte van 70 roeden hadden. Eene menigte landerijën waren hierdoor met zand en grind overdekt en het getal der verdronkene runderen, schapen enz. was zeer aanmerkelijk. Het water klom aldaar ruim 2 voeten hooger dan in 1799, en de meeste huizen stonden tot boven de vensterramen in het water, zijnde daarvan, te Gassel, alleen drie boven-kamertjes en het kantoor van den Burgemeester bevrijd gebleven. De stad Grave zelve stond geheel onder water, doch

bleef

bleef gelukkig van verdere onheilen bevrijd. In het naburig dorp Velp echter was de toestand nog vreeselijker, dan die der gemeente Escharen en Gassel, zoowel uit hoofde van het verdronken vee, als wegens den staat der landerijën. Men telde in den dijk dier gemeente tien doorbraken, waardoor eene menigte morgen lands met zand overdekt en peillooze woelingen ontstaan waren. Door het overloopen van den Bandijk van Neerloo werden de polders van Huisseling, Neerloo, Overlangel, Deursen en Demenburg, Demen en Langel en Dieden onder water gezet en veel schade veroorzaakt. De gemeenten Schaijk en Reek (1) werden mede zeer geteisterd. Te Herpen klom het water, op den 23sten Januarij, tot aan de kruin van den zoogenaamden erf-dijk, op het bovenste punt der gemeente gelegen, en stortte, nadat men het den ganschen dag zeer manmoedig had gekeerd, tegen den avond, ten gevolge eener nadere ontstane ijs-stopping, met zoodanige kracht over denzelven, dat daarin zes zwaardere en vier mindere doorbraken vielen, die alle zeer diepe grondgaten en zelfs kolken van merkelijke diepte daarstelden. De brug over de kapitale wetering en verscheidene huizen spoelden geheel weg, terwijl verre de meeste beschadigd werden, en een groot aantal andere onheilen deze gemeente, eene der behoeftigste aan den Maas-kant en in vroegere onheilen merkelijk gedeeld hebbende, tot den rand des verderfs bragten. Door de overstrooming van den dijk des polders het Hollanderbroek, iets hetgeen sedert het jaar 1727 niet was gebeurd, liep bijna de helft der gemeente Mill en St. Hubert, tot aan de daken der huizen, onder water, ofschoon menschen en vee in tijds naar de hoogte konden vlugten, en daardoor behouden bleven.. — De Stad 's Hertogenbosch lag als in het midden eener onmeetbare zee, en het was alleen door de zorg der Voorzienigheid, welke, hier

(1) Wegens laatstgemelde vindt men een omstandig berigt in de Staatscour. No. 35.

en elders, bij tijds redding toezond, dat de bewoners der omliggende dorpen en gehuchten van eenen volkomen ondergang bewaard werden.

Aan de Lek, den Alblasserwaard enz.

De overstroomingen der rivieren Waal, Rijn en Maas waren, in derzelver gevolgen, voor andere naburige streken, zoowel in de nabijheid van de rivier de Lek, als wel voornamelijk voor de zoogenaamde Vijf-Heeren landen, den Alblasserwaard, het land van Arkel, in Zuid-Holland gelegen, na de doorbraak van de noorder en zuider Linge-dijken, allernoodlottigst (1). — Te Kuilenburg stond het water zoo hoog in de stad, dat er niet gebakken konde worden. Te Utrecht bragt, op den 24sten des morgens, bij aanhoudendheid het gebulder van het geschut, uit het zuid-oosten, eene algemeene ongerustheid te weeg, vermits het water van de rivier de Lek steeds zoo sterk bleef wassen, dat het, van Zondag-avond ten 5 ure tot des morgens 9 ure, 36 duimen gewassen was, en men elken oogenblik de losbarsting van het ijs te gemoet zag. De ontsteltenis hierdoor te weeg gebragt deed, in genoemde stad, vele lieden hunne kelders en huizen ledig ruimen. Ook werd het gansche land van Vianen geïnundeerd, en meest alle dorpen en huizen onder water gezet. De nieuwe straatweg van Vianen naar Gorinchem stond meer dan twee voeten onder water, terwijl men langs de dijken eene menigte vee zag, hetwelk een vreesselijk geloei maakte. De kerken, welke van het water bevrijd bleven, waren opgepropt met menschen en vee, voor welke laatstgenoemde geen voedsel was. — De nieuwe zuider Linge-dijk, op den 26sten, onverwachts doorgebroken zijnde, stroomde het water te Asperen met zulk een schrikbarend geweld en zoo plotseling binnen, dat, in minder dan anderhalf uur, de stad reeds verscheidene voeten hoog onder water

(1) Een algemeen overzigt van de oorzaken dezer rampen, eene vergelijking der gesteldheid van de waterkeeringen en middelen van uitloozingen, in dit jaar, met die van 1809 vindt men in de *Dord. Cour.* No. 20.

ftond. De ontsteltenis en het nood-misbaar werden hierdoor in een oogenblik verschrikkelijk en algemeen. Elk moest in aller ijl bergen wat hij konde en naar boven vlugten, en bijna twee honderd ingezetenen moesten hunne woningen geheel verlaten, ten einde hun leven te redden. Gelukkig echter verloor niemand het leven, alhoewel de schade aanmerkelijk en grooter was, dan die in het jaar 1809. Eene menigte voeder, koorn, aardappelen en andere voorraad ging verloren. Ruim zeventig runderen, eenige paarden en een aantal varkens en schapen kwamen door het water om. Het aantal der huizen, welke, deels zwaar beschadigd, deels onbruikbaar, alsmede dat der ingezetenen, welke hierdoor van alles beroofd werden, was mede vrij aanmerkelijk. — Te Leerdam was de vreeselijke spoed van het wassend water mede de oorzaak van droevige jammer-tooneelen. Den 27sten, ten 4 ure, na den middag, had men in de rivier de Linge nog geen water, ten 6 ure stond in genoemde plaats reeds 6 voet voor de kisting, en geen twee uren later, of het water stond allerwege boven den dijk. Het gebrek aan eenen genoegzamen voorraad van materialen deed de kisting staken, terwijl de dijk, ter lengte van 30 voeten, bezweek. Ook was de spoed van het wassend water oorzaak, dat er geen dijk-leger bestond. Op Kedichem en aan den dam ontstonden mede doorbraken, zoo als insgelijks op Spijk en in den dijk, welke in 1810 gelegd was, door het Asperensche en Heukelomsche veld heen, achter het kasteel van Heukelom. Eene sluis en tolhuis, in het jongst verloopen jaar gesteld, werden bij deze gelegenheid geheel weggespoeld. Op sommige plaatsen was de vloed 2 of 3 voeten hooger dan in 1800, waarbij het als hoogst gelukkig mogt gerekend worden, dat de ligte maan en het stille weder de middelen tot het aanbrengen van hulp enz. zeer begunstigden. De doorbraak van den dijk te Heukelom was het behoud voor de bewoners van Vuren en Dalem, alwaar men den ganschen Waaldijk langs van 2

tot 4 voeten hoog had gekist, zonder welke deze dorpen geheel zouden vergaan zijn, gelijk het droevig lot van het dorp Herrewijnen was. Hetzelve werd door het ijs genoegzaam geheel weggekruid, zoo dat er woningen van hetzelve te Ameiden en te Meerkerk kwamen aandrijven. De ſtad Leerdam bleef echter, door den ijver en werkzaamheid der meeste ingezetenen, onder begunſtiging van den Goddelijken zegen, behouden en ſtrekte tot ſchuilplaats en redding voor een groot aantal landlieden en overgebragt vee. Zelfs de kerk moest tot eene bergplaats voor het laatstgenoemde dienen, zijnde de kerkekamer opgevuld met boeren, die hun vee oppasten. Onder menig dak waren vijf tot zes huishoudens, alsmede een groot aantal ſtuks groot en klein vee bijeen, voor hetwelk men echter ſpoedig gebrek aan noodig voedſel kreeg. — Het huis van zekeren *Walig Verdugt*, te Oosterwijk, werd, bij deze gelegenheid, door een wiel, ter lengte van 2½ morgen en 80 voeten diep, verzwolgen, nadat de man benevens zijne vrouw en zes kinderen zich door middel van een klein bootje gelukkig hadden gered. Een der kinderen echter, zijnde een jongetje van 15 jaren, door den vader met vier paarden naar Leerdam gezonden, kwam van daar terug, na dat het geval had plaats gehad, en werd door den Koning, welke zich juist daar ter plaatſe bevond, aangetroffen, terwijl het voor het ingeſpoelde gat op het bitterst ſtond te ſchreijen, niet anders denkende, dan allen waren in hetzelve omgekomen. Z. M., door dit voorval bijzonder getroffen zijnde, nam het kind bij de hand, en troostte hetzelve niet alleen op alle mogelijke wijze, maar nam hetzelve ook mede naar Leerdam, alwaar de Koning aan het kind 8 dukaten ſchonk, en hetzelve aan iemand ter verzorging aanbeval. Tevens gelastte Z. M., dat, zoo het kind door dit ongeval ouderloos mogt geworden zijn, men aan Hoogstdenzelven hiervan tijding zoude doen toekomen. De wijze, waarop

de koeijen van den genoemden *Verdugt* gered werden, was allleropmerkelijkst. Daags voor het ongeluk aan zijne woning overgekomen had hij het vee alsmede eenen hond, welke jongen had gekregen, naar boven gebragt. Nadat de muren weggerukt waren, geraakten de beesten los en sprong de hond met een jong in den bek van boven neder, welke het, op eenen afstand van ruim 20 minuten gaans, in veiligheid bragt, en daarop terugkeerende ook het tweede en derde op deze wijze reddede. Hierdoor als het ware opmerkzaam gemaakt, sprongen de koeijen één voor één den hond na, en ofschoon eene derzelve aan den muur bleef hangen, geraakte ook deze niet alleen gelukkig los, maar kalfde ook, twee dagen na hare redding, zeer voorspoedig (1). — Te midden van den onbeschrijfelijken nood der Vijf Heeren-landen, gelukte het den heer *J. A. Walteling*, Hoog-heemraad van Ter Lede, een krachtdadig middel tot redding daar te stellen, waaraan tot dus verre algemeen gewanhoopt was. Reeds vroeger dag en nacht bezig geweest zijnde, om op zijnen post aan de Gardaen het doorbreken van den nieuwen Asperenschen dijk voor te komen, en denzelven eerst, toen alle menschelijke hulp te kort schoot, verlaten hebbende, vormde hij nu het stout ontwerp, om met eigen gevaar door kracht van menschen-handen en aangebragte werktuigen, de veerpont over den dijk op den vloed te doen brengen. Ofschoon de meesten zulks voor onmogelijk hielden, gelukte echter de uitvoering van dit ontwerp binnen korten tijd, waardoor men dadelijk het behoud van een groot aantal menschen, vee en voorraad aan de prijzenswaardige pogingen van dezen edelen man te danken had. — Terwijl de gevaarlijke stand van de rivier de Lek te Schoonhoven, op den 26sten de hevigste

(1) 's Hertogenb. Cour. No. 25. — Het voorval vindt men eenigzins anders verhaald in de *Beschrijving van den Watersnood*, bl. 170 volgg.

beklommeringen veroorzaakte en meer door waterkeeringen, op de dijken te Jaarsveld en aan de overzijde, de gevreesde overstrooming trachtte te voorkomen; ontdekte men des namiddags van dien zelfden dag, onder Langerak eene kwel aan den binnenvoet van den Lek-dijk, hetwelk aanvankelijk van geen belang scheen, daar het gat nog geen drie duimen in de doorsnede beliep. Het werd gestopt, doch vertoonde zich naderhand wederom veel grooter, en toen men het omstreeks 8 ure des avonds op nieuw meende meester te zijn, brak het kwel-water met zoodanig geweld door, dat, alle menschelijke pogingen te kort schietende, weldra de geheele dijk inzonk en ter lengte van 18 roeden doorbrak, waardoor het water met vreeselijk geweld in den zoo dikwijls geteisterden Alblasserwaard nederstortte en dadelijk twee huizen wegspoelde. Hoe zeer men hierdoor te Schoonhoven al ras nagenoeg twee voeten vals bespeurde en daardoor het gevaar aan die zijde zag wijken, bragt echter de tijding van den ramp, welke door de nood-klok van de stad Nieuwpoort en het sein van 12 kanonschoten werd verkondigd, eene algemeene verslagenheid te weeg, en begaf zich Z. Exc. de Gouverneur van Zuid-Holland, benevens den Griffier der Staten en twee ambtenaren van het bureau der griffie, naar Schoonhoven, ten einde van daar op het toebrengen van allen mogelijken bijstand dadelijk orde te stellen. Z. Exc. gaf bij deszelfs aankomst dadelijk gehoor aan de Burgemeesteren, welke den geheelen nacht aan het huis van den President *van Oosterhout* waren vergaderd gebleven, ten einde de vereischte hulpmiddelen te beramen, en vervolgens, door het opnemen der voorhanden zijnde levensmiddelen, lokalen en stallingen tot den ontvang der ongelukkigen, wier noodgeschrei aller harten met medelijden vervulde, de noodige toebereidselen maakten. De door Z. M., bij gelegenheid van Hoogstdeszelfs komst te Schoonhoven (1), bevolene

(1) Zie boven St. I. bl. 6.

maatregelen door den Gouverneur met den meesten zorg in het werk gesteld zijnde en eene stedelijke kommissie, door Burgemeesteren hiertoe verzocht, bij voorraad de taak op zich genomen hebbende van de noodlijdenden, met derzelver vee, van al het noodige, voor zoo verre de omstandigheden gedoogden, te voorzien, zag men zich hiertoe weldra in staat gesteld, daar zulks vroeger door het vastzitten van het ijs ten eenemale onmogelijk was. Hetzelve op den 30sten opgebroken zijnde, was men onophoudelijk bezig in vaartuigen, zoo van Schoonhoven, Nieuwpoort en elders, aan menschen en vee redding toe te brengen, met dat gevolg, dat men op den 2den Februarij in eerstgenoemde plaats reeds vier honderd menschen en duizend stuks vee zag, welke door onvermoeide vlijt en de edelste zelfopoffering aldaar van het noodige konden voorzien worden. De overstrooming strekte zich uit tot den geheele Alblasserwaard, eene hoeveelheid van meer dan 30 dorpen en ruim 20,000 morgen lands bevattende, terwijl de vloed op den 30sten reeds 2 voeten hooger dan de hoogste stand in het noodlottig jaar 1809 was geklommen. Te Oud-Alblas, het hoogst gelegen dorp in den beneden-waard, waarvan, in laatstgemeld jaar, het hooge markt-plein boven water bleef, klom in dit jaar het water in de nog hooger staande kerk tot eene hoogte van 2 voeten. In dezelve hadden een aantal ongelukkigen derzelver toevlugt genomen, welke nu door hooge stapels van takkenbossen met planken bedekt, boven water gehouden werden. — Hetgeen kort hierop in den omtrek der stad Gorinchem plaats had, droeg veel tot vermeerdering van den ramp in den Alblasserwaard bij, ofschoon deze stad zelve hierdoor van eenen wissen ondergang werd gered. Het vloedwater uit de Betuwe, namelijk, tot voor de kanaal-sluis aldaar gekomen zijnde, bruiste met zoo veel geweld tegen dezelve aan, dat de groote sluisdeuren hierdoor werden uitgeslagen en er een gat

viel in den dijk, tusschen den vleugel van de sluis en de buiten batterij op den dijk. Het water zoude hierdoor de Arkelpoort zijn ingestroomd, indien men zulks niet nog bij tijds door toekisting ware voorgekomen, doch nu geene andere ontlasting dan in het nieuwe kanaal hebbende, en de Noorderdijk spoedig geheel en al bezweken zijnde, stroomde hetzelve wijd en zijd in den Alblasserwaard. Op den morgen van denzelfden dag had men eene andere doorbraak in de stad gehad, en offchoon ook dit gevaar gelukkig werd afgeweerd, zoo bleef de toestand van de beneden-stad eenige dagen lang *zeer zorgelijk*. Ook stond de overzijde van de haven geheel onder, terwijl de stad als een eiland in eene bare zee lag, en men van den toren in het ronde niets dan de daken der huizen en een aantal doode koeijen en paarden zag, welke door de doorbraken spoelden. Nog op den 28sten durfde zich niemand, dag of nacht, uit de kleeren wagen en hoorde men niets dan het gelui der noodklokken en het gebulk van het vee, op de dijken. — Het gevaar van overstrooming, hetwelk op dit tijdstip het land van Altena en Heusden bedreigde, werd mede, onder bijstand van den Goddelijken zegen, door den arbeid der inwoners, gelukkig afgeweerd. Reeds den 27sten des morgens was het ijs, in de rivier de Merwede voor Sleewijk, met voorbeeldelooze snelheid afgedreven, het water open en aanvankelijk vallende, hetwelk een gunstig vooruitzigt opleverde. Als een onheilspellend teeken beschouwde men nogtans het vastzetten en de gedeeltelijke verstopping der killen achter Werkendam, met name de Bakkerskille en het Steurgat, aan welke men dikwijls, in gelijke omstandigheden, het behoud had te danken gehad. Deze vrees bleek al ras niet ongegrond te zijn. De Bakkerskille begon aanhondend te rijzen, en reeds tegen den middag liep de hooge buiten-kade van den Vervoorne-polder over, waardoor zes doorbraken, van meerdere of mindere breedte en diepte, ontstonden. Dadelijk werden maatregelen

genomen om den Werkschen en Schenkeldijk op te kisten, welke beide binnen-dijken, het land van Altena van deze geïnundeerde polders scheidende, op de meeste plaatsen een, twee tot drie voeten lager waren, dan het water der overstrooming zoude komen. Evenwel scheen alle arbeid, met hoe veel ijver ook voortgezet, te vergeefs. Reeds ten 6 ure des avonds begonnen de gemaakte kistingen door het water overstroomd te worden, hetwelk zoodanig toenam, dat men des nachts verpligt was, een reeds geloopen gat in den dijk, met behulp van een groot aantal arbeiders en onder beleid van eenige deskundigen, zoodanig te digten, dat men hier verder geen gevaar voor doorbraak te vreezen had. Den 28sten, op den dag, versterkte men verder de kistingen, en, door een honderdtal arbeiders, digtte men drie aanmerkelijk groote gaten, welke gereed stonden elk oogenblik, door wegspoeling, tot volkomene dijk-breuken te worden, hetwelk te meer te vreezen was, daar reeds twee derden van de breedte der kruin (ter diepte van 8 tot 10 voeten) van dezen zwaren kleidijk was afgestort. Met inspanning van alle krachten wendde men hierop pogingen aan, om ook deze openingen te digten, hetwelk niet zonder levensgevaar geschiedde; men slaagde nogtans met dit werk en reeds voor den middag was deze dijk tegen verdere overstrooming beveiligd. Ook in den aansluitenden Schenkeldijk was de schuif van de Vervoorne-polders uitwateringsluis verbrijzeld, en het vloedwater stroomde alzoo met geweld in den boezem en Ippelschen polder, welke daardoor omtrent 9 duim water bekwam. Echter werd dit sluisje door den werkzamen ijver van het dijkbestuur van Nieuw-Altena aanstonds hersteld, zijnde men te gelijker tijd bezig om de geloopene gaten in de buiten-kade van de Vervoorne polder te beringen en voor verdere invloeijing te bewaren. Ook deze sluiting was ten tien ure des avonds ten einde gebragt, waardoor de kistingen van den Werkschen dijk eene nieuwe verzekering

ter bewaring ontvingen. De heer Inſpecteur-Generaal *Goudriaan*, aan wien men deze maatregelen te danken had, benevens den Hoofd-Ingenieur *Goedkoop*, den Ingenieur *de Geus* enz., alsmede de heeren *van der Colff* en *Verſchoor*, welke ſteeds op de gevaarlijkſte punten tegenwoordig waren en de werklieden door allerlei middelen aanmoedigden, maakten zich bij deze gelegenheid de welverdiende dankerkentenis hunner medeburgeren waardig (1). — Op eene niet minder gelukkige wijze had de ſtad Bommel, benevens de Bommelerwaard aan den onvermoeiden ijver der ingezetenen en de edelaardigſte inſpanning van een aantal kundige mannen derzelver behoud te danken. De rivier op den 25ſten des middags los geraakt zijnde, vleidde men zich ook aldaar met den gelukkigen afloop, toen dezelve tegen den avond wederom vast ging zitten en, tusſchen Loeveſtein en het dorp Brakel, eene verſtopping veroorzaakte, welk laatstgemeld dorp reeds den 26ſten, door het inbreken van den dwars-dijk, was onder water gezet. Het water, langzamerhand wasſende, veroorzaakte den volgenden morgen, zijnde zaturdag, reeds vele beangſtigde gemoederen, toen men in het dorp Brakel eene verzinking aan de binnenzijde van den dijk ontdekte, welke echter gelukkig geſtopt werd. Tegen den middag nam de was zoo ſpoedig toe, dat eenige lieden, welke zich naar het beneden einde van het dorp Brakel hadden begeven, niet dan met gevaar van hun leven de ſtad bereikten, daar het water meer dan 100 roeden over den dijk ſtroomde, ten gevolge waarvan zes doorbraken, van den Meijdijk tot aan het dorp Brakel, ontſtonden. De angst en kommer namen nu hand over hand toe, en weldra waren de dorpen Zuillichem en Niewaal in het grootst gevaar, daar men met grond vrees voedde, dat derzelver dijken en kistingen zouden bezwijken. De naderende nacht werd met beklemde harten te gemoet

(1) Staatscour. No. 31, 34 en 35.

[illegible]; [illegible] welke de [illegible], aan de tweemaal opgeheesschen, aan de inwoners van de stad en Waard het dreigend gevaar te kennen gaven. Weldra klom het water, tot de hoogte van 10 voet 5½ duim, waarvan zelfs de oudste inwoners geene geheugenis hadden. Op alle punten ontdekte zich het gevaar, vooral tusschen de twee gemelde dorpen, alwaar aanmerkelijke verzinkingen ontstonden, welke echter door den aanhoudenden ijver der ingezetenen, bijgestaan door die van Gameren, Wel, Ammerrode en Nederhemert, werden tegen gehouden. Zoo wel vrouwen en kinderen als mannen waren aanhoudend werkzaam, terwijl de Heemraden *J. de Vries* en *Verstegh*, twee dagen en twee nachten in het water stonden, hebbende men aan de kunde van laatstgenoemden, welke deszelfs post te Zuillichem had, voor een groot gedeelte het behoud te danken gehad. Het water stond alstoen zoo hoog op den dijk, dat de voerlieden die mest aanbragten, op de zit-kisten in het water zaten. Evenwel liet men den moed niet zinken, daar het water wel eens schielijk wegliep, doch eenige oogenblikken daarna wederom veel hooger steeg. Inmiddels heerschte te Bommel geene mindere angst, alwaar de muur aan de regterzijde der Waterpoort veel water doorliet en eene kwelling ontstond, welke veel gevaar deed vrezen, hetgeen echter door de spoedig aangebragte hulp gelukkig werd geweerd. Ook plaatste men uit voorzorg eene kisting van de markt tot door de gasthuis-straat, ten einde het water hiervoor stand te doen houden, toen een nieuw ongeval nieuwe bekommernis veroorzaakte. Op den Beuselschen dijk, namelijk, een kwartier uurs buiten de stad, ontstond eene verzinking van 16 roeden lengte, doch na eenige uren arbeids, onder het opzigt van den kribbaas *Krielaard*, mogt men zich ook met het behoud van dit gedeelte des dijks geluk wenschen. Tegen den morgen begon het water te vallen en nadat men door de hulp der ingezetenen van Zuilichem en den voorbeeldeloozen

ijver van den heer *Versteegh*, offchoon bijna moedeloos en uitgeput door vermoeijenis, een nieuw gevaar, hetwelk zich voor de dorpen Nieuwaal en Zuilichem had opgedaan, te boven gekomen was, zag men eindelijk het nakend gevaar met een dankbaar hart geheel wijken. De fchade in den beneden-Bommelerwaard, zoo wel aan dijken als aan vruchtboomen en hout, was evenwel zeer aanmerkelijk, daar insgelijks het ijs den 30ften en 31ften losrakende de buiten-boomgaarden en houtgewasfen veel benadeelde. Ook had de boven-Bommelerwaard dezelfs behoud mede voor een gedeelte aan den afloop van het Waalwater, door de inbraken in eerstgenoemden, naar de Maas te danken.

De IJsfel voor Kampen. In den nacht van den 27ften tot den 28ften Januarij leverde de IJsfel voor Kampen een vreesfelijk fchouwfpel op, waarvan men het gevaar echter ook mede gelukkig te boven kwam. Om elf uren des avonds, toen het water reeds voor de meeste poorten ftond, begon men in hetzelve eenen hoogeren was te befpeuren, en had er eene losberfting in het ijs plaats, welke echter van korten duur was, daar hetzelve fpoedig wederom ftopte. Ten één uur na middernacht kwam het ijs echter wederom in beweging, en even voor twee uren begon hetzelve met een ontzettend geweld door de IJsfel-brug te fchuiven. Met een vervaarlijke kracht losbarftende, verhief het water zich tot eene hoogte, welke het ijs tot aan de vloering van de brug ftuwde, en dezelve hier en daar opligtte. Evenwel wederftond de brug den geweldigen fchok, zoodat niets dan het grootfte gedeelte der kappen, benevens een gedeelte der basfementen en ijzeren balustrade werden weggenomen of losgerukt, en hierdoor dit fraai fieraad der ftad gelukkig bewaard bleef. Het gevaar aan de landzijde werd mede door de weldadige zorg der regering gelukkig afgewend, en hoezeer, zoo aan de ftads kaaiwerken, als aan de dijken, merkelijke fchade werd toegebragt, waren de gevolgen voor de ftad en

voor de eigendommen der partikulieren aan den IJsel echter minder noodlottig, dan men in den beginne had gevreesd (1).

Het meer gematigde weder in de maand Februarij, welke zelfs vele fraaije dagen opleverde, alsmede de windstilte, die in de eerste dagen bleef heerschen, bragt veel tot redding en verzachting van het lot der ongelukkigen, ten gevolge der overstrooming, toe. Op den 6sten kwamen te Zalt-Bommel 120 noodlijdenden uit den Thielerwaard aan, ten einde aldaar gehuisvest en gevoed te worden, welker getal vervolgens dagelijks vermeerderde. De hierop gevolgde schier-bestendige ooste-winden deden den stand der rivieren merkelijk verlagen, en alzoo, spoediger dan menschelijk vooruitzigt had kunnen beteekenen, de overstroomde gewesten op vele plaatsen van het water ontlasten. De vloed van den Alblasser-waard was op den 7den, sedert deszelfs hoogsten stand, in alles 24 duimen gevallen, zoodat men toen konde rekenen iets onder de hoogte van den vloed van 1809 gekomen te zijn. Twee woningen werden nog door de aanhoudende werking des waters om ver geworpen, waarbij echter gelukkig noch menschen noch vee omkwamen. Sedert dien tijd bleef de val aanhoudend toenemen, zoodat het marktplein, de kerk

Verder bijzonderheden.

(1) De gunstige ligging der beide havens te Vlissingen voor de zeevaart en het bij iedere getij droogvallen derzelve, hetwelk het inkomend ijs telkens doet doorbreken en het vastzetten van hetzelve belet, boden, bij den zwaren ijsgang, aan den koophandel eene veilige bergplaats voor een groot aantal schepen, waaronder twee retour schepen van Batavia. De schepen voor Antwerpen bestemd kwamen te Vlissingen binnen, om dat zij de Schelde, welke met ijs opgepropt was, niet konden opvaren. Die, voor andere havens bestemd, waren, voor gaats komende, verpligt deze haven te kiezen, wijl alle de zee-havens van het Koningrijk (behalve die van Vlissingen) even als die van vele andere landen, met ijs vervuld en opgestopt waren, en zij slechts alhier eene veilige schuilplaats voor schip en lading konden hoopen te vinden. Zie Rotterd. Cour. No. 21.

en het kerkhof te Oud-Alblas spoedig wederom boven water kwamen, en men op laatstgenoemde wederom konde begraven. Ook de meeste water-zolders kwamen weder boven en het was opmerkelijk, dat, ten gevolge eener natuurlijke gehechtheid aan den grond, behalve velen, die steeds hardnekkig met hun vee op hunne hooge water-zolders gebleven waren, ook die genen, welke benevens hun vee met het grootste gevaar van dezelve gered waren, hun verlangen te kennen gaven van met hetzelve wederom met schuiten derwaarts gebragt te worden. Evenwel ging de redding, onder het beleid van eenige daarmede belaste schouten, op de dijken, welke den Alblasserwaard omringden, en welke tot dat einde ruim 80 vaartuigen in gesiadigen dienst hadden, ijverig en geregeld voort. Van de reeds geredden werd onder anderen te Dordrecht een groot gedeelte, benevens een menigte vee, overgebragt, welke aldaar huisvesting en verzorging vonden, zijnde hiertoe, op vele plaatsen in de stad, ruime loodsen opgeslagen. Met dezelfde schuiten, en met onderscheidene andere van partikulieren, waaronder die van een aantal menschlievende Rotterdammers, werden overal levensmiddelen aan de ongelukkigen toegevoerd, welke deels in hunne broze woningen, deels in de kerken of op enkele hoogten verzameld waren. Van het vee kwam een merkelijk gedeelte ten gevolge van het geleden ongemak om, daar hetzelve, op sommige plaatsen, offchoon op water-zolders geborgen, met de ruggen gelijk in het water had gestaan, en men het met de koppen om hoog gebonden had moeten houden, ten einde hetzelve in dezen staat niet te doen verdrinken. Door den aanhoudenden val, de voortreffelijke werking der hulp-gaten en het digten der voornaamste doorbraken, deed zich de staat der zaken in den Alblasserwaard op het einde der maand zeer gunstig voor, zoodat men zich met de hoop vleidde van denzelven in den zomer geheel droog te zullen zien. — Offchoon reeds omtrent den 24sten der maand enkele Ooijevaars

werden genien, zoo bleef men echter gedurende dezelve eene matige vorst behouden.

Het stormachtig weder, waarmede Februarij eindigde klom in de eerste dagen van Maart tot eene merkelijke hoogte, zoodat op den 2den op vele plaatsen een hevige orkaan woedde en groote schade aanrigtte. De wind, die reeds den geheelen dag had gewaaid, verhief zich tegen den avond tot een geweldigen storm. Verscheidene ligters met koffij en suiker, te Amsterdam voor de Haarlemmer-boom liggende, waren genoodzaakt binnen te vlugten en alle schepen voor de stad werden min of meer beschadigd. Het beurtschip, hetwelk daags te voren van Alkmaar gezeild was, werd, onder andere, met verlies van zwaard en roer bij het Huis te Brester onder Spieringshorn tegen den wal geslagen en kreeg anderhalf voet water binnen. Gelukkig echter werden allen welke zich aan boord bevonden gered. — Bij Vliessingen geraakte het schip de Vrede, kapitein *Pannekoek*, van Dordrecht op de Caloot vast, waarbij hetzelve de sloep en twee mannen der equipagie verloor, en de overige met moeite gered werden. In de stad zelve rees het water tot eene aanmerkelijke hoogte, zoodat hetzelve op verscheidene punten der kaden over den kant henen vloeide, waardoor de stad met eene overstrooming werd bedreigd. Tegen half vier uur echter werd het water staande, maar bleef aan de noord-zijde van het dok overstorten, waardoor verscheidene bewoners aan dien kant het water in hunne kelders en woningen kregen. Daar hetzelve echter tegen den avond viel en de wind noordelijker werd, zagen de inwoners zich weldra van hetzelve ontlast, waardoor de stad voor den gevreesden ramp bewaard bleef. — Door den hoogen stand der Westerschelde bij het spring-getijde, werden de zee-dijken langs de geheele linie van de watering van Walzoorde, zijnde eene uitgestrektheid van omtrent 1800 rijnl. roeden, overwaterd, waardoor dezelve op vele plaatsen op het deerlijkst werden geteisterd en

beschadigd en men bij den eerstkomenden vloed het ergste had te duchten. De toestand in de kade van Walzoorde, te Hontenisse, welke vol schepen lag, werd voor dezelve zoo gevaarlijk, dat dezelve, ter voorkoming eener geheele verniеling de wijk naar buiten namen, hetgeen echter voor vele niet zonder groote schade geschiedde en zelfs zware en onherstelbare verliezen ten gevolge had. Voor de stad Sluis was deze dag mede zeer noodlottig. Het water bruiste met zoo veel geweld tegen dijken en dammen, dat hetzelve den dijk van een' kleinen polder, voor de stad gelegen en aan denzelven toebehoorende, geheel en al overstroomde en eene menigte gaten in denzelven sloeg. Door hetzelve werd mede eene breuk veroorzaakt aan het zoogenaamde pas-water, waardoor een gedeelte van het grondgebied der gemeente van St. Anna onder water werd gezet, en men verdere schade te duchten had. In de stad zelve liep de oude kerkstraat, de beestenmarkt en de groote markt onder water. De bewoners van het groote pas onder de jurisdictie der stad, zich met den visch-vangst generende, zagen hunne woningen door den drang des waters op het punt van in te storten, terwijl derzelver vaartuigen of verbrijzeld of beschadigd werden. Te St. Anna werd, door de schade aan te veld staande vruchten toegebragt, de hoop des landmans op eenen gezegenden oogst mede ten eenemale verijdeld. Ook de nieuwe straatweg werd, op onderscheidene punten, door den drang des waters beschadigd en voor rijtuigen onbruikbaar gemaakt. — De storm-vloed veroorzaakte in ander gedeelte der Provincie insgelijks merkelijke schade, zoo als te Bruinisse op het eiland Duiveland, alwaar de zee-dijk tot diep in de kruin wegsloeg. Te Goes stuwde de wind het water dermate op, dat de vloed in de Ooster-Schelde bijna 6 ellen of 19 voeten boven het peil aan laag water steeg en onderscheidene polders, aan de oost-zijde van het eiland, in den gevaarlijksten stand gebragt werden.

In

In dezen uiterften nood echter veranderde de windstreek eenigzins, hetgeen bij het bedaren van den ftorm aan de directiën van den Waterftaat en der polder-beſturen gelegenheid gaf, om, met inspanning van alle krachten, tot verdere afwering des gevaars werkzaam te zijn. Evenwel was de fchade niet gering, hebbende dezelve inzonderheid de bedijkingen van Kruiningen, Waarde, Crabbendijke, Nieuwlande, Tolfende en Molkenpolder, Ierfeke, Wemeldinge, Cattendijke, den Wilhelmina-polder, en de geheele breede watering aan de noord-zijde getroffen, benevens de kleine polders Stroodorpe en Oost-beveland, waarin eene hof-ftede en vier woningen bezweken voor den vloed, waardoor eene arbeiders-vrouw omkwam. De Hoofd-Ingenieur der Provincie, de heer *A. Schraver*, benevens den Ingenieur *Ferrand* ondersteunden, zoodra de doorvaart voor hen mogelijk was, de werkzaamheden tot afwering van verderen nood en fchade op het krachtdadigst. — Te Antwerpen werden door den hevigen ftorm de kaden met water bedekt, en de lage gedeelten der ftad overftroomd. Eene groote menigte koopwaren, in wijn, koffij enz. beftaande en op de kaden liggende, werden door het water medegefleept en met veel moeite gered, terwijl twee of drie vaartuigen op dezelve werden geworpen, en een, bij het begin van de St. Jans-gracht, aan ftukken geflagen. Te Wellebroek, insgelijks in de Provincie Antwerpen, konde men zich niet herinneren het water immer zoo hoog, als bij dezen vreesfelijken orkaan, gezien te hebben. De zoogenaamde zee-dijk doorgebroken zijnde, werd hierdoor de helft van het grondgebied der gemeente onder water gezet. Eene andere doorbraak, ter lengte van 330 voeten, viel in den dijk van het Helle-gat, alwaar bij laag getij 24 voeten water ftond. In de gemeente van Ruijsbroek moest een gedeelte der inwoners zich in de kerk redden, terwijl men elders met fchuiten tot redding van menfchen en vee toefnelde. Te Groot-

Wellebroek stond het water tot aan de kerk, en daar alle de omliggende gemeenten min of meer overstroomd waren, werden, behalve de aanzienlijke schade in dijken en water-werken, welke op omtrent eene tonne gouds begroot werden, honderden aan ellende en wanhoop ten prooi gegeven. — In Oost-Vlaanderen werden te Termonde door den plotselingen vloed, terwijl niemand hierop verdacht was, in minder dan twee uren tijds, alle de straten onder water gezet, zoodat hetzelve in sommige tot eene hoogte van 2 tot 3 voeten stond, en in enkele huizen door de vensters naar binnen stroomde. Een vaartuig, voor de stad liggende, werd van de ankers geslagen en alleen door spoedig toegebragte hulp gered. — Ook te Ostende woedde de orkaan op eene voorbeeldelooze wijze. Een brik, ten oosten aan het kanaal vast liggende, geraakte los en stiet te bersten op den dijk, die van Ostende naar het Sas leidt, terwijl verscheidene andere vaartuigen insgelijks los geraakten en tegen het paal-werk aan stukken vloegen. — Op de meeste plaatsen ging de orkaan van hevige sneeuw-vlagen vergezeld, waardoor, onder anderen, op de Veluwe twee personen om het leven kwamen, en eene vrouw te Zutphen door de sneeuw van den weg afgedwaald zijnde, op eene jammerlijke wijze in eene sloot omkwam. In de Ardennes viel in den nacht van den 2den tot den 3den eene zoo verbazende menigte sneeuw, dat onderscheidene boerenwoningen onder dezelve bedolven raakten en de gemeenschap met Namen op onderscheidene punten werd afgebroken. Door dezelfde groote hoeveelheid van gevallen sneeuw werd de gemeenschap met Duitschland, langs den weg van Luik naar Aken gestremd, eene gebeurtenis waarvan bij menschen geheugen geen tweede voorbeeld bestond. De sneeuw werd, ten gevolge van eenen hevigen wind uit het Noord-oosten, welke dezelve naar de hoogte dreef, tusschen Battice en het huis Blancke zoodanig opgehoopt, dat men er naauwelijks de top

pen der boomen, die langs den weg stonden, konde zien. Daar er geene rijtuigen langs denzelven konden passeren, waren alle de herbergen van Herve, Battice, Clermont en Aken met reizigers opgevuld, welke met het grootst ongeduld het oogenblik hunner bevrijding aldaar moesten afwachten. — Het water in den Alblasser-waard, op den 1sten dag der maand nog steeds vallende, zoodat men op denzelven een begin konde maken met het digten van het hulp-gat onder Papendrecht, geraakte mede door dezen storm en den hoogen stand der rivieren wederom merkelijk aan het wassen, waardoor nieuwe onheilen veroorzaakt werden. Evenwel herstelde hetzelve zich wederom spoedig, blijvende de val, offschoon langzaam, over het algemeen aanhouden, zoodat het vee wederom voor een gedeelte naar de waterzolders terug konde gevoerd worden en op vele plaatsen de molens begonnen te malen. Op den 23sten werd te Sliedrecht eene eerste proef genomen met een geheel nieuw werktuig tot ontlasting van het water, door den bekwamen landmeter *H. Visser* aldaar uitgevonden. Hetzelve werd echter, naar het schijnt, bij nadere proefneming in tegenwoordigheid van den Inspekteur-Generaal *Blanken* genomen, voor den geheelen waard onvoldoende bevonden, en derhalve bij uitsluiting voor den polder van Sliedrecht bestemd. — Gedurende de drie laatste dagen der maand veroorzaakte de hooge stand van de rivier de Maas te Grave en in deszelfs omtrek eene ongemeene verslagenheid en angst, welke zich echter gelukkig niet verwezenlijkten, daar de gunst des hemels door eenen spoedigen val het gevaar afwendde, hetwelk de ongemeene was van 2 voeten gedurende 24 uren tijds, met reden had doen vreezen. — Niettegenstaande den bovengemelden storm was de maand Maart echter minder buijig dan gewoonlijk, en leverde zelfs verscheidene fraaije dagen op. Ook was de laatste week even matig van temperatuur als helder van weder, nadat in de eerste de vorst zich nog

had doen gevoelen. Als eene merkwaardige bijzonderheid, ten opzigte van deze langdurige vorst, dient alhier niet onopgemerkt te blijven, dat de Harlinger beurtschipper *H. Blom*, op maandag den 6den van Amsterdam gevaren, op het IJ veel ijs vond, waar hij echter al zeilende doorgeraakte tot midden op de Zuiderzee. Doch aldaar echter bleef het schip in het ijs vast zitten, hetwelk zoo sterk was dat twee passagiers en de twee knechts van den beurtschipper op het ijs gingen, en een der knechts, met name *W. J. de Boer*, zijne schaatsen aanbond en midden op de Zuider-zee schaatsen reed.

De neiging tot zachtheid op het einde der maand Maart, in het weder waargenomen, bleef in April voortduren, en was zoo bestendig, dat deze maand in het algemeen uitstekend schoon mogt heeten. De afwisseling van zonneschijn met milden regen had een' zeer gunstigen invloed op het groeijend rijk. Perziken en fijne vruchtboomen beloofden veel, en behalve de Eik, stond het geboomte op het einde der maand in het *volle blad*. Alleen in de laatste dagen was eene merkelijke verkoeling in de lucht den voortgang van den groei hinderlijk, vooral nadat de thermometer reeds boven 70° was waargenomen. — Ook de Mei-maand bleef warm en groeizaam, wordende de heilzame temperatuur, in den *aanvang*, offchoon men hier en daar over koude klaagde, door herhaalde donderbuijen slechts weinig verlaagd. In de Provincie Antwerpen veroorzaakte een hevige orkaan, met donder, bliksem en stortregens gepaard, op den 9den vele schade en ongelukken. Te Turnhout en in twee naburige plaatsen rigtte de bliksem merkelijke schade aan. Te Zoersel werd eene hooischuur door den wind opgenomen, en 30 treden ver op eenen stapel takkebosschen geworpen. In het aan deze plaats belendende bosch werd een groot aantal boomen, op eene bijna onbegrijpelijke wijze, vernield, terwijl het naburige dorp Boom door den orkaan mede verschrikkelijk werd geteisterd. De beide grach-

ten, welke langs den Rupel loopen, leverden slechts een hoop puin op, wordende door den orkaan, in deszelfs schuinsche rigting, alles hetgeen hem in den weg stond of vernield of opgenomen en op eenen merkelijken afstand nedergeworpen. Ruijsbroek, Rumpot, Reeth, Waefloos, Vremde en andere dorpen leden insgelijks meerdere of mindere schade. Te Contigh werden meer dan 70 huizen, alsmede de kerk, zeer zwaar beschadigd. De dikste boomen werden ontworteld of verbrijzeld, en zefs verscheidene menschen door de wind opgenomen, waarvan één deerlijk gekwetst werd. Ook kwam eenig vee hierbij om. Daags na dit ongeval bezocht de Gouverneur der provincie de plaatsen, waar de orkaan het hevigst had gewoed, het noch aan hulp, noch aan vertroosting latende ontbreken. Ook elders rigtte het onweder onderscheidene verwoestingen aan. Aldus werden in de gemeente Herpt, in Noord-Braband, onderscheidene huizen zwaar beschadigd of vernield, en op een groot aantal plaatsen in de provincie Gelderland insgelijks vele woningen en schuren omver gerukt of geteisterd, en eene menigte boomen ontworteld en ter neder geveld. Te Welle, bij Aalst, in de provincie West-Vlaanderen, werd eene hoeve door den blikfem getroffen, en in weinige oogenblikken eene prooi der vlammen, hebbende men slechts weinig kunnen redden. Men begrootte de schade hierdoor aangerigt op *f* 31,000. Op den 11den woedde het onweder te Leeuwarden, en deed hetzelve zich in de geheele provincie van Vriesland gevoelen, waardoor in de nabijheid van Rinsumageest eene boerenwoning, benevens 16 stuks vee, door den blikfem verteerd werd. Den 14den daaraanvolgenden sloeg de blikfem andermaal in een kerktoren te Beveren, in West-Vlaanderen, waardoor een kind gekwetst werd. Het onweder, hetwelk tien dagen later, op den 24sten des nachts, op vele plaatsen, zoo als onder andere te Brussel en Antwerpen met hevigheid woedde, in welke laatstgemelde plaats, door den daarmede verzeld gaan-

den hagel, veel schade werd veroorzaakt, rigtte voornamelijk in de provincie Henegouwen de grootste verwoestingen aan. In de gemeente van Quievrin werden, in minder dan 10 minuten, meer dan 30 huizen, hooischuren, stallingen, enz. en een groot aantal boomen om ver geworpen, terwijl diergelijke ongelukken op meer andere deels merkelijk van elkander verwijderde plaatsen, zoo als Framieres, Rance, Sivrij, en de voorstad van Soignij, des Carrières, plaats hadden. Het weder nam, sedert dezen dag, waarop de thermometer bijna tot 80° rees, eene ongunstige wending, wordende de fraalje en heldere dagen door sterke windvlagen en regenbuijen vervangen. De val van het vloed-water in den Alblasserwaard, welke zeer langzaam geschiedde, werd op het einde der maand door de menigvuldige regens mede zeer merkelijk vertraagd. — Junij kenmerkte zich insgelijks door buijigheid en aanhoudende regens, evenwel scheen het weder op den groei van boomen en planten geen ongunstigen invloed te hebben, ofschoon de toestand der overstroomde landen hierdoor minder gunstig bleef. Een bijna aanhoudende regen van meer dan 8 dagen bragt te weeg, dat men de werken, tot herstelling van de Waal- en Rijndijken, op den 15den Mei aangevangen, en in korten tijd merkelijk gevorderd, bijna geheel moest staken. Eerst op het einde der maand werd men door meerdere droogte in staat gesteld dit werk met kracht voort te zetten. Te Brussel borst op den 30sten des avonds een geweldig onweder los, waardoor de bliksem op eene der spitsen, welke op de hoeken van het stadhuis oprijzen, viel en eenige steenen losrukte, zonder dat dezelve anders eenige schade van aanbelang veroorzaakte. Als eene bijzonderheid werd in de laatste dagen dezer maand, herhaalde malen, waargenomen, dat de nachtegaal gedurend dezelve zong, hetgeen anders nimmer plaats heeft.

Het begin van Julij leverde mede nog betrokkene luchten en buijig weder op. De toestand der ongelukkige ingezetenen van den Alblasserwaard

bleef hierdoor allerbedroevendst, zoo wel door het gebrek aan gezond voedsel, als door den rampzaligen staat der woningen, welke slechts een verblijf van ellende en ongemak opleverden. Het onweder had, zoo als insgelijks in de vorige maand had plaats gehad, ook in deze wederom meer dan één noodlottig gevolg. Te Boitsfort, bij Brussel, werd hierdoor een jong meisje gedood en een ander gekwetst. Te Antwerpen sloeg de bliksem in de mast van een schip, waardoor een matroos gekwetst werd; en veroorzaakte, behalve op onderscheidene plaatsen in Noord-Braband enz., ook in Gelderland hier en daar schade. Door den zwaren hagel leden de veldgewassen te Wamel inzonderheid veel, zijnde de tedere hennip- en tabaks-planten bijna geheel verplet. Met de helft der maand kreeg men heldere, warme en zelfs heete dagen, welke, door regen afgewisseld, eenen voordeeligen oogst voorspelden. Naarmate van deze hitte ondervond men nu slechts weinig donder. — Tot de helft van Augustus bleef dit fraaije weder aanhouden, wanneer harde wind- en regenvlagen hetzelve vervingen. Intusschen werd de verwachting omtrent den oogst vervuld, daar dezelve over het algemeen gunstig uitviel, en het vlas, onder andere, eene ongemeene lengte bereikte. Men had vele abrikozen, weinig perziken, doch een overvloed van pruimen, waartoe het ongunstig weder in de voorzomer slechts weinig hoop had gegeven. — Ook September leverde nog vele schoone en warme dagen op, eer deszelfs eerste helft verstreken was, klom de thermometer tot boven de 70°. In de laatste veertien dagen viel er veel regen, en had men buijig weder; zoo alsmede eenigen donder. Ook bleven de stortregens hunnen ongunstigen invloed op de geïnundeerde landen oefenen. — October stelde zich goed in, en men telde in het eerst verscheidene heldere en schoone dagen; en, ofschoon later herfst-buijen met hagel, storm en, enkele malen, met donder vergezeld kwamen, zoo werden deze echter wederom door zonne-schijn

en fraai weder afgewisseld. De lucht bleef zoo gematigd, dat men in de geheele maand geene vorst waarnam. — In November bleven de nachten niet vrij van vorst, doch mogt deze maand over het geheel zacht en fraai heeten, zoodat het geboomte tot over de helft deszelfs bladeren behield, en in wel beschutte tuinen nog bloemen, zoo als de dalia's, bloeiden. Gedurende deze maand had men weinig of geen N. W. winden, blijvende dezelve van onstuimigheid schier geheel bevrijd. De val van het water in den Alblasserwaard vorderde ook gedurende de maanden October en November zoo merkelijk, dat men denzelven op den 27sten dezer maand konde achten geheel droog te zijn, zijnde nagenoeg al het land boven, en slechts nog weinige polders met eenige duimen water op zomerpeil bezwaard. — Men behield zacht winter-weer tot omtrent de helft van December, wanneer de vorst een' aanvang nam. Het ijs, hetwelk op den 17den te Zwolle, zonder eene moedige redding, aan een aantal schaatsenrijders bijna het leven had gekost (1), geraakte door eenen sterk opgevolgden dooi op den 22sten uit het water, zoo dat muggen, vliegen en andere insekten zich in de open lucht vertoonden en de *helleborus niger* nog in de tuinen bloeide. Op eenen mist echter, welken men den 23sten waarnam, volgde eene felle vorst, die van zeer weinig sneeuw, doch van een' hevigen oost en O. N. oosten wind vergezeld ging, en tot den 31sten in kracht aanwies. Door dezelve werden, in weerwil van den heftigen wind, alle vaarten, wateren en rivieren geheel gestremd. De koude, welke reeds voor meer dan eenen voetreiziger in de Veluwer heide noodlottig was, kostte aan eenen landman van Stichts-Veenendaal, ter zelfde plaatse, het leven.

(1) Dezelve hadden hun behoud te danken aan het moedig gedrag van twee militairen, met name *A. Bijneveld*, brigadier, en *D. E. de Lange*, kurassier bij de 6de kompagnie van het 3de eskadron kurassiers.

Bij hetgeen wij hierboven nopens den ftaat der rivieren hebben medegedeeld, voegen wij hier wederom de volgende aanteekeningen, wegens derzelver hoogfte en laagfte ftanden, zoo als dezelve gedurende de onderfcheidene maanden des jaars zijn waargenomen: Staat der rivieren.

	Maas. Laagfte.	Maas. Hoogfte.	Rijn. Laagfte.	Rijn. Hoogfte.	Waal. Laagfte.	Waal. Hoogfte.
Januarij.	8 v. 2 d.	21 v. 1 d.	0 v. 0 d.	20 v. 10 d.	1 d	25 v.
Febr.	5 „ 2 „	16 „ 1 „	4 „	13 „ 6 „	8 „	16 „ 6 „
Maart.	4 „	15 „ 6 „	3 „ 9 „	11 „	6 v. 6 „	12 „ 10 „
April.	2 „ 10 „	14 „ 8 „	3 „ 10 „	10 „ 8 „	6 „ 8 „	12 „ 2 „
Mei.	2 „	2 „ 11 „	2 „ 7 „	4 „ 6 „	5 „ 6 „	7 „ 8 „
Junij.	2 „	7 „ 7 „	4 „ 2 „	8 „ 10 „	7 „ 8 „	11 „ 1 „
Julij.	1 „ 11 „	3 „	5 „ 1 „	8 „ 9 „	7 „ 8 „	11 „ 1 „
Aug.	1 „ 4 „	2 „ 2 „	5 „ 2 „	9 „	7 „ 2 „	11 „ 4 „
Sept.	11 „	4 „ 7 „	3 „ 1 „	7 „ 2 „	5 „ 11½ „	9 „ 8 „
Oct.	1 „ 1 „	10 „ 3 „	2 „ 5 „	11 „ 3 „	5 „ 4 „	13 „ 1 „
Nov.	1 el 48 s.	9 „ 9 „	1 el 128 s.	10 „ 11 „	1 el 988 s.	12 „ 10 „
Dec.	1 „ 32 „	3 el 2 s.	942 „	3 el 291 s.	1 „ 867 „	3 el 924 s.

Volgens de waarnemingen buiten Haarlem gedaan, was de gemiddelde hoogte des thermometer gedurende dit jaar 48°,19, zijnde 3°,16 lager dan in 1819 (1). Thermometer-ftand.

De algemeene opmerkzaamheid ook alhier reeds bij voorraad op het zeer belangrijk verfchijnfel eener zons-verduistering gevestigd zijnde, welke, volgens de naauwkeurige berekening der fterrekundigen, met juiste bepaling van derzelver tijd en gedaante, op den 7den September dezes jaars moest plaats hebben, zag men zich door de ongemeene helderheid des weders in ftaat gefteld, dit ongemeen natuur-tooneel alom in deszelfs geheele pracht en luister te genieten. Niemand der duizenden van befchouwers of hij gevoelde zich, door de ongewoonheid en fraaiheid van dit fchouwfpel, als het ware opgetogen, terwijl de verrukking hierdoor op het godsdienftig gemoed te weeg gebragt, hetwelk zich daarbij den Schepper, in deszelfs onbegrijpelijk en alwijs Wereld-beftuur, vertegen- Merkwaardige Zon-eclips.

(1) Verg. Alg. Konst en Letterbode 1821. No. 8.

woordigde, naauwlijk eene genoegzame bedaardheid van geest voor koele en berekenende waarneming overliet.

Waarnemingen daaromtrent.

De zons-verduistering, slechts zelden in deze gewesten tot dien hoogen graad van volkomenheid waargenomen, nam, volgens de waarnemingen van den hoogleeraar *J. F. L. Schröder* en de heeren *J. C. Schröder* en *R. van Rees*, op het Koninklijk observatorium te Utrecht, een aanvang ten 12 ure 48′ 50″,3″ terwijl het einde ten 3 ure 37′ 48″,2″, middelbare zons-tijd, plaats had. Ten 2 ure 16′, toen zich de schijf der maan geheel op die der *zon* vertoonde, werd de eclips voor een paar minuten *ringvormig*, op welk oogenblik de duisternis aanmerkelijk was, zoo dat sommigen haar vergeleken bij de donkerheid, welke men bij het vallen van den avond waarneemt. Niet minder aanmerkelijk was de invloed op de temperatuur van den dampkring. De thermometer, die bij het begin der zon-eclips op 68¼° Fahrenheit stond, daalde tot op 64°, toen de verduistering het sterkst was. — Te Leijden werd dezelve door den hoogleeraar *Ekama* en eenige studenten op de drie vertrekken van het observatorium waargenomen, waaromtrent de genoemde hoogleeraar, uit een groot aantal andere, de volgende waarnemingen mededeelde:

Begin 's namiddags . .		0 ure 43′ 5″ middelb. tijd
Zon verduisterd	1 duim	0 ure 50′ 50″
	2 duimen	0 ure 59′ 34″
	3 duimen	1 ure 23′
	6 duimen	1 ure 31′
	9 duimen	1 ure 54′
Zon en maan in dezelfde vertikaal		2 ure 11′
Grootste verduistering		2 ure 12′ 16″
Het middelpunt van zon en maan op gelijke hoogte		2 ure 28′
	6 duimen	2 ure 53′
	4 duimen	3 ure 6′
Einde der eclips		3 ure 34′ 9″

Behalve het wegsleepende van het schouwspel,

bij de grootste verduistering, maakte de groote beweegbaarheid der verlichte hoornen, zoo wel als het onduidelijk sterk schitterend licht, hetwelk de uiteinden verkregen, het bijna onmogelijk derzelver afstanden naar wensch te meten. Laatstgemelde hadden geene bepaalde limieten; zij waren met elkander vereenigd door een' zeer dunnen verlichten draad, die over het geheel niet duidelijk was begrensd, en een zeer fijn afgebroken boogje vormde (1). — Omtrent de waarnemingen te Amsterdam gedaan op het observatorium van het gebouw der Maatschappij *Felix Meritis* door de heeren *J. Buis*, Mr. *G. Buijs* en *J. Roosenboom*, met behulp van den werktuigkundigen *Kleber* en eenige uitmuntende uurwerken aan den laatsten toebehoorende, vonden wij, onder andere, het volgende aangeteekend (2):

De schijf der maan bereikte den rand der zon, als het begin der verduistering, ten 0 u. 48′ 33″ ware tijd.

De donkere rand der zon begon verlicht te worden en de verduistering was, een oogenblik, ringvormig en alzoo het grootste . . . . 2 u. tusschen de 16de en 17de minuut.

Het einde der verduistering werd bevonden te zijn ten . 3 u. 37′ 50″ —— —

— De verduistering werd insgelijks door den hoogleeraar *van Swinden*, in laatstgemelde stad, volkomen ringvorming waargenomen, nagenoeg zoo als dezelve in de afteekening van wijlen den heer *L. Nieuwenhuijs*, reeds voor jaren vervaardigd, was aangeduid geworden (3). — Te Breda, alwaar het verschijnsel door den heer *Nahuijs van Burgst*, op den huize Burgst bij de stad, met een, uitsluitend ten dien einde vervaardigd, toestel,

(1) Verg. Staatscour. No. 216.
(2) Alg Konst en Letterbode No. 38.
(3) Dezelve wordt gevonden, benevens een' brief van den hoogleeraar *van Swinden*, in de Letterbode 1819, No. 34. Verg. Letterb. 1820. No. 37—41.

en met de meest mogelijke naauwkeurigheid werd waargenomen, terwijl zulks aldaar door eenen volkomen wolken-vrijen hemel op het gelukkigst werd begunstigd, waren de bevindingen als volgt:

Begin, ware tijd, 0 ure 49 minuten.
Midden, ——— 2 — 15 ———
Einde, ——— 3 — 38 ———

Grootste verduistering $11\frac{1}{8}$ duim.

Kortste afstand der hoornen van het overgebleven verlichte gedeelte der zon $6\frac{3}{8}$ duim.

De planeet *Venus* was, zelfs een half uur na de grootste verduistering, met het bloote oog zigtbaar. Door het teleskoop beschouwd *geleek zij* naar de maan, zoo als dezelve zich weinige dagen voor nieuwe maan vertoont. Zij stond in het W. N. W. 18° boven den gezigteinder.

Verdere bijzonderheden.

De hoogleeraar *J. A. Uilkens* te Groningen, deelde insgelijks eenige belangrijke waarnemingen mede, hebbende eene bijna onbewolkte lucht ook aldaar toegelaten de zons-verduistering, gedurende deszelfs ganschen duur, tevens met de volmaakste uitkomst der berekeningen van den heer *J. P. Bourjé* en *S. C. B. Aardenberg*, naauwkeurig waar te nemen. De genoemde *hoogleeraar* zag bij eenen N. N. O. wind, welke onveranderd bleef, des morgens ten 7 ure de barometer op 29 $2\frac{1}{4}$, de thermometer op 56°; ten 12 ure klom de barometer op 29 $3\frac{1}{4}$, de therm. op 62°; ten 2 ure en 20 minuten stond de barom. 29 4, therm. 62° en ten 3 ure en 41 minuten de barom. op 29 $3\frac{1}{2}$ en de therm. op 62°. — Op de vogelen, met name hoenders en veldvliegers of wilde duiven, scheen deze verschijning, volgens de waarnemingen des hoogleeraars, geen merkelijken invloed te hebben; doch de bijen, welke voor dien tijd zeer werkzaam waren, verzamelden zich in hare korven en vlogen zoo weinig als bij regen of tegen den avond. Geloofwaardige landlieden echter verzekerden, bij deze gelegenheid opgemerkt te hebben, dat de hanen bij herhaling kraaiden; dat het rund-vee in graa-

rijke weiden gewoon zich des namiddags neder te leggen en tegen den avond gezamenlijk al grazende door de weide te gaan, zich, bij het klimmen der verduistering, bijeenvoegden en, even als of de avond reeds gekomen was, eenparig begonnen te grazen, terwijl de kraaijen door de lucht vlogen, en door hun gefchreeuw, naar gewoonte van den avond, hunne medgezellen fchenen op te roepen om hun nacht-verblijf in het bosch te gaan betrekken. Te Wehe zag men de wilde duiven, die zich aldaar te velde bevonden, met overhaasting te huis komen, hun nachtkwartier betrekken en bij het afnemen der duisternis wederom uitvliegen. Iets diergelijks werd waargenomen te Lutkegast (in het Westerkwartier), alwaar de heer *J. W. Elsma* en anderen zagen, dat onderfcheidene vogelen, gelijk gewoonlijk des avonds gefchiedt, te zamen fchoolden en zich in het bosch van den huize Rikkerda te rust begaven. Op het oogenblik der grootfte verduistering floten zich eenige bloemen, die zich, bij het afnemen, wederom openden. Een groot aantal geloofwaardige perfonen nam mede, bij de grootfte verduistering, in het noord-westen ten noorden drie tintelende fterren waar, welke door den heer *J. Barta*, wiens waarnemingen ter dezer gelegenheid mede zeer belangrijk waren, voor de *Capella* of het geftarnte van de Geit gehouden werden. — Ieder herinnerde zich voorts met het levendigst genoegen, niet alleen te Groningen maar ook elders alom, behalve den zigtbaar aangroeijenden krans van licht, die zich aan den hemel vertoonde, het fchitterend blaauw des hemels, verhoogd tot den reinen tint van azuur; de koelere lucht, die men ten gevolge van de bedekking der zonne-fchijf ontwaarde; het fomber licht, hetwelk op de voorwerpen rustte, zonder dezelve, gelijk bij de avondfchemering, te benevelen, alsmede het fcherp afstekend licht en bruin; de groote fchoonheid der kleuren op de vereischte partijen, terwijl op de uiterfte toppen van bloemen en kruiden een waas van goud en purper

zweefde; eindelijk de eerbiedwekkende stilte, welke zich over de geheele natuur uitbreidde, en den zigtbaren invloed die dit alles op de levende voorwerpen en de beschouwers had. Belangwekkend was het mede om te zien, hoe de voortgang en afneming van de zon-eclips zich in een groot aantal figuren op den grond en op andere voorwerpen teekende, alwaar de lichtstralen, door het bladrijk geboomte vallende, het beeld der zon op dezelve overbragten (1).

De planeet Jupiter door de Maan bedekt.

Minder algemeen opgemerkt, ofschoon zeldzamer voorkomende dan een zon- of maan-eclips, was het verschijnsel in de maand October daaraanvolgende, onder andere, te Groningen aan den hemel waargenomen, als wanneer, vier dagen vóór de volle maan, zijnde op den zesten, des avonds ten zes ure, de Maan voorbij de planeet Jupiter trok in het zuid-oosten en dezelve geheel voor het oog bedekte. Een kwartier na zes ure kwam dezelve weder te voorschijn op den west-bovenkant der maan, eenigen tijd met schitterenden glans schuins boven dezelve staande.

Na, tevens met den staat des weders, het treurig tafereel der wederwaardigheden, als een gevolg van hetzelve, geschetst te hebben, mogen wij op de algemeene belangstelling rekenen in de overlevering van datgeen, hetwelk, tot leniging der beschrevene ijsselijke rampen, in het werk is gesteld geworden.

Weldadigheid des Konings bij de overstrooming in de zuidelijke gewesten.

Reeds boven gewag gemaakt hebbende van de hoogst edelmoedige wijze, waarop Z. M. de Koning in den nood der ongelukkigen voorzag, toen de overstrooming hare vernielende kracht het

(1) Een verslag der waarnemingen, uitgebragt in de vergadering van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, vindt men, benevens eenige andere bijzonderheden, in de Staatscour. No. 221.

eerst in het zuidelijk gedeelte des Rijks uitoefende, moeten wij thans datgene te boek stellen, hetgeen verder tot verzachting van plaatselijke rampen, geschiedde.

Weldaden te Brussel voor dezen ramp.

De weldadigheid der Brusselaren kenmerkte zich bij deze gelegenheid op het voortreffelijkst. In de parochie, genaamd *des bon secours* werd door de arm-meesteren, in weinige uren, bij de meest vermogende ingezetenen eene som van 600 franken ingezameld, welke tot dadelijken onderstand werd bestemd. De gemelde arm-meesteren deelden in persoon 3000 brooden aan de woningen in de overstroomde straten rond, welke door mannen op paarden en karren door de vensters der boven-verdiepingen werden toegereikt. Voorts stelde de regering van haren kant alle middelen in het werk, ten einde den ongelukkigen te hulp te komen, en door onvermoeide waakzaamheid verdere rampen af te weren. Voor de noodlijdenden in de omstreken der stad hadden mede aanhoudend inzamelingen en inschrijvingen plaats, wordende, onder andere, door de militairen een dag van hunne soldij voor dit einde opgeofferd, en door den heer *Odevaere*, tot hetzelfde weldadig oogmerk, eene fraaije schilderij ter bezigtiging gesteld.

Het was echter inzonderheid in de Noordelijke provinciën, toen zich aldaar het tooneel der verwoesting in al deszelfs verschrikking opdeed, dat de algemeene milddadigheid met luister schitterde.

Liefdadigheid van het Koninklijk Huis bij de overstrooming in de Noordelijke provinciën.

Hoedanig door Z. M. bij onderscheidene besluiten, onverwijld, aanzienlijke sommen ter beschikking van de Gouverneurs van Noord-Braband, Gelderland, Holland (zuidelijk gedeelte) en Utrecht werden gesteld, ten einde daarmede in de dadelijke behoeften van menschen en vee te voorzien, is ter behoorlijke plaatse door ons opgeteekend geworden; alsmede op welke uitstekende wijze dit loffelijk voorbeeld door de leden van het Koninklijk Huis werd gevolgd (1). Tot

(1) Zie boven St. I. bl. 4—7.

regelmatige aanwending dezer middelen van dadelijken onderstand werden door de gemelde Gouverneurs, op de meest gelegene plaatsen kommissiën aangesteld, aan ieder van welk een bepaald getal gemeenten der overstroomde districten, ter verzorging, werd toevertrouwd. Aan dezelven werd aanbevolen, om naar de gesteldheid van de ingezetenen in de gezegde gemeenten onderzoek te doen, en dezelve het noodigste te verschaffen; hetzij door afzending van brood en kaas en andere benoodigheden voor de menschen en van voeder voor het vee derwaarts, hetzij door de menschen en het vee van daar te doen afhalen en voor derzelver goede huisvesting en voeding, in andere gedeelten der provincie, zorg te dragen. — In Gelderland werden aldus, op onderscheidene punten, kommissiën aangesteld; de kommissiën, in de provincie Utrecht, te Rhenen en Wijk bij Duurstede gevestigd, stonden, ieder voor het tegen over liggende gedeelte, in betrekking tot de geïnundeerde gemeenten der Neder-Betuwe; de kommissie te Vreeswijk zorgde voor de Vijf Heeren landen, en die van Dordrecht en Schoonhoven voor de gemeenten van den Alblasserwaard. Elke kommissie ging te werk met gemeenschappelijk overleg van de besturen der gemeenten, in welker behoeften zij geroepen was te voorzien, ten einde die behoeften naauwkeuriglijk te kennen. De uitdeeling der levensmiddelen en fouragiën geschiedde door tusschenkomst der besturen. — Voorts werd van wege den Koning aan de Gouverneurs in de provinciën Noord-Braband, Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Overijssel, Groningen en Drenthe opgedragen, om verder krachtdadiglijk mede te werken tot leniging van het ongeluk der slagt-offers van den watersnood, opdat zij, die have en vee benevens alles hadden verloren, zoodra mogelijk, konden worden in staat gesteld, hun middel van bestaan te hervatten, en hunne ijverheid wederom, ten algemeene nutte, aan te wenden. De genoemde Gouverneurs werden, met dit oogmerk uitgenoodigd, om, in ie-

de-

tere van den ramp vrijgeblevene gemeente hunner provincie, eenige der voornaamste en meest geachte ingezetenen op te wekken, om zich onverwijld te vereenigen als kommissiën ter inzameling van vrijwillige giften voor de noodlijdenden; hunne medeingezetenen met hun doel bekend te maken, en dezelve in de gelegenheid te stellen, om, naar hunne keuze, voor hunne bijdragen in te schrijven, of dezelve in eene schaal of geslotene bus te storten, met verzoek aan die kommissiën, indien bij de inschrijvingen het verlangen mogt worden te kennen gegeven, dat het beloop daarvan meer bepaaldelijk ten behoeve van eenig bijzonder distrikt zoude worden gebezigd, daarvan opzettelijk aanteekening te houden, ten einde aan dat verlangen stiptelijk zoude kunnen worden voldaan door hen, aan welke vervolgens de taak der zorgvuldige spaarzame en meest doelmatige aanwending der gezamenlijke giften zoude worden toevertrouwd (1).

Weldaden in Gelderland bij den algemeenen ramp.

De te Arnhem gevestigde kommissie ontving reeds dadelijk van eenen onbekenden zender uit Amsterdam de aanzienlijke gift van *f* 100, terwijl van de vrijmetselaars-loge *Willem Frederik*, eene bijdrage van *f* 100, en door die genaamd *la Charité*, zoo als de vorige, insgelijks te Amsterdam gevestigd, eene bijdrage van *f*. 200, door middel van de loge de *Geldersche Broederschap* te Arnhem, werd toegezonden. De laatstgemelde legde hare hulpvaardigheid aan den dag door eene somme van *f* 100 ter dispositie van burgemeesteren te stellen. — Te Wageningen, alwaar terstond na den watervloed, behalve een aanzienlijk getal vee, meer dan drie honderd ongelukkigen van Betuwsche dorpen waren opgenomen, werd, in den korten tijd van twee dagen, de aanzienlijke som van *f* 550 aan giften uitgereikt, welke vervolgens door andere giften, zoo van de ingezetenen als van elders, nog merkelijk vermeerderd werden. — De mensch-

(1) Staatscour. No. 30.

lievendheid der ingezetenen van het schout-ambt Eden, in Gelderland, verdient mede alhier eene afzonderlijke vermelding. Reeds dadelijk na den doorbraak te Driel, werden, op verzoek van de Schout van Heteren, een honderdtal ongelukkigen uit die gemeente in dit ambt opgenomen, welk getal weldra uit de ingezetenen van Hardeveld, Heusden en andere geïnundeerde dorpen tot bijna 300 personen vermeerderde. Alle deze ongelukkigen werden door de ingezetenen der gemeente, tot het genoemde schout-ambt behoorende, kosteloos van huisvesting en nooddruft voorzien, tot dat dezelve in staat werden gesteld hunne woningen wederom te betrekken. — De algemeene inzameling, bij deze gelegenheid te Nijmegen gedaan, bedroeg de aanmerkelijke som van *f* 3,005 en die te Arnhem *f* 5,928.

In Zuid-Holland. Door den Staatsraad Gouverneur van Zuid-Holland geschiedde, overeenkomstig de begeerte des Konings, op den 30sten Januarij, eene aanschrijving aan de hoofden der plaatselijke en gemeente-besturen, met uitzondering van die gelegen in den Alblasserwaard en in de Vijf Heeren landen, welke insgelijks met het gelukkigst gevolg bekroond werd. Het bedrag der kollekten in Zuid-Holland en andere aldaar bijeengebragte liefde-giften beliep eene somme van *f* 190,043, behalve de aanzienlijke giften van Z. M. den Koning, van het Koninklijke Huis en van andere bijzondere personen (1). Onder de laatste mogen wij de volgende niet verzwijgen, als: eene gift van *f* 1,000 van den hof-maarschalk Grave *van Reede*; — van den Minister benevens een gedeelte der ambtenaren van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat *f* 650; — van den Minister van Financiën de hoofd-

(1) Men vindt deswege een' naauwkeurigen staat, getrokken uit de bij het Gouvernement van Zuid-Holland ontvangene opgaven, in de Staatscour. No. 43, 47, 65 en 103.

en verdere ambtenaren en bedienden, tot dit departement behoorende, *f* 900; — van de ambtenaren bij het Ministerie van Marine *f* 500; — van het departement van den heer opper-houtvester en opper jagermeester van Z. M. *f* 270; van den inspekteur-generaal van het geneeskundig bestuur der land- en zee-magt en deszelfs beambten *f*. 80; — van Z. E. Lord *Clancarty*, gevolmagtigd Minister van Groot-Brittanië *f* 1160. — De algemeene kollekte, op den 7den Februarij, beliep te 's Gravenhage en Scheveningen eene somme van *f* 30,445 (1), terwijl dezelve te Voorburg *f* 1,358, te Gouda *f* 2,645, te Schiedam *f* 6,148, te Helvoetsluis *f* 649, te Leijden *f* 10,319, waaronder *f* 1516 van de akademieburgers ter dezer plaatse, te Delfshaven *f* 966, te Ridder-kerk *f* 1,386, en te Woerden *f* 1,408 bedroeg. — De kommissie ter verzorging der noodlijdenden in den Alblasserwaard, te Schoonhoven gevestigd, zag zich dan ook eenige dagen nadat dezelve hare werkzaamheid had aanvaard, in staat gesteld, om meer dan 1600 stuks rundvee uit de gemeenten van het hun aangewezen distrikt, naar onderscheidene oorden, onder een geschikt geleide, te doen vervoeren, alwaar hetzelve, achtervolgens de deswege gemaakte bepalingen door Z. Exc. den Gouverneur, door de zorg van de schouten der verschillende gemeenten, bij de ingezetenen werd ingelegerd. Meer dan 400 personen, welke door den watervloed van huisvesting beroofd waren, genoten op hetzelfde tijdstip, zoo binnen Schoonhoven als te Gouda en Oudewater, eenen onderstand, welke aan hen, in hunne omstandigheden, niets te wenschen overig liet. Reeds vroeger had de heer *Cornelis van der Lee*, te Oudewater woonachtig, met en door middel van eeni-

(1) Eene tooneel-vertooning, aldaar op den 31sten Januarij in den Franschen Schouwburg gegeven, liet eene zuivere ontvangst van *f* 394 over. Z. K. H. gaf eene bijzondere gift van *f* 235.

ge, menschlievende ingezetenen der stad Amsterdam, eene aanzienlijke hoeveelheid broods doen overbrengen, en aldus in den meest dringenden nood voorzien. Onder de bewijzen van weldadigheid, welke de kommissie van tijd tot tijd ontving, behoorde, onder andere, eene gift van *f* 250, welke de Gouverneur van Zuid-Holland aan dezelve, namens een ongenoemden deed ter hand stellen. — De ingezetenen der gemeente Pijnacker, in Zuid-Holland, kweten zich bij deze gelegenheid op eene uitstekende wijze van hunne pligt. Niettegenstaande men aldaar in den voorledene jare, door de groote menigte veldmuizen, een zoodanig gebrek aan koorn en hooi had ondervonden, dat men in de noodzakelijkheid was gebragt het vee elders te besteden of voor aanzienlijke sommen voeder aan te koopen, ten einde hetzelve gedurende den winter te onderhouden, zoo bragt de algemeene inzameling van bijdragen voor den watersnood, ter genoemde plaatse op den 9den Februarij plaats gehad hebbende, evenwel eene somme van *f* 268: 50 *cts.* op, terwijl, bovendien, een aantal van 50 stuks hoorn-vee, uit Schoonhoven overgezonden, aldaar voeder en stalling ontving.

In Noord-Holland. Het bedrag der gekollekteerde gelden in Noord-Holland bedroeg eene somme van *f* 157,709: 13½ hetwelk, gevoegd bij een aantal bijzondere bijdragen van verschillende aard, ter beloope van *f* 59,196: 66½, te zamen de aanmerkelijke som van *f* 216,905: 79½ uitmaakte (1). — Amsterdam onderscheidde zich bij deze gelegenheid wederom op eene hoogst uitnemende wijze. Niet zoodra was aldaar de algemeene nood vernomen of bijzondere verzendingen van levensmiddelen en andere noodzakelijke behoeften hadden als om strijd

(1) Staatscour. No. 55. — Eene meer uitvoerige *lijst* der kollekten en andere bijdragen, zoo in Noord- als Zuid-Holland, vindt men in de meergenoemde Beschrijving van den Watersnood, bl. 309—315.

plaats. Gelden, zoo bij inteekening als anderzins dadelijk bij een gebragt, werden overgemaakt aan leeraars van den godsdienst of hoofden van bestuur of bijzondere personen, ter plaatse waar de nood het dringendst was. Terwijl het stads bestuur met dat der provincie bezig was maatregelen tot stand te brengen, tot eene algemeene inzameling van penningen, verbonden zich aanzienlijke en menschlievende ingezetenen van Amsterdam tot eene afzonderlijke kommissie, om in de eerste en dringende nooddruft, zonder verwijl, te voorzien. Na de benoeming eener algemeene kommissie door Burgemeesteren, uit twee leden van den stedelijken Raad, vereenigd met de Regenten van het Huiszittenhuis bestaande, riepen H. Ed. Achtb. voor de huiszitten-wijken der stad sub-kommissiën op, welke bijgestaan door wijkmeesteren, op den 7den Februarij, de aanzienlijke somme van ƒ88,8372 a2½ cts. inzamelden. De afzonderlijke kommissie ter voornoemde stede gevestigd, mogt bovendien op den 9den daaraanvolgende ter kennisse harer stadgenooten brengen, dat bij haar reeds aanvankelijk was ontvangen, zoo wel in geld als in waarde van goederen, eene somme van ƒ 48,000 (1). Hierdoor werd zij in staat gesteld, het eerste de noodige levensbehoeften in Gorinchem te kunnen doen brengen, en hare korrespondenten te Arnhem, in den omtrek der geheele Betuwe, daaronder begrepen Thiel en de Thielerwaard, te Nijmegen, Grave, Doesburg en rondom den geheelen Alblasserwaard en naburige plaatsen, met geld, kleeding en levensmiddelen voor mensch en vee te voorzien, zoodat zij zich van de doeltreffendheid der gemelde giften mogt overtuigd houden. Eene loffelijke openbare vermelding verdiende met regt het deelnemend bewijs in het lot der, hun vreemde, ongelukkigen betoond, door de beide gebroeders *Bohrer*, welke de opbrengst van een door hen gegeven concert,

(1) Eenigen tijd later werd dezelve nog met ƒ 2898 vermeerderd.

ten bedrage van *f* 833:20 cts. ter leniging van den algemeenen ramp geheel en al afstonden (1). — De loffelijke handelwijze van den Burgemeester der stad Naarden mogt insgelijks bij deze gelegenheid niet zonder grond ten hoogste geroemd worden. Naauwelijks toch met de rampvolle omstandigheden der overstrooming van den Alblasserwaard bekend, bood dezelve dadelijk aan, om 20 stuks runderbeesten ter genoemde plaatse te ontvangen en voor derzelver voeding en oppassing zorg te dragen, tot zoo lang de eigenaren van die vee het noodig oordeelden. — Te Haarlem werd insgelijks eene zeer aanzienlijke bijdrage van *f* 24,800 ingezameld.

In Zeeland. Ook door den Gouverneur der Provincie Zeeland geschiedde eene doelmatige rondschrijving aan de Burgemeesteren en hoofden der gemeentebesturen binnen de Provincie, en werden onderscheidene maatregelen genomen, ten einde de inzameling der bijdragen op eene, met 's Konings bedoelingen overeenstemmende wijze, te doen plaats grijpen. — Te Middelburg leverde de algemeene kollekte een bedrag van *f*. 9,688 op, hetwelk bij andere bijdragen gevoegd, het beloop derzelve in genoemde stad, op den 21sten Februarij bekend geworden, tot *f* 12,605:65 had doen klimmen. — Te Zierikzee bedroeg de algemeene kollekte *f* 3,156:53½; te Veere *f* 152; te Vlissingen *f* 1,098:27½; te Goes *f* 1,077:1; terwijl te Sluijs, zoo bij inschrijving als kollekte, de som van *f* 593:19½ en in de kleine gemeente van Kadzand, tot het distrikt van Sluis behoorende en eene bevolking van slechts 750 zielen bevattende, alwaar eene rijkelijke bijdrage van *f* 354:92 cts. werd ingezameld. Te Tholen bedroeg de kollekte *f* 445:47½, hetgeen, in aanmerking der min

(1) Zie Staatscour. No. 36. — De voornoemde afzonderlijke kommissie heeft een breedvoerig verslag der door haar ontvangene en bestede penningen later door den druk algemeen verkrijgbaar gesteld.

gunstige omstandigheden dezer plaats en van eene bevolking van nog geen 1300 zielen, mede zeer aanzienlijk was.

De gedeputeerde Staten der Provincie Noord-Braband waren niet minder bedacht om de ingezetenen dier Provincie, op eene gepaste wijze, tot liefdadigheid op te wekken, het doelmatig achtende derzelver welwillende aandacht meer bijzonder op de ongelukkige omstreken der stad Grave te vestigen, alwaar, naar mate het water begon te vallen, ook de jammertooneelen zich steeds in meerdere uitgebreidheid opdeden, en de schade, aan landerijen, dijken en huizen toegebragt, alle vroeger gemaakte berekening ver overtrof. — Eene door het gemeente-bestuur te Bergen-op-Zoom benoemde kommissie verzamelde, zoo bij inschrijving als bij publieke kollekte, voor de noodlijdenden, eene somme van ruim *f* 4000, behalve hetgeen door de militairen werd afgestaan, eene bijdrage welke voor eene stad, wier inwoners, door de omstandigheden der tijden en gedurende de blokkade van het jaar 1814, veel geleden hadden, allezins aanzienlijk konde geacht worden. — Te 's Hertogenbosch bedroeg de kollekte *f* 1210:70 en te Geertruidenberg *f* 395:12 cts. In Noord-Braband.

De liefde-giften in de Provincie Groningen bijeenverzameld leverden, behalve eene aanzienlijke bijdrage in levensmiddelen, eene somme op van *f* 25,134:80 cts. waarvan in de stad Groningen eene somme van *f* 6,816 was gekollekteerd geworden. In Groningen.

Te Utrecht had men niet zoodra berigten bekomen van de dijkbreuken in de Betuwe, en derzelver rampzalige gevolgen, of men was dadelijk bedacht om de ongelukkige ingezetenen der overstroomde landen in hunnen nijpenden nood te gemoet te komen. Verscheidene inschrijvingen werden dadelijk tot dit einde geopend, zoodat reeds op den 2den Februarij op eene lijst, in de Societeit *Sic semper* ter teekening liggende, voor de aanzienlijke somme van *f* 2700 was ingeschreven. De algemeene kollekte op den 7den bedroeg In Utrecht.

f 12,023. — Te Amersfoort geschiedde eene inzameling van *f* 2,556.

In Vriesland. De kollekte binnen de stad Leeuwarden en derzelver iurisdictie bedroeg op den 14den Februarij *f* 7,075 : 7 : 14. Voorts werd aldaar, door middel van inteekening op billetten aan de huizen rondgebragt, ontvangen *f* 7,290 : 10 : 4, terwijl in de kist, op het raadhuis geplaatst, en aan andere giften nog werd ingezameld *f* 1368 : 13 : 8, hetgeen, gevoegd bij eene somme van *f* 308 : 15, als opbrengst van een concert door het gezelschap *Oefening kweekt kunst*, het geheel bedrag der giften in gemelde stad tot eene zeer aanzienlijke somme bragt. — Te Dokkum bedroeg de algemeene inzameling *f* 2,005 : 24; te Harlingen *f* 2,785 : 17½ en te Franeker *f* 1,200.

In Over-IJssel. De ingezetenen der stad Deventer, offschoon door het vroeger beleg veel geleden hebbende, zoodat dezelve nog aanhoudend een aantal slagtoffers der oorlogsrampen te verzorgen hadden, droegen echter bij deze gelegenheid insgelijks ruim bij tot verzachting van het lot hunner natuurgenooten, vooral indien men de gemelde omstandigheden in aanmerking nam. Boven de bijdragen der algemeene kollekte werd aldaar, onder directie van den heer *G. W. Röhner*, op den 16den Februarij een Concert gegeven, hetwelk eene somme van *f* 209 opbragt. Zoowel bij deze gelegenheid, als later bij het uitvoeren van eenige zangstukken, tot hetzelfde weldadig einde, door de leerlingen der stads armen-school in de St. Nicolaas-kerk, beijverde zich het korps muzijkanten van de 7de afdeeling der infanterie, alsmede de leden van het ter genoemde stede gevestigd muzijk-kollegie, om de weldadige oogmerken der ingezetenen te helpen bevorderen. — Te Zwolle bedroeg de algemeene inzameling *f* 4,379 : 49; te Kampen *f* 1,307 : 76; te Enschede *f* 800 en in de gemeene van Lonneker ruim *f* 300.

In Henegouwen en Luxemburg. De Provincie Henegouwen en het Groot-Hertogdom Luxemburg, offchoon niet begrepen onder die Provinciën, alwaar de kollekten plaats

hadden, bragten uit eigene beweging bijeen; de eerste eene somme van *f* 9312:42, laatstgenoemde van *f* 6040:30.

Door de zorg van den Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde gemeente te Brussel werd aldaar eene som van *f* 242:53 ingezameld. Te Brussel.

Treffend waren bovendien de blijken der edelaardigste opofferingen, bij deze gelegenheid aan den dag gelegd, terwijl de begeerte om tot verzachting van den algemeenen ramp bij te dragen, zich in het teeder kinderlijke harte of bij lieden, welke zelve in de drukkendste omstandigheden verkeerden, dikwijls op eene hoogst aandoenlijke wijze te kennen gaf. Aldus werd, onder andere, aan de kommissie met de inzameling te Leeuwarden belast eene bijdrage van 14 stuivers en 14 penningen in koperen munt ter hand gesteld, welke, blijkens eenige daarbij gevoegde dichtregelen, door iemand der behoeftigste klasse van tijd tot tijd waren opgespaard. — De heer *A. de Koning*, Predikant te Sliedrecht, ontving benevens een ongeteekenden brief van den 10den Februarij, eene gift van *f* 9, in behoeftigen toestand bijeengebragt. Ook werden aanhoudend, als Gode ten hoogste aangename geschenken, kleine sommen gelds ontvangen, welke door kinderen, op leer- of werk-scholen en anderzins, tot hun genoegen en andere einden opgespaard, nu, volgaarne en op de meest ongekunstelde wijze, op het altaar der liefde werden geofferd. Merkwaardige liefdeblijken bij deze gelegenheid.

Inzonderheid gaven de kolonisten van Frederiks-oord te dezen opzigte een allertreffendst voorbeeld, toen zij, bij het vernemen van den algemeenen nood, gedeeltelijk eenen dag arbeids ten behoeve der ongelukkigen aanboden, gedeeltelijk eene inteekening in geld voorsloegen. Het laatste algemeen goedgekeurd zijnde, werd aldaar voor eene somme van *f* 33 ingeschreven, en toen de direkteur der kolonie aan de kolonisten voorhield dat sommigen, in den barren winter buiten spinarbeid niets verdienende, en door de strenge Treffend offer der kolonie Frederiks-oord.

vorst van een gedeelte hunner winter-voorraad beroofd, boven hun vermogen geteekend hadden, en derhalve voorsloeg om, ter gemoetkoming in deze schade, eenig geld, hem tot viering van een feest in de kolonie ter hand gesteld, onder hen te verdeelen, werd eenpariglijk de begeerte te kennen gegeven, dat ook deze som bij de overige giften mogt worden gevoegd en zulks met zoo veel aandrang, dat gemelde direkteur hier eindelijk voor moest zwigten. Eene som van ƒ 60 aldus door een aantal van ruim 50 onvermogende huisgezinnen, als een der Godheid voorzeker welgevallig offer, bijeengebragt, werd door de permanente kommissie aan de sub-kommissie van 's Gravenhage overhandigd en bij de overige aanzienlijke bijdragen in genoemde residentie gevoegd.

Liefdadigheid des legers.

Op eene hoogst voordeelige wijze onderscheidden zich insgelijks de officieren, onder-officieren en verdere manschappen des legers, welke, behalve andere aanzienlijke geschenken, deels één, deels meer dagen hunner traktementen, voor meergemeld weldadig einde, gereedelijk afstonden. Onder andere werd door de officieren, onder-officieren en marechaussées der kompagnie Noord-Braband, voor de door den watersnood noodlijdende ingezetenen der Provincie, het beloop van twee dagen traktement, ten bedrage van ƒ 286:32, geschonken. — Het korps rijdende artillerie te Breda schonk ƒ 520; het 1ste bataillon veld-artillerie te Doornik ƒ 435:41; het bataillon Luxemburg No. 25 te Leuven ƒ 300:54; het 2de regiment ligte infanterie Nassau te Breda ƒ 500; het tweede bataillon veld-artillerie te Bergen ƒ 500; de 9de afdeeling infanterie te 's Gravenhage ƒ 692; het Zwitsersch regiment *Jenner* te 's Hertogenbosch ƒ 577:50; de militairen en militaire beambten in Zeeland ƒ 600; het 3de bataillon van het regiment Zwitsers No. 32 te Gouda ƒ 162:59; het 6de regement husaren ƒ 500; de eerste afdeeling infanterie te Amsterdam ƒ 894:6; enz. —

Voorts bragt een militaire Concert tot hetzelfde weldadig einde te Haarlem gegeven, eene somme op van f 326; terwijl een, op den 15den Februarij, door de drie muzijk-korpsen der schutterij te Amsterdam gegeven Concert de aanzienlijke som van ruim f 1560 opbragt.

Onder de liefde-giften, voor de rampen der overstrooming, kwamen mede bijzonder in aanmerking die, door de onderscheidene loges van vrijmetzelaars in de Noordelijke Provinciën des Rijks, aan de loge *Orde en Vlijt* te Gorinchem toegezonden. Dezelve waren: van de loge *la Paix* te Amsterdam, eene provisionele gift van f 150; van de loge *la bien Aimée*, mede aldaar f 205; van de loge *l'Union Royale* te 's Gravenhage f 50; van de loge *de Eendragt* te Rotterdam f 107:20; van de loge *la Vertu* te Leijden f 150; van de loge *Frédéric Royal* te Rotterdam f 50; van de loge *Vicit vim Virtus* te Haarlem f 350; van de loge *Silentium* te Delft f 50; van de loge *Fides mutua*, te Zwolle f 90; van de loge *Willem Frederik* te Amsterdam f 50; van de loge *l'Union maçonnique* te Groningen f 100; van de loge *l'Union Fréderic* te 's Gravenhage f 400; van de loge *Anna Paulowna* te Zaandam f 305; van de loge *Concordia res parvae crescunt* te Sneek f 50; van de loge *Eendragt maakt magt* te 's Gravenhage f 137:12. — Aanzienlijke bijdragen der vrijmetzelaren.

Doch niet alleen in het Vaderland, vooral wanneer men de omstandigheden des tijds in aanmerking nam, heerschte ten deze eene voorbeeldige milddadigheid, ook van elders werden, door de zich buiten het Rijk bevindende Nederlanders, aanzienlijke giften overgemaakt. Onder deze kwamen voornamelijk de volgende in aanmerking, als: van den Baron *Fagel*, Gezant des Konings te Londen, f 1000; — van den Baron *W. Fagel*, Secretaris van ambassade aldaar, f 300; — van den Luitenant-Generaal *de Grünne* f 472:50; — van den Baron *Fagel*, Ambassadeur te Parijs — Geschenken der buitenlandsche Ministers van Z. M.

f 1000 en van den Baron S. *Dedel*, Gezant te Stokholm, *f* 275 enz.

Aanzienlijke bijdragen te Suriname.

Uit de kolonie Suriname werd eene som van *f* 5000 overgemaakt, onder welke begrepen was een bedrag van *f* 1572:6½, door de Evangelische Broeder-gemeente te Paramaribo, bestaande grootendeels uit arme neger-slaven, te zamen gebragt.

Aanzienlijke gift van Prins *Augustus* van Pruissen.

Onder de giften, bij deze gelegenheid, door buitenlanders, op de meest edelmoedige wijze, geschonken, werd met de hoogste dankerkentenis gewag gemaakt van een geschenk van twee honderd Pruissische daalders, door Z. K. H. Prins *August* van Pruissen aan den Nederlandschen Gezant te Berlijn ter hand gesteld.

Bijdragen van Londensche kooplieden.

Eene omstandige vermelding verdiende insgelijks hetgeen te London op eene vergadering, door een aantal van ruim 80 kooplieden en andere met de Nederlanden in betrekking staande personen, op den 12den Februarij, gehouden, plaats had. De heer *William Ward*, een aanzienlijk handelaar, bij deze gelegenheid door de heeren *Irving*, *Combauld* en andere, niet minder aanzienlijke, lieden ondersteund, deed als voorzitter eene aanspraak, waarin hij, op eene gepaste wijze, het doel der Vergadering ontwikkelde. Onder andere zeide hij in Holland, tijdens een rampzalige voorvallen, welke het medelijden van buitenlanders tot zich hadden getrokken, getuigen te zijn geweest van de erkentelijkheid voor den bijstand, inzonderheid door Engeland verschaft. Hij voegde hierbij, dat, aangezien de gesteldheid van Engeland, men de welwillendheid der gansche natie, ten behoeve der lijdende Nederlanders, thans niet konde inroepen, en dat derhalve deze Vergadering van lieden tot de Nederlanden bijzondere betrekking hebbende, met oogmerk om, zonder praal-vertooning, een liefdewerk te verrigten, bijeengekomen was. Hierop schetste de Eerw. heer *Werninck*, Predikant der Nederlandsche gemeente, op eene welsprekende en doeltreffende wijze, den aard der

rampen en van de gevolgen derzelve, waaraan een merkelijk gedeelte der Nederlanden thans ter prooije was, waarna eenpariglijk tot eene inschrijving, ten behoeve der slagtoffers van de overstrooming, werd besloten. Aan eene daartoe benoemde kommissie werd voorts de taak opgedragen van de ingezamelde penningen, op de meest geschikte en doelmatigste wijze, over te maken, hebbende deze inschrijving, reeds voor het scheiden der Vergadering, eene zeer aanzienlijke som bedragen. — Voorts werd ten gevolge dezer besluiten, zoo bij de eerste algemeene zamenkomst, als naderhand bij inschrijving, (waartoe de kommissie dagelijks zitting hield, en de heer *R. C. Glyn*, als thesaurier, benevens de kooplieden *Coutts* en *Coutts* en Co., *Curtis*, *Robarts* & *Curtis*, *Pole*, *Thornton* en Co., *Ransom* en Co. en de kamer van het Lloijd's koffijhuis volijverig medewerkten) ontvangen de aanzienlijke som van *f* 19,400, welke aan de hoofd-kommissie te 's Gravenhage werd overgemaakt (1).

Gesch. uit de kolonie Berbice. Eene aanvankelijk uit de Berbice, door de zorg van de heeren *A. Krieger* en *H. Staal*, overgemaakte som van *f* 5000, werd naderhand nog met eene nieuwe gift van *f* 2000 vermeerderd.

Ontoereikendheid der giften. Dubbeld welkom waren deze giften daar het fonds van onderstand, hoe krachtdadig tot hetzelve ook was bijgedragen, op verre na niet toereikend werd bevonden, om genoegzaam in de zoo algemeene als zware rampen te voorzien (2).

(1) De kommissie te London bestond uit de heeren *W. Ward*, voorzitter, *J. Alewijn*, *J. B. Batard*, *J. Hall*, *Sir. C. Holland*, *J. Horstman*, *B. Cazenove*, *P. Combauld*, *L. A. de la Chaumette*, *W. Haldimand*, *G. Irving*, *W. May*, *N. M. Rothschild* en *J. Werninck*. Zie *Beschrijving van den Watersnood*, bl. 316—333; alwaar een breedvoeriger verslag, tevens met eene volledige lijst der bijzondere inschrijvingen, wordt gevonden.

(2) Staatscour. No. 180. — Het beloop der gezamenlijke bijdragen werd op ruim één millioen guldens geschat

Regeling van den onderstand.

Van het besluit des Konings van den 11den Februarij, houdende benoeming eener algemeene kommissie met het bestuur en de zorg voor eene doelmatige aanwending der nationale giften belast, is door ons reeds vroeger melding gemaakt (1). — Volgens het reglement, waarna deze kommissie, ingevolge artikel 2 van het voornoemd besluit, derzelver bestuur behoorde uit te oefenen, moest dezelve, zoo door de reeds bestaande als door de des noods door haar te benoemen distrikts-kommissiën, blijven voorzien in de levensbehoeften van menschen en vee, zoo lang de landen van het water niet waren ontlast. Echter werd hierdoor de gelegenheid niet benomen, om, des noods, naar gelang der omstandigheden, nog langer te kunnen voortgaan met het voeden van vee te zorgen. De voorziening in beiderlei opzigten, ten behoeve van meer vermogenden aangewend, moest door dezelve aan het fonds van onderstand bij vervolg worden vergoed. — Onder de verliezen, welke door de overstroomingen of derzelver gevolgen geleden waren, en welke bij het geven van onderstand in aanmerking kwamen, mogt niet worden begrepen schade aan leeftogt voor menschen en vee, als zijnde daarin dadelijk en aanhoudend voorzien. Voorts moest er alleen onderstand worden gegeven aan dezulken, die buiten staat waren gesteld, zonder denzelven, hun vorig bedrijf te hervatten of te blijven uitoefenen. — De vergoeding van de geledene schade zoude geregeld worden in het verband met het belang van het fonds, zoodanig echter, dat de giften, welke ten behoeve van eenig bijzonder distrikt of gemeente gegeven werden, uitsluiten-

Volgens het provisioneel verslag der algemeene kommissie, in den jare 1821 aan Z. M. ingeleverd, en door ons nader mede te deelen, leverde het bedrag der gelden, tot leeniging dezer overstrooming geschonken en van 's Rijks wege geadministreerd, de aanzienlijke somme op van f 709,445: 33½.

(1) Zie boven St. I bl. 7. Het besluit zelf wordt gevonden in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. 1.

der wijze daarvoor moesten worden besteed. — Na afloop der werkzaamheden zoude het gebruik der verzamelde gelden en andere hulp-middelen ter kennisse van het publiek worden gebragt (1).

Tot wederlegging van onderscheidene later in omloop zijnde geruchten en klagten, wegens de vertraagde of min doelmatige uitdeeling der liefde-giften, bijzonderlijk ten opzigte van den Alblasserwaard, diende het navolgend berigt aan ingezetenen van dezen ongelukkigen waard, in de maand November publiek gemaakt, en hetwelk wij belangrijk genoeg oordeelen om alhier in deszelfs geheel te laten volgen:

Wederlegging van valsche geruchten ten aanzien der uitdeelingen.

Het is er verre af, dat de *vijf tonnen* schats (zijnde het bedrag der gekollekteerde penningen) nog in de kelders van den Ontvanger-Generaal zouden bedolven liggen, daar ik veilig durf verklaren, dat een aanzienlijk deel derzelve reeds is verslonden. Tien dagen na het begin van den watervloed, en dus veel vroeger dan de natie hare tonnen heeft geofferd, begon de, door den heer Gouverneur van Zuid-Holland aangestelde, subkommissie te Schoonhoven in onze behoefte te voorzien. Voor menschen en vee is hier op eene evenredige wijze gezorgd, zoodat alles naar naauwkeurige lijsten en tabellen werd uitgedeeld. Doch de hooge en onmatige prijs van het hooi in het l. l. voorjaar heeft voorzeker meer geld verslonden, dan men zich zou kunnen verbeelden. Daar een groot gedeelte van den Alblasserwaard eerst met het einde van Junij, geheel van het water bevrijd is, en sommige polders in den beneden Alblasserwaard nog, tot op dit oogenblik, onder water staan, heeft men gedurende een gedeelte van den zomer hooi moeten aankoopen, zoo lang het vlot-gras zich niet hoog genoeg boven het water verhief; ja, voor den neder Alblasserwaard moet men thans hooibergen aanleggen, tegen den naderenden winter, daar vele lage polders in het geheel geen hooi kunnen winnen. Deze hulpmiddelen nu, zonder welke onze boeren tot den stand van arbeiders zouden terug keeren, worden nog op het oogenblik uit de gekollek-

(1) Staatscour. No. 56. — Het besluit van den 18den Februarij, omtrent de wijze van overstorting der gekollekteerde gelden in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VII. St. I. bl. 744—746.

voerde penningen bijeengebragt; en worden dan wel giften onzer landgenooten nutteloos besteed: mag iemand nog zeggen, dat zij onaangeroerd blijven liggen?

Ik wil dit met een enkel voorbeeld staven. Tusschen de maanden Februarij en Junij, hebben wij in deze gemeente van 's lands wege ontvangen, 16,000 ponden brood, ruim 80,000 ponden hooi en 10,000 lijn- en hennip-koeken, om van andere objekten niet te spreken, welke ik even als deze van den Gouverneur ontvangen en zelfs uitgedeeld heb. En dit alles is gegeven aan een dorp van 800 zielen. Berekent men nu dit over de 24 dorpen van den Alblasserwaard, welke alle naar gelijke maatstaf bedeeld zijn, voegt men hierbij de dorpen van de Vijf Heeren landen, dan dunkt mij worden leugenachtige berigten genoegzaam weersproken.

Doch de schadevergoeding: daarop komt de hoofdzaak neer; en deze blijft immers nog achter? Het is zoo. Doch onderhoud van vee is reeds schadevergoeding voor den landman, die, zonder dezelve, gevaar loopt zijne eenige bezittingen te verliezen. Daarenboven, eer men wist, hoe groot de, voor schadevergoeding, overblijvende som was, kon de sub-kommissie te Schoonhoven de lijsten hiertoe niet doen opmaken, en het eerste kon niet bepaald worden, eer men grootendeels een einde kon maken aan het verschaffen van vee-voeder; en hiermede verliep het grootste gedeelte van het jaar! Ware de Alblasserwaard, even als Gelderland, tijdig van het water ontlast, wij twijfelen niet, of de schadevergoeding ware vroeger ingekomen. Nu wordt dit belet door voorvallen buiten de kommissie.

In één woord, in deze streken zijn wij zeer te vreden en hoogst dankbaar voor den werkzamen ijver van onzen Gouverneur en voor dien der aangestelde sub-kommissie. Oneindig veel hebben zij gedaan ter leniging der rampspoeden, maar niet tot geheele herstelling, want dan waren zoo vele millioenen naauwelijks toereikende geweest. De ramp blijft nog groot door de gevolgen, vooral voor den Alblasserwaard, door het blijvend zomer-water. Van waar de ingezetenen dit jaar de grond- en polderlasten zullen betalen is, tot nu toe, een raadsel, daar de bouwakkers grootendeels ledig zijn gebleven. De binnenlandsche polderlasten zijn tot eene hooge prijs gestegen. Men betaalt *f* 8, 9, 10 tot 11 per morgentale, en dit alles behalve de verponding en andere grondlasten. De gedurige doorbraken, die niet door het Gouvernement

maar

maar door de ingelanden betaald worden, doen den staat der polderkassen gedurig verachteren. De doorbraak, bij voorbeeld, te Kedichem, van 1809, kon alstoen niet op eens worden afbetaald. De kosten moesten worden genegotieerd onder jaarlijksche aflossing. Toen er in dit jaar, ter zelfder plaats, eene nieuwe doorbraak voorviel, was er nog omtrent *f* 30,000 wegens de voorgaande te betalen! — Echter de grond is goed en vruchtbaar. Ware men niet met zulke vernieuwde rampen bezocht, de landman zou in staat zijn, om zijne lasten te betalen. Nu is sedert 1809 de toestand gedurig verergerd. Vele dorpen hebben in 1814 veel geleden bij den doormarsch van troepen en door het beleg van Gorinchem. De water-jaren van 1816 en 1817 zagen de meeste landerijen, gedurende voorjaar en zomer, onder water blijven. De onmatige hitte van 1818, elders zoo gezegend, deed hier den hennipbouw geheel mislukken. In 1819 knaagden de veldmuizen het gras der weiden af; en ziedaar in 1820 wederom eenen ontzettenden watervloed (1).

Indien het deze zoo algemeene ramp des vaderlands was, welke in dit jaar, bij uitsluitendheid, op de nationale liefdadigheid regt scheen te hebben, zoo werd daarom echter niet minder, op eene edelaardige wijze, in den droeven nood van andere ongelukkigen voorzien.

Onder andere beval de regering der stad Brussel, in de maand Januarij, eene uitdeeling van 100,000 ponden brand-stoffen aan de armen, terwijl de publieke weldadigheid zich niet alleen bij dezen onderstand bepaalde. Uitdeelingen van denzelven aard geschiedden insgelijks, meer dan eenmaal, door de Protestantsche gemeente in genoemde stad gevestigd. Uitdeeling aan behoeftigen te Brussel.

Te Luik vereenigden zich de studenten der Universiteit tot eene inschrijving ten behoeve der nooddruftige ingezetenen, waarbij niet één hunner ten achteren bleef, maar alle, naar evenredigheid van hun vermogen, op de loffelijkste wijze bijdroegen. Sedert den 15den Januarij geschiedde er eenige achtereenvolgende dagen, op bons door de politie-kommissarissen in de onderscheidene wijken der stad afgegeven, uitdeeling van brand- Te Luik.

(1) Arnh. Cour. No. 130.

stoffen enz. Ook de professoren aan genoemde de Universiteit, alsmede de loge der vrijmetselaren, lieten het niet aan liefdadige hulp ontbreken.

Voorziening in den nood der behoeftigen te Bergen-op-Zoom.

De buitengewone strengheid des winters, bij den aanvang van het jaar, en algemeen geledene armoede, deed insgelijks te Bergen-op-Zoom de leden van het algemeen arm-bestuur, vereenigd met de arm-verzorgers der onderscheidene kerkgenootschappen, op middelen bedacht zijn, om in den dringende nood van velen, zoo ver zulks mogelijk was, te voorzien. Men bepaalde zich daartoe aanvankelijk tot het aanschaffen van een lokaal ter verwarming geschikt, waartoe een der ledig staande militaire kasernes, benevens een noodig getal kagchels, door den eigenaar *R. van Thiel*, zonder eenige betaling, tot gebruik afgestaan, op het doelmatigst ingerigt werden. Hiermede in ééne behoefte voorzien hebbende, werd, op het edelmoedig en belangloos aanbod van den heer *J. van Dort Msz.*, lid van den stedelijken raad, een gedeelte der woning van dezen edelen man, benevens de in dezelve geplaatste bierbrouwerij en alle daarbij behoorende werktuigen, tot bereiding en uitreiking eener voedzame spijze, op het voorbeeld van andere Nederlandsche steden, geschikt gemaakt, waartoe men door eene ruime en liefderijke inschrijving, zoo der ingezetenen als van het garnizoen, werd in staat gesteld. Reeds op den 20sten Januarij werden omtrent duizend portiën krachtige soep aan even zoo vele armen der stad, ten overstaan eener daartoe uit armen-bestuurderen zamengestelde kommissie, uitgereikt. De uitdeeling had vervolgens geregeld alle dagen, des zondags uitgezonderd, plaats, zijnde men door een, ten gevolge der inschrijving, toereikend fonds in staat gesteld hiermede tot den laatsten der maand Maart voort te gaan.

Orgel-concert te Nijmegen.

Een orgel-concert, door den heer *G. de Vries*, te Nijmegen, bij gelegenheid der jaarlijksche viering der bevrijding van de Franschen, ten behoeve

der armen gegeven, bragt de aanzienlijke ontvangst op van *f* 115 : 15.

Onderfcheidene ongelukken, welke kort op elkander een aantal gemeenten der provincie Antwerpen teisterden (1), noopte den Gouverneur der gemelde provincie, bij eene aanfchrijving aan de gemeente-besturen en geestelijke verzorgers toe gezonden, de algemeene welwillendheid ten opzigte van de flagtoffers dezer rampen, in te roepen, na dezelve insgelijks aan de weldadige bezorgdheid van het gouvernement aanbevolen te hebben. — Behalve vroegere rampen werden aldaar, onder andere, te Lichtaert, 2 mijlen van Turnhout gelegen, ten gevolge eener vreefelijke brand, waardoor op den 24ften April een-en-twintig huizen, benevens een aantal andere gebouwen, door de vlammen verteerd en meer dan dertig huisgezinnen in diepe ellende geftort (2). — Te Brusfel werd eene fraaije fchilderij van den heer *van Bree*, voorftellende *Willem den Eerften* in den jare 1578, voor de zaken der Katholieken te Gent fprekende, ten voordeele der ongelukkigen in de provincie Antwerpen ten toon gefteld. — Tot hetzelfde einde werd door de maatfchappij *tot Naftreving*, te Mechelen, eene tooneel-vertooning gegeven. — Voorts werd door de officieren en foldaten van het garnizoen te Antwerpen eene fomme van 435 franken, en door het regement Nasfau, insgelijks eene ruime bijdrage, voor hunne ongelukkige mede-ingezetenen bijeen gebragt. Onderftand bij onderfcheidene rampen in Antwerpen.

Eene vreefelijke ramp, welke op den 8ften Julij het dorp Beilen, in de provincie Drenthe gelegen, trof, en waardoor hetzelve, ten gevolge van Hevige brand te Beilen.

(1) Boven bladz. 257 en 260. Eene aanzienlijke gift des Konings, tot leniging dezer rampen, ftaat vermeld St. I. bl. 8.

(2) Slechts eenen dag later werden in de gemeente Oignies, in de provincie Namen, in minder dan vier uren tijds, 69 huizen in de asfche gelegd, terwijl vier meisjes het ongeluk hadden hierbij door de vlammen om te komen; de fchade werd op ruim *f* 80,000 begroot.

eenen noodlottigen brand, geheel in de asche werd gelegd, konde slechts gedeeltelijk door de liefdadige hulp der natie gelenigd worden. Des morgens van bovengemelden dag, omstreeks 9 ure, ontdekte men brand aan het huis van een hoefsmid, aan den westkant van het dorp. De sterke wind, die juist uit dien hoek woei, deelde, als in een oogenblik, het vuur aan de belendende gebouwen mede, waardoor zich weldra een der verschrikkelijkste tooneelen aan het oog opdeed. Uit de brandende huizen en schuren verhief zich een regen van vuur, welke op de met stroo of riet gedekte woningen, stallen, *enz.* *nederstortte*, zoodat in den tijd van anderhalf uur, van de 98 boerderijën, waaruit het dorp bestond, reeds 77 door de vlammen verteerd waren. De pastorij, waarin van de vrij aanzienlijke boek-verzameling van den predikant *Doornbosch* niets behouden konde worden, ging hierbij geheel verloren. De kerk en het school-gebouw, welke met pannen of leijen bedekt waren, bleven gelukkig gespaard, ofschoon de woning des schoolmeesters mede geheel en al een prooi der vlammen werd. Door het vernielend geweld des vuurs en den hevigen gloed was aan geene redding te denken; zijnde, door de hevige kracht van den wind en van den vuurstroom, de verbrande overblijfselen tot zelfs op drie uren afstand van het dorp weggevoerd. De bewoners, welke voor een groot gedeelte op de buiten het dorp gelegene koorn-akkers waren, vonden, bij hunne terugkomst, de woningen en bezittingen, die zij, nog weinige uren te voren, wel te vreden hadden verlaten, in asch en puin verkeerd, zonder dat er iets anders overbleef dan de grond, waarop zij gestaan hadden. Omtrent 400 ongelukkigen, aldus van alle haven, bezittingen en nooddruft beroofd, hieven hun hartverscheurend jammer-geschrei ten hemel, zijnde volstrekt alles in een oogenblik tijds in den onbluschbaren vuurgloed verteerd. Zonder zelfs hun dagelijksch onderhoud of noodig voedsel te bezitten; zonder voeder of berging voor hun

vee, tegen den aanstaanden winter, en zonder vooruitzigt van hetzelve te zullen erlangen of hunne woningen spoedig wederom opgebouwd te zien, zouden deze ongelukkigen in den jammerlijksten toestand hebben moeten rondzwerven, indien de menschlievendheid hunner natuurgenooten zich hunner niet, op het edelmoedigst, had aangetrokken. Door de hulpvaardig meedoogendheid hunner naburen, en de goede orde, door den Gouverneur der provincie, op de dadelijke verpleging en ondersteuning dezer lieden gesteld, werd in derzelver eerste behoeften voorzien. Voorts werden de gezamenlijke ingezetenen der provincie Drenthe, bij eene publicatie der Gedeputeerde Staten van den 16den Augustus (1), tot krachtdadigen bijstand opgeroepen, zoowel bij algemeene kollekte voor bijdragen in geld, linnen, dekens of verder bedde-goed, op den 25sten aan de huizen der ingezetenen plaats hebbende, als bij eene inteekening tot het verleenen van onderstand in drie achtereenvolgende termijnen te betalen. — Op den 19den September werd te Beilen eene eerste vergadering gehouden der kommissie, tot geregelde en doelmatige uitdeeling der bijeen verzamelde liefde-giften, door de Gedeputeerde Staten benoemd, en bestaande uit de heeren *N. Startgers*, te Meppel, *W. de Jonge*, op het Hoogeveen, en *L. Nijsingh*, te Westerbork, gepresideerd wordende door Jhr. *R. C. van Holthe tot Echten*, lid der Gedeputeerde Staten. De vergadering in persoon geopend zijnde door den Gouverneur der provincie, werden in dezelve onderscheidene tot het genoemde weldadig einde strekkende bepalingen vastgesteld. Volgens eene naauwkeurige opneming bedroeg de geledene brand-schade eene somme van *f* 216,000, boven en behalve de kosten tot het opbouwen eener nieuwe pastorie en van het huis voor den schoolmeester, als ook het verlies der boek verzameling van den predikant hier niet onder begrepen. Ook was het al-

(1) Staatscour. No. 198.

leen het uitzigt op de kollekten in de Noordelijke Provinciën toegestaan, welke de hoop tot voorziening in het lot der ongelukkigen en het gedeeltelijk herstel der geledene schade konde levendig houden. — Het besluit deswege, door Z. M. op den 22sten Augustus genomen, was van den volgenden inhoud:

Op het rapport van den Gouverneur der provincie Drenthe, van den 9den dezer, houdende verslag van den brand, die op den dag te voren het dorp Beilen heeft getroffen, en voorts verzoek, zoo om onderstand uit 's Rijks schatkist tot het aankoopen van eerste noodwendigheden, als om vergunning *tot het doen eener algemeene* kollekte in de Noordelijke provinciën, ten einde het optimmeren der afgebrande gebouwen en het aanschaffen der bouwgereedschappen enz. mogelijk te maken.

Op het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken enz.

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. Denzelven Minister te magtigen, om uit het een derde van het fonds voor *kwade posten* op de direkte belastingen geheven, en ingevolge art. 8 van het besluit van den 29sten December La. IJ No. 50, ter beschikking van zijn Departement gesteld, ter dispositie van den Gouverneur van Drenthe te stellen eene somme van *f* 5,000, om door gemelden Gouverneur te worden verdeeld tusschen de slagtoffers van gemelde ramp, welke in de dringendste behoeften verkeeren.

2°. Toe te staan de door den Gouverneur voornoemd voorgedragene kollekte in de Noordelijke provinciën.

3°. Onzen Minister van Financiën te gelasten, om ten spoedigste uit onze bijzondere fondsen ter beschikking van den Gouverneur der provincie Drenthe te stellen eene somme van *f* 3,000, om insgelijks te worden verdeeld tusschen de slagtoffers van gezegde ramp, welke in de dringendste behoeften verkeeren.

Ons voorbehoudende om die som van *f* 3,000, daartoe termen zijnde, te verhoogen, wanneer een breedvoerig berigt omtrent de geledene schade en den toestand der slagtoffers zal zijn ingewonnen.

De, tot dit einde, plaats gehad hebbende kollekte bragt, onder andere, te 's Gravenhage de aanzienlijke somme op van *f* 1342 : 10; te Rotter-

dam die van *f* 1971:34, te Leijden *f* 681:42 enz.

De heer *de Jonghe*, voorheen bestuurder der eigendommen van den generaal *de Murray*, gaf een opmerkelijk voorbeeld van weldadigheid, door, bij uiterste wille, over zijne schoone en uitgestrekte woning, benevens een aanzienlijk stuk bouwland, ten behoeve der armen van Rumbeke, in West-Vlaanderen, te beschikken, opdat zij, welke door ouderdom verzwakt of door de ongunst van hun lot in armoede verkeerden, aldaar hunne dagen in vrede zoude kunnen doorbrengen. Tevens werd door hem eene somme geld vastgesteld, ten einde de belanglooze hulp der zusters van liefdadigheid, tot hunne troost en oppassing, te kunnen doen strekken. De pastoor *Lippers* der St. Bavo kerk te Gent werd door den testateur als aanrader en bewerker dezer wils-verklaring genoemd, welke door de erfgenamen des overledenen volvaardig ten uitvoer werd gebragt. Merkwaardig blijk van liefdadigheid.

Op een gelijk voorbeeld van liefdadigheid, als door ons vroeger ten aanzien der stad Leijden is medegedeeld (1), mogt ook de stad Goes roemen, alwaar de burgemeester *M. Slabbers*, deszelfs 80sten verjaardag, op eene waardige wijze vierde, door het geven van een feest aan de weeskinderen in het weeshuis dier stad, hetwelk op den 9den November, met gepaste vrolijkheid en hartelijke dankbaarheid der kinderen, werd gehouden. Feest aan armen te Goes.

Te Dixmuiden, in West-Vlaanderen, herhaalde op den 19den November, de heer *Wijllie*, burgemeester der stad, insgelijks een diergelijk door hem, in het voorleden jaar, gegeven feest, door aan 24 behoeftigen, van beide kunnen, onder de oudste inwoners der stad, een' maaltijd te geven, gedurende welken de burgemeester zelf de tafel bediende. De vrolijkheid en dankbaarheid der gasten, wier jaren te zamen genomen 1829 beliepen, leverde een schouwspel op, hetgeen gansch niet van belangrijkheid ontbloot was. Te Dixmuiden.

(1) Boven bladz. 134.

Ook dit jaar leverde wederom een aantal voorbeelden op van onverschrokkenheid en zelfsopoffering bij het gevaar van anderen, waarvan, behalve de vroeger door ons medegedeelde, de volgende ons als het aanmerkenswaardigst zijn voorgekomen.

Merkwaardige reddingen uit lijfs-gevaar.

Een jongeling te Amsterdam, met name *W. Honingh*, op den 10den Januarij, aldaar op het IJ, tegen over de nieuwe-brug, in het ijs gezakt zijnde, had zijne redding aan de onverschrokkenheid van zekere *Hendrik Aries* en *Albertus van Aalst* te danken, waarvan laatstgenoemde, met een touw om het lijf, hetgeen door den eersten werd vastgehouden, over het ijs kroop, en den, met den dood worstelende, jongeling aldus met het uiterst levensgevaar van eenen wissen ondergang redde. — Minder gelukkig was de heer *Martinus Vitringa van Grasveld*, 1ste luitenant bij het 3de regiment husfaren, welke, op den 6den Februarij, te Zutphen, een' jongeling, door het schaatsen rijden in het ijs gevallen, trachtende te redden, zelf het rampzalig slagtoffer zijner edelaardige menschlievendheid en moed werd. De voornoemde jongeling echter werd, door zwemmen en de bijkomende hulp van anderen, nog bij tijds gered. — Op denzelfden dag, zijnde zondag, vielen te Deventer drie kinderen, tusschen de 8 en 12 jaren oud, terwijl zij op het ijs speelden, op de stads-gracht, buiten de Brinkpoort, in het water, alwaar zij buiten twijfel den dood zouden gevonden hebben, indien niet een broodbakker van Deventer, met name *A. Ankersmit*, zelf vader van vijf kinderen zijnde, was toegeschoten, en alle drie de kinderen, ten aanzien eener menigte van aanschouwers, had gered, en aan derzelver ouders terug gegeven, zijnde het water ter genoemde plaatse meer dan 30 voeten diep. — Een jongeling van Dordrecht, *Arie van Sluisdam* genaamd, maakte zich op dezelfde wijze in gemelde stad verdienstelijk door het redden van een kind, op den 21sten Maart, hebbende hij in September van het jaar 1818 een' soortgelijke edelen daad van kloekmoedige zelfsopoffering

verrigt. — Op den 25sten Mei viel te Utrecht. de achtjarige dochter eens herbergiers, buiten de Waard-poort, in de gracht van gemelde poort tusschen de beide sluizen, waarvan de onderste openstond en sterk stroomde. Daar men het kind met geene haken konde bereiken, en er geene andere red-middelen bij de hand waren, was hetzelve op het punt van te verdrinken, toen een jongeling van 17 jaren, *J. Landré* genaamd, het kloekmoedig besluit nam, hetzelve met gevaar zijns eigen levens te redden. Zijne boven-kleederen af te werpen en in de diepe golvende sluis te springen, was voor hem het werk eens oogenbliks, waardoor hij dan ook de aangename voldoening had van, door het redden van het meisje, zijne edele pogingen op het gelukkigst bekroond te zien. — *Hendrik Veltman*, serjant-majoor bij het 2de bataillon der 2de afdeeling van de infanterie, te Middelburg in garnizoen, na reeds vroeger te Leeuwarden een kind uit het water gered te hebben, reddede ook ter eerstgenoemde plaatse, op den 27sten Julij, een jongetje van 4 jaren, door de kloekmoedigste onversaagdheid, uit het water. — Een meisje van 9 jaren te Dordrecht, op den 8sten Augustus, in het gangboord van eene op de rivier liggende Keulsche aak spelende, had het ongeluk van plotseling achter over in het water te vallen, alwaar het dadelijk naar de diepte zonk. De zoon van den schipper *Pieter Lamberts* Jr., een jongeling van 18 jaren, het toeval ziende, springt het kind oogenblikkelijk na, en heeft het geluk hetzelve spoedig te grijpen. Het kind klemt zich echter zoo vast om hem heen, dat alle pogingen om er mede boven te komen vruchteloos waren, waarop de vader, verschrikt, mede ter hulp in den vloed sprong en zijnen zoon gelukkig bereikte en boven hielp. Tot op dit oogenblik had zich het kind nog altijd vast om den jongen *Lamberts* geklemd, doch nu los moetende laten, doken vader en zoon op nieuw alle gevaar trotserende onder, waarna het hun gelukte hetzelve, door den vader bij de ha-

ren en door den zoon bij de hand gegrepen, boven te halen, en, na spoedig aangewende hulp, in het leven te zien terug keeren. — Aldus maakte zich insgelijks *Hendrik Meinders*, op den 14den Augustus, te Amsterdam, *Hendrik Jan van der Wedde*, op den 5den derzelfde maand te Nijmegen, en *Antonius Teuwen*, op den 17den September te Dordrecht, op eene uitstekende wijze, ten opzigte hunner hulpbehoevende natuurgenooten verdienstelijk. — De heer *G. P. Maassen*, koopman te Vlissingen en een zeeman, *George Eaton* genaamd, bragten met inspanning van alle hunne vermogens zekeren *Jan Befort*, lantaarn ontsteeker te Vlissingen, en aldaar des avonds van den 15den September in het water gevallen, aan wal, waarna hij, ofschoon in schijn geheel levenloos zijnde, door de gelukkig toegebragte hulp van den heer *B. A. Nolson*, Med. Dr., na een uur tijds, aan zijne bedroefde vrouw en kinderen mogt worden terug gegeven. — Te Middelburg werd, op den 3den October, een knaapje, oud 6 of 7 jaren, door het moedig gedrag van zekeren *Cornelis Fallen*, uit het water, en daardoor uit het dreigendst levens-gevaar gered. — Op eene niet minder kloekmoedige wijze werd door eenen matroos van Zr. Ms. schip *Zeeland*, *J. H. Pieter* genaamd, aan een' over boord gevallen scheepsjongen, op den 21sten September, in het Nieuwe Diep, het leven gered. Z. Exc. de Minister van Marine deed aan den genoemden matroos voor dezen loffelijken daad eene gouden medaille, aan een Oranje-lint gehecht, op eene plegtige wijze uitreiken, denzelven voorts tot bevordering in rang aanbevelende. — Het kloekmoedig gedrag van den jongen *N. van der Monde*, welke, op den 21sten November, te Utrecht een kind uit het water reddede, verdiende mede eene loffelijke openbare vermelding, zoo alsmede dat van *Barteld Pots*, welke, slechts 13 jaren oud, zijnen speelmakker op de volgende merkwaardige wijze van den dood behield. Beide knaapjes zich op den 1(den December te Assen op eene afgelegene

gracht met fchaatfen rijden vermakende, valt de andere, *H. de Graaf* genaamd, achter over door het ijs, hetwelk nog flechts twee nachten oud was, en fchiet onder hetzelve eenige voeten voort. De jonge *Pots* wil, in het eerfte oogenblik, verfchrikt, zich verwijderen om hulp te halen, doch zich bedacht hebbende, vindt hij dit ongeraden, als nog een merkelijk eind wegs moetende gaan, eer hij konde hopen dezelve te vinden. Hij keert derhalve terug, en zijnen fpeelgenoot onder het ijs ziende fpartelen, flaat hij met den eenen voet het ijs boven deszelfs hoofd aan ftukken, terwijl hij den anderen tegen een in het water liggende paal zet. Het gat groot genoeg zijnde om hem te kunnen vatten, grijpt hij hem bij den arm, en terwijl hij hem vasthoudt, maakte hij de opening met zijnen voet zoo groot, dat hij zijnen makker daaruit konde trekken, en aldus op den wal flepen, waarna hij hem naar zijne woning terug bragt.

Het was aan gelijke betooning van moed en weldadige menschlievendheid, dat een aantal fchipbreukelingen, ten gevolge van den hevigen ftorm in de maand Maart, in den uiterften nood verkeerende, hun lijfsbehoud te danken hadden.

Het kraakfchip, gedaamd *Op hoop van beter*, door den fchipper *J. Pel* van Dordrecht gevoerd, en met eene lading hout naar Rotterdam beftemd, had het ongeluk, op den 2den Maart, na verlies van een anker op de Haarlemmer meer, op den noord-ooster hoek van het, onder water ftaande eiland, Abenes te ftranden. De fchipper, benevens deszelfs vrouw en knecht, brachten den daarop volgenden nacht in den akeligften toeftand door, niets anders dan den dood voor oogen ziende, toen dezelve, na het ophijfchen van een' noodvlag, door een aantal kloekmoedige ingezetenen van de Kaag, in de gemeente Alkemade, nog gelukkig gered werden. De genoemde perfonen, met name *J. Loogmans*, *E. Langendam*, *D.*

Reddingen bij fchipbreuk.

Koelewijn, *P. van Nieukoop* en *W. Loogman Jsz.*, zich, op het zien der noodvlag, in de vlotschuit des eerstgenoemden begeven hebbende, zeilden tot in de huig-sloot, aan de zuid-zijde van het eiland omtrent een half uur van het gestrande schip, hetwelk zij door het water badende bereikten. Aldaar vonden zij de drie reddelooze in den beklagenswaardigsten toestand, doch het gelukte echter dezelve in hun vaartuig te brengen, wordende de vrouw, wier krachten geheel uitgeput waren, meerendeels gedragen, waarna zij met de uiterste inspanning alle behouden in de Kaag aanlandden. — Op den genoemden dag des namiddags ten 4 ure, geraakte de schipper *Loef van Hekense*, voerende het kraakschip *de Vrouw Maria*, en van Rotterdam naar Amsterdam bestemd zijnde, op het evengenoemde meer, ter hoogte van den Burgeveenschen hoek, aan den grond, na door het holle water en den steeds toenemenden storm roer en zeilen verloren te hebben. Alle hoop op redding verloren gevende, konden de schipper en knecht alleen op zelfbehoud en de redding van des schippers vrouw en een kind zijner zuster, zijnde een meisje van 9 jaren, bedacht zijn. Na vele pogingen gelukte het hun ook deze dierbare panden door de golven aan wal te brengen, doch hoe vreeselijk was hunne teleurstelling, toen zij, zich in de nabijheid van menschen-woning en volkomen gered wanende, ontwaarden op een gedeelte dijks beland te zijn, aan alle zijden door het water omgeven, en aanhoudend door de golven overdekt. Het gelukte evenwel den schipper en zijne vrouw, na eenige pogingen, wederom het schip te bereiken, terwijl het meisje in deze bange oogenblikken zieltoogend in de armen van den braven knecht, *Pieter Beffers*, hangende, in weerwil van alle pogingen des laatstgemelden om het te redden, aldaar den laatsten adem uitblies. Weldra worden de schipper en de vrouw door de golven genoodzaakt, hoewel met levensgevaar, zich weder naar den dijk te

begeven; dan de laatste, niet bestand tegen eene zoo hevige mate van lijden en door droefheid overstelpt, bezwijkt in de armen haars mans, die, weinige uren daarna, insgelijks bewustloos nederzeeg. In zulk een' hartverscheurenden toestand worden de ongelukkigen, des anderen daags 's morgens ten half zeven uur, door twee inwoners der gemeente Leimuiden, *M. Koenekoop* en *W. Borst* gevonden, die, een schip voor het paalwerk gelegen, ontwarende, alle gevaar trotseerden om den dijk te bereiken, en aldus redding aan te brengen. De knecht, hoewel geheel uitgeput en krachteloos, is nog bij zijne kennis en wordt, benevens den schipper, door deze brave lieden, behouden in het huis van den eerstgenoemden gebragt, alwaar, na het aanwenden der ijverigste en zorgvuldigste pogingen, ook de schipper in het leven wordt terug geroepen. Tot zijne bewustheid gekomen zijnde, moest hij alhier het treurig lot zijner vrouw en nicht vernemen, doch dankbaarheid jegens zijne redders en getrouwen lotgenoot komt weldra het hartgrievendst verdriet met lenigende balsem te hulp, terwijl, door de zorg des gemeente-bestuurs, de noodige voorzieningen aangaande de overblijfselen der ongelukkige slagtoffers werden genomen. -- Door denzelfden hevigen storm werd te Ostende een Nederlandsch kof-schip, van Marennes komende, en gevoerd door den kapitein *Romeijns*, ten weste van de haven der stad op strand gesmeten, alwaar zich, zoodra het voorval bekend werd, een menigte inwoners heen begaven, met oogmerk om, indien zij zulks vermogten, iets ter redding toe te brengen. Verscheidene beproefden te vergeefs aan boord te gaan, terwijl de woedende zee ieder oogenblik het gestrande schip dreigde te verzwelgen, en de manschappen, deels in de masten op de raas en de marsen, deels in de kajuit, welke zij waterdigt hadden gesloten, hunne toevlugt hadden genomen, en ieder oogenblik den dreigenden dood te gemoet zagen. In dit haggelijk tijdstip gelukt het den moedigen *Jean Bourgeois*, eenen zeeloods

dier haven, om met gevaar zijns levens aan boord te komen, door middel van een touw, hetwelk van het einde der boeg-spriet in het water hing. Na ongehoorde pogingen geraakte hij eindelijk binnen boord, van waar hij een touw uitwierp, waarvan hij het eene eind een' man der equipagie om den middel sloeg. Aldus brengt hij den man aan den kant van het schip, hetwelk naar de kust lag, en nadat de heer *Baroen*, havenmeester, van verscheidene inwoners geholpen, het eind van het touw had gegrepen, heeft men het geluk, door het oogenblik van het afloopen der zeebaar waar te nemen, den man aan land te slepen. Op dezelfde wijze worden nog vier mannen, welke aan boord gebleven waren, gered, hetgeen echter voor den braven *Bourgeois* niet genoeg was, welke niets meende uitgerigt te hebben zoo hij zijne schoone daad onvoltooid moest laten. Nog moesten de manschappen, welke zich in de kajuit opgesloten hadden, gered worden, terwijl intusschen de golven met voorbeeldelooze kracht over en langs dezelve sloegen, en het overige van het schip reeds gezonken was. Niets wederhondt hem echter, en het gelukt hem nogmaals, met levensgevaar, tot voor de deur der geslotene kajuit te geraken. Met bonzen en slaan deed hij zich van de opgeslotenen hooren, welke hij allen ten laatsten, op dezelfde wijze als hunne metgezellen, reddede. — Aan den braven *Jean Bourgeois*, op wiens edele daad, waarin hij op het krachtdadigst door den heer *Baroen*, lid van het legioen van eer, werd bijgestaan, de stad Ostende met regt roem mogt dragen, werd door Z. M. eene eere-belooning van *f* 100 toegelegd, terwijl aan twee andere, die hem hierbij onafgebroken ondersteund hadden, met name *André Ginnebest* en *Henri Caron*, eene belooning van *f* 50 werd toegekend, of, zoo zij dit liever mogten verkiezen, een geschenk van gelijke waarde. — Wij mogen alhier mede niet met stilzwijgen voorbij gaan, hetgeen op den 1sten April, omtrent

Rammekens, op het eiland Walcheren, plaats had, en waarbij zich de verdienstelijke matroos van eene der Vlissingsche loods-boten, *C. Pikaar* genaamd, benevens zekeren *A. C. Retzin*, bij uitstek verdienstelijk maakten. Drie jongelingen van omtrent 19 jaren oud, alle te Vlissingen woonachtig, zeilden met eene sloep uit de haven van gemelde stad naar Welzingen, toen, omtrent 6 uur des avonds, door het uitschieten van den wind uit het noord-westen, en het niet spoedig genoeg veranderen van den koers, uit hoofde van een gebrek aan den schoot van het zeil, het vaartuig omsloeg, en alle op het punt waren van te verdrinken. Gelukkig echter bevond zich de sloep van den kommissionair *Retzin*, broeder des bovengenoemden, digt bij Welzingen, waarin zich de twee gemelde lieden bevonden, welke ijlings, in weerwil van de holle zee en harden wind, tot hulp toeschoten, en het geluk hadden twee der drie gemelde jongelingen te redden, hebbende een derzelve, op eene noodlottige wijze, deszelfs graf in de golven gevonden.

Reeds meermalen strekte het ons tot aangename taak de eere-belooningen te melden, toegestaan voor soortgelijke daden, als door ons boven zijn medegedeeld, en wier bijzonderheden, voor een gedeelte, niet ter algemeene kennisse gekomen waren. Als zoodanig zijn ons voor dit jaar de volgende voorgekomen.

Op den 21sten Maart werd te Vlissingen, op last van den Minister van Marine, door den Vice-Admiraal *Gobius*, aan boord van Zr. Ms. fregat *Minerva*, aan de matrozen der derde klasse *A. Gaudir* en *J. van den Heuvel*, ieder eene zilveren medaille, aan een Oranje lint hangende, uitgereikt, uit hoofde der redding van een' hunner medemakkers uit het water, in den avond van den 2den Februarij, tevens tot matroozen der tweede klasse bevorderd wordende. — Te Vollenhoven werd, op den 22sten Junij, in het koor van de groote kerk, op eene openlijke en plegtige wijze, aan *W. G. Rozeboom*, van Hindelopen, Eere belooningen wegens zelfs-opoffering.

en *M. Mondria*, van Vollenhoven, uitgereikt het eervol getuigschrift, benevens een geschenk van *f* 50 voor ieder, welke het Z. M. behaagd had aan dezelve te verleenen, wegens de ongemeene zelf-opoffering en moed aan den dag gelegd, door het redden van zekeren *H. Nieuwenhuis*, in den herfst des vorigen jaars. Dertien burgers van Vollenhoven hadden dusdanige eerebeloouingen binnen den tijd van twee jaren mogen ontvangen, waarvan de dag van den 2den Julij wederom een nieuw voorbeeld opleverde. Op denzelven werd door den burgemeester der stad, ten overstaan der leden van het gemeente-bestuur en van vele ingezetenen uit deze en *naburige gemeenten*, aan twee burgers, met name *H. Jongman* en *A. Jongman*, ieder een getuigschrift, benevens *f* 50 namens Z. M. overhandigd, tot belooning van het door hen gehouden gedrag, bij het redden van den schipper *E. van Veen* op den 3den Maart, in gevaar geweest zijnde, om met deszelfs vaartuig, op de reede van Schokland, te stranden. — Aan zekeren *Philippe Mochez*, van Roisin, in de provincie Henegouwen, werd eene gratificatie van *f* 100 toegevoegd, wegens deszelfs grootmoedige zelf-opoffering bij het redden van een' jongeling uit het water. — *François Dezée*, zijnde een timmermans-knecht, en werkende aan de fortificatiën van Mons, bekwam insgelijks van Z. M. eene belooning van *f* 50, wegens deszelfs manmoedig en edel gedrag bij het redden van een meisje benevens haren broeder, tot hare redding in het water gesprongen, uit de gracht der genoemde vesting-werken. — Bij een besluit van den 30sten December werd door Z. M. aan de heeren *Ledoux*, *Leruith*, van de provincie Luik, en *Luiten*, van de provincie Limburg, ieder eene gratificatie van *f* 50, of een geschenk van gelijke waarde, ter hunner keuze, toegevoegd, uit hoofde van, met het uiterst levensgevaar, drie personen uit de Maas, bij Grevenbeicht, gered te hebben.

On-

Onder de kloekmoedige daden en bewijzen van zelf-opoffering, waarvan de noodlottige overstrooming in de Zuidelijke Provinciën een groot aantal deed kennen, verdient hetgeen in de nabijheid van Aalst plaats had, alsmede de uitstekende wijze, waarop zulks beloond werd, met regt eene meer omstandige vermelding. Op den 21sten Januarij, namelijk, werd de fraaije brug, welke sedert eenige jaren over de rivier de Dender, in de gemeente van Erembodegem, in de nabijheid van genoemde stad, gebouwd was, te midden der groote overstrooming van genoemde rivier, bedreigd, van door den stroom medegesleept te worden. Dadelijk begaf zich alstoen de burgemeester, benevens den braven schuitenvoerder *Jean Baptiste Lensens*, van Aalst, in eene boot, ten einde het gevaar van de brug te onderzoeken, waarna, aan de kade terug gekomen zijnde, zeven kloekmoedige lieden zich aanboden, om zich met *Lensens* in de boot te begeven, en de brug door middel van drijvende boomen, welke zij uit de rivier vischten, vast te maken, hetgeen hun gelukte. Toen zij echter de kade weder wilden naderen, sloeg de boot ongelukkig om, waarop de acht voornoemde lieden in het midden der golven geraakten, zonder dat het mogelijk was hun de geringste hulp te brengen. Op de onder water staande velden aan land geworpen, hielden zij zich aldaar aan de boomen, die zij op hunnen weg vonden, vast, doch waren weldra door den steeds wassenden vloed verpligt in de toppen dezer boomen te klimmen. Een derzelve, *Victor de Smert*, viel hierbij, na meer dan een half uur lang alle zijne krachten ingespannen te hebben, in het water, alwaar hij verdronk. Men beproefde om die, welke zich nabij het land bevonden, door middel van eene kuip, welke met touwen neder gelaten werd, te redden, doch twee bleven meer dan drie uren in het grootst gevaar, en tot op het oogenblik, dat men van Aalst eene andere boot konde halen, in de boomen. Deze hulp aangekomen zijnde, wierp zich

Kloekmoedigheid bij overstrooming in Oost-Vlaanderen.

de kloekmoedige *Lensfens* op nieuw in het schuitje, waarmede het hem gelukte, na het grootst gevaar uitgestaan te hebben, zijne makkers te redden. — Z. M. gelastte den Minister van Binnenlandsche Zaken en van den Waterstaat, om den moedigen schuitenvoerder *Lensfens*, Hoogstdeszelfs tevredenheid te betuigen, met aanbod eener belooning van *f* 100, waarvoor deze echter, met belanglooze kieschheid, aan eene eere-medaille de voorkeur gaf. Twee anderen, *Dominique Praas* en *B. van den Brempt*, visschers te Aalst, ontvingen, benevens een loffelijk getuigschrift, eene gratificatie van *f* 25, terwijl aan een aantal anderen, welken bij deze gelegenheid uitgemunt hadden, Zr. Ms. bijzondere tevredenheid werd betuigd.

Eene belooning aan den heer *Remy* te Duinkerken.

In eene plegtige vergadering, den 2den Augustus, op het raadhuis te Duinkerken gehouden, werd door den heer *J. B. Mofer*, konsul van Z. M. aldaar, aan den heer *Remy*, opzigter van het fort Risban en lid van het legioen van eer, eene somme van 500 franken ter hand gesteld, als een blijk van tevredenheid, namens Z. M. toegestaan, voor het hulpvaardig en menschlievend gedrag door hem jegens drie Nederlandsche schipbreukelingen betoond.

Als merkwaardige bijzonderheden zijn ons de volgende der overlevering waardig toegeschenen.

Merkwaardig overblijfsel bij Heukelom ontdekt.

Op den 24sten Maart ontdekte zekere *Frans van Wilgen*, in de nabijheid van Heukelom in Zuid-Holland, op zijn land, hetwelk ten gevolge der overstrooming diep onder water had gestaan, een zeer grooten klomp derrie of veen-grond, welke uit het grond-gat, hetwelk in den zuider Linge-dijk was geslagen, opgeworpen was, zijnde het genoemde grond-gat, op den 12den Februarij, gepeild ter diepte van 68 voeten. Uit den klomp staken eenige beenderen, die, nadat de derrie er voorzigtig was afgenomen, het geheele

bovenste gedeelte van het hoofd eens diers uitmaakte, hetwelk van aanmerkelijke grootte moest geweest zijn, als zijnde dit gedeelte lang 46 duimen rijnlandsche maat, en wegende ruim 200 ponden. Bij nader onderzoek hield men hetzelve voor het bovenste gedeelte eens *Mammouths*, zijnde hetzelve niet versteend, doch zeer goed bewaard gebleven, zoo zelfs dat twee kiezen, waarvan de eene los was en 10 ponden woog, en de neusbeenderen nog genoegzaam geheel in haren natuurlijken toestand waren (1).

Voorts vinden wij nog gewag gemaakt van een voor de natuurlijke geschiedenis opmerkenswaardig verschijnsel, hetwelk op een buitengoed in de nabijheid van Gent plaats had. Twee rendieren van het mannelijk en vrouwelijk geslacht waren aldaar in de maand November des vorigen jaars uit Lapland overgebragt, welke aldaar in alle vrijheid leefden, zonder dat de veranderde luchtsgesteldheid op hen eenigen nadeeligen invloed scheen te hebben, en waarvan het wijfje in de maand Junij een jong ter wereld bragt. Hetzelve was volkomen wel gevormd, en men had de hoop hetzelve in het leven te behouden, zijnde dit, naar men dacht, het eerste voorbeeld, dat deze dieren zoo ver van hun geboorte-land tam geworden waren en voortgebragt hadden. Natuurkundige bijzonderheid.

De, in het jaar 1817, in de koorkerk te Middelburg gedane ontdekking eener graf-zerk, vertoonende in verheven beeld-werk eene krijgsmansgedaante in ridderlijk kostuum, houdende het wapen van Holland in de linkerhand, en het, onder de zerk alstoen ook gevonden, menschelijk geraamte, in de holligheid van de muur der voormelde kerk, gaven aanleiding om den toenmaligen kommissaris- Monument van Graaf *Willem* en deszelfs broeder *Floris*.

(1) Staatscour. No. 86. — Men vindt eene afbeelding van dit overblijfsel in de *Beschrijving van den Watersnood*, alwaar hetzelve aan het elefanten-soort, door BLUMENBACH *elefas primigenius* genoemd, wordt toegeschreven. Zie bl. 164 — 168.

generaal van kunsten en wetenschappen daarmede bekend te maken, als vermoedelijk overblijfsels zijnde van Graaf *Willem* van Holland, Roomsch Koning, ten jare 1256 in West-Vriesland, bij het vervolgen zijner vijanden, in het ijs omgekomen, nog geen 28 jaren bereikt hebbende. Op den 5den Januarij van het daaraanvolgende jaar 1819 werd door Z. M. een besluit genomen, waarbij, uit aanmerking dat de prachtige graftombe, ter eere van den gemelden Vorst, in het koor der Abtdijkerk te Middelburg in den jare 1556 opgerigt, door tijd of toeval volkomen onzitbaar was geworden (volgens *Reigersberg*, kronijk van Zeeland, D. II bl. 92, en *Boxhorn* op *Reigersb.* D. I. bl. 42), en dat de pogingen der Middelburgsche regering, die dezelve in de jaren 1603 en 1625 had willen herstellen, zonder gevolg waren gebleven, Hoogstdezelve goedvond te bepalen, dat niet alleen ter eere van den Graaf en Roomsch Koning *Willem*, maar ook ter nagedachtenis van deszelfs verdienstelijken broeder *Floris*, voogd van Holland, mede in den bloei zijns leven omgekomen, een openbaar eere-teeken in de gemelde Abtdij-kerk zoude worden opgerigt. Aan dit verlangen des Konings werd in dit jaar voldaan, zijnde de beide monumenten, reeds in de maand November in den muur van het kerk-gebouw, tegen over den ingang bij den Abtdij-toren, geplaatst. Dezelve bestaan in twee witte marmeren platen, hoog 7 voeten en 8 duimen, en breed 4 voeten en 8 duimen, gevat in lijsten van zwarte steen, en op de kroon-stuk versierd met de attributen der waardigheden, aan ieder der vorstelijke personen toekomende, zijnde op de platen zelve twee toepasselijke opschriften, in vergulde Romeinsche letteren, geplaatst (1).

(1) Alg. Konst en Letterbode No. 48. Verg. Letterbode 1821, No. 28. — In het derde deel der Nieuwe Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap van We-

Van den ſtaat der bevolking deelen wij de navolgende, langs officiëlen weg ons toegekomene, opgave mede: Staat der bevolking.

PROVINCIEN.	Bevolking op den 1ſten Januarij van de jaren	
	1820.	1821.
Noord-Braband	308,599.	310,383
Zuid-Braband	464,837.	469,257
Limburg	305,150.	307,177
Gelderland	266,179.	268,473
Luik	313,065.	315,172
Oost-Vlaanderen	653,856.	658,003
West-Vlaanderen . . .	537,701.	542,009
Henegouwen	509,137.	515,180
Noord-Holland	378,917.	380,725
Zuid-Holland	409,634.	413,425
Zeeland	122,473.	122,821
Namen	178,330.	180,539
Antwerpen	306,472.	308,535
Utrecht	109,901.	111,240
Vriesland	186,480.	189,656
Overijsſel	150,276.	151,735
Groningen	144,706	146,990
Drenthe	149,001.	49,715
Luxemburg	270,862.	274,312
Totaal	5,665,576	5,715,347

Voorts zijn ons wegens de navolgende ſteden opgaven aangaande den ſtaat der geboorten, huwelijken en overlijdingen voorgekomen, welke bij gebrek eener algemeene opgave voor het geheele Rijk, alhier ter overneming allezins geſchikt toeſchenen (1): Geboorte, huwelijken enz.

tenſchappen vind men een verſlag, door wijlen *N. C. Lambrechtſen van Ritthem*, aangaande de voormelde ontdekking in den jare 1817.

(1) Staatscour. 1821. No. 18, 35 en 57. — Ten aanzien der echtſcheidingen merken wij op, dat der.

STEDEN.	Geboorte.			Huwelijken.	Sterfte.		
	M.	V.	T.		M.	V.	T.
Amsterdam . . .	3530	3329	6850	1771	3581	3485	7066
Antwerpen . . .	1223	1059	2282	487	1183	990	2173
Axel	—	—	88	4	—	—	125
Brussel	—	—	3232	779	—	—	2854
Delft	258	256	514	100	219	219	438
Dokkum	—	—	126	41	—	—	58
Dordrecht . . .	352	343	695	189	303	299	602
Franeker	—	—	187	44	—	—	125
Gent	—	—	1402	504	—	—	1836
Goes	—	—	191	40	—	—	204
Gorinchem . . .	—	—	235	39	—	—	176
's Gravenhage enz.	855	778	1633	445	483	568	1051
Groningen . . .	523	510	1033	278	—	—	756
Haarlem	310	324	634	158	—	—	528
's Hertogenbosch .	—	—	554	124	—	—	448
Hoorn	129	130	259	77	133	119	252
Hulst	—	—	78	13	—	—	69
Leeuwarden . . .	354	322	676	77	—	—	461
Leijden	555	530	1085	204	395	434	829
Middelburg . . .	..	—	468	99	—	—	702
Nijmegen enz. . .	250	243	493	108	235	219	454
Rotterdam . . .	1261	1212	2473	449	—	—	2118
Schiedam	222	193	415	80	133	120	253
Sluijs	—	—	55	7	—	—	49
Sneek	—	—	203	40	—	—	110
Tholen	—	—	78	17	—	—	81
Utrecht	650	559	1209	333	443	439	882
Veere	—	—	37	10	—	—	55
Vlaardingen . . .	—	—	228	48	—	—	167
Vlissingen . . .	—	—	267	55	—	—	198
Zierikzee	—	—	262	60	—	—	187

Merkwaardige

Onder de geboorten van dit jaar had in de pro-

zelver getal in dit jaar te Amsterdam 22 paren, dus 9 meer dan in 1819, in Rotterdam slechts 3 paren, zijnde 6 minder dan in het vorige jaar, bedroeg.

vincie Luik een ten hoogsten zeldzaam en merkwaardig geval plaats. In de gemeente van Mohn, arrondissement Huij, bragt de vrouw van zekeren *Henri Joie*, *Marie-Constance Dotier* genaamd, op den 7den Januarij, in hare zevende bevalling, vier meisjes ter wereld, waarvan het eerste ten tien ure des avonds, het tweede ter middernacht, en het derde en vierde den 18den, ten vier ure des ochtends, ter wereld kwamen. Beide laatstgenoemde overleden eenige uren na derzelver geboorte, zijnde overigens de gezondheid der moeder ongekrenkt gebleven. — Te Woensel, in de provincie Noord-Braband, verloste, op den 14den Januarij, op eene gelukkige wijze, van drie welgeschapene zonen, *Johanna Konings*, huisvrouw van eenen behoeftigen wever, met name *J. van der Diepen*. Twee der kinderen bleven in het leven, zijnde het derde eenige minuten na de geboorte overleden. — De huisvrouw van den heer *P. Smits*, te Bouchout, nabij Antwerpen, beviel, op den 9den Maart, insgelijks van drie kinderen, zijnde meisjes, welke benevens de moeder volkomen welvarend bleven. — Te Aalten, in de provincie Gelderland, beviel de vrouw van een' daglooner, *B. Bergvoord*, in de maand Julij, van drie kinderen, zijnde een zoon en twee dochters. Dezelfde vrouw had in het jaar 1816 tweelingen ter wereld gebragt. — *Maagjen Ravbstein*, huisvrouw van *W. van Dam*, arbeider te Harmelen, in de provincie Utrecht, verloste, op den 11den Augustus, van drie welgeschapene dochters, welke zich, benevens de moeder, welvarend bevonden. Den 13den September daaraanvolgende beviel de vrouw van *A. Arts*, scheepstimmermansknecht te Nijmegen, insgelijks van drie meisjes. — Te Maassluis bragt *Esther Sloe*, huisvrouw van *P. Stroovogel*, almede drie meisjes ter wereld, welke men hoop had alle in het leven te behouden. De beide laatsgemelde. lieden

geboortens.

behoorden, even als de voorgaande, tot de behoeftige volks-klasse.

Zevende zoon te Oostacker.

De huisvrouw van *Johannes Verveen*, te Oostacker, op den 23sten Februarij, van een' zevenden zoon bevallen zijnde, werd dit kind, des anderen daags ochtends, van deszelfs peter en zijne zes broeders, waarvan de oudste 11 jaren had bereikt, verzeld, naar de kerk gebragt, onder het gelui der klokken, en het spelen van muzijk-instrumenten. Bij den doop ontving hetzelve den naam van *Augustinus Septimus*. — Te Utrecht had, op den 2den Julij, in de Domkerk eene soortgelijke plegtigheid plaats. De huisvrouw namelijk van een' broodbakker ter genoemde stede, *Egbert Wassing* genaamd, een' zevenden zoon ter wereld gebragt hebbende, behaagde het Z. M., op het verzoek der ouders, het peterschap over dit kind aan te nemen, hetwelk bij den doop, waarbij de president-burgemeester der stad Z. M. vertegenwoordigde, den naam van *Willem Frederik* ontving.

Voorbeelden van talrijke nakomelingschap.

Als een merkwaardig voorbeeld van vruchtbaarheid moeten wij alhier gewag maken van *Anna van Berkel*, weduwe van *H. van den Bosch*, welke te Delft, op den 4den Februarij, overleed, 75 nakomelingen, zoo kinderen als kleinkinderen en achter kleinkinderen, nalatende. — Op den 21sten Januarij overleed te Hoeij de heer *A. N. Hubin*, oud 86 jaren en vader van 21 kinderen. Langen tijd en met onderscheiding had hij aldaar het beroep van horlogie-maker uitgeoefend, en, uit hoofde zijner bekwaamheid in dit vak, in den jare 1774 den titel van horlogiemaker van den Prins *Karel van Lotharingen*, destijds Gouverneur der Nederlanden, bekomen. Hij werd insgelijks gehouden voor den uitvinder van het nuttig werktuig, waardoor blind gewordene, op eene gemakkelijke en duidelijke wijze, kunnen schrijven. In 1816 kende de Maatschappij van Nijver te Luik hem eene gouden medaille toe, zijn-

de hij door Z. M. tot de waardigheid van broeder der orde van den Nederlandschen Leeuw, met toelage eener gratificatie van ƒ 200, bevorderd. Overigens genoot de gemelde grijsaard de achting zijner medeburgeren in ruime mate. — Te Ruijsfeleden, bij Brugge, overleed, in de maand Maart, insgelijks een meer dan tachtigejarige grijsaard, welke in zes huwelijken 25 kinderen had verwekt, waarvan 9 bij deszelfs overlijden in het leven waren. — *Laurentius van Hove*, landman te Beveren, in het land van Waes, provincie Zeeland, overleed aldaar, op den 7den Julij, in een' ouderdom van 97 jaren en drie maanden, zijnde uit hoofde zijner deugden algemeen geacht. Hij was kort na de verovering van Bergen-op-Zoom door de Franschen, in het jaar 1747, met zekere *Barbara van Goem* in het huwelijk getreden, en 60 jaren met haar getrouwd gebleven, gedurende welke hij verscheidene kinderen had verwekt, waarvan 10 in het leven. Van deze kinderen, welke alle getrouwd waren, had de oudste reeds een' ouderdom van 72 jaren bereikt, en waren 143 nakomelingen voortgesproten, zoodat de genoemde grijsaard vader, grootvader en over-grootvader van 153 kinderen was, hebbende hij tot aan zijnen dood alle zijne verstandelijke vermogens ongekrenkt behouden.

Ook leverde dit jaar wederom een groot aantal voorbeelden op van buitengewoon hoogen ouderdom.

Voorbeelden van hoogen ouderdom.

Feijtje Jonas Swaab, weduwe van *Levie Josaje Mook*, overleed te Amsterdam, op den 29sten Januarij, den ouderdom van 104 jaren bereikt hebbende. Zij liet na drie zonen en twee dochters, waarvan de oudste 73 jaren bereikt had, benevens 15 kinds-kinderen. — Op denzelfden dag overleed te Rotterdam, insgelijks in eenen ouderdom van 104 jaren, *Frederik Nettehoven*, geboren te Bonn, welke tot zijn laatste oogenblik zijne geest-vermogens behield, en nog nimmer ziek was geweest. Hij deed dagelijks vrij groote wan-

delingen, en oefende tot zijn 66ste jaar het handwerk van kuiper uit. — Te Moerkerken, in Oost-Vlaanderen, overleed, op den 20sten Maart, zekere *Joseph de Paepe*, in den ouderdom van 102 jaren, hebbende een ongemeen sterk ligchaamsgestel bezeten, en nog tot op zijn 100ste jaar de ploeg bestuurd. — In het Geertruids-gasthuis te Groningen overleed, op den 12den Junij, *Jansen Jans*, geboortig van Winschoten, den ouderdom van 102 jaren bereikt hebbende. — Te Brussel overleed, in de maand Julij, de hoog bejaarde grijsaard van Ixelles, waarvan door ons reeds vroeger melding is geschied, zijnde hij, kort na zijne woonplaats ter genoemde *stede gevestigd te hebben*, aldaar in een' ouderdom van 102 jaren overleden. — In de maand October daaraanvolgende overleed te Budel, province Noord-Braband, in den hoogen ouderdom van 105 jaren, zekere *Gaspar Garlon*, welke, na in Franschen dienst het beleg van Bergen-op-Zoom bij gewoond te hebben, over de 60 jaren het ambt van geregtsdienaar zijner woonplaats had bekleed. — Een daglooner te Heerde, in Gelderland, en *aldaar op* den 25sten October, in een' ouderdom van 104 jaren, overleden, had tot op *het laatste oogenblik* zijns levens zijne verstandelijke vermogens alsmede zijne gezondheid, tot aan het sterfbed, ongekrenkt behouden. Slechts weinige dagen voor zijnen dood legde hij bij zijne kinds-kinderen, op eenen afstand van ruim een half uur gaans, nog een bezoek af, terwijl hij nog vier jaren voor denzelven wekelijks een' weg van zes uren op eenen dag aflegde. Hij had slechts één huwelijk aangegaan, uit hetwelk elf kinderen verwekt waren, waarvan het oudste der vier in leven zijnde 71 jaren bereikt had. — Te Joure, in de provincie Vriesland, overleed, insgelijks in den buitengewonen ouderdom van bijna 104 jaren, *Annigje Jacobs*, wed. van *Pieter Stoffels*, geboortig van Wanneperveen, in de provincie Overijssel, al-

waar zij op den 9den Januarij 1717 was gedoopt geworden, zijnde de juiste dag harer geboorte niet bekend. Van haar vijf in leven zijnde kinderen had het oudste 74 en het jongste 55 jaren bereikt, zijnde twee weduwen en drie ongehuwde zonen. Bovendien liet zij tien klein-kinderen, 16 achter-klein-kinderen en 1 na-achter-klein-kind na. Nimmer was zij aan eenige ziekte bedlegerig geweest, en behield, tot haar laatste oogenblik, hare verstandelijke vermogens, een sterk gezigt, en scherp gehoor; nam hare huisselijke bezigheden in persoon waar, en legde nog veertien dagen voor haren dood een bezoek op het nabutig Heerenveen af.

Te Brussel was men getuige van eene daadzaak, welke, als een opmerkenswaardig voorbeeld van sterkte en moed opleverende, de vermelding allezins waardig is. In de maand Junij namelijk kwam *Catharina Dutrieux*, oud 98 jaren, geboren te Bergen in Henegouwen, en weduwe van *N. Dutrieux*, in een' ouderdom van 102 jaren overleden, op eenen dag te voet uit hare geboorteplaats in gemelde stad aan, ten einde haren zoon, serjant bij de sappeurs van de 1ste afdeeling der infanterie, welke zelf 60 jaren oud was en 45 dienstjaren telde, een bezoek te geven, zonder dat men haar bij hare komst over vermoeidheid hoorde klagen. Toen de man van deze vrouw stierf, waren zij 63 jaren gehuwd geweest. Haar zoon had den Keizer van Oostenrijk, onder de grenadiers van *Clayrfayt*, in den zevenjarigen oorlog gediend, en was met het legioen van eer versierd.

Merkwaardig voorbeeld van *Katharina Dutrieux*.

De twee volgende voorbeelden van zonderlinge huwelijken oordeelen wij alhier insgelijks eene plaats ter vermelding waardig te zijn.

Op den 30sten April zag men te Cuijk, bij Grave, een paar in het huwelijk treden, hetwelk te zamen 142 jaren telde, zijnde de man 74 en de vrouw 68 jaren oud. Voor den man was dit het vierde en voor de vrouw het derde huwelijk.

Zeldzame huwelijken.

— Ook trad, op den 9den Julij, te Hees, in de nabijheid van 's Hertogenbosch, zekere *Peter van Hoften*, oud 75 jaren, in het huwelijk met eene weduwe, *Marchal* genaamd en 74 jaren oud, wier jaren derhalve, te zamen genomen, nagenoeg eene en eene halve eeuw uitmaakten.

REGISTER

OP HET

JAARBOEK

VAN 1820.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

P.

T.

U.

V.

Z.

VERBETERINGEN.

Jaar 1818.

Iste Stuk bl. 331, reg. 12 van onderen, staat „ twee achtste deelen" moet zijn, volgens eene latere verberbetering in het Staatsblad, „ drie achtste deelen."

Jaar 1819.

IIde Stuk bl. 161, reg. 17 van boven, staat „ art. 3 van Ons besluit van den 30sten November 1817," moet zijn, mede volgens eene latere verbetering van het Staatsblad, „ art. 3 van Ons besluit van den 29sten Maart 1817."

BIJVOEGSEL.

Jaar 1819. Stuk I bl. 55, reg. 6 van onderen. De bepalingen dezer akte tot de Nederlanden betrekkelijk waren vervat in de navolgende artikelen:

Art. 34. Z. M. de Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg, zal, voor zich, zijne erven en opvolgers, in vollen eigendom en souvereiniteit, alle de distrikten bezitten, welke, als in 1790 een gedeelte uitgemaakt hebbende van de Belgische provinciën, van het bisdom Luik en het hertogdom Bouillon, door Frankrijk aan de Geallieerde Mogendheden afgestaan zijn, krachtens het te Parijs, den 20sten November 1815, gesloten traktaat, alsmede de geënclaveerde territoiren van Philippeville en Marienburg, met de vestingen van dien naam, bij hetzelfde traktaat afgestaan. Ten gevolge dezer bepaling zullen de grenzen der staten van Z. M. den Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg, zoodanig blijven als dezelve bepaald zijn tusschen Frankrijk en de landen, aan de Geallieerde Mogendheden, bij het Parijsche vredes-traktaat van den 30sten Mei 1814 afgestaan, te beginnen aan de Noordzee tot tegen over Quiévrain. Van Quiévrain zal de demarcatie lijn de oude grenzen der Belgische provinciën volgen, van het voor-

malig bisdom Luik en het hertogdom Bouillon, tot Villers bij Orval, gelijk dezelve in 1790 waren, overeenkomstig de bepalingen des 1sten artikels van gezegd Parijsch traktaat, van den 20sten November 1815, derwijze dat alle de landen, welke zich ter linker zijde bevinden van gezegde demarcatie lijn, daaronder begrepen de geenclaveerde territoiren van Philippeville en Marienburg, met de vestingen van dien naam, het voormalig bisdom Luik en geheel het hertogdom Bouillon aan de Nederlanden behooren.

35. Bij het 3de artikel van het, den 31sten Mei, te Weenen gesloten traktaat en het 67ste artikel der Weener congres-akte, bepaald zijnde, dat de vesting Luxemburg, als vesting van het Duitsche verbond zou worden aangemerkt, zoo wordt *deze bepaling bij het tegenwoordig reces* gehandhaafd en uitdrukkelijk *bekrachtigd*.

Daar intusschen Z. M. de Koning van Pruissen en Z. M. de Koning der Nederlanden, in zijne hoedanigheid als Groot-Hertog van Luxemburg handelende, het overige der bepalingen van gezegde artikelen willen toepassen op de veranderingen, door het Parijsch traktaat van den 20sten November 1815 ontstaan, en op de krachtdadigste wijze voorzien in de gecombineerde verdediging hunner respektieve staten, zoo zijn HH. MM. overeengekomen, om in de vesting Luxemburg gemeenschappelijk garnizoen te houden, zonder dat deze schikking, eeniglijk uit militaire betrekking aangegaan, eenigerlei verandering toebrenge aan het regt der souvereiniteit van Z. M. den Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg, op de stad en vesting Luxemburg.

36. Z. M. de Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg, staat aan Z. M. den Koning van Pruissen het regt af tot benoeming van den Gouverneur en den kommandant dier vesting, en stemt toe, dat, zoo het garnizoen in het algemeen als ieder wapenkorps in het bijzonder, voor drie vierde gedeelte besta uit Pruissische en voor een vierde gedeelte uit Nederlandsche troepen, alzoo afziende van het regt van benoeming, hetwelk art. 67 der Weener congres-akte aan Z. M. verzekerde.

De troepen zullen bezoldigd en gekleed worden voor rekening hunner respektieve gouvernementen. Hetzelfde zal plaats hebben ten aanzien van hun levensonderhoud, wanneer de vesting niet in staat van beleg verklaard zal zijn; in dat geval zal het garnizoen deszelfs voedsel erlangen uit de magazijnen der vesting, en er zal wijders

in deszelfs proviandering voorzien worden, volgens de beginselen, vastgesteld bij het, op den 8sten November 1816, te Frankfort gesloten traktaat, tusschen Z. M. den Koning van Pruissen en Z. M. den Koning der Nederlanden, welk traktaat aan dit reces geannexeerd is.

37. Daar het regt van souvereiniteit in de stad en vesting Luxemburg, even als in al het overige gedeelte diens Groot-hertogdoms, in al deszelfs volheid aan Z. M. den Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg toebehoort, zal het beheer der justitie, de inning der impositiën en contributiën van allerlei aard, gelijk ook elke andere tak van burgerlijk beheer, uitsluitend in handen blijven der beambten van Z. M., en zullen Gouverneurs en Kommandanten hun, in geval van nood, hulp en bijstand verleenen.

Van den anderen kant zal de Gouverneur van al de noodige volmagt voorzien zijn, om hem, overeenkomstig de verantwoordelijkheid, welke op hem rust, de vrije en onafhankelijke uitoefening zijner functiën te verzekeren, en zullen de burgerlijke en plaatselijke autoriteiten, nopens al wat de verdediging der vesting betreft, aan hem ondergeschikt zijn.

Om echter alle botsing tusschen de militaire en burgerlijke autoritieten te ontgaan, zal Z. M. de Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg, eenen specialen kommissaris benoemen, die tot intermediair zal strekken tusschen den Gouverneur en de burgerlijke autoriteiten, en de directiën van den Gouverneur in politieke zaken zal ontvangen, voor zoo verre dezelve in verband staan met de militaire betrekkingen en met de verdediging der vesting.

De Gouverneur zal, tot dat zelfde einde, en altijd binnen de aangewezene grenzen, van zijnent wege eenen persoon, ter zijner keuze, mogen benoemen, en deze twee beambten zullen eene gemengde kommissie uitmaken.

Doch, ingeval van oorlog, of wanneer eene of andere der beide monarchiën, van Pruissen of der Nederlanden, met eenen oorlog bedreigd, en dat de vesting in staat van beleg verklaard wierd, zal de volmagt des Gouverneurs onbeperkt zijn, en geene andere grenzen hebben, dan de voorzigtigheid, de gebruiken en het regt der volken.

Bijaldien eindelijk de Duitsche Bondsvergadering kwam te beslissen, dat de Gouverneurs en kommandanten der bonds-vestingen beëedigd behoorden te zijn, zullen de Gouverneur en de kommandant der vesting Luxemburg de

eed afleggen, volgens het bij de Bondsvergadering aan te nemen formulier.

38. Daar een gedeelte der pecuniele schadevergoedingen, welke Z. Allerchr. M. zich, bij het 4de artikel van het Parijsche traktaat van den 20sten November 1815, verbonden heeft te voldoen, krachtens de te Parijs tusschen de Geallieerde Mogendheden gemaakte schikkingen, bestemd is tot versterking der linie van verdediging der aan Frankrijk grenzende landen, zal deze som op de volgende wijze verdeeld worden:

Z. M. de Koning van Pruissen zal daarvan, om tot de werken ter verdediging van den Neder-Rijn besteed te worden, twintig millioenen franken ontvangen; Z. M. de Koning van Beijeren vijftien; Z. M. de Koning der Nederlanden zestig; en Z. M. *de Koning van Sardinie* tien. Vijf millioenen franken zijn bestemd om gebezigd te worden tot voltooijing der fortificatiën van de vesting Mentz; en twintig millioen tot het aanleggen eener bondsvesting aan den Opper Rijn.

Het gebruik dezer verschillende sommen zal gemaakt worden overeenkomstig het door de Mogendheden, onderteekenaars van het, den 20sten November 1815, te Parijs gesloten vredes-traktaat, aangenomen stelsel, hetwelk geconsigneerd is in het protokol der conferentie hunner Ministers van den 21sten November 1815, aan dit reces geannexeerd. enz. (1).

(1) Staatscour. 1820. No. 25. — De traktaten, conventiën en andere akten, bij het reces gevoegd, zoo als, onder andere, tusschen Pruissen en de Nederlanden, gesloten te Frankfort den 8sten November 1816; tusschen Groot-Brittannië en de Nederlanden, gesloten te Frankfort den 16den November 1816; tusschen Oostenrijk en de Nederlanden, gesloten te Frankfort den 12den Maart 1817, werden gerekend als integrerende gedeelten van de schikkingen bij voormelde akte omschreven, en zouden, volgens derzelver respektieven inhoud, dezelfde kracht en waarde houden, als of dezelve, woord voor woord, in het reces zelve waren ingelascht. — Het reces zelf zoude geratificeerd worden binnen drie maanden tijds, of vroeger, zoo zulks mogelijk was (Art. 48 en 50).